

N.A.HUSANOV
R.SH.XO'JAQULOVA
N.A.DILMURODOVA

**O'ZBEK
TILI**

Ng

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

HUSANOV NISHONBOY ABDUSATTOROVICH
XO‘JAQULOVA RA‘NO SHARIPOVNA
DILMURODOVA NILUFAR ASATULLAYEVNA

O‘ZBEK TILI

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta
maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan
darslik sifatida tavsiya etilgan*

(Iqtisodijot oliy o‘quv yurtlarining bakalavr bosqichi
umumiy guruh talabalari uchun)

TOSHKENT
“Excellent Polygraphy”
2017

UO‘K: 811.512.133(075.8)

KBK: 81.2O‘zb-923

Taqrizchilar: *p.fn.dots.* M. **Berdiyeva;**
f.f.n.dots., O‘. **Lafasov**

R 84 O‘zbek **tili:** *Darslik (Iqlisodiyot oliy o‘quv yurtlarining bakalavr bosqicht umumiy guruh talabalari uchun) / N.Husanov, R.Xo‘jaqulova, N.Dilmurodova; — T.: “Excellent Polygraphy”, 2017. — 528 b.*

“O‘zbek tili” darsligi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tavsiya qilgan namunaviy dastur asosida tuzilgan. Darslik rejaga binoan o‘quv yili davomida olib boriladigan mavzularni o‘z ichiga oladi.

Har bir dars matnlar, grammatik materiallar, mavzuni o‘zlash-tirish va mustahkamlash uchun yo‘naltirilgan topshiriqlar, pedagogik texnologiyalar bilan boyitilgan.

Darslikda talabalarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish maqsadida rus tilida ham mamlar va topshiriqlar berilgan.

Ushbu darslik iqtisodiyot oliy o‘quv yurtlarining bakalavr bosqichi umumiy guruh talabalari uchun mo‘ljallangan.

ISBN.978-9943-13-914-5

UO‘K: 811.512.133(075.8)

KBK: 81.2O‘zb-923

O **N.Husanov**, R.Xo‘jaqulova,
N.Dilmurodova, 2017
O «Excellent Polygraphy», 2017

SO‘ZBOSHI

“Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” talabiga muvofiq oliy ta’limda barcha fanlar kabi til fanini o‘qitishda ham tub o‘zgarishlar ro‘y berayapti.

Ta’limning oliy bosqichida o‘zbek tilini o‘qitishning mazmuni yanada takomillashtirildi.

Hozirgi kunda o‘zbek tilining ijtimoiy mavqei tobora ortib borayotganligi, lotin yozuviga asoslangan yangi o‘zbek alifbosi va imlo qoidalarining joriy etilganligi, ish yuritishda to‘liq davlat tiliga o‘tilganligi barcha mutaxassislarining millatidan qat’iy nazar, o‘zbek tilini puxta egallashlarini taqozo etmoqda.

O‘zbek tilini o‘qitish tamoyillari, mazmuni va uslubini o‘zgartirib, o‘zbek tilini o‘rganish jarayonini tezlashtirish, talabalarining o‘rta maktabda, akademik litsey va kollejlarda olgan bilimlarini chuqurlashtirish, takomillashtirish bilan bog‘liq bo‘lgan nutqiy ko‘nikmalarni hosil qilish, o‘zbek tilining boy imkoniyatlaridan o‘z mutaxassisligi bo‘yicha foydalanish, fikrni to‘g‘ri, aniq, mantiqli ifoda etishga o‘rganish ko‘zda tutiladi. Shularni nazarda tutib darslik nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirilgan kommunikativ tamoyilga asoslanib tuzildi.

Ushbu darslik birinchi o‘ringa asosiy mavzu sifatida nutqiy mavzulam ing qo‘yilishi bilan farqlanadi. Grammatik bilimlar fikr ifodalash vositasi bo‘lib, asosiy maqsadning amalga oshishiga xizmat qiladi.

O‘zbek tili ta’limi turmush va mehnat faoliyatidagi nutq mavzulari doirasini yanada kengaytirilgan hamda ixtisoslikka moslashtirilgan tarzda o‘zbekcha nutqni tinglash, so‘zlash, o‘qish va yozish amallarini uyg‘unlashtirib o‘rgatish bilan ajralib turadi. Bunda talaba oldiga ilmiy-badiiy adabiyotlarni o‘qib tushunish, mutaxassislik sohasida matn yaratish, matnni shakl va mazmun jihatdan yangilash, boshqa nutq uslubiga ko‘chira olish kabi talablar qo‘yildi.

Asosiy e’tibor matn ustida ishlashga qaratildi. Har bir mashg‘ulotda topshiriqlar, suhbat, bahslashuv orqali mustaqil yozma ishlarni uyushtirish, matn tuzdirish talabalarining ixtisosligiga ko‘ra belgilanadi.

Darslikda talabalar mustaqil ta’lim olishlari uchun qo‘shimcha materiallar berildi.

1-MAVZU. O‘ZBEKISTON - YAGONA YATAN

Farzandlarimizni mus/afJ fiki'laydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunar larni chuqur egallaydigan, mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega, chinakam vatanparvar insonlar sifatida tarbiyalash biz uchun hamisha dolzarb masala hisoblanadi.

Shuviat Mirziyoyev

O‘zbekiston

O‘zbekiston - O‘rta Osiyoning markaziy qismida joylashgan. Shimoliy qismi mo‘tadil, janubiy qismi subtropik mintaqaga mansub. Iqlimi ham mo‘tadil iliq, keskin kontinental, hududi 447,4 ming kv. km. Aholisi 33 million kishi. O‘zbekiston ma‘muriy jihatdan Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Andijon, Buxoro, J izzax, Navoiy, Qashqadaryo Namangan, Samarqand, Sirdaryo, Surxondaryo, Toshkent, Farg‘ona, Xorazm, viloyatlaridan va Toshkent shahridan iborat ma‘muriy hududlarga bo‘lingan. O‘zbekiston poytaxti — Toshkent shahri (aholisi 3 millionga yaqin).

O‘zbekiston xalq xo‘jaligida ilg‘or texnika bilan qurillangan sanoatning yuzdan ziyod tarmoq va sohasi mavjud. Muhim strategik xomashyo — paxta va undan qayta ishlangan mahsulotlarning eksporti bo‘yicha Markaziy Osiyoda birinchi va jahonda ikkinchi o‘rinni egallaydi. O‘zbekiston ko‘pgina boshqa mahsulotlarni ham eksport qilish imkoniyatiga ega bo‘lib bormoqda. O‘zbekistonning har bir qarichi oltinga teng. Nodir qazilma boyliklarning ishga solinishi mamlakatning jahon bozoriga chiqishini ta minlaydigan yangi sanoat tarmoqlarini, masalan, avtomobilsozlikni yaratish imkonini bermoqda.

O‘zbekiston o‘zining boy o‘tmishi, tarixiy va ko‘hna madaniyatiga ega.

O‘zbekiston hududi Markaziy Osiyoda bundan 500-700 ming yil ilgari odamzod paydo bo‘lgan joylar sirasiga kiradi. Selung‘urda

topilgan "Farg'ontrop" (Farg'ona odami) bunga misol. Miloddan avvalgi VII asr - milodiy IV asrlar davomida tarixiy madaniy o'lkalar - Xorazm, Sug'd, Baqtriya va boshqa davlatlar shakllangan. Bu davlatlar harbiy-demokratik tuzilishga ega bo'lganlar. Markaziy Osiyoda saklar, massagetlar, sug'dliklar, baqtriyaliklar singari xalq va qavmlar yashagan. O'zbekiston o'tmishda Movarounnahr, Turonzamin, Turkiston nomlari bilan mashhur bo'lib kelgan.

Mustaqillik uchun kurashgan To'maris, Shiroq, Spitamen, Muqanna, Torobiy kabi ko'plab xalq qahramonlari tarixdan ma'lum.

O'zbekiston Amir Temur, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, al-Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Zamaxshariy, Forobiy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug'bek, Zahiriddin Muhammad Bobur singari buyuk siymolar yashagan tabarruk zamindir.

Xususan, Sohibqiron Amir Temur Markaziy Osiyo, O'rta va Yaqin Sharq mamlakatlarining kattagina qismini birlashtirdi. Amir Temur barpo etgan buyuk davlat ilm-fan, madaniyat va ma'rifatning behad ravnaqini ta'min[adi. Hozirgi kunda turli dinga mansub 130dan ortiq mi hat va elat vakillari bu diyordan makon topgan (ularning 80,0 foizi o'zbeklar, 4,0 foizi ruslar, 5,2 foizi tojiklar, 4,5 foizi qozoqlar, 1,7 foizi qoraqalpoqlar).

Mustaqillik O'zbekistonning siyosiy tizimida jiddiy o'zgarishlarga olib keldi. Mamlakatimiz tarixida birinchi bor muqobilik asosida Prezident saylandi. O'zbekiston Respublikasining yuksak demokratik talablariga monand Asosiy qonuni - birinchi Konstitutsiyasi va shu asosda ko'pdan-ko'p qonunlar qabul qilindi.

Eng muhimi - O'zbekiston iqtisodiyotida bosqichma-bosqich tub islohotlar o'tkazilmoqda. Inson ma'naviyati, yuksak axloq va madaniyatimizning yangi qatlamlari ochildi, milliy an'analar tiklandi. Ma'naviy merosimiz durdonalari ona tilimizda va boshqa tillarda ko'plab nashr etila boshladi.

O'zbekiston jahon sahniga chiqdi. O'zbekiston ko'plab mamlakatlar bilan diplomatik aloqa o'rnatdi.

O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropada Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti kabi o'nlab nufuzli xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'ldi.

O'zbekiston o'z davlat ramzlari - bayrog'i, gerbi, madhiyasi, poytaxtiga ega. O'zbekiston tarkibida suveren Qoraqalpog'iston Respublikasi mavjud.

Endilikda O'zbekiston siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi barqaror, suveren, demokratik respublikadir.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing, matn mazmunini to'liq tinglab tushuning;
- b) matndagi tayanch so'z va iboralami ajratib yozing;
- d) matndagi asosiy fikrni yozma ravishda ifodalang.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'zlarni yod oling:

Ma'muriy [boshqaruvga, ma'muriyatga aloqador] - ma'muriyatga doir. Ma'muriyat yo'li bilan amalga oshiriladigan. *Ma'muriy hudud.*

Viloyat [**chekka joy, o'lka**] - mamlakatning bir va undan ortiq shaharlarini o'z ichiga oladigan yirik ma'muriy-hududiy bo'linma. *O'zbekistonning 12 viloyati.*

Ɔtudud - ma'lum chek-chegaraga ega bo'lgan, chegara bilan o'ralgan yer; ma'lum davlat, viloyatga tegishli bo'lgan yer, maydon. *O'zbekiston hududi.*

Sanoat [islab chiqarish] - xalq xo'jaligining xomashyoni qayta ishlash, yer osti boyliklarini qazib olish, ishlab chiqarish vositalarini va keng iste'mol mollarini yaratish. *Yengil sanoat. Oziq-ovqat sanoati.*

Soha - inson faoliyati, ilm-fan, madaniyat va boshqalarning har bir tarmog'i. *Sanoat sohalari. Qishloq xo'jaligining yetakchi sohalari.*

Mahsulot - ishlab chiqarilgan narsa. *Yalpi mahsulot.*

Intellektual mahsulot - ma'naviyat, ilm-fan, texnika sohasidagi izlanishlarning natijalari, adabiyot va san'at asarlari majmui.

Eksport - [**ingL export < lot. exportare - chetga (tashqi bozorga) chiqarmoq**] - sotish yoki boshqa maqsadlarda chet ellarga

mol yoki kapital chiqarish. *O'zbekiston ko'pgina mahsulotlarni eksport qilish imkoriyatiga ega.*

Demokratik - demokratiya tamoyillariga asoslangan, demokratiyani amalga oshiruvchi. *Demokratik davlat.*

Ma'rifat - [bilim, fan; ma'lumot] - ta'lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, diniy, falsafiy g'oyalar asosida kishilarning ong va bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan faoliyat. *Amir Temur barfo etgan buyuk davlat ilm-fan, madariyat va ma'rifalning behad ravnaqini ta'minladi.*

Parlament - jr. parlement - rasmiy so'zlashish joyi < parler - gapirmoq, so'zlamoq] - demokratik mamlakatlarda butunlay yoki asosan saylov asosida tuziladigan oliy vakillik va qonunchilik organi. *Mustaqil O'zbekistonning parlamenli - Oliy Majlis.*

Partiya - Jr. parti <foi. pars, partis - bo'lak, qism; guruh] - g'oyaviy jihatdan maslakdosh, manfaatlari mushtarak bo'lgan kishilar guruhidan iborat, muayyan ijtimoiy guruh yoki qatlamlarning manfaatlarini ifodalovchi va himoya qiluvchi siyosiy tashkilot. *Xalq demokratik portiyasi.*

Diplomatik - 1. Davlatning chet mamlakatlar bilan bo'ladigan rasmiy munosabatlari va diplomatiyaga oid. *Diplomatik munosabat.*
2. Diplomatlarga, ya'ni elch'ilarga oid. *Diplomatik vakolat.*

Suveren jr. souverain - oliy; suverenitetga, mustaqillikka ega bo'lgan; erkin, hur; mustaqil] - xalqaro huquq, mustaqil oliy hokimiyat egasi. *O'zbekiston siyosiy va iqtisodiy mustaqilligi barqaror, suvereri, demokratik respubliMdir.*

Burch - ado etilishi, bajarilishi majburiy bo'lgan vazifa; majburiyat. *Vatanparvarlik burchi.*

3- **topshiriq.** Vatan haqidagi she'r'lardan namunalar yod oling.

TAVALLO

Oq yo'rgakka o'ragansan o'zing bizni,
Ham oq yuvib-taragansan o'zing bizni.
Beshigimiz uzra bedor ona bo'lib,
Kunimizga yaragansan o'zing bizni.

Fidoying bo'lgaymiz seni, O'zbekiston,
Hech kimga bermaymiz sent, O'zbekiston!..

Qalqoning bor, kim qasd qilsa gar joningga,
Alpomishlar ruhi yor har o'g'loningga.
Asragaymiz giyohing ham gulday o'pib,
Yovlar yaqin yo'lolmagay qo'rg'oningga.
Aldoying bo'lgaymiz seni, O'zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O'zbekiston.

Tuzing totib, unutganlar xor bo'ladi,
Ko'zlariga ikki dunyo tor bo'ladi.
Shodon daming ko'rolmagan yurtfurushlar
Bir kun bir kaft qumlog'ingga zor bo'ladi.
Yoningda turgaymiz seni, O'zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O'zbekiston!..

Gul ko'ringan dashtingdagi giyoh-xasdir,
Soddadilu ulug'vorlik senga xosdir.
Sevamizki, cho'llaring hann bizga jannat,
Tuproq'ing ham Makka misol muqaddasdir.
Onadek ko'rgaymiz seni, O'zbekiston,
Hech kimga bermaymiz seni, O'zbekiston!

3fuhammad Yusuf

GRAMMATIKA

Orfoepiya qoidalari. O'zbek tilida tovushlar talaffuzi.

Nutqning xarakteriga ko'ra, adabiy talaffuzni 2 guruhga ajratish mumkin: to'liq talaffuz; qisqargan talaffuz; ma'ruzachilar, aktyorlar, diktorlar nutqi to'liq talaffuzni aks ettiradi, chunki bunda har bir so'z, uning morfemalari adabiy til qoidasiga mos ravishda to'la, aniq, dona-dona talaffuz qilinadi.

So'zlovchi o'z nutqiga beparvo qarashi orqasida, o'z shevasi ta'sirida ayrim fonemalar turli o'zgarishlarga duch keladi, so'zning

ba'zi birliklari qisqaradi. Masalan, olib keldi — obkeldi; olib bordi — obbord. Bu qisqargan talaffuzdir.

Orfoepiya orfografiya bilan zich bogʻlangan. Biroq soʻzning yoki soʻz shakllarining jonli talaffuzi hamma vaqt ham ularning yozuvdagi ifodasiga teng boʻlavermaydi. Jumladan, yozuvda bor baʼzi tovushlar talaffuzda sezilmaydi: biroq, bilan, tuhmatchi, adabiyotchi kabi; yozuvda berilgan tovushlar talaffuzda tushib qoladi: badbax, ayol-man, abstrak, Samarqan kabi; yozuvda ifodalangan tovush talaffuzda boshqasi bilan almashtiriladi: obod-obot, kitob-kitop, peshvoz-peshvos kabi. Talaffuzdagi ana shu murakkab tomonlarni hisobga olgan holda yagona orfoepik qoidalar yaratish lozim boʻladi.

4- *topshiriq*. Nuqtalar oʻrniga u yoki oʻ harflaridan mosini qoʻyib, soʻzlarni koʻchiring va tarjima qiling.

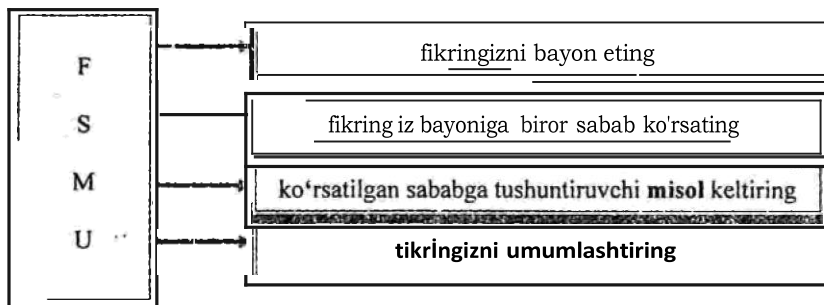
...zak	k...z	...pka	...simlik	b...zoq
...zbek	k...z	q...sh	...tkir	d...st
...zoq	s...z	q...sh	...loq	...eh
...zuk	s...z	...rmon	b...taloq	...eh
...zum	...ng	...lugʻ	t...rt	t...rmush
...yin	...n	...mid	t...rt	q...ruq
...yinchoq	...n	...nvon	...gʻil	q...m
...y	...roq	t...n	t...gʻrī	t...gʻrī
...y	...rtoq	t...n	m...shuk	q...shiq
...yqu	k...l	...mi	q...l	...zun
...lka	k...l	...rgʻu	q...l	...tin
s...r	k...r	z...r	t...r	q...r

5- *topshiriq*. Nuqtalar oʻmiga i yoki u harflaridan mosini qoʻyib koʻchiring.

tuz...m	yoz...sh	bul...t	koʻr...k	...t
kum...sh	toʻq...v	boʻy...n	oʻr...k	ur...gʻ
mud...r	yoz...v	toʻlq...n	koʻng...l	oʻr...n
mutak...n	toʻq...moq	uchq...n	huq...q	qosh...q
oʻr...n	boʻl...m	bur...R	boʻk...z	but...n

6- topshiriq. FSMU jadvalini to'ldiring.

O'zbekiston jahondagi eng rivojlangan davlatlar orasidan eunosib o'rin egallashi uchun qanday tadbirlarni amalga oshirishi kerak.

7- fopshiriq. Matndan foydalanib “Men nechun sevaman O'zbekistonni” mavzusida insho yozing.

8- topshiriq. Savollarga javob bering.

1. O'zbekiston jahonga qanday mahsulotlar eksport qiladi?
2. O'zbekiston paxta yetishtirish bo'yicha dunyoda nechinchi o'rinda turadi?
3. O'zbekistonda qanday tabiiy boyliklar bor?
4. O'zbekistonning yengil sanoati haqida nimalar bilasiz?
5. O'zbekiston Respublikasining qanday Davlat ramzlari bor?
6. Davlat madhiyasining muallifi kim?
7. Davlat madhiyasining mnsiqasini kim bastalagan?
8. O'zbekiston Davlat bayrog'i qachon qabul qilingan?
9. Davlat gerbi qachon qabul qilingan?
10. Milliy valyuta qachon kuchga kirgan?
11. Vatan deganda nimani tushunasiz?
12. Vatanga muhabbat qanday namoyon bo'ladi?
13. Vatan uchun, Mustaqillik uchun kurashgan shaxslardan kimlarni bilasiz?
14. Fuqarolik burchi nima?
15. Vatanparvarlik burchi qanday namoyon bo'ladi?
16. Mashhur sarkardalardan kimlarni bilasiz?

9- topshiriq.

Respublika baynalmilal madaniyat markazi haqida qisqa ma'lumot tayyorlang.

Eslab qoling!

Vatanga mehr-muhabbatli bo'lish - g'oyat chidam, g'oyat yuksak ong talab etuvchi o'ziga xos ilm. Buni egallash hann beshikdan boshlanmog'i va oqibat so'nggi nafasga qadar davom etmog'i joiz. Vatanparvarlik - Vatanni sevmoqlikni anglatsa, bu ilmni egallagan kishi Vatanga jonini atagan komil inson martabasiga yetgan bo'ladi.

V'atanilan olganimiz - gary, qarzni esa qayt irmoq fan. Biz, har bii'miz, Vatanni sevainiz, chunki Vatan - biz nafas olayotgan havodir.

10- topshiriq. B/B/B jadvalini to'ldiring.

Matnni belgilash 'tuzimi

(v) -Bilaman (-) - Bilishni xohlayman (+) - Bilib oldim

Tusbuacbalar	V		+
O'zbehiston Respublihasining Davlat ranazlari			
O'zbBfr ISTOD iQtISodi			
O'zbekiston Qurolli huchlari			
O'zbekiston tabiiy boyliklari			

Il-topsltiriq. Berilgan so'zlarni to'g'ri joylashtirib gap tuzing.

a) mustaqillik, O'zbekiston, xalq, uchun, ahamiyat, ega, muhim, juda;

b) shahar va qishloqlar, O'zbekiston, chiroy, ochmoq, kundankunga;

d) O‘zbekiston, bo‘lmoq, a‘zo, BMT, tan olmoq I 60dan ortiq davlat;

e) O‘zbekiston, yoshlar, o‘z, yurt, asrab-avaylamoq, xalqini;

f) mustaqillik maydoni, o‘zbekistonJiklar, mehmonlar, va, katta, bilan, bayram qilmoq, shodiyonalar.

O‘zbekiston Qurolli Kuchlari

O‘zbekiston Qurolli Kuchlari - harbiy birlashmalar, qo‘shilmalar, qismlar hamda tuzilmalardan iborat bo‘lib, ular day tat tomonidan tashkil qilinadi va ta‘minlanadi. O‘zbekiston Qurolli kuchlarining vazifasi - urush va qurolli tajovuzlarning oldini olish, O‘zbekiston Respublikasining davlat suverenitetini va hududiy yaxlitligini, O‘zbekiston fuqarolarining tinchligi va xavfsizligini ta‘minlashdan iborat. I 992-yil 14-yanvarda O‘zbekiston hududida joylashgan barcha harbiy qismlar, qo‘shilmalar, harbiy o‘quv yurtlari, harbiy sohaga tegishli muassasalar va tashkilotlar, boshqa harbiy tuzilmalar hamda ularning moddiy-texnikaviy va moliyaviy ta‘minoti O‘zbekiston Respublikasi tasarrufiga o‘tkazildi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida O‘zbekiston Qurolli K uchlarining maqomi, asosiy vazifalari va faoliyat doirasi belgilanib, ularning huquqiy zamini mustahkamlangan. O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 29-dekabrda Qonuniga muvofiq, har yilning 14-yanvarida “Vatan himoyachilari kuni” nishonlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 1992-yil 20-fevralda imzo chekkan Farmoniga binoan, O‘zbekiston Respublikasi ixtiyoridagi harbiy qismlarga rahbarlik qilish O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa ishlari bo‘yicha vazirligiga topshirildi. 1992-yil 3-iyulda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan “Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilinib, Mudofaa ishlari bo‘yicha vazirlik Mudofaa vazirligiga aylantirildi. 2001-yil 11-mayda bu Qonun Oliy Majlis tomonidan yangi tahrirda tasdiqlanib, mudofaani tashkil qilishning asosiy yo‘nalishlari belgilab berildi.

O‘zbekiston Qurolli Kuchlari Quruqlikdagi qo‘shinlar, Havo hujumidan mudofaa qo‘shinlari, Harbiy havo kuchlari, Maxsus

qo'shinlar, Chegara qo'shinlari, Ichki ishlar vazirligining ichki qo'shinlari, Milliy xavfsizlik xizmatining harbiy iuzilirlalari, S qulodda vaziyatlar vazirligi, shuningdek, boshqa +dzirlklar, muas- sasalar va boshqarmalar harbiy iuzilirlalari dan tftShkil topgan.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti. Qurolli Kuchlarning Oliy Bosh Qo'mondoni. Uning rahbarligida Vazirlar Mahkamasi, Mudofaa vazirligi, O'zbekiston QurOllI KUGhlarining birlashgan shtabi ish olib boradi. O'zbekiston hududi harbiy okruglarga bo'lingan.

Yuksak malakali harbiy kadrlar tayyorlash maqsadida Toshkentda Qurolli Kuchlar akademiyasi va Oliy umumqo'shlin qo'mondonlik bilim yurti, Chirchiqda Oliy tank qo'mondonlik-muhandislik bilim yurti, Samarqandda Oliy harbiy avtomobil qo'mondonlik-muhandislik bilim yurti, Toshkent Axborot texnologiyalari universiteti qoshida maxsus fakultet, Chirchiq, Samarqand, Namangan va Qarshi shaharlarida serjantlar tayyorlash maktablari ishlab turibdi.

12-topshiriq:

- a) matni o'qing;
- b) matni rus tiliga tarjima qiling;
- d) matn yuzasidan savollar tuzing;
- e) matni reja asosida gapirib bering, nutq ingizda tovushlar talaffuziga ahamiyat bering.

13- t*RS i!0. Quyidagi tayanch so'zlami yod oling.

Qurolli - urush, jang qurol-yarog'lari bilan ta'minlangan; qurol tutgan. *Qurolli kishi.*

Qurolli kuchlar - harbiy harakatlar (hujum yoki mudofaa) olib borish hamda davlat xavfsizligini saqlash maqsadida davlat tomonidan ta'minlanuvchi qurollangan kishilarning uyushgan birlashinasi; harbiy qismlar, anniya. *O'zbekiston Ourulli Kuchlari.*

Mudofaa - {himoya qilish; himoya, to'siq} - jangovar harakatning dushman kuchlari hujumini qaytarish, ularga jiddiy talafot

yetkazish, pozitsiyani qo'lda tutib turish va hujumga o'tish uchun qulay sharoit yaratish maqsadida qo'llanadigan bir turi. *Dushman mudofaasi*. 2. Dushmandan saqlanish, o'zini himoya qilish uchun zarur bo'lgan yoki hozirlangan vosita va choralar majmui. *Mamlakatning mudofaasini kuchaytirish*.

Vazirlik - rivojlangan davlatlarda alohida bir sohada rahbarlik qiladigan ijrochi organ. O'zbekiston Respublikasida davlatning markaziy boshqaruv organi, davlat mahkamasining muhim qismi. *Mudofaa Vazirligi*.

Boshqarma - davlat boshqaruvi tizimida biror yirik tarmoq yoki xo'jalik sohasida yuqori (oliy) yoki o'rta bo'g'indagi idora, tashkilot. *Markaziy bankning viloyat boshqarmasi*.

Serjant - Jr.sergent < dof.serviens - xizmatehi] - militsiya, politsiya va armiyada kichik komandirlarga beriladigan unvon va shu unvonga ega bo'lgan shaxs. *Kichik serjant*.

Kontrakt - [lot. contractus - bitim, kelishuv] - tomonlarning huquq va majburiyatlari ko'rsatilgan holda tuzilgan ikki yoki ko'p tomonlama shartnoma, bitim. *Kontrakt bo'yicha harbiy xizmat*.

Ofitser - [treni offizier Hot. officarius - mansabdor shaxs < officium - ish, xizmat] - qurolli kuchlar, politsiya va jandarmeriyaning komandirlar tarkibidagi harbiy xizmatchisi. *Aloqa ofitseri*.

Okrug - {r. okrug - tevarak, atrof < oxpymaTb - "qUrshab olmoq; atrofni o'ramoq" fl.dan] - ba'zi davlatlarda ma'muriy hududiy birlik. 2. Yirik hududiy harbiy birlashma, bo'linma. *O'zbekiston hududi harbiy okruglarga bo'lingan*.

Shtab - {nem. stab - podsholik alomati bo'lgan aso, hassa; harbiy qarorgoh] - harbiy qismlarni boshqaruvchi asosiy organ. *Bosh shtab*.

14-topshiriq. Matndan foydalanib yoshlarning majburiy harbiy xizmatni bajarish burchi haqida dialog tuzing. Nutqingizdagi orfoepiya qoidalari buzilgan jihatlarga ahamiyat bering.

15-topshiriq. O'zbekiston Qurolli Kuchlari haqida taqdimot tayyorlang.

16- *topsliriq*. She'mi yod oling.

VATANIM

Men dunyoni nima qildim,
O'zing yorug' jahonim,
O'ziin xoqon,
O'zim sulton,
Sen taxti Sulaymonim,
Yolg'izim,
Yagonam deymi,
Toppingan koshonam deymi,
O'zing mening ulug' lardan
Ulug'imsan, Vatanim. ..

Shodon kunim gul otgan sen,
Chechak otgan izimga,
NoIon kunim yupatgan sen,
Yuzing bosib yuzimga.
Singlim deymi,
Onam deymi,
Hamdardu hamxonam deymi,
Ofiobdan ham o'zing mehri —
Ilig'imsan, Vatanim.

Sen Mashrabsan,
Xalqda tumor,
Balxda dorga osilgan.
Navoiysan, shoh yonida
Faqirini duo qilgan.
Yassaviysan, meniki deb,
Ko'ringan da'vo qilgan,
Ming bir yog'i ochilmagan
Qo'rig'imsan, Vatanim.

Sen Hoʻjandsan,
Chingizlarga
Darvozasin ochmagan,
Temur Malik orqasidan
Sirdaryoga sakragan,
Muqannasan qorachigʻi
Olovlarga sachragan,
Shiroqlarni koʻrgan choʻpon
Choʻligʻimsan, Vatanim.

Kim Qashqarni qildi makon,
Kim Enasoy tomonda,
Jaloliddin — Qurdistonda,
Boburing — Hindistonda,
Bu qanday yuz qaroligʻ deb
Yotarlar zimistonda,
Tarqab ketgan toʻqson olti
Urugʻimsan, Vatanim.. .

Oʻgʻlim desang osmonlarga
Gʻirot boʻlib uchgayman,
Chambil yurtda Alpomishga
Navkar boʻlib tushgayman,
Padarkushdan pana qilib
Ulugʻbeting quchgayman,
Gʻichir-gʻichir tishimdagi
Soʻligʻimsan, Vatanim...

Oʻtgan kuning — oʻtgan kundir,
Oʻz boshingga yetgan kun,
Qodiriyni bergan zamin,
Qodiriyni sotgan kun.
Qoʻlin bogʻlab,
Dilin dogʻlab,

Yetaklashib ketgan kun,

Voh bolam! deb aytmagan
Dudug'imsan, Vatanim.

Yoningda qon yig'lagan bir
Shoiringga qarab qo'y,
Gar Qo'qonga yo'ling tushsa,
Detdomlarni so'rab qo'y.
Hech bo'lmasa Usmon xokin
Keltirmoqqa yarab qo'y,
Olislarda qurib qolgan
Qudug'imsan, Vatanim...

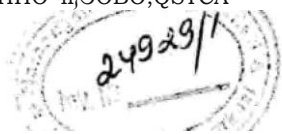
Sen — shoxlari osmonlarga
Tegib turgan chinorim,
Ota desam,
O'glim deb,
Bosh egib turgan chinorim,
Qo'ynimdagi iftixorim,
Bo'ynimdagi tumorim,
O'zing mening mug'lardan
Ulug'imsan, VATANIM !

Muhammad Yusuf

J7-topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

54uorouai4noualъиъPi Узбеххстап

СегодНя В Узбехистаиie рабоТaeГ более 100 (ГТа) НауииО-
НдJлbНьх хуже рiiьгх ljeirrroa. oTo даег ВоЗоОЖНОГТЬ Кахщoуу
гра даНiiНу УзбехистаНа — руссхoМу ii ухратиНуу, р' иеггу и
бепорусу, хореицу х еареио — иа аТь СаМОби>ITНуго хунъзуру
разiiьх НаJaO,QOB, а Та о е развiiBaТЬ caoii iiailifOHдJлbНьле
зрадiлtiiii, обь'iaii. HO фHflлTидTiiBe ii при у'iaCTiiii aКТHBMCTOB
Ljeirrroa В городаX ii paiiOНах РеспублИКН флOCTOЯННО' фIЭОВО,QSTCA

2-MAVZU. O‘ZBEK TILI — DAVLAT TILI

Ma ‘lumki, o ‘zlikni anglash, milliy ong va tafrikkitrning ifodasi, avlodlar o ‘rtasidagi ruhiy-ma ‘nnaviy bog ‘liqlik til orqali namoyon bo ‘ladi. Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona lilmning betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili - bu ftifflalning ruhidir.

Islom Karimov

O‘zbekiston Respublikasining Davlat tili haqidagi (yangi tahrirda) qonuni 24 ta moddadan iborat.

1-modda. O‘zbekiston Respublikasining Davlat tili o‘zbek tilidir.

2-riiodda. O‘zbek tiliga Davlat tili maqomining berilishi respublika hududida yashovchi millat va elatlarning o‘z ona tilini qo‘llashdan iborat Konstitutsiyaviy huquqlariga monelik qilmaydi.

10-modda. Korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va jamoat birlashmalarida ish yuritish, hisob-kitob, statistika va moliya hujjatlari - Davlat tilida yuritiladi.

O‘zbek tili, o‘zbek alifbosi va imlosi

O‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasining davlat tilidir. Vatanimizdagi 33 millionga yaqin xalq o‘zbek tilini ona tilim deydi. Bundan tashqari o‘zbek tili Saudiya Arabistonida, Turkiyada, AQShda, Afg‘oniston, Qoshg‘ar hamda bir qancha boshqa davlatlarda yashovchi o‘zbeklarning ham ona tilidir.

O‘zbek (turkiy) tili qadimiy tillardandir. Dastlabki yozma yodnomalar VI-VII asrlarga oid O‘rxun-Enasoy yozuvlarida uchraydi.

X-XI’ asrlardan boshlab o‘zbek (turkiy) tilida yirik asarlar yaratila boshlandi. Jumladan, Mahmud Qoshg‘ariyning “Devonu lug‘atit turk”, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig”, Ahmad Yugnakiyning “Hibbatul haqoyiq” asarlari.

Ahmad Yassaviy, Rabgʻuziy, Lutfiy, Sakkokiy, Xorazmiylar turk (oʻzbek) tilining rivojlanishida katta xizmat qildilar. Turk tilining rivojida Alisher Navoiyning oʻmi beqiyosdir. Alisher Navoiy oʻzbek tilini ham nazariy, ham amaliy jihatdan barqaror etdi.

1920-yillardan boshlab, maktab-inaorif sohasida madaniyat va adabiyotda oʻzgarishlar roʻy berdi. Adabiyotimizga yangi yorqin isteʼdodlar kirib keldi. Oʻzbek tilining lugʻat tarkibi boyidi, grammatik qurilishi aniqlasha bordi.

Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Kengashi 1989-yil 21-oktyabrdagi sessiyasi oʻzbek tiliga davlat tili maqomini berdi, Oʻzbekiston Respublikasining Davlat tili deb eʼlon qilindi.

Oʻzbekiston Respublikasi davlat hokimiyati va boshqaruv organlari faoliyatida qurultoy, sessiya, konferensiya, majlis va kengashlar respublika davlat tilida olib boriladi va aynan tarjimai taʼminlanadi. Bu oʻzbek xalqining siyosiy va madaniy hayotidagi eng yirik va muhim voqealardan biri boʻldi.

1992-yil 2-sentyabrda Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Kengashining oʻn uchinchi sessiyasida “Lotin yozuviga asoslangan oʻzbek alifbosini joriy qilish toʻgʻrisida” Oʻzbekiston Respublikasining qonuni qabul qilindi.

1-topshiriq:

- a) matnni oʻqing;
- b) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- d) matn asosida savollar tuzing;
- e) matndagi asosiy fikrni ajratib gapirib bering.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch soʻzlarni yod oling:

Imlo - [yozish, toʻgʻri yozish] - yozuv, yozuvga, toʻgʻri yozuvga oid; imloviy. *Imlo qoidalari. Imlo xalolari.*

Devon - [sheʼrlar toʻplami] - muayyan bir shoiming radif va qofiyalarga rioya etgan holda alifbo sirasi bilan tartib etilgan sheʼrlarining toʻliq toʻplami. *Navoiy devoni.*

Boshqaruv - davlatni idora qilish usuli. *Prezidentlik boshqaruvi.*

Davlat - {mamlakat} - o'z fuqarolarining ijtimoiy-siyosiy huquqlarini himoya qiluvchi, bunga qarshi turuvchi kuchlarning qarshiligini sindiruvchi hokimiyat organlari va siyosiy tashkilotlari tizimiga ega bo'lgan mustaqil mamlakat. *O'zbekiston davlati*.

Ona tili - bolaning go'daklikdan kattalarga taqlid qilib o'rganangan tili, tug'ma til (odatda gapiruvchi shaxs mansub bo'lgan xalq tili). *Ona tilim*.

Madaniy - [shaharlik; madinalik] - madaniyatga oid, madaniyat, ilm-ma'rifat bilan bog'liq, madaniyatni egallagan; madaniyatga erishgan, madaniyat talablariga javob beradigan. *Madaniy meros*.

Alifbo - [Arab alifbosi boshidagi 1-va 2-harf (afi/ va bo) nomidan] - biror til yozuv shakllarining (harf va belgilarining) ma'lum tartibda joylashgan majmui. *O'zbek alifbosi*.

Amaliy - kishining kundalik faoliyatiga oid. 2. Bevosita amalga oshiriladigan, ama Ida ko'riladigan, q ilinadigan. 3. Amalda tatbiq etiladigan, tajribada qo'llanadigan. *Amaliy usul*.

Yozuv, yozmoq - muayyan bir tilda qabul qilingan yozma belgilar yoki tasvirlar tizimi. *Arab yozuvi*. 2. Grafik belgilarning tasviri, harfiar. Yozilgan narsa, matn, xat.

Yozma - xat, yozuv vositasida ifodalangan. yozilgan. *Yozma ma'lumot*.

Nazariy - [mushohadaga asoslangan, mavhum, fikriy] - nazariyaga oid, nazariya masalalariga bog'liq bo'lgan, nazariyaga asoslangan. Biror sohaning nazariyasi bilan shug'ullanadigan. *Nazariy turlari*.

Lug'at - [so'z, ibora] - biror tildagi so'zlarni ma'lum tartibda (odatda alifbo taHibida) jamlab, izohlab yoki boshqa tilga tarjima qilib berilgan kitob. *O'zbekcha-ruscha lug'at*. 2. So'z; tildagi barcha so'zlar majmui; so'z boyligi. *O'zbek tili lug'at boyligi*.

Xalqimizning yozuvlari

Arab yozuvlari miloddan o'rta hisob bilan ming yil muqaddam ma'lum bo'lgan. Miloddan avvalgi birinchi ming yillikning boshlaridan to milodimizning VII asrigacha, ya'ni arablar istilosigacha, xalqimiz runik yozuvidan keng foydalangan. Arab istilosigacha va

undan keyin ancha vaqtgacha O'rxun-Enasoy, Avesto, Sug'd, Qadimgi Xorazm, Qadimiy uyg'ur yozuvlaridan keng foydalanilgan. Jumladan, Avesto yozuvida zardushtiylik dinining 27 jilddan iborat muqaddas kitobi, o'z davrining haqiqiy ensiklopediyasi hisoblangan "Avesto" bitilgan. 2001-yilda Y UNESCO qarori bo'yicha butun dunyo bo'ylab "Avesto"ning 2700 yilligi nishonlandi. Yuqorida sanab o'tilgan har bir yozuvda ko'plab badiiy, falsafiy mazmunda yaratilgan, qadimiy rivojlangan daylatlar madaniyati o'z ifodasini topgan. Afsuski, bu asarlar, ular saqlangan kutubxonalar arab istilochilari tomonidan shafqatsiz yo'q qilingan. Lekin, xalq ongida va amaliy hayotida arab istilosigacha mavjud bo'lgan yozuvlardan foydalanish odati qisman XVI asrgacha saqlangan.

Xalqimizning arab istilosigacha bo'lgan yozuvlari tarixini o'rganish, ularning alifbo tizimi bilan ommani tanishtirish, shu yozuvlarda yaratilgan asarlari topish va nashr etish, shu asosda millatimiz dunyoqarashini kengaytirish, tariximizning barcha ma'naviy boyliklaridan xabardor qilish mustaqillikni mustahkamlashning shartlaridan biridir.

3-topshiriq:

- a) matnni o'qing, matn mazmunini so'zlab bering;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing.

Eslab qoling!

O'zbek tilida gapning odatdagi tartibida avval ega, gap oxirida kesim, ular bilan bog'langan ikkinchi darajali bo'laklar ularning orasida keladi.

Bu turfa olam

Alisher Navoiy o'z davrida tilshunoslik fanining rivojlanishida juda katta xizmat qildi.

Navoiyning fikricha, til inson ruhiy faoliyatining natijasidir. Har bir jonivor ovoz chiqara oladi, lekin inson nutqining asosiy maqsadi

- biror ma'noni ifodalashdan iborat. Inson aqlu zakovatigina so'z orqali muloqot qilishga qodirdir.

Navoiy xorijiy tilni bilish inson uchun juda foydali ekanligini tashviqot qilgan, o'zi fors va arab tillarini mukammal bilgan. Xalqparvar bobomiz turkiy tilning jamiyatdagi mavqeini tiklash, mamlakatda tillar teng huquqligini amalga oshirish uchun g'am-xo'rlik qildi.

Eslatma. Ma'lumki, o'zbek va tojik xalq lari asrlar davomida bir hududda yashab, bir xil tarixiy sharoitda turmush kechirganlar. Buning natijasida tojik va o'zbek tillari bir-birini boyitgan: o'zbek tili lug'atiga **6org**, **£onrnno**, **chamadon** kabi ko'pgina tojikcha so'zlar o'tgan; **qaynioq**, **qayroq**, **qanor**, **yurt** kabi ko'pgina o'zbekcha so'zlar tojik tili lug'atiga qo'shilgan. Shunday bo'lishiga qaramay, o'zbek va tojik tillarining fonetikasi va grammatik qurilishi bir-biriga o'xshamaydi. Buning sababi bu ikki tilning ikki xil til oilasiga mansubligidir; o'zbek tili oltoy tillar oilasining turkiy turkumiga, tojik tili esa hind-yevropa tillari oilasining eron turkumiga kiradi.

Rus tili

Rus tili hind-yevropa tillari oilasiga mansub bo'lib, slaxyan tillari turkumiga kiradi. Rus tili qadimgi slavyan tili negizida XI asrda mustaqil til sifatida shakllangan. "Injil", "Igor lashkari jangnomasi" va boshqa kitoblar qadimgi slavyan tilida yozilgan edi.

Qadimgi slavyan tilining o'z yozuvi bo'lgan. Bu yozuvni bolgar olimlari aka-uka Kirill va Mefodiy yaratganlar. Rus alifbosi hozirgi shakliga XVIII asming boshida kirgan.

Rus tili rus xalqining milliy tili. Shuningdek, Mustaqil Davlatlar I-amdo'stligi mamlakatlari xclqlarining o'zaro mrtomala vositasidir. Bundan tashqari, rus tili xalqaro tillardan biridir. Uning jahonshumul ahamiyati rasmiy ravishda tan olingan: barcha qit'alardagi hamma davlatlar o'zaro turli shartnoma va bitimlami faqat olti tilda, ya'ni ingliz, fransuz, rus, ispan, arab va xitoy tillarida tuzadilar.

4- topshiriq. “Men o‘zbek tilini o‘rganayapman” mavzusida suhbat qiling.

GRAMMATIKA. Imlo qoidalari

O‘zR Oliy klajlisi I 1995-yil 6-mayda “Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risida”gi Qonunga o‘zgartirishlar kiritish haqida qaror qabul qildi. Qarorga binoan, lotin yozuviga asoslangan yangi o‘zbek alifbosi 26 harf va 3 harflar birikmasidan iborat etib belgilandi.

Yangi alifbo asosida O‘zR Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 24-avgustdagi 339-sonli qaroriga ilova tarzida “O‘zbek tilining asosiy imlo qoidalari” tasdiqlandi.

“O‘zbek tilining asosiy imlo qoidalari” quyidagi bo‘limlardan tashkil topgan:

- harfler imlosi (unlilar va undoshlar);
- asos va qo‘shimchalar imlosi;
- qo‘shib yozish;
- chiziqcha bilan yozish;
- ajratib yozish;
- bosh harflar imlosi;
- ko‘chirish qoidalari.

1993-yil 2-sentyabrda qabul qilinib, 1995-yil 6-mayda o‘zgarishlar kiritilgan o‘zbek alifbosi

YANGI ALIFBO

Bosma shakli	Harf nOLt i	Bosma sbakli	Harf DOLD i
Aa	a	Qq	qe
Bb	be	Rr	er
Dd	de	Ss	es
Ee	e	Tt	te
Ff	ef	Uu	u

Gg	ge	Vv	ve
Hh	he	Xx	xe
li		Yy	ye
Jj	je	Zz	ze
Kk	ke	O o	o'
Ll	el	Gg	g'e
Mm	em	Sh sh	she
Nn	en	Ch ch	che
Oo	o	Ng ng	nge
Pp	pe		

S-topsliriy. Namunaga asoslanib har bir harfga binadan iqtisodiy so'zni keltiring. Namuuiia:

Aa — aksioner	Qq — qism
Bb — byudjet	Rr — rentabellik
Dd — delegatsiya	Ss — ssuda
Ee — eksport	Tt — tadbirkor
Ff — foiz	Uu — ulgurji
Gg — garov	Vv — veksel
Hh — hamkor	Xx — xususiy
li — import	Yy — yig'imler
Jj — jamg'arma	Zz — zarar
Kk — kompaniya	O'o' — o'lja
Ll — litsenziya	G'g' — g'azna
Mm — marketing	Sh sh — shartnoma
Nn — narx-navo	Ch ch — chakana
Oo — omonat	Ng rig — teng
Pp — pul	

6- *toRsliriy.* Quyidagi so'zlarni o'qing, ulardagi unlilar talaf-rziga e'tibor bering.

A	o	u	o'	e	i
abadiy	odob	ulug'	o'lka	ezgulik	ishbilarmon
majburiyat	chiroq	umid	o'rindiq	egri	ibrat
savod	tijorat	ulush	do'st	elak	idrok

iroda	kitob	sug'urta	mo'tadil	elchixonona	ijodiy
mablag'	mutolaa	ustania	osmono'par	erkin	izchil
zakovat.	obod	unum	o'qi	erta	ilg'or
qo'llanma	nomzod	umumta'lim	o'lcham	ega	ilduz
himoya	oddiy	unum	o'simlik	ekin	igna

7- *t•Rshiriq*. Quyidagi o'zbekcha va ruscha so'zlarni qiyoslab o'qing. "U" va "O" tovushlarining har ikki tildagi talaffuziga ahamiyat bering.

O'zbekcha	Ruscha
supa	cyna
gul	ryn
sud	cyn
pud	rryn
tOM	TOIü
ibo	n6o
zina	3XH

8- *topshiriq*. Nuqtalar o'miga e, ye, yo, yu, ya harf birikmalaridan mosini qo'yib ko'chiring va tarjima qiling.

...gona	...l	...vinmoq	...v
...lim	...v	...gurdak	...vvoyi
...dlamoq	...lka	...kun	...Jang'och
...lduz	...z	...ng	...gurmoiç
...ha	...z	...zuv	...ngil
			...zuvchi
'mao iz	"rvormoq	'ligi	...mshoq
...pqa	b...t	...lg'iz	b..hay'o
...proq	...rak	v...rgul	...lg'on
...rmoq	...sanmoq	d...yor	...xlamoq
...shamoq	...toqxona	bu...m	qu...n
k...lin	bu...k	...shin	s...vinch
ba...n	niho...t	su...k	xa...l
tu...q	t...r	hiko...	sh...r
a...l	su...q	bo'...q	madani...t
irnkoni...t	sa...hat	s...zgir	faoli...t
...kshanba	...qumli	...rqiroq	...mon

9-topshiriq. Soʻzlarni oʻqing, j” tovushining ikki xil turini ajratib aytib bering.

Jumal, jaholat, jarayon, juda, jar, jim, jiyda, joy, ajab, majlis, peysaj, passaj ir, ehtiyoj, juma, byudjet.

10- topshiriq. Savollarga javob bering.

1. Oʻzbeklar yana qaysi davlatlarda yashaydilar?
2. Turkiy tilda ijod qilgan qanday buyuk ijodkorlarni bilasiz?
3. “Oʻzbekiston Respublikasining davlat tili haqidagi qonuni” qachon qabul qilingan?
4. Davlat tili haqidagi qonun nechta moddadan iborat?
5. “Lotin alifbosiga asoslangan oʻzbek alifbosini joriy etish toʻgʻrisida”gi qonun qachon qabul qilindi?
6. Oʻzbek tili qanday tillar oilasiga kiradi?
7. Eski oʻzbek adabiy tilining asoschisi kim?
8. Xalqimiz qanday yozuvlardan foydalangan?
9. Qadimiy turkiy yozuv yodgorligi qanday nomlanadi?
10. Oʻzbek kirill alifbosiga qachon va nima sababdan oʻtilgan?
11. Oʻzbek tili qaysi tillardan koʻp soʻz oʻzlashtirgan?
12. Oʻzbek (turkiy) tilidan boshqa tillarga qanday soʻzlar oʻzlashtirilgan?

11-topshiriq. Dunyo tillari haqida taqdimot tayyorlang.

12-topshiriq. “Men oʻzbek tilini oʻrganyapman” mavzusida dialog tuzing va uni inssenirovka qiling.

13-topshiriq. Xalqimizning yozuvlari matni yuzasidan klaster tuzing va shu asosda soʻzlab bering.

14-topshiriq. Quyidagi tayanch soʻzlarni yod oling:

Istilo [qoʻlga kirltish, bosib olish] - qurol kuchi bilan oʻzga mamlakatni bosib olish. *Arablar- istilosi.*

Istilochi - istilo etuvchi yoki etgan; oʻzgalarning yerini, mamlakatini qurol kuchi bilan bosib olgan; tajovuzkor. *Arab istilochilari.*

Falsafiy - falsafaga oid. Tabiat va jamiyat haqidagi teran dunyoqarashni oʻzida ifoda etgan. *Falsafiy oqim.*

Tilshunoslik - tilshunos ishi, kasbi. Til haqidagi fan, lingvistik. *Tilshunoslik masalalari.*

Kutubxona [“kitob”ning koʻpl. + xona] - kitob, jurnal va shu kabilarni toʻplash, saqlash va ulami tashviqot qilish, oʻquvchilarga foydalanish uchun berish bilan shugʻullanuvchi muassasa. Oʻzbekiston *Milliy kutubxonasi.*

Xalqparvar [xalqni sevuvchi] - xalqqa gʻamxoʻrlik qiladigan, xalq manfaatini koʻzlaydigan; xalqni sevadigan. *Xalqparvar irisonlar.*

Dunyoqarash - tabiat va jamiyatga, ularning ayrim voqeahodisalariga boʻlgan ilmiy, mafkuraviy, maʼnaviy, ilohiy qarashlar tizimi. *Har qanday odamning ham oʻziga xos dunyoqarashi boʻladi.*

Omma [oddiy xalq] - biror ijtimoiy guruhning katta koʻpchiligi, umum, koʻpchilik, xalq. *Mehnalkashlar ommasi.*

Maʼnaviy [maʼnaviy; aqliy; axloqiy] - maʼnaviyatga oid, maʼnaviyat, axloq bilan bogʻliq. *Maʼnas•iy meros.*

Maʼnaviy zarar - muayyan shaxsning shaʼni, qadr-qimmatiga dogʻ tushirish, ishbilarmonlik obroʻsiga putur yetkazish.

Milod (tugʻilish) - Iso paygʻambarning tugʻilgan kuni yil hisobi. *Miloddan oldin.*

Hamkorlik - biror sohada oʻzaro bogʻlanib, birgalikda, hamkor boʻlib, uni teng bajarib ish olib borish. *Iqtisodiy hamkorlik.*

Avvalgi - vaqt eʼtibori bilan boshqasidan oldin, ilgari boʻlgan. *Avvalgi davr.*

Boylik - boy boʻlishlik, mol-mulkning yigʻindisi, majmui; moʻllik. Tabiiy, moddiy resurslar majmui. 1. *Qazilma boylik.* 2. Aqliy, ruhiy, maʼnaviy faoliyat hosilasi, majmui. *Maʼnaviy boylik.*

Zardushtiylik - Zardusht asos solgan. miloddan avvalgi VII-VI asrlarda paydo bo'lgan otashparastlik dini; majusiylik. *Zardiishtiylilik dini.*

IS-lopshiriq. Matni o'zbek tiliga tarjima qiling. Matnga pom bering.

Уфӱбехский язык входит в соси'ав тюрхской группы языков, являе'с раогоорным и письменным пи'теразурным языком узбеков, живущих в Узбекистане.

Узбехский разговорный язык имеет много диалектов. Это объясняется босшим хоо'иоествои атниоееских групп, участвовавших в формировании узбехского народа.

Узбехский литературный язык формировался тя протя'ения дл'ггельного исторического периода. Известны три а'аг'а его развития: древнетюрхский литературный язык, старозубехский и современн'ый узбекский язык.

Огромное влияние на формирование узбехского языка ох'аю творчество Алишера Навои. В XV веке под его влиянием старозубехский язык ст'а единым литературным языком, который использов'ся до конца XIX века.

В начале XX века в узбехском литературном языке стали происходить важные изменения: он стал более демократичным, более простым и доступным. С годами он все более приобретает черты современного узбехского языка.

В основе современного литературного узбехского языка лежат таикентская и ферганская группа диалектов. Исторически сложившийся пещинский состав языка постоянно обогащается словами всех диалектов и народных говоров узбехского народа.

Основу лексики узбехского языка составляет общетюрхская лексика, которая активно обогащается новыми словами, появляющимися в процессе изменений в социально-экономической жизни и культурной жизни узбехского народа.

3-MAVZU. MILLIY QADRIYATLAR — MILLAT IFTIXORI

Xalqning aniq maqsad sari harakat qilishi, dai•latmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi yoki zaif bo'lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e'tibordan qolib, o'z-galarga tobe va qul, asir bo'lishi ularning o'z ota-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog'liq.

Abdurauf Fiti at

Mehmondo'stlik

Mehmondo'stlik - ulug' axloqiy fazilat. Xalqimizda “Mehmon kelgan uy — barakali”, “Mehmon kelar eshikdan, rizqi kelar teshikdan”, “Mehmon — uyning ziynati” kabi ko'plab maqol va hikmatlar bejizga aytilmagan. Xalqimiz mehmondo'stlikni yaxshi[ik ramzi deb biladi. Uyiga tez-tez mehmon kelib turgan oilaning mahallada obro'si ortadi. Ularning farzandlarida ham xushfe'llik, samimiylk kabi yaxshi sifatlar shakllanadi.

Mehmon kutish fazilat hamda o'ziga xos mas'uliyat talab qiladigan vazifa. Mehmon kutishning bir qancha odoblari bor.

Avvalo, uyga kelgan mehmonni ochiq chehra bilan kutib olish hamda uni uyga taklif qilish lozim bo'ladi. Mehmonning oldiga dasturxon yoziladi. Birinchi bo'lib dasturxonga meva-cheva tortilgani yaxshiroq. Dasturxonga qo'yilgan ne'matlar odamning qo'li yetadigan joyda bo'lishi, faqat yeyiladigan ne'matlar qo'yilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Mehmonni taomga taklif qilish, ammo bu ishda haddan oshmaslik kerak. Mehmonning huzurida sukutni cho'zib yubormaslik hamda go'zal suhbatlar qilish lozim bo'ladi. Mezbon mehmon o'tirgan xonaga kirib chiqayotganda xursandligini izhor qiladi. Mehmonni uzoq vaqt yolg'iz qoldirmaydi, shuningdek, mehmonning yonida uydagi yosh bolalarga yomon munosabatda

bo'lmaydi. Mehmon izn so'raganda, izn beriladi va ochiq chehra bilan kuzatib qo'yiladi.

Mehmondo'stlik bag'rikenglik, jo'mardlik, saxovat, yuksak insonparvarlik, shirinsuxanlik kabi go'zal axloqiy fazilatlarni o'zida mujassamlashtiradi. Axloq va nafosat manbai hisoblangan mehmondo'stlikda insonparvarlik, odamiylik, do'stlik va o'rtoqlik, poklik va ozodalik kabi odob qoidalari buloq bo'lib qaynaydi. Asrlar mobaynida xalqimizga xos bo'lgan mehmondo'stlik, kelgan mehmonni sanimiy kutib olish, unga hurmat-ehtirom ko'rsatish kabi go'zal fazilatlar xalqimiz tarixida ming yillardan beri o'rin olib kelayotgan an'analarimizdandir. Yusuf Xos Xojib "Qutadg'u bilig", ya'ni "Saodatga eltuvchi bilim" nomli asarida ham mehmondo'stlik fazilatiga alohida to'xtaladi:

Agar sen chorlasang uyingga mehmon,
Oldin taraddud qil, ey dono inson.
Pok bo'lsin oshu non, uy-joy, to'n-to'shak,
Bergan tuzing manzur bo'lmog'i kerak.
Yemoq-ichmoq bo'lsin pokiza, ezgu,
Qo'l cho'zganda bo'lsin havas va orzu.
Taklif etmasang-ku aybi bir bo'lar,
Chorlasang, u ko'rib, birni ming qilar.
Do'stu qardoshlaring uzoq va yaqin —
Barini chorla, to o'tagin haqqin.
Kelivchisi kelar, kelmasa agar,
Shu sabab dili ko'p shodlanib qolar.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing, o'z fikringizni bildirib so'zlab bering;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) o'zbek milliy urf-odatlaridan birortasini ta'riflab bering;
- e) yordamlashish mavzusidagi vaziyatni ifodalovchi dialog tuzing.

2- topshiriq. Matndagi tayanch so'zlarni yod oling:

Do'stlik - do'st niaqomida bo'lishlik; yaqinlik, oshnolik; ahillik. *Axloq va nafosat manbai hisoblangan mehmondo'stlikla*

insonparvarlik (odamiylik, do 'stlik va o 'rtoqlik, poklik va ozodalik kabi odob qoidalari buloq bo 'lib qaynaydi.

Fazilat [afzallik, ijobiy xislat] - ijobiy xislat, yaxshi xulq yoki xususiyat. *Mehmonga hurmat-ehtiroom ko 'rsatish knbi go 'zal fazilatlar xalqimiz tarixida ming yillardan beri o 'rin olib kelayotgan an analarimf'Zdandir.*

Insonparvarlik - insonparvar shaxsga xos xususiyat, xatti-harakat. *Mehmondo 'stlik bag'rikenglik, jo 'mardlik, saxovat, yuksak insonparvarlilik, shirinsuxanlik kabi go 'zal axloqiy fazilatlarini o 'zida mujassamlashtiradi.*

Jo'mardlik —[**fors-tojikcha mard, botir, dovyurak; oliyjanob, oliyhimmat**] - *uning chaqmoqday shin:ldatli, shijoatli umri botir lik, jo 'mardlik timsolidir.*

Mezbon [**mehmonlarni kutib oluvchi**] - mehmon kutuvchi. *Kelish mehmondan, ketish mezbondan.*

Mehmondo'st [Mehmonni do'st ho'ruvchi] - mehmonni, mehmon kutishni, mehmon chaqirishni yaxshi ko'radigan. *Mehmondo 'st o 'zbek xalqi.*

Mehmon [mehmon, tashrif buyuruvchi] - to'y, ziyofat va sh.k. munosabati bilan yo'qdab kelgan (borgan) shaxs. *Kelish mehmondan, ketish mezbondan.*

Nafosat — [**nafislik, go'zallik, latofat**] - *nafosalga oshufta inson ma 'naviy boy, qalbi pok, niyati xolis, umuman, ichki madaniyatga ega bo 'ladi.*

Odamiylik - odamga, chin insonga xos xislatlar; insonlik. *Odamning odamiflf'gi uning farzandlariga, oilasf'ga va yaqinlariga bo 'lgan muruvvatidan boshlanadi.*

Ozodalik - toza, pokiza, saranjom-sarishta bo'lish. *Ozodalikka DI'H Qfy'Zf0Q,OZiq-ovqat, kiyim-kechak, yashash joyni toza va pokiza saqlash inson salomatligf'ni ta 'minlashda asosiy o 'rinni egnllaydi.*

Poklik - sof vijdonlilik, halollik, to'g'rilik. *Zamonlar o 'for, fidoyilik, samimiylik, poklik - buyuk tuyg'uligicha qolar.*

Shirinsuxan [shirinso'z, yoqimli gapiradigan]- *u ham xotiniday juda shirinsuxan, h6fZf'lkaShodam ekan.*

An'ana [**nasldan-naslga o'tuvchi qoida**] - hayotda qaror topgan (topayotgan) udum, urf-odat va boshqa amallar. ...*ya'ni labiat go'zalligidan bahra olish - bu oilaning avlodan-avlodga o'tib kelayotgan an'anasi!*

Axloq [kishining tabiati] - niuomala, xatti-harakat odobi. *Aslini olganda, mxloq — ma'riaviyatning o'zagi.*

3- *topshiriq.* Gaplarni tahrir qilib, qayta ko'chiring. Qaysi uslubga xosligini ayting.

Mahalla - urf-odatlarimizni muqaddas saqlaydigan va rivojlantiradigan, shu bilan birga, qanday bo'lib yetishishiga kelajak avlodlar bevosita ta'sir tarbiya ko'rsatadigan o'chog'i, tasavvur etamiz hayot maktabini.

O'zini o'zi mamlakatimizda jamiyatining boshqarish orpanlari fiqarolik asosiy instituti sifatida takomillashib yildan-yilga bormoqda. Shuningdek, mazkur organlarning boshqaruv tizimidagi ko'lamining kengayib borishi bilan huquqiy tamoyillar asosida davlatning o'z vakolatlarini demokratik amalga oshirishi uchun 3ulay va paydo bo'lmoqda keng imkoniyatlar.

4- *topshiriq.* Biror milliy bayram, marosimdan olgan taasurotlaTingiz asosida esse yozing.

\$-*topshiriq.* Savollarga javob bering.

1. Milliy qadriyat deganda nimani tushunasiz?
2. O'zbek milliy urf-odatlarini deganda nimani tushunasiz?
3. Qanday o'zbek milliy urf-odatlarini bilasiz?
4. Oilangizda, mahallangizda Navro'zni qanday nishonlaysiz?
5. Navro'z necha ming yillik tarixga ega?
6. Milliy qadriyatlarimizga qachondan e'tibor berila boshlandi?
7. Sumalak qanday ta'yorlanishini bilasizmi?
8. Mehmondo'stlik nima?

9. Mehmondoʻstlik qanday axloqiy fazilatлами oʻzida mujas-samlashtiradi?

10. Yusuf Xos Xojib oʻzining qaysi asarida mehmondoʻstlik fazilatiga alohida toʻxtalgan?

GRAMMATIKA. Oʻzbek tilida soʻz yasalishi.

Oʻzbek tili lugʻat tarkibidagi (shuningdek nutqimizda qoʻl-lanadigan) soʻzlar dastlab tub va yasama soʻzlarga boʻlinadi. Masalan: paxta-tub soʻz, paxtakor esa yasama soʻz; bugʻdoy, rang soʻzlari alohida-alohida olinganda tub soʻzlar, ammo bugʻdoy rang (rangning bir turi)-yasama soʻz; togʻ-tub soʻz, ammo togʻma-togʻ yasama soʻz; besh, oʻn tub soʻzlar, oʻn besh yasama soʻz; qoʻl, qoʻydi soʻzlari alohida-alohida tub soʻzlar sanalsa, qoʻl qoʻydi yaxlit holda yasama soʻz hisoblanadi. Soʻz yasovchi affiksi boʻlmagan soʻzlar tub soʻz deyiladi. Maʼlum bir soʻz negizida maʼno jihatidan (baʼzan ham maʼno, ham grammatik jihatdan) undan farqlaydigan yangi soʻz (yangi leksik birlik) hosil qilish soʻz yasash deyiladi.

Qiyoslang: ish-ishchan, jon-jonlandi, oq-oqla, gʻalla-gʻallazor. Hozirgi oʻzbek tilida soʻz yasashning asosan ikki usuli ajratiladi:

- 1) affiksatsiya (yoki morfologik) usuli;
- 2) kompozitsiya (yoki sintaktik) usuli.

Oʻzakka soʻz yasovchi qoʻshimcha qoʻshish orqali yangi leksik birlik hosil qilish affiksatsiya usuli bilan soʻz yasashdir. Masalan: mevali daraxt, *serhosil yer* kabi birikmalardagi mevali, serhosil yasama soʻzlar boʻlib, mar meva oʻzagiga *-i*. hosil oʻzagiga *ser-* affikslarini qoʻshish orqali yasalgan soʻzlardir.

Ikki va undan ortiq soʻz formalarining (koʻpincha mustaqil soʻzlarning qoʻshilib bir soʻzga aylanishi kompozitsiya usuli bilan soʻz yasashdir. Masalan: belbogʻ, oshqozon, mehmondoʻst, soʻz boshi, bir yuz oʻn, ahd qilmoq, bir oz va boshqalar. Juftlik modelida qoʻllangan ayrim soʻzlar ham yasama soʻz sanaladi, masalan: yildan-yilga, zoʻr-bazoʻr, uyma-uy kabi.

6-topshiriq. Quyidagi hadislarni o'qing va tahlil qiling.

1. Ishni puxta va chiroyli bajaruvchi odamli Tangri do'st tutadi.
2. Uch kundan ortiq arazlashib yurish islomda yo'q.
3. O'lib ketgan Jami yomonlab haqorat qilmanglar, chunki ular qilmishlariga yarasha mukofot yoki jazo oladigan joyga ketganlar.
4. Uylaringizdagi yonib turgan o'tni o'chirmasdan uyquga ketmanglar!
5. O'q otish mashqida jonli narsani nishon qilib qo'ymanglar!
6. K imki birovga yomonlik qilsa, shu dunyoning o'zidayoq jazosini ko'radi.
7. Rahm qilmaganga rahm qilinmaydi, kechirmaganni kechirilmaydi va birovning uzrini qabul qilmaganning tavbasi ham qabul qilinmaydi.
8. Biror kasbu hunar orqasidan rizqu nasibaga ega bo'lib yashayotgan odam, shu kasbni beuzr o'zgartirmasin!
9. K imki ota-onasining roziligini olgan bo'lsa, unga qanday yaKshil Tangri uning umrini uzaytiradi.
10. Kimki birovning yozayotgan yoki kelgan xatini beruxsat o'qishga intilsa, go'yoki u do'zaxga intilgan bo'ladi.

7-topshiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling.

Hashar — sharq Kalqlari orasida keng tarqalgan udumlarimizdan biri bo'lib, qadimdan o'zbek xalqi hayotida muhim o'rin tutib kelgan. Hashar - bu ko'pchilikning bir yoqadan bosh chiqarib, bir maqsadda birgalashib harakat qilishidir.

Qadim zamonlarda ota-bobolar qishloqlarda xo'jalik ishlarini ko'p hollarda hashar yo'li bilan bitirib olishgan. Yozloqlarda ko'milgan toklarni ochish, kesish, tarash, bog'bellash, xashak-somon to'plash, bog'hosilini yig'ib-terib olish, katta ariq, kanallar boshlab kelish, shox ariqni qish arafasida kovlab tozalash kabi og'ir ishlarining hammasi hashar yo'li bilan bajarilgan.

8-topshiriq. Quyidagi hadislarni tahlil qiling va eslab qoling.

1. Nonni e'zozlang.
2. Avvalo onangga, yana onangga va yana onangga, so'ng otangga yaxshilik qil.
3. Barcha balo tildandir.
4. Bir-birlaringiz bilan salomlashib yuringlar.
5. Shunda o'rtalaringda mehru muhabbat uy'gonur.
6. Ayollarga erkaklar o'z

tug'ishgan opa-singillari kabi munosabatda bo'lishlari kerak. 7. Uyiga mehmon qo'nmaydiganlar yomon odanlardir. 8. Chaqirilgan joygagina boring. 9. Garchi Xitoyda bo'lsa ham ilmga intilinglar, chunki ilm olishga harakat qilish har bir mo'minga farzdir. 10. Aroqdan saqlaninglar, chunki u barcha yomonliklarning kalitidir. 11. Pora beruvchi ham, uni oluvchi ham do'zaxga mahkumdur.

9- topshiriq. Venn diagrammasidan foydalanib o'zbek xalqi va boshqa xalqlarning urf-odatlarini taqqoslang va tahlil qiling.

10- topshiriq. "Turli millatlarning urf-odatlari" mavzusida polilog tuzing va uni inssenirovka qiling.

SOVCHILIK

Vatan ostonadan, hovli bo'sag'adan, oila sovchilikdan boshlanadi. Sovchi ikki xonadonga qarindoshlik rishtasini bog'lashga da'vat etilgan kishidir. Sovchi kamida ikki, yo'qsa uch-to'rt kishidan iborat bo'lib, ikki jinsdagi erkak va ayol sovchilar ham bor. Har ikki to'p alohida, mustaqil harakat qiladi.

Odatda sovchilar kayvoni, el orasida obro'-e'tiborli, tagli-tugli, oqilu fozil kishilardan tanlanadi. Chunki ularning vazifasi og'ir, mas'uliyatli. Sovchining gap-so'zi mantiqli, ishonarli, tosh bosadigan, zalvorli bo'lmog'i lozim.

Sovchilar yigitning oilasi nomidan qiznikiga, bo'lajak kelinikiga elchilik qilib, uning qo'lini so'rab borishadi. Umr savdosining pishish-pishmasligi, avvalo, kuyov bo'lmishning o'zi, otanasi, qarindosh-urug'i, qolaversa, sovchilarning mahorati-yu

tajribasiga, quda bo‘lmishlar ko‘ngil qulfiga kalit sola olishiga ko‘p jihatdan bog‘liq. Ayni paytda o‘z vazifalarining butun mas‘uliyatini bo‘yniga olgan bunday kishilar, har ikki oilani, ularning farzandlarini yaxshi bilganlar. Bilishmasa, so‘rab-surishtirishg‘iln. Muayyan tasavvur hosil qilgach, undan so‘ng vazifalariga kirishganlar. Bo‘lmasa, birovning guldek farzandi umriga zomin bo‘lib, bir tomonni o‘tda kuydirib yashashni katta gunoh deb bilishgan.

Sovchilar “qizi borning nozi bor” degan nag lga annal qilib, vaqt o‘tkazib, kelin bo‘lmishnikiga uch-to‘rt marta boradilar. Odatda sovchilikdan qaytgan mutasaddilarni “bo‘rimi yoki tulki” deb qarshi olinadi. Agar ular ishni o‘rinlatib, xushxabar bilan qaytishgan bo‘lsa, sovchilar “bo‘ri” deb javob qilishadi. Bu gal ish pishmagan bo‘lsa, “tulki” deyishadi.

Ayol sovchilar ham qizning “ostonasini cho‘ktiradilar”. Yigit bilan qiznikiga bo‘zchining mokisidek qatnayverib, kovushlarini to‘zitadilar. Ayol va erkak sovchilaming maqsadlari ro‘yobga chiqqach, o‘sha zahotiyuq non sindiriladi. Ya‘ni “non sindirish” fotiha bilan sovchilik taomili o‘z vazifasini o‘tab bo‘ladi.

11-topshiriq:

- a) matnni o‘qing, kichik qismlarga ajratib reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini so‘zlab bering.

12- topshiriq. Quyidagi tayanch so‘z va iboralarning ma‘nosini izohlang.

Ostona, bo‘zag‘a, oila, xonadon, qarindoshlik rishtasi, kayvoni, obro‘-e‘tiborli. tagli-tugli, mas‘uliyatli, mantiqli, ishonarli, zalvorli, quda, xushxabar.

13- topshiriq. Matnni o‘zbek tiliga tarjima qiling va sarlavha toping.

HattHOHdilbHsiñ y36excKHñ TaHeq iieo6sioañHO Bbl mHTeneH.
Oh OJliueTBopnez co6Oñ BCio xpaco **y36eKcxoñ HaLtiix.** EilflBxsie

огницію узбекского танца от АрУ и таилѣв народов Востока — это, во-первых, ацент па сложные ии вырааитепные да ение рух, а во-вторых — богатая ииуца. Рмоииаиоз ,два ви,ца узбекского танца - щадиционныйи ипассиоесими танец и нароқ-ныйи (фопьторныйи) танец.

Кпассиесиуии а,дицконныйи узбексийи танец — что искусство, которое хупьтивируется а особых танцевшыых иукопах, а затем демоиистрируется на бообиои сцене. Можно выщетиъ зрии иихолы узбекского танца: ферганскую, бухарскую ии хорезмскую. Танцы ферганской группы отпиают иягхосиъ, плавносъ и вьтразительность ,движении, лёгкийи схопъзяиции шаг, оригииншыйтые ,цвиженния ка месте и по хругу. фухархшии такец таюе отпиаез реакосъ двитениии, от иинутые плечи и очень красивыи золотошвейиныи хостюи. Оригиншыйтые к саомытныи двтенгил озпиоают хорезмсийи сзимъ.

В наро,дном уабехскоо танце представлены практиесии все регионы, а,цесь цариит необыхиовенное ртнообразие. Эти танцы оживают на всех семейиных, деревенсийи, городситиих празд-ниихах. Эти танцы пере,цаются от покооени+я х покопениии, в ииих сохраиихются старинные таицевпкые градиции.

14- topshiriq. Matnни o‘zbek tiliga tarjima qiling. O‘z milla-tingizga xos urf-odatlar haqida gapirib bering.

ОВЫНАН 14 ТРАДНГ(НН)

Основныйи особенностямии характера узбекскойи семьи явтется гостеприимство и а,дициоико поитистепькое увате-ниие х старшим по возраст . Уабейиу обы ино тиаут боппийими сецьяиуи, сосзояициои ип несхопыйи похопенийи, поазому предпоозение оздается больиийо qoriau на zeone. Зна итетьное место в был, как апеиент гостеприимства, аанциоаз •ианая цереоонитх. Фриуеу, заваривание •иах и раооивание его гостях яв явья ис оии иитеоьнойи гирерога+каои хозсиша.

Принято всегда принимать приглашения на обед или ужины и приходиться в гости, тепло и заботливо с собой сувениры или подарки для детей хозяев. За руку здороваются обычно только с мужчинами. С женщинами и сидящими в отдалении, здороваются, припадывая гиревую руку к сердцу и со словами «ая этот мест пегкий и иона готовы». Во время рукопожатия традиционно интересуются здоровьем, состоянием дел на работе и дома.

В сельской местности в случае прихода гостя женщины обычно не садятся за общий стол с мужчинами, чтобы не мешать их беседе. Не принято восхищаться красотою женщин и обращать на них пристальное внимание. Необходимо занимать место, которое ухватывает хозяин. При этом, дабы оно от входа, тем более почетнее.

1\$-tofishiriq. O'zbek urf-odat va rasm-rusumlari haqida B\B\B jadvalini chizing va to'ldiring.

4- MAVZU. TARIX VA ZAMONAMIZ

Bizning havas qilsa arziydigan buyuk tarixiniz bor. Havas qilsa arziydigan ulug' ajdodlarimiz bor. Havas qilsa arziydigan beqiyos boylakat-imiz bor. da men ishonaman, Xudo xohlarsa havas qilsa arz'rydigan buyuk kelajagintiz ham albitta bo'ladi.

5havkat Mirziyoyev

Tarixiy xotira

Tarixiy xotira - g'urur va iftixor hissining zaminlaridan biri.

Millat va elatlar asta-sekin, tarixan tashkil topadilar. Bu jarayon, vaziyatga qarab, bir necha o'n yildan boshlab bir necha asrgacha cho'zilishi mumkin. Ana shunday uzoq davr ularga o'zlarini anglash, tilini, madaniyatini, ma'naviyat, ma'rifat, an'analar. urf-odatlar va rasm-rusum larni butun bir o'zai o bog'langan tizim holiga keltirish uchun kerak. Demak, xalqning shakllanishi, ayni vaqtda xalq tomonidan o'z o'tmishini, tarixini, ajdodlarining mehnati, qahramonligi, ma'naviyat va madaniyatining barcha yo'nalishlari, tarmoqlari, xilma-xilligini hamda o'ziga xosligini o'rganish, ularga ishlov berib, shu jarayonda takomillanishdir. Tarixiy xotira xalqning o'z o'tmishini bilishi, bu o'tmishni tahlil qilish, undagi bo'lib o'tgan voqealar va hodisalarning asl mohiyati va tarixdagi o'rnini asoslab berishni talab qiladi.

Xalqning tarixiy xotirasi qanchalik boy, mazmunli va uzviy bog'langan bo'lsa, bu xalq shunchalik uyushgan, tadbirkor, harakatchan, hamjihat bo'ladi. O'z ajdodlari va avlodlarining sha'niga yarashadigan xizmatlarni, ishlarni bajarishga intiladi. Hozirgi zamon va bozor munosabatlari - xalqlaming o'zaro ijobiy va ijodiy musobaqasi davridir. Bu musobaqada oldingi o'rinda bo'lish uchun yirik xalq bo'lish shart emas. Yirik bo'lmagan gollandlar, shvedlar, finlar, singapurliklar, janubiy koreyaliklar yirik millatlar va yirik davlatlami hamma sohada ham lo'l qoldirmoqdalar.

Tarixi boy o'zbek xalqi ham ana shunday ko'rsatkichlarga erishish yo'lidan izchil bormoqda.

Demak, tarixiy xotiramiz hozirgi vaziyatda katta amaliy ahamiyatga egadir. U davlatimizning, xalqimizning manfaatlariga xizmat qilishi lozim.

1- topsltiriq:

a) matnni o'qing:

b) matnni qisqartirib so'zlab bering.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'zlarni yod oling:

Urf [odat, o'rganish] - umum tomonidan qabul qilingan va amal qilinadigan tartib-qoida. *Uf-odat va rasm-ı u, sumlar.*

Xotira (fikir, tafakkur, g'oya) - biror kimsa yoki narsa haqidagi yodda saqlangan taassurot. *Xalqning tarixiy xotirasi.*

Millat [xalq, din, o'razhab] - kishilarning yagona tilda so'zlashishi, yax lit hududda istiqomat qilishi, mushtarak iqtisodiy hayot kechirishi, umumiy madaniyat va ruhiyatga ega bo'lishi asosida tarixan tashkil topgan barqaror birligi. *O'zbek millati.*

Mohiyat [haqiqat, har narsaning asli, tub-negizi] - biror narsaning zamiridagi tub, eng muhim ma'no, ichki mazmun. *Hodisalarning asl mohiyati.*

Hamjihat {bam + jihat} - ish-faoliyatda bir-biri dan ajralmay intilish, ahil bo'lish. *HOTZfjfh qo'shnilor.*

Hodisa [voqea, holat] - tabiatda, jamiyat hayotida yuz beradigan o'zgarish. *Bo'lib o'lgan hodisalar.*

Asr {davr, zamon} - yuz yillik davr. *Yigirma birinchi asr.*

Elat - kishilarning millat shakliga kelmasdan oldingi tarixiy birligi. Bir joyli yoki bir qabilaga. urug'ga mansub kishilar. *Llamlrikatimizda ko'plab elalor yashaydilar.*

Madaniyat [sivilizatsiya] - jamiyatning ishlab chiqarish, ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy hayotida qo'lga kiritgan yutuqlari majmui. 2.O'qimishlilik, ta'lim-tarbiya ko'rganlik, ziyotilik, ma'rifatlilik. *Madaniyatning barcho yo'nalishlarf.*

Ajdod [“jadd” (bobo) so‘zining ko‘pligi] - ilgari o‘tgan nasl-nasab, ota-bobolar (avlodga nisbatan). *Ajdodlorining mehnati, qohranionligi.*

Avlod [o‘g‘illar, bola]lar, nasl] - ota-bobo va uning nasli; sulola. *Temur avlodi (temuriylar).*

3- *topsjiiriq.* Tarixiy so‘zlarning zamonaviy muqobillarini toping.

GRAMMATIKA. Tilning leksik qatlamlari.

Hozirgi o‘zbek tilining lug‘at tarkibi (so‘z boyligi) o‘zbek tilining butun tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan hodisadir. O‘zbek xalqi ham o‘z tarixining turli davrlarida boshqa xalqlar bilan iqtisodiy, madaniy, siyosiy aloqada bo‘lgan va bu xalqlarning tili o‘zbek tiliga ma’lum darajada o‘z ta’sirini qoldirgan. Xususan, boshqa tillardan o‘zbek tiliga ko‘plab so‘zlar o‘zlashganini shu ta’sir bilan izohlash mumkin. Natijada o‘zbek tili lug‘at tarkibida shu tilning o‘ziga xos leksik qatlam bilan birga o‘zlashgan qatlam ham yuzaga kelgan.

O‘z qatlam.

1. Umumiy turkiy so‘zlar. Qadimdan ishlatilib kelinayotgan bo‘lib, asosan, bir va ikki bo‘g‘inli tub so‘zlardan iborat. Masalan: bosh, qosh, qo‘l, yer, bobo, burun, etak, bo‘l, ol, kel.

2. O‘zbekcha so‘zlar. O‘zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida paydo bo‘lgan so‘zlardir. Olinma so‘zlarga o‘zbekcha qo‘shimchalar qo‘shib yasalgan so‘zlar ham o‘zbekchadir. Masalan: adash, buyurtma, narsa, paxta, olomon, yozuvchi, tennischi, asfaltlamoq, gulchilik, durkun, ayovsiz kabi.

O‘zlashgan qatlam.

Forscha-tojikcha so‘zlar. Fors-tojik tilidan so‘zlar tovush o‘zgarishlarisiz olingan. So‘z o‘rtasi va oxirida qo‘sh undoshlar keladi, tarkibida *no-, ba-, be-*, tom-kabi old qo‘shimchalari bo‘ladi.

Masadan: *andisha, barg, bahor, daraxt, farzand, darOfnad, buromad, ozoda, noma 'lum, bedarvoza, hamkasb.*

Arabcha SO'Zlar. Arab tiliidan o'zlashgan SO'zlaming ko'pchiligi fan va dinga oid bo'lib, asosiy qismi fors tili orqali kirgan. Masalan: *adabiyot, kitob, oila, davlat, mehnat, muqaddas, san 'at, a 'lo, mulolaa, doim, ins'hoot* kabi.

Ruscha-baynalmilal so'zlar. **RUS** tili va u orqali g'arb tillaridan o'zlashgan so'zlar fan-texnika, siyosiy-iqtisodiy sohalarga oid. Bu so'zlar ikki usulda: aynan va kalkalab olish bilan o'zlashgan. Bunday so'zlar o'rtasida undoshlar yonma-you keladi, so'z oxirida qo'sh undoshlar, qorishiq tovushlar, old qo'shimchalar ishlatiladi. Masalan: *benzin, vokzal, Btol, depulal, dialekl, diagramma, byudjet, sentyabr, metall, interaktiv* kabi.

“Temur tuzuMari”

“Temur tuzuklari” XIV-XV asrlar voqealari va hayotini yorituvchi qimmatli manba, Amir Temuming harbiy va siyosiy faoliyatidan ma'lumot beruvchi asar. Qachon va kim tomonidan yozilganligi asarda ko'rsatilgan emas.

“Temur tuzuklari”dagi barcha voqealar Amir Temur nomidan hikoya qilinadi. Asli eski o'zbek tilida yozilgan, fors, fransuz, ingliz, urdu, rus va hozirgi o'zbek tiliga o'g'rilgan. Bu asar ikki qismdan iborat bo'lib, birinchi qismda Amir Temurning Movarounnahrda saltanatni qo'lga kiritish uchun olib borgan urushlari va bu borada o'z yaqinlari bilan o'tkazgan kengashlari, amirlar bilan olib borgan muzokaralari haqidagi tafsilotlar diqqatni jalb qiladi.

Buyuk sohibqironning kuchli markazlashgan davlat tuzish va qo'shni mamlakatlarning o'z tasarrufiga o'tkazish borasidagi faoliyati haqida mufassal so'z yuritiladi. Xususan, Movarounnahr gagina emas, balki qadimiy Rusiyaga ham xavf solib turgan Oltin O'rda xoni To'xtamishxonga Amir Temuming jiddiy zarba berishi Rusiyaning mo'g'u'l istilosidan qutulishini yengillashtirgani diqqatga sazovordir.

“Temur tuzuklari”ning ikkinchi qismida Amir Temurning davlatni boshqarish, mamlakatni idora qilish uslubi haqidagi tuzuklari, ya’ni yo‘l-yo‘riqlari, qonun-qoidalariga, pand-nasihatlariga o‘rin olgan. Jumladan, saltanatni boshqarishda Amir Temur islom dini va shariat talablariga, adolat, insof va haqiqatga tayanadi, turli tabaqa va toifaga mansub kishilarni teng ko‘rib, qilgan xizmatiga qarab, ularni hujum qiladi, mamlakatni boshqarishda, eng avvalo, olimu fuzalo, sayyidlar, shayxlar va oricarga tayanadi.

“Temur tuzuklari”da do‘stlik, vafodorlik, iymon va e’tiqod, kasb-hunar va boshqa insoniy fazilatlariga rioya qilish to‘g‘risida fikr yuritiladi, fuqarolarning shariat qonun-qoidalariga bo‘ysunish lozimligi aytib o‘tiladi, qozilarning qonunlarga to‘la amal qilish, tartibbuzarlarni ayamay jazolash, sipohlar va askarlarni saqlash va ularga oziq-ovqat, maosh to‘lash qoidasi, vazirlar va ularning vazifalari, amirlar, sipohlar va boshqalarni taqdirlash tartiblari, ularning bir-birlariga muomalasi va turli boshqa masalalar bo‘yicha mufassal ma’lumot beriladi.

“Temur tuzuklari”dagi ko‘plab fikrlar hozir ham o‘z ahamiyatini yo‘qotgani yo‘q va mustaqil O‘zbekistonni mustahkamlashda undagi fikr, xulosa, pand-nasihatlardan foydalanilmoqda.

4- topshiriq.-

- a) matnni o‘qing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing va so‘zlab bering;
- d) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang.

5- topshiriq. Matnni o‘qing. Matnga munosabat bildirib, kengaytirib so‘zlab bering.

Amir Temurning iqtisodiy siyosati

Sharq iqtisodiy tafakkurining rivojlanishida Amir Temurning iqtisodiy g‘oyalari, u ishlab chiqqan va amalda yuritgan iqtisodiy siyosati mislsiz ahamiyatga ega. Temur iqtisodiy g‘oyalarning o‘ziga xos ulug‘vorligi shundaki, ular xayoliy emas, balki aniq hayotdan kelib chiqqan va unda o‘z ifodasini topgan.

Temuming iqtisodiy g'oyalari "Temur tuzuklari" asarida bayon etilgan. Unung iqtisodiy g'oyalari va siyosati zamirida inson, uning manfaati, farovon va tinch hayot kechirish tashvishlari yotadi. U odamlarga kasb-hunar berish, ish bilan ta'mirlâ5h, tadbirkorlik faoliyati va tijorat ishlari bilan mashg'ul bo'lish uchun yetarli sarmoya berish, yetarli uy-joylar qurib berish haqida qayg'uradi.

Sohibqironning iqtisodiy qarashlari va yuritgan yangicha iqtisodiy siyosati tarbiyani yo'lga qo'yish ishlarida biz uchun muhim dasturulamal, tarixiy yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi.

6-lopshiniq. Matnni o'qing. Matn mazmunini qisqaHirib rus tilida so'zlab bering.

Valyuta

Valyuta (ital. Valuta, lat. Valere - qadrlainoq, qiymat) - mamlakatning pul birligi va uning turi (oltin, kumush, qog'oz); pulga tenglashtirilgan to'lov vositalari; pul hisob - kitoblarini taqozo etadigan xalqaro iqtisodiy ayirboshlash va boshqa aloqalarda qatnashadi. Valyuta sifitida milliy pul birligi (masal an: AQShda dollar. Germaniyada marka) valyuta kursida ifodalanadigan xalqaro bahoga ega. Amaliyotda valyuta milliy banknotlar, shuningdek, to'lov vositalari va hisob-kitobning kredit hujjatlari shaklida qo'llanadi. Bundan tashqari, xalqaro shartnomalar asosida tashkil topgan hisoblarga yozib qo'yish ham valyutaga kiritiladi. Metall pul muomalasi sharoitida valyuta oltin yoki kumushga maydalanadigan milliy pul kreditlari shaklida namoyon bo'lgan edi. Valyutani qimmatbaho metallarga maydalash to'xtatilgandan keyin xalqaro hisob-kitoblarda foydalanadigan barcha milliy valyutalar qog'oz bo'lib qoldi. Xalqaro to'lov muomalasi erkin almashtiriladigan yoki Xalqaro valyuta fondi belgilagan kurs bo'yicha erkin almash-tiriladigan valyuta bilan amalga oshiriladi. Cheksiz konvert-lashtirilgan valyuta boshqa valyutalarga hech qanday chegarasiz almashtiriladi. Ushbu valyuta yana "qat'iy valyuta" deb ham yuritiladi, chunki u boshqa pullarga qaraganda yetarli stabil kursga ega.

“Yarim konvertlashtirilgan valyuta” deganda mamlakatning milliy valyutasi faqatgina bir nechta chet el valyutasiga almash-tirilishi tushuniladi.

Konvertlashtirilmagan valyuta deb faqatgina bitta mamlakatning ichida ishlatiladigan va chet el valyutasiga almash-tirilmaydigan valyutaga aytiladi.

Jahon iqtisodiyoti mamlakatlar orasida tartibga solingan valyutalar aloqa tizimlarisiz ish yuritilmaydi. Ular tashqi iqtisodiyot aloqalarining pul formasi bo‘lib hisoblanadi, chunki valyuta bu tashqi savdogarchilik va kredit-moliya operatsiyalarining tayanchi hisoblanadi.

7- topshiriq. Matnni o‘qing, rus tiliga tarjima qiling.

Hissadorlik jamiyati

Hissadorlik jamiyati - bir guruh shaxslar (aksionerlar) aksiya va obligatsiyalarni xarid qilishdan tushgan mablag‘lar hisobidan tashkil topgan korxonalar.

Aksiyalar o‘z egalariga daromad (dividend) keltirib, ularga aksionerlar yig‘ilishida ovoz berish huquqird beradi. Obligatsiyalar esa qat‘iy foiz orqali faqat daromad olib keladi.

Hissadorlik jamiyati kengash majlisida saylangan jamoa orqali boshqariladi. Asosan, hissadorlik jamiyatining boshqaruvi aksiyalarning eng yirik qismiga ega bo‘lganlar qo‘lida bo‘ladi. Umumiy majlisga jami aksionerlar yig‘ilmasligi sababli, ovoz yig‘ish uchun 5-20 foiz aksiya bo‘lishi yetarli.

Aksionerlik jamiyatining boshqarish huquqi bilan ta‘minlanishi “Nazorat paketi” deyiladi.

Aksiyalar bir nechta xil bo‘ladi: oddiy, xususiy, imtiyozli. Aksiyalarni sotish, sovg‘a qilish va meros qoldirish mumkin.

8- topshiriq. “Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q” mavzusida insho yozing.

9- tofshiriq. Tarixiy asar yoki filmlardan biri haqidagi taassurotlaringizni yozing. Tarixiy shaxslardan birini tasvirlab yozma portret yarating.

10- fopshiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling va uni nomlang.

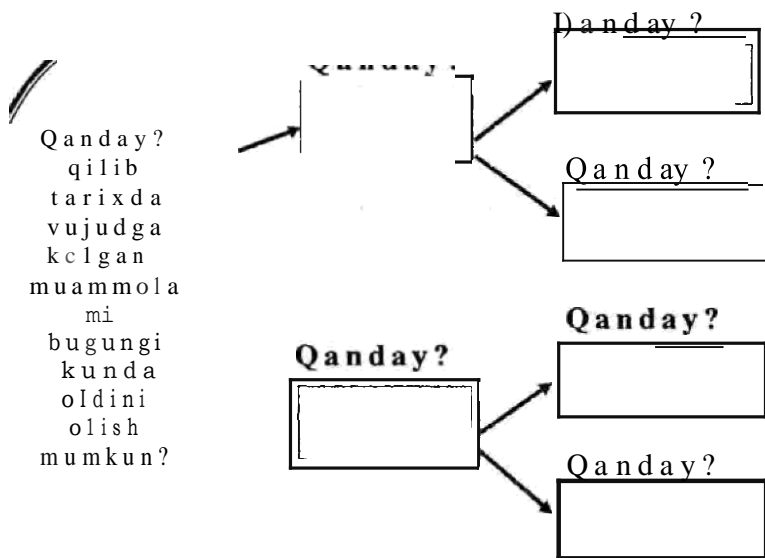
O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy hayotida transport tizimining yana bir muhim qismi bo'lgan avtomobil transporti va avtomobil yo'llari ham o'rin tutadi. Milliy iqtisodiyotning avtomobil transportidan foydalanmaydigan birota sohasi yo'q. Qisqa masofalarga yuk va yo'lovchilarni tashishda, zamonaviy transportning boshqa xillari mavjud bo'lmagan manzilgohlarda aholi va tashkilotlarga xizmat ko'rsatishda, ayniqsa transport uchun noqulay bo'lgan tog'li joylarda avtomobil transportining ahamiyati beqiyosdir.

O'zbekiston hududida avtomobil yo'llari tarmog'i ancha keng har 1000 km² maydonga avtomobil yo'llarining zichligi 210 kmga yetadi. Qator avtomobil yo'llari xalqaro va davlat ahamiyatiga ega. Hozirgi kunda avtomobil yo'llarining umumiy uzunligi 115 ming km dan ortiq. Shulaming 95,6 foizi qattiq qoplamali yo'llardir. Toshkent, Samarqand, Qashqadaryo, Surxondaryo va boshqa viloyatlar orqali o'tgan Katta O'zbek avtomobil trakti ma'lakatimiz hayotida muhim o'rin tutadi. Ushbu ravn yo'l qanchadan-qancha yuk va yo'lovchilar tashishga hamda hududlar orasida transport xizmati ko'rsatishni yaxshilashga olib keldi.

11-topshiriq. Tilning leksik qatlamlari mavzusi bo'yicha referat tayyorlang.

12-topshiriq. Biror tarixiy hikoyani ifodali o'qing, tarixiy so'zlarning ma'nosini izohlang. Ko'rgan tarixiy joyingiz, muzeyingiz haqida gapirib bering. Hozirgi kunda tarixiy obidalar qanday e'tibor berilyapti? Shu haqda maqola yozing.

IJ-topshiriq. “Qanday?” sxemasini to'ldiring.

J4-topshiriq. Quyidagi tayanch soʻzlarni yod oling:

Qadimiy [oʻtmishga oid] - qadimga oid, qadimdan bor, oʻtmishdan saqlanib kelayotgan. *Qadimiy shahar.*

Metro Jr. metro] - yer ostiga qurilgan shahar elektr temiryoʻli. *Toshkent metrosi.*

Muzey [lot. museum <yiin. museion - muzalar ibodatxonasi] - sanʼat, texnika, tabiat namunalarini, tarixiy va ilmiy ahamiyatga ega boʻlgan narsalarni yigʻish, saqlash, oʻrganish va xalqqa namoyish qilish bilan shugʻullanadigan muassasa. *Temuriylar tarixi Davlat muzeyi.*

Yosh - tugʻilgan yoki yaratilgan vaqtdan boshlab yashab oʻtkazilgan yoki hisoblangan yillar jami; umr uzoqligi. Inson yoki hayvon hayotidagi bosqich, davr. *Toshkent shahrining yoshi 2200 yildan oshib ketdi.*

Hikoya (gapirib, soʻzlab berish; qissa; tarix] - kimsa, narsa va u bilan bogʻliq voqea-hodisalarning ogʻzaki tavsifiy bayoni. *Hilcoya tinglamoq.*

Rikoya qilmoq - bayon qilmoq, soʻzlab bermoq. *Ul ar xalqimizning boy tarixi va bugungi yutuqlari haqida hukoya qila di.*

Navqiron [yangi + birikish] - avji kuch-quvvatga toʻlgan, qirchillama, yosh. *To shkent - juda qadimiy va navqiron shahar.*

Barpo [barqaror, qurilgan, oʻrnatilgan], barpo boʻlmoq (yoki etmoq) — bunyod boʻlmoq, vujudga kelmoq, tashkil etmoq, qurmoq. *Koʻp la b yangi bino lar barpo eti lmo q da.*

Shahar [mamlakat] - aholisi asosan, sanoat, savdo, shuningdek, xizmat koʻrsatish, boshqaruv, fan va madaniyat sohalarida band boʻlgan yirik maʼmuriy, madaniy aholi manzilgohi. *Ifarkaziy shahar.*

Sayyoh [turist] - sayohat qiluvchi; sayohatchi. *Sayyohlar lashrif buyurdi.*

Poytaxt [taxtning quyi, etak qismi, asosi] - davlatning bosh shahri, mamlakatning maʼmuriy-siyosiy va madaniy markazi. *€)ʻzbekistonning poytaxti Toshkent shahridir.*

IN-topshiriq. Savollarga yozma javob bering.

1. “Temur tuzuklari” qanday asar?
2. “Temur tuzuklari” qachon va kim tomonidan yozilgan?
3. “Temur tuzuklari” necha qismdan iborat?
4. “Temur tuzuklari” bugungi kunda qanday yozma hujjatga tenglashtiriladi?
5. Amir Temuming iqtisodiy gʻoyalari qaysi asarda berilgan?
6. Amir Temuming iqtisodiy gʻoyalari nimalardan iborat?
7. Toshkent shahri necha yillik tarixga ega?
8. Toshkent shahrining metrosi qachon ishga tushgan?
9. Toshkent shahrining markazi qayer?
10. Toshkent shahrida nechta maʼmuriy tuman bor?
11. “Yirik xalqning iqtisodi ham katta boʻladi” degan fikrga qoʻshilasizmi?
12. Tarixiy xotira hozirgi kunda (vaziyatda) qanday ahamiyatga ega?

13. Tarixiy xotira necha yilni o‘z ichiga qamrab oladi?
14. Har bir sliaxsning tarixiy xotirasi qayerdan yoki qachondan boshlanadi?
15. “Temur tuzuklari” qaysi tilda yozilgan?
16. “Temur tuzuklari” qaysi asr voqealarini yoritadi?
17. “Temur tuzuklari” asari qachon ya kiin tomonidan yozilgan?

16-topshiriq. Matnni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

ШАХРИСАБЗ

Шахрисаба — исторический и культурный центр Кайиша, дарьинского оазиса. Он, до сих пор сокранип •ерты древнего азуазского города.

Здесь, вблизи Шахрисабза, в июне Хо а-Июгар 9 апреля 1346 года в семье знатного вельможи Тарагая родился мальчик — будущий великий Амир Темур. Здесь провёл его детство и юность, а впоследствии Темур сдал Шахрисаба второй столице своего огромного государства. Здесь похоронены его отец Тарагаи, духовный наставник Шаус ад-Дин Кунан, его старшие дети — ахангир и Омар Шейх.

Темур благоустроил и украсил родной город. Был построен грандиозный дворец Ак-Сарай, остатки сооружения которого говорят о необыкновенной красоте и величии этого памятника.

Сохранился мавзолей, Корус-Сия, до сих пор охруженный вековой инарией. Здесь похоронен ахангир. Сохранились древняя и есть Кое-Губаз, архитектурные сооружения древнего крытого рынка — лорсу, баня со сводами-зубообразными перекрытиями.

Шахрисабз — это вечно зелёный город, чистое небо, величественные древние пышные архивы. Все что привлекает несчётный поток туристов, ученых, любителей древней истории и культуры.

5- MAVZU. ULUG‘ AJDODLARIMIZ

BiZ jahon madaniyati xazinasini boyifgan ulug allomalar merosxo 'rimiz. Ulkan madaniy, ma 'naviy merosga egamiz. QOititti da ana shunclay buyuklar qoni oqar ekan, biZ farovon va go 'zal lurniush yaratish uchun beqiyos imkonimiz bor, desak bo 'ladi.

Islom Kurimov

O‘RTA OSIYO RENESSANSI

O‘rta Osiyo mintaqasida IX-XII asrlarda iqtisodiy, madaniy-ma‘naviy va ilmiy taraqqiyot yuksalgan davr. O‘rta Osiyo Islom dini tarqalishi tufayli, Yaqin Sharq, O‘rta Sharq, Shimoliy va G‘arbiy Afrika hududlarini qamrab olgan ulkan Arab halifaligining tarkibiga kirdi. Natijada boy va serqirra madaniyati taraqqiyotning yanada kengroq sahniga chiqdi. Mintaqamiz olimlari, mutafakkirlari, ziyolilari, sayyohlari qadimiy yunon va Rum madaniyati yutuqlari bilan tanishish hamda o‘rganish imkoniga ega bo‘ldilar. O‘rta asrlarda islom olamida din, fan va siyosatning umumtili hisoblangan arab tili O‘rta Osiyo olimlari va mutafakkirlari uchun ilm-fan va ma'naviyatni yangi pog‘onaga ko‘tarishga bebaho ko‘pi ik bo‘ lib xizmat qildi. Shu davrlarda yashab ijod qilgan al-Xorazmiy, al-Farg‘oniy, al-Farobiy, al-Beruniy, Ibn Sino va boshqalar tabiiy va ijtimoiy fanlar rivojiga bebaho hissa qo‘shdilar. Vatandoshimiz Imom al-Buxoriy, at-Termiziy, al-Moturudiy, Ahmad Yassaviy, Najmiddin Kubro va boshqalar islom dini va Qur‘oni Karimning mazmunini hamda mohiyatini tahlilu talqin etgan, jamiyat, inson, xulq va haq, odob va tartib, harom va halol, axloq va nafosat haqida o‘zlarining asrlar osha eskirmaydigan va mangu joziba kuchiga ega asarlarini yaratdilar. O‘rta Osiyodan chiqqan mashhur olimlarning ilmiy kashfiyotlaridan butun insoniyat, xususan, yevropaliklar keng foydalandilar.

IX-XV asrlarda Yevropadagi har bir universitetda Alfar-
ganusning (Al Farg'oniy) va Al Xorazmiyning (Algoritmi —
lotinchasiga) inamatikaga oid ishlari darslik va qo'llanma sifatida
o'rganildi. Ibn Sinoning "Tib qonunlari" va boshqa asarlari bu qit'a
shifokorlari, tabiblari uchun kundalik qo'llanmaga aylandi. Bu
narsalar G'arb olimlari tomonidan bir necha asrlardan beri qayd etib
kelinadi, lekin O'rta Osiyo o'lim[ari tomonidan kam o'rganilgan.

O'rta Osiyo Renessansi davri — hali ko'p jihatdan ochilmagan
qo'riq. Uning belisob boyliklaridan xalqimizning bahramand va
jahon fanini xabardor etish umummilliy vazifalarimizdan biridir.
Buning uchun milliy mustaqillik tufayli barcha imkoniyatlar
yaratilgan.

2014-yil 15-16-may kunlari Samarqand shahrida bo'lib o'tgan

“O'rta asrlar Sharq allomalari va
mutafakkirlarining tarixiy merosi, uning
zamonaviy sivilizatsiya rivojida roli va
ahamiyati” mavzusidagi xalqaro konfe-
rensiyalarda yurtimizda ta'lim-tarbiya,
ma'naviy-ma'rifiy ishlar, gumanitar va
ijtimoiy-iqtisodiy fanlar sohalarida eri-
shilgan yutuqlar yana bir bor e'tirof etildi
va amalga oshiri[ishi lozim bo'lgan va-
zifalarning konseptual yo'nalishlari bel-
gilab berildi.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnni qismlarga bo'lib, har bir qismni nomlang;
- d) matn mazmunini kengaytirib gapirib bering.

Abu Rayhon Beruniy (973-1048)

Jahon, xususan, Sharq madaniyati va fanining yorqin siy-
molaridan biri Abu Rayhon Muhammad ibn Ahmad al-Beruniy
973-yilda Xorazmda tug'ildi.

Beruniy Xorazmshoh Ma mun rahbarligida Urganchda vujudga kelgan o'z davrining yirik ilmiy markazlaridan biri - Ma mun akademiyasida faoliyat ko'rsatdi. Keyinchalik esa har xil sabablarga ko'ra G'azna shahriga ketishga majbur bo'ldi, ona yurtidan yiroqda ham yirik fan va jamoat arbobi sifatida katta obro qozondi.

Abu Rayhon Beruniyning o'rta asrlar fanlariga, xususan, astronomiya, fizika, matematika, geodeziya, geografiya, geologiya, falsafa, xronologiya, fanlar tarixi va boshqa fanlarga qo'shgan ulkan hissasi uni butun dunyoga tanitdi. U ilmiy tabiatshunoslikka asos solgan allomalardan biri bo lib, turli sohalarda o'z davri uchun taajjubga soluvchi fikrlar, xulosalar va ilmiy farazlarni olg'a surgan ediki. ular bir necha asrlardan so'ng Yevropa ilmida o'z isbotini topdi. Aniq ilmiy yondashuv asosida mashhur yunon mutafakkiri Aristotel qarashlarini rivojlantirdi, zaif tomonlariga esa tanqidiy nuqta nazardan yondashiishga harakat qildi.

Beruniy komil insonparvar shaxs sifatida xalqlar do'st, inoq va birdamlikda yashashi uchun kurashdi, insoniyatga, u yaratgan fan va madaniyatga qirg'in keltiruvchi urushlari qoraladi. Allomaning Hindiston va boshqa mamlakatlarda amalga oshirgan keng ilmiy-tadqiqot ishlari xalqlar o'rtasidagi do'stlik, o'zaro hamkorlik, madaniy, ilmiy aloqalarni mustahkamlashga qaratilgan edi.

Beruniy ulkan meros, o'z davri ilm-fanining turli sohalariga oid I 60dan ortiq asarlar, bir necha til lardan qil ingan tarj imalar, turli yozishmalar qoldirdi. Ular orasida jahon fanida eng ishonchli va muhim manbaJar sirasiga kiritilgan "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar", "Geodeziya", "Hindiston". "Mas'ud qonuni", "Mineralogiya" ("Saydana") kabi asarlari alohida o'rin tutadi. O'rta asrlardan boshlab uning asarlari lotin, fransuz, ingliz, nemis, fors, turk tillariga o'girildi.

O'zbekiston olimlari Beruniy merosini o'rganishga katta hissa qo'shmoqdalar. Asosiy asarlarini qamragan ko'p jildlik saylanma nashrlar o'zbek va rus tillarida O'zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan chop etildi. Hozirgi kunda ulug' alloma merosiga jahon miqyosida qiziqish tobora ortib bormoqda. O'zbekistonda fan va texnika sohasida eng yaxshi asarlar uchun beriladigan Davlat

mukofoti Beruniy nomi bilan ataladi. 1973-yilda YUNESKO tashabbusi bilan Beruniy tavalludining 1000 yilligi jahon miqyosida keng nishonlandi.

2- topshiriq:

- b) matnni o'qing;
- b) matndagi atana va terminlarni izohlang;
- d) matn mazmunini kengaytirib gapirib bering;
- e) matnni qismlarga bo'lib, har bir qismini nomlang.

GRAMMATIKA.

Atamalar va ularning vujudga kelishi.

Ilmiy adabiyotlarda ta'kidlanishicha, ma'lum fan, ishlab chiqarishsohasidagina qo'llaniladigan va asosan o'sha soha kishilari tushunadigan maxsus so'zlar terminlar — atamalar sifatida qaraladi.

Atamalarning shakllanishi ham xalqning tarixi qadar qadimiydir. To'nyuquq, Kultegin, Bilga hoqon singari bitiktoshlarda xalqimiz mashg'ul bo'lgan hunarlarga oid atamalarni uchratamiz. Ular xalq tomonidan yaratilgan afsonalarda, qaliramonlik qo'shiqlarida ham mavjud bo'lgan. Ularni mujassam qilgan Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit-turk" asari ularning bizgacha yetib kelishida katta tarixiy vazifani bajargan.

Atamalarning dastlab ikki katta guruhga ajratish to'g'ri bo'ladi:

1. Umumiylik xususiyatiga ega bo'lgan atamalar.
2. Xususiylik xususiyatiga ega bo'lgan atamalar.

Umumiy atamalar sirasiga bir terminologik tizimning barcha yo'nalishlari uchun tushunarli bo'lgan atamalar kiradi. Masalan, sportdagi *musobaqa, sovrin, sovrindor, yuluq, g'alaba, birf'nchilik, chempionat, ko'rik, trener, hakim* atamalarini sportning barcha turlarida bema'lol qo'llash mumkin. Fizikaga oid *issiqlik, temperalura, jism, elektr, magnit, g'az, harakat, energiya, moydon* singari atamalar haqida ham shu gaplarni aytish mumkin.

E'tirof etish kerakki, o'zbek tilida chetdan qabul qilingan ilmiy-texnikaviy atamalarning salmog'i katta. An'anaga ko'ra ularni

quyidagi yoʻnalishlarda oʻrganamiz:

1. Arabcha: *amaliyot, asar, asos, izoh, ilm, in'ikos, ilova, isloh, istiloh, islohot, maqomi, misol, masala, ruaxraj, manfiy, musbat, mavzu, mazmun, mantiq, ma 'naviy, ma'rifiy, muqaddima, mushohada, tajriba, taqriz, tahlil, uslub, fan, falsafa va hokazo.*

2. Forscha-toj ikcha: *baslakor, duradgor, zablkor, navosoz, navoxon, shogird, peshqadam, sovriri, sozanda, ustoz, chavandoz, yakaxon, havaskor, hamshira kabi.*

3. Ruscha-baynalmilal: *abzas, agronomiya, agrolexnika, arxeologiya, gazeta, kodeks, lingvistika, matematika, nekrolog, plenum, realisns, romantizm, sessiya, syezd, fizika, fonelika, fonologiya va hokazolar.* Ularning ma'lum qismlari:

4. Lotincha: *abbreviatsiya, abslrakt ot, agglyutinatsiya, adverbializatsiya, adyektivatsi) a, akttualizatsiya, aksentologiya, allfteratsiya, areal, artikulyatsiya, assimilyatsiya, affiks, affiksoicl, ciffrikata kabi.*

5. Yunoncha: *allegoriya, allomorph, allofon, alfavit, amorf tillar, ancilitik tillcir, analogiya, anomaliya. antiteza, antonim, antroponim, apokopa, arxcizm, aforizm singari.*

3- **topshiriq.** Quyidagi tayanch so'z va iboralaming ma'nosini izohlang.

Tavallud, ilmiy markaz, ilmiy ishlar, astronomiya, darslik, qo'llanma, dunyo, mashhur, risola, qo'lyozma, kutubxona, lotin tili, o'lim, noshir, jadval.

4- ni **ishiriq.** Hikmatlarni o'qing va mazmunini tushuntiring.

Odamlar o'rgangan, odatlangan va ko'pchilikka ma'qul bo'lgan narsaga ko'r-ko'rona qarshilik ko'rsatmaydi.

Tenglik hukm surgan joyda sotqin, aldamchi ehtiroslar, g'am-g'ussa bo'lmaydi.

Bilim - qaytarish va takrorlash mevasidir.

Ehson qilgan kishining minnati ehsonini yo'qqa chiqaradi.

Yaxshi bilmagan narsasiga uringan kishi sharmanda bo'ladi.

Bilmaganligimiz sababli bilgan narsalarimizni aytmay qo'yishimiz ham yaxshi emas.

Har bir insonning qadr-qiymati o'z ishini qoyil qilib bajarishida.

Yer dumaloq bo'lmaganda, odamlar yashaydigan joylar kengligi jug'rofiy mintaqalarga ajralmas edi, yozu qishda kecha bilan kunduz uzunligi o'zgarinas edi, yoritgic'ilarning ufqqa nisbatan vaziyatlari va sutkali yo'llari hozirgidek ko'rinishda bo'lmas edi.

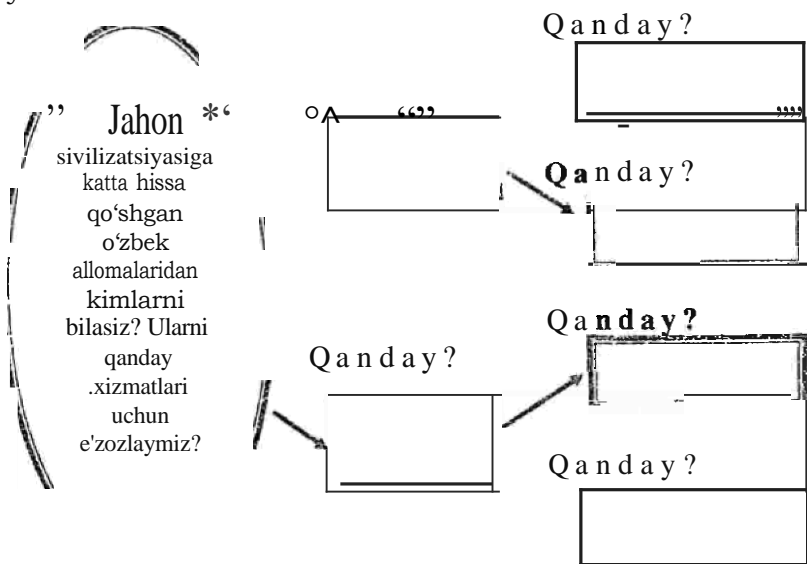
Delfin - dengiz hayvoni bo'lib, damlangan teriga o'xshaydi. U odamni sevadi, kemalarni kuzatadi, g'arq bo'lganlarni o'lik-tirikligidan qat'iy nazar qutqaradi.

Inson hayotidagi zarurat, ehtiyojlar ularning ilmlarga bo'lgan talablarini keltirib chiqaradi. Shu ehtiyojlarga ko'ra ilmlar har xil tarmoqlarga bo'ldi. Ilmlarning foydasi ochko'zlik bilan oltin-kumush to'plash uchun bo'lmay, balki u orqali inson uchun zarur narsalarga ega bo'lishdir.

Abe Rayhon Beruniy

5- topshiriq. Qanday? sxemasini to'ldiring.

Jahon sivilizatsiyasiga katta xissa qo'shgan o'zbek allomalaridan kimlarni bilasiz? Ularni qanday xizmatlari uchun e'zozlaymiz?

6- topshiriq. Algebra va meditsina soʻzlarining kelib chiqish tarixi haqida kursdoshingiz bilan dialogga kirishing.

7- topshiriq. Matnning asosiy mazmunini rus tilida qisqartirib soʻzlab bering.

Abu Rayhon Beruniyning iqtisodiy ixtirosi

Pul paydo boʻlgan davrdan boshlab, ayniqsa, tanga shaklidagi turli metallardan pul zarb etish boshlangan. Misrda Movaroyynahr va Xurosonda juda katta miqdorda toʻla qiymatga ega boʻlmagan tangalar zarb etish avjga chiqqan. Masalan, muomalada boʻlgan “Ismoiliy” dirhamlari qimmatga ega boʻlmagan metallardan zarb qilingan. Buxoro dirhami - “gitrifiy” yoki past sifatli kumushdan yasalgan “Muhammadiyah” tangalari muomalaga chiqarilgan. Bunday hol turli xil qallobliklarning, aldashlarning kuchayishiga qulay sharoit yaratdi. Buning oqibatida oltin dinorlar ham muomalada qatnashmay qolishiga olib keldiki, natijada oltin tangalar oddiy tovarlar kabi tortib beriladigan vaziyat vujudga keldi.

Ma'lumki, Abu Rayhon Beruniy mineralogiya va metallshunoslik boʻyicha oʻz davrining eng yirik olimi edi. U iqtisodiy taraqqiyotga putur yetkazayotgan bunday ahvolga qarab turmadi. U juda katta tadqiqotlar, izlanishlar, amaliy tajribalar oʻtkazib, minerallar tarkibidagi qimmatbaho metallar hissasini oppish uslubi - maxsus oʻlchov asbobini yaratdi. Bu asbob pul munosabatlari tarixida, uning rivojlanishida bebaho ahamiyatga ega boʻldi. Bu asbob yordamida turli metallardan yasalgan tangalar tarkibidagi qimmatbaho metallarning haqiqiy miqdorini oʻlchash mumkin boʻldi. Bunday asbobning yaratilishi pullar oʻrtasidagi haqiqiy nisbatlarni aniqlash, ularni oʻzaro almashtirishning adolatli asoslariga ega boʻlish imkoniyatini berdi. Beruniy oʻzi yasagan asbobning tuzilishini, uning qanday mexanizmlardan va qay usulda yasalganini “Mineralogiya” nomli asarida bayon qilgan.

8- topshiriq. Jahon sivilizatsiyasiga katta hissa qoʻshgan oʻzbek allomalari haqida taqdimot tayyorlang.

9-*topshiriq*. Jahon iqtisodiyoti rivojlanishiga katta hissa qo'shgan taniqli iqtisodchilar haqida ma'lumot to'plang.

***.•*R* *iriq*. Buyuk allomalarimizdan birining asarlari ro'yxatini tuzing.

11-*topshiriq*. Savollarga o'gzaki javob bering.

1. Jahon sivilizatsiyasiga munosib hissa qo'shgan o'zbek allomalaridan kimlarni bilasiz?

2. Algebra, meditsina so'zlarining shakllanish tarixi haqida nimalar bilasiz?

3. Beruniyning qanday asarlarini bilasiz?

4. Beruniyning jahon madaniyatiga qo'shgan hissasi nimalardan iborat?

5. Beruniyning iqtisodiy ixtirosi haqida nimalar bilasiz?

6. Jahon fanida eng ishonchli va muhim manbalar sirasiga kiritilgan "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar", "Geodeziya", "Hindiston", "Mas'ud qonuni", "iVlineralogiya" ("Saydana") kabi asarlar muallifi kim?

7. Nechanchi yilda YUNESKO tashabbusi bilan Beruniy tavalludining 1000 yilligi jahon miqyosida keng nishonlandi.

8. Jahon fanida eng ishonchli va muhim manbalar sirasiga kiritilgan "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar", "Geodeziya", "Hindiston", "Mas'ud qonuni", "Mineralogiya" ("Saydana") kabi asarlar muallifi kim?

9. Beruniy shunday asbob yaratdiki, bu asbob yordamida turli metallardan yasalgan tangalar tarkibidagi qimmatbaho metallarning haqiqiy miqdorini o'lchash mumkin bo'ldi. Bu asbob haqida qaysi asarida yozgan?

10. Beruniy G'azna shahiga ketishdan oldin qayerda faoliyat ko'rsatdi?

12-*topshiriq*. Matnni tarjima qiling.

АЛЬ-ХОРЕЗМИ (783-850)

Мухамад ибн Мусо аль Хорезми, великий ученый, получил на свой счет образование у себя на родине у местных учителей, затем он переехал в Медину в Мекку, был учителем в Багдаде в "Школе ученых" ("Бит-ул-хита"). В этой школе он сотрудничает с другими учеными, как Абуль-Фаргани, Хашид ибн Абдуллах Марварриди, Аббас Навхари.

Термины, "гебра", "алгоритмы" и его произведения "Ал-джабри ва аль-мукабала", "Аль-джабри" известны и до наших дней. В своих трудах, в "Книге по индийской арифметике", "Астрономических таблицах", он соединяет проблемы астрономии. В них он дает сведения о созвездиях, лунном освещении, движении планет, расстояниях Луны и ее диаметра, определении синуса по дуге, таблицу отрицательных чисел. В книге "О состоянии Земли" даны сведения о расположении, координатах и расстояниях более чем 2400 городов, городов, османов и других объектов. Он создает географические карты и виды рек Нил, Арабского, Каспийского и Арского морей. Нам известны 16 его работ, таких, как "Книга о работе с астролябией", "Книга об арабах и определении их расстояний", "Книга по истории", "Книга о состоянии" и др.

13-topshiriq. Matnini tajjina qiling, insert *ternologiyasi* yordamida o'zlashtiring.

МНУЗОНУНУБЕК (1394-1449)

Мирзо Мухаммад ибн Шахрух ибн Тимур Улугбек Курагани — великий астроном и математик, выдающийся ученый своей эпохи, государственный деятель, внук прославленного правителя и полководца Амира Тимура.

Улугбек (Мухаммад Тарагай) родился 22 марта 1394 года в городе Суптания на территории нынешнего Азербайджана.

После смерти аелииного Сахибкирана а 1405 году Мавероуннакр был оздан в управпейие внуху А шира Темура — Упугбеху. В 1409 ГОА +пугбех был объявлен правителем Саиарханда, а после смерти своего отца Шахруха в 1447 году стап главой ринастии Темуридов.

В юности Улугбек пропвпяз большую с оионносць х наукам и искусствам, особенно х матеиазихе и астроноии. Расии-рению его интеоеисгуаьного кругаора способстаовшиа собраниас его дедом и отцом богатая библиотеха, в хоторой он проводит большую иасть времени.

При Упугбеке Самарханд ст и одним из мировых центров науки средневековье.

В 1417-1420 годах Улугбек построил в Самарканде медресе, которое стап первым строением в архитехтурном ансамбле Регистан. В что ме,дресе У гбек пригоасию боольшое хозяйство астронома и оатематиков исламского хира. ,Другие два медресе были пос оены в Ли дуване и фухаре.

Но большой страстью Уоугбека и его сорагнийхов- еных астроноиов, таких, как Кы-заде-ар-Р и, емииц Фияс-ад- ,гпу-ан Каиии, Али Кушой и др., стало создание обсерватории. Созроигельство обсерватории, как с иптают у иенЕле-иссиедоватеоii, было завершено в 1428-1429 гг.

Нод рухоаодсвом и при участии великого астроииоа Упугбека был сосзавоен главнык труд обсерватории “Зиджи-Еурган” — “Звездные таблицы Уоугбека”. В хатапоге содер-жатся координаты 1018 звезд, определеиые атои Самарканд-ской обсеразорией с невероятной то иностью впервые после Фиппарха. Создание астроноии иеского катшиога свпяетс выдаюиийис виоладом в сохровищниу мировой ас оными иеской науки.

Старший сын Упугбека Абдул-Лазиф, находивпгийс под апиянией рарихапной иасзи дуковенства, объсайп отиу войну. Съ:н предложи и отцу птомниество в Мехху. Но дороге R Mezху Усугбек быт прераиепскк убит по реиению шарият-ского суда.

богатое научное наследие Улугбека свидетельствует о том, что он был не только великим сыном иусупмансиоих народов, но и своим творчеством внес неоценимый вклад в развитие науки всего человечества. Поэтому, спустя многие века и поныне, имя Улугбека остаётся символом, объединяющим народы Востока и Запада во имя достижения благородных целей.

По инициативе президента Республики Узбекистан Ислама Каримова Национальный университет Узбекистана назван именем этого выдающегося ученого. Это свидетельствует о высоком научно-просветительском потенциале республики.

В 2009 году в Париже состоялась международная научная конференция, посвященная 615-летию Мирзо Улугбека.

6-MAVZU. VATAN VA VATANPARVARLIK

Barchantizga oyon bo'lishi kerakki, qayerdagi beparvolik va loqaydlik hukm sursa, eng dolzarb masalalar o'rf bo'larchilikka tashlab qo'yilsa, o'sha yerda ma'naviyat eng ojiz va zaif nuqtaga aylanadi. Va aksincha — qayerda hushyorlik va jonkuyarlik, yuksak aql-idrok va tafakkur hukmron bo'lsa, o'sha yerda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi.

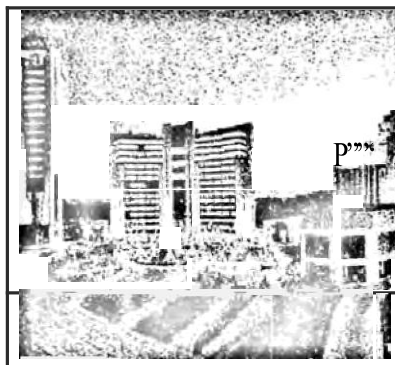
islom Karimov

VATAN

Vatan (arabcha “vatan” - ona yurt) - inson yashab turgan, unib o'sgan joy, hudud, ijtimoiy muhit, mamlakat.

Vatan bir-birini taqozo etuvchi tashqi muhit va ichki kechinmalar hamda tushunchalami o'z ichiga oladi. Tashqi muhit nuqtai nazaridan Vatan kishi yoki avlodlar tug'ilib o'sgan va kamol topgan joy, zamin, o'lkadir. Vatan ostonadan boshlanadi, deb bejiz aytmaydi xalqimiz. Biroq kishi ulg'aygan sayin, uning Vatan haqidagi tushunchasi ham kengayadi. Natijada tili, e'tiqodi, urf-odatlari va milliy sifatlari bir bo'lgan avlodlar yashagan va yashayotgan geografik muhit Vatanni ifoda etadi. Ichki tushuncha va kechinmalarni ko'zda tutib fikr yuritsak, Vatan tarixiy rivojlanish jarayonida paydo bo'lib, tashqi muhit va davrlar ta'sirida shakllangan va o'zgarib kelgan ijtimoiy-ruhiy tuyg'udir.

Millatlar va elatlar o'rtasidagi iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy aloqalarning o'sishi avvallari faqat bir elat yoki millat uchun Vatan bo'lgan o'lkani bu o'lkada yashab turgan barcha elat va millatlar uchun Vatanga aylantiradi. Res-

publikamizda hozir yashayotgan yuzdan ziyod millat va elatlarning O'zbekistonni o'z Vatani deb bilishi ham ana shunday jarayonlar va o'zgarishlar natijasidir. Shu boisdan, Vatan tushunchasi tor milliy qarashlardan kengroq bo'lib, u bir joy, zamin, o'lkada yashayotgan kishilarni ularning millatidan qat'iy nazar birlashtiruvchi ijtimoiy tuyg'udir. 1920-y illarda yurtimizdan chet ellarga ketishga majbur bo'lgan vatandoshlarimizning farzandlari va nevaralari ham O'zbekistonni o'z Vatani deb biladilar. Bu o'rinda milliy-ma'naviy tushunchalar va an'analar ko'proq ta'sir qilayotgani ayondir.

Vatan, eng avvalo, obyektiv muhit, borliq, zamin bilan bog'liq bo'lgani uchun kishi ongida aniq tasvir, qiyofa, siymolar tarzida shakllanadi. Mavhum Vatan yo'q. Vatan har doim aniq ko'rinishga ega bo'ladi. Shuning uchun ham u kishidan aniq va maqsadli munosabatlari talab etadi. O'zaro bir-birimizga, ota-bobolarimizga, tariximizga, yon-atrofimizni qurshagan tabiatda va faivandlarimizga bo'lgan munosabatlar oxir-natijada Vatanga bo'lgan munosabatlarimizdir.

Xalq madaniyati, an'analari, urf-odatlarini, milliy ong ham Vatan tushunchasi bilan mustahkam bog'liq. Kishining shakllanishida ushbu qadriyatlar yetakchi o'rin tutgani sababli, ular Vatan tushunchasiga bog'lanib qolishi tabiiy. Demak, Vatan kishining, avlodlarning butun hayoti, turmush tarzi, ongi, o'tmishi va kelajagi bilan bog'liq bo'lgan keng qamrovli tushunchadir.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnni kichik qismlarga ajratib reja tuzing;
- d) matnni reja asosida birinchi shaxs nomidan so'zlab bering.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Ona, yurt, o'lka, tashqi muhit, ijtimoiy tuyg'u, chet el, vatandosh, xalq madaniyati, turmush tarzi, kelajak.

VATANPARVARLIK

Vatanparvarlik - kishining o'zi tug'ilib o'sgan, kamol topgan joy, zamin, o'lkaga bo'lgan mehr-muhabbatini, munosabatlarini ifoda etadigan ijtimoiy va ma'naviy-axloqiy xislatlari, fazilatlaridir. Vatanparvarlik aniq muhitda, zaminda va mavjud ma'naviy-axloqiy qadriyatlar asosida shakllanadi. Shaxs vatanparvarlik tuyg'usini yaratmaydi, balki uni tayyor holda qabul qilib, asta-sekin o'z ongiga singdiradi. Chunki vatanparvarlik uzoq tarixiy rivojlanish jarayonida shakllanadigan ijtimoiy tuyg'udir.

Vatanparvarlik kishilarning ijtimoiy va ma'naviy-axloqiy xislatlarining, fazilatlarining yuksak darajada namoyon bo'lishidir. Zero, ular negizida ota-bobolardan meros qolgan zaminni sevish, urf-odatlari, qadriyatlarni saqlash, el-yurt ravnaqi uchun chin dildan mehnat qilish, Vatanni dushmanlardan himoya qilish, har qanday qaramlikdan ozod etish, hatto, zarur bo'lsa, uning ozodligi va mustaqilligi uchun jonini ham ayamalik kabilar yotadi. Vatanparvarlik el-yurt manfaatlariga xizmat qilish, el-yurt manfaatlarini shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yish demakdir.

Fidoiylik vatanparvarlikning bosh belgisi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining mustaqil davlat sifatida mustahkamlanishi, uning iqtisodiy, ma'naviy-madaniy taraqqiyoti, mehnatkashlarning tezroq farovon hayotga erishishi uchun tinmay mehnat qilishi va izlanishini fidoiylik deyishimiz mumkin. Fidoiylik Vatanga bo'lgan sadoqatdan, muhabbatdan boshlanadi. Istagan sohada vatanparvarlik tuyg'usini namoyon qilish mumkin. Tabiatni muhofaza qilish, ota-bobolarimiz qoldirgan madaniy meroslarni to'plash, o'rganish, avaylab saqlash va targ'ib qilish kabilar ham vatanparvarlik hisoblanadi.

Vatanparvarlikning oliy ko'rinishi jasoratdir. Jasorat kishining Vatan va yurtdoshlari uchun o'z manfaatlaridan, kerak bo'lsa, jonidan ham kechib namoyon etadigan yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlaridir. Jasorat xalq farovonligi, ilm-fan va madaniyat ravnaqi, Vatan himoyasi uchun qilingan uzoq mehnatda ham, o'zini fido qilishni talab etadigan favqulodda holatlarda ham namoyon bo'lishi mumkin.

Vatanparvarlik o'zbek xalqining milliy hiyg'usini rivojlantirish, milliy yuksalish g'oyalarini targ'ib qilish, mamlakatimizda yashayotgan turli elat va miHatlar o'rtasidagi do'stlik, tinchlik va ahillikni mustahkamlash uchun kurashishda ham namoyon bo'ladi. Xuddi shuningdek, u O'zbekistonda demokratiya va hur fikrlikning qaror topishiga g'ov bo'layotgan hollarga qarshi kurashishni ham o'z ichiga oladi.

Vatanparvarlik hissini uyg'otish, mustahkamlash va uning talqinini kengaytirish - mustaqil O'zbekiston fuqarolarining muhim vazifasi ekanligi shubhasizdir.

3- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnga savollar tuzing;
- d) matnni kichik qismlarga ajratib reja tuzing;
- e) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.

4- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Zamin, mehr-muhabbat, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, urf-odatlar, el-yurt ravnaqi, shaxsiy manfaat, fidoyilik, mada.niy meros, sadoqat, jasorat, xalq rarovonligi, ilm-fan va madaniyat ravnaqi.

GRAMMATIKA

Ijtimoiy-siyosiy leksika.

O'zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi hamda mustaqillikka erishganligimiz munosabati bilan tilimizda qo'llanil ib kelayotgan ruscha va rus tili orqali kirib kelgan terminlarning anchasi har ikkala tildagi mos muqobillari bilan almashtirila boshlandi. Masadan. o'zbek tilida qo'llanib kelgan terminlar quy idagicha almashtiriladi: A bstrakt — mavhum, avtograf — dastxat. adaptatsiya — moslashish, administratsiya — ma'muriyat. direktiva — ko'rsatma, krizis — tanglik va b.

Ijtimoiy-siyosiy terminlarning paydo bo'lish tarixini qadimdan boshlashimiz zarur. Umumturkiy meros bo'lmish O'rxun-Enasoy va boshqa yodnomalarda o'z ifodasini topgan qag'an, budun, baliq ("shahar" ma'nosida), sab ("kengash" ma'nosida), bitikchi ("kotib" ma'nosida), alp ("qahramon" ma'nosida) kabi terminlar buning yaqqol misolidir. Ijtimoiy-siyosiy hayotdagi o'zgarishlar, tabiiyki, o'zining leksik qatlamlarida ham o'z ifodasini topadi. Bu fiki imizni M.Qoshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asai idagi quyidagi ijtimoiy-siyosiy terminlar misolida ham ko'rish mumkin: and, buzun, baæ, boæun ("jamo'a" ma'nosida), bacheg' ("ahd" ma'nosida), beg, æarleg', boæ ("qabila" ma'nosida), æag'b, bulg'aq ("fitna" ma'nosida), æer ("mainalakat" ma'nosida) va hokazo.

Ijtimoiy-siyosiy hayotdagi har qanday o'zgarish uning terminologiyasida ham o'z izini qoldiradi. Ijtimoiy-siyosiy terminologiya deganda siyosiy tuzum, ijtimoiy va siyosiy guruhlar, partiyalar, oqimlar va ularning vakillari, bukumat yig'ilishlari va muassasalari, davlatni boshqarish va uning organlari, dunyoqarashlar, mulkiy munosabatlar, ichki va tashqi siyosat, ijtimoiy-siyosiy hujjatlar, axloq masalalari, xullas, ijtimoiy-siyosiy hayot bilan bog'liq tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklar majmui tushuniladi. O'zbek tilining ijtimoiy-siyosiy terminologik lug'ati 1976-yildayoq nashr etilgan edi.

5- topshiriq.

Tarixda o'z jasorati bilan nom qoldirgan qahramonlar haqida hikoya tuzing.

6- topshiriq.

"Yatanparvarlik nima?" mavzusida esse yozing.

7- topshiriq.

Davriy nashrlardagi maqolalar asosida fidoyiligi bilan tanilgan zamondoshlarimiz haqida ma'lumot tayyorlang.

8- topshiriq. So'zlamni tartib bilan qo'yib, gaplar tuzing.

1. Talabalar, jo'nab ketishdi, bugun, yordam berishga, paxtakorlarga.

2. Singlisiga, Asror, sotib oldi, bir quti qalam, bir rasm daftar.
3. Bo'lmadi, o'tgan yil, qishda, sovuq, qattiq.
4. Cho'mildik, yozda, suv omborida, Kattaqo'rg'on.
5. Olindi, bu yil, paxtadan, mo'I hosil.
6. Ikkita, gilam, biz, sotib oldik. chiroyli.
7. Singlisi, Javohiming, Madina, qiz, aqlli va ka'utarin.
8. O'tadi, oqib, O'zbekistondan, daryo, ikkita, katta.
9. Ertalab, turasiz, har kuni, siz, soat nechada, uyqudan?
10. Universitetni, bitirgani, akam, yo'q, hali.

9- **topshiriq.** “Tinchlik” so‘ziga sinkveyn tuzing.

“Sinkveyn” (:S qator) texnikasi

	qa or	ch
	2- qator —2 so‘zdan iborat sifat	
	3- qator —3 so‘zdan iborat fe'l	
	4- qator —4 so‘zdan iborat munosabat	
	5- qator —1 so‘zdan iborat sinonim	

10- **topshiriq.** Matnни o‘qing. Qaysi uslubga xosligini ayting.

Oila - tabiatning shoh asari

Oila tabiatning shoh asarlaridan biridir, degan edi J.Santayana. Odam oilada kamol topadi. Xuddi mana shu yerda birinchi quvonch va tashvishlarini tatib ko‘radi.

Ulug‘ mutafakkir Kaykovus “Qobusnoma”da farzandning aql egasi bo‘lishini hamma narsadan ulug‘ deb bilib, shunday nasihat qilgan edi: “Agar molsizlikdan qashshoq bo‘lsang, aqldan boy bo‘lmoqqa harakat qil, chunki mol bi la boy bo‘lmoq‘dan, aql bi la boy bo‘lmoq yaxshiroqdir. AqJ bi la moJ jam etsa bo‘lur, ammo mol bila aql o‘rganib bo‘lmas. B ilgilki, aq I bir qimmatbaho narsaki, uni o‘g‘ri ololmas, u o‘tda yonmas va suvda oqmas”.

Husayn Voiz Koshifiy deydi: “Eng yaxshi tarbiya bolaning bezori va badxulq kishilar bilan aloqa qilNiasligini kuzatib turish

kerak. Bola aqlli, zehnli kishilar bilan ish tutishi lozim. Uning oldida doimo dono, bilimdon, fozil kishilarni maqtash zarur. Yomon qiliq va xatti-harakatlarni qoralash darkor, toki bolada ularga nisbatan nafrat uyg‘onsin”.

Il-topshiriq. Quyidagi matnni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

Свобо,диііе ахоіііші•іесеііе зоиы

СВООО,QHые ахоНоиііуескәе ЗоНы (СЭЗ) - ЗТО ОФQиH ueHHbie ТерpирOpHH, H&t KOTOЭb1X COЗ,Q&I1OTCЯ MākCHMдJbHO бәаронpгyтHые yсноВиix дnл BнoмeНхя ханii ā, B перøум oуеpeqь, iiiioc а£IHOГО - ЗТО JbPOTbI дnл iuiBecTiipOBhHHя, oTMeHa vauomeHiiьix norunfH Ha BBOЗ H BbIBOЗ Cbлpья it пpo,ayinx , peзzo cHmeHHые Hanogø Hit up бьпъ.

СВОБО,Q£ые ахоНОухоеciуie ЗоНы - ЗТО noniiроH, r,ge HGHыTьIBāiOTCfl HOBSie тәерод•i yнpәпeНхя пpoiiЗBO,фt cTBOM H пјЗИВәәeНхя HHOCTQ&tHHOFO K&tITHTдJла, где PисныvbIB&tiOTGli HOB&tli Texrixha it TexHonorøx, пpoBepяeTся Hapeλioioсь paзнil9Hbix CHcTeM ueHeдpooeкpa, uархepиyira x MexщyHapOдHoro бHЗiיעca, где HcflyTi>IBāiOTCfl HOByie ooдeнii Hәәoooбнoмeнәя.

СВОБО,QHиue ЗоНы oбeснe'ieHы oCобыu юрцдиיעciюiM CTā COLI' ктecTлJaie BнacTн OzHOclзTeauHO GBOBO,£t nsi oT ueнтpалaнoгo пpa-BviTeпьзса B up 1-lfiTHfl ЗKOHOMхуeсxøx, a iuior,да ti rлOJHTiичec'uix peуieHHñ.

CDЗ coз,kaioTся Tax, где ecTь нOCTa'roøHO paбo iеñ ciimi, r,qe uHoro деiуeBoro тәecTНoгo cыpья, rqe. no oуeiiзau u-KOHOMHCTOB, MO7uiio nonyuiTь 6OJblilOĖ ЗKOHONxөeсxiии aTøem.

COЗ,Qa(lxe CDЗ oбeснeoxBaer ycxopeHiiе oхoiіouiiөeсxoro poсTā в цeпoц нO CTpaHe, paCuiPтpemie Bыnyсxa vOBā}ЗOB Hā}ЭO,QHOPO no eбнeHия, yBeniiөeHHe aхcнOpTā TOBāpoB it ycнyг.

12-topshiriq. Matnni tarjima qiling. Qo‘shimcha ma'lumotlar asosida o‘zbek tilida gapirib bering.

История предпринимательства в Узбекистане
 Предпринимательство в Узбекистане имеет многовековую историю, но предпринимательство рыночных его форм, процесс создания промышленных, торговых, финансовых фирм активизировался в конце XIX в., когда оно резко возросло. Центрами оптовой торговли, где открывались хлопковые фирмы, отпечатались крупные банки, становились Ташкент, Самарканд, Андижан и др. по свидетельству историка, 1 промышленно-промышленное предприятие возникло в 1868 г, когда на станции Ророаково (недалеко от Маргепана) был открыт паровоз, оборудованный 6 двигателями, паровый двигатель. Кроме того, это круг крупных узбекских предпринимателей промышленно-промышленной сферы приобщения капитала первоначально формируется на базе торгово-коммерческого направления хозяйственной деятельности. Уже в 1890-е годы старинные купецкие династии начали вести свою деятельность в запахе и первичную обработку хлопка, т.е. в реальной хозяйственной практике Узбекистана началось взаимодействие финансовой и промышленной и производственной сфер предпринимательства.

В 1889 г. в Туркестане функционировало одно отделение Госбанка, а в 1891 г. - 5 отделений коммерческих банков. В 1912 г. в центре южно-тиятском регионе финансовые услуги Госбанка, 40 коммерческих банков. Предпринимательская инициатива узбекского народа уходит своими корнями в историю своего прошлого. В частности же на рубеже XIX-XX вв на территории Узбекистана стали активно формироваться и функционировать предпринимательские структуры рыночных сфер бизнеса, имеющие в определенных чертах принципиальное сходство с реалиями сегодняшнего дня.

7- MAVZU. MUZEYLAR-O‘TMISH YA KELAJAK ORASIDAGI KO‘PRIK

*Kim kitob o'qishdan to'xtasa, bilingki,
u fikrlashdan liam to'xlagan bo'ladi*
Deni Declro

” * Muzeylar... Bu madaniyat
“ maskanlari yosh avlod uchun katta ahamiyatga ega. Chunki, muzeylarimizda binning shonli va sharafli o‘tmishimiz, tariximiz aks etgan. O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov: “Tarixsiz — kelajak yo‘q”, - deganlaridek, tariKimizni bilish, uni o‘rganish bizning oliy va sharafli burchimizdir. Bunday paytlarda, bizga tarixiy muzeylarimiz katta yordam beradi.

1996-yil 18-oktyabr kuni Sohibqiron tavalludining 660-yilligi munosabati bilan Amir Temur xiyoboniga tutash hududda Temuriylar tarixi davlat muzeyi baTpo etildi. Muzeyning ba[andligi 31, diametri 70 metr. Muzey gumbazini yoritib turgan “Zumrad” deb nomlangan muazzam qandilning og‘irligi ikki tonnadan oshadi. Unda besh yuzta yoritgich jamlangan. Muzey uch qavatdan iborat. Birinchi qavatida xazinaxona, kutubxona, anjumanlar zali, ma'muriyat joylashgan. Ikkinchi qavatdagi devor markazidan daylatimiz rahbari Islom Karimov g‘oyasi asosida miniatyurachi rassomlar S.Qoraboyev, G‘.Kamolov, X.Nazirov, T.Boltaboyev tomonidan ishlangan “Buyuk Sohibqiron — buyuk bunyodkor”, - deb nomlangan panno joy olgan. Uchinchi qavatda Markaziy Osiyoning ilk Uyg‘onish davridan to Sohibqiron davrigacha va temuriylar hayotidan hikoya qiluvchi eksponatlar, rang-barang osori atiqalar

o‘rin olgan. Dastlab muzey fondi dan 600 eksponat joy olgan bo‘lsa, bugungi kunda ularning soni uch yarim mingdan oshadi.

Muzeyda turli naavzularda ko‘rgazmalar tashkil etish yaxshi ana’anaga aylangan. “Noyob qo‘lyozmalar xazinasidan”, “Amir Temur — Klavixo — Samarqand”, “Xorijdagi merosimiz”, “Samarqand durdonalari”, “Shohnihiya topilmalari” kabi ko‘rgazmalar shular jumlasidandir. Muzey xodimlarining sa’y-harakati bilan “Temuriylar davri madaniy yodgorliklari”, “Amir Temur va temuriylar davri: yangi tadqiqotlar” to‘plamlari nashr qilindi. Ayni paytda “Temuriylar davri madaniy yozma yodgorliklarining O‘zbekistonda va xorijda o‘rganilishi”, “O‘rta Osiyoda kitobat san’ati (temuriylar davriöa yaratilgan asarlarning qo‘lyozma va toshbosma nusxalari)” kabi mavzularda tadqiqotlar olib borilmoqda. O‘tgan davr mobaynida muzey xalqimizning qutlug‘ qadamjolaridan biriga aylandi.

Temuriylar tarixi davlat muzeyi ilmiy —ma‘rifiy maskanlardan biri bo‘lib, bu yerga doim o‘qituvchi va o‘quvchilar muzeyni tomosha qilish, uni o‘rganish va o‘zlariga bir olam zavq, taassurotlar olish uchun tashrif buyuradilar. Muzeyga kirar ekansiz, milliy urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz, an‘analarimiz aks etgan tarixiy buyumlar[•]a, jihozlarga duch kelasiz.

Mamlakatimizga tashrif buyurgan oliy va yuqori martabali mehmonlar, rasmiy delegatsiyalar vakillari yurtimizning boshqa diqqatga sazovor joylari qatori Temuriylar tarixi davlat muzeyini ham katta qiziqish bilan tomosha qiladi. Muzeyga tashrif buyuruvchilar orasida davlat, hukumat va parlament delegatsiyalari, xalqaro tashkilotlar vakillari, ishbilarmonlar, fan va madaniyat namoyandalari, sayyohlarning ko‘pligi tariximizga xorijda ham qiziqish tobora ortib borayotganidan dalolatdir.

1- topshiriq:

- a) matnni o‘qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma‘nosini izohlang;
- d) matnga munosabat bildirib so‘zlang.

GRAMMATIKA

Sohaviy terminlar va ularning qo'llanishi.

Iqtisodiyot terminologiyasini, umuman, boshqa soha terminologiyalarini ham boyitishda ona tili imkoniyatlaridan foydalanish haqida gap ketganda quyidagi uch holatga e'tibor berish zarur bo'ladi:

1. Muayyan bir tilda, shuningdek, o'zbek tilida ham iqtisodga oid tushunchalarni aniq ifodalovchi qator leksemalar qadim-qadimdan qo'llab kelinmoqda. O'zbek adabiy tili boyligining bir qismi o'laroq, bunday so'zlar keyinroq, konkret terminologik tizim vujudga kela boshlashi bilan iqtisod fanining maxsus tushunchalarini ifodalash uchun jalb qilina boshlangan edi. Masalan, *hchiq, birim, pay, garov, dallol, pul, so 'm, sug'urta, savdo, omoncit, g'anilama* va boshqalar.

2. Iqtisodiyot bilan aloqasi bo'lmagan, boshqa-boshqa sohalarda qo'llanadigan terminlar ham maxsuslashtiriladi, ya'ni iqtisodiy terminlar sifatida ishlatiladi. Masalan, *taklif, sohibkor, o 'SfiTi, qoldiq, daraja, palata, kadrli, yefakchi. yig 'im, qonun, qaydnoma, baho, xo'jalik* kabi yuzlab leksemalar iqtisodiy terminologik tizimda yakka holda ham, so'z birikmalarining tarkibiy qismlari sifatida ham ushbu soha terminlari sifatida amal qilinaveradi.

3. Iqtisodiyot terminologiyasining boyishidagi yana bir manba, bu iqtisodiy tushunchalami ifodalash uchun xilma-xil affikslar ishtirokida hosil qilingan yasama lug'aviy birliklar hisoblanadi: *jamg 'arma, ijarachi, ishsizlik, iryushma, iejamkor, iqtisodiyot, tadbirkor, bojxona, qarzdor, boylik* kabilar shular jumlasidandir. Bunday terminlarning bir qismi tegishli ruscha-baynalmilal muqobillarining o'zbek tilidagi kalkasi sifatida yuzaga kelgan.

Hozirgi o'zbek tili lug'at tarkibida, uning iqtisodiy terminlar tizimida yuqoridagidek umumturkiy, o'zbek terminlari bilan bir qatorda fors-tojikcha, arabcha, shuningdek, ruscha-baynalmilal leksemalar ham qo'llanib kelinayotir. Masalan, *sarmoya, savclogar, tojir, sarkor, daromad, dastmoya* kabi fors-tojikcha so'zlar asosiy iqtisodiy terminlar bo'lib qo'llanmoqda. O'zbek tili iqtisodiyot

terminologiyasining ruscha-baynalmilal terminlar hisobiga to'ldirilishi haqida gap ketganda shuni aytish kerakki, rus tili leksikasi imperiya dayi ida mahalliy tillarga, xususan, o'zbek tiliga ham o'z ta'sirini o'tkazdi. Masadan, *veksel, prey.skursnnt, kredil, lovar, buxgalter, band, kassir, avans, makfer* va boshqalar.

3-topshiriq. Matnni o'qing. Matnga nom bering. Matn mazmunini kengaytirib so'zlab bering. "O'zbekiston muzeylari" haqidagi bilimlaringiz asosida B/B/B jadva[ini to'ldiring.

"Muzeylar xalqimizning uzoq tarixidan hikoya qiluvchi, moziydan sado beruvchi ma'naviyat maskanlari bo'lib, milliy mafkura va tafakkurni rivojlantiruvchi, yoshlarda milliy g'urur va iftixomi yuksaltirishga ulug' qadamjolar bo'lib qolmoqda".

Muzeylar yo'nalish va kolleksiyalariga qarab tarmoq, o'lkashunoslik va me'moi ia l muzeylarga bo'linadi.

Tarmoq muzeyi ishlab chiqarish, fan va sa'natning biror tarmog'iga tegishli bo'ladi. Masalan: tarixiy muzeylar, zoologiya muzeylari.

O'lkashunoslik muzeylari muayyan ma'muriy hududning tarixi, tabiati, xo'jaligi, sa'nati, etnografiyasi va boshqa sohalarini kompleks aks ettiradi.

Memorial muzeylar muhim tarixiy voqealar, atoqli arboblarga bag'ishlanadi.

Muzeylar dastlab qadimgi Yunoniston va Rimda paydo bo'lgan. Bu mamlakatlarda ayrim sa'nat yodgorliklari ibodatxonada to'planib, turli ko'rgazmalar tashkil etilgan. Keyinchalik ellinizm davrida muzey kolleksiyalari vujudga keldi.

Muzeylarda sa'nat, madaniyat va fan erishgan yutuqlar namunalaridan iborat kolleksiyalar to'plandi.

Keyinchalik muzeylar Uyg'onish davrida Italiyada. so'ng Angliyada, Fransiya, Germaniya va boshqa joylarda rasm bo'ldi. Londondagi Britaniya muzeyi (I 753-yil), Parijdagi Luvr muzeyi (1776-yil), G'arbiy Yevropadagi ilk ommaviy muzeylardir.

Jahondagi yirik muzeylar asosan 19-asrda paydo bo'ldi. Madriddagi Prado muzeyi (i 819-yil), Moskvadagi Tarix muzeyi (1873-yil), Sankt-Peterburgdagi Ermitaj (1852-yil), Nyu-Yorkdagi Metropolitan muzeyi (1870-yil), Toshkentdagi Oybek nomidagi O'zbekiston Xalqlari tarixi muzeyi (1976-yil) shular jumlasidandir.

B/B/B
JADVALI

B/B/B* JADVALI -**BU man/ Bilishn *xoh amal*** Bilib odim.
! Mavzu, matn, bo'finn bo'yicha izlanuvchanlikni olib borish imkonin,i beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tnhlih qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Talabalar: ;

1. Jadvalni tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alohida, kichik guruhlarda jadvalni rasmiylashtiradilar. ;

1 2. "Mavzu bo'yicha nimalarni bilasiz" va "Nimani bilishni xohlaysiz" degan savollarga javob beradilar. Jadvalning 1 va 2 ! bo'limlarini to'ldiradilar. ;

» Topshiriqni tinglaydilar, mustaqil o'qiydilar.

4. Mustaqil, kichk guruhlarda jadvalning 3-bo'limni to'ldiradilar.

<i>Bilaman</i>	<i>Bilisltri</i>	<i>Bilib oldim</i>
+	<i>xohlayman?</i>	

4-topshiriq. "O'zbekiston muzeylari" mavzusi bo'yicha albom tayyorlang.

\$-topshiriq. Matnni o'qing. Iqtisodiy atamalami daftaringizga yozing va izohlang.

Bozor iqtisodiyoti

G'arbda bozor iqtisodiyoti deganda, iqtisodiy yechimlar asosan markazlashmagan tarzda qabul qilinadigan iqtisodiyot tushuniladi.

Bozor iqtisodiyotining faoliyat ko'rsatishi asosan bozor mexanizm lari orqali amalga oshiriladi. G'arb adabiyotida bozorning ko'pgina ta'riflari mavjud. Lekin ularning hammasi shundan iboratki, bozor mustaqil ravishda qarorlar qabul qiluvchi alohida xo'jalik yurituvchi subyektlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, aloqalar shakli hisoblanadi. Har doim ham bozor iqtisodiyoti sharoitida erkin bozor bo'lmay, balki raqobatli bozor o'z faoliyatini ko'rsatadi. Uning faoliyat ko'rsatishi uchun dastavval mulkchilikning xilma-xil shakllarini (xususiy, kooperativ, aksiyadorlik, davlat va boshqalarni) ro'yobga chiqarishini va bozor infrastrukturasi vujudga keltirishini talab etadi.

1-1*Rshiriq. O'zbekiston muzeylari dan biri haqida taqdimot tayyorlang.

7-t*Rshiriq. Soha muzeyi haqida matn tuzing.

./ **Rshiriq.** O'qing. Matnni rus tiliga tarjima qiling.

Investitsiyalar

Investitsiyalar (nem. Investition, lot. *Irvestere* - o'rish) iqtisodni rivojlantirish maqsadida mamlakat yoki chet ellarda turli tarmoqlarga uzoq muddatli kapital kiritish, kapital sarflash tushunchasiga to'g'ri keladi. Uning moliyaviy va real turlari mavjud.

Moliyaviy investitsiya — aksiya, obligatsiya va boshqa qimmatbaho qog'ozlarni sotib olish; real investitsiya — mamlakat ichkarisida va chet ellarda ishlab chiqarishga kapital qo'yish, shuningdek, yosh suveren davlatlarda qarz va subsidiya berish shakllarida amalga oshiriladi. Investitsiyani davlat, banklar yoki xususiy sohibkorlar berishi mumkin. Keyingi davrda xalqaro iqtisodiy munosabatlarda investitsion hamkorlik rivoj topdi: bunday hamkorlikning real, (ishlab chiqarish tarmoqlariga uzoq muddatli pul qo'yilmalari), moliyaviy, (qimmatbaho qog'ozlar muomalasini qamraydigan xalqaro kredit - moliyaviy faoliyat), intellektual

(mutaxassislarni kurslarda tayyorlash, tajribani litsenziyalami, hamkorlikda bajariladigan ilmiy ishlanmalar va boshqaga sarfiash) turlari bor. Investitsion hamkorlik umumjahon va milliy muam-molarni hal qilishga xizmat qiladi.

9-topliiriq. Matnini tarjima qiling. Jahonning mashhtir muzeylari haqidagi ma'lumotlardan foydalanib ulardan biriga taqdimot (batafsil ma'jumotlar asosida) tayyorlang.

На сегодняшний день а мире нас итывается более 100 тыс. музеев, и ха гцыи из ииих по — своему унихшен. Одиако суирествуют музеи, гюбывать в которых ие•итает каждый иинтересующийся историей ии хупьзурои оеноаех. Это саые иивестные ирузей мира. Первое место в поаие иивестиюсти к уникшьности специаписты от,цаioz Нуару.

Луар — знаиенитый памятник архптек ры Нарижа (Франипя), sp•iaиший образец архитепуры опохи Возрождения. Луар, изаестный ранее хан хоропевсхии дворец, в настоящее врем — центральныи музей искусств Франции.

Этот музей открылся ао Франци, в Нарюхе в 1793 году. До этого хрегюсть, где распоновена ахспозиция, яплялас ь резиденциеи французских короиеи. В музее препставиена огроинал хоппекция произведении искусстваа, а тах•ие разлионные иисторичесхие и нау•иные экспонаты. Зпание музея было посщено в 1546-74 годах по проек архитетора П.Лесхо ии схулыгура К.Ф она. в 1793 гопу Лувр был преобртован в Наиционшы-гыи художественныи музеи. Он собрал всемирно изаестные произведения искусств Леоиардо да Вио'ии. Михеоан ело, Тициана, Рубенса. Коп:иекция охпонатов Лувра распредеиа по ртдепам: изобраЗигеиное искусство, прихпадное искусство, скупыгура (средние века, эпоха Возрожеиия), памязнихи аи-гги иносци, древнего Востока и древнего Египта.

Британський музей знаходиться в столиці Великої Британії — Лондоні. Заведення перше відкрило двері для відвідувачів у 1753 році. Площа цього музею — 9 футбольних полів, колекція предметів тут є одним з найбільш великих у світі.

Музей Метрополітен (The Metropolitan Museum of Art) знаходиться в г. Нью-Йорк, США. Він був відкрит у 1872 році ініціативою прогресивних американців, і знаходиться по адресу: 5 Авеню, будинок 681. Музей двічі перебудувався, але з 1880 року і по цей день його назва залишилася незмінною — це Центр мистецтв на 5-й авеню. Колекція музею Метрополітен нараховує понад 3 мільйони предметів. Це шедевральні твори мистецтва з усього світу.

Музей Уффіці знаходиться в Флоренції, Італія. Це один з найбільш відомих музеїв мистецтва в світі. Його назва походить від імені блага, площа площини Уффіці, на якій знаходиться. В музеї широко представлено живопис і скульптура різних митців, а також роботи великих творців світової культури. **Картина галерея** Уффіці була заснована в XVI столітті. У центрі архітектурного комплексу знаходиться велике галерею. В ній представлено картини італійських живописців XII–XVII століть, а також твори французької, німецької, нідерландської, голландської і фламандської живописи і античної архітектури.

Музей Мадам Тюссо в Лондоні — це музей, відомий своєю унікальністю. Тут зібрано понад 400 воскових фігур — в них можна не тільки побачити знаменитості, але й поспілкуватися з ними.

Музей Діорам — це музей Росії. Заведення знаходиться в г. Санкт-Петербург і має велику міжнародну відомість. Колекцію музею складають твори росій-

ские императоры, а свободный доступ в Эрмитаж был открыт только в 1863 году. Экспозиции Эрмитажа насчитывают более 3-х млн. экспонатов. Среди них не только произведения искусства, но и археологические находки, нумизматический материал, драгоценности. Сегодня музей занимает пять зданий: Зимний дворец, Малый Эрмитаж, Старый Эрмитаж, Фридриховский театр и Новый Эрмитаж.

Государственный музей Эрмитаж в Санкт-Петербурге — одно из крупнейших музеев мира, в котором хранятся свыше двух с половиной миллионов предметов искусства со всех стран, народов.

История Эрмитажа тесно связана с историей здания, в которых разместились современные музеи. Зимний дворец и три здания Эрмитажа составляют один из самых замечательных архитектурных ансамблей Санкт-Петербурга.

Коллекция музея насчитывает более 15 тысяч картин, 12 тысяч скульптур, 600 тысяч археологических памятников, 1 миллион монет и медалей, 224 тысячи памятников прикладного искусства.

Музей Прадо — национальный музей Испании, находится в столице — г. Мадриде. В этом музее собрана огромная коллекция произведений изобразительного искусства европейских школ.

Египетский музей в Каире является наследием великой цивилизации. Впервые выставка экспонатов состоялась здесь в 1835 году. Сегодня это крупнейший музей древнеегипетского искусства. Здесь находится более 120 тысяч уникальных экспонатов, возраст которых начинается с доисторических времен.

8- MAVZU. KELAJAK BILIMLI YOSHLAR QO'LIDA

Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va mei 'naviy salohiyatga ega bo 'lib dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo 'sh kelmaydigan insonlar bo 'lib kamol topishi, baxtli bo 'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz.

Shuvkut Mirziyoyev

O'zbekiston yoshlari

O'zbekiston - yoshlar mamlakati. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekiston aholisining 60 foizdan ortig ini yoshlar, ya'ni o'ttiz yoshdan oslmaganlar tashkil qiladi. Bu - boshqa mamlakatlarning ko'rsatkichlaridan ikki-ikki yarim barobar ko'p. Demak, har yili yarim milliondan oshiq yangi tug'ilgan go'daklar aholi qatoriga qo'shilmoqda.

Respublikadagi 33 million aholining deyarli 21 millioni yoshlardir. O'zbekiston davlati bu omillarni inobatga olgan holda, yoshlar haqida doimiy g'amxo'rlik qilmoqda: 1991-yil noyabrida O'zbekiston Respublikasining "Davlat yoshlar siyosatining asoslari to'g'risida"gi Qonuni qabul qilindi: undan keyin ikki oy o'tarotmas, 1992-yil yanvarida jismoniy tarbiya va sport to'g'risida, 1992-yil iyulda maorif va o'quv-o'qituv masalalari bo'yicha qonunlar e'lon qilindi. 1996-yil aprelida Respublika Prezidentining Farmo:i bilan "Kamolot" yosh lar jamg'armasi ta'sis etildi. 1997-yil yanvarida esa Respublika Prezidenti Farmoniga binoan "Umid" iste'dod li yoshlarni rag'batlantirish jamg'armasi ta'sis qilindi, so'ngra "Iste'dod" tashkiloti ishga kirishdi. O'zbekiston, mustaqil davlatlar orasida birinchi bo'lib, "Sog'lom avlod uchun" ordeni hamda dasturini e'lon qildi, serfarzand oilalarga turli yordam, ko'mak yo'llarini yaratdi va yarannoqda. Bu borada o'zini o'zi boshqarish organlariga, mahallalarga keng yo'l ochib berilgan.

Mustaqil O'zbekistonning yoshlar siyosati quyidagi asosiy yo'nalishlardan iborat bo'lishi kerak:

1. Yoshlarni jismonan va aqlan sog'tom bo'lib o'sishini ta'minlash.

2. Ularga tadbirkorlik, ishchanlik, mustaqil fikr yuritish qobiliyatini hayotdagi birinchi qadamlaridanoq singdirish.

3. Har bir yoshni o'z Vataniga mehr va muhabbat, sadoqat va fidokorlik ruhida tarbiyalash.

4. Bu mehr-muhabbat va sadoqatning ildizi chuqur bo'lishi uchun yoshlar o'z yurti tarixini, urf-odatlarini va rasm-rusumlarini, uning jahon sivilizatsiyasi maydonidagi o'mini har tomonlama bilishini ta'minlash.

5. Sport va jismoniy tarbiyani rivojlantirish, sportdan mamlakat va millatni ulug'lovchi xolis vosita sifatida foydalanish.

Yoshlarni tarbiyalashda birinchi o'ringa yangi texnika, texnologiya va fan yutuqlarini o'zlashtirish qo'yilishi lozim. Bu omillarni tadbirkorlik va ishbilarmonlik bilan uyg'unlashtirish, ularning birligiga erishish O'zbekiston oldida turgan asosiy vazifani - zamonamizning rivojlangan davlatlaridan biri bo'lish vazifasini amalga oshirishni tezlashtiradi. Istibdod yillarida hukmron mafkura amri bilan biz insoniyatning ko'pchiligini tashkil qilgan va fan, texnika, texnologiya sohasida tub o'zgarishlarni qo'lga kiritayotgan bozor munosabatlariga asoslangan mamlakatlardan uzilib qoldik, iqtisodni mafkuraga bo'ysundirdik. Uning ustiga-ust fuqarolar ongidan xususiy mulk, shaxsiy tashabbus va tadbirkorlik ko'nikmalarini hamda hissini uzil-kesil siqib chiqarish maqsadida izchil ish olib borildi.

Yosh avlod bilan tarbiyaviy ish shunday olib borilishi kerakki, u o'zining birinchi qadamlaridanoq o'z Vatanning, uning yer osti va yer usti boyliklarining egasi ekanligini va shu Vatanning g'ullab-yashnashi uning mehnatiga, tadbirkorligiga bog'liq ekanini chuqur anglab yetsin.

J-topshiriq

a) matnni o'qing;

b) matnning mazmunini kengaytirib (ijodiy yondashib) soʻzlab bering.

GRAMMATIKA

Oʻzbek tilida sinonimlar.

Sinonim. Soʻz maʼnosi asosida oʻzaro turli munosabatda boʻladi. Baʼzi soʻzlar maʼnosi asosida oʻzaro bir-biriga yaqin boʻlsa, baʼzisi bir-birini inkor qiladi. Maʼnosi bogʻlanmasa-da, tashqi tomoni (aytilishi, yozilishi) bir xil boʻlgan soʻz ham bor boʻlib biri boshqasining mavjudligini eslatib turadi. Shunga koʻra, sinonim, antonim, omonim va paronim ajraladi.

Tilda bir soʻz koʻp maʼnoni anglatishi bilan birga bir necha soʻz bir tushunchani bildirishi ham mumkin. Masadan, osmon, falak, koʻk, samo, gardun; yurak, qalb, dil, koʻngil kabi. Bir tushunchani turli maʼnoda ifodalaydigan soʻz sinonim deyiladi. Maʼnodosh soʻzning atash maʼnosi oʻzaro qoʻshimcha maʼnosi bilan farqlanadi. Masalan, yuz, aft, bashara, chehra soʻzining atash maʼnosidagi hissiy va uslubiy boʻyoq farqli.

Sinonim grekcha synonym soʻzidan olingan boʻlib, syn “bir” va onoma “nom” demakdir. Shakli har Kil, bir tushunchani bildiruvchi til birligi sinonim deyiladi.

Sinonimik qator. Sinonim soʻz qatori sinonimik qator deyiladi. Sinonimik qator birdan ortiq soʻzdan tashkil topadi: osmon, koʻk, samo, falak; qiziq, gʻalati, ajoyib, alomat, antiqa, ajab, ajib kabi.

2-topshiriq. Oʻng tomondagi soʻzlardan chap tomondagi soʻzlarning sinonimlarini toping va har bir sinonimik qatorni alohida-alohida koʻchirib yozing.

Namuna. yuz, bet, aft, bashara, chehra, jamol, cliydor, oraz, rio:sor.

yuz	iljaydi, bet, qidirdi, alt, jilmaydi, bashara,
kuldi	axtardi, chehra, jamol, diydor, oldin, oraz,
avval	xoxoladi, quvonmoq, ruxsor, qadim,
izladi	kulimsiradi, tijaydi, suyunmoq, quvnamoq,
sevinmoq	burun, shodlanmoq.

3- topshiriq. Quyida berilgan sinonim otlar qatorini davom ettiring.

Aldamchi, firibgar...

Baxt, iqbol...

Vatan, mamlakat...

Gulshan, guliston...

Dunyo, jahon...

Janjal, to'polon...

Ovoz, un...

Ishq, muhabbat...

Chiqim, xarj...

Yuz, oraz, ruxsor...

O'rtoq, birodar, ulfat...

Hiyla, firib...

G'am, anduh, musibat...

Kuch, majol, darmon...

Eslab qoling!

Komil inson g'oyasi - ham milliy, ham umumbashariy mohiyatga ega bo'lgan, odamzodga xos eng yuksak ma'naviy va jismoniy mukammallikni o'zida mujassam etgan, uni hamisha ezgulikka undaydigan oliyjanob g'oya. "Komil inson" g'oyasi nafaqat muayyan shaxslarni, balki butun xalqlarni yuksak taraqqiyot sari yetaklagan, ularni ma'naviyat va ma'rifat sohasida tengsiz yutuqlarga ilhomlantirgan g'oyadir. Komillikni orzu qilmagan, barkamol avlodlarni voyaga yetkazish haqida qayg'unnagan xalqning, millatning kelajagi yo'q. Ular tanazzulga mahkum. Milliy g'oyamizning asosiy maqsadlaridan biri — har tomonlama komil insonni tarbiyalash.

Komil inson - qullik, mutelih, boqimandalikdan batamom aalos bo'lgan inson. Chunki inson birovga quldek ergashsa, demak, ijtimoiy jihatdan u hech narsaga erishmagan bo'ladi. Komil inson o'z maslagi, Vatani, xalqi manfaatlariga yot zararli mafkuralarni tarqatayotgan kimsalar ortidan ko'r-ko'rona ergashib ketavermaydi, ogoh va faol bo'ladi.

Tarbiyn - rivojlantirish, parvarish qilish, o‘stirish, o‘rgatish, ilm berish kabi ma‘nolarni anglatadi. Prezident Islom Karimovning “Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas’u Imiz” asarida ta’kidlanganidek, “jondan aziz bolalarimizni o‘zgalarning noma’qul tarbiyasi va mudhish ta’siriga tashlab qo‘yish — kelajagimizga nisbatan kechirib bo‘lmas xiyonatdir”.

Mustaqil fikr - yaratuvchanlik va bunyodkorlikning ma'naviy yo‘lidir.

Kasbkorlik — jamiyat ma'naviy xavfsizligini mustahkanilaydi. Hunarsiz, ilmsiz odam buzg‘unchilikka, jinoyatga moyil bo‘ladi. Jamiyat kasbkor insonlar jamiyati bo‘lsagina u taraqqiy topadi va rivojlanadi. Aksinchasi o‘rinli emas. Agar insonda diplom bo‘lsayu, mutaxassislik malakasi bo‘lmasa — bu ma'naviy yemirilishdir. O‘zbekistonda ilm, kasb-hunarni egallash uchun barcha sharoitlar yaratilgan. Kadrlar tayyorlash milliy dasturidan ko‘zlangan asosiy maqsad ham jamiyatni kasbkorlar jamiyatiga aylantirishdan iboratdir.

4-topshiriq. Davra suhbatı metodu asosida “Kelajak bilimlı yoshlar qo‘lida” mavzusida bahs-munozara tashkil eting.

S-topcliiriq. Gaplarni ko‘chiring va tarjima qiling.

1. Yoshmisan sen keksani hurmat ayla, O‘zinp• hann qariysan. liozirdan o‘yla. (*F. Aftor*). 2. Yoshlik — bu orzu. Bu ishonch. Bu jasoratga intilish. Bu lirika va romantika. Bu kelajakka tuzilgan ulkan rejadir. Bu istiqbolning boshlanishi. (*N. Hilmiat*). 3. Yoshlik shu narsa bilan baxtiyorki, uning kelajagi bor. (*J.K.Gogo/*). 4. O, yoshlik! Yoshlik! Ehtimol, butun latofating siri hamma narsani uddalayman, deb o‘ylash imkoniyatiga ega bo‘lgan‘ligingdadir. (*I.9.Tw genev*). 5. Beozor yoslıl ik yillaridan kamolotning vazmin yo‘llariga otlanar ekansiz — hamma narsani, insonga xos barcha harakatlarni o‘zingiz bilan birga ola keting, yo‘lda qoldirmang: keyin uni o‘rnidan siljita olmaysiz. (*N.V.Gogol*). 6. Yoshligingni asra. Dunyoda undan yaxshi palla yo‘q. Undan qimmatliroq narsa

yo‘q. (*M.Gorkiy*). 7. Befoyda o‘tgan yoshlik — musibatdir. (A.Qo‘nonboyev). 8. Hayot har bir kishiga ulkan va bebaho tuhfa in‘om etadi, bu kuch-quvvatga to‘la yoshlik, bilim va kurashga chanqoqlik, ishonch va orzu-unlidga to‘la o‘spirinlikdir. 9. Keksaga ko‘mak ber suyangan tog‘ing, Buni tushunarsan qarigan chog‘ing. (*N.Hisi av*).

6-topshiriq. Hm-fan, kasb-hunarga doir maqollarni tarjima qiling va yodda tuting.

Bilim — baxt keltirar.

Bir yigitga yetmish ikki hunar oz.

Boylikning kaliti ilm.

Hm — aql chirog‘i.

Otalar so‘zi — aqlning ko‘zi.

Ko‘p o‘qigan olim bo‘lsa,

Ko‘pni ko‘rgan dono bo‘lur.

Tikansiz gul bo‘lmas,

Mashaqqatsiz — hunar.

Yuz hunarni chala bilguncha

Bir hunarni to‘la bil.

Hunar bo‘lsa qo‘lingda,

Non topilar yo‘lingda.

Dono o‘ylab aytar,

Nodon — o‘ynab.

Aql bilan odob — egizak.

Bilagi zo‘r bimi yiqar,

Bilimi zo‘r — mingni.

Ilmsiz bir yashar,

Ilmli ming yashar.

7-topshiriq. Bo‘sh vaqtingizni o‘tkazish rejasini tuzing va uni xat orqali ota-onangiz yoki do‘stingizga bildiring.

8-topshiriq. Do‘stlaringiz tashabbusi yoki ular davrasida sodir bo‘lgan biron qiziqarli voqea haqida hikoya yozing.

9- topshiriq. “Yoshlar tashabbusi” mavzusida taqdimot tayyorlang.

10- topshiriq. Matnni o‘qing. Turli xalqlarning salomlashishi odobi va uslubi haqida ma’lumot to‘plang. To‘plangan ma’lumotlaringiz asosida matn tuzing.

Odobning boshi salomdan boshlanadi. Siz erta turib, bobo-yu buvingizga albatta salom berasiz. Ota-onangizni salom bilan qarshilaysiz. Amma-yu xolangiz, tog‘a-yu amakingizni ham. Kichik uka-singillaringiz o‘z navbatida sizga salom beradilar. Bog‘chada, maktabda, ko‘cha-kuyda, jamoat harakatida kattalarga u tanish-begona demay, salom berasiz. To‘g‘ri qilasiz, “salom - Xudoning qarzi”, deydi keksalar. Salom insoniylikning ham boshi. Hatto, siz yaxshi bilgan ertakda ham yainog‘iz kampirday fe‘li buzuq salom bergan qizchaga, “gar saloming bo‘lmaganda ikki yainlab, bir yutardim”, deydi. “Salom” kalomi uchun uni kechiradi.

Salomlashish - qadimiy odat. Dunyodagi barcha madaniy xalqlar o‘zaro insoniy munosabat, muomala va muloqotni salomdan boshlashadi.

Biz, o‘zbeklar, barcha islom dunyosi xalqlari singari birbirimizni ko‘rganimizda “assalomu alaykum” deya qo‘l ol ishik ko‘rishamiz. “Assalomu alaykum” iborasi arabcha “sizga tinchlik tilayman” degan ma‘noni bildiradi. “Vaalaykum assalom” esa “sizga ham tinchlik tilayman” javob salomi sanaladi.

11-topshiriq. Savollarga javob bering.

1.O‘zbekiston aholisining necha foizdan ortig‘ini (30 yoshdan oshmagan) yoshlar tashkil qiladi?

2.Davlatimiz tomonidan yoshlarga qanday e‘tibor berilayapti?

3.O‘zbekistonning yoshlar siyosati qanday yo‘nalishlardan iborat bo‘lishi lozim?

4.Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risidagi qonun qachon qabul qilingan?

12-topshiriq. “Iqtidorli yoshlar” mavzusida bog‘lanishli matn tuzing.

13- *topshiriq*. “Mening tengdoshlarim” mavzusida dialog tuzing va uni inssenirovka qiling.

14- *topshiriq*. Matnni o‘qing. Matndagi iqtisodiy terminlari ajratib yozing. Matn mazmunini rus tilida so‘zlab bering.

Tadbirkorlik

Tadbirkorlik — keng ma'noda shaxsiy va ijtimoiy manfaatni qondirishga asoslangan aqliy va jismoniy faoliyatni bildiradi. Tor ma'noda tadbirkorlik faoliyati iqtisodiy hayotning barcha sohalarini - uy xo'jaligini boshqarishdan tortib ishlab chiqarishgacha, tovarlar sotish va xizmat ko'rsatish turlarigacha qamrab oladi. Yangi mahsulot ishlab chiqarish, texnologiyani joriy qilish, bozorlarga kirib borish, iste'molchilarni jalb qilish, ishlab chiqarishga resurslarni moliyalashtirishning usullari ini jalb qilish, kooperatsiya va xalqaro aloqalarni shakllantirish shular jumlasidandir. Tovar xo'jaligiga xos bo'lgan beqarorlik, xa •f-xatarlilik tadbirkorlik faoliyatining muhim xususiyatidir.

Tadbirkorlikning tashkiliy shakllariga yangi korxonalarni tashkil etish, bir-biri bilan bog'lanmagan korxonalar faoliyatini muvofiqlashtirish va birlashtirish hamda korxonalar ichidagi tadbirkorlik ham kiradi. Tadbirkorlikning o'zi faqat individual darajada emas, balki yirik tashkilotlarda ham amal qiladi. Firma ichidagi tadbirkorlik intra-tadbirkorlik deb ataladi. Tadbirkorlik “qonuniy” va “g'ayriqonuniy” bo'ladi. Faoliyat turiga bog'liq holda tadbirkorlik subyektlari bo'lib, ishlab chiqarishda korxonalar, tijoratda — savdo muassasalari va birjalar, moliyaviy tadbirkorlikda - tijorat banklari, fond birjalari, investitsiya va boshqa fondlar hisoblanadi.

Tadbirkorlikda tashkiliy-huquqiy shakllarining quyidagi turlari mavjud: xususiy tadbirkorlik, yuridik shaxs bo'lmagan tadbirkorlar faoliyati; kichik biznes (kichik korxonalar); xo'jalik va ijtimoiy birlashmalar tadbirkorligi; fermer (dehqon) xo'jaligi asosidagi tadbirkorlik; ijara va jamoa xo'jaliklaridagi tadbirkorlik; chet ellik sheriklar bilan qo'shma tadbirkorlik.

IS-topshiriq. Quyidagi tayanch soʻz va iboralarning maʼnosini izohlang. Ushbu soʻz va iboralar ishtirokida bogʻlanishli matn tuzing.

Istiqomat, talab va ehtiyojlar, jipslashtirish, ijtimoiy-ixtiyoriy, milliy madaniy markazlar, munosabat, his-tuygʻular, beminнат, sadoqat, hamkorlik, totivlik, toʻgarak, festival, siyosiy arboblаr, faoliyat, namoyon.

16-topshiriq. Matnni oʻzbek tiliga tarjima qiling. Matnga munosabat bildirib soʻzlab bering.

Карьера а бизнесе

Есний **сН** **ОСІ'ІТb** **Вbl** СКНriKā ВУЗа, хеМ оН Ви4niiТ себя øрез 10-1 5 øеТ, ТО, НаВерНое, бонstuНHGzВО отВеТяТ, ЧТО На рухо-**ВО,Qñ** **tj)HX** ,**ф)OJЖНОСТЯХ**. Н ВоТ ueøТа Сбbinась - ycTpOiiinflCb ПО sneunarikНОСТН, ОМа,lj НепохOii, КОМВāНHR GTāб»nbHāR, НО прохo/txТ roou, а noаyueННú ННКāКпх Нег. п харьера Не jtВnraezcn с uесТа. ТОFQā X ВОЗНЛJфäiOT МЫСИJ4, WTO Н;/WHO WTO-ТО МеНяТЬ, uоаеТ пересuoТpeТЬ noBeqeHrle, заHRTbCп ОбразОВāННСМ øñii, øøoбiце, noueilfiТЬ øесТо РАБОТbI.

ВОЗМОЖНОСТf Q,Яя ,atas ьHeñliero pocTa WHO Н|ЗО k4**bl****Vi****l****Tb** eiue no Тру,цоусTpOiiГТВ&t, **n)ЗāВHJ** **бНО** }ЭāCGTāВняя пpiiopiiTeTsi. **ТОJH>КО** **K&tGTO** **2t(iЗHb** дiixyеТ **сBoii** обCzoяzenscTBa, IøeHяioTCfl пøaiçi, цеНHoCT'i.

СЧиiТаеТся, øvo ycneuиНая харьера заВHCHТ от ВеЗеHiiя, СВязеñ, бbiBaez iJ TiiK, НО ЗТо Не ЗахOHoМepHoCTs, а ВоТ Месio РАБОТbI иipaeТ poпь. В øaneHьKHx x xpynпных хoуnaiiiinx ycпoВHя ,fñ фля харьеры coBeptueНHo paЗHые. В Небoøыiiioй ØHpue nerve Bыдеoi+rbCя. Но есний хонøexГHВ ,&t&fBHO **СJIOmlJICñ**, **ТП** HdJL&t2t(i'IB&tTb OT ouieHНя ТрупНО, JT He noMOy'T Hид пpесТHmHblii ,**Qñn)IOM**, **HH** rnyboxiie ЗHаHlifl, TOKI **bKO** **UHN** HOCTHые хa иесTBa. В xpynxoii хoMнаHiiH Hнipe пpocTOp, iøeHыиe пpобнеø с пpii-спoсoблеHииeM x хонпexrHBy, есний Не стаqьIBāLOTcfi OrHouieHНя **G O,Qñflu** it хонøeraуø, MO2KHO подпepmitøaТЬ с дpугHyH. Но з,цесь

легко потеряться, хог,qa на руково,gsiуую ,фолжаость пре геiа,дует большое хоппоество пiо,дей. Со вJ еменей можно превратиться в обезпiиенныйi офiисныи планитоп, ii все старания, удопгобiие, iiниииатиiвность останутся незаменееннымиi.

Конечно, пуiх апыность, ве iiвость, ,депiихатность, умение общаться - что те незаменеiiые ка iества, которые нузкiiи хаждоиу иеповеку для успеуиоii работы. Yгрiоуыii, захомпехсоваiiный, необщительныйi человек, аря,q ли, может рассчитывать tia высохую ,qотiiость, дме еспii оп незаueiiимыii спецтиаоист ti выпоппез рабо лу'iуие всех. Спийхоио рьяная iiспопнiiтельность может иметь обратныйi эффе>гг - тахоii сотрудиих просто превращается в иань'iiza на побегушках.

Строя карьеру, iiужно помгiiть пословицу "Но,q лежa iий камень вода не течет". Когда становiiтся тесiiо, ii есть уверенность, это цохию ,двигаться ,дапыие, то не нужно бояться просiiть о повiшеiiтii зарппаты, ,qотности, перевода на ,другое место работы. Засхой не приведет ни x нему хорошецу. Но его то гуio ,цепазь только a тот сгу iае, когда амбициiiи остiовт-ваiотся па опызе, знаниях, iшпiiфиитациiiи.

Успешная карьера возможна только в том случае, есоти работа iiравiiтся. Еспii она iiапрягает, отiiииает много физиioесiiих п дуиieвных сiип, то оу iуie поискать ,другое место.

9- MAVZU. ZAMONAVIY DUNYOIIA TA'LIM

Kitob — barcha bunyodkorlik, yaratuvchanlik va acjl-idrokning, ilnu donishning asosidir, hayotni o'rganuvchi inllTabbiydir.

Alisher Navuiy

Zamonaviy dunyoda ta'lim

Istiqlol yillarida mamlakatimizda ta'lim tizimi tubdan isloh etilib, ertangi kunimizning munosib davomchilari bo'lgan barkamol avlodni voyaga yetkazishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezidentimiz S.M.Mirziyoyevning 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmoniga binoan ta'lim va ilm-fan sohasini yanada rivojlantirish borasida kompleks chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Bunda xalq ta'limi tizimida keng islohotlarni amalga oshirish orqali ta'lim-tarbiya sifatini oshirish, yangi maktab binolari barpo etish, rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash, ularni zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan to'liq ta'minlash kabi qator masalalar amalga oshirilishi ko'zda tutilgan. Umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish da qator fanlar, jumladan, chet tillar, matematika, fizika, informatika, kimyo, biologiya fanlarini chuqurlashtirilgan tarzda o'qitishga alohida e'tibor qaratiladi.

Darhaqiqat, mamlakatimizda zamon talabiga mos, yuksak intellektual salohiyatli, yangicha dunyoqarash va mustaqil fikrli mutaxassislar tayyorlash uchun ko'pgina imkoniyatlar yaratilmoqda. Bugungi tez o'zgaruvchan iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy hayot talaba yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda yangi pedagogik interfaol metodlardan keng foydalanishni taqozo qiladi. An'anaviy mashg'ulotlar olib borish asta-sekin o'z o'mini intensiv va interfaol metodlarga, noan'anaviy dars o'tish usullariga bo'shatib bermoqda. Bugungi kunda o'qitishda innovatsion texnologiyalar va axborot

texnologiyalarining qo'llanilishi ta'lim oluvchilarni o'quv jarayoniga faol jalb etish imkonini bermoqda.

Hozirda ta'lim muassasalari zamonaviy kompyuter, axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida jihozlanmoqda.

Shuningdek, ta'lim tizimida sezilarli o'zgarishlar ro'y bermoqda. Ta'lim tizimida masofadan o'qitish uslubi qo'llanilmoqda. Masofadan o'qitish uslubi bu sirtqi o'qitishning yangi shakli idir. Masofadan o'qitish bu insonning mustaqil o'qishidir. Mustaqil o'qish insonning mustaqil fikrlash, holatni baholash, xulosa va bashorat qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

1- topshiriq:

- a) matni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matni reja asosida so'zlab bering.

2- topshiriq. Turli manlarning ta'lim tizimlari haqida ma'lumot tayyorlang.

Grammatika

Til va terminologiya.

Hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy hamda ilmiy-texnik tub o'zgarishlar davrida yangi-yangi fanlar va tushunchalar yuzaga kelmoqda. Jumladan, o'zbek tilida ham yangi terminlar paydo bo'lmoqda, ilgari ishlatib kelingan qator leksemalar yangi ma'nolar kasb etmoqda. Shu boisdan leksikologiya, xususan, terminologiya oldida qator muhim masalalarni yechish vazifasi turibdi.

“Termin” tushunchasiga yuklangan mazmun quyidagicha belgilarga asoslanadi:

1) termin — umumadabiy tilning maxsus vazifa bajaruvchi bir turi bo'lmish ishlab chiqarish, fan va texnika tiliga mansub lisoniy birlik, bir so'z yoki birikmadir;

2) termin — konkret narsa-predmet, ashyo, mavhum tushunchalarning maxsuslashtirilgan nomidir;

3) termin uchun muayyan ta'rif zaruriydirki, uning yordamida tegishli tushuncha mazmunini aniqroq ifodalash, tushunchaning birini ikkinchisidan chegaralab ajratish imkonini beruvchi, ayni mahalda ma'lum tushunchani muayyan tasnifiy qatorga joylashtirishga yo'l qo'yuvchi, farqlovchi belgilarni ravshanroq ko'rsatish mumkin.

Demak, terminologiya muayyan fanning tushunchalar tizimi bilan o'zaro munosabatda bo'lgan terminlar jami sifatida ta'riflanadi. Har qanday tushunchalar tizimiga muayyan terminlar tizimi to'g'ri keladi. Terminologik tizimlar fan taraqqiyoti bilan birgalikda rivojlanib boradi. Terminlar umumiste'moldagi so'zlardan farqli ravishda joriy qilinib ularning qo'llanish ma'lum darajada nazorat ostida bo'ladi. "Terminlar paydo bo'lib qolmaydi", aksincha, ularning zaruriyati anglangan holda "o'ylab topiladi", "ijod qilinadi". Masalan, bo'lajak iqtisodchilarning yozma yoki og'zaki nutqida *kartel, kliring, tovar oboroti, mg da nuлкchilik, mablag ajratish, renta* kabi tor doiradagina qo'llaniladigan terminlar ishlatilishi tabiiy bir holdir. O'z-o'zidan ayonki, bu xildagi terminlar iqtisodiyotdan uzoqroq biror kasb egasining nutqida ishlatilmaydi. Shu bilan birga, iqtisodiyot sohasining qator terminlari ham borki, ular muayyan til egalarining deyarli barchasi nutqida bab-baravar ishlatilaveradi: *bozor, mol, savdo, savdo-soliq, pul, xaridor, bozorchi, olib-sotar, chayqovchi* kabilar shular jumlasidandir.

3- *topsfiriq*. Matnni o'qing. Matndagi ta'lim tizimiga aloqador terminlarni ajratib yozing.

"Oliy ta'lim" atamasi zamini da iqtisod, fan, texnika va madaniyat sohasida faoliyat olib boruvchi, ish mobaynida ilm-fan, madaniyat, texnika yangiliklarini qo'llagan va o'z ustida ishlagan holda nazariy va amaliy muammolarni bartaraf etuvchi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tushuniladi.

Oliy ta'limning asosiy maqsadi zamon talablariga javob bera oladigan malakali, raqobatbardosh, yuksak bilimli, oliy ta'lim mutaxassisi talablariga o'zi tanlagan yo'nalishi yuzasidan talabga

javob bera oladigan respublikaning ilm-fan, madaniyat, iqtisod, ijtimoiy sohalarini rivojlantirishda o'z hissasini qo'shadigan, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviyatga ega bo'lgan yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir.

Oliy ta'lim tizimi quyidagicha tuzilgan:

o xususiy yoki davlat qaramog'ida ekanligidan qat'iy nazar ta'limiy hamda kasbga tayyorlash dasturlarini davlat ta'lim standarti asosida tatbiq etuvchi oliy ta'lim muassasalari;

o oliy ta'limni rivojlanishiga zarur bo'lgan ilmiy-tadqiqot ishlilarini olib boruvchi ilmiy-tadqiqot institutlari;

o davlat tomonidan ta'limni boshqaruvchi idoralar, shuningdek, ularga oarashli bo'lgan korxonalar, tashkilot va muassasalar.

Oliy ta'lim olish uchun nodavlat muassasalarini tuzishga qonunchilik ruxsat beradi. Ushbu muassasaga davlat akkreditatsiyani attestatsiyadan tegishli tartibda o'tgandan so'ng bersa u o'qitish huquqiga ega.

Oliy ta'lim muassasalarining Attestatsiyasi u davlatga tegishli yoki xususiylikidan qat'iy nazar, kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish Boshqarmasi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tasdiqlagan, Davlat test markazi tomonidan qabul qilingan pedagogik kadrlar va ta'lim muassasalarining attestatsiyadan o'tkazish Nizomi asosida oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilar jamoasi attestatsiyadan o'tkaziladi. Attestatsiya natijalariga ko'ra istalgan oliy o'quv muassasasi davlat akkreditatsiyasidan mahrum etilishi mumkin.

4-topshiriq. Irlatni o'qing. Matnga asoslanib zamonaviy dunyodagi biznikidan farqli ta'lim muassasalari haqida dialogga kirishing.

Oliy ta'lim muassasalari

Oliy ta'lim muassasalari yuridik maqomga ega. Respublikamizda oliy ta'lim muassasalarining quyidagi ko'rinishlari bor:

institut - barcha oliy ta'lim muassasalari kabī oliy ta'lim dasturini bajaradi, bilim berishda bir yo'nalishga qaratilgan bilim beriladi.

universitet - oliy ta'lim dasturini bajarishda talabalarga egallayotgan sohasi bo'yicha yoki keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun keng qamrovli bilim berishga e'tibor qaratiladi;

akademiya - oliy ta'lim dasturini bajarishda oliy ta'lim berish bilan bir qatorda keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun aniq bir yo'nalishga tayyorlaydi.

5- topshiriq. “Maqollar zanjiri” metodi. Ҳaqqollardagi nuqtalar o'rniga tushirib qoldirilgan so'zlamni qo'yib chiqing.

N•	<i>foeollar</i>	<i>Jovob</i>
1	Dilni diloa	
2	Intizomli lashkar	
3	Sarishtali uv -...	
4	kurash	
5	... toosa, bo'lib yer... toosa bosib	
6	Reali ish -	
7	Shoshganda ...	
8	... valtirnonine	
9	Oouilsane	
10	... bilan ... egizak.	

6- topshiriq. “Dunyoning mashhur universitetlari” mavzusi bo'yicha loyiha yarating.

7- topshiriq. Chet ellik talabalar hayoti aks ettirilgan badiiy asar yoki film haqidagi taassurotlaringizni yozing.

8- topshiriq. Turli ta'lim muassasalari haqida polilog tuzing va uni insseniroyka qiling.

9- topshiriq. Matnga munosabat bildirib o'zbek tilida gapirib bering.

Современный специалист должен быть образованным, деповизу и инженерным

Какие же основные черты характеризуют современного специалиста?

В первую очередь, он должен иметь фундаментальное профессиональное образование. Но так как в наше время знания быстро устаревают, он должен уметь самостоятельно пополнять их, постоянно быть на уровне современных научных достижений, то есть непрерывно повышать свой профессиональный уровень.

Кроме того, современный специалист должен быть деповитым. Девоитый — знает, хорошо анализирует свое дело, свою профессию, серьезный, предприимчивый, то есть активный, успешный в своей работе человек.

Он должен правильно строить свои отношения с людьми в рабочем коллективе, направлять его работу на достижение поставленных задач и избегать не только деловых, но и интеллектуальных, заигрываний, добродетельно, с пониманием интересов всех сторон коллектива. Ведь от этого зависит его настроение, желание трудиться, успех в работе.

Сдержанность, уравновешенность в отношениях, интеллигентное и в то же время требовательное отношение друг к другу делают коллектив дружным, способным выполнять любые сложные задачи.

Очень хорошо, если люди осознают все ценности коллектива, если каждый стремится быть хорошим специалистом, интеллигентным и вежливым человеком, который должен понимать, это добродетельное, уважительное отношение к людям — это не только приятное общение с ними, но и умение раскрыть их способности, направить творческий подход к выполнению работы.

10- topshiriq. Matnни o'qing. Matn qaysi nutq uslubida yozilganligini aniqlang. Matndagi ternaqlarni ajratib yozing, qaysi sohaga tegishli ekanligini ayting.

Oliy ta'lim ikki bosqichdan iborat: bakalvriyat va magistratura.

Bakalvriyat - fundamental bilimlar beriladigan asosiy oliy ta'lim bo'lib, to'rt yil davom etuvchi oliy ta'limning yo'nalishlaridan biri.

Bitiruvchilarga davlat aNestatsiya natijalariga ko'ra, bakalvriyat ta'lim dasturining oxirida tayyorlov yo'nalishiga ko'ra "bakalavr" akademik unvoni, munosib ko'krak nishlioni va davlat namunasidagi diplom va uning ilovasi beriladi.

Ta'lim dasturining tarkibiy qismiga, bakalavr tayyorlashning kerakli darajasiga, o'quv vazifalarning maksimal hajmiga, kadrlar tayyorlash sifat nazoratining protsedura va mexanizmlariga umumiy talablar, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkainasining 16-avgust 2001-yilda tasdiqlangan № 343-chi "Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlari. Asosiy nizoniilar" qarori bilan belgilanadi. (No 15-16, O'zbekiston Respublikasi qonunlar majmuasi, 104-bet).

Bakalavrning professional faoliyat sohasi va turi xarakteristikasi, kvalifikatsion talablar va o'quv fanlari bo'yicha talablar, ta'lim dasturining struktura va tarkibi, uni amalga oshirish mexanizmi va sifatini nazorat qilish aniq tayyorlov yo'nalishi bo'yicha davlat ta'lim standartlari orqali belgilanadi.

Bakalvriyatning mos yo'nalishlari uchun, davlat ta'lim standartlari asosida, oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja va dasturlar, o'quv fanlari ishlab chiqiladi.

Bakalvriyatda bir xil profilli (umumiy kasb hunar tayyorgarligiga o'xshash) o'rta maxsus, kasb hunar ta'limiga ega bo'lgan shaxslarga, oliy ta'limning shu yo'nalishidagi o'quv rejalariga bog'liq (ketma-ketlikni ta'minlovchi) ta'lim dasturini to'liq egalashning tezkor inkoniyatlari beriladi.

O'quv rejasiga bog'liq yo'nalish ro'yxati va kadrlar tayyorlash sharoitlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Bakalavr:

yo'nalish bo'yicha lavozinga tayyorlangan oliy ma'lumotga ega bo'lgan shaxslar bilan almashtirilishi kerak bo'lgan ishga;

bakalavriatning mos keluvchi yo'nalishlar doirasida tanlagan mutaxassislik bo'yicha magistraturada oliy ta'limini davom ettirishga;

qo'shimcha professional ta'limni kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida olishga tayyor.

Bakalavrlarni yangi yo'nalishlari bo'yicha tayyorlash huquq i oliy ta'lim muassasalarining oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlat vakolatli organi rasmiy iltimosiga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga belgilangan tartibda taqdim etiladi.

Magistratura - bakalavriat asosidagi ikki yildan kam bo'linagan aniq mutaxassislik bo'yicha oliy ta'limning davomi hisoblanadi. Bitiruvchilarga davlat attestatsiya natijalariga ko'ra, magistratura ta'lim dasturining oxirida aniq mutaxassislik bo'yicha "magistr" akademik unvoni, munosib ko'krak nishoni va davlat namunasidagi diplom va uning ilovasi beriladi.

Ta'lim dasturining tarkibiy qismiga, magistr tayyorlashning kerakli darajasiga, o'quv vazifalarning maksimal hajmiga, kadrlar tayyorlash sifat nazoratining protsedura va mexanizmlariga umumiy talablar, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 - yil 16-avgustda tasdiqlangan № 343 "Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlari. Asosiy nizomlar" qarori bilan belgilanadi. (N- 15-16, O'zbekiston Respublikasi qonunlar majmuasi, 2001-yil, 104-bet).

Magistrning professional faoliyat sohasi va turi xarakteristikasi, kvalifikatsion talablar va o'quv fanlari bo'yicha talablar, ta'lim dasturining struktura va tarkibi, uni amalga oshirish mexanizmi va sifatini nazorat qilish magistraturaning aniq mutaxassisligi bo'yicha davlat ta'lim standartlari orqali belgilanadi.

Magistraturaning mos mutaxassisligi uchun, davlat ta'lim standartlari asosida, oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja va dasturlar, o'quv fanlari ishlab chiqiladi.

Magistr:

aniq mutaxassislik bo'yicha mustaqil ilmiy tadqiqot, ilmiy pedagogik va boshqaruv, professional faoliyatini olib borishga;

- magistraturaning mos keluvchi mutaxassisligi doirasida oliy ta'limdan keyingi doktoranturada davom ettirishga;

qo'shiincha professional ta'limni kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida olishga tayyor.

Oliy ta'lim muassasasida magistratura yo'nalishini ochishning asosiy sharti - bu o'quv tarbiyaviy jarayon bilan bog'liq va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlanishini ta'minlovchi mos kafedralarning ilmiy pedagogik salohiyati mavjudligi va ilmiy tadqiqot ishlarini yuqori darajada olib borish imkoniyatining bo'lishi.

Magistrlarni yangi mutaxassisliklari bo'yicha tayyorlash huquqi oliy ta'lim muassasalarining oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlat vakolatli organi rasmiy iltimosiga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga belgilangan tartibda taqdim etiladi.

Oliy ta'lim muassasasi strukturasi magistraturaning maxsus bo'limi (fakultet, markaz) ochiladi va unga quyidagi vazifalar yuklatiladi:

talabalarning o'quv-tarbiyaviy jarayonini tashkillashtirish va nazorat qilish, o'quv-uslubiy hujjatlar va o'quv-uslubiy ta'minotni ishlab chiqish;

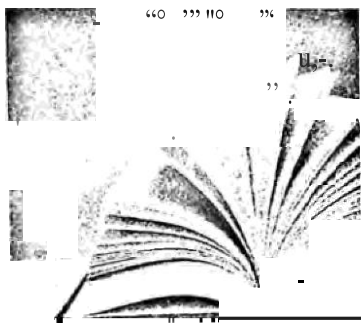
magistrlar yetishtirib beruvchi kafedralar faoliyatini koordinatsiyalash hamda magistrlar tayyorlash jarayonining monitoringi.

10- MAVZU. KITOB MUTOLAASI

Kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish — buytik maqsadlarimizga erishishning muhim kaJ“olalidir.

Shavkat Mirziyoyev

Kitob mutolaasi

Insonning bilimli, tarbiyasi, kasb-hunarli va albatta baxtli va davlatli bo'lishining muhim omili — bu kitobga do'st bo'lish, hamisha kitob o'qish va kitob mutolaasini umr bo'yi kanda qilmaslikdir. Ayniqsa, yoshlarning baxtu kamoli, osoyishta va farovon hayotida kitobning alohida o'rnini bor.

Chunki yaxshi kitob insonni Vatanga muhabbat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg'ularini yuksaltirib, yaxshilik hamda ezgulikka undaydi. Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy hazratlari yozganidek: “Kitob — beminnat ustoz, bilim va ma'naviy yuksalishga erishishning eng asosiy manbai”.

Xalqimiz tilida kitob o'qish orqali bilim va munosib ta'lim-tarbiya olish, ilm-fan bilan shug'ullanish, kasb-hunar o'rganishning ahamiyatiga doir maqollar juda ko'p. Jumladan, “Kitobsiz aql — qanotsiz qush”, “Baxt belgisi — bilim”, “Bilim — aql chirogi”. “Go'zallik — ilmu ma'rifatda”, “hm baxt keltirar, bilim taxt keltirar”, “Hunar — oqar buloq, ilm — yonar chiroq”, “Oltin olma, bilim ol, bilim olsang, bilib ol”. Bunday purhikmat naqlarni yana uzoq davom ettirish mumkin.

Mustaqillik yillarida matbuot, nashirlik va axborot sohasining mustahkam huquqiy asosi yaratildi. Xususan, bu borada 1 Odan ortiq qonun va 30 dan ortiq qonunosti hujjati qabul qilindi. O'zbekiston

Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017-yil 12-yanvarda imzolangan “Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ibot qilish bo‘yicha komissiya tuzish to‘g‘risida”gi farmoyishi ana shu ezgu ishlarni yangi, yanada yuksak bosqichga ko‘tarishga qaratilganligi bilan g‘oyatda ahamiyatlidir.

Farmoyishda qayd etilganidek, bugungi kunda yurtimizda zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlangan Alisher Navoiy nomi-dagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi ishlab turibdi. Istiqlol davri arxitekturasi-ning noyob inshooti — poytaxtimizdagi muhtasham “Ma‘rifat markazi”da joylashgan Milliy kutubxona fondi da qariyb 8 millionta kitob va boshqa manbalar, jumladan, 450 mingtadan ortiq kitobning elektron versiyalari, elektron darslik va qo‘llanmalar mavjud. Elektron kutubxonaning ma‘lurnotlar bazasi o‘zbek, rus va ingliz tillarida yaratilgan. Shuningdek, 14 ta viloyat axborot-kutubxona markazi, tuman markazlari va shaharlardagi ta‘lim muas-salarida 200ga yaqin axborot-resurs markazi tomonidan aholiga axborot-kutubxona xizmatlari ko‘rsatish yo‘lga qo‘yilgan.

Yurtimizda kitoblar nashri bilan bir qatorda, ularning savdosi va targ‘ibotiga qaratilgan ta‘sirchan amaliy qadamlar hain qo‘yilmoqda. Xususan, hozirgi paytda “Kitob olami”, “Sharq ziyokori” va “O‘zdavkitobsavdota‘minoti” majmualari tomonidan kitob savdosi xizmati ko‘rsatilmoqda. Xususan, Markaziy Osiyoda yagona bo‘lgan “Kitob olami” majmuasiga qarashli zamonaviy kitob do‘konlari nafaqat Toshkent shahrida, balki Qoraqalpog‘iston Respublikasi va barcha viloyatlar markazlarida ham ishlab turibdi.

Mamlakatimizda “Adabiyotga e‘tibor — ma‘naviyatga, kelajakka e‘tibor” shiori ostida har yili respublika “Kitob bayrami” tadbirlarini o‘tkazish yaxshi an‘anaga aylangan.

Globalashuv davrida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hayotimizga shunchalik singib ketdiki, nafaqat kundal ik faoliyatimiz, balki ijtimoiy-iqtisodiy sohalar rivojini ham ularsiz tasav-vur qilib bo‘lmaydi. Axborot texnologiyalarininbgu qadar jadal taraqqiy etishi kitobxonlikka ham o‘z ta‘sirini o‘tkazmoqda. Bugun

jahondagi ko'pgina bosma nashrlarning adadi kamayib, ularning onlayn versiyasi ko'proq o'qilmoqda. Dunyoning eng boy kutubxonalarida saqlanayotgan bosma manbalarning aksariyati elektronlashtirib bo'lingi. Bu jarayonlar mamlakatimizdagi kutubxonlarda ham izchil kechmoqda. Internet va boshqa vositalar jadal rivojlanayotganiga qaramay, insonning ong va tafakkurini charxlash, ma'naviy olamini boyitish, ezgulikni targ'ib etishda bosma kitobning o'mi bundan keyin ham saqlanib qolaveradi. Binobarin, kitob asrlar davomida axborot saqlovchi eng samarali vosita vazifasini bajargan. Qolaversa, ming yil oldin Samarqand qog'ozida bitilgan qo'lyozmalar hozir ham insoniyatga ma'rifat nurini sochmoqda. Zero, kitob — qalb chirog'i, tafakkur qanoti. Ayniqsa, bosma kitobdan taralayotgan va elektron nashrdan topib bo'lmaydigan o'ziga xos yoqimli hidni tuyib, varaqlasli asnosida mo'jizaviy sahifalarning sirli shitirlashidan ko'ngil cheksiz zavqqa to'lgan holda, kitob mutolaa qilish, uning mazmuni haqida tengdoshlar bilan fikrlashishning huzur-halovati tamoman o'zgachadir. Sohibqiron Amir Temur ta'biri bilan aytganda, "Kitob (bitig) barcha bunyodkorlik, yaratuvchilik va aql-idrokning, ilmu donishning asosidir, hayotni yaratuvchi murabbiydir". Shu ma'noda, shaklidan qat'iy nazar, barcha kitoblar milliy o'zligimiz hamda umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib etishga xizmat qilishi ayni muddao.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) mamga ijodiy yondashib so'zlab bering.

2- topshiriq. Kitobni tavsiya qilish usullari haqida o'z fikringizni bildiring.

GRAMMATIKA

Erkin va turg'un birikmalar.

Nutqda fikr ifodalash uchun barqaror birikmaga ehtiyoj mavjud. Masalan, kuchli hayron bo'lib qolganlikni ta'sirchan ifodalash

uchun *hayron bo'moq* fe'li yetarli emas. Shunda barqaror birikma qo'llanadi. *Og'zi ochilib qoldi*.

Og'zi ochilib qoldi — ibora. U ikki mustaqil so'zdan iborat bo'lib, nutqqacha tayyor holda kelgan. Nutqdan keyin ham ongimizda shu holicha turadi. Uning atash ma'nosi *hayron bo'lmog* fe'lining atash ma'nosiga teng bo'lsa-da, qo'shimcha, ya'ni hissiy va uslubiy ma'nosi bilan farqlanadi.

O'zbek tilida barqaror birikma sifatida maqol, matal, ibora e'tirof etiladi. Tilsunoslikning barqaror birikmani o'rganuvchi bo'limi *paremiologiya* (lotincha *parema* — “barqaror”, *logos* — ia'limot), uning lug'atini tuzish bilan mashg'ul bo'luvchi soha *paremiografiya* (lotincha *parema* — “barqaror”, *grapho* — yozmoq) deyiladi.

Ikki yoki undan ortiq mustaqil so'zning bir grammatik butunlik, ma'naviy yaxlitlik tashkil etib, murakkab tushuncha yoki tugal fikrni ifodalaydigan so'z bog'lanislii erkin bog'lanish deyiladi. So'z birikmasi va gap erkin birikmaga kiradi. Chunki so'z birikmasi va gap nutq jarayonida hosil qilinadi.

Ikki va undan ortiq so'zning qotib qolib, nutqda tayyor holda ishlatiladigan bog'lanishni barqaror, turg'un bog'lanishni tashkil qiladi.

Barqaror birikma qo'shma so'z va so'z birikmasidan quyidagi xususiyati bilan farq qiladi:

1. Barqaror birikmada birdan ortiq so'z birikib ko'chma ma'no ifodalaydi.

2. **Barqaror** birikmani tashkil etgan barcha so'z shu gap tarkibida butunligicha bir bo'lak yoki bir gap vazifasida keladi.

3. Barqaror birikmaninp• tarkibiy qismi qat'iy bir qolipga kirgan bo'ladi.

Demak, alohida rasmiylashgan, tarkibining barqarorligi bilan ajralib turadigan, yaxlitligicha qo'llanish xususiyatiga ega, tayyor holda mavjud, obrazli, jozibali, ma'no jihatdan shakllangan so'z bog'lanmasi barqaror birikma deyiladi.

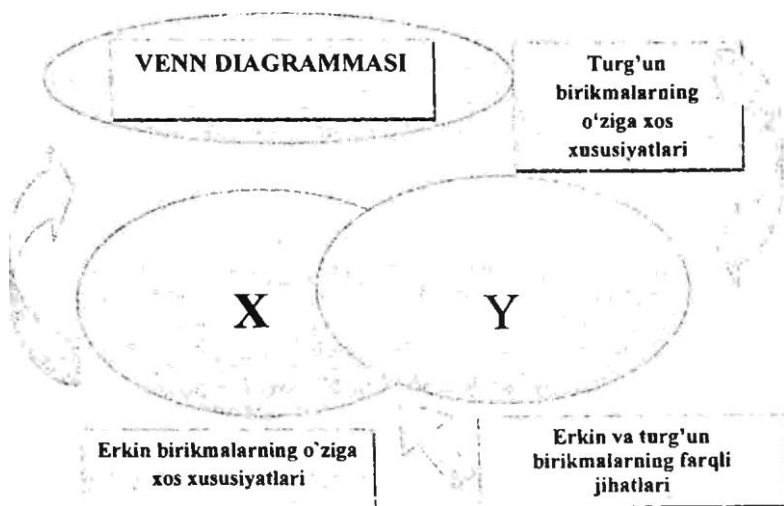
Barqaror birikmani “buzish” — unga soʻz kiritish, almshtirish, olib tashlash mumkin emas.

3- topshiriq. Berilgan gaplarni erkin va barqaror birikmalarga ajrating va farqini ayting.

1. Toshkentdagi istiqlol davrida qurilgan inshootlarni koʻrib ogʻzim ochilib qoldi. 2. Yer haydasang kuz hayda, kuz haydamasang yuz hayda, deydi xalqimiz. 3. Kechiagi majlisda menga ham til tekizibdi. 4. Bahorning mayin shabadasi daraxt shoxlarini tebratdi. 5. Oltin oʻtda bilinadi, odam mehnatda bilinadi. 6. Arslon izidan qaytmas, yigit soʻzidan. 7. Tuyaning dumi yerga yetganda qarzini toʻlaydi. 8. Bir tariqdan boʻtqa boʻlmas. 9. Ular bir yoqadan bosh chiqarib mehnat qiladilar.

4- topshiriq. Erkin va turgʻun birikmalar haqidagi nazariy bilimlarni oʻzlashtirib turgʻun birikmalarga misol topib daftaringizga yozing.

S- topshiriq. Venn diagrammasi asosida erkin va turgʻun birikmalarni taqqoslang va tahlil qiling.

6-topshiriq. O'qigan kitobingiz to'g'risida dialOg tuzing va uni inssenirovka qiling.

7-topshiriq. O'qigan kitoblaringiz ro'yxatini tuzing va ularga qisqacha tavsif bering.

8-topshiriq. Quyidagi maqollarni tarjima qiling va yod oling.

Yaxshi bilan yursang,

Yetarsan murodga.

Yomon bilan yursang,

Qolarsan uyatga.

Hasad qilma, havas qil.

Til - diJ kaliti.

Tig' jarohati bitar,

Til jarohati bitmas.

Aybsiz do'st izlagan do'stsiz qolar.

Do'st yig' latar, dushman kuldirar.

Yaxshi odam yurt tuzar,

Yomon odam yurt buzar.

Do'stini yomonlagandan qoch.

Do'st ming bo'lsa hani oz,

Dushman bir bo'lsa ham ko'p.

9-topshiriq. Matnni o'qing. Qaysi uslubga xosligini ayting. Matnga sarlavha qo'ying.

Bugun O'zbekiston paxta tolasi ishlab chiqaradigan va uni jahon bozoriga yetkazib beradigan yirik mamlakatlardan biriga aylandi. Xalqaro Maslahat qo'mitasidan olingan ma'lumotlarga ko'ra, jahonda paxta yetishtiruvchi 66 ta davlat bo'lib, bular orasida O'zbekiston paxta tolasi ishlab chiqarish bo'yicha Xitoy. AQSH, Hindiston va Pokistondan keyin beshinchi, uni eksport qilish bo'yicha esa - AQSHdan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Hozirgi paytda paxta xomashyosini emas, balki, undan ishlab chiqarilgan tayyor va nimtayyor tovarlarni eksport qilishga katta ahamiyat

berilmoqda. Bunday o‘zgarish katta naf keltiradi, raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga undaydi va yangi ish joylarini yaratish imkonini beradi.

O‘zbekiston iqtisodiyotining yuksalishi uning jahon bozoriga, xomashyo bilan bir qatorda, raqobatbardosh tayyor mahsulotlarni ko‘proq eksport qilish bilan mustahkam bog‘liqdir.

10- topsltiriq. Matnni o‘zbek tiliga yozma tarjima qiling.

Как оы noiiiiisiaeu «iøiTennxreXTHOCTЬ»

ННТennHreHT OCTЬ — øTo oueНь uиHроxое riоНяTiie. ОНО подpazyueBaет He Тоньхо хороuiee обpасовaHiie, uироxуio аpудищiiio, zHaHiie ocHoB хуни ры Н ЗТНхø noBe,цеiiiiifl, HO H B&ZtHOCTЬ Toro, хах uenoBex ilcнопьзуеТ Все аТо «6оpаTcTBOD - Hã попьзу xnx Во Bpe,g охpумаюущ и егo nio,QflM.

HsBecTHO uiiro пpHуepoB il3 менøi ха r1 OHzBedeiiiiiñ HC CCTBã H пHTeparypы, хог,да «пpocTOñ ueøosex Hz Народа», Hiixогда He øxTilBllliiñ пpoxЗBedeHiiñ Benrixix гуаHриCTOB, B xjЗHTiiøесxiix обCTояTeльCTBaх (Haпpиивер, во Bpeия BOГHbI), He Задууы Вансь, HдеТ Ha cуepТЬ pa,Qti GnaceHНЯ ,дpугrix nio,цеñ. Ho ЗBecTiиы It дpугHe up uepы, хог,да ienoBex обpазOBãHтЗblñ, обпaдaioiuñ rnyбoøaи uøMil ЗHãHНliи uH B обнaCTPт KãKOГ-ЛHбо Haуin, iicнопьзуеТ HX B CBONX KO}ЭbICTHыx цeнях, He За,дуMy-BilflCb, HTO ЗТО HaiiociiT Bpe,ф дpуг и øioдfiM H ,gave uomeT up BecTH x iix riibeøH. Tax хоро we Ha HНx uo'riiO HdЗBãTb HHTenniireHTHblu ienoBeiou? '-ITo we rnaBHOe B rTom noHflTiиH? HopaCCyзKQ&tB, Мы Heinбemiiio пpixo,диøø r oblCЛH, HTO B OCHOøe iiiiTenniireHTHOCTH nexorr Meno BexoniøHe, a Все ocTпьHOe пJiinaraeTся x aToMy.

Hã H OTяmeHxiï øexoB no,гTBeрдiиaсь uыcпь, ITO iiHTeп-пøreHTHOCTЬ гуMaиi Зу HepазpыBHbl. Oб room CBHдeTeльcгByioT BenHuãñuiHe пpонЗBe,деHня øHTepaTypci, mflBOHHCii, узЗыxii, cхупьпгpы, Haуxii.

II-topsliriq. Matnni o‘zbek tiliga yozma tarjima qiling. Tavsiya etilgan maslahatlar asosida ntitq tayyorlang.

СОВЕТЫ ДА ИДЕАЛҒНОЎ РЕНИ

Итак, выступайте только тогда, когда есть что сказать.

Не начинайте речь сразу, спустя 15-20 секунд посмотрите на аудиторию, улыбнитесь и скажите: «Здравствуйте».

Начиная речь по буажже, оиайте так, будто говорите с собеседником.

Не останавливайтесь взглядом на отдельных лицах. Постоянный взгляд вызывает неприятное впечатление.

Говорите виртуально.

Используйте весь словарный состав, исключите канцеляризмы, вульгаризмы.

Восбуждайте внимание слушателей.

Держите паузу.

Соединяйте слово с жестом. Жесты должны быть строго дозированы, точны, мимика доброжелательна.

Меняйте темп речи и тон голоса. Это выделяет отдельные слова, повышает уровень восприимчивости.

Избегайте интонационного тона.

Имейте в запасе шутки, анекдоты.

Старайтесь, чтобы начало выступления было необычным, а ее конец — запоминающимся. При необходимости резюмируйте.

Создавайте индивидуальный стиль. Делайте свою речь непохожей на другие выступления.

12- topstiriq. Maqollarning rus tilidagi muqobilini toping.

1. Yaxshi bola nom keltirar, yomon bola g'am keltirar. 2. Yaxshi qand yedirar, yomon pand yedirar. 3. Kelining yaxshi bo'lsa,

o'g'lingdan ko'r, o'g'ling yomon bo'lsa, keliningdan ko'r. 4. Aql i odam qish g'amini yozda yeydi. 5. Yaxshini maqtasang yarashur, yomonni maqtagan adashur. 6. Qo'ng'iz bolasini oppog'im der, kirpi bolasini yumshog'im der. 7. Kengashganga — keng dunyo, talashganga — tor dunyo. 8. Yog'och kessang, uzun kes, kessa bo'lar, temir kessang, qisqa kes, cho'zsa bo'lar. 9. Qorinni to'yg'azish oson, ko'zni to'yg'azish qiyin.

11- MAVZU. ALISHER NAVOIY NOMIDAGI O‘ZBEKISTON **MILLIY** KUTUBXONASI

*Boshi bilan sho'ng'ib kirmasa har dam,
Suv oz'fidan dumi toparmi odam?
Abüurahmon Jomiy*

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY KUTUBXONASI

Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi axborot va madaniy-ma’rifiy muassasa bo‘lib, kutubxonachilik, bibliografik, ilmiy tadqiqot, ilmiy-metodik va axborot faoliyatini olib boradi. Kutubxona fondi mazmunan universal milliy va xorijiy matbuotning noyob to‘plamidir. Kutubxona faoliyatining bosh maqsadi butun insoniyat bilimini aks ettirgan, avvalo, O‘zbekistonga va uning milliy manfaatlariga taalluqli hujjatlarning universal fondini yig‘ish saqlash hamda jamiyat foydalanishi uchun taqdim etishdir.

Noyob va nodir nashrlar fondi kutubxona kitob kolleksiyasining faxridir. U 250 mingdan ortiq nashrdan iborat. Ularning 15 mingdan ortig‘i nodir kitoblar hamda qo‘lyozmalardir. Kutubxonaning o‘ta noyob to‘plamida O‘rta Osiyoning 1917-yilgacha bo‘lgan tarixi, etnografiyasi, madaniyati va geografiyasiga oid o‘ziga xos ensiklopediya bo‘lgan 594 tomlik noyob “Turkiston to‘plami” hamda A.P.Kun tuzgan 4 qismdan iborat 10 tomlik 1200 noyob fotosuratlarini o‘z ichiga olgan Turkiston o‘lkasi aholisining turmush tarzi, urf-odatlarini to‘g‘risidagi “Turkiston albomi” alohida o‘rin egallaydi.

Respublika tarixi bo'yicha XI X asrning oxiri XX asrning birinchi chor.gidagi o'lkashunoslik mavzusidagi adabiyotlar, birinchi Turkiston vaqtlı nashrlari, qo'lyozma kitoblar kolleksiyasi, muqaddas kitob — Qur'onning turli nashrlari tadqiqotchilarda katta qiziqisli uyg'otadi. Buyuk ajdodlarimiz Al-Buxoriy, At-Termiziy.

Ahmad Yassaviy, Bahouddin Naqshbandiy, Al-Xorazmiy, Al-Beruniy, Ibn Sino, Alisher Navoiy, Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Bobur asarlari kutubxona fondida ko'z qorachig'idek saqlanmoqda. Cho'lpon, Pitrat, U.Nosir, Hamza, G'.G'ulom, A.Qal'hor va bosliqa ijodkorlarning hayotligida chop etilgan asarlarning ilk nashrlari ham shular jumlasidandir.

Kuhibxonada qadimiy rus kitoblaridan XVI asr matbaa san'ati yodgorligi, Ivan Fedorov tomonidan 1581-yilda Ostrog shahrida bosilgan «Остро́мская библіо́я» kitobi, I 647-yilda Moskvada cherkov-slavyan shrifti bilan bosilgan dunyoviy mazmundagi «уче́ние и́хъ НОГЪ СТРОЕ́НІЯ нехо́зньихъ ноде́н» birinchi rUS kitobi, Petr davri kitoblari—Leontiy Magnitskiyning «Арифмети́ка» (1703), Buyuk Petr davri «**ХМО'ІНОВГКА**я pyroniies» va boshqalar mavjud. Rus adiblaridan A.S.Pushkin, L.N.Tolstoy, A.P.Chexov, A.N.Tolstoylarning asarlari ham kutubxonaning bebaho boyligidir.

G'arbiy Yevropa kitoblarining nodir kolleksiyasida 1489-yilda Nyurnbergda bosilgan «**ЮеяТая НеМецкая библія**» inkunabuli, B.Erbeloning 1697-yilda Parijda nashr qilingan «**ВОСТОКЪ**» si mavjud. Xorijiy tillardagi adabiyotlar fondi 75dan ziyod tillardagi ijtimoiy-siyosiy, gumanitar, tabiiy-ilmii va texnika masalalariga oid nashrlar bo'lib, bugungi kunda ularning soni 350 mingdan ortiq nusxani tashkil etadi.

Kutubxonaning San'at bo'limi o'ziga xos notali-musiqaviy asarlar to'plamini, o'zbek klassik va jahon musiqasi gramplastinka

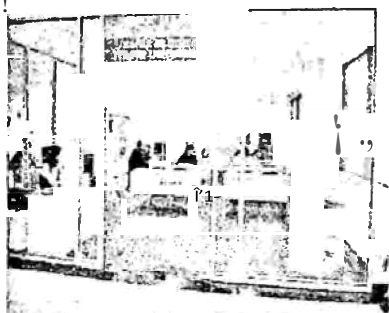
yozuvlarini, 150 mingdan ortiq tasviriy va amaliy san'at nashrlarini o'zida jamlagan.

Texnikaga doir adabiyotlar (2 milliondan ortiq nusxada) han mazmuniga ko'ra o'ziga xos bo'lib, me'moriy-texnik hujjatlar, sanoat kataloglari (qog'ozda) to'plami 33700 nusxadan ortiqdir.

Avtomatlashtirish yangi axborot texnologiyalari bo'limi yagona avtomatlashgan kutubxona tizimini qo'llaydi va rivojlantiradi, elektron katalog hamda elektron ma'lumotlar bazasini yaratishda metodik yordam beradi. 1988-yildan kutubxonachilik jarayonini avtomatlashtirishga, 1999-yildan Rossiya Davlat Ilmiy texnika kutubxonasining IRBIS avtomatlashtirilgan axborot dasturidan foydalangan holda vatanimiz va chet el yangi nashrlarining elektron katalogini yaratishga kirishildi. Kutubxonaning elektron katalogi bugungi kunda 25 mingdan ortiq yangi adabiyotlarning bibliografik yozuvlari va davriy nashrlarning analitik yozuvlarini saqlaydi. Kutubxona o'z ma'lumotlar bazasini yaratmoqda va "C urret Content", "MicroMedex", "Medine", EBSCO va ma'lumot bazalari bilan ishlash imkoniyatidan unumli foydalanmoqda.

Kutubxona o'z nashriyot va bosmaxonasiga ega bo'lib, noshirlik hamda matbaa faoliyati bilan shug'ullanadi. Kutubxona

1923-yildan boshlab bosmâ âSâF-lardan majburiy nusxa ola boshlagan. 1948-yilda kutubxonaga Alisher Navoiy nomi berilgan. Kutubxona 1956-yildan buyon xalqaro kitob almashuvini amalga oshirib kelmoqda, uning sheriklari jahonning 24 mamlakati-dan 30 dan ortiq tashkilotlardir. Kutubxona yirik xalqaro kutub-xona-

chilik tashkilotlari: IPLA, YevroOsiyo kutubxonalar Assotsiatsiyasi, elektron kutubxonalar va yangi axborot texnologiyalarini ishlab chiqaruvchilar hamda foydalanuvchilar xalqaro Assotsiatsiyasining a'zosi.

Kutubxona ko'plab xalqaro tashkilotlar va jamg'arinalar bilan, shuningdek, O'zbekistonda akkreditatsiya qilingan chet mamlakatlarning elchixonalari bilan mustahkam ijodiy aloqalar o'rnatgan bo'lib, madaniyati, diniy qarashlari va tarixiy ildizlari turlicha bo'lgan xalqlarning yaqinlashishiga o'zining hissasini qo'shmoqda. Hozirgi kunda kutubxona fondi jahonning 75 tillarida deyarli 10 mln nusxaga etgan.

Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi respublikaniidagi barcha kutubxonalarga kutubxonashunoslik, bibliografiyashunoslik va kitobshunoslik sohalari bo'yicha metodik rahbarlik qiladi.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matnga munosabat bildirib rus tilida so'zlang.

2- topshiriq.

O'z oliy ta'lim muassasangiz kutubxonasi haqida matn tuzing.

GRAMMATIKA

Frazeologik birlik)arning turlari va uslubiy xususiyatlar'i

Til fanining iboralami o'rganadigan bo'limi *frazeologiya* deyiladi. Ikki va undan ortiq mustaqil so'zlar yoki gaplar bir ko'chma ma'noni ifodalaydi. Shunday ibora va gaplar barqaror bo'ladi. Ular obrazlilik, jozibadorligi bilan ajralib turadi. Masalan: *yuragi qon bo'ldi, ko'ngliga qil sig'maydi*.

Frazeologik ibora va gaplar so'zlarning ko'p ma'noli (poli-semiya) bo'lishiga asoslanadi, shuningdek, ikki va undan ortiq mazmunni ifodalaydi: *o'zini qayerga qo'yishni bilmadi - sevinchdan hayajonlanmoq, zerikib yoki bekorchilikdan loqatsi-landan: fV&t boshqalar. Mazasi qochdi - sog'ligi yomonlashdi, ishi inqirozga uchradi*. Frazeologiyaning tarkibida idiomalar ham bo'lib, ular ma'lum tilgagina xos bo'ladi va boshqa tillarga so'zma-so'z tarjimlat

qilib bo'lmaydi: *Ammcinning buzog'i. Yuragi .shuv etib ket.Ji. Gapning po'st kallasi. Oyoqni qo'lga olib chopmoq* va h.k. Idiomalarda shakllangan mantiqqa to'g'ri kelmaydigan fikr, voqea, hodisa ifodalanadi.

Nutqiy ta'sirchanlik frazeologizmlarni qo'llash bilan ham vujudga keladi. Oddiy so'zga nisbatan frazeologizmlar (iboralar)da ta'sirchanlik kuchli bo'ladi. Masalan, *Boya qishloqdan dadasi keldi. Dadasi nimadandir asabi buzilib, qovog'idan qor yog'ib keldi-yu, o'g'li bilan ko'rishib bo'lmasdanoq Vohid Mirobidov qo'ng'iroq qildi (O. Yoqubov). Bu gapdagi xafa ma'nosini ifodalovchi qovog'idan qor yog'ib frazeologizmi fikrning ta'sirchanligini oshirgan.*

Frazeologizmlar zaminida uzoq o'tmishda bo'lib o'tgan voqea-hodisalar, turmush haqiqati inson ongida mujassamlashgan, sayqal-lashgan obrazlarning tasavvurlari siqiq, sintaktik qoliplashgan bo'lib, avloddan-avlodga meros bo'lib kelgan. Masalan: *bfr yoqadan bosh chiqardi, shaylonga dars beradi, chuchvarani xom sanama, temirni qizig'ida bos, suvga olib bOrf'b sug'ormay keladi, otdan tushsa ham egardan tushmaydi, fo'ydan oldin nog'ora chalma, tepa sochi frkR bo'fdf', ko'zi lo'rt bo'Idi* va h.k.

3- *topsltiriq.* Berilgan iboralarning ma'nolarini izohlang va gaplar tuzing.

Olni qamchilamoq, olning qashqasiday, oshig'i olchi, og'ir labiatli, popugi pasaynoq, pushaymon yeynoq, rtfnQf'da qon qolmadi, yuzi yorug bo'Idi, to'ydan oldin nog'ora chalmoq, uyaning dunti yer-ga tekkofJa, tuyffKlf'ng ustida ham f'1 qopndi, to'nini teskarf' kiyib olmoq, to'rt iarali qibla.

4- *topshiriq.* Yozuvchilarning asarlaridan 20 ta iborani topib daftaringizga yozing va izohlang.

5- *topshiriq.* Quyida berilgan omonim, sinonim, antonim iboralarni ajratib ustun shaklida yozing.

Toqati toq bo'lmoq, yaxshi ko'rinoq, terf'siga sig'mcidi, ko'kka ko'tarmoq, savol bermoq. yuragf keng, ko'ngli joyiga tushdi.

ko'nglifo tugmoq, avzoyi buzildi, ko'ngli oq, qo'li uzun, gapida turmoq, gap tegdi, qo'ldan chiqarmoq, ichagi uzildi.

6- topshiriq. Elektron kutubxona bilan ishlash bo'yicha tavsiyalar yozing.

7- 10ps/iririq. Badiiy asarlarga bag' ishlangan internet saytlarining ro'yxatini tuzing.

8- topshiriq. Quyida berilgan so'zlarga sinkveyn tuzing.

“SINKVEYN” texnologiyasi

“SINKVEYN” — bu besh satrdan iborat bo'lib, unda berilgan tushuncha birinchi satrdan to to'rtinchi satrgacha kengayib boradi. Birinchi qatorda mavzu (kalit so'z) beriladi, ikkinchi qatorda unga bir yoki ikkita aniqlovchi tanlanadi. Uchinchi qatorda uni harakat-holat (fe'l) bilan to'ldiriladi. To'rtinchi qatorda so'z har xil ustil bilan yoyiq gapga aylantiriladi. Beshinchi qatorda kalit so'zning ma'nodoshi (sinonimi) keltiriladi.

So'z	1-daraja	2-daraja	3-daraja	4-daraja	5-daraja
ibora					
kutubxona					
maqol					
SOZ					

9- topshiriq. “Alisher Navoiy — o'zbek adabiy tilining asoschisi” mavzusida ijodiy insho yozing.

10- topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

ннннп с ,geTcTBa 6sin yMHsIM, GOO6;3mıTensHbIM, CT;3bIM

МБ-п'їИком. С 9 нет он піісп стихи и с этими стихаїї вос-
Хищїсь взрослые піодїї.

В один прекраснїй деїї он выїеп в сад. Сїдя посредтї сада
ОН 'їтаїї стїхи. Его гопос был такие нежнїм, и в тоже время
ЗВОНКИ М, ПЪЯТНМ, ЧТО ПОЮЩИЙ скворец затїїх. ОН СП СТИЛСЯ К
Алишеру и сел на его пне•їо. Оп схтїшї Апиїеру:

- лїї іїоат, твоїл голос окас іся приятней моего гопоса. Как
тебя зовут?

- Мелїя зовут Аoutuer, - отве•їо мшїьние.

- Ах, да, тїї іонїй поэт Апиїїер. Ты допжеїї вїбрагь себе
псевдонїїм. Твої гопос похот ії даже уїїїе пения сїшорїа,
НОЭТому таой псевдоним должен быть от слова «наво», зо есть
«Наваи».

С тех гїор, хан гласит народїїая легенда. Муuler Наваї
подписовапєя под своїїїї произве,рєнияїї псевдонїїгом
«Наваи».

II-topshiriq. Quyidagi maqollarni o'zbek tiliga tarjima qiling.

1. Верблюда м ает грус, оеловеха - совесть. 2. Горьхас
правда лучше сладхой тхїї. 3. фїснїь молодца - с народом,
жїзнь народа - с Родїїноїї. 4. Нравра может согїїуться, но не
споїається. 5.Схромноггу › іанїїсья до земпї, перед гордеїої
поднїїмаї голову до неба. 6. Героїї родїтєя д.оя себе, по
умїрает за пїудеїї. 7. Даже когда цїугїїїї, говори обдуманїїо. 8.
,Оєсїть ра подуманїї, один ра схатїї. 9. Тело ухрашаїї оде»щїо,
голову - знанїїїїї. 10. Не боїсья врага уїногю, боїсья друга
гнупогю. і 1. С іїопоком вгггїганное - с ,дуїїоїо выїдет. 1 2.
Хорошегїу кото достаточню о,кнгогю уцара ппєтью, умно
цєповеху - одїїогю снова.

12- AIAVZU. ADABIYOT — MA'NAVIYATNI YUKSALTIRUVCHI MANBA

Adabiyot yashasa, millat yashat.

Cho'lpon

Adabiyot — milliy ma'naviyat ko'zgusi

Asrlar mobaynida badiiy ijod, badiiy adabiyot — milliy ma'naviyatimiz ko'zgusi bo'lib kelgan. Buni o'zbek she'riyatining gultoji deya e'tirof etilgan Mir Alisher Navoiy davridan to bugungacha o'tkir qalam sohiblari yaratishgan badiiy ijod mahsullariga payvand milliy qadriyatlarimiz, ma'naviyatimiz rivoji misolida kuzatishimiz mumkin.

Chinakam yozuvchi odamlaming dardu g'ami bilan yashashi, xalq ichiga kirib borishi, o'zi uchun ilhoinni, yangi mavzularni shu hayotdan, unda bo'layotgan o'zgarishlardan olishi kerakligi kunday ravshan. Biroq, bugungi shiddat bilan o'zgarayotgan zamonning o'zi o'rta ulkan va dolzarb muammolari qo'yayotganini ham aslo unutish mumkin emas. Bunday muammolarni ta'lim va tarbiya, ma'naviyat, madaniy hayotni rivojlantirish orqaligina hal etish mumkinligini chuqur anglaymiz. XXI asrning qanchalik shiddatli ekanini ko'rib turibmiz. Bugun har qanday axborot, yangilik zumda kurrai zaminga nur kabi taralmoqda. Adabiyot bo'stonida yaratilgan badiiy asarlar ham internet nashrlari orqali juda tezlik bilan o'quvchilarga yetib bormoqda. Shu asnoda intellektual salohiyat, tafakkur va ma'naviyat asri o'zining shakli shamoyilini topmoqda. Shunga monand adabiyot ixlosmandlarining ongu tafakkuri ham o'zgacha shakllanmoqda. Biz ilgari ko'rmagan, duch kelmagan ayrim muammolar ham shu asnoda paydo bo'layotir. Bu — milliy mentalitetimizga to'g'ri kelmaydigan yot g'oyalar bilan bog'liq muammolar hisoblanadi.

Aytish o'rinliki, mafkuraviy tahdidlar ayrim badiiy adabiyotlar orqali ham kirib kelayotganidan aslo ko'z yumib bo'lmaydi. Ana

shunday murakkab va tahlikali zamonda yozuvchilar ertangi kunimizni o'ylab, odamlarni ezgulikka, insof-diyonat, mehr-oqibatli bo'lishga da'vat etadigan asarlar yaratishi g'oyat muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bugunning yoshlari o'zlarini qiziqtirgan axborot va ma'lumotlarni asosan internet orqali olayapti. Shunday ekan, ana shu ta'sirchan zamonaviy axborot vositalari yordamida ham adabiyotimizni keng targ'ib etish maqsadga muvofiqdir. Shu o'rinda aytish mumkinki, bugungi kunda milliy internet tarmoqlarimizda qator veb-saylar bu borada salmoqli vazifalami amalga oshirmoqda. Demak, bundan buyon o'zbek tilidagi internet adabiyotini shakllantirish, shoir va yozuvchilarimizning o'z veb-saytlariga ega bo'lishiga erishish nafaqat adabiy jarayonga, kerak bo'lsa, butun ma'naviy-ma'rifiy hayotimizga kuchli ta'sir o'tkazishi shubhasizdir. Yoshlarning ongida ma'naviy bo'shliq hosil bo'lmasligini ta'mintash ham bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Dunyoning turli mintaqalarida ziddiyatlar va beqarorlik kuchaygan, ixtijoflar davom etayotgan bir sharoitda biz yoshlarimizni — o'z farzandlarimizni turli zararli ta'sirlardan himoya qilishimiz zarurligini yoddan chiqarmasligimiz kerakligini ta'kidlaydi. Ijod ahli esa o'z iste'dodlari bilan odamlarning ongi va dunyoqarashi, madaniy saviyasini yuksaltirishga qodirdir. Yozuvchilar doimo hayot bilan hamnafas bo'lishi, o'z xalqinip• dardi bilan yashashi, haqiqat va adolatga sadoqat bilan xizmat qilishi zarur. Zero, adabiyot — ma'naviyat poydevori hisoblanadi. Shunday ekan, chinakam ijod va iste'dod mahsuli bo'lgan asarlarni keng kitobxonlar ommasiga yetkazish davr talabidir. Bu ezgu yo'lda ijodkorlar, nashriyotlar, bosma nashrlar tahririyatlari qo'ini qo'lga berib, barcha mavjud vositalardan unumli foydalanishlari maqsadga muvofiq.

1-topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarnin• ma'nosini izohlang;
- d) matndagi asosiy fikrni ajratib so'zlab bering.

2- topshiriq.

Badiiy asar qahramoni o'quvchini qanday tarbiyalasli haqida fikr bildiring va unga misollar keltirib do'stingiz bilan dialogga kirishing.

GRAMMATIKA

Nutq uslublari. Ba'iiy uslub va uning xususiyatlari

Bndiiv uslub. Bu uslub barchaga barobarligi, o'quvchiga va tinglovchiga emotsional ta'sir etishi bilan boshqa uslublardan farq qilib turadi. Bu uslubda muallif tilning barcha leksik, grammatik vositalaridan foydalanishi, turli ifodaviy vositalarni qo'llashi mumkin. Boshqa uslublarning materiallaridan badiiy uslubda bema'lol foydalanish mumkin. Shunga ko'ra, badiiy uslub keng imkoniyatga ega uslub turi hisoblanadi. Badiiy uslub badiiy adabiyot, ya'ni badiiy asarlarga xos bo'lib, unda badiiylilik, ifodaviylilik, ta'sirchanlik kuchlidir.

Badiiy uslubning o'ziga xos xususiyati shundaki, adabiy tilning barcha imkoniyatlarini o'z ichiga olish bilan birga, unda o'zbek shevalariga, kasb-hunarga doir leksik birliklar, bugungi kunda iste'moldan chiqib ketgan tarixiy so'zlar ham personajlar nutqi orqali ishlatilaveradi. Badiiy uslub o'quvchida estetik zavq uyg'otadi. Demak, badiiy uslub orqali ro'yobga chiqqan nutq ma'lum voqea-hodisa haqida axborot berish (kommunikativ vazifani bajarish)dan tashqari, o'quvchiga ta'sir qilish (ekspressiv) vazifasirli ham bajaradi. *Obrazlilik va estetik ta'sir* etish badiiy uslubning muhim belgisidir. Badiiy uslub timsol, ijod va shaxs munosabatida yuzaga keladi. Badiiy uslubda umumxalq tili va adabiy tilning barcha qatlamiga mansub so'z va iboralar keng va faol ishlatiladi hamda estetik ta'sir etish vazifasini bajaradi.

Badiiy adabiyot tili yoki badiiy uslub adabiy tilda alohida o'rin tutadi. Badiiy uslubda xalq tilidagi hamma vositalardan erkin foydalaniladi. Badiiy uslubning asosiy belgilari:

1. Turli tasviriy vositalar, chunonchi, sifatlash, qiyoslash, muholaga, kinoya, o'xshatish va hokazolar qo'llanadi:

*Bulutning orasiclan
Quyosh kulib qarcıydi,
Majnunfolning yuvilgan
Sochlarini taraydi (E. Vohidov).*

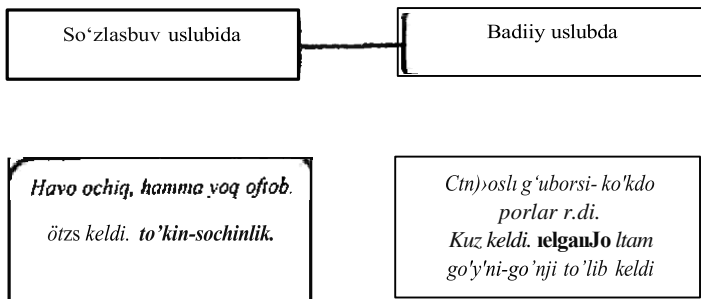
Shoir bu misralarda badiiy tasvirning jonlantirish usulidan foydalanib, insonga xos *kulish (kelib qaraydi), tarash (sochlarini taraydi)* harakatlarini quyoshga nisbatan ishlatadi.

2. Til vositalaridan erkin foydalaniladi. Badiiy asarlarda adabiy tilga xos til birliklari, shuningdek, adabiy tildan tashqarida bo'lgan sheva, oddiy nutq, jargon kabilarga xos so'zlar bo'lishi ham mumkin. Bu uslubda muallifning o'z bayoni adabiy til me'yorlarida bo'ladi. Ammo asarda ishtirok etuvchilarning nutqida ularning xususiyatlarini ifodalash uchun adabiy tilda bo'lmagan til birliklaridan ham foydalaniladi. Masalan, yozuvchi Abdulla Qahhor "Bemor" hikoyasida farg'onalik yosh go'dak nutqini shunday ifodalagan: *Xudoyo ayamdi dayrliga davo beygin.*

3. Badiiy asarda tasvirlanayotgan davrning ruhni aks ettirish uchun eskirgan va yangi paydo bo'lgan so'z va iboralardan ham foydalaniladi.

4. Sonlar raqam bilan emas, so'z bilan yoziladi.

Xullas, badiiy asarlar badiiy uslubda yoziladi. Unda so'zlashuv uslubiga, kitobiy uslublarga, shuningdek, xalq tiliga xos til birliklari ham bo'ladi. Bir fikrning o'zini adabiy tilda turli uslublarda ifodalash mumkin, chunonchi: quyidagi gaplarni qiyoslab o'qing.

3- topshiriq. Gaplarni ko'chiring. Qanday uslubga xosligini ayting.

Kuz! Libosing shohona. Tillarang chehrang, sokin nafasing, xotirjam odiming taftini juda sog'ingan edik. Shuncha zeb-ziynat va latofating manbai ne? Balki yorqin janioling har kimni o'ziga maftun aylashidadir gap. Yoki sen jamiki go'zalliklar in'ikosi — bekatidirsan. Bir boqishing bog'dagi olmalar yuziga alvon tus beradi. Shuncha qudratni qaydan olasan. Atrofga boqaman. Borliq sen tortiq qilgan sovg'alardan bezak taqish bilan ovora. Saxovating mevasidan hamma, ayniqsa, bobodehqonlar juda shod. Tomosha qilib turib, tin olainan, zavqlanainan. Ochig'i, kuzni nega mahzun fasl deya ta'riflashlarini tushunolmayman... Mana, ko'p kuttirmay, kuz ko'zlarida quvonch yomg'iri paydo bo'ldi: ko'chada turfa ranglardagi yomg'irpo'shlar. Yomg'irni intiq kutganlarning labida tabassum. Ha, oldinda sizni bizni za'faron faslning bundan ham betakror tuhfalari kutayapti.

4- topsliiriq.

Mashhur adabiy qahramonlar haqida taqdimot tayyorlang.

S-topshiriq. O'qing. Quyidagi hikmatli ibora va fikrlarning ma'nosini izohlang.

“Til muncha sharaf bila nutqning olami (quroli)dur va ham nutqdurki, agar nopisand zohir bo'lsa, tilning ofatidur” (*Alisher Navoiy*).

“Aytur so'zni ayt, aytmas so'zdan qayt” (*Alisher Navoiy*).

“So'zchi holin boqma, boq so'z holiina,

Ko'rma **kim** der oni, ko'rgil kim ne der” (*Alisher Navoiy*).

“So'zdurki, nishon berur o'likka jondin,

So'zdurki, berur jonga xabar jonondin,

Insonni so'z ayladi judo hayvondin,

Biikim, guhari sharifroq yo'q ondin (*Alisher Navoiy*).

“Tarixda nom qoldirish uchun yo yaxshi sai karda, yo yaxshi notiq bo'lish kerak” (*Sitseron*).

“Qalam- **eng** yaxshi muallim” (*Sitserori*).

“Inson shoir boʻlib tugʻilishi mumkin, lekin notiq boʻlib yetishadi”
(Sitsenon).

“Soʻzni ishonch bilan gapir,
eshituvchilarga ta'sir esa oʻz-oʻzidan kelib chiqadi” *(Gyote).*

“Mavzuni chuqur oʻrgan, soʻzning oʻzi keladi” *(Katon).*

“Inson notiqligi, saodat tildan,
Nazokat tildandir, nafosat tildan,
Hayot saboqlari koʻrsatar shuni,
Doʻzax tildan erur va jannat tildan” *(Abu Ali ibn Sino).*

6-topshiriq.

Adabiyot haqidagi hikmatli soʻzlarga namunalar yozing va ularni yod oling.

7-topshiriq. Matnni oʻqing. Matnning asosiy mazmunini qisqartirib soʻzlab bering.

CHOʻLPON (1897 — 1938)

Abdulhamid Sulaymon oʻgʻli Choʻlpon awal eski maktabda, soʻngra Andijon va Toshkent madrasalarida tahsil koʻrdi. Zamonning talabini ilgʻagan uning otasi — Sulaymonqul oʻgʻlini rus-tuzem maktabida ham oʻqitdi. Boʻlajak shoir muntazam shugʻullangani va tabiiy isteʼdodi tufayli turk, fors, arab, rus tillarini puxta oʻrgandi va bu tillardagi adabiyotlarni doimo mutolaa qil ib bordi. Shu bois, unda adabiyotga havas erta uygʻondi va yoshligidan sheʼrlar ijod qila boshladi. Choʻlponning dastlabki asarlaridayoq rus bosqinchilari zulmi ostida ezilayotgan Turkiston xalqiga boʻlgan cheksiz muhabbat yorqin koʻzga tashlanadi. U xalqini ozod va baxtli koʻrishni juda-juda istardi. Buning uchun odam larni maʼrifatdan, ilmu fandan bahramand qilish kerak, deb hisoblardi.

Choʻlpon 1917-yilning fevralida Rossiyada sodir boʻlgan inqilobga kana umid bilan qaradi. Lekin bu inqilob Turkiston oʻlkasiga chin ozodlik bermadi. Oʻsha yilning oktyabrida roʻy bergan toʻntarish esa shoirning soʻnggi umidlarini ham yoʻqqa chiqardi. U oʻz

she'rlarida xalqning zabun holini aks ettirib, xalqni bunday holatdan qutqarish yo'llarini izlaydi. Jumladan, u o'zining "Ko'ngil" she'rida inson tirik ekan, zulmiga bo'yin egmasligi, shu zulmning moddiy timsoli — kishanni kiymasligi lozim, deb biladi:

Tiriksen, o'lmagansen,
Sen-da odam, sen-da insonsen.
Kishan kiyma,
Bo'yin egma,
Ki sen ham hur tug'ulg'onsen!

Cho'lpon mislsiz she'riy kashfiyotlardan tashqari, "Kecha va kunduz" nomli birinchi o'zbek roman-dilogiyasining muallifidir. Afsuski, romanning ikkinchi kitobi Cho'lpon qamalgan paytda yo'q qilingan va hozirgacha topilgan emas. Birinchi kitob — "Kecha" mustaqillik sharofati ila qayta nashr qilindi.

Cho'lponning 1926-yilda yaratgan "Yorqinoy" dramasi badiiy jozibasi va mavzu nuqtai nazaridan hozirgacha o'z ta'sir kuchini yo'qotmay kelmoqda. Abdulhamid Cho'lpon o'zbek o'quvchilarini jahon adabiyotining durdonalari bilan tanishtirish borasida hain salmoqli ishlarni amalga oshirdi. Shekspirning "Hamlet", Pushkinning "Boris Godunov" va "Dubrovskiy", Gogolning "Tergovchi", Gorkiyning "Ona" kabi asarlarini o'zbek tiliga tarjima qilib, zamonaviy o'zbek tarjima maktabiga asos soldi.

Cho'lpon haqiqat va hurlikni e'tiqodiga aylantirgan ijodkor edi. Shu sababli ham milliy zulmni milliy tenglik deb e'lon qilgan hukmron millatlarga uning ijodi yoqinas edi. Ular shoirdan xalq baxtiyor, erkin va ozod yashamoqda deb kuylashni talab etishdi. Haqiqat kuychisi va erk farzandi — Cho'lpon bunday qila olmadi. Shu sababdan shoir 1937-yilning 13-iyulida qamoqqa olindi, uzoq qiy-noqlar va tahqirlardan so'ng, 1938-yilning 4-oktyabrida Toshkent yaqinida otib tashlandi.

8-topshiriq. Oxirgi o'qigan badiiy asaringiz haqida gapirib bering.

9- *topsltiriq*. Ma'naviyat, adabiyot, til haqidagi mavzularidan birini tanlang, hamda badiiy uslubdagi soʻzlar ishtirokida “Soʻz ustasi” oʻyinini tashkil qiling.

Soʻz ustasi“ tezniltasi bilan tanishing

“Soʻz ustasi” oʻyini

Unda talaba yoki guruhlar bir-birlari bilan kim 5 daqiqa ichida nechta soʻz i topa olishi bo'yicha musobaqalashadilar. Ajratilgan vaqtda eng ko'p soʻz , topa olgan guruh yoki talaba g'olib hisoblanadi. Lekin birorta soʻz qaytarib yozilmasligi kerak. O'yin oxirida eng ko'p soʻz topa olgan “Soʻz ustasi” , nominioladi

10- *topshiriq*. She'mi ifodali o'qing va yod oling.

Abdulla Oripov

Ayol

Yigitlar maktubin bitganda qondan
Kelinlar firoqdan chekkanda yohu,
Uning ham panohi qaytmadi jangdan
O'n to'qqiz yoshida beva qoldi u.
Sevgi dan yetimu umrdan yarim,
Qurigan ko'ksida yolg'iz belanchak.
Abadiy firoqni, hayhot, do'stlarim,
Abadiy visol deb bildi kelinchak.

Qaqragan lablarda olovli nafas,
Kechalar kechmishin ayladi ko'mir.
Parishon sochlari yor ko'ksi emas,
Muzdayin bolishda qoldi bir umr.

Yillar liam oʻtdilar, hamon u yolgʻiz,
Mungʻayib termular botguvchi kunga.
Ey nomard tabiat, bormi senda his,
Qaytadan baxt bersang bʻolmasmi unga?!

Nahot ishq qismati buncha berahm,
Bunchalar buyuksan vafo shevasi.
Sengadir hurmatim, senga sharafim,
Qahramon jangchining sodiq bevasi.

Siz-chi ey, sadoqat satridan nolib,
Nadomat komida qolganlar, ayting.
O'zini ming bitta bozordan olib,
Ming bitta bozorga solganlar, ayting.

Shu cho'lpon ko'zlarning buyuk hurmati,
Shu aqiq lablarning rost so'zi deya,
So'ylang-chi, vafoning nadir qimmatini,
Siz ham kutganmisiz biror soniya?!

Ba'zida tirnoqlar bezagi uchun
Sahardan shomgacha qilursiz toqat.
Biroq yoringizni kutgali nechun
Topilmas tirnoqcha sabru qanoat.
Nazokat paytimas, yaqinroq keling,
Buyuk zot qoshida aylangiz salom.
Shu sodiq bevaga sajdalar qiling,
Shu sodiq bevaga aylang ehtirom.

Ilatto zeb-ziynatni yulqib ziyoda,
Haykal ham qo'yingiz bamisli xayol.
Shundaylar bo'lmasa agar dunyoda,
Bu qadar muhtaram bo'lmasdi ayol.

Abdulla Oripov

Shunday yashar odatda odam
Yo'q, kerakmas, qo'ying, kerakmas,
Menga orom istamang, do'stlar,
Xilvat soz deb qistamang, do'stlar,
Qo'ying, bunday orom kerakmas.

Nogohonda xayolga botsam,
Yo uxlasam, uyg'oting darrov,
Nomim tutib, so'z qoting darrov.
Behudaga bir yoqqa borsam,
Qo'llarimdan ushlab o'shal dam,
Kurashlaming safiga qo'shing,
Qur, yarat deng, hayqir deng, jo'sh deng,
Shunday yashar odatda odam.

II-topshiriq. She'rlarni o'qing. She'rdagi badiiy uslubga
xos so'z birikmalarini izohlang.

Erkin Vohidov

Tong lavhasi

Ufqlarga qo'yib guldasta,
Tog' ortidan ko'tardi-da bosh,
Pastga boqdi cho'qqidan asta
Oltin qalam tutgan bir naqqosh.
Har nuqtaga sayqal berib u,
Vodiy uzra chizdi zar lavha.
So'ng quyosh deb imzo chekdi-yu,
Tongotar deb qo'ydi sarlavha.

Bahor

Barqut kiyib bezandi bog'lar,
Salrolar ko'ksiga taqdi qizg'aldoq.
Quyosh etagiga oq bulut bog'lab,
O'rik shoxlarida qovurdi bodroq.
Yellar olib qochdi qishning xobini,
Barglar chapak chalib uyg'ondi shodon.
Butoqlarga qon'ib, gul kitobini
Varaqlashga tushdi bulbul - g'azalxon...

Bugun koinotda ezgu bir tashvish,
G'uncha gul bo'lay deb ko'zin ochadi.

Musicha oldidan bir dona cho'pni
Chumchuq uyasiga olib qochadi.

Haydalgan daladan bir xas ortmoqlab -
Chumoli yugurar - u ham tirik jon.
Shoshilib chopadi tabib irmoqlar
Yerning tomiriga quymoq uchun qon...

Ona tuproq esa kuz tashvishida,
Yuksak xirmonlarga siynasi yuklik.
Uning sokingina tin olishida
Bordir onalarga xos bir buyuklik.

12-topshiriq. Quyidagi hikoyani o'qing. O'z fikringizni bayon qiling. Ibrat oling.

Qiyomatli qarz

O'tgan zamonlarda Hasan degan bir kishi bo'lgan ekan. Har kuni daladan tergan o'tinini sotib, uning puliga to'qqiz dona nori sotib olar ekan. Bir kuni novvojning shogirdlari: "Shu kishi kuniga to'qqiz dona non sotib oladi, bitta yoki ikkita ortiq ham, kam ham emas, sababini bilib bersangiz?" - deyishibdi. Novvoy rozi bo'lib Hasandan nima uchun har kuni to'qqiz dona non olishining sababini so'rabdi. Hasan javob bermabdi. U ertasiga kelganda novvoy: "Hamma nonlarni talab ketishdi. Senga zo'rg'a beshta **fiofi** Olib qoldim", - debdi. Hasan: "Bular menga yetmaydi", - deb nonni olmabdi.

Hasan indiniga kelganda novvoy unga o'n bitta non beribdi. Shunda Hasan: "Bular ortiq, isrof bo'ladi", - deb nondan ikkitasini qaytaribdi. Hasan yanagi gal kelganda esa novvoy: "Nonlarni sotib tugatdim, senga olib qolmadim", - debdi. Keyin: "Agar sen har Sflfâf nima uchun to'qqizta non olishing sababini aytib bersang, shogirdlarimdan bittadan olib, o'zimga olib qo'yanimdan uchtasini qo'shib senga roppa-rosa to'qqizta non beraman", - debdi. HaSan shunda novvoyp•a qarab: "Olgan nonlarimning ikkitasini qarzimga

beraman, beshtasini esa qarzga beraman. Qolganini o‘zimiz, ya’ni er-xotin yeymiz”, - debdi. Novvoy bilan shogirdlari bu gapning ma’nosini chaqolmay, rosa bosh qotirishibdi. Shunda Hasan: “Ik-kisini qarzimga berishimning boisi shuki, ota-onam menga bolaligimdan non-tuz berib katta qilishgan. Ulardan qarzdorman. Har kuni ularga ikkitadan non berib, qarzimni uzaman. O‘zinning esa beshta bolam bor, ularga beshta non ulashaman, vaqti kelib keksayganimda ular ham ishlab, mana shu qarzlarini uzadilar. Qolgan gaplar endi o‘zlaringga ayon”, - debdi.

Hasanning dono so‘ziga qoyil qolgan novvoy har kuni to‘qqiz dona sara nonni unga beradigan bo‘libdi.

13- topshiriif. Matnni o‘qing. Matnni ma'noli qismlarga ajratib reja tuzing. Tuzgan rejangiz asosida o‘zbek tilida gapirib bering.

ПредпрН ННuaТельсгВО хах он реқенеНН ыЃ Внд деяТеøiНОСТН ВОЗНхioio Несхонъхо вехoВ Нast. перВое определеН е пред-н{ЗНННuaТельсТВа ,Qd-fl &tHFJiiU&tHttН P. КаНТhJlBo Н В Hasare XVIII ВСха, подuerii BIU Ğ, ЧТО "НОflВНJICfl НОВbIñ Споñ øio,зеñ, xoТОРые Н&t СВОИi Соах х piicx yc eуняiOTGžt К рbIHOoiiооу oбМеHy c ценью Н НВнеøeННя пр бsinii".

СегодНя МЫ 8ilCTO СЛьIIIHM Taiuie cноBa, хах «6lizНес» it «6HzНесМеii». ' -ИТО ОНН ОЗНāЧāfOT? ВHsНес - aТо деяТеøННОСТb, far-txTiie, пpииioящее пpииблнb, Выгоду. ВxЗiiесMeН - дeпeц, предпр НnMaTeøb; øeноВex, xoТopьiñ MomeТ coЗ,дазь cВое пpeч-пpииязxe, Вьpиycxaioющее cBoio iipro,дуKлJHЮ, НумHyто JлЮ,QiiM.

,QeноBoñ øeноВex Mario paapoBapHБаeТ o ,дeнаx, ОН øx дeнаeТ, CTapeaeТся ННKÿ,Qā Н tiixoxда He oпаøдбlBāТь, цeНхТ cВое x øумое вpeня, Всepна c,qepmх BaеТ даННое iiM cпOBO, Н Ha tiero Mo:iuio flOJIOЯTflTbCfl. HaCTOžtлшHñ дeноBOñ øeноВex, бfiЗHесueН, oil6OTHTCfl He ToпъXO O Bьroде x pиpHбьJH. ОН CuHTaez cBOi4M ,QOнrou, AeноM uecТ it coBecTii novoraTb GJlāбbIM it HeMoiцьiM, Bьдeюя пня iix co,дepmaHгя, пeøeHxя ЗHāu гeпъHые дeHeMНые cpe,qCTBa. Нх НfiЗblBāiOT CHOHCOpauii. Нepe,дxo цы cпылUHM Taxoe cøoBO-«n pe,дпр NiluaTeøb».

Предприниматель - человек, который владеет каким-либо предприятием. Но недостаточно влезть, надо уметь организовать и вести деятельность или бизнес, который приносит доход. Быть хорошим предпринимателем - что значит всегда играть и опекать знания, умениями не только своей профессии, но и многими другими. Например, финансовыми, юридическими, психологическими и другими.

Предпринимательство - это создание фирмы или предприятия ради производства товаров или оказания услуг с целью выгоды и прибыльности.

Предпринимательская деятельность обусловлена особенностями рынка. Между понятиями «бизнес» и «предпринимательская деятельность» можно поставить знак равенства, имея в виду, это первый термин — иностранного происхождения, а второй — русского. Вместе с тем, термин «предпринимательская деятельность» используется, когда хотят подчеркнуть новаторскую сторону бизнес деятельности. Например, совместное предпринимательство, смешанное (венчурное) предпринимательство.

- Предприниматель должен быть образованным и профессионально подготовленным человеком: он должен анализировать рынок, особенности работы с клиентами и уметь работать с деньгами;

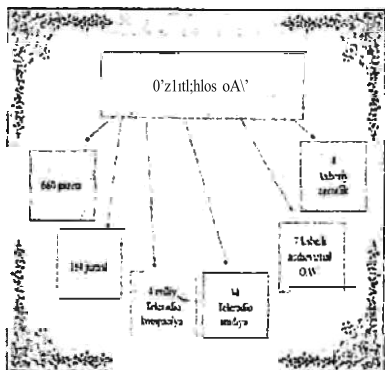
- Предприниматель должен быть независимым человеком и иметь возможность принимать решения так же, как он считает нужным;

Хорошим предпринимателем, как правило, человек способен на разумный и продуманный риск. Он просчитывает наперед возможные ходы вперед и знает свойственный ход соперника - свои зонхуритов.

13- MAVZU. OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI

*O'gey qayda bo'lsa, ulug'lik bo'lar,
Bilim qayda bo'lsa, buyuklik bo'lar.*

YusufXos Xojib

Mamlakatimizda istiqlolning ilk yillaridan demokratik huquqiy davlat qurish va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish yo'lida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmogda. Jumladan, axborot va so'z erkinligini ta'minlash, ushbu sohani liberall o'zgartirish O'zbekistonda demokratik, huquqiy davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etishning muhim ustuvor yo'nalishi sifatida belgilandi. 1991-yili O'zbekistonda 395 ta OAV faoliyat yuritgan bo'lsa, bugun ularning soni 1437 taga yetdi. Ayni vaqtda, mavjud nodavlat bosma OAV jami bosma OAVning 62,7 foizini tashkil etmogda. 1990-yilda 9 nashriyat bor edi, bugun ularning umumiy soni 112 ta. Yaratilayotgan imkoniyatlar tufayli matbaa korxonalarining soni ham yil sayin ortib bormogda: 1990-2019-yillardagi bosmaxonalar soni 149 tadan 1719 taga yetdi.

Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari uchun turli imtiyozlarni belgilashga qaratilgan qonunchilik tobora takomillashtirilmogda. Xususan, 2011-yil 30-dekabrda qabul qilingan "Ommaviy axborot vositalarini yanada rivojlantirish uchun qo'shimcha soliq imtiyozlari va afzalliklari berish to'g'risida"gi qaror buning yorqin isbotidir. Mazkur qaror axborot sohasida fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash bo'yicha OAV imkoniyatini kengaytirib, iqtisodiy asoslarini mustahkamlmogda. Zero, iqtisodiy erkin, baquvvat va

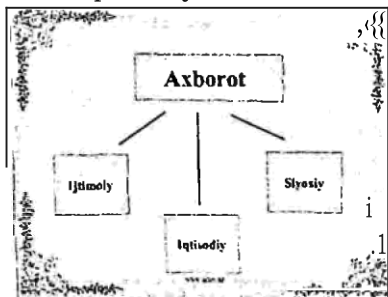
mustaqil ommaviy axborot vositalari jamoatchilikka tahliliy, tezkor va xolis ma'lumot yetkazib berish imkoniga ega.

YUNISEF bilan hamkorlikda ona va bola salomatligini muhofaza qilish borasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy ahamiyatga molik dasturlar ommaviy axborot vositalarida har tomonlama va sifatli yoritib borilmoqda. "Sog'lom bola yili" va bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyaning 25 yilligi munosabati bilan bola huquqlari muhofazasiga bog'liq

masalalarni yoritishda ommaviy axborot vositalari salohiyatini kuchaytirish loyihasi amalga oshirildi. Mazkur loyiha doirasida o'tgan yilda 1400 dan ortiq hududiy jurnalistlar ishtirokida 70 seminar-trening va davra suhbatlari tashkil etildi. Umuman, xorijiy ekspertlar ishtirokida 30 dan ziyod seminar-treninglar, davra suhbatlari va anjumanlar tashkil etilib, ularda besh yuzdan ortiq axborot xizmatlari va ommaviy axborot vositalari vakillari ishtirok etdi.

2015-yilda "O'zbekistonda Internet jurnalistikasini rivojlantirishning dolzarb masalalari" mavzusida respublika konferensiyasi o'tkazildi. Buning natijasida fond yuqori ma-

lakali jurnalist, tahlilchi va sharhlovchilar tayyorlash, nufuzli xalqaro media kompaniyalar, xorijiy hamkasblar bilan samarali ijodiy aloqalar o'rnatish, yosh mutaxassislarning kasb mahorati va tajribasini oshirish borasida izchil ishlarni amalga oshirdi.

Ko'z o'ngimizda yangi axborot jamiyati shakllanmoqda. Axborot strategik va iqtisodiy resursga aylanmoqda. Axborot jamiyatining taraqqiyoti davlatlarning barqaror iqtisodiy rivojini

ta'minlash, fuqarolarning turmush darajasini oshirish, mamlakatlar va mintaqaviy birlashmalar taraqqiyotining muhim va ustuvor sharti sifatida belgilanmoqda. Bugun media-makonda axborot jurnalistik faoliyatning yangi turi — onlayn jurnalistikaning rivojlanib berayotganini inkor etib bo'lmaydi. Uning kelajakdagi istiqboli mamlakatdagi demokratik islohotlar, bozor munosabatlari va ta'lim sohasidagi islohotlarga bevosita bog'liq. Internet jurnalistikasi bugun o'zining ilk taraqqiyot bosqichlarini boshidan o'tkazmoqda. Bu jurnalistlarga taklif etilayotgan cheksiz imkoniyatlar beruvchi texnologiyalar orqali namoyon bo'layotir.

Bugun hayotning o'zi OAV oldiga fikrlar xilma-xilligi, mamlakatimiz va xorijda ro'y berayotgan voqea-hodisalarni hisobga olgan holda, xalqimiz tomonidan amalga oshirilayotgan islohotlarning ochiq va oshkoraligini yanada to'liq ta'minlash, O'zbekistonda hayotga tatbiq etilayotgan tashqi hamda ichki siyosatni yanada faol yoritish vazifasini qo'ymoqda. Buning uchun mamlakatimizda barcha shart-sharoit yaratilgan. Bunday keng imkoniyatlarga ega bo'lgan va fuqarolik jamiyatining muhim institutlaridan biri hisoblanib O'zbekiston ommaviy axborot vositalari bugungi kunda jamoatchilik fikrini ifoda etadigan, hayotimizning barcha jabhalarini yanada demokratlashtirish yo'lida harakatga keltiruvchi kuch bo'lishi, mamlakatimizning har bir fuqarosi Vatanimiz taqdiri uchun o'z mas'ulligini his etgan holda el-yurtimizning yanada ravnaq topishiga hissasini qo'shishga intilishiga ko'maklashishi lozim.

1- topshiriq:

- a) matni o'qing;
- b) matndagi ommaviy axborot vositalariga aloqador termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matnga munosabat bildirib so'zlang.

2- topshiriq. Ommaviy axborot vositalarining faoliyati haqida Rkr bildirib do'stingiz bilan dialogga kirishing.

3- topshiriq. Teleko‘rsatuvlar va radioeshinirishlar, gazeta va jumallardagi materiallar, reklama matnlarini tahlil qiling.

GRAMMATIKA

Publitsistik uslub va uning xususiyatlari

Publitsistika (lotincha-“xalq, omma”) davrning eng muhim, dolzarb masalalarini o‘quvchilarga, tinglovchilarga, tomoshabinlarga gazeta-jurnal, radio, televideniye orqali yetkazish, ommani jonlantirish, kishilarning ongiga atrofda sodir bo‘layotgan voqealarni singdirish, ularning ijtimoiy qarashlarini shakllantirish uchun xizmat qiladi. Ommaviy axborot vositalarida (gazeta-jurnal, radio, televideniye), Oliy majlis yig‘inlarida, turli xil anjumanlarda qo‘llaniladigan nutq uslubi *publitsistik uslub* sanaladi. Publitsistik uslub ikki xil shaklda namoyon bo‘ladi: 1) yozma shakl; 2) og‘zaki shakl.

Ijtimoiy-siyosiy masalalarga bag‘ishlangan bosh *maqolalar, figleton va pamfiellar, murojaatnomchilar, chaqfriqlar, deklaratsiynlor* publitsistik uslubning yozma shakliga mansubdir. Radio va televideniya chiqayotgan siyosiy sharhlovchilar, notiqning nutqlari esa publitsistik uslubning og‘zaki shaklidir.

Publitsistik uslubning o‘ziga xos xususiyati shundaki, U muayyan ijtimoiy masalalarga faol munosabatda bo‘lish, hozir-javoblik, ta'sirchanlik belgilariga ega. Bunday nutq uslubi da ijtimoiy-siyosiy tushunchalarni ifodalovchi so‘zlar ko‘proq qo‘llaniladi. Masalan, *isyon, irqchilik, qo‘poruvchilar, siyosiy tanglik, bitim* va boshqalar.

Publitsistik uslub - matbuot, radio, teleko‘rsatuvga xos bo‘lgan tildir. Bu uslub rasmiy va dolzarb xabarlar, axborotlar, e‘lonlar, reportaj, bosh maqolalardan iborat bo‘ladi. Ularda fikr kichik hajmdagi ommabop jumlar orqali ifodalanadi. Zarur o‘rinda asoslar keltiriladi. Shuning uchun ham rasmiy xabarlarda *“muxbimizning xabar berishicha, elchixonada xodimining so‘ziga ko‘ra, muxbimiz voqea ro‘y bergan joydan xabar beradi ...”* Vâ hokazo iboralar qo‘llaniladi. Har bir xabarga ta'sirli, xabarning asosiy mohiyatini ifodalovchi sarlavhalar qo‘yiladiki, bu hol

o'quvchining diqqatini jalb qiladi. ("Qonun barchaga baroburmi?", "Kafolat va 'da emas", "Chetlallilgan mutcixassis", "Tuya ko 'r-dingmi — yo 'q", "Chumchuq so 'ysa ham qassob so 'ysin"). Ayrim hollarda vaqqli matbuotda felyeton, kichik hikoyalar, romandan parchalar ham beriladi. Bu holda ommabop uslub badiiy uslub bilan qo'shilib ketadi. Ommabop uslub kundalik ijtimoiy hayot ko'zguvidir. Ommabop uslubni shakllantiruvchi vositalar ijtimoiy-siyosiy atama va birikmalar bo'ladi: *fuqarolik burchi, iqtisodiy tejamkorlik, siyosiy vaziyat, siyosiy va ijtimoiy kuchlar, iqtisodiy vaziyat, hukumat tangligi* va boshqalar. Publitsistik uslub ommaviy axborot vositalari uslubidir. Bu uslubning muhim xususiyati axborot berish va ta'sir qilish, soddalik, tushunarlilik, ta'sirchanlik, adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilishdir.

Publitsistik uslubda ijtimoiy-siyosiy terminlar, gazeta va jumalarga xos maxsus ifodalar, birikmalar, qat'iy qoliplashgan qurilmalarning tez-tez qo'llanilishi bu uslubning o'ziga xos xususiyatlaridandir: *mustaqillik, ichki tahdid, tashqi tahdid, sovuq urush, ochiq ovoz, yopiq ovnz, buyuk xizmatlari uchun, rasmiy vizit bilan, milliy isliqlol mafkurasi, xalq e 'tiqodi, buyuk kelajakka ishonch, shaxs bilan davlat munosabatlari, jamiyatimizning faol ishti okchisi, mafkuraviy ho 'shliq, xavfsizlikka lahdid* va h.k.

4-topshiriq. Onlayn jurnalistikasi va axborot jurnalistikasining afzalligi va kamchiligini Rezyume texnologiyasi asosida tahlil qiling.

'REZYUME TEXNOLOGIYASI' asosidagi mavzu tahlili

Onlayn jurnalistikasi		Axborot jurnalistikasi	
afzalligi	Kamchiligi	afzalligi	kanichiligi

5- topshiriq. “XXI asrda anborotning o‘rni” mavzusida publitsistik uslubda maqola yozing.

6- topshiriq. “O‘zbekiston Respublikasining hukumat portali” mavzusi bo‘yicha rasmiy axborot tayyorlang.

7- topshiriq. Ommaviy axborot vositalarining faoliyati yuzasidan “Davra suhbatlari” metodi asosida bahs-munozara tashkil eting.

8- topshiriq. Qo‘shma gaplarni davom ettiring.

Shahrimiz kundun-kunga shunday o‘zgardiki ... U shunday yaxshi ishlaydiki ... Eshik yanayam katta ochildi, ... Aziza xonaga yugurib kirdi-yu, ... Institutga kirmaguncha, ... Kosmik raketalarning muvaffaqiyatli uchirilishi shuni ko‘rsatdiki, ...

9- topshiriq. Quyidagi so‘z va iboralarning ma‘nosini izohlang, publitsistik uslubda bog‘lanishli matn tuzing.

Xulq-atvor qoidalari, ko‘nikmalar, bayram, betob, muhtoj, ajdod, avlod, turmush tarzi, qudachilik, o‘tmishda, eskilik sarqiti, befarq kishi, totuvlik munosabatlari, shart.

10- topshiriq. Gaplarni ko‘chiring. Uning nima uchun publitsistik uslubga kiritilganini izohlang.

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ta‘lim, fan, va madaniyat masalalari bo‘yicha tashkiloti — YUNESKO dunyoda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashda muhim o‘rin tutmoqda. Mazkur tashkilotning asosiy vazifasi xalqlarning ma‘naviy dunyosini yuksaltirish, ular o‘rtasida o‘zaro madaniy va ma‘rifiy aloqalarni mustahkamlash orqali jahonda totuvlik va bag‘rikenglik g‘oyalarini qaror toptirishdan iborat. 2. Mamlakatimizning Hamdo‘stlik davlatlari bilan savdo-iqtisodiy hamkorligi izchil rivojlanib bormoqda. 3. Makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiyotning barqarorligi va

iqtisodiyotning mutanosibligi ta'minlanmoqda. 4. Tabiatga ongli munosabatda bo'lish har bir fuqaroning burchi. Uni asrab-avaylash, ne'matlaridan oqilona foydalanish barchamizning zimmamizga mas'uliyat yuklaydi. 5. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat va sport ishlari vazirligi tasarrufidagi 5 ta oliy ta'lim muassasasi, 21 ta madaniyat va san'at kollej i, 14 ta Olimpiya zaxiralari kollej i O'zbekiston davlat konservatoriyasi qoshidagi Iqtidorli bolalar akademik litseyida ta'lim sifati va mazmuni yanada takomillashtirilmogda.

Il-fDRshiriq. Matnni o'qing. Matn qaysi nutq uslubida yozilganligini aniqlang.

Navro'z

Navro'z (forschada "navro'z" yangi kun ma'nosini anglatadi) - Turkiston, O'rta va Yaqin Sharqda yashovchi o'zbek, ozarbayjon, tojik, hind, fors va boshqa xalqlaming qadimiy va an'anaviy yangi yil bayrami. Quyosh hisobida yilning birinchi kuni bo' lib, bahorgi turi va kunning tengligiga, ya'ni 21-22 martga to'g'ri keladi. Tarixiy manbalarga qaraganda, Navro'zni bayram qilib o'tkazish Ahmoniylar davri (miloddan avvalgi VI-V asrlar)dan boshlangan. Keyinchalik, Navro'zda islom dinining ayrim marosim larini ham o'tkazish odat tusiga kiritilgan. Qadimda Navro'z bayrami 6 kun davom etgan, dalalarga ko'chatlar ekilgan, ko'chalar tozalanib, hasharlar uyushtirilgan, xullas, hammayoq pokiza etilgan. Navro'zga atab yoshlar yangi kiyimlar kiyganlar. Bayram kunlari har xil shirinliklar, sumalak, turli ko'katlardan somsa, chuchvara kabi taomlar pishirilgan.

Navro'z kunlarida turli ommaviy o'yinlar, poyga musobaqalari, bog' larda sayllar, maydonlar, konsert zallari va teatrlarda san'atkorlar, shoirlar, yozuvchilarning chiqishlari bo'ladi, ota-onalardan, qarindosh-urug'lardan xabar olinadi, yoru birodarlamikip•a mehmonga boriladi. Navro'z kunlari gina-qudratlar unutilib, kishilar yaxshilikka intiladilar, yetim-yesirlarga va nogironlarga yordam berib, marhumlar qabrlarini ziyorat qilib, tartibga soladilar.

O‘zbekistonda 1989-yildan Navro‘zni keng nishonlashga e‘tibor berildi. 1990-yildan boshlab, O‘zbekiston hukumatining qaroriga binoan, 21-mart - Navro‘z milliy xalq bayrami sifatida belgilanib, dam olish kuni deb e‘lon qilindi.

12-topshiriq. Gaplarni uslubiy shakliga ko‘ra guruhlariga ajratib ko‘chiring. Nuqtalar o‘miga nutq uslubiga xos so‘z yoki fe‘l shaklini qo‘ying.

1. Men bu gapni faqat tarjima vajidan aytayotgan. .. yo‘q. Yozuvchi o‘z ona tilisi ustiga o‘z zamonasining boy, madaniy tilini bilmasdan qanot bog‘lamaydi. Buning misolini adabiyotimiz tarixida, liozirgi adabiyotimizda ... ko‘rishi... mumkin. (A.Q).
2. Bulardan birinchi. .., nutq madaniyati sohasining vazifasi til va nutqdagi nuqson va kamchiliklarni aniqlash, to‘p..., uni o‘rgan..., va bartaraf etishdan iborat. .., deyilgan nuqtai nazar.
3. O‘sha masalani o‘rniga tushsa, dashnom... qalqon bo‘lishi, lovilla..., asablarga suv purkab, seni ortiqcha dilsiyohliklar... asrashi ham mumkin! (O‘Usmonov).
4. Men, To‘rayeva Madina “Eng yaxshi kitobxon” ko‘rik tanlovini o‘tkazish.. . institutimiz kutubxonasidan o‘nta badiiy kitob oldim.
5. Axir, talaba jamiyatning oldi qatlaini sa- naladi... . shuni tushunish kerakda, “o‘qib uqmasa bekor”... .

13-topshiriq. Matnni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

Hanorii

Наҳорх — обязаем.изъие øsiюсы (riøare) В био er (sec ыñ НЛН цеНзртьНблîî) iinø Во аиебиодветНые Qoiиды, осущестВняеуьие НдЛЮFOIUIliTeЛьщитхаøii. Иøаue говоря, это мерод распредезеНрия доходоВ øe рщу хозяñGTByloiumi субъех М рøñixa и госурарством, по обяпнныные ппавуoi а био 8Т, ВЗишаеМые с iорхдринесхøх ti Qm яесimx øøit.

К с уисгурiiьнø øпеуеНТам НнорообновеНøя øТНОСНТСЦ, В оасТiiOCT , еро субъеигг — то Нд оесхое НнН QНЗiøиеское øНЦ,О, ueюцее сауосрояТепьгтыñ сн'øùix дохода it обяЗанНое по Захоøу yrinaøiiBãTb Hanor T.e. Н iорonnaТепьудНKH.

К объёму и качеству продукции относятся доход в виде прибыли, дивидендов, затраты и капитал в виде имущества (например, недвижимость), земли, стоимости товара. А источником и юр. лицами являются только чистый доход (прибыль).

Национальные ресурсы — формировать финансовые ресурсы государства, повысить материальный интерес людей в развитии той или иной формы деятельности.

14- топшериқ. Matnни o‘zbek tilida qisqartirib yozing.

Навои «свободная индустриально-аэропортная зона»

Навои «свободная индустриально-аэропортная зона» (СИЗ), авт. зона в Узбекистане свободной зоной (СИЗ), была создана в декабре 2008 года.

Навои «свободная индустриально-аэропортная зона» — это стратегическое направление в развитии экономики страны. В радиусе 2000 км от СИЗ «Навои» находится 7,7 млрд кв. м, более 40 крупных городов Азии, Европы, Востока, Индии и Китая.

Хозяйственная деятельность, зарегистрированная в СИЗ, освобождена от уплаты таможенных пошлин и от уплаты налогов.

В СИЗ созданы все необходимые условия для развития туристического сектора, который используется в качестве туристической зоны.

В настоящее время в аэропорту г. Навои выполняются авиарейсы в Милан, Ватикан, Дели, Гонконг и Вьетнам, Москву, Абу-Даби, Дубай и в другие города.

Международный аэропорт «Борождинский коридор» позволит обеспечить прямой выход на рынок Европы, Азии, Востока и Персидского залива, а автомобильная дорога «Е-40» соединит Навои с Ираном.

Bilim manbai behad. insoniyat bu yo'lda qanchlik yutuqlarga erishmasin, barcha odamlarning izlanishi, kashfi va bilimi uchun o'rin fopiladi.

Fabr Jan Anri

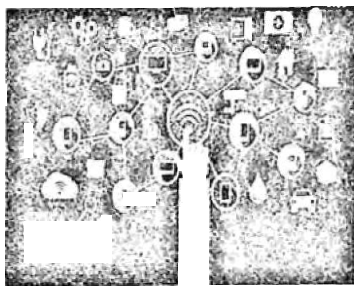
INTERNETNING VUJUDGA KELISH TARIXINI BILASIZMI?

Internet, yuborilayotgan xabarlar yo'nalishini dinamik ravishda o'zgartirish yo'li bilan harbiy harakatlar davrida kompyuter tarmoqlariga omon qolish imkonini beruvchi usullarni sinab ko'rish maqsadida AQSh Mudofaa vazirligi tomonidan **1969-yili** amalga oshirilgan maxfiy tadqiqot natijasida yuzaga keldi. Eng bi-

rinchi bunday tarmoq Kalifomiyadagi uchta tarmoqni Yuta shtatidagi bitta tarmoq bilan Internet-protokol (Internet Protocol yoki qisqacha IT•) deb nom berilgan qoidalar to'plami bo'yicha birlashtirgan ARPAnet tarmog'idir.

1972-yili AQSh Mudofaa vazirligiga aloqador universitetlar va tadqiqot tashkilotlariga ushbu tarmoqqa kirish huquqi berilganidan so'ng. u o'z ichiga 50 dan ortiq universitet va tadqiqot tashkilotlarini qamrab olgan butun boshli tarmoqqa aylanib ketdi.

1973-yili ushbu tarmoq Angliya va Norvegiyadagi tarmoqlarni o‘z ichiga mujassam etib, **xalqaro** miqyosga chiqdi. Yana 10 yil **o‘tgach** esa, Internet-protokol mahalliy tarmoqlarni ham, global tarmoqlari ham qo‘llab-quvvatlovchi kommunikatsion protokollar to‘plami (TCP/IP — uzatishni boshqarish protokoli (tarmoqlararo protokol)) evaziga kengaytirildi. Shundan so‘ng, oradan ko‘p vaqt o‘tmay superkompyuter markazlarning beshtasini o‘zaro bog‘lash maqsadida AQShning milliy ilmiy fondi **National Science Foundation (NSF)** tomonidan NSFnet yaratildi. TCP/IP protokoli joriy etilishi bilan bir vaqtda yangi yaratilgan ushbu tarmoq Internetning “o‘zagi” (**backbone**) sifatida ARPAnet o‘rnini egaladi. Internetning ommalashib ketib, ravnaq topishiga, shu jumladan, biznes yuritish muhitiga aylanib qolishiga **World Wide Webning (WWW, Butun jahon o‘rgimchak inining)** paydo bo‘lishi qudratli turtki bo‘ldi. Zero, ushbu **gipermatnlar** tizimi Internet tarmog‘i bo‘ylab sayohat tezligini oshirib, uni intuitiv (ichki his bilan) tushunarli holatga keltirib qo‘ydi. Hujjatlarni gipermatn orqali bir-biri bilan bog‘lash g‘oyasi ilk bor 1960-yili Ted Nelson (Ted Nelson) tomonidan ilgari surildi. Biroq, o‘sha davr kompyuter texnologiyalarining holati ushbu g‘oyani hayotga tatbiq etish imkonini bermagan edi.

Bugungi kunda siz bilan biz WWW ostida idrok etadigan tushunchalar asosini 1980-yili Tim Berners-Li (Tim Berners-Lee) tomonidan Yevropadagi elementar zarralar fizikasi laboratoriyasida (**European Laboratory for Particle Physics**, Yevropa yadroviy tadqiqotlar markazida) gipermatnlar tizimini yaratish bo‘yicha olib borilgan ishlar jarayonida yaratildi. Natijada 1990-yili ilm aholi e‘tiboriga **giperishoralar (hyperlinks)** bilan o‘zaro bog‘langan matnli onlayn fayllarni ko‘rib chiqish imkonini beruvchi eng birinchi matnli brauzer (browser) havola etildi.

1991-yili ushbu brauzerdan foydalanish huquqi keng ommaga ham beribdi, biroq uning ilmiy doiralardan tashqariga chiqish sur‘ati past kechdi. Internet rivojining yangi bosqichi **1993-yilda, AQShning NCSA, National Center for Supercomputing**

Applications — superkompyuterlarga oid ilovalar milliy markazida 1992-yili amaliyotdan o'tayotgan talaba Mark Andresen (Marc Andreessen) tomonidan ishlab chiqilgan Mosaic grafiq brauzerining birinchi Unix-naqli paydo bo'lishidan boshlandi.

1994-yili Windows va Macintosh operatsion tizimlar uchun mo'ljallangan Mosaic brauzeri, ko'p o'tmay Netscape Navigator va Microsoft Internet Explorer brauzerlarining haqli paydo bo'lishi — WWW shuhratining, demakki, Internetning dovrug'i go'yo portlash ta'siridek oshib, dastlab AQShda, so'ngra butun dunyoda ommalashib ketisliiga sabab bo'ldi.

1995-yili NSF Internet uchun mas'uliyatni xususiy sektor zimmasiga yukladi va ayni shu fursatdan e'tiboran Internet bugungi kunda siz bilan biz tanish bo'lgan Internet tarmog'i sifatida mavjud bo'lib kelmoqda.

1-fopshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) mavzu bo'yicha bahs-munozarada ishtirok eting.

2-fopshiriq.

Internet madaniyati haqida esse yozing.

Eslab qoling!

Jahon axborot maydoni. Jahon axborot maydoni tobora kengayib borayotgan shunday bir sharoitda bolalarimizning ongini faqat o'rab-chirmab, uni o'qima, biini ko'rma, deb bir tomonlama tarbiya berish, ularning atrofini temir devor bilan o'rab olish, hech shubhasiz, zamon talabiga to'g'ri kelmaydi. Nega deganda, biz yurtimizda ochiq va erkin demokratik jamiyat qurish vazifasini o'z oldimizga qat'iy maqsad qilib qo'rganmiz va bu yo'ldan hech qachon qaytmaymiz.

3- topshiriq.

Ta'lim jarayonida eng ko'p foydalaniladigan internet saytlari ro'yxatini tuzing va ulami do'stingizga tavsiya qiling.

4- topshiriq. FSIvIU texnologiyasi asosida quyidagi sa olga javob bering.

Internetning ijobiy va salbiy jihatlariga qanday omillar ta'siri qiladi?

F FIKRINGIZNI BAYON ETING
S FIKRINGIZNING BAYOKIGA BIROR SABAB KO'RSATING
M KO'RSATILGAN SABABLI TUSHUNTIRUVCHI MISOL KELITIRING
U FIKRINGIZNI UMUMLASHTIRING

Internetdan foydalanish to'g'risida polilog tuzing va uni inssenirovka qiling.

GRA3fMA TIKA

Og'zaki-yozma uslub va uning xususiyatlari

Uslub odatda ikki xil nutqda — og'zaki (so'zlashuv) va yozma, kitobiy nutqda namoyon bo'ladi.

Og'zaki nutq ikki va undan ortiq shaxslar orasida bo'lsa dialog, agar yolg'iz shaxsning nutqi bo'lsa, monolog, ko'p shaxslar o'rtasidagi muloqot bo'lsa polilog deyiladi. Og'zaki nutqda jumlar tuzilishi erkin bo'ladi, ammo bundan nutq qoidasi (norma) chiqib ketadi deb bo'lmaydi, chunki shu yo'l bilan so'zlovchi xabar beradi va xabarga o'z shaxsiy munosabatini bildiradi. Og'zaki nutq ikkiga — adabiy so'zlashuv va oddiy so'zlashuv turlariga bo'linadi. Oddiy so'zlashuv tilida adabiy til me'yorlariga to'g'ri kelmagan fonetik hodisalar (na'lat- la'nat, dayro-daryo, tashamoq — tashlamoq. ko'ynak — ko'ylak, opketti — olib ketdi) to'liqsiz va ilova gaplar ko'proq qo'llanadi.

Og'zaki (so'zlashuv) nutqda, ayniqsa, so'zlarning ko'chma ma'noda qo'llanishi (polisemiya)dan ko'proq foydalaniladi. Natijada, o'ziga xos og'zaki (so'zlashuv) nutq turlari — askiya, hazil-mutoyiba, piching, qochirim kabi turlar shakllanadi.

Yozma uslub mazmunan ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-adabiy, ma'muriy maqsadlarni ko'zlagani va ko'pchilikka qaratilgani uchun unga talab ham katta bo'ladi.

Yozma uslubda yozilgan monografiya, maqola, kitob, ma'ruza matni yuqori saviyada bo'lishi, hozirgi zamon adabiy me'yorlarga rioya qilinishi shart. Darslik, qo'llanma, monografiya, badiiy asar, maqola, tezis, konspekt, rasmiy hujjatlarning har biri o'ziga xos uslub xususiyatlariga ega. Masalan, badiiy uslubni tashkil etuvchi janr turlari — roman, hikoya, esse, doston, ertak, she'riy asar turlarining umumiy xususiyatlari bo'lsa ham har birining o'ziga xos uslubiy belgilari bo'ladi.

6- topsiliriq. O'qing. Gaplarni ko'chiring va qaysi uslubga xosligini ayting.

1. Qorda ko'milgan izni dadam ko'ribdi shekilli, kechqurun oyimdan so'radi:

-Kimga ko'mir berding? Oyim aybdor qiyofada yerga qarab turdi-da, rostini aytdi.

-Habiba oyi shamollab qopti. Ko'miri yo'q ekan, oborib berdim. Dadam oyimni urishmadi. (O' Hoshimov).

2. Ona tili hayotning qon tomiridir. Ona tiliga beparvo bo'lgan xalq halokatga mahkum. Diniga, ma'rifatiga. KLLlq-atvoriga, kiyim-kechagiga va hayot tarziga ko'ra o'zai o ko'p mushtaraklikka ega bo'lgan Ovro'pa xalqlari, shunga qaramay, har qaysisi ona tilini saqlab qola bilgan. Ular ona tillari uchun jonlarini ham, mollarini ham ayamaydilar, chunki biladilarki, tili yo'q bo'lsa, millat ham yo'q bo'lib ketadi (I.G'asprali).

3. Bahor Unsiyaga odatdap•idan erta kelgan: allaqachon dovdaraxtlar yaproq yozgan, atirgullar, ra'no-nargizlar barq urib ochilgan, jambilu rayhonlar bo'liqlashgan, sokin xiyobonlarda tovuslaru

rayhonlar anjuman qilar edilar... Chorbog‘ o‘rtasida tushgan, devorlaridan tortib gumbazlariga qadar turfarang koshinlar zarblangan ko‘shk ayvonida, qalin-yupqa jildlar terilgan miz yonida tizzalagan Amir Alisher halidan beri o‘yga cho‘mgancha mo‘jiza sanalmish ushbu manzaradan nigoh tizmas edi (A.Dilmurod).

7-topshiriq. Matnni o‘qing. Rus tilida kengaytirib gapirib bering.

Internetga kirish turlari orasida **online** va **offline** kirish turlari ajralib turadi. Birinchi kirish turi tarmoqdan real vaqt rejimida foydalanish imkonini beradi. Ikkinchi turida esa tarmoqqa doir ishlar oldindan tayyorlanib, unga ulangach, tayyor ko‘rinishdagi ma'lumotlar uzatiladi yoki qabul qilib olinadi. Tarmoqqa kirishning bunday turi aloqa kanallarining sifati va ish tezligiga nisbatan yuqori talablar qo‘ymaydi, biroq faqat **e-mail** — elektron pochta-dangina foydalanish imkonini beradi.

Internet vositasida o‘zaro ulangan aksariyat kompyuter tarmoqlarida saqlanayotgan axborot nihoyatda ulkan elektron kutubxonani vujudga keltiradi. Kompyuter tarmoqlari orasida taqsimlangan ma'lumotlarning g‘oyat katta miqdori muddaoli axborotni qidirib topish yoki hosil qilishni qiyinlashtiradi. Internetda olib boriladigan qidiruv amallarini yengillashtirish uchun tobora takomillashtirilgan vositalar ravnaq topib bormoqda.

8-topshiriq. Gaplarni o‘qing. Rus tiliga tarjima qiling. So‘zlarning bog‘lanishiga e‘tibor bering.

1. Salima ukasini bolalar bog‘chasiga olib ketdi. 2. Men kitobni bir kechada o‘qib chiqdim. 3. O‘zbekistonda shiroyli joylar ko‘p. 4. Shahrimizga har kuni minglab sayyohlar kelishadi. 5. Tongda boshlangan qor kechga borib hanni tinmadi.

9-topshiriq. Quyida berilgan so‘zlarni tartib bilan joylashtiring.

1. Buvimlarnikiga, kuzda, boraman, dadam bilan. har yili, qishloqqa, men.

2. Tushadi, mushuk, tom dan, oyog'i bilan, tashlasang ham.
3. Osmonda, chaq nay boshladi, yulduzlar, birin-ketin, qoramtir.
4. Kuni, shanbalik, yordam berdi, Anvar, kutubxonachisiga, fakultet.
5. Mablag', uchun, xomashyo, olinmadi sotib, yoqilg'i.
6. Tushgan, maysalar, shudring, bo'ldi, uchun, ho'l.

10- topshiriq. Gazeta va jurnaldan ta'lim yoki madaniyat may-zusidagi maqolani o'qing, til xususiyatiga ko'ra boshqa nutq uslu-bidan farqlanishini izohlang va daftaringizga yozing.

11- topshiriq. Nuqtalar o'rniga tegishli qo'shimchalarni qo'yib, gaplarni ko'chiring.

1. Men bu badiiy kitoblar... do'stim... oldim. 2. Dugonam... hovlisi oldi... vositachilik, xo'jalik mollari va oziq-ovqat do'koni bor. 3. Biz dushanba kuni avtobus... foshkent... jo'naymiz. 4. U o'rtog'i bilan kutubxona... chiqdi. 5. Siz hovlingiz... qanday mevali va manzarali daraxtlar ekkansiz? 6. Biz dars... so'ng stadion... futbol ko'rgani boramiz. 7. Siz bu matn... lug'at yordami... tarjima qil-dingizmi? 8. Siz qanday asarlar... yoqtirasiz? 9. Nafisa bo'sh vaqti... ota-onasi... yordam beradi. 10. Shahrimiz... dunyo... barcha mam-lakatlari... ko'plab sayyohlar kelishadi. 11. Tomoshabinlar taniqli san'atkor... olqishladilar.

12- topshiriq. Quyidagi so'z birikmalari ishtirokida gaplar tuzing. So'ngra ularni rasmiy yoki shaxsiy munosabatni ifodalashiga ko'ra guruhlang.

O'qishga kirmoq, vazifasidan ozod etilmoq, salom yetkazmoq, belgilangan jadvalga muvofiq, ko'nglini ko'tarmoq, ko'rish-ganimizda aytib bermoq, zimmasiga yuklamoq, "Kamolot" yoshlar ijtimoiy harakatida qo'shilmoq, vaqt topolmaslik, o'qituvchi bo'lib ishlamoq, harorat pasayishi oqibatida, xushxabar eshitgandan keyin.

13- topshiriq. Matnni o'qing, reja tuzing. Reja asosida o'zbek tilida gapirib bering.

В сeНТябре 2015 года ииHQOp'ialiHOHHO-iHdJIHTHøecKoe areHTcTBO Content Review проаНалисурoBôfлO Jgã36pOc tteH на MOOHJьныĠ НииТepHez В рæøНЧных перНоНах МНра. reHzcTBO oljeHx BdJIO CTOHMOГTb одНоро re рабайТă Т}ЭаØ FiKit MO6Hн Ъиоро ННТepHeTa, B3fB Зă OCHову пахeТНые ТарНТ ы, Н}ЗН6н HweHHие по объeMy x 3 FTi — средiiеу поxasaTenio поТребнейHfl MO6иøй-Норо НхТepхеza В ø øpe. В хатдоñ cграHe Вынеøяпся ОдНН операТор, дохоқы хоТорого п ВнAJHCь HxiH6OJьшHriii В cтepe уобНьøхоро ННТepтeiza.

HTiK, BыIGOKOCKO}ЗOCTHOñ уобHøbHbлiñ ИHTepHez uowHO ciеøø Hd3B£tTb O,QHNM иi3 rна BНbIX ,QOGTiimeHii ii Co BpeueHrлOCTH. HueHHo ceйua8, В XXI øexe, øeøø Ben øomeT осущecTnnfTь Все cBoii X(H3iiexxьie пøaHbl it цeпi, Обицазься, побHВаясь Тех Hн Н HНbIX peЗyльТăТOB, HрoвoдiiTь Bpeмя Зă HггepecHoñ GTазьeй, y3HaBac ЧТО-ТО HOBое, пpocuaТpHвăTь aепHxoøerиHые uieде Bры K He-M£иTOPQaØa c xou наHииñ дpyzeñ. Has п редocTaBяeТся OTJиHЧHafi BOЗMO2KHOGTb-6slTb Hit GBA3ii it депазь Bce BciuienepеuHcøeHHoe, фBХО,QflCb В пiобoM MecTe, øeяя гipii ceбe Toøьxo cуapTQOH Н доc п ø ИHTepHeT.

14- topsliiriq. Matnni o'qing, unga nom bering. Matnga o'z mtinosabatingizni bildirib so'zlab bering.

Hozirgi paytda internetsiz hayotni tasavvur qilib bo'lmaydi. Menimcha, hozirda kelajak avlodning ko'pchiligi uchun internetning haddan tashqari ortiqcha salbiy tomonlari ham mavjud. Aslida chetdan olib qaraganda Internetning salbiy tomonlari yo'q-dek, lekin tanganing ikkinchi tomoni bo'lganidek Internetning ham o'ziga yarasha zararlari ham mavjud. Masalan, hozirda ko'pchilik tengdoshlarimning va boshqalarning ijtimoiy tarmoqqa ulanib, o'zlarining qimmatli vaqtlarini zoye ketkazayotganliklariga guvoh bo'lyapmam. Hozirgi kunga kelib Internet ijtimoiy tarnioqlarining eng rivojlanganlari "Odnoklassniki.ru", "MailAgent", "Facebook", "Twitter", "Moy Mir", "You Tube"lardir. Bular dunyo miqyosida soniya sayin ommalashib bormoqda. MaSalan, "Facebook" tarmog'i

2004-yil Mark Sukerberg tomonidan yaratilgan bo'lib, ushbu ijtimoiy tarmoqning auditoriyasi 918 million kishini qamrab oladi.

Shundan 200 mingga yaqin foydalanuvchi bizning vatandoshlarimiz hisoblanishadi. So'nggi ma'lumotlarga qaraganda tarmoqqa har kuni 300 millionta surat joylashtiriladi. Ijtimoiy tarmoqlarning sehrli kuchi yurtimiz yoshlarining o'ziga qiziqtirib qo'yganiga hali ko'p vaqt bo'lmagan bo'lsa-da, ularning sevimli xobbisiga aylanib ulgurdi. Bu esa o'z navbatida o'qishga bo'lgan qiziqishni va yaqin insonlariga bo'lgan e'tibomi asta-sekinlik bilan so'ndirmoqda. O'z navbatida aytib o'tish lozimki, ijtimoiy tarmoqlarning foydali jihatlari ham yo'q emas. Misol uchun, uzoq yillardan buyon ko'rislmagan yoki manzilini yo'qotib qo'ygan biron-bir tanishimizni yo yaqinimizni, agar u tannoq foydalanuvchisi bo'lsa qidiruv tizimi orqali topishimiz, u bilan miriqib suhbatlashishimiz mumkin. Biroq, ba'zi bir yovuz niyatli kimsalarning "xizmati" va "himmat"lari tufayli ko'plab ijtimoiy tarmoq sahifalarini zo'ravonlik, millatchilik, behayo, qo'poruvchilik aks etgan suratlar, video materiallar, matn va sharhlar tobora ko'paytirilib borilmoqda. Bu esa birinchi navbatda yoshlarimiz tarbiyasiga, ma'naviy boyligiga, ularning dunyoqarashi va ongiga juda katta salbiy ta'sir ko'rsatishi tabiiy. Albatta, ijtimoiy tarmoq yaratuvchilari asos solgan tarmoqlari yomonlikka xizmat qilsin deb emas, balki insonlarning vaqtini mazmunliroq o'tkazish, ijtimoiy munosabatlari yanada rivojlantirish va asosiysi ko'p foyda olishni ko'zlaganlar. Ammo, afsuski ba'zi bir kuchlar undan o'zlarining qabih niyatlarida foydalanmoqda va ma'lum ma'noda niyatlariga erishishmoqda ham.

15- MAVZU. O‘ZBEKISTON VA JAHON

*Kishida maqsad bo'lsa, unga erishish yo'lida kurashish,
mashaqqat chekish, ta'na- dashnonilar eshitib kuyub-
yonib yurish ham baxl.*

Erkin Vohidov

Birlashgan Millatlar Tashkiloti

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) - Yer yuzida tinchlikni va xavfsizlikni ta'minlash, davlatlarning va millatlarning o'zaro hamkorligini rivojlantirish maqsadida 1945-yilda ikkinchi jahon urushida fashizm ustidan g'alaba qozongan mustaqil davlatlarning ixtiyoriy birlashishi asosida tuzilgan xalqaro tashkilot. Shunday xalqaro tashkilot tuzish zarurati Birinchi jahon urushidan keyinroq ma'lum bo'la boshladi.

1943-yilda Tashqi ishlar vazirligining qo'shma kengashida bu fikr aniq ifodalandi. BMTning Nizomi 1944-yilda to'rt davlat (Buyuk Britaniya, AQSH, X itoy va sobiq Sovet Ittifoqi) vakillarining Dumbarton-Oksdagi konferensiyasida ishlab chiqildi va 1945-yil iyunida San-Fransiskodagi Ta'sis konferensiyasida imzolaniib, 1945-yil 24-oktyabrdan kuchga kirdi.

1945-yilning 24-oktyabri shu boisdan BMT kuni sifatida nishonlanadi.

Tabiiyki, BMTga turli davlatlar turlicha yondashadilar. Shu sababli o'z faoliyati davrida BMT siyosiy kuchlarning kurash sahnasi bo'lib keldi. Jumladan, sobiq Sovet Ittifoqi BMT minbaridan sinfiy va mafkuraviy kurash vositasi sifatida foydalanishga intildi. Ammo oxir-oqibatda BMT xalqlar va mamlakatlar o'rtasida tinchlik, hamkorlik munosabatlarini kengaytirish va mustahkamlash vositasi sifatida tanilmoqda. Buni sobiq Yugoslaviya, Iroq, Falastin-Isroil va Afg'oniston misollarida, mustamlakachilikni barbod etish-

âa, davlatlarning mustaqilligini himoya qilishda va boshqa shu kabi vaziyatlarda ko'rish mumkin.

BMT o'z tarkibiga ko'ra 6 asosiy organ, shuningdek, bu asosiy organlarga ko'maklashish uchun tuzilgan ma'lum miqdordagi qo'mita va komissiyalardan iborat.

Bosh Assatnbleya - BMTning eng nufuzli organidir. Uning har yili sentyabr oyida chaqiriladigan sessiyalarida BMTga a'zo barcha davlatlarning delegatsiyalari qatnashadilar.

A'vafsizlik kengashi 15 davlat vakillaridan tashkil topadi. Ularning 5 tasi doimiy a'zo (AQSH, Rossiya, Xitoy, Fransiya va Buyuk Britaniya), qolganlari har ikki yilda almashinib tu adilar. Xavfsizlik kengashi davlatlar o'rtasidagi tortishuvlar, tajovuz va agressiyaning oldini olish, yangi a'zolar qabul qilish va boshqa masalalarni o'rganadi, qarorlar qabul qiladi yoki tavsiyalar beradi.

Iqtisodiy va ij'timoiy kengash xalqaro va ijtimoiy hamkorlik sohalariga oid masalalar bilan shug'ullanadi. *Vasiylik kengashi* tobe hududlar masalalarini nazorat etib boradi. *Xalqaro sv.d* esa xalqaro siyosiy, iqtisodiy, huquqiy, hududiy masalalarni hal etishda yuzaga kelgan barcha muammolar bo'yicha, vaziyat talab qilganda, o'z fikrini aytadi yoki hukmini chiqaradi. BMT *Kotibiycli* tashkilotning kundalik ishini ta'min etadi.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasi BMTga 1992-yil 2-mat4dâ qabul qilindi. O'zbekiston BMT minbaridan Markaziy Osiyo hamdâ Afg'onistonda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlash, Markaziy Osiyoni yadro qurolidan ozod zonaga ay lantirish, narkobiznesga va ekstremizmning har qanday turiga qarshi kurashda barcha davlatldf xatti-harakatlarini muvofiqlashtirish, Markaziy Osiyoda ekologik vaziyatni sog'lomlashtirish maqsadlarida, ya'ni umumınanfaat yo'lida foydalanmoqda, bu faoliyatlarning samaradorligini oshirish, miqyoslarini kengaytirish davr talabi ekanligini asoslab, bu masalalarni o'rtaga tashlamoqda.

J-topskiriq:

a) matnni o'qing;

- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
d) matn mazmunini qisqartirib so'zlab bering.

GRAMMATIKA

Rasmiy-diplomatik uslub va uning xususiyatlari

Huquqiy qonunchilik va ish yuritish munosabatlari doirasida qo'llaniluvchi nutq uslubi rasmiy uslub hisoblanadi.

1. Sof qonunchilik uslubi (qonun, farmon, fuqarolik va jinoiy aktlar, nizomlar uslubi).

2. Idoraviy - devonxona uslubi (buyruq, ariza, talabnoma, bildirgi, tavsifnoma, tarj imai hot, ishonchnoma, dalolatnoma); diplomatik uslub (nota, bayonotnoma, bitim, konvensiya va boshqalar).

Rasmiy uslub deyarli yozma shaklda ro'yobga chiqadi. U har qanday tasviriy vositalardan, obrazlilikdan holi bo'ladi. Bunday uslubda tilning ikki vazifasi - axborot uzatish va da'vat etish, buyurish vazifasi amalga oshadi. Masalan, ma'lumotnomada axborot beri Isa, buyruqda da'vat etish, axborot o'z aksini topgan bo'ladi.

Rasmiy uslubga mansub har qaysi tuming o'ziga xos leksik, grammatik xususiyatlari mavjud. Masalan, qaror, farmonlaming o'ziga xos tomoni shundaki, bunday matnlardagi gaplarning kesimi III shaxs majhul nisbatidagi fe'llar orqali ifodalanadi (ogohlantirilsin, topshirilsin kabi). Ma'lumotnomada esa birinchi gapning kesimi gap boshida keladi.

Rasmiy ish qog'ozlarining sintaktik tuzilishi qat'iy qoliplarga bo'ysunadi. Masalan, "Ushbu ma'lumotnomani ko'rsatuvchi G'.Mo'ininov haqiqatan ham O'zbekiston Milliy universitetining matematika fakultetida dekan o'rinbosari lavozimida ishlaydi..."

2-topsltirif. Sof qonunchilik uslubi va idoraviy-devonxona uslubida yozilgan hujjatlarga namunalar yozing. Ularning o'zaro farqini ko'rsating.

YUNESKO

YUNESKO - Birlashgan Millatlar Tashkilotining ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha tashkiloti. U BMTning ixtisoslashgan muassasalaridan biridir. YUNESKOning tarixi Ikkinchi jahon

urushidan so'ng, 44 davlat vakillari Londonda konferensiyaga yigilib, ushbu tashkilotning ta'sis etish Nizomini qabul qilishlaridan boshlanadi. Uning amaliy faoliyati esa 1946-yil 20-noyabr dan boshlangan. Qarorgohi - Parijda. Tuzilish davrida 28 davlat a'zo bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda unga 186ta davlat a'zo. YUNESKO yarim asrdan oshiq davr ichida eng katta nufuzli xalqaro tashkilotlardan biriga aylandi. O'zbekiston Respublikasi 1993-yil 29-oktyabrda YUNESKOga a'zo bo'ldi.

YUNESKOning asosiy maqsadi - tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash, ta'lim, fan va madaniyatni yuksaltirishga xizmat qilishdir. YUNESKO Ustavi bo'yicha: "BMT Ustavida e'lon qilingan irqi, jinsi, tili va dinidan qat'iy nazar, barcha xalqlar uchun adolatga, qonuniylikka, inson huquqlari va asosiy erkinliklariga umumiy burmatini ta'minlash maqsadida ta'lim, fan va madaniyatini rivojlantirish orqali xalqlar hamkorligiga ko'maklashish tashkilotning ustivor vazifasidir". Bu g'oyalar mustaqil O'zbekiston siyosatiga to'la mos keladi.

YUNESKO umuminsoniy qadriyatlarni o'rganish va targ'ib etish tashkilotidir.

YUNESKO doirasida Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sinolarning 1000 yillik, Mirzo Ulug'bekning 600 yillik, Amir Temurning 660 yillik tantanalari, Toshkent shahrining 2000 yilligi butun jahon miqyosida keng nishonladi. 1997-yili YUNESKOning jahon madaniy boyliklari ro'yxatiga kiritilgan Xiva va Buxoro shaharlarining 2500 yilligi nishonlandi, Shaxrisabz va Marg'ilon shaharlari bo'yicha tadbir tayyorlanmoqda. Mustaqil O'zbekistonning YUNESKO bilan hamkorligi yil sayin o'sib bormoqda.

3-topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) HIS tiliga yozma tarjima qiling;
- d) matnni gapirib bering.

4-topshiriq. O'zbekiston a'zolik qilayotgan xalqaro tashkilotlar haqida ma'lumot tayyorlang.

O'zbekistonda eksport va import

O'zbekistonning eksport va import siyosati - mamlakat mustaqilligini mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlar majmualaridan biri. Bu siyosat muayyan vaziyat va sharoitga qarab, o'zgarib boradi. Mustaqil O'zbekistonning eksport va import siyosatini bir necha bosqichlarga bo'lish mumkin.

Birinchi bosqichda (1991-1994 yillar) iqtisodiyot oldida turgan eng dolzarb masala bozorni tovarlar bilan to'ldirish va inflyatsiya darajasini pasaytirishdan iborat bo'ldi.

Ikkinchi bosqichda (1994-1996 yillar) importni erkinlashtirish siyosati yanada rivojlandi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, xususi mulkni himoya qilish va tadbirkorlikni rivojlantirish chora-tadbirlari" to'g'risidagi qaroriga muvofiq import bojlari bekor qilindi.

Uchinchi bosqich 1996-1997-yillarni o'z ichiga oladi. Bu davrga kelib, inflyatsiya darajasi keskin pasaydi, milliy valyuta kursi nisbatan barqarorlashdi, ishlab chiqarish hajmi o'sa boshladi. Iqtisodiyotdagi bu ijobiy o'zgarishlar mustaqil makroiqtisodiy siyosatni o'tkazish imkoniyatlarini kengaytirdi, tashqi savdoni tartibga solishning bilvosita usullaridan keng foydalanishga imkon yaratdi.

To'rtinchi bosqich (1998-yildan boshlanib, hozir ham davom etmoqda) eksportni rag'batlantirish siyosati doirasida eksport bojlarinin_ keskin pasaytirilishi va keyinchalik umuman bekor qilinishi bilan tavsiflanadi. Hozirgi kunda erkin almashtiriluvchi xorijiy valyutalarga mahsulot chiqarilishi eksport bojlaridan ozod qilinibgina qolmay, unga soliq imtiyozlari ham beriladi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda importni tartibga solishning muhim vositalaridan biri sifatida valyuta siyosati qo'llanilmoqda. Bu chora import tarkibi va hajmini nazorat qilish imkoniyatini bermoqda.

Valyuta bozorini erkinlashtirish orqali yagona valyuta kursini vujudga keltirish va milliy valyutaning nisbiy barqarorligini

ta'minlash hozirgi kunda iqtisodiy siyosat oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

6- topshiriq, "Tinchlik" so'ziga sinkveyn tuzing va umumlashtiruvchi xulosa chiqaring.

"Sinkx'eyn" (5 qator) texniltasi
Maqsad - kategoriyasiga tavsif berish

1-qator - tushuncha - ot
2- qator —2 so'zdan iborat sifat
3- qator —3 so'zdan iborat fe'l
4- qator —4 so'zdan iborat munosabat
5- qator —1 so'zdan iborat sinonim

7- topshiriq. BMT faoliyati haqida taqdimot tayyorlang.

8- topshiriq. Jahondagi xalqaro tashkilotlar haqida taqdimot tayyorlang.

9- topshiriq. "O'zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalari" mavzusida insho yozing.

10- topshiriq. Quyidagi tayanch so'zlar ishtirokida *domino* shakllantiring.

Konferensiya *lot. coferentia* - bir joyga to'planish; yig'ilish] - biror masalani muhokama qilish, hal etish uchun hukumat, partiya, ijtimoiy, ilmiy tashkilotlar vakillarining muayyan masalaning muhokamasi va yechimiga bag'ishlangan majlisi, yig'ilishi. *Duibarton-Oksdagi konfet-ensiya.*

Kozaissiya *mal. comrmissio* - topsbirish; topsltiriq] - biror aniq vazifani bajarish yoki alohida maxsus chora-tadbirlar o'tkazish uchun tashkil etilgan organ; shunday ishlarga vakolati bo'lgan shaxslar guruhi. *San-Fransiskodagi Ta'sis konferensiyasida imzolangan.*

Fashizm [ifof. **fascismo**<**fascio** - **bog'**, **bog'lam**, **dasta**, **birlashma**, **birlashuv** *Hot. fascis*] - jangari irqchilik, shovinizm mafkurasi; unga tayanib ish ko'ruvchi siyosiy oqimlar, shuningdek, bir hukmron partiyaning oshkor terroristik diktaturasi, u tomonidan yaratilgan va ilg'or ijtimoiy harakatlarni, demokratiyani yo'q qilishga va urushlar keltirib chiqarishga qaratilgan qatag'on rejimi. *Fashizm ustiJan g'alaba qozondik.*

Tavsiya [**ho'rsatma**, **maslahat berish**, **tanishtirish**] - biror ish, lavozim, o'qishga loyiq ko'rib taqdim etish, shunday mazmunli taqdimnoma. *Tavsiyalar berdi.*

Maqsad [**niyat**, **yuqori tilah**, **intilish**] - erishish, amalga oshirish uchun ko'zda tutilgan murod, muddao. *Sog'loinl~~ashtirish~~ maqsadida.*

Mafkuraviy - mafkuraga oid; mafkura jihatidan. *Mafkuroviy kurash.*

Mustamlakachilik - kuchli davlatlar tomonidan zo'rlik bilan egallangan mamlakat yoki hududni siyosiy va iqtisodiy mustaqillikdan mahrum etib, o'ziga bo'ysundirish, qaram qilish, talash siyosati. *Mustamlakachilik siyosati.*

Nufuz - obro'-e'tibor; ta'sir. *Nufuzli tashkilot.*

Zarurat [**kerakiik**, **ehtiyoj**] - biror ish yoki narsaga bo'lgan ehtiyoj; muhtojlik. *Zarurat lug'ildi.*

Vosita [**chora**, **tadbir**, **usul**] - biror maqsadga erishish yoki biror ishni amalga oshirish uchun dastak bo'lib xizmat qiladigan narsa, qurol. *Axborot vosiMlari.*

Vaziyat [**holat**] - biror narsaning egallab turgan holati. *Vaziyat talab qilganda, o'z fikrini ayladi yoki hukmini chiqarridi.*

Sinfiy [**sinfga** oid, **toifaga aloqado**] - biror sinfga xos bo'lgan, biror sinfga mansub, ijtimoiy qatlamga oid. *Sinfiy jamiyat.*

Samaradorlik - samarali, foydali bo'lishlik; foydalilik. *Iqtisodiy samaradorlik.*

Qo'mita - maxsus tadbirlami o'tkazish yoki biron-bir sohaga rahbarlikni amalga oshirish uchun tuziladigan davlat organi. *O'zbekiston Respublikasi Xotin-qizlar qo'mitasi.*

Tashkilot - aniq tarkib va vazi fasiga, ish dasturiga ega bo'lgan ijtimoiy, xo'jalik birlashmasi yoki davlat muassasasi. *Birlashgan Millatlar Tashkiloti*.

Hamkorlik - ish-faoliyatda birga, hamkor bo'lish, ayni bir ishda birgalashish, uni teng bajarish. 2. Biror sohada o'zaro bog'lanib, birgalikda, hamkor bo'lib ish olib borish. *Iqtisodiy hamkorlik*.

Irq [qon tomirlari, ildiz, zot, nasl] - kishilarning ko'z, soch va teri rangi, yuz-bosh tuzilishi, nasliy belgilari bir xil bo'lgan, tarixan shakllangan guruhlar. *Turli irq-lra-ga mansub kishilar*.

Ta'sis {tuzish, tashkil etish} - joriy qilmoq, belgilamoq, vujudga keltirmoq. *Ushbu tashkilotning ta'sis etish Nizomini qabul qildilar*.

Tinchlik - g'ala-g'ovur, shovqin-suron kabilardan holi, tinch holat. Kishini bezovta qilmaydigan, osoyishta holat. *Asosiy maqsadimiz - tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash*.

Davr [aylanish, almashinish, navbat] - jamiyat taraqqiyotida yoki tabiatda muhim voqea, hodisa yuz bergan yoki o'ziga xos xususiyati bilan ajralib turadigan ma'lum vaqt oralig'i. *Tuzilish das ri*.

Mustahkam [mahkam, kuchaytirilgan, kuchli] - o'Z xususiyati, mohiyati jihatdan o'zgarishga, buzil ishga, aynishga chidam li, barqaror, aynimas.

Nufuzli - obro'-e'tiborli; ta'sirli. *Nufuzli tashkilot*.

Jins [tur, xil, nav] - jonli organizmlarning biologik va jismoniy xususiyatlariga ko'ra ikki turidan biri. *uinsidan qat'iyi nazar*.

*!*R*!iriq*. Xalqaro tashkilotlarning qisqartma nomlari ro'y-xatini tuzing.

12- topshiriq. Savollarga javob bering.

1. Qanday xalqaro tashkilotlarni bilasiz?
2. O'zbekiston qaysi xalqaro tashkilotlarga a'zo?
3. Siz O'zbekistonni qanday xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lishini xohlar edingiz?
4. BMT qanday tashkilot va u qachon tashkil etilgan?

5. BMTning Nizomi qaysi davlat vakillari tomonidan ishlab chiqildi?
6. BMT nechta asosiy organdan iborat? Uning vazifalari nimalardan iborat?
7. O'zbekiston BMTga neqlianchi yilda qabul qilindi?
8. YUNESKO qanday tashkilot?
9. O'zbekiston YUNESKOga qachon a'zo bo'ldi?
10. YUNESKO keyingi yillarda qanday tadbirlarni amalga oshirdi?
11. YUNESKOning asosiy maqsad va vazifalari nimalardan iborat?

13- topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjiina qiling.

УабеиоісТлН: вѡера, ееродіія, аавзпра

УабеіоісТлН — ЗагадоѡНая дреВНяя Зеуня СредНеѡ ЗНН, G КОТОроѡ СѡліЗѡНО МНОместВо перенд. ЗОноТое сѡѡНие, сННее Небо, zenęгііе поня Н Сіл,Қы, бесКраѡНііе нусТыІНН, МавЗонеіі ВосТОЧНБЛХ нјЭѡВііТенеѡ. GT}ЭОЃНые u НареТы, СоВреуеННые ВысОТНые з,ца-НІІR, НіНроіхе норорН, ЗКЗОТН іесхНе т\$руісгы, росТенр іеуНбІн it рру,фоніобНВbІн Наро,4 — Всѡ ЗТо +- беКНсТаН.

31 ааруца 1991 года бына проѡѡорнаіеНа НеЗавіісіѡѡОСТь РеснубнріКН YЗбеіуісТаН. Yсе За перВые ро,ды ііеЗавНсНМОСТН Реснубн НКіі ,QОБНЛлѡСб МНОFOFO. Наро,д YЗбеххсТаііа GTdJL XОЗВ Н-НОМ СВОѡх бораТсТВ, СѡМОСТонТеѡьНО fljЗо іJЗВО,QHT ,QОбы ѡу, перерабоТху it храНеННе ЗонОТа, ,другНх редхііх it драгоуеііНых Ме+аѡНОВ. Зеѡня, н}ЭН}ЭО,QHые ресурсы, НауоНо- ТехНН'іесхііі Н НхТеѡѡех шыііыіп поТеНуіііdл — ВОТ БОFOТСТВо +*sbelѡісТаНа.

2 Мѡt}ЭТѡ 1992 гона YзбеіуісТаН Как НОJІНОН}ЗѡВНыіп субъехТ Ме дуНарОдНОго праВа б an прііііfТ В О}ЭР&tН ііЗалт іѡѡ Обхедіі-НеіѡыЛх Націі ѡ (ООН). YзбехіісТаН прНсоедНННJСfl КО МНОрНМ ue уНародііbІM ,цороВораМ. Серо,аНя В ТауіхеНТе рабоТаер пре-,QСТѡѡНТельсТВО ООН, ОТК сіТое 24 отября 1993 гона. Реснуб-нНху +-sбехіісраіі n НЗНаѡ боѡее 190 государсТВ. ОфНЛт HdJіbііыіе ,QННJЛОМѡТНѡесхѡе оТНoueНіія усТаѡѡВнеНы СО МНОFНМН GTQѡ-Н&tМН МН}ѡіl.

Hm — nrrsalarni inson aqli yordami bilan o't-ganishlikdir.

Abu Ali ibn Sino

XXI ASRDA INNOVATSIYALAR

Hozirgi vaqtda “Innovatsiya tushunchasi” juda keng oʻqʻlanilmoqda. Innovatsiya soʻzi inglizcha soʻz boʻlib, “innovatsion” yangilik kiritish degan maʼnoni bildiradi, yaʼni tizim ichki tuzilishini oʻzgartirish, deb taʼriflanadi. Innovatsiya amaliyot va nazariyaning muhim qismi boʻlib, ijtimoiy- madaniy obyekt sifatlarini yaxshilashga yoʻnaltirilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimidir. Innovatsiyalar dolzarb, muhim ahamiyatga ega boʻlib, bir tizimda shakllangan yangicha yondashuvlardir. Ular tashabbuslar va yangiliklar asosida tugʻiladi.

Innovatsiya — maʼlum bir faoliyat maydonidagi yoki ishlab chiqarishdagi texnologiya, shakl va metodlar, muammoni yechish uchun yangicha yondashuv yoki yangi texnologik jarayonni qoʻllash, oldingidan ancha muvaffaqiyatga erishishiga olib kelishi maʼlum boʻlgan oxirgi natijadir. Agar faoliyat qisqa muddatli boʻlsa va yaxlit tizim xususiyatiga ega boʻlmasa, oʻz oldiga muayyan tizimdagi faqat baʼzi elementlarini oʻzgartirishni vazifa qilib qoʻygan boʻlsa, u holda biz innovatsiya bilan muloqot qilayotgan boʻlamiz. Agar faoliyat maʼlum konseptual yondashuv asosida amalga oshirilayotgan boʻlsa va uning natijasi oʻsha tizim rivojlanishiga yoki uning prinsipial oʻzgarishiga olib kelsagina innovatsiya deya olamiz. Innovatsiya amaldagi nazariya doirasida amalga oshiriladi, koʻlam va vaqt boʻyicha chegaralanadi, metodlar yangilanadi va natijasi avvalgi tizimni takomillashtiradi. Innovatsiya esa tizimli, yaxshi va davomli boʻladi, maʼlum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi, amaliyot subyektlari pozitsiyalarini toʻla yangilaydi. Bunda faoliyatning yangi yoʻnalishlari ochiladi,

yangi texnologiyalar yaratiladi, faoliyatning yangi si fat natijalariga erishiladi, natijada amaliyotning o'zi ham yangilanadi.

Innovatsion faoliyat — yangi ijtimoiy talablar bilan an'anaviy me'yorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan me'yorining yuzaga kelgan me'yor bilan to'qnashuvi natijasida vujudga kelgan qator muanimolami yechishga qaratiladi. Innovatsiyalar doimiy ravishda faoliyatga yangiliklar olib kirish orqali tizim rivojiga hissa qo'shadi, faoliyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston ilm-fani bugungi kunda o'zgarib borayotgan bozor talablariga javob beradigan, yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishga yo'naltirilgan innovatsion iqtisodiyotning texnologik bazasini yaratish borasida ulkan imkoniyatlarni namoyon etmoqda.

1- topshiriq:

a) matnni o'qing;

b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang.

2- topshiriq.

Turli sohalarga oid innovatsiyalar haqida dialogga kirishing.

3- topshiriq.

“Zamondoshlarimizning kashfiyotlari” mavzusida taqdimot tayyorlang.

GRAMMATIKA

Ilmiy uslub va uning xususiyatlari

Fan va texnikaning turli tarmoqlariga doir ilmiy asarlar, darsliklar ilmiy uslubda yoziladi. Ilmiy matn ilmiy va ilmiy-om-mabop matnlarga ajratiladi. Ilmiy matn da gap bo'laklari tarkibi adabiy til qoidasiga qat'iy amal qilgan holda qo'llanadi. Ilmiy matnda har bir fan sohasida oid atamalarning qo'llanilishi xarakterli xususiyat hisoblanadi. Masalan, iqtisodiyotda *kredit, moliya, yul, sug'urta, narx, tcinnrrix, hisob, tafiish, aylanma* kabi terminlar

ishlatiladi. Ilmiy-ommabop matnlarda atamalar tizmasidan, ilmiy bayonchilikdan qochiladi.

Ilmiy uslubning janrlari — monografiya, maqola, annotatsiya, dissertatsiy darslik, ma'ruza. ma'lumotnoma.

Ilmiy uslub va uning xususiyatlari. Ilmiy uslubga mantiqiylik, aniqlik, ilmiy atamalarning keng qo'llanishi xos bo'lib, barcha ilmiy asarlar, jumladan, maktab darsliklari ham shu uslubda yoziladi. Fan va texnika tili ilmiy uslub deyiladi. Daliliy munosabatlar asosida chiqarilgan ilmiy xulosalarga asoslanuvchi, har bir fan sohasining o'ziga xos atamalariga tayanuvchi, fikmi aniq va mantiqiy izchil bayon qiluvchi uslub ilmiy uslubdir. Ilmiy uslubning asosi atama, ta'riflar, qoidalar, qonunlardir. Atamalar faqat bir ma'noda qo'llanilib, o'zi ifodalayotgan tushunchaning tub mohiyatini ko'rsatadi, masalan *o'za (negiz, yasovchi qo'shimcha, turlovchi va tuslovchi qo'sltimchalar, shakl yasovchilar* kabi atamalar so'z tarkibiga oid lingvistik tushunchalarni ifodalaydi. Masalan: *Har cjanday grammatik ta'rif yoki qoidada uchta tushuncha birlashgan bo'ladi.* tushunchaning mohiyati, xususiy va umumiy tomoni. (Ona t'ilni darsligidan).

Ilmiy uslubda fikrning aniq bir shaxs tomondan bayon qilinayotgani sezilmaydi. Unda ko'proq fe'lning majhul nisbatidagi foydalaniladi: *dalillar keltirilgan, tajriba o'tkaziladi, foydalaniladi.*

4-topshiriq. Matnni o'qing. Matn qaysi nutq uslubida yozilganligini aniqlang.

Marketing

Marketing - bozorning qoidalarini bilish, moslashish va unga ta'sir etish, tovar ishlab chiqaruvchilar va xaridorlarning o'zaro bog'liqligini ta'min etishga qaratilgan xo'jalik munosabatlari niaj-mui. Marketing vujudga kelishining asosiy sabablaridan biri, bu ishlab chiqarish ko'lami va hajmining ortib borishi, yangi tarmoqlarning vujudga kelishi, tovar turlarining ko'payishi. Ya tadbirkorlar o'rtasida mahsulotni sotish muammosining vujudga kelishidir.

Bozor talabi o'zgaruvchan xususiyatga ega bo'lganligi bois, unga demografik, umumiyqisodiy, ijtimoiy, madaniy, psixologik va boshqa omillar ta'sirini hisobga olgan holda, bozorda aholining soni, jinsi, yoshi, daromadi, mahsulot sifati va narxigacha tahlil qilinadi.

Bozorni o'rganish, bilish va ishlab chiqarishni boshqarish bugungi kunga kelib, har bir tadbirkoming eng asosiy vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda. Mamlakatimiz bozor iqtisodiyotida o'tishi munosabati bilan tadbirkorlikka keng yo'l ochib berilganligi, yurtimizda faoliyat ko'rsatayotgan ko'plab firma va korxonalar uchun ishlab chiqarishni boshqarish, mahsulotni sotish yo'ltai ini, maqsad va vazifalarni marketing asosida tashkil etishi uchun sharoitlar yaratildi.

Marketing san'atini to'la va chuqur egallash mustaqil O'zbekiston tadbirkorlarining eng muhim vazifalaridan biridir.

5- topshiriq. O'qing. Gaplarni qaysi uslubga xosligini ayting.

1. Marhamat tumanida O'zbekiston xalq shoiri Muhammed Yusuf xotirasiga bag'ishlangan adabiy tadbir bo'lib o'tdi. 2. Daryodek shovullagan umrimizda nimalardir qilishga ulgurish, el-ulus orasida yaxshi nom qozonish har bir inson uchun baxt va sharafdir. 3. Jizzaxdagi istirohat bog'lari, so'lim xiyobonlar kundan-kunga ko'r-kamtashib, chiroy ochib bormoqda. (*Gazefadan*). 4. Ayirboshlash — odamlar o'rtasida faoliyatning almashuvi, mehnat mahsulotlarini ay-riboshlanisli; uning asosida esa ijtimoiy mehnat taqsimoti yotadi. 5. Iste'mol ikki turga bo'linadi: individual iste'mol (insonning xilma-xil, moddiy va ma'naviy boyliklar — oziq-ovqat mahsulotlari, kiyim, poyabzal, o'qish va h.k. foydalanishi) hamda ijtimoiy birlikdagi iste'-mol, maorif, madaniyat, sog'liqni saqlash, mudofaa, ijtimoiy tartibni saqlash xizmatlaridan hamjdiatlik bilan foydalanish. 6. MulkchilJk munosabatlari davlat tomonidan kafolatlanadi va qonun yo'li bilan himoya qilinadi. 7. Pul — bozor iqtisodiyoti sharoitida tovarlar alma-shinuvida umumiy ekvivalent rolini o'ynaydi. (*Darslikdanl*). 8. Yom-g'ir shunday kuch bilan quya boshladiki, bekat ayvonida turishning iloji qolmadi. (*Sh.Xolmirzcryev*).

6- top.shiriq. Quyi da berilgan ilmiy uslubdagi matn parchasining o'ziga xos xususiyatlarini tushuntiring. Uni ilmiy-ommabop uslubga aylantiring.

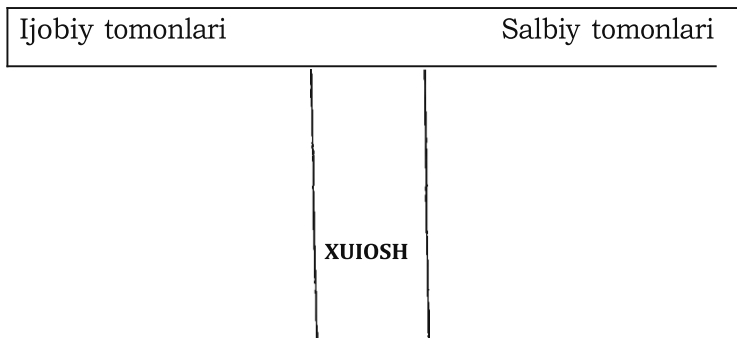
Konvertatsiyalanagan obligatsiyalar emissiyasi emitent aksiyalarining qo'shimcha emissiyani joylashtirish usuli hisoblanadi. Buning sharti shuki, konvertatsiyalash huquqi bevosita aksiya chiqarishga nisbatan yuqori narxda sotilishi lozim. Qarz majburiyatlari emissiyasining texnologiyasi bu uzoq davom etadiga» va murakkab jarayon ekanligini ko'rsatadi. Shu tariqa obligatsiyalar emissiyasi resurs jalb etishning eng qimmat turi bo'lganligi bois, qimmatli qog'ozlarni chiqarishdan tushgan mablag' yo'naldirilagan uzoq muddatli loyihalar asosida qurilishi lozim.

Bu esa, o'z navbatida, respublikada qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanishiga, tijorat banklarining bu bozordagi o'mi kuchayishiga, shuningdek, mamlakat fond bozorining xalqaro sarmoya bozorlariga uyg'unlashuviga xizmat qiladi.

7- lopshiriq. Iqtisodiyot tarmoqlari (bank tizimi, moliya tizimi, buhgalteriya va audit, soliq va sug'urta sohasi, ..)ga innovatsiyalar kirib kelishining ijobiy va salbiy tomonlarini "T-sxema" metodi asosida tahlil qiling.

"T-sxema" metodi namunasi:

Iqtisodiyot tarmoqlariga innovatsiyalarning kirib kelishi

8- topshiriq.

O‘z kasbingiz sohasidagi innovatsiyalar haqida ma‘lumot to‘plang va albom tayyorlang.

9- topshiriq.

O‘z sohangizda qo‘llanadigan baynalmilal so‘zlar lug‘atini tuzing.

10- topshiriq. Matnni rus tilida so‘zlab bering.

Jahon ilmiy kashfiyotlari.

Smartfon

Eng zamonaviy va foydali asboblardan biri zamonaviy smartfondir. Ikki yoki o‘ttiz yil ilgari Internetga kirishni, 5 dyumli ekranga suratga tushishni, fotosuratlarni olishni, audio yozuvlarni tinglashni va boshqa ko‘p narsalarni o‘rganishga imkon beruvchi mobil telefonga ega bo‘lish fikri uzviy xayolga o‘xshab qoladi, ammo hamma narsa 21-asi ning paydo bo‘lishi bilan o‘zgarib ketgan.

Би kabi qurilma birinchi bo‘lib iPhone‘ning nonni bo‘lgan “Apple”ni boshqargan va 3.5 dyuyimli ekranga ega bo‘lgan Stiv Jobs tomonidan ishlab chiqarilgan. 2007-yilda bunday qurilmani ishlab chiqarish mobil sanoatning burilish nuqtasidir va texnologiya bilan qiziqqan barclia odamlarni ikki qismga ajratdi: muxlislar va muxoliflar. Zamonaviy texnologiyalar butun dunyodagi foydalanuvchilarning qalbini zabt etib kelmoqda, chunki ular foydalanuvchilarga ko‘plab fiinksiyalar va imkoniyatlarga ega bo‘lish imkonini beradi.

1-lopshiriq. Matnni o‘zbek tilida so‘zlab bering.

УЗЕЕКИСТАЎИЕИ ВОШЕА В ТОИ-100 МОНО,ҚБИХ
ДКОНОМНСТОВ МНРА

НрепораВаТель аКОНОМНкii Ме»шугiаронНого 9естмиНестерс-
хоро уiiиВерсиггеТа В Таuiхеирре (МВУТ) РауQ салахоп+аеа

ВОЛНЕП В СНИСОК I (0) II Н111РІХ МОЛЮ, QbtK ДКОНОМИСТОВ MidJ2&l, GOG-
тавпяеміі органоаіщєіі RePeC (Research Papers in Economics — «Исследования по экономике»), в универ-
ситете.

Представитель Узбекистана впервые вошел в этот рейтинг и пах, дїтєя в нет на 32-м месте. Он стал единственным представителем СНГ в первой пятидесятке списка. В Top-50, помимо Рауфа Сапаходжаева, вошли еще два представителя Азии — ЭКОНОМИСТЫ ИЗ ИНДИИ И КИТАЯ.

Рауф Сапаходжаев, будучи стипендиатом американской Программы Фулбрайта, в 2012 году по окончании степени магистра экономики Государственного университета Нью-Йорка. С 2013 года преподает макроэкономику в МГУ и является старшим научным сотрудником Института прогнозирования и макроэкономических исследований при Кабинете Министров Узбекистана.

Научные работы Рауфа Сапаходжаева посвящены исследованиям рынка труда и заработной платы в переходных экономиках и в странах с переходной экономикой. Он является одним из ведущих экспертов, которые изучают новое направление в макроэкономике, так называемые «темные факторы экономического роста». Результаты его научных исследований были опубликованы в научных журналах Intelligence, Kyklos, Environmental Research и других и были включены в журналы Forbes и National Policy.

За последние два года Рауф Сапаходжаев опубликовал 15 статей в журналах, которые обладают индексом цитирования Web of Science. Он также является членом Международного сообщества по изучению институциональной экономики (CIPA).

RePeC координируется исследователями отдела Генерального резервного банка США Jlytica (CIPA) и отслеживает деятельность около 50 тысяч экономистов со всего мира. Petroo» — журнал экономистов по различным категориям со-

32-*l**RShiriq. Matnni o‘qing. Qaysi nutq uslubida yozilganligini aniqlang. Matndagi uslubiy va imlo xatoliklarini tuzating.

O‘zbekiston olimlarining 7 ixtirosi

Jarrohlar minnatdor bo‘lishadi

O‘zbekiston Fanlar Akademiyasining Polimerlar kimyosi va fizikasi instituti olimlari tomonidan olingan foydali vosita. “Aspik” deb nomlanuvchi gidrogel shaklida preparat ichki organlarda operatsiyadan keyin yopishqoqlikning shakllanishini ishonchli tarzda oldini olish va uni takrorlash zaruratini bartaraf etish uchun mo‘ljallangan. Mahalliy xomashyodan tayyorlanadi va dastur keyinchal ik so‘riladi. Innovatsiya uchun patent olingan.

Ishonchli va aniq

Nefl mahsulotlarini uzoqdan o‘lchash jarayonini avtomatlashtiradigan tizim “Zara Shatl” PEda yaratilgan qurilmaga imkon beradi. Bu temiryo‘l sistemalarida, tanklar fermalarida va benzin stansiyalarida o‘lchovlar uchun ishlatilishi mumkin. Shuningdek, u kompyuter portalidan qabul qilingan ma'lumotlarning masofadan uzatilishini har qanday masofadan ta'minlaydi. O‘lchov laming aniqligi kafolatlanadi. Yangi patentlangan.

Termitni to‘xtatimg

Toshkent davlat agrar universiteti olimlari eng xavfli daraxtlarni qirg‘in qiluvchi termitlar, shaharlarga hujum qilish uchun o‘ziga xos chora-tadbirlar taklif qildilar. 200 mln yil awal sayyorada paydo bo‘lgan va tabiatdagi mahalliy harnkasabalarning uzoq qarindoshi bo‘lgan noyob hashorotlar, odatdagidek, yog‘ochdan, quritilgan o‘simliklarning qoldiqlarini va sellyuloza o‘z ichiga olgan turli materiallardan foydalanadi. Ammo bir paytlar aholi punktlarida odamlar uylarini yo‘q qilishmoqda. Termitlarning xulq-

atvori osongina tushuntiriladi: ularning mavjudligi uchun faqat ikki modda kerak - selluloza va loy. Ular birinchi oziq-ovqat sifatida foydalanadilar, ikkinchisi esa uy qurish talab etiladi. Qattiq jag'lati bilan qurollangan bu hashorotlar qolganlari bir vaqtning o'zida yo'q. Qattiq yog'och uy-joy binolari, elektr uzatish liniyalari tirgovichlari va temiryo'l shpallari tezda changga aylanmoqda.

Respublikamiz hududida ikkita termit - Trans-Kaspiy va Turkiston mavjud. Iqlim o'zgarishi va Orol dengizi qurishi bilan bog'liq ravishda, bu hasharotlar cho'l hududlaridan insoniyat tomonidan ishlab chiqilgan hududlarga intensiv hujum uyushtirishga kirishdi. Qadimiy Xivaning Y UNESKONing Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan me'moriy yodgorliklari tahdid ostiga olindi. Xavfli zararkunandalar hatto metropoliten hududida ham topilgan. Olinlar tomonidan tavsiya etilgan anti-termal vositalar qanchalik muhimroq. U yuqori darajada samarali va ekologik jihatdan sog'lomdir - uni ishlab chiqarish uchun mahalliy o'simliklardan foydalaniladi. Mualliflar patentga talabnoma topshirdi.

Iste'mol kamayadi

Tuxunni ishlab chiqarishni 20 foizdan ko'prog'ini tashkil etadigan tuxum ishlab chiqarishni tezlashtiradigan preparat Kimyo instituti olimlari tomonidan yaratilgan. O'zbekiston Fanlar akademiyasining S.Yunusov nomidagi o'simlik moddalari. Ushbu vosita pulletlarning puberligini tezlashtiradi va bu ularning tuxum ishlab chiqarishni boshlashini ta'minlaydi. Shu bilan birga, o'nlab tuxum uchun ozuqa iste'moli o'rtacha 20 foizga kamayadi va o'rtacha tuxum ishlab chiqarish ko'payadi. Preparat Markaziy Osiyo florasining o'simlik materiallari asosida olingan. Hayvonlardan olingan mahsulotlardan yaratilgan analoglardan farqli o'laroq, bu ularga xos bo'lgan yon ta'sirlarni ko'rsatmaydi. Patentli.

Tabiiy KOSSalarini saqlang

Yo'ning o'simlik moddasidan samarali tozalanishi, poytaxtda ishlab chiqarilgan. Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat instituti

xodimlari tomonidan yaratilgan Uchuvchi Ramunadagi Testlar ko'rsatdi: mavjud asbob-uskupalar samarali 2-2,5 marta uning tozalash darajasi yuqori, yangi yarmi bilan solishtirganda. Bularning barchasi junning tabiiy xossalarini maksimal himoya qilish va kam energiya iste'moli bilan ta'mi ulangan. Innovatsiya uchun patent olingan.

Iqtisodiy texnologiya

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti olimlari resurslarni tejaydigan innovatsiyalarni yaratdilar. Ularning taklif etilayotgan innovatsiyalari rangli va qora metallarning 15 foizigacha tejab qolishini ta'minlaydi. Maxsus plyuslar orqali apparat eritmalar ustidan himoya qopqog'ini yaratadi va shu tariqa havoda kislorod bilan metall aloqani oldini oladi. Patentli rivojlanish.

Tezda tekshiriladi

Jizzax viloyati innovatsiya va texnologiya transferi markazida zamonaviy gaz analizatori yaratildi va patentlandi. U 9-13 soniyada atmosferada sanoat korxonalarining gaz-havo aralashmalari bilan turli vodorodli florid konsentratsiyasini aniqlashga qodir. Ichki analizator o'xslash xorijiylerden beshdan olti barobar arzonroq va kimyoviy-analitik va ekologik laboratoriyalarda foydalanish uchun mo'ljallangan.

... *Bu yorug dunyoda ha)›ot bor ekin, oila bor. Oila bor ekan, farzand deb atalmish bebaho ne'mat bor. Farzand bor ekan, odamzod hamisha ezgu orzu va intilishlar bilan yashaydi.*

Islom Knriotov

Davrimizning global muammolari

XX asrning ikkinchi yarmida insoniyat oldida juda ko'p va murakkab muammolar vujudga keldiki, ularning asosiy qismi ta'sir doirasining miqyosi va ahamiyatiga ko'ra global muammolar nomini oldi. Butun dunyoni qamrab olgan, insoniyatning bugungi kuni va kelajagiga xavf soluvchi, yechimini topishda barcha davlatlar va xalqlarning hamjihatlik bilan birgalikda harakatini talab qiluvchi muammolar global muammolar deb ataladi.

Global muammolar - umumbashariy hayot va taraqqiyot bilan bog'liq hozirgi zamon muammolaridir. Ular jumlasiga jahon termoyadro urushining oldini olish, xalqaro terrorchilikka qarshi kurash va barcha xalqlar uchun tinchlikni ta'minlash; rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot darajasidagi tafovutni bartaraf etish, ochlik, qashshoqlik va savodsizlikni tugatish, rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining tez sur'atlar bilan ko'payayotganligini tartibga solish, atrof-muhit halokatli tarzda ifloslanib borayotganligining oldini olish; insoniyatni kerakli resurslar — oziq-ovqat, sanoat xomashyosi, energiya manbalari bilan ta'minlash, fan va texnika taraqqiyoti salbiy oqibatlariga olib kelishiga yo'l qo'ymaslik kabilar kiradi.

Global muammolarlarni 4 guruhga ajratish mumkin:

1) xalqaro **siyosiy munosabatlarda vujudga kelgan global muammolarlar** — jahonda rivojlangan, rivojlanib kelayotgan va qoloq mamlakatlarning mavjudligi. Hozirgi kunda jahon siyosiy tartibotini belgilashda dunyodagi 7 rivojlangan mamlakatning mav-

qei katta. Bu mamlakatlar bilan qoloq mamlakatlar orasidagi tafovut g'oyat kuchaydi. Taraqqiy qilgan mann lakatlarda demokratik qadriyatlar rivoj langan bo'lsa, qoloq mamlakatlarda avtoritarizm, demokratiyaga zid bo'lgan ijtimoiy munosabatlar avj oldi, xalqaro xavfsizlikka qarshi taldidlar paydo bo'ldi. Buni terrorchilik, ekstremizm ko'rinishlari vujudga kelganligi tasdiq laydi;

2) xalqaro iqtisodiy munosabatlarda paydo bo'lgan global muammolar — jahon xo'jalik tizimi vujudga kelib, unda asosan iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlar ustunligi qaror topdi. Iqtisodiyoti haddan tashqari rivojlangan mamlakatlar, transnatsional korporatsiyalar jahon iqtisodiyotini boshqarayotgan bir paytda, ikkinchi tomonda ularga qaram, iqtisodiyoti juda ham past darajadagi mamlakatlarmavjuddir. Jahonda iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy taraqqiyot yutuqlariga qaramasdan boy va kambag'al mamlakatlar o'rtasidagi farq o'sib bormoqda. XX asr oxirida rivojlangan mamlakatlar jahon yalpi milliy mahsulotining 86 %ini ishlab chiqargan bo'lsa, kambag'al daylatlar atigi 1 %ni ishlab chiqardi. Ayrim mamlakatlar rivojlangan davlatlardan juda katta miqdorda qarzga botdi. Natijada ular siyosiy jihatdan mustaqil bo'lsa-da, iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarga qaramdir. Jahon iqtisodiy munosabatlaridagi globallashuvning salbiy oqibatlari ham mavjud. Masalan, milliy bozorni siqib qo'yadi, ishsizlikni, fermerlaming sinishini kuchaytiradi. Bu globallashuvga qarshi harakatni keltirib chiqardi — Yevropaning bir necha shaharlarida norozilik namoyishlari bo'lib o'tdi. Global iqtisodiy jarayonlar jahon miqyosida harakat qiluvchi moliyaviy iqtisodiy jinoyat guruhlari vujudga keltirdi;

3) ijtimoiy sohada vujudga kelgan global muammolarlar — jahon aholisi muttasil ko'payib borishi natijasida Cisiyo va Afrika mann lakatlarida oziq-ovqat, ichimlik suv tanqisligi kuchayib, bu hol boshqa mann lakatlarda ham kuzatilayotgani, jahon aholisining muayyan qismi ocharchilikni boshdan kechirayotgani, savodsiz ekanligi, axborot-texnologiya va umuman fan-texnika inqilobi samaralaridan bahramand emasligi, butun insoniyatga xavf tug'

diruvchi kasalliklar (masalan, OITS) tez tarqalayotganligi shund\$\$
muammolar sirasiga kiradi; /

4) inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarning buzilishi natijasida vujudga kelgan global muammolar — ular qatoriga dengiz va suv havzalarining bulg'anishi, o'nnon maydonlarining tobora qisqarishi, atmosfera ozon qatlamining yo'qolib borishi kabilar kiradi. Xatarli kimyoviy moddalarning haddan tashqari ko'p ishlatilishi natijasida ekin ekiladigan yerlarning katta qismi yat oqsiz holatp•a kelish xavfi kuchaydi. Sobiq SSSRda q.x. sohasida texnokratik siyosat yuritilishi oqibatida Orol dengizi suvi kamayib, g'oyat mushkul ekologik muammolaivi keltirib chiqardi. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti 1. Karimov o'z asarlarida, turli xalqaro anjumanlarda so'zlagan nutqlarida Markaziy Osiyoda global muammolarning kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etish yo'llarini ko'rsatib berdi, bu muammolari hal qilish xalqaro xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti ekanligiga jahon jamoatchiligi e'tiborini qaratdi.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matnni o'zgartirib so'zlab bering.

GRAMMATIKA

Maqola va uning turlari

Maqola — publitsistik uslubga xos janr. Maqolada kundalik ijtimoiy hayotda ro'y berayotgan voqea-hodisalar tahlil qilinadi; nazariy, ommaviy jihatdan umumlashtiriladi; davlat siyosati, iqtisodiyot, texnika, fan va madaniyatda erishilgan yutuqlar ilg'or ish tajribalari aks ettiriladi. Turli nuqsonlar tanqid qilinadi. Matbuotda bosh maqola, nazariy va targ'ibot maqola, muammoli maqola keng qo'llaniladi.

Bosh maqola (yoki tahririyat tomonidan yoziladigan maqola) tahririyatning eng mas'uliyatli maqolasi hisoblanadi.

Ushbu maqolada ichki va xalqaro hayotga doir muhim masalalarni o'quvchilarga yetkazish — asosiy vazifa hisoblanadi. Bunday maqola ma'lum bir masala yuzasidan yo'l-yo'riq ko'rsatishi kamchiliklarni ochib tashlashi, har bir ishning asosiy haqiqiy yo'lini belgilab berishi lozim.

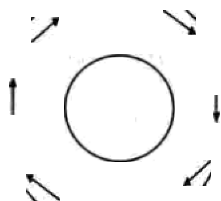
Prezident farmonlari, Oliy Majlis qonunlari, Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilinadigan davlat va hukumat hujjatlari, qarorlari, qonunlari davming dolzarb masalalari bosh maqolada yoritiladi.

Nazariy maqola va targ'ibot maqolaning asosiy vazifasi mustaqillik, milliy g'oya, istiqloq mafkurasining asoslari va tainoyillarini; ilmiy maqolaning vazifasi fan, madaniyat, texnika yutuqlarini tushuntirish, ommalashtirish, o'quvchining g'oyaviy, ilmiy saviyasini oshirishdan iborat. Muammoli maqolada esa munozara va bahs asosiy o'rinda bo'ladi hamda muallif o'z qarashlarini o'rtaga tashlaydi. Maqola so'zi keng ma'noda gazeta, jurnal, radio, televideniye, shuningdek, to'plamlardagi ilmiy asarlarga nisbatan ham qo'llaniladi.

2- topshiriq. Global muammolardan biriga bag'ishlangan publitsistik maqola yozing.

3- topshiriq. "Ekologik xavf" mavzusida bahs-munozarada ishtirok eting.

"DAVRA SUHBATI" METODI

Mavzuni moderator boshlaydi, qolganlar ay lana bo'ylab o'z fikrlarini ketma-ket davom eniradilar. Barcha fikr-mulohazalar tinglab b o'lingach, mavzu muhokama qilinadi. Bu esa ishtirokchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi. Metodning o'g'zaki va yozma shakllari maY- jud. Mavzu yuzasidan ushbu metodni qo'l- lang.

4- topshiriq. “Terrorizm va uning insoniyatga tahdidi” mavZUSI bo‘yicha elektron taqdimot tayyorlang.

5- topshiriq. Matnni o‘qing. Matnga savollar tuzing. Savollarga javob berish orqali matn mazmunini so‘zlab bering.

Global muammolarning soni taxminan o‘ntadan qirq-ellik-tagacha boradi. Lekin shularning ichida asosiy, eng muhim integral muammolarning soni o‘ntadan oshmaydi. Ular quyidagilardan iborat:

1. Rivojlanayotgan mamlakatlarni qoloqlikdan chiqarish muammosi.

2. Tinchlik va qurolsizlanish, yangi jahon urushining oldini olish muammosi.

3. Ekologik muammo.

4. Demografik muammo.

5. Energetik muammo.

6. Xomashyo muammosi.

7. Oziq-ovqat muammosi.

8. Dunyo okeanidan foydalanish muammosi.

9. Koinotdan tinch maqsadlarda foydalanish muammosi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarni qoloqlikdan chiqarish global muammolarning eng muhimidir. Mazkur muammoning dolzarbligi dunyo siyosiy xaritasida qoloq mamlakatlar soni va salmog‘ining kattaligi hamda mavqeining sezilarli holda oshganligi bilan bog‘langan.

Hozirgi vaqtda jahonda mavjud barcha mamlakatlarning 30 foizga yaqini qoloq hisoblanadi. Shularning 3/4 qismi Afrikada, 1 tasi Janubiy Amerikada va qolgani Osiyoda joylashgan. Iqtisodiy qoloqlik mazkur mamlakatlarda siyosiy beqarorlik hamda ijtimoiy tengsizlik, irqiy va diniy ziddiyatlarni keltirib chiqarmoqda.

Urush va tinchlik muammosi XX asr ikkinchi yarmining deyarli 40 yili mobaynida haqli ravishda insoniyatning eng muhim muammosi bo‘lib kelgan. 50-yillarning ikkinchi yarmi va 90-yillarda

dunyo siyosiy xaritasida bo'lib o'tgan chuqur va miqyosli o'zgarishlar G'arb bilan Sharq o'rtasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan global yadro urushi xavfini ama Ida yo'q bo'lishiga sabab bo'ldi. Bunday holat ushbu xavfni tarqatuvchi mamlakatlari Rossiya va AQSh hamda NATO davlatlarida harbiy-siyosiy sohada aniq amaliy tadbirlarni hayotga tatbiq etish bilan bog'langandir.

Demografik muammo hain global muammolaming eng muhimi hisoblanadi. Ushbu muammolar rivojlanayotgan mamlakatlarda yuqori darajada tug'lish va tabiiy ko'payish bilan, rivojlangan mamlakatlarda esa juda past darajadagi tug'ilish va tabiiy ko'payish bilan bog'langan. Buning oqibatida birinchi guruh mamlakatlarida aholi va mehnat resurslari soni tez o'smoqda, ikkinchi guruh mamlakatlarda esa aholi va mehnat resurslari soni past sur'atlarda o'smoqdaki, ular murakkab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarmoqda.

6- topstiriq. Quyidagi ma'rifiy matnni o'qing. Mavzu bilan bog'lab fikringizni bildiring.

Oltin olma, duo ol!

Volidai muhtarama onajonim ralmatlik doimo bitta gapni takrorlar edilar: “Bolajonim, odamlarga faqat foydang tegsin, hech kimga zararing tegmasin. Insonlarga qo'lingdan kelgancha yaxshilik qil, yomonlik qilmagin. Duo olishga harakat qil. Duo tufayli umring uzun, rizqing mo'l, baxtli va omadli bo'lasan, qarg'ish eshitadigan odam ikki dunyoda o'nglanmaydi”.

Hayotimda duo bilan murodiga yetganlar va qarg'ish bilan baloga giriftor bo'lganlarga ko'p guvoh bo'lganman.

...Bolaligimizda Salim degan o'ta sho'x, yerga ursa osmonga sakraydigan, quloqsiz bir bezori bola bor edi. Tekkanga tegib, tegmaganga kesak otardi. Kunlarning birida beva qo'shnimiz Hadicha xolaning bog'lariga kirib, yangi o'tqazilgan, yosh nihollarni egib, sindirib payhonlab yurganida, xola ko'rib qolib, “Ha, bola bo'lmay baloga giriftor bo'l-e, yosh nihollami sindirgan

qo'ling sinmasa asti rozi emasman", deb cho'kkalab ikki mushtlarini tizzalariga urib qarg'aganlari esinidan chiqmaydi. Nima bo'ldi-yu, oradan ko'p o'tmay Salim daraxtga ilinib qolgan varragini olartan deb, yiqilib tushdi. Ancha vaqt qo'lini bo'yniga osib yurdi.

. . . Tengqurimiz Zokirjon biz bilan birga ikki anhor o'rtasida qo'y va echkilarini boqardi. Uzoqlashib ketgan mollarni galma-galdan qaytarib kelardik. Hamma qo'lidagi xivich bilan borib qaytarib kelsa, u qo'y-echkilarni oyog'i bilan tepib haydab kelardi.

O'tkinchilar: "Hoy bola, mollarni tepib bo'lmaydi" deyishsa, ham parvo qilmasdi. O'rtoqlarini ham orqasidan kelib, hazillashib tepib qochib qolardi. Oxiri Zokirjon o'rtog' imiz mototsikldan yiqilib, oyog'i cho'loq bo'lib qoldi.

O'zi bizdan yoshroq bo'lsa ham, aqlli, idrokl i, ziyrak Abduvahob ba'zi so'zlari bilan hammamizni og'ziga qaratib qo'yardi. Kattalar bilmagan hikmatli so'zlarni gapirib bizni qoyil qoldirardi. Mahallamizdagilar uni shirinsuxanligi uchun hurmat qilishardi. Serharakat, chaqqon va zukko bola edi. Uning ko'p vaqti Hadicha xolanikida, uy yumushlariga qarashish bilan o'tardi. Chunki xolaning o'g' illari urushga ketib qaytib kelishmagan, qizlari turmushga chiqib ketgan edi. Mevalarni terib, yerlarini chopib, suv olib kelib, o'tinlarini yorib, hatto hovlilarini ham supurardi. Ba'zilar uni "Hadicha xolaning malayi" deb masxara qilishardi.

Abduvahob yaxshi o'qigani, mehnatsevarligi, eng asosiysi duoni ko'p olgani tufayli tez kunda yuqori pog'onalarga ko'tarila boshladi. Transport institutini muvaffaqiyatli bitirib, sut kombinatiga bosh muhandis, keyin atir-upa ishlab chiqaradigan fabrikada direktor bo'ldi. Shu davrda ham muhtojlarga yordamini ayamadi. ularning qayg'ulari-yu xursandchiligiga sherik bo'ldi.

Hozir nafaqalik gashtini surib, mahallaning obodonlashtirish ishlarida bosh-qosh.

HU dZiZlâr, duoda gap ko'p ekan!

7-topshiriq. Quyidagi gaplarda so'z tartibining buzilishi bilan bog'liq uslubiy xatolarni aniqlang, ularni o'z o'rniga qo'yib, tahrir qilib ko'chiring.

1. Astoydil fermer xo'jaligi a'zolari mehnat qilmoqdalar. 2. Biz xalq shevalarini tasvirlaymiz va o'rganamiz. 3. Texnika — chinakam dehqonning do'sti. 4. U suv ichdi va qaynatdi. 5. Muharrir bo'lib ishlayman jumalda. 6. Nigora Ahmedovaning yaqinda quvonchli hodisa hayotida yuz berdi.

8- topshiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling.

Soliq nima?

Soliqlar davlatning korxonalar va tashkilotlarning har bir fuqaro topgan daroinadidan foiz miqdorida undiriladigan pul mablag'idir. Soliqlar davlat byudjetini hosil qiladi. Davlat sarmoyasi iqtisodiyotni bir tekis yurgizish imkonini beradi. Minglab tadbirkorlar korxonalar, tashkilotlar, firmalar o'z foydalaridan davlatga soliq to'laydilar. O'z navbatida, davlat xizmatchilariga to'lanadigan maosh va boshqa zaruriy xizmatlar uchun to'lovlar amalga oshiriladi.

Davlat byudjeti hukumatning har yilgi daromad va xarajatlari hisobidir. Davlat byudjetining asosiy vazifasi moliyaviy zaxiralar yordamida iqtisodni samarali rivojlantirish va umumdavlat miqyosidagi vazifalarni hal qilish uchun sharoit yaratishdir.

Byudjetning o'zi ikki qismdan iborat bo'ladi: yalpi daromad va xarajatlar. Olingan soliq davlat byudjetining daromadi bo'lib, u obodoniashtirish, madaniy ishlar, sog'liqni saqlash, maktab-maorif, ijtimoiy ta'minot sohasidagi chora-tadbirlar uchun ishlatiladi.

9- topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Eaia

ilaix — Qiuiaricovax cpyxrypa, xopopax cOбираег, xpaiuiT. HdKalUiu-
ваег, Феие»аые cpe, qcvва, zoitpopyуег деНе»оioе обраиенге, гирош-
водд всаioopасиегы с хпиieir uuit, предосшв яя хредиггы. ВьггусКая
иеишые буйагii ii, кеiiьгii. Нгiаое говоря, yrO Qrtriaricovая Qгipма, где
"сырьео" спумаТ депоЗизЫ (а'оiады), а "хоНеуНыv продуйrров"
яВJиEtOTCA Вьдаиуиые cсупы (хредхгы).

Вьлр ха, по yueiiHdfi OT предоегаюieioiaаесiНых cpeпcТв, г.е.

байховских и гродег, идет гредже всего на она игдержех, связанных с проитессоу превращенія депозиггов в кредиты (зарпнам работипиам, затраты на основные фогды и др).

О вшахся посЗе атах изьггии сука явплется прибылсю бай+ха, с нее на иис яются дивідеіды на ашциі банка, какаая-то іасть идет на расипірение его дея+еоьнООТН.

В наспящее время во многих странах, в том числе и в Узбекистане, действует ,двухуровневая система банков.

Первый уровень обртует ценвршійныи банк (он может нтывазъся государственным, наитіоііапъныи), обладающий иоііопольным правои оииссии денег и явялтощіііся гсавглы ггроводніікои дене» іо-креіігтноіі поііггіііоіі государства. Центр-банк таіохе хоіігтролирует деятельность всех реждеіііі второго уровня банковской системы с аны.

Кохлеруесхііе банки, составяющке второіі уровень банковской сзсмы сщайы, занзиаіотся ипіроким кругосі оіерашці.

!!-!*RShiriq. Matnни o'zbek tiliga tarjima qiling. Ajratib ko'r-satilgan so'z va so'z birikmalarining ma'nosini eslab qoling.

КРАСНАЯ КНИГА

Кто сегодня не знает о существовании Красной книги? Ноябрь а Книгу назвшііі красной? Красный цвет — сигнал запреіа, понязныі піодям всего шира. Знаяит, Красная ктліга предупредгаает о тот, каким животіібіи и растеніям Грозігт опасность ишесновенія.

Красііая книіга іімеет вид толстого гіерезинііого квендарл, то есть что скал зііига, оюбоіі листок хоторои может бЫТЬ заменен другзу пріі поп ении по вых даіпых. Ліісты а ЗТОИ хііоре разііого цвета: прасііые, и.еотые, бепые, аепеные. то *рОСРтБх: пусніах заніісатрбі сведения о аидах, находящггхся под угрозой нсезновенія; иа **лспітых** — о тех, которые схооро угуг іісеззіугь; иа *бсаых* — о перких видах, состояііе козорух выЗыаает опасение; аа *зепііых* - сведения о тех

відах, которые в нужной мере восстановлены •десятилетием, которые не грозят их исчезновение.

Но вероятно, немногие знают историю создания Красной книги. Международную Красную книгу предложили создать английские ученые Питер Схогг, много сделавший для охраны природы, и другие.

В 1948 году в небольшом городке Фонтенбло (недалеко от Парижа) на международной конференции был основан Международный Союз охраны природы (МСОП), который уредил международную Красную книгу.

Красная книга включает в себя редкие виды флоры и фауны всей планеты. Необходимы и ее дополнения стаи национальные Красные книги. Они созданы в ряде стран, где есть исчезающие виды флоры и фауны. Есть Красная книга и в Узбекистане, в которой записаны редкие виды растений и животных на территории нашей республики. Все Красные книги — документы временного пользования. Все данные в них постоянно обновляются. Многие виды флоры и фауны, которые были занесены в Красную книгу ранее, сегодня уже не являются исчезающими. Они восстановлены с помощью человека. Но многие всегомира редкие, это такие животные и растения навсегда останутся на страницах Красной книги. Останутся как напоминание о работе о том, что еще будет природа, которую надо охранять, чтобы ее восстановить.

18- MAVZU. TABIAT VA INSON

*Yaxshi va yomon xulqning hammosi sharoil, tar biya,
odatlanish nofiyasida vujudga keladi. Ynxshi xulqqa ham ndat
lufayli erishiladi.*

Abu Ali ibn Sirio

Ekologik xavf

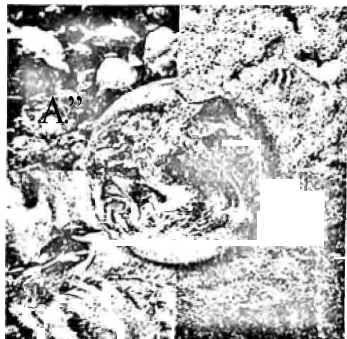

XX asrda texnikaning rivoji, xalq xo'jaligi va kundalik tumiushni kim-yolashtirish, yer yuzida aholi sonining keskin ko'payishi oqibatida tabiat bilan inson o'rtasidagi muvozanatning buzilishi, yer, suv va havoning inson hayotiga zararli darajada ifloslanishi natijasida ekologik tanglik xavfi paydo bo'ldi.

Buning birinchi sababi jamiyatga motorlarning keng ko'lanida kirib kelishi bo'lib, XIX asrning oxiri - XX asrning ilk yillaridan boshlandi; keyingi yuz yil ichida dunyo motorlar olamiga aylandi: hozirgi davrda jahon bo'yicha necha million avtomobil, paroxod, parovoz, lokomobil, samolyot, mototsikl, yaxta, kemacha, turli yoqilg'ida va yonilg'ida ishlaydigan elektrostansiyalar, isitish qurilmalari va hokazolarni sanab adog'iga yetib bo'lmaydi. Yoqilg'ida va yonilg'ida ishlaydigan har bir motor yoki motorli inshoot, aslida, insonga kerakli kislorodni iste'mol qiluvchi raqibdir. Motorlar tutab, bir tomondan, insonga yengillik va qulaylik tug'dirsa-da, ikinchi tomondan, atrof-muhitni ifloslantiradi, inson yashayotgan muhitni izdan chiqarib, uni turli kasalliklarga duchor qiladi.

Ekologik tanglik xavfi yuzaga kelishining ikkinchi manbai - kimyolashtirish, qishloq xo'jaligida, chorvachilikda, sanoatda, tran-

sportda yaxshi ko'rsatkichlarga erishish maqsadida kimyoviy moddalardan keng foydalanishdir. Bu jarayon O'zbekistonda ham namoyon bo'ldi, sariq kasali bo'yicha respublikamizning jahonda "yetakchi" o'ringa chiqishiga olib keldi, turli kasalliklarning keng tarqalishiga sababchi bo'ldi. Ekologik tanglik xavfi o'sishining uchinchi sababi - aholining talablari va

unga ko'rsatiladigan maishiy xizmatning takomillashishi natijasida paydo bo'ladigan iflos chiqindilarning ko'payishidir (turli ishlatilgan qog'oz, karton, quticha, butilka, fiakon, oziq-ovqat qoldiqlari va hokazolar).

Jamiyat hayoti izchil ilmiy negizda tashkil qilinib, u fan tavsiyalari va tibbiyot qonunlari asosida olib borilsa, ekologik tanglik xavfini kamaytirish va asta-sekin zaruriy muvozanatga erishish mumkin.

O'zbekistonda ekologik tanglik xavfi, ayniqsa. katta e'tiborni talab qiladi. O'zbekiston - qadimiy boy sivilizatsiyaning markazlaridan biri. Uning aholisi zich joylashgan va yil sayin o'sib bormoqda. Keyingi yuz yil ichida (1897-1997) O'zbekistonda aholi soni o'n barobar o'sdi. Ammo suvni iste'mol qilish, aholiga xizmat ko'rsatish madaniyati takomillashishi bilan, sug'oriladigan yerlar sathi kengayishi sababli, o'n besh barobar o'sdi. Suv beradigan manba esa o'sha ikkita - .Amudaryo va Sirdaryo. Ko'z o'ngimizda yuzaga kelayotgan bu nomutanosiblik ekologik ahvolni yanada jiddiylashtirishi mumkin.

1- topshiriq.-

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi asosiy fikrni ajratib, ijodiy so'zlab bering;
- d) quyidagi termin va iboralarning ma'nosini yod oling.

Ekologiya [yuri. oikos — vatan, uy + logos - fan, ta'limot] — birgalikda yashaydigan tirik organizmlarning o'zaro va tevarak-atrofdagi muhit bilan bo'lgan munosabatini, shuningdek, odam va biosfera o'rtasidagi o'zaro munosabat masalalarini o'rganuvchi fan.

Atrof [tomonlar, chekka joylar] — Tevarakdagi yaqin joy, yaqin oradagi yerlar. *Motorlar tutab, bir tomondan, insonga yengillik va qulaylik lug' dirsci-da, ikkinchi tomondan, alrof-muhitni ifioslontiradi.*

Biologik — tirik organizmlarning hayoti va o'sishiga, ya'ni biologiyaga oid. *Biologik jarayonlar. Biologik tadqiqotlar.*

Biologiya [bio.. + yun. logos - so'z, ta'limot] — tirik organizmlarning hayoti va rivojlanish qonuniyatlari haqidagi ta'limot, fan. *O'simliklar biologiyasi. Biologiya darsi.*

Oavo [atmosfera, havo; iqlim, sbamol; ob-havo] — yer atmosferasini hosil qiluvchi, inson, hayvon, o'simliklar hayoti uchun zarur bo'lgan, asosan azot va kisloroddan iborat gazlar aralashmasi. *Toza havodan nafas olmoq.*

Kimyo [oddiy metallarni asl metallar (oltin, kumush)ga ay lantirish tushuncbasi] — moddalar, ularning tarkibi, tuzilishi, xossalari, shuningdek, bir moddaning boshqa moddaga aylanishini o'rganuvchi fan. *Analitik kimyo. Noorganik kimyo. Organik kimyo. Kimyo o'qituvchisi.*

Texnika [yurt.technike — mohir, usta<techne — san'at, mahorat] — jamiyatning inson faoliyatidagi ishlab chiqarish jarayonlarini amalga oshiruvchi va noishlab chiqarish ehtiyojlari uchun xizmat qiluvchi vositalar yig'indisi. *lig'or texnika. Aviatsiya texnikasi. Paxla terish lexnikasi. Texnika fanlari.*

Tibbiyot [tabobat, davolash] — kishilari sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash, ummi uzaytirish, kasalliklarning oldini olish, davolash haqidagi bilimlar va shu sohadagi amaliy tadbirlar majmui. *Abu Ali ibn Sino bundan ming yil ilgari o'simliklardan dori-darmonlar tayyorlab, libbiyotda qo'llagan.*

Maishiy [a. — hayotiy, hayot, turmushga oid] — maishatga, tirikchilikka oid. *Maishiy xizmat. Maishiy sharon.*

2- topshiriq. Dunyoda va O‘zbekistonda mavjud ekologik muammolar haqida esse yozing.

3- lopshiriq. “Orol fojiasi” mavzusida taqdimot tayyorlang.

Eslab qoling!

Yer ostida juJa ko‘p stv zaxiralari bor. Jumladan, 800 metr yer qatlamida to‘rt million kub kilometr suv bo‘ladi. Bu - butun dunyodagi daryolarning suvidan uch ming marta yoki ko‘l va dengizlarning suvidan 20 marta ko‘p demakdir.

4 topshiriq. O‘zbekiston ekologik harakatining faoliyati to‘g‘risida ma‘lumot to‘plang va guruhdoshingiz bilan dialogga kirishing.

GRAMMATIKA

Intervyu olish va berish qoidalari

Ommaviy axborot vositalarida keng qo‘llaniladigan axboriy janrlardan biri intervyu (qisqa suhbat)dir. Bu so‘z inglizcha bo‘lib, **“so‘rab olish, surislttirish”** degan ma‘noni bildiradi. Bu janr ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy-ishlab chiqarish. madaniy-ma‘rifiy hayotining barcha sohalarida qo‘llaniladi. Shu bilan birgalikda u ommaviy vositalari - gazetalar, jumallar, radio, televideniye, aKborot agentl iklari, intemetdan doimiy joy olib keladi.

Avallo, intervyii rasmiy va norasmiy Killarga bo‘linadi. Rasmiy intervyular asosan hukumat rahbarlarining faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan biror muhim voqea — rasmiy uchrashuv, safar, yirik anjuman va zarur sanalarga va boshqa davlat ahamiyatiga ega bo‘lgan tadbirlarga bag‘ishlanib o‘tkazilgan matbuot yig‘inlarida beriladi. Norasmiy intervyu esa jumalistlar tomonidan u yoki bu voqea, hodisa haqida yoziladi.

O‘z tuzilishi jihatidan intervyu ikki xil: intervyu-dialog, intervyu-monolog shaklida hann bo‘lishi mumkin.

Intervyu-dialogda mUKbir va suhbatdosh o‘Zaro savol-javob qilishadi. Bu savol-javob tayyorlanish jrayonida to‘g‘ridan-to‘g‘ri

og‘zaki ko‘rinishda yoki yozma savol-javob tarzida olib boriladi. Respublikamizning mashhur kishilari, fan arboblari, yozuvchilar, san'atkorlar, ishlab chiqarish ilg'orlari, tadbirkorlardan olingan intervyular matbuotimizda, radio, televideniyeda turli ruknlar ostida tez-tez berib boriladi.

Intervyu-monologda muxbir bergan birgina savolga suhbatdosh tomonidan berilgan javob o‘z aksini topadi. Bunday intervyu odatda hayotdagi birorta muhim ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy-ma'naviy masala yoki muammoni yoritish uchun qo‘llaniladi. Bunda suhbatdoshning javobi uning tilidan yoki jurnalist tomonidan sharhlanib berilishi mumkin. Bunday intervyu odatda hajm jihatdan dialog-intervyudan kichikroq bo‘ladi.

S-topshiriq. Intervyu haqidagi nazariy bilimlarni o‘zlashtirib intervyu-dialog, intervyu-monolog tayyorlang.

*!*RShiriq.* Intervyuning rasmiy va norasmiy xillariga qisqa suhbat uyushtiring.

7-topshiriq. Respublikamizda ijtimoiy hayotning muhim masalalari bo‘yicha o‘tkazilgan matbuot anjumani haqida material topilgan va axborot tayyorlang.

8-topshiriq. Tasavvur qiling. Siz “To‘g‘ridan to‘g‘ri mulOQOt” rukni ostida intervyu tayyorlashingiz kerak. Qaysi mashhurlar insonlardan intervyu olgan bo‘lardingiz? Suhbatni yozma shaklda bayon eting.

9-topshiriq. O‘qing. Maqollarni daftaringizga ko‘chirib yozing va eslab qoling.

1. Suv — oltindan aziz. 2. Suv — zar, suvchi — zargar. 3. Suv keldi — nur keldi. 4. Suvning qatrasi — ofiobning zarrasi. 5. Elning hayoti yer bilan, yer hayoti suv bilan. 6. Ariqdan suv uzilmasa, savatdan non arimas. 7. Suv yil oqar, o‘lamga gul taqar. 8. SliV

taralar tuproqqa, oro berar yaproqqa. 9. Tomchi suvda tol ko'karar. 10. Suvsiz yerda tol bo'lmas, qovoqarida bol bo'lmas. 11. Suvsiz yer — mozor, suvli yer — gulzor. 12. Suvsiz yer — jonsiz jasad. 13. Suvsiz yerga qush qo'nmas, o'tsiz yerga yurt qo'nmas. 14. Suvni qum tagidan qidir. 15. Qum bor joyda suv bor, suv bor joyda jon bor.

10-topshiriq. O'zbekistonning hayvonot va nabodot dunyosi haqida referat tayyorlang.

11-topshiriq. Gaplar tartibi ataylab o'zgartirilgan quyidagi matnni o'qing. Gaplarning haqiqiy tartibidagi o'mi berilgan, ularni o'z o'miga qo'yib kochiring.

Atla ana shu qo'shiq hisoblanadi. Bola tug'ilgani zahoti dunyodagi eng mehr bilan aytiladigan qo'shiqni eshitadi. Sevimli shoirimiz Cho'lpon alfa haqida shunday degan edi: "Bola tez uxlab qolar. Bir bola uxlamasa, alfa aytadilar. Chunki ul andin bir lazzat his qilur". Keksalarimiz allaning sadolari bola ruhiga iymon, vataniga muhabbat, xalqiga hurmat, o'zi tug'ilgan oilaga izzat bo'lib quyilishini ko'p aytganlar. Bu ifoda allaning eng muhim fazilati-bola ruhida ta'siri aks etgan. Ayni chog'da bu so'zning "Alloh"dan olinganligi ham ta'kidlanadi. Alla atamasi olimlarning ta'kidlashlaricha, ovutib uxlatish ma'nosini berar ekan. Al la deyarli hamma xalq og'zaki ijodida bor .

12-topshiriq. Quyidagi qiziqarli ma'lumotlarni tarjima qiling.

Keyingi ellik yil ichida suvdan betartib foydalanish oqibatida Nil, Efrat, Tigr, Kolorado, Sirdaryo, Amudaryo, Chu va 11 daryolarining suv sathi keskin pasaydi.

Yer yuzining o'n foiz aholisi notoza suv iste'mol qilishi oqibatida aziyat chekyapti.

Bir tonna po'lat ishlab chiqarish uchun 120 kub metr, Shuncha kimyo tola ishlab chiqarish uchun 2000 kub metr suv sarflanadi.

Qishloq xo'jaligida 1 kg don uchun 750 litr, 1 kg kartoshkaga 1500 litr, 1 kg guruch uchun 160-200 kub metr, 1 kg paxta to'lasiligi uchun 75 kub metr suv ishlatiladi.

Yurtimizda har bir kishi uchun kuniga 160-200 litr suv sarflanadi.

13-topshiriq. Muloqotni tarjima qiling.

— Как зы руоаеуиь, РусТав, поеМу хсue3aior ria Зеone НехоТорые Витцл ЯтНВОТНых х расвеННñ?

— FJlaBNая прхухНа, по-uOØM , В ХҮ'1li{ННøесхoM сребнеНхН iix øenoВехou.

— хаioie-Н бу,ць геры ,dJlfl НХ ГохраНеНioi н}ЗНННМă1OTClI?

— КоНеу Но. Меiщу НарОдНбI Ğ COIO3 OX;3&tНб1 н;ЗИ;3O,IT Ы Н Н}ЗНJ3O,ф Ньгх ресурсoВ уoредoн “КрасНyo iННН ”. Она содер riT хрaзxxe cВeдeННя O распрoсгpaHeНioi, uиicнеННoCTH, 6FIOJIOrHH Н oepax onpaиы редtwtx BPIQOB 2KHBOТHbix it pacpeH ñ Bcepo uxpa.

— В Науieñ cТpaHe ecТЬ ТаКая xiøira?

— ,Qa. Y HaG Tope ВынущеНа “КрăСНăfl tundra”. В a KНr1 bioiioeНы 22 BH,IT a unexonxraioi tHX, 3.1 BH,IT НТНp, 5 BH,QOB прeссыихaioищНХCfl Н 5 BH,f{OB }3bi6, oбиiT&tOtrj НХ В iiauiеñ c aHe. RTH 2KHBOТHые подпeмaT nOnHOñ oxpaHe. M Hori'le paczeНия, za'u«e aaHecEHНbie ø “КрасНyo iuøtry”, He no,цoemaT Cбopу.

14-topshiriq. Quyidagi so'z birikmalari ishtirokida gap tuzing.

Ha onot olami, o'simliklar dunyosi, go'sht va mo'yna, ondatra, qunduz, suvsar, nutra, tulki, qo'riqxona, sutemizuVchil&tГ, o'rmon, chakalakzor, ayiq, bo'ri, olmaxon, burgut, kalxat, qar-chig'ay, qumoy, tasqara, boltayutar, miqqiy, lochin, qarg a, QUZ-g'un, kaklik, qirg'ovul, parranda, tekislik.

15-topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling va sarlavha toping.

гпoбаøыиыe irixеHeНийх KflNMăTă Н äHTpOnoreННая (øeno-Beцeсxал, xoяяñCTBeiiНая, ToøHee — бeoxoзнñCTBeННая) дeяTeoь-

іюсть совместно пороқин и ряд аюопогіюесхіюх катастроф гтанетарного аасшзаба. Средію ніюх — гіюбепь Арансхого юоря, обезвожіювание ію огустьніювание земель в его басейне.

Исходя из суіесзвуююцнх усюовію. с первнх днелю несавіюсимостю неіюсредственію под рухювопством Первого Презідейга И. А. Каріююова правітельсзао страны образіюно основное вніюмание на создание благопрітгных усюовію для обезгіюенію охрану труда и здюровья. Основная цель аюопогіюескою поюігкы Ресгіюбпзю Узбехюстаію в этот направленію — охрана пріюроды и рацион іююе іюпользование пріюродных ресурсов, поддержка соціаюоно-аюопогг'іесхіюх отіююіеіюіюію іеухду пріюродою и общесювою для обезпеченія безюпасіююю д ая жігіню и здюровся челоюек аюологі'іесхю среды.

За сорок нет площадь ахааторіюю А рпського юоря сократюпась более see в 7 раз, обхей воАн уеньяшпся в 13 раз. Засюпение воды достюгло в оападною чаетю моря 110—112 *rfn*, а в востююною 280 г/п. Море удапіююось оз берега на 120—200 хм. На дне высохіююего моря обраюовшюась засюпенгіаю допіюіюа, обіюая зерріггорюа хотюроюю составляет 45 тыс. хв. хм. Вспедстаріе хріюіюлеса водная поюерхность ооер сократюпась со 100 тыс. га на 50 %, каюышовые заросли со 120 тысяч геіттаров до 15—20 тыс. га, tran с 300 тыс. га до 125 га. В резульаате высухания Арпського моря з резхого поювышенія урөвня его засюпенности из 32 вюдов рыб, суіюестювоавіююх в Море в 60-е годы, в настоящее время остшюсь только 6 вюдов.

Уабехюстан, совместно с государством L {ентрапнюна Аююю и прію поддержке международного союбщесзва, предгірнюнаеяз ахсценіююе меры по прггюуеніюіенію негазавгюгх поспедствіююю этой аюологтесхююю катастрофы.

16-topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tajima qiling.

Легенда о пріюроде ію іюеюоаеуе

Уеюоаех усзшю от ве іюно борюбы G пріюродоюю: от холода, голода, опасностей. И когда гірюгеюе •іеюевех К ОЛИМфі И

19- MAYZU. INSON VA SALOMATLIK

*Badantarbiya bilan mcishg 'ul bo 'linsa, hech qanday dori-darmonga zarurat qolmaydi, **buning** uchun muayyan bir tartf' bga rioya qilmoq ham shart.*
akil Off tbn Sino

O'zbekiston sporti

O'zbekistonda sport - davlat siyosati va bunyodkorlik faoliyatining muhim sohalaridan biri. O'zbekiston - alpomishlar eli. Xalqimiz minglab polvonlarni, 3 el-yurti hayratda qoldirgan o'g'lonlarni tarbiyalagan. Ularning dong'i atrof mamlakatlarga ham keng tarqalgan. Xorazmlik afsonaviy Pahlavon Mahmud,

Ahmad polvon, Mahkam polvon kabi mashhur polvonlarning nomini xalqimiz chuqur hurmat bilan tilga oladi.

Mustaqillik tufayli O'zbekiston sportida yangi sahifa ochildi. Bu masalaga O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov shaxsan diqqat-e'tibor qaratdi. Mustaqil O'zbekiston sportchilari bu g'amxo'rlik va otalarcha mehribonlikni oqlamoqdalar. Mustaqillik yillarida sport sohasida quyidagi tub o'zgarishlar amalga oshirildi:

a) 1991-yilgacha O'zbekistonda xalqaro andozalarga javob beradigan bironta sport inshooti yo'q edi. Endilikda bular mavjud va ularning yangilari yaratilmoqda;

b) avvallai yurtimizda xalqaro sport musobaqalari o'tkazilmagan bo'lsa, endilikda har yili o'nlab xalqaro va mintaqaviy musobaqalar uyushtirilmoqda;

d) sport umumdavlat, umumxalq ahamiyatiga ega soha darajasiga ko'tarildi;

e) sport yosh a lodni sog'lom qilib tarbiyalash vositasi ekanligi asosiy vazifa sifatida belgilandi;

f) sportning milliy turlarini tiklashga katta e'tibor berila boshladi va milliy o'zbek kurashi xalqaro sport trlari qatoridan joy oldi;

g) O'zbekiston sportchilari xalqaro musobaqalarda mustaqil jamoa sifatida chiqa boshladilar va O'zbekiston nomini jahonga olib chiqdilar. 1991-yilgacha O'zbekistonda faqat bitta grossmeyster (G.A'zamov) bor edi. Hozirgi kunda 1 Otadan ziyod grossmeyster o'sib yetishdi, shu jumladan, Rustam Qosimjonov dunyodagi yuzdan oshiq eng atoqli grossmeysterlar orasida jahon chempioni darajasiga ko'tarildi. 1992-yilda O'zbekiston sportchilari ttirli xalqaro musobaqalarda hammasi bo'lib 79 ta medal olgan bo'lsalar, 2005-yilda ular 530 ta medal sohibi bo'ldilar;

h) O'zbekiston tarixida birinchi bor 1998-yilda O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimov tashabbusi bilan faqat buyuk sportchilarga beriladigan "O'zbekiston iftixori" faxriy unvoni ta'sis etildi va yigirmaga yaqin sportchimiz bu faxriy unvonga sazovor bo'ldilar;

i) o'zbeklarning o'ziga xos jismoniy xususiyatlari va ko'r-satkichlari inobatga olinib, sportning, sportchining vazniga qarab toifalarga ajratadigan va og' irlik toifalariga qarab olib boriladigan turlariga (kurash, sambo, taekvando. karate, boks, og' tr atletika Va boshqalar) birinchi navbatda e'tibor berildi.

1-topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnga munosabat bildirib so'zlang. Oxirgi yillai da sport-chilarimiz erishgan yutuqlarni aytib bering;
- d) qujidagi termin va iboralarning ma'nosini eslab qoling.

Chempion [ingl. **champion** fr. **champion** - **jangchi**, kurashchi] - sportning biror turi bo'yicha shahar, viloyat, mamlakat yoki jahon birinchiligi uchun o'tkazilgan musobaqa g'olibi bo'lgan sportchi yoki sport jamoasi. *Biigun hammaning og'zida bir gap: Rusfam Qosimjonov - shaxmaf bo'yicha jahon chempioni!*

Boks [ingl. **box** - **musht urishb, zarb**] - ikki raqibning maxsus qo'lqop kiyib, ma'lum qoidalar asosida yakkama-yakka mushtlashish musobaqasi. *Harbiydcı boks sportiga ifiziqib, razryad hcun olibdi.*

Inshoot {**qurilishlar, binolar**} - turli maqsadlar uchun qurilgan binolar va ularning uskuna-jihzlari. *Gidrotexnik inshooilar.*

Taekvando [**koreyscha: taz-oyoq, kvon** - **qo'l, do-yo'l: oyoq va qo'l** **Harning harakat yo'li, usuli**] - erkak va ayollarning o'z vazn toifalarida (yakka va jamoaviy), belgili qoidalar asosida, oyoq va qo'llar bilan zarbalar berishdan iborat sport kurashi turi. *Xalqaro taekvando federatsiyasi.*

Tasbabbus [**tirisbqoqlik, barqarorlik, qat'iylik; g'ayrat, tashabbus**] - biror ishga boshlovchi, da'vat etuvchi sa'y-harakat, g'ayrat. *Ilg'orlar tashabbusi bilan boshlangan musobaqa. Tashabbus ko'rsatib ishlamoq.*

Karate [yap. "hech narsasiz, yalang qo'l bilan"] - quolsiz o'zini o'zi himoya qilishning yaponcha tizimi: raqib tanasining og'riydigan, eng nozik joylariga qo'l yoki oyog bilan zarbalar berishga asoslangan sport turi. *Xalqaro ken-are federatsiyasi.*

Kurash - yiqitish, g'olib chiqish uchun ikki kishi o'rtasidagi, ma'lum qoidaga asoslangan olishuv, o'zaro bellashuv. *ÂfiffıJ 0'zbek kurashi xalqaro sport iurlari qatoridan joy olcli;*

Sport {ingl. sport < disport - o'yin, o'yin-kulgi} - sog'liqni mustahkamlashga va jismoniy jihatdan har tomonlama o'sishga qaratilgan badantarbiya mashqlari, shular bo'yicha musobaqalar, kurash, turizni va sh. k. majmui; jismoniy madaniyatning tarkibiy qismi. *Sport umumdavlat ahamiyatiga ega soha darajasiga ko'larildi.*

Sambo [samozahita bez orujiya - "qurolsiz o'zini himoya qilish" birikmasining qisqartmasi]-kurashning xilma-xil, samarali milliy usullarni qamrab olgan bir turi. *Sambo bilan shug'ullinmocj.*

Sog'lom - dard-kasaldan holi; sog'. Sog'lom odam. *Sport yosh avlodni sog'lom qilib tarbiyalash vositasi ekanligi asosiy vazifa sifatida belgilandi.*

Umumdavlat - davlat miqyosidagi, davlat uchun umumiy. *Sport unumdavlat ahamiyatiga ega soha darajasiga ko'larildi.*

G'amxo'rlik - kimsa haqida qayg'urish, uning g'amini yeyish; g'amxo'r shaxsga xos ish, xatti-harakat. *Mustaqil O'zbekiStort sportchilari bu g'anixo'rlik va otalarcha mehribonlikni oqlamoqdalar.*

Grossmeyster [nem. Grozmeister - katta usta] - shaxinat va shashka ustalariga beriladigan eng oliy unvon va shu unvonga ega bo'lgan shaxnatchi yoki shashkachi. *Rustam Qosijtjonov dunyodagi yuzdan oshiq eng aloqli grossme yslet lar orasida jahon chempioni darajasiga ko'tarildi.*

Polvon [baquvvat, botir, qahramon, bahodir] - 1. ismoniy jihatdan kuchli, baquvvat kishi; bahodir, pahlavon. 2. Kurash tushadigan sportchi. *Ahmad polvon, Mahkam polvon kabi mashhur polvonlarning nomini xalqimiz chuqur hurmal bilan tilga oladi.*

Pahlavon [qahramon, botir,] - barvasta va zabardast; jismoniy baquvvat, bahodir. *Pahlavon o'g'lon.*

2- topshiriq. “Salomatligimiz o‘z qo‘limizda” mavzusida esse yozing.

3- topsltiriq. Salomatlik haqidagi o‘zbek xalq maqollaridan namunalar yozing.

4- topshiriq. Mehnat xavfsizligi qoidalarini tuzing.

GRAMMATIKA

Reportaj tayyorlash

Axboriy publitsistikaning asosiy janri laridan biri reportajdir. Reportaj so‘zi lotincha “*refiortare*” yetkazib berish degan ma‘noni bildiradi. Reportaj-voqea, hodisalarni be osita jonli aks ettiruvchi, tezkor yoritib beruvchi axboriy materialdir. Uning oddiy xabardan farq i shuki, xabarda hayotdan olingan fakt, voqea, hodisalar, umumiy, ya‘ni. qayd etish tarzida bayon etilsa, reportajda fakt, voqea va hodisalar haqida bevosita, o‘sha voqea, hodisa bo‘lib o‘tayotgan paytda, shu voqea va hodisalar yuz berayotgan joydan to‘g‘ridan to‘g‘ri xabar beriladi. Jonli tasvirlanadi hamda bu jarayonda jumalist bevosita ishtirok etadi.

Reportaj axborotning o‘ziga xos ko‘rininshi bo‘lganligi boisidan unda ma‘lumot berish, xabardor qilish kabi xususiyatlar ham mavjud.

Reportaj aks ettirayotgan obyektini nuqtai nazaridan *voqea(band) reportaji, muayyit mavtuga bag'ishlaugazt reportaj, muam to!f reportaj, reportaj sharh* kabilarga bo‘linadi.

Voqea(band) reportaj hayotda yuz bergan biror muhim ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy yoki madaniy-ma'naviy voqea va hodisa haqida hikoya qiladi. Bunga parlament majlisi, hukumat rahbarlarining rasmiy safarlari va uchrashuvlari, yirik anjumanlar haqidagi reportajlar misol bo‘la oladi.

Muayyan mavzuga bag'ishlangan reportajlar esa hayotdagi muayyan sohalarga, masalalarga bag'ishlangan bo'ladi. Masalan, reporter jamiyat hayotidagi biror bir mavzu, masalan, biyor shifoxonaning faoliyati, ilmiy muassasalarda olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishlari va boshqa mavzularni o'rganib, o'sha joylardan reportaj olib borishlari mumkin.

Muammoli reportaj esa hayotning ma'lum bir ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy yoki madaniy-ma'naviy muammolarni yoritishga bag'ishlangan bo'ladi. Masalan, jurnalist hayotda uchraydigan giyohvandlik, ichkilikbozlik yoki biror boshqa noxush hollar haqida maxsus reportajlar tayyorlash i mumkin. Bunda u shu sohadagi faktlarni chuqur o'rganib, tahlil qilib, bu muammolar haqida jamoatchilik fikrini uyg'otishi mumkin.

Reportaj-sharh biror voqeani boshdan oyoq tasvirlash, ko'rsatishga bag'ishlanadi va o'sha voqeani sharhlab beradi. Bunga sport eshittirishlari, futbol sharhini misol keltirish mumkin.

5- fopshiriq. "Xalq so'zi" gazetasining 2019-yil sonida bosilgan reportajni o'qib o'rganing. Reportajning janr xususiyatlariga e'tibor bering va tahlil qiling.

6- *topshiriq.* Reportaj haqidagi nazariy bilimlarni o'zlashtirib, muammoli reportaj tayyorlang.

7- *topshiriq.* Reportaj turlarini Venn diagrammasidan foydalanib taqqoslang va tahlil qiling.

8- *topshiriq*. Reportajning janr xususiyatlari dan foydalanib sport musobaqalari, futbol, tennis, boks va boshqa sport o'yinlari haqida reportaj tayyorlang.

9- *topshiriq*. Tabobatga doir quyidagi hadisلامي o'qing va mag'zini chaqing.

Surma ko'zni ravshan qilib, kipriklami o'stiradi.

Bir joyda vabo kasali bor deb eshitalaring, o'sha joyga kirmanglar. Agar sizlar yashayotgan joyga yabo kelsa. o'sha yerdan qochib chiqib ketmanglar.

Ko'pi mast qiladigan ichimliklarning ozidan ham sizlami qaytaraman.

Safar qilinglar, sog'lom va rizqu nasibali bo'lasizlar.

Ey Tangrining bandalari! Bemorlaringizni davolatinglar, zero, Tangri har dardning davosini ham yaratgan, faqat keksalikning davosi yo'qdir.

Betoblingda seni ko'rgani kelmagan odamni sen borib ko'raver.

Senga xayru ehson qilmagan odamga sen ehson qilaver. Insonga bir vodiy to'la molu dunyo berilsa, u ikkinchi vodiyning ham berilishini xohlaydi. Ikkinchisidan key in uchinchisini va hokazo, uning nafs to'ymaydi. Insonning ko'zini faqat tuproq (qabr tuprog'i) to'ydiradi. Kimki tavba qilsa, Tangri uni kechiradi.

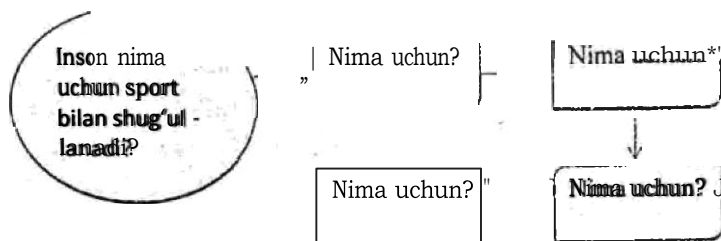
Odam tanasida qorindan yomonroq idish yo'qdir. Inson bir necha osham ovqat bilan kifoyalanadi. Agar zarur bo'lsa, qorinning uchdan birini ovqatga, yana uchdan birini suvga, qolgan uchdan birini nafas olishga ajratsin.

Bemorni ko'rgani borganda uning peshanasiga qo'lni qo'yib hol-ahvol so'rash barkamol ziyorat hisoblanadi. Qo'l berib ko'rishib salomlashish mukammal bo'ladi.

10- *topshiriq*. Gaplarni ko'chiring. Donolarning salomatlik haqidagi fikri larini yod oling.

1. Jismoniy mashqlar bilan doimo mo'tadil shug'ullanib borgan kishi hech qanday davoga muhtoj bo'lmaydi. (*Ibn Sino*). 2. Odamning salomatligi tashqi sharoit bilan chambarchas bog'langan. (*Ibn Sino*). 3. Agar havoda chang va tuman bo'lmasa edi, kishi ming yil yashagan bo'lardi. (*Ibn Sino*). 4. Olti narsa kishi yuzini o'zgartiradi: kutilmagan shodlik, birdan kelgan g'am, g'azab, uyqu, mastlik va qarilik. (*Kaykovus*). 5. Ko'p demak birla bo'lmag'il nodon, ko'p yemak birla bo'lmag'il hayvon. (*A.Navoiy*). 7. Badan rohati sog'liqda, aql rohati bilimda. (*Fales*). 8. Kasal bo'lmagan uncha sog'liqning qadriga yetmaydilar. (*Fuller*). 9. Har bir istakning tub maqsadi - sog'liqdir. (*At-Tabariy*). 10. Isitma - sli fo beruvchi jarayondir. (*Kullen*). 11. Men hayotda ikkita baxtsizlikni bilaman: u ham bo'lsa vijdotsizlik va bemorlikdir. (*L.N.Tolstoy*). 12. Bizning xatomiz shundaki, o'z salomatligimiz haqida faqat uni yo'qotganimizda, ya'ni mexanizm sinib, uni tuzatish kerak bo'lgandagina qayg'uramiz. (*K. Bikov*). 13. Umringni uzaytirishni istasang, taomni kamaytir. . *Franklin*).

II-topshiriq. "Nima uchun?" sxemasini to'ldiring.

!!-!*Rshiriq. Jahon meditsinasi yutuqlari haqida taqdimot tayyorlang.

13-topshiriq. Matnni o'qing. O'zingizni fe'l-atvoringiz haqida so'zlab bering.

Kishi fe'li va qon

Olimlar fikricha. qon guruhi kishining fe' l-atvori va o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Bu fikrni yapon olimi Poshitakering millionlab kishilar hayotini o'rganish xulosalari tasdiqlaydi.

Nomi o'rganilib, xulosa qilgan qon guruhlari bo'yicha kishilarning fe'l-atvorlari quyidagicha:

Birinchi guruh: siz peshqadamlikka o'chsiz. Oldingizga qo'y-gAR maqsadga erishmaguncha tinchimaysiz. Olg'a harakat qilishda to g'ri yo'nalish belgilay olasiz. O'z kuchingizga ishonasiz, lekin ehtiroslardan ham holi emassiz. Kamchiliklaringiz ham bor. Siz o'ta rashkchi va shoshqaloqsiz. Bundan tashqari, siz juda izzattalabsiz.

Ikkinchi guruh: siz muvozanat, osoyishtalik va tartib-intizomni yaxshi ko'rasiz. Odamlar bilan yaxshi ishlay olasiz. Bundan tashqari, siz ta'sirchan, madaniyatli va ochiqko'ngilsiz. Sizning kamchiliklaringiz o'jarligingiz va asablaringizni boshqara bilmasligingizda.

Uchinchi guruh: siz shakllangan shaxsiyatparastsiz, o'z xohishi bo'yicha ish qiluvchisiz. Hamma narsaga tez moslasha olasiz, xayolparastlikdan uzoqsiz. Lekin sizning o'zboshimchalik bilan ish qilishingiz ba'zi vaqtda xalaqit qilishi mumkin.

To'rtinchi guruh: siz tinch va xotirjamsiz, kishilar sizni sevdildilar va siz bilan o'zlarini erkin his qiladilar. Ularning vaqtini choq qilishni bilasiz. Lekin ayrim vaqtlarda qiziqqonsiz. Ba'zan esa uzoq vaqt ikkilanib, bir qarorga ketishga qiynalasisiz.

Bilasizmi...

Odam tanasida 80 grammga yaqin temir, 150 gram m natriy, 1000 gramm kalsiy, 60 gramm magniy, 65 foiz, ya'ni umumiy og'irlikning 45 kg. miqdorida kislorod, 10 foiz — 7 kg. miqdorda vodorod, 0,02 foiz ftor bo'ladi.

Inson o'rtacha 70 yil umr ko'rsa, shundan 23 yilini uxlash, 13 yilini kishi Jar bilan so'zlashish va 6 yilini ovqatJanish uchun sarf qiladi.

Bir kishi o'rtacha iqlim sharoitida yil davomida bir tonnaga yaqin suv iste'mol qiladi.

14-topshiriq. "Sport — tinchlik elchisi" mavzusida insho yozing.

15-topshiriq. Ibn Sinoning "Tib qonunlari" asari asosida taqdimot tayyorlang.

16-topsltiriq. Matnni o'qing. Tarjima qiling. Matning asosiy mazmunini o'zbek tilida gapirib bering.

Нирр•ia

«ЗаоенитьИй греескийй фпифософ ,Qiоген 2500 нет наза, q расхаоivarl по упщам Афiин с фонарем. На вопросы прохожiiх, •iто же он iiщез ,днем с огнем, ,Qiоген озвеуан: «Ищу человека!» С апно, но ведь упины ,древнего города быпii полны гiарода: старiiиш п детii, мутиины и тенiiины, торговiты, богатые и бедные... И ка быi из iiух был iepовех. ».

Каи вы ,цуиаете, iто те iiшен в вiiду ,Qiоген под споваиi «Pтцу оспоаска»? (ответы сщдентов)

Вывод: ,Qiоген искал не просто человека. Он iисхан особеiiного человека, не такого was все. А в охрумаiощтiх его оiодях фiiпософ вii,цеп обычных пiо,кеи, иi-тдиайдов, предста-виитепей рода иеловеуеского «homo sapiens». fl уиышпенно не повторяю ваиу версiiю о тг iности. А знаете почему? Тогда, две с поповиноii тыся ии нет ныiад Диоген не for так ответить. так как слово «пii'иность» от оатинского «persona» перво-наiально обозна iапо uасху - «пiiиuiи», в хоторoii вBic пап актер антиного театра. Pт лiiишь поз,днее существенно изиенiiпо свое онауенiiе. А хахiiе у вас есть асооiiиации со сповои пiiиность?

17-topshiriq. Matnni o'qing. Tarjima qiling. Matnga nom bering.

Ка iщyii человек представтез собоii iepовворииуЮ ИН-дiiвидушiiность, поэтому хараicгер ,деятельности человека может бьт' разпiiиыси. Огсiю,ка и появпяетс poi-гязiiе свобо,ды пiiиности в коппелсгiiве. Лiiянность бу,цет подпинно свобо,кноii, есоii открыты перспехтiiвы для еe развiiтiiя ii существуют возиожности ,для еe гiюпноценноii ,деятельности. В холпетиве, хоторьii создатi па основе обiiности iинтересов и iщпей его опенов, свобо,да пiiоности не только возуозуiа, но ii необ-ХОАиа.

Все ипены хоппепсгiiаа iисейот определенные обясанности.

Спооенный кoweіггив может апіять на гiовепегіііе іело-века, на расхрытие иіі,4ііви,quапыіых способностей. Если во азаимоотноііеннях между опеііаиіі коппек+ііва присутствует доброжепатеоьность, всаи uопоуощь, то а таком хопгехтиве пегхо у'іиться и работать, быстрее решать асе проблемы, строііть деловые конта»сгы.

я того чтобы хогпектив был дружныи іі сплюиенным, требуется много времени іі усіісііііі, но единство поставпенных целей, обијая работа приводят к жепаемыи резуьтатаи. “На обтем хіірмане іі аетер обіріііі: в onгіу стороггу quет, в одну szорону веет”, - гласит народная дрость.

Коппеіггив - это не спуцаи ііое сборище, а гругігіа піодеіі, объедііенных общеіі цепью, обиііии зада•іаиіі.

В каждом хопоеісгиве всегда есть иеловех, х мненіііо которого присуіііпаіоутся особенііо вніісіатеелью. Он является авторіітетои для всех иоенов коппетііва и от него зависит обczаноака в ііем.

Ааторіітет человека сіоіадывается іп доброжелательности, •іестнозсіі іі прііііщпішійности, гпубохііх зііаний, paztіoczopоннігх іінтересов, умеііія органиіаоаать іі повесзіі за собой то,4еи. С мнением такого оеповеха с•ііггаіоутся іі его мнением ,4орожат.

20- MAVZU. HUQUQIY MADANIYAT

*Konstilulsiya hamda qonun tolciblai iga
og'ishutay amal qilish ma'naviy saviyaini•-,
madariyatimi<-ning asosiy mezonigci aylanishi slai I.
Shavüat Mirziyoyev*

MADANIYAT

MADANIYAT (arabcha “madaniyat”- Madina shaprida VII asrdan boshlab targ‘ib etila boshlagan yangi dunyoqarash tarafdorlari va ularning izdoshlarining qarashlari, nuqtai nazarlari va amaliy xatti-harakatlari majmui; Madina shahrida tarbiya ko‘rishlik).

Madaniyat moddiy va ma'naviy ishlab chiqarish, ijtimoiy va o‘zaro munosabatlar, siyosat, oila, axloq, xulq, huquq, ta’lim, tarbiya, ijod, ilm-fan, xizmat ko‘rsatish, turmush tarzi kabilar bilan bog‘liq keng qamrovli voqeadir. Shuning uchun u jamiyat bilan birga rivojlanadi, jamiyatning taraqqiyot darajasini aks ettiradi.

Jamiyatdan tashqarida madaniyat yo‘q. Ijtimoiy munosabatlardagi har qanday o‘zgarish madaniyatga ta'sir etadi va u bu munosabatlarning qanday natijalarga olib kelishidan xabar beradi. Shu boisdan madaniyat nafaqat o‘tmishga yoki bugunga, shu bilan birga, kelajakka munosabatdir.

Madaniyat barkamol insonni shakllantirish vositasi hamdir. Bu vazifani bajarishga keng tarmoqli madaniyat o‘choqlari: madaniyat uylari va saroylari, kutubxonalar, muzeylar, teatrlar, ma'naviyat va ma'rifat markazlari, madaniyat va istirohat bog‘lari, bolalar va o‘smirlar ijodi markazlari, ommaviy axborot vositalari, nashriyotlar safarbar etilgan. Keyingi yillarda ular safida milliy-madaniy markazlar, xalq amaliy san'ati bilan shug‘ullanuvchi kichik korxonalar, xalqaro madaniy-ma'rifiy markazlar, firmalar va xususiy ustaxonalar ochilishi xalq ommasining ijtimoiy-madaniy hayotda faol ishtirokini ta'minlaydi.

Madaniyat masalalari mustaqil O‘zbekistonda eng muhim va dolzarb sohalardan biridir. Rivojlangan davlat bo‘lish uchun jamiyatimizda eng yetishmaydigan omil madaniyatdir. -Bu - ishlab chiqarish madaniyati, turmush madaniyati, xizmat ko‘rsatish madaniyati, muomala madaniyati, ekologiya madaniyati, bola tarbiyasi madaniyati.

Yuksak madaniyatsiz rivojlangan davlat bo‘lishi mumkin emas.

HUQUQIY MADANIYAT

RUQUQIY MADANIYAT - umumiy madaniyatning muhim qismi bo‘lib, quyidagi asosiy tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

1. Davlat tomonidan xalq va jamoat birlashmalari nuqtai nazarlarini ham ifodalovchi huquqiy siyosatning ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi. Bu siyosat davming ruhini huquqda ifodalash i lozim. Masalan, mustaqillik va bozor munosabatlari bilan bog‘ liq masalalar va vazifalar huquqiy siyosatdagi bosh yo‘nalishlardandir.

2. Yuksak darajada rivojlangan yuridik fanlarning bir qismi bo‘lib, u davlat va huquqiy madaniyatning muhim qismidir.

3. Keng va faot huquqiy ong huquqiy madaniyatning bir qismi bo‘lib, u davlat va huquqiy ruhiyat va huquqiy mafkura jiddiy o‘rin tutadi.

4. Huquqiy madaniyat - bu insonlarning davlat va huquq haqidagi muhim bilimlarni egalab olganlik darajasidir.

5. Ilgari erishilgan va to‘plangan barcha huquqiy tajriba, huquqiy yodgorliklar va ularning ommaga tarqatilishi huquqiy manbalar huquqiy madaniyatning asosini tashkil etadi.

6. Amaldagi me‘yoriy huquqiy hujjatlar: Konstitutsiya, qonunlar, kodekslar, rarrmonlar, qarorlar va boshqa huquqiy manbalar huquqiy madaniyatning asosini tashkil etadi.

7. Huquq ijodkorligi madaniyati, huquq me‘yorlarini yaratish masalasi, yuridik texnika darajasi, masalan, deputatlar va apparat xizmatchilarining huquqqa yondashuvi qanchalik yuqori va xolisona bo‘lsa, huquqiy madaniyat ham shunchalik yuksak bo‘ladi.

8. Huquqni amalga oshirish ishlarining tashkil etilishi qanchalik yuqori bo'lsa, u huquqiy madaniyatga ham o'z ijodiy ta'sirini ko'rsatadi va aksincha.

9. Huquqiy madaniyatning yana bir qismi - huquqni amalga oshiruvchi davlat idoralari va mansabdor shaxslarning huquq me'yorlari talablari darajasida hamda doirasida o'z huquqi, bu ch-larini bajarishi, ularni anglab olishidir.

10. Mamlakatning davlat va jamiyat hayotidagi qonunchilik darajasi, harnmaning qonun va sud oldida tengligi huquqiy madaniyatning ajralmas qismidir.

Huquqiy madaniyatni muntazam boyitib borish uchun quyidagilar o'ta muhim ahamiyat kasb etadi:

- yuksak malakali sud-adliya kadrlami tayyorlab borish; barcha oliy va O'rta **maKSUS O'QUV** rtlarida, maktab, li*sey va kollejlarda huquq haqidagi 'bilimlarni o'rgatish-o'matish, mazkur fanlardan imtihonlar joriy etish, radio, televidenie, vaqtlı matbuotda huquqiy bilimlarni keng targ'ib va tashviq qilish:

- aholining mustaqil ravishda huquqiy bilimlarni o'rganishi uchun qonun hujjatlarini muntazam chop etib borish; sud, prokuratura, militsiya organlarining ish tajribasi ommalashtirib borish; adliya va huquqshunoslik fanlarini rivojlantirish, oshkoralikni ta'minlash; boshqa davlatlarning huquqiy tajribasini o'rganish va ulardan foydalanish; badiiy adabiyotda, san'atda huquqiy bilimlarni tarqatish; huquqiy xulqni rag'batlantirish. Xullas, huquqiy madaniyat inson madaniyatining muhim qismi, ular bilan o'ZâfiO bog'liqdir. Huquqiy madaniyat tarixan asta-sekin shakllangan ijtimoiy voqea bo'lib, hozirgi davrda rivojlangan huquqiy daylatlarning va ular fuqarolarining zaruriy xislati va taraqqiyot omiliga aylandi. Rivojlangan mamlakatlar bu borada sezilarli yutuqlarga erishdilar va ularning har bir fuqarosi har bir masalada qonunlarga suyanib ish olib boradi, o'z haq va huquqlari davlat yoki ayrim shaxslar tomonidan buzilgan taqdirda, ularning darajasi va mavqeidan qat'iy nazar, sud orqali adolatli yechimga erishadi.

1- *lopshiriq.*'

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matndagi asosiy fikrni so'zlab bering.

GRAMMATIKA

Rasmiy-idoraviy uslub va uning xususiyatlari

Rasmiy-idoraviy nutq uslubi jamiya*.dagi itiruoiiv-hunuOiy munosabatlar. davlat va davlatlararo rasmiy, sivosiv-iqtisodiv. madaniy aloqalar uchun xizmat qiluvchi uslubdir. Bti uslub hujjatchilik xarakteri bilan ajralib turadi. Shunga ko'ra, yozma nutqning xizmatga doir bu turi davlat qonunlari, farmonlar, bayonotlar, shartnomalar. idora hu atlari, e'lonlar va boshqa rasmiy yozishmalar uslubi hisoblanadi. Rasmiy uslub tilining asosiy xususiyati aniqlik va ixchamlikdir, unda muayyan nutqiy qoliplar, kasb-hunar so'zlari, atamalar, tayyor sintaktik qurilmalar keng qo'llanib, nutqning aniq va ravshan ifodalanishini ta'minlaydi. Tayyor nutq qurilmalari (shu asosda: *shunga Ko'ra, rita'lum Oilamizki: ...ni e'tiborga olib; ...ga no'ra, ' ...biz, quyida imzo chekuvchilar, ...ga asosan (muvofiq), ...uchun, ...drin kelib chiaib.'* ...sharti bilan, ...berilsin, ...taqdirlansin kabi) hujjat matnining darak hikoya xarakterida bo'lishini, so'zlarning bir ma'noda ishlatilishini, badiiy-tasviriy vositalaming bo'lmasligini, fe'lning ma'lumotlilik va buYru0-istak shakllarining. qo'shma gap turlarining keng qo'llanishini talab qiladi. Til material i hujjatning turi va xarakteriga qarab tanlanadi. *Yozma nutqning rasmiy uslubida, OSO-san, quyidagi munosabatlar doirasidagi hujjatlar tuziladi.'*

1. Huauaiv munosabatlarda oicl. qonun fuqarolik va jinoyat aktlari, nizom, shartnoma va boshqalar.

?. Icloraviy-mu 'muriv shaklea oid. dalolatnoma, buyru0 va farmovishlar. turli ish qog'ozlari (ariza, tavsiyanoma, tilxat, ma'lumotnoma kabi).

3. Diplomatik munosabntlnrea doir. bayonot, nota, bitim, memorandum va boshqalar.

Sbarqona demokratiya

Demokratiya - ma'naviy mezonlar asosida boshqariladigan, kuchli huquqiy davlat, kuchli fuqarolik jamiyati demakdir.

Sharqona demokratiya - demokratiya tushunchasining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, Sharq mamlakatlari, asosan, aholisining ko'pchilik qismi musulmon ma'naviyatidan bahra olgan hududlarga xos bo'lgan demokratik qoidalar majmuining o'ziga xos shakl va mazmunda namoyon bo'lishidir. Sharqona demokratiya milliy bosiqlik, andisha. yoshi ulug'larga hurmat, o'zaro maslahat, har qanday keskin masalada ham tomonlaming kelishuvlariga asoslanadigan faoliyatdir. Ana shu xususiyatlari bilan ushbu ijtimoiy tushuncha G'arb demokratiyasidan farq qiladi. Bundan tashqari, sharqona demokratiya, siyosiy tartibsizliklar, boshboshdoqlik va ruitin•qbozlikni milliy manfaatlariga zid deb qaraydi hamda jamiyat va davlatning ichki masalalari - har qanday fundamentalistik va qurolli kuchlarga asoslangan harakatlami qoralagan holda o'z faoliyatini o'ziga xos madaniyat tamoyillari asosida yo'lga qo'yadi.

Mustaqil O'zbekistonda Sharq demokratiyasini tiklash, asoslash va hayotga tatbiq etish bo'yicha katta ishlar bajarilmoqda. Chunonchi, ajdodlarimiz tarixiy tajribasi inobatga olingan holda bugungi kunda mukammal shakl kasb etgan sharqona demokratiya qoidalariga asoslangan kuchli ijtimoiy siyosat tufayli respublikamiz umumjahon miqyosida o'z o'zni va mavqeiga ega bo'lib, yildan-yilga iqtisodiy yuksalish sari dadil odimlar bilan qadam tashlamoqda. Bu, albatta, jumladan, sharqona demokratiya qoidalariga asoslangan siyosat natijasidir.

Demokratiyaga o'tmish saboqlari va hayot tajribasi asosida izchil-ilmiiy qarash shundan iboratki, umuminsoniy nuqtai nazardan haqiqatan ham demokratiya bitta: ammo bu birlik shuning uchun ham hayotiyki, u milliy sharoitlar, mintaqaviy xususiyatlar va qit'aviy farq-tafovutlarni inobatga oladi, ya'ni kishilarning, jamiyatning amaliyoti bilafli Chambarchas bog'langan. Barcha mamlakatlar, hamma Xalqlar demokratiyaga intiladilar, demokratik tartib-qoidalarni o'zlarining muayyan sharoitlarida qo'flash va

turmushga tatbiq etishning eng ma'qul yo'llarini va usullarini topishga harakat qiladilar. Ana shu jahon bo'ylab borayotgan ommaviy harakat o'zining muayyan shakl va mazmuniga ega ko'rinishlarini beradi. Shu ko'rinishlardan biri sharqona demokratiyadir.

Sharqona demokratiyaning mustaqil O'zbekistonda qo'llanila boshlashi xalqimiz tomonidan katta ko'tarinkilik bilan qabul qilindi.

2- topshiriq•

a) matni o'qing;

b) reja tuzing;

d) tuzgan rejangiz asosida matnning mazmunini so'zlab bering.

3- topshiriq. Matn qaysi nutq uslubida tuzilganligini aniqlang.

Fuqarolarning asosiy huquq va burchlari

Fuqarolarning asosiy huquqlari - jahondagi rivojlangan, ma'rifatparvar, demokratik davlatlarda xalqlarning huquqiy va haqiqiy tengligini, har bir fuqaroning erkinligini ta'min etish bo'yicha tajribasini o'rganish natijasida O'zbekistonda fuqarolarning huquqlari va burchlari aniqlandi. Mustaqil O'zbekistonning demokratik mohiyati, avvalo, uning xalq manfaatlarini himoya qilishida namoyon bo'lmoqda. Inson huquqlarini va erkinliklarini rivojlantirish va takomillashtirish mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotining asosiy tamoyilidir. Shu ma'noda, Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov: "O'zbekiston - kelajagi buyuk davlatdir. Bu insonparvarlik qoidalariga asoslangan, millati, dini, ijtimoiy ahvo[i, siyosiy e'tiqodlaridan qat'iy nazar fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ta'minlab beradigan davlatdir", deb aytib o'tganlar. O'zbekiston fuqarolarining o'z mustaqil dâVlâtlgâ mansubligi, vinga nisbatan O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida va qonunlarida belgilangan huquq, erkinlik va burchlarning joriy etilishi, ularning qonuniy huquq va manfaatlarini davlat tomonidan qo'riqlanishida o'z ifodasini topadi va ular uch gu uhga bo'linadi:

I. Ijtimoiy-iqtisodiy huquqlar: mehnat qilish, dam olish, bilim olish, moddiy ta'minot kabi huquqlardan iborat.

11. Siyosiy huquq va demokratik erkinliklar: fuqarolarning jamoat birlashmalariga, siyosiy partiyalarga uyushish huquqi, saylash va saylanish huquqi, so'z va matbuot erkinligi, majlis va mitinglar, namoyishga chiqish huquqlaridan iborat.

111. Uy-joy daxlsizligi, shaxsiy huquqlar.

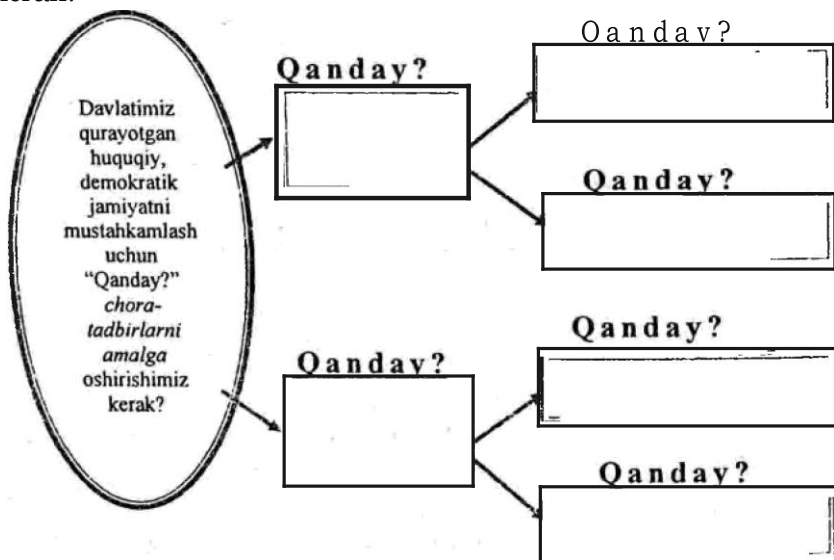
Bu huquq va erkinliklar O'zbekiston davlatida fuqarolar erkin rivojlanishining asosiy omilidir.

Eslab qoling!

Huquq“p miidaniyat— bu qonunni tushunish, bilish, hayotga tatbiq etish, ijrosini ta'minlash, har bir shaxsning, fuqaroning ijtimoiy hayotda faol ishtiroki va bunday faollikni boshqalardan ham talab qilish jarayoni.

4- topshiriq. “Qanday?” sxemasini to'ldiring.

Day latimiz qurayotgan huquqiy, demokratik jamiyatni mustahkamlash uchun “Qanday?” chora-tadbirlarni amalga oshirishimiz kerak?

5- topshiriq. O‘z huquq va erkinliklaringizni bilasizmi? Shu haqda o‘rtog‘ingiz bilan suhbatga kirishing.

6- topshiriq. “Baxtimiz qomusi” mavzusida insho yozing.

7- topshiriq. Venn diagrammasi asosida G‘arb va Sharq demokratiyasining o‘xshash va farqli jihatlarini taqqoslang va tahlil qiling. Fikrlaringizni daftaringizga yozing.

8- topshiriq. Matnni o‘qing, yozma tarjima Qiling.

Burch va sadoqat quyida ayniqsa namoyon bo‘ladi:

- Ona Vatanni himoya qilish - fuqarolik burchi;

- fidoyilik ko‘rsatib mehnat qilish - vatanparvarlik burchi;

- yurt chiroyiga chiroy qo‘shish, uning boyligi yo‘lida fidoyilik ko‘rsatib mehnat qilish - vatanparvarlik burchi;

- ota-onaga sadoqat va ularga xizmat qilish - farzandlik burchi.

Sadoqat bilan burchni tarixda yashab o‘tgan ulug‘ kisliilar bag‘oyat qadrlaganlar, kishidagi eng oliyjanob fazilat deb bilganlar. Masalan:

“O‘z burchingni ado et, o‘sha zahoti o‘zingni anglaysan”.
(I.G yote).

Burchingni unutma, u yagona dil navosidir. Burchsiz hayot ham, ehtiros ham yo‘q. (A. Blok).

9- topshiriq. Umumxalq leksikasiga kirgan hriquqiy tenninlar lug‘atini tuzing.

Націон альное флага о сграпы — совохупнос+ь соз,данных уудоу общества и назоиенных па ее вприморіи сазеріаньтїх цеііоміі. В націон альное богатстве волпоіаіотся накоп-пейпые всеми предіествуюіітими покооеніями маврїшїньсіе блага и резул+вни те«ущего проіпво,дства.)еу выше уровеі+с ахоноііеского ртвїгтїх сграпы, им аїгїівнее іі иногобразнее формы ее анеїінеэхономігчесіох свсзеїі. Спедова+епїю, у іастіе сщайї в междунар,днїт охономіесїих отїіошенї х от іастїї таїіге может характеризовать уровеїь ее ахоноі іеского развїмїх.

12-topshiriq. Matnni o'qing. Matn mazmunini o'zbek tilida gapirib bering.

Сзразерїя раавїтїя Республїкї Уабейістао Шавхат Мирзїев

Президент Республікї Уабейістао Шавхат Мирзїев своим ухааоу утвердїп Сщатегїю деїіствїїї по пятїї гїрїорїзегным ііарїавнетїртяу развїїзїя Ресїублїкї Узбеї істан в 2017-2021 годах. Сщатегїя расїитана на іїять нет и вї ііо'іает пять осїовнїт направленїї: 1) соаерїеїїствованїе системы госу-дарстаенного іі общественного сщоїїтепсзва, 2) верховенство сахона, рефоргїроваїїе судебно-правовой сїїстемы, 3) рас-вїїтїе и лїбер іизація ахономіїї, 4) раавїїтїе соїтїмьгїоїї сферь, 5) безопасность, релїгїіозная гоерантность іі иежна-їїонапальное согнасіе. вїїеїпїля ііолїтїїа.

Гїавїїїи направлїїїїїїїї азоїїотїїесзїїх преобрмватїїїїї являіотся, в чїстности і

- » обеспеенїе устоїїїїїво аысохгїх темгїов роста вшїіового вну еннего про,дства;
- обеспечение сбапансїрованности Государственного бїджета на всех уровїїях с сохраненгїеї соціалпной налрав-оенпосзїї расходов;
- дтїїеїїїїїе соверїенствоваїїе денето-«редїтїїой по-лїтїїї, а таке іілооталное анедрїење современных рыноонїїх

механізмів вшукуючого регулювання, забезпечення стабільності національної валюти;

- углублення реформирования і забезпечення устойчивости базисной системы;
 - » дальнейшее развитие международного сотрудничества;
 - » проведение активной инвестиционной политики;
 - » освоение выпуска принципиально новых видов продукции и технологий;
- создание новых с повышением эффективности реструктуризации свободных экономических зон, технопарков, Ман биХ промышленных зон;
- обеспечение надежной защиты прав и гарантии частной собственности;
- создание благоприятной деловой среды для стимулирования развития малого бизнеса и частного предпринимательства, строгое пресечение незаконного вмешательства государства, правоохранительных и иных оппортунистических структур в деятельность предпринимательских структур;
 - сотрудничество и инвестиции иностранных инвесторов;
 - сокращение роли государства в регулировании социально-экономического развития страны.

21- MAVZU. O‘ZBEKISTONDA OLIY TA’LIM

Bi-ning muqaddas vazifamiz - hatan shonu zhuhrati, qudrati va salohiyatining yuksalishi uchun o‘zimizning fidoyi mehnatimiz bilan munosib hissa qo‘shishdir.

Islom Eaiimov

O‘zbekistonda Oliy ta'lim

O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta'lim jarayonini isloh etish va mehnat bozorida talab qilinadigan yuqori malakali kadrlar tayyorlashda oliy o‘quv yurtlarining o‘rni muhimligini ta’kidlagan edi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi

ijodkor, ijtimoiy faol, ma'naviy jihatdan boy shaxsni shakllantirish hamda yuqori malakali, raqobatbardosh malakali kadrlarni tayyorlashdan iborat strategik maqsadga erishish uchun nazariy asos bo‘ldi va zamin yaratdi.

Kadrlar tayyorlash tizimida ta'limni tubdan isloh qilish hamda zamonaviy innovatsion texnologiyalarni samarali qo‘llash yo‘lida oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, zamonaviy texnika, o‘quv-labo‘ratoriya jihozlari bilan ta'minlash, davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish, yangi o‘quv adabiyotlarini yaratish, eng asosiysi, kadrlarning kasb malakasi va mahoratini oshirishga qaratilgan innovatsion texnologiyalar asosida samarali ta'lim tizimini shakllantirish va rivojlantirish yo‘llarini ishlab chiqish zaruriyati ortmoqda. Milliy ta'lim tizimini isloh etishda innovatsion jarayonlarni qo‘llashni faollashtirish va samaradorlikni oshirish masalasini hal etmay turib inuvafloqiyatga erishib bo‘lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi bii inchi Prezidentining Oliy ta'lim tizimiga oid qator farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining 60 dan ortiq qaror va farmoyishlari, shuningdek, Oliy va o'rta rnaXSUS ta'lim vazirligi vakolatiga kiruvchi masalalar yuzasidan me'yoriy-uslubiy hujjatlar qabul qilindi. Oliy ta'lim sohasida orttirilgan tajribalar asosida O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlari doimiy ravishda takomillashtirilnoqda.

Xulosa qilib shuni aytish mumkin ki, bugungi kunda oliy ta'lim tizimida malakali va raqobatbardosh kadr)arni tayyorlash dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy masala bo'lib, oliy ta'lim tizimida mutaxassislarni tayyorlash jarayoniga o'quv-tarbiya faoliyatini tashkil etishninp• yangicha yondashuvlarini joriy etish, "Ta' finn to'g'risida"gi qonunga muvofiq ta'limni boshqaruv organlarining vakolat sohalari aniqlaninoqda. Ta' limning me'yoriy-huquqiy asoslari rivoj lanmoqda. Ta'lim muassasalarining ta'lim jarayonini tashkillashtirish va moliyaviy-xo'jalik faoliyatini yuritishdagi huquq va erkinligini kengaytirish ta'minlanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son qarorini ijro etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017/2018 o'quv yil ida O'zbekiston Respublikasining oliy ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qil ish to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Shuningdek, ushbu hujjatda maxsus sirtqi bo'tim negizida ishlab chiqarishdan ajralmagan holda bilim olishni ta'minlash ham belgilab qo'yildi. Bundan tashqari, ushbu qaror bilan 2017/201 8 o'quv yilidan boshlab Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokiniliklari buyurtmalariga binoan, yuqori malakali tibbiyot kadrlariga ehtiyoj katta bo' lgan hududlar uchun O'zbekiston Respublikasining tibbiyot oliy ta'lim muassasalariga davlat grantlari asosida bakalavriat yo'nal ishi bo'yicha mutaxassislarni tayyorlashning maqsadli qabul kvotalari tasdiqlandi.

Ushbu qarorda belgilab berilgan maqsad va vazifalar yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Shuningdek,

2017-2021-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining strategik rivojlanishining beshta ustuvor yo'nalishi doirasida olib borilayotgan islohotlarni izchil amalga oshirishga zamln yaratadi.

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matnni kengaytirib so'zlab bering.

2-topshiriq.

O'zbekistondagi oily ta'lim muassasalarining nomlarini qisqartma otlar shaklida ifodalang.

GRAMMATIKA

Uslubiy xoslangan va uslubiy betaraf so'zlar

Uslubiy xoslangan va uslubiy betaraf so'zlar. Tilimizda barcha uslublarda teng qo'llanadigan so'zlar bo'lishi bilan birga, faqat ayrim nutq uslublari uchun xoslangan so'zlar ham mavjud. Shuning uchun so'zlar ana shu belgiga ko'ra ikki guruhga bo'linadi:

1. Uslubiy betaraf so'zlar (*so'zlamok, gapirmok, uy, dafiar, ovqaf va boshqalar*).

2. Uslubiy xoslangan so'zlar (*max-kur, binobarin, dudoq, erin, qaroq, nigoh, tashlamok, bayonnoma, nota va boshqalar*).

Adabiy tilning ijtimoiy hayotdagi ma'lum soha doirasida, ma'lum nutqiy vaziyatga xoslangan ko'rinishi nutq uslubi hisoblanadi. So'zlar ma'lum nutq uslubiga xoslanish-xoslanmaslik belgisiga ko'ra *uslubiy xoslangari va uslubiy betaraf so'zlarga* bo'linadi. Ayrim nutq uslubidagina qo'llaniladigan so'zlar uslubiy xoslangan so'zlar. bunday xususiyatga ega bo'lmagan so'zlar esa uslubiy betaraf so'zlardir.

Olim na'matakka ilmiy izoh bersa, shoir esa unga badiiy tus beradi, metafora, o'xshatish, jonlantirish, leksik vositalar bilan shoirona kuylaydi. *Uslub* - so'zlovchi va yozuvchining ifodalayotgan fikrga, voqea, hodisaga shaxsiy munosabatidir. Shu yo'l

bilan ayni bir jumlada qo‘shimcha uslubiy (modal) mazmun hatn ifodalanadi. Masalan: *Ol, jiyan, yo‘l yurib kelgansan.* Bu jumlada so‘zlovchi suhbatdoshga qarindoshligini bildirishi bilan birga, unga o‘z mehribonligini ham ko‘rsatmoqchi.

3-topshiriq. Keysning yechimini toping.

Kess

Talaba o‘qituvchiga shunday dedi: “Mashg‘ulotlarda aytayotgan fikrlaringiz va himoya qilayotgan g‘oyalaringiz menga yoqmaydi. Menga an'anaviy ta'lim usullari ko‘proq ma‘qul. Men interfaol metodlarda dars o‘tishingiz biror natijaga olib kelishi mumkin, deb hisoblamayman. Talabalar baribir o‘qimaydi”.

Bu vaziyatda siz talabaga qanday javob qaytargan bo‘lar edingiz?

Javob variantlari:

- a) “Bu juda yomon”;
- b) “Siz balki ularning mohiyatini tushunmasangiz kerak?”;
- d) “Men keyingi mashg‘ulotlar davomida sizning fikringiz o‘zgaradi, deb ishonaman”;
- e) “O‘qimaydigan emas, o‘qishni xohlamaydigan talabalar bo‘ladi”.

4-topshiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling.

Respublikamizda uzluksiz ta'limning joriy etilishi ta'lim sohasining boshqaruv i organlari zimmasiga bir qator vazifalarni hal etish va ularni doimo takomillashtirib, rivojlantirib borishni taqozo etmoqda. Bu o‘rinda ta'lim jarayonini sifatli me'yoriy-huquqiy hujjatlar bilan o‘z vaqtida ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. O‘tgan davr ichida quyidagi sohalarda qonunchilikka oid va me'yoriy hujjatlar qayta qabul qilindi:

- Ta'lim-tarbiya tizimini boshqarish;
- Ta'lim jarayonini mazmunan isloh qilish;
- Moliyalashtirish va moddiy-texnik ta'minot;

- Pedagog va ilmiy-pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish;
- Ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirish;
- Ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro aloqalar;
- Chet tillarini o'rganish;
- Elektron kutubxonalar yaratish va yagona tarmoqqa birlashtirish;
- Ta'lim sohasida ijtimoiy va moliyaviy davlat yordamini ta'minlash va boshqalar.

! RSh iriq.

Oliy ta'lim terminlari lug'atini tuzing.

6- topshiriq. O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalari haqida ma'lumot to'plang, hamda klastr metodi asosida ma'lumotingizni yoritib bering.

7- topshiriq. Matnni o'qing. Matndagi ma'lumotlarni o'rganing. Olgan ma'lumotlaringiz asosida oliy ta'lim muammolariga bag'ishlangan ilmiy maqola yozing.

Bugungi kunda respublikamizda oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning quyidagi ustuvor yo'nalishlari bo'yicha vazifalar yechimi belgilangan:

- oliy ta'lim tizimini isloh qilishning zamonaviy bosqichida innovatsion jarayonlarni qo'llash va amalga oshirishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish;
- respublikada oliy ta'lim muassasalarini samarali boshqarishning jahon standartlariga asosan ta'limda sifat menejmenti usullarini samarali qo'llash;
- globallashtirish va milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida innovatsion texnologiyalarni go'rilash asosida ta'lim tizimi sifatini oshirish va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashda oliy ta'lim muassasalarining samarali innovatsion strategiyalar yo'nalishlarini ishlab chiqish;

– respublika oliy ta'lim muassasalarida innovatsion jarayonlarni rivojlantirishda sainarali xorijiy tajribalarni o'rganishning ijobiy natijalarini respublikada qo'llash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish;

– oliy ta'lim tizimida me'yoriy-huquqiy hujjatlarni takoinil-lashtirishda erishilgan tajribalarni yanada ommalashtirish asosida ta'lim sifatini oshirish bo'yicha tavsiyalar va ishlanmalar ishlab chiqish;

– milliy ta'lim tizimini modernizatsiyalashtirish sharoitida respublikada oliy ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'lim xizmatlari turlarini kengaytirish;

– oliy ta'lim muassasalarida innovatsion jarayonlarni rivojlantirish asosida fan va ishlab chiqarish o'rtasida integratsiyani yanada kuchaytirish;

– respublika oliy ta'lim muassasalari faoliyatiga innovatsion mexanizmlarni tatbiq etish asosida ta'lim sifatini oshirish bo'yicha istiqbolli yo'nalishlarni aniqlash va amalga oshirish kabilar.

8- topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

АТЎТЎШОҚЎДР Сзлыатба

АунннТОрСкая снумба НеобхОдннца цОЯ КОНТ}ЭОня за собню-деНнтем ЗаКОНОдаТельсТВа, регуннруююеого **QHннНСОВО-**хозянсТВенНую деяТельхосць д&tннх преднрхнТнУ. ЗТа снуба **П}ЭОВО,QHТ** про Верхн (реВНЗНН) **GOeТОПН** я пнаТемесносноНОГТИ **Ф** **НН ннНСОВОЙ** **СТОннЧНВОСТнн**, репТабельхОСТН, оцеННВаеТ **ФQФемНВНОСТЬ** хоуиероесхой деяТельНОсТх преднрнЯТнн.

УуФТблBdЛ **ВаЖНОСТнн** аудннТОрскох снумбЫ, В бЛНтафннне Вреон Н **ЖНО ПО,фГОТОВхТЬ** аудннТОрс are хадры, **GOЗ,QнТБ** аудНТОрсннца опраНннЗаЛт хН В Наунн реснуон нне.

Аў,ф ИТ бннВаеТ НесхонбКНХ **ВН,QОВ'**

1) АудннТ **ФННнНСОВых oweТоВ** - проВерха НХ And НеЗаВхСннцох Зхсперт зы доХОДОВ х расхо,фоа преднрнЯТнн,

2) АудНТ ХОЗflЃсТВехiioiĭ неязеньiioCrH предпiрияTiия, оуеНха fl ОНЗВОдсТаеННstx ЗаТраТ х nony'ieНрийтх реЗульТазОВ, ВbIявøеНHe ВоauO2xНОсТх уø iioioffl ЗТОñ деяТеø ЪНÒСТ'и..

3) АунiiТ На GOoТВeТсТВiie ТребоВанНя М ЗВКilioøaeТся В fiHdJi Нзе ØiiHftHGОВОЃ l'f ХОЗяñсТВeНHo ñ деяТеøЬНОСТH субъехТа, в on pe,qeneHi'fii ero сOoТВeТсТВiия пред нNCфтHНóIM Н)ЗфтВНJIaM НJIH ycøoвиiflM.

9- topshiriq. Matnni o‘qing. Matndagi sonlarning o‘qilishi va talaffiziga ahamiyat bering.

Oliy ta'lim haqida

2017-yilning 1-noyabr holatiga O‘zbekiston Respublikasida oliy harbiy bilim yurtlaridan tashqari 72 ta oliy ta'lim muassasasi va 19 ta filiallar mavjud bo'lib, ularning tarkibida 4 ta akademiya, 7 ta xorijiy oliy ta'lim muassasalarining filiallari, 27 ta universitetlar va 4 ta oliy diniy ta'linn muassasa hamda filiallari faoliyat yuritmoqda. Bu haqda Davlat statistika qo‘mitasi xabar berdi.

Oliy ta'lim muassasalari tomonidan taqdim etilgan dastlabki ma'lumotlarga asosan, 2017/2018-o‘quv yili boshiga bakalavriyat bosqichiga jami 80822 nafar, shu jumladan 18439 nafari davlat grantlari asosida, 62383 nafar yoshlar esa shartnoma asosida talabalikka qabul qilingan.

2017/2018-o‘quv yili boshida qabul qilingan talabalarining 71838 nafari kunduzgi, 8984 nafari 20 ta oliy ta'lim muassasaSi Va 1 ta filia[da tashkil etilgan siTtQi ku&Slarda ta'lim olayotgan bo'lib, sirtqi kurslarga qabul qilinganlarning 77,8 foizini qizlar tashkil etadi. Ma'lumot uchun, 2016/2017 o‘quv yilida jami 110 nafar talaba sirtqi kurslarga qabul qilingan.

10- topshiriq. Matnni o‘qing. Matndagi ma'lumotlarni o‘rganing. Matnni rus tilida so‘zlab bering.

Oliy ta'lim boshqaruv organi O'zbekiston Respublikasi Oliy VG o'rta maxsus ta'lim vazirligi hisoblanadi.

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligiga, tarkibida oliy ta'lim muassasalari mavjud bo'lgan vazirliklar va boshqarmalar bilan birgalikda quyidagi vazifalar yuklatiladi:

bakalavr yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari uchun davlat ta'lim standartlarini, o'quv i eja va o'quv fanlarida dasturlarni ishlab chiqish, tasdiqlash va bosqichma-boqich kiritib borish, hamda respublika oliy ta'lim muassasalarini ular bilan ta'minlash;

- oliy ta'lim yo'nalish va mutaxassislik klassifikatoriga zarur bo'lganda O'zbekiston Respublikasi vazirlar Mahkamasi bilan kelishilgan holda o'zgartirishlar va qo'shimchalarni kiritish;

- oliy ta'lim muassasasi faoliyatining normativ-huquqiy ta'minotini ishlab chiqish va o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish;

O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari o'quv-uslubiy boshqaruvini amalga oshirish;

- oliy va o'rta maxsus kasb hunar ta'limi kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish masalalarini muvofiq-lashtirish;

Ta'lim, fan va ishlab chiqarishning normativ-uslubiy integratsiyasini ta'minlash.

Oliy ta'lim sifatini boshqarishning ijtimoiy sl:akllarini rivojlantirish maqsadida oliy ta'lim muassasalarining rektorlar kengashi tashkil qilingan bo'lib, uning faoliyati belgilangan nizom bilan tartibga solinadi.

Oliy ta'lim muassasalarining boshqaruv i O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va mazkur nizom asosida amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim muassasasining bevosita boshqaruv i rektor tomonidan amalga oshiriladi. Davlat oliy ta'lim muassasasi rektori O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan, nodavlat oliy ta'lim muassasalari rektorlari ta'sischi-lar tomonidan tayinlanadi.

Oliy ta'lim muassasasining ish natijalari uchun to'liq javobgarlik rektor zimmasida turadi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga va oliy ta'lim muassasa Nizomiga ko'ra, rektor oliy ta'lim muassasasi nomidan barcha organ va tashkilotlarda faoliyat yuritadi,

mol-mulkka belgilangan tartibda egalik qiladi, shartnomalar tuzadi, ishonchnomalarni taqdim etadi, bankda oliy ta'lim muassasasining hisobraqanini ochadi va kreditlar boshqaruvchisi hisoblanadi.

Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini amalga oshirishining alohida javobgarligi rektor zimmasiga yuklatilgan.

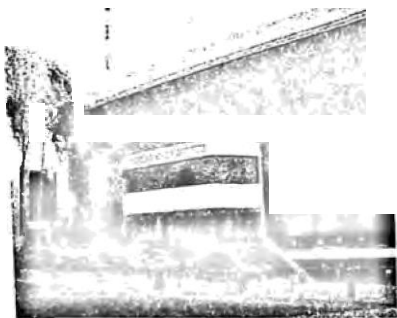
Eslah qoling!

Eksternat - oily ta'lim dasturiga muvofiq oliy ta'lim muassasasining o'qituvchi tartibini keyingi (joriy va yaktiniy) attestatsiyagacha tanlangan yo'nalish (mutaxassislik) bo'yicha mustaqil o'rganish.

Masofaviy ta'lim — asosiy faoliyatda nuzilmagan holda ta'lin muassasasidan uzoqda o'quv dasturidagi mavjud bilimlarni o'zlashtirish. U zamonaviy axborot texnologiyalari va telekommunikatsiyaning texnik vositalaridan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

*Kuch - bilim va lafakkurâa.
Islont Karimov*

Toshkent moliya instituti

1991-yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoniga ko‘ra Toshkent xalq xo‘jaligi institutining moliya-kredit va hisob-iqtisod fakultetlari negizida Toshkent moliya instituti tashkil etildi. Institut hozirgi davrda O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘ri-

sida”gi Qonuni, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning ijrosini amalga oshira borib, bozor iqtisodiyoti sharoitiga mos moliya, bank, soliq, sug‘urta, qimmatli qog‘ozlar va fond birjasi, investitsiya loyihalarni moliyalashtirish, buxgalteriya hisobi, audit, menejment kabi qator ta’lim yo‘nalishlari bo‘yicha bakalavr va magistrlar tayyorlab kelmoqda.

Institutda kadrlar tayyorlashning ko‘p bosqichli uzluksiz tizimini ta’minlovchi modeli ishlab chiqilib, u o‘z ichiga m II il, soliq litseylari, bank kolleji, bakalavriatura, magistratura, malakâ oshirish instituti, doktorantura bosqichlarini qamrab olgan. Mutaxassis kadrlar tayyorlash modelini hayotga tatbiq qilish, ularni bugungi kun zamon talablari va jahon andozalariga mos bo‘lishi uchun institutning 6 ta fakulteti, hamda 18 ta kafedrada 400 dan ortiq professor-o‘qituvchilar faoliyat ko‘rsatmoqda. Shuningdek, institut qoshida mutaxassislar va iqtisodchi pedagoglarning, eng avvalo, kollej o‘qituvchilarining malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimi yangidan tashkil qilingan. Institut kafedra va

bo'limlarida 40 ga yaqin fan doktorlari va professorlar, 150 ga yaqin fan nomzodlari va dotsentlar mehnat qilmoqda.

Hozirgi kunda institut chet el turdosh universitetlari, elchixonalari bilan ilmiy-amaliy, o'quv-uslubiy hamkorlik o'ratgan. Jumladan, AQSHning Texas qishloq xo'jaligi va mashinasozlik universiteti, Yaponiya davlatining Ritsumeykan Trast, Osiyo Tinchokeani universiteti, Angliya davlatining Sterling universiteti, Rossiyaning Moskva moliya akademiyasi, Moskva davlat universiteti, S.V.Plexanov nomli Rossiya iqtisodiyot akademiyasi, Sankt-Peterburg iqtisodiyot va moliya universiteti, Lomonosov nomli davlat universiteti, Belgiya davlatining Atervepen universiteti, Germaniyaning Manxeym texnologiya instituti. Gamburg informatsion texnologiya universiteti, Passav universiteti, Hindistonning Hindiston moliya instituti, Qirg'uziston Respublikasining Bishkek bank-moliya akademiyasi bilan o'zaro foydali shartnomalar asosida ilmiy-amaliy ishlar olib borilmoqda. Institut professor-o'qituvchilarining mazkur ta'lim muassasalari bilan stajirovka va malaka oshirishlari yo'lga qo'yilgan.

Institut o'quv jarayoniga bozor iqtisodiyotiga oid yangi fanlar kiritilgan va ular yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'qitilmoqda. Xorijiy tillarni chuqurroq o'rgatishga, komputer texnikasidan foydalanishga katta e'tibor berilmoqda.

Institutda talabalarning madaniy dam olishi, sport bilan shug'ullanishi va yashashlari uchun qulay shart-sharoitlar yaratilgan. Jumladan, institutda "Ma'naviyat va ma'rifat" xonalari, "Moliyachi" sport-sog'lomlashtirish majmuasi hamda 3 ta zamon talablari darajasida ta'mirlangan va jihozlangan talabalar turar joylari ishlab turibdi.

Ilm-fan - taraqqiyot manbai, jamiyat rivojini o'lg'a siljituvchi kuchdir. Uning vazifasi, yurtboshimiz aytganlaridek, kelajak^oiltilizning shakl-shamoyilini yaratish, ertangi kunimizning yo'nalishlarini, qonuniyatlarini, uning qanday bo'lishini ko'rsatib berishdan iborat. Bugungi kunda institut olimlari "Bozor munosabatlarini tartibga solishning moliya-kredit mexanizmi" m3 ><os usida

ilmiy izlanish ishlarini olib borish bilan bilga, O'zbekiston Respublikasi fan va texnika Davlat qo'mitasi fundamental tadqiqotlari sohasidagi muammolarni hal qilishda faol ishtirok etib kelmoqda.

1- topshiriq:

a) matnni o'qing, matndagi nom va iboralarning ma'nosini izohlang;

b) matnni o'xgartirib so'zlab bering.

2- topshiriq. Oliygo hingiz haqida taqdimot tayyorlang.

3- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarni qo'llab ittutingiz tarixi haqida bog'lanishli matn tuzing.

Toshkent xalq xo'jaligi instituti, moliya-kredit, hisob-iqtisod fakulteti, O'zbekiston Respublikasi, "Ta'lim to'g'risida"gi qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"i, bozor iqtisodiyoti, doktorantura bosqichi, moliya, bank, malaka oshirish instituti, soliq, bakalavriatura, magistratura.

GRAMMATIKA

So'zlashuv uslubi va uning xususiyatlari. Shevaga xos so'zlar

So'zlashuv uslubi. Oilada, ko'cha-ko'ya kishilarning fikr almashish jarayonida qo'llanadigan nutq uslubi so'zlashuv uslubi sanaladi. So'zlashuv uslubi adabiy va oddiy so'zlashuv uslublarini o'z ichiga oladi.

Adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilingan so'zlashuv uslubi **adabiy so'zlashuv uslubi**, bunday xususiyatga ega bo'lmag8R so'zlashuv uslubi esa **oddiy so'zlashuv uslubidir**.

So'zlashuv uslubining o'ziga xos xususiyati uning erkinligidir. So'zlar tartibi erkin, asosiy maqsadni ifodalovchi gap bo'lagi ajratib ko'rsatiladi, fikr so'zga mantiqiy urg'u berish bilan ifodalanadi. Jumlar qisqa va ta'sirli bo'ladi.

Soʻzlashuv uslubining har ikki turi koʻpincha dialog shaklida roʻyobga chiqadi. Ikki shaxsning oʻzaro soʻzlashuvi dialogik nutq Sarlaladi. SOʻzlashuv uslubida soʻzlar koʻpincha kinoya, piching, qochirmalarga boy boʻladi.

Ogʻzaki soʻzlashuv uslubi grammatik qurilishi sodda, qisqa, mazinunan taʼsirchan boʻladi. Bunda xalq maqollari va masallar, rivoyat va ertaklar, latifa va qoʻshiqlar, soʻz oʻyinlari-pichinglar, hazil — mutoyi- balar, askiya va qochirmalar muhim manba sanaladi.

Shevaga xos soʻzlar

Maʼlum hududda yashovchi kishilar nutqiga xos boʻlgan, adabiy til leksikasiga kirmaydigan soʻzlar shevaga xos soʻzlami tashkil etadi. Quyidagi jadvalda keltirilgan adabiy til va shevaga xos soʻzlarga eʼtibor bering.

F.▪	Toshkent 5beYRsid	Fargʻona sbevasida	Buxoro shevasida	Samarqand sbevasida	Xorazm shevasida	Adabiy tilda
1	doʻppi	do ppi	kalpo sh ka llapoʻsh	qalpoq	tahya	doʻppi
2	garmdori	qalampir	qalampir qalamfur	qalampir	murch aji	qalampir
3	chumoli	chumalik	moʻrcha	moʻrcha	qorinja	chumoli
4	narvon	shoti	narvon narbon	narvon	zangi	narvon
5	mushuk	mishiq	pishak	pishak	pishiq	mushuk

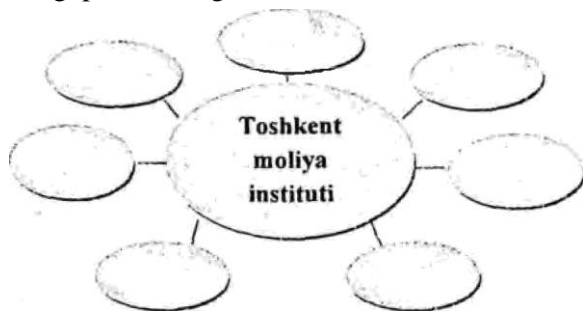
Yozuvchilar badiiy asarlarda qahramonlarning qayerlik ekanini, tilidagi xususiyatlarni koʻrsatish uchun ularning nutqida baʼzan shevaga xos qoʻshimcha va soʻzlami ishlatadilar. Masalan:

- *Osilgan kim?*

- *Qiyotlik bir goʻch yigit. lish itazriiz, oʻglim, taqdir, - Jedi xoʻrsinib ona. (J.Sh.)* Xorazm shevasiga xos *gʻoʻch* soʻzi “mard, botir” degan maʼnoni, *nishatamiz* soʻzi nima qilamiz? qoʻlimizdan nima keladi? maʼnolarini bildiradi.

4- topshiriq. Institutda o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlardan reportaj tayyorlang.

5- topshiriq. Toshkent moliya instituti haqida klaster tuzing ya sliu asosda matnni gapirib bering.

6- topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Кредит

Кредит — предоставление в долг денег (ссуда) и т.д. в обмен на услуги. Если же посмотреть с другой стороны, то кредит — способность пообещать деньги, товары, услуги посредством выдачи обещания об уплате за них в будущем.

Все кредитные операции содержат, во-первых, элемент будущей, отсроченной оплаты (денег, товаров, услуг) как бы обещаются на обещание заимать за них в будущем), во-вторых, элемент уверенности, доверия (услуга оценка риска кредитования кредитор уверен в платежеспособности кредитующего предприятия).

Значение кредита в том, что он, будучи долговой формой использования, является ответственным иодяи некое дополнение с харишану, воишощенное а втге деиег, товаров, услуг, то есть всего того, что предприниматели могут упощебнт в дапнеитиен фца созданиия новых благ. Спощаи, кредит повышает инвестиционилуию и деповуго аисгивносп бпнсиена.

В НаСТоящее Врем по̀вх Все фииләнСОВые операт Н very
 Н{ЗМРМН Н{ЭОВОQАТся На кредиТНОñ ОГНоВе, •ITО ВОСН{ЗНННМаеТся
 хах обыЧНаЯ хреАивая праисрхха. Пиісх we иіесВоеВреМеіoiOĜ
 BblnJlāTbi ,допга iіnff **OTKd3ā OT** noraiueНiiя ЗадонтеННОСТi'1 НЗ-За
 HennaremесносОБНОGTH K}aañHe øenøx.

КрНТерНš разу ьтНого хредл4ТОВ&tННzt - Bbl6Op НадewНых
 парТНерос Н СОблюдеiНе приНуннОВ **обеснеqeННОСТx** кредита,
 pe iii3yioiuiixCB В Вгіле Занора, поруwТельсТøа it Т.Н.

7- *topshiriq.* Awal adabiy tildagi so'zlami, keyin shu
 so'zlaming Hazorasp shevasida qanday ekanligini qiyos qilib
 o'qing. So'ngra siz ham o'z shevangizdagi so'zlardan shu tarzda
 yozing.

Adabiy tilda:

buvi
buzoq
yong 'oq
yosiiq
chumchuq
tog 'a
tuxum
chaqaloq
echki

Xorazmning Hazorasp

shevasida:
momo
o 'jak
g 'o 'z
taker
secha
doyi
muyak, yiimurta
bavaq, qo 'undoq bola
gechchi

8- *topshiriq.* Savollarga yozma javob bering.

1. Toshkent moliya instituti qachon tashkil etilgan?
2. Institutda nechta fakultet bor?
3. Qanday akademiyalarni bilasiz?
4. O'rta Osiyo tarixidagi birinchi akademiyaning nomi?
5. Akademiyaning ish faoliyati nimalardan iborat?
6. O'zbek tilida nechta asosiy sheva bor?
7. O'z shevangizda 10ta so'z ayting, adabiy tilga o'giring.

8. Jahondagi obro'li oliy o'quv yurtlardan qaysilarini bilasiz?
9. Hozirgi kunda institut qaysi chet el turdosh universitetlari bilan hamkorlik o'rnatgan?

9-topshiriq. Quyidagi tayanch so'zlar ishtirokida **domino** shakllantiring.

Ilm - [bilim; fan] - 'qish-o'rganish va tadqiqot, tahlil etish bilan erishiladigan bilim; ko'nikma, ma'lumot. Ish-faoliyatning ma'lum bir sohasiga oid bilim, ta'limot, malaka. *Hm o'rganish. 2.* Ish-faoliyatning ilm bilan bog'liq sohasi; tabiat va jamiyat haqidagi bilimlar tizimi. *Iqisodf10t f'Jrfff.*

Ilmiy - ilmga oid, ilmga qaratilgan. *Ilmiy asar.*

Faoliyat - {harakatchanlik; samaradorlik} - biror sohada olib boriladigan ish, mashg'ulot, harakat. *Ilmiy faoliyat.*

Filial - [foL filialis - o'g'ilga oid, o'g'ilniki] - biror yirik korxonada, muassasa yoki jamoat tashkilotining mustaqil bo'limi, shu'ba. *Xorazm Ma'mun akademiyasini O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining Xorazm-Amudaryo mintaqasi Jfi aff Sifatfda qay-tadan tikladi.*

Tadqiqotchi - tadqiqot ishlari bilan shug'ullanuvchi shaxs. *Ilmiy fadqiqotchilar.*

Tashkilot - aniq tarkib va vazifasiga, ish dasturiga ega bo'lgan ijtimoiy, xo'jalik birlashmasi yoici davlat muassasasi. *B1tf1"nirg YIJNESKO tashkf10ti.*

Ensiklopedist - jr. encyclopediste gun. enkyklios paideytes - keng **fanlar doirasi bo'yicha murabbiy**] - XVIII-asrda yashagan, ilm-fanning ko'p sohalarini egallagan ilg'or fransuz olimlari, faylasuflari, yozuvchilari va publitsistlari guruhiga mansub kishi ((2U guruh 1751-1780-yillarda "Ensiklopediya" tuzgan va nashr etgan). *Ensiklopedist olim.*

Davr - [aylanish, navbat] - jamiyat taraqqiyotida yoki tabiatda muhim voqea, hodisa yuz bergan yoki o'ziga xos xususiyati bilan ajralib turadigan ma'lum vaqt oralig'i. *Bozor iquisodiyotiga o'tist davri.*

Olim - [ilmli, ma'lumotli] - fanning biror sohasi bo'yicha maxsus bilianga ega bo'lgan kishi. *Iqtisodchi olim*. 2. Umuman, bilimli kishi. *Olim bo'lsang, olam seniki*.

Mutafakkir - [fikrlovchi, o'ylovchi] - chuqur falsa fiy fikrlash iste'dodiga ega bo'lgan kishi, tafakkur egasi. *Mutafakkir olim*.

Ilomiy - [himoya qiluvchi] - biron tadbir yoki faoliyatni amalga oshirishda moliyaviy yordam ko'rsatuvchi, moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi jismoniy yoki yuridik shaxs. *M6f'mulf/xorazmshohlar homiyligida*.

A **kademiya** - [yum. **academia** - afsonaviy qahramon Akadem **nomi bamda Platon o'z ta'limotidan dars bergan, Afina yaqinidagi kichik o'rmon nomidan**] - ilm, fan yoki san'atni rivojlantirish uchun tuzilgan, yuqori malakali olimlariga ega bo'lgan oliy ilmiy muassasa. *O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi*. 2. Ba'zi bir oliy o'quv yurtlarining nomi. *Soliq akademiyasi*.

Qaror - [to'xtam, hukm, xulosa; tub, asos] - biror ish, masala yuzasidan qabul qilingan xulosa; amalga oshirish lozim topilgan qat'iy fikr; ahd, to'xtam. *Qarorim qat'iy*. 2. Rasmiy organ, tashkilot, majlis, mansabdor shaxs va shu kabilaming biror ish, masala yuzasidan bamaslahat qabul qilgan to'xtami, hukmi. *Kafedra majlis qarori*.

Institut - [for. **institutum** - o'rnatish, tuzish, ta'sis etish] - ba'zi oliy o'quv yurti va ilmiy-tekshirish muassasalarining nomi. *Moliya instituti*.

Iqtisodiyot - [xo'jalik masalalari, xo'jalik] - ijtimoiy tuzumning bazasi. Xalq xo'jaligi, ish lab chiqarish kuchlarining holatiga muvofiq keluvchi ishlab chiqarish munosabatlari. 2. Xo'jalik tarinoqlarining moddiy va moliyaviy tomonlarini o'rganadigan fan. *Respublikaning iqtisodiyoti*.

Universitet - {nem **universitiit+ioi**. universitas, universitatus - **jami, barchasi; majmua**] - tarkibida bir qancha yo'nalishdagi fakultetlari bo'lgan, ayni yo'nalishlardayuksak malakali mutaxassislar tayyorlaydigan ko'p tarmoqli oliy o'quv ilmiy muassasa. *Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti*.

Kafedra - [yuri. **kathedra - o'rindiq, kursi**] - ma'ruza o'qish, va'z aytish, axborot berish uchun mo'ljallangan baland qurilma; minbar. 2. Oliy o'quv yurtlarida bir yoki bir necha o'zaro yaqin fanlar bo'yicha ish olib boruvchi professorlar, o'qituvchilar va ilmiy xodimlarning tashkiliy birlashmasi va shu birlashma joylashgan xona. *Bank ishi ka,fedراس.*

Fakultet - {**nere fakultät<inf.facul-tatis - qobiliyat, imkoniyat**} - oliy o'quv yurtining ma'lum ixtisoslik bo'yicha tegishli fanlar o'qitiladigan bo'limi. *Moliya fakulteti.*

Fan - [**ilm, bilim; tarmoq**] - tabiat va jamiyatning taraqqiyot qonuniyatlarini ochib beruvchi hamda o'zi erishgan natijalar bilan atrof- muhitga ta'sir ko'rsatuvchi bilimlar tizimi. *Fan yutuqlari.* 2. Shunday bilimlar tizimining alohida tannog'i, yo'nalishlari, sohalari. *Iqtisodiy fanlar.*

Ta'lim - {**ilm berish; ma'lumot**} - bilim berish, malaka va ko'nikmalar hosil qilish jarayoni. 2. hm-fan yoki kasb-hunar sohalari bo'yicha egallanadigan, olinadigan ma'lumot va ko'nikmalar majmui; bilim. *Oliy ta'lim.*

Talaba - {**talab qiluvchi**} - oliy yoki o'rta maxsus o'quv yurti o'quvchisi. *Bank kolleji talabasi.*

Professor - **lol. professor - muallim, o'qituvchi; murabbiy**] - oliy o'quv yurtlaridagi eng malakali o'qituvchilarning, shuningdek, ilmiy-tadqiqot institutlaridagi ilmiy xodimlarning ilmiy unvoni va lavozimi; shunday unvon va lavozimli shaxs. *Kafedra professor i.*

O'quv - o'qish va o'qitish bilan bog'liq bo'lgan, o'qish Va o'qitishga taalluqli. O'qirr *soati.*

Xorijiy - [**tashqi, ajnabiy**] - mamlakatimizdan tashqaridagi, chet eldagi. *Xorijiy davlat. Xorijiy matbuot.*

Yo'nalish - hayot, faoliyatdagi muayyan yo'l. Hm-fan va boshqa sohalarga xos oqim, ularning sohasi, tarmog' i. ifm *fanning biror yo 'nalishi.*

Muassasa - [**idora, korxonа, tashkilot**] - xo'jalik, savdo-sotiq ishlarining biror sohasini boshqaruvchi yoki ilmiy, ta'lim-tarbiya

ishlarini olib boruvchi, belgisi shtat va ma'muriyatiga ega bo'lgan tashkilot. *Davlat muassasalari.*

10- topshiriq. Matni tarjima qiling. O'z institutingiz (universitetingiz) kutubxonasi haqida gapirib bering.

Библиотека университета

Библиотека университета есть большая учебная библиотека. Она находится в главном здании на первом этаже и занимает несколько больших комнат. В самом большом помещении находится книгохранилище. Книжки аккуратно расположены на стеллажах и полках.

В зале выданы книги находятся интересные материалы, по которому студенты могут быстро найти нужную книгу.

Ученый библиотечник выдает с удовольствием книги, журналы, художественную литературу.

В библиотеке насчитывается несколько тысяч книг. В основном это учебники. Но среди учебников есть художественная, научная, справочная литература.

Рядом находится читальный зал, в котором много различных книг, газет, журналов. Здесь студенты занимаются, работают с литературой по специальности, читают газеты, журналы.

В библиотеке часто проводится обсуждение новых книг, знакомство с авторами. Преподаватели проводят здесь беседы со студентами об их будущей профессии. Студенты охотно приходят на такие вечера, чтобы побеседовать о прочитанных книгах, поговорить о жизни, о будущей работе.

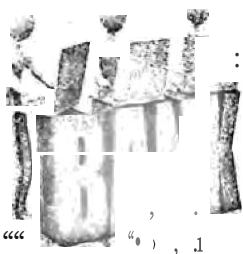
Библиотека занимает важное место в работе университета.

23- MAVZU. BO‘LAJAK KASBIM

Ko‘rdimki, eng yaxshi do‘st ilm ekcin.

NajmidJin Kubro

BANK TIZIMI

: tirish va ularning harakatini tartibga solishga xizmat qiluvchi ki edit muassasasi hisoblanadi.

Bank tizimi bir yoki ikki bo‘g‘emi bo‘lishi mumkin. Bir bo‘g‘inli tizimda Markaziy va tijorat banklari

bir mavqeda bo‘lib, teng huquqli agentlar tarzida ish yuritadi yoki hamma banklar davlat banki bo‘ladi.

Rivojlangan mamlakatlar uchun ikki bo‘g‘inli bank tizimi xos. Bunda birinchi bo‘g‘in mamlakatda pul muomalasini tashkil etuvchi va nazorat qiluvchi Markaziy bank bo‘lsa, ikkinchi bo‘g‘inni mustaqil va markaziy bankka bo‘ysinuvchi tijorat va maxsus banklar tashkil qiladi.

Ikki pog‘onali bank tizimi tijorat va maxsus banklarga bo‘linadi.

Markaziy bank - davlat banki hisoblanib, mamlakatda pul kredit tizimini markazlashgan tartibda boshqaradi va davlatning yagona kredit siyosatini amalga oshiradi.

Davlat banki - u amalga oshirayotgan siyosat tartibi yuqori davlat organlari tomonidan o‘rnatiladi.

Markaziy bank - pul muomalasini tartibga soladi, tijorat banklari va jamg‘arına muassasalaridan mablag‘lar qabul qilib, ularga kreditlar beradi.

J-topshiriq•

a) matnni o‘qing;

- b) matnga munosabat bildirib so'zlab bering;
d) O'zbekiston bank tizimi haqida taqdimot tayyorlang.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboraJarning ma'nosini izohlang.

Bo'sh pul mablag'lari, kredit muassasasi, Markaziy bank, tijorat banklari, pul muomalasi, tijorat banki, maxsus banklar, kredit siyosati, jamg'arma.

3- topshiriq. Kasb tanlovi to'g'risida esse yozing.

KREDIT NIMA?

Kredit deganda o'z egalari qo'lida vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini boshqalar tomonidan ma'lum muddatga haq to'lash sharti bilan qarzga olish va qaytarib berish yuzasidan kelib chiqqan munosabatlar tushuniladi.

Kredit munosabati ikki subyekt o'rtasida yuzaga keladi: biri pul egasi, ya'ni qarz beruvchi; ikkinchisi pulga muhtoj, ya'ni qarz oluvchi. Kredit tovar va pul ko'rinishidagi mablag'larni:

- Qaytarib berishlik
- Muddatlilik
- Foiz to'lash shartlari asosida berish natijasida yuzaga keladi.

Kredit qanday vazifalarni bajaradi va uning jamiyatdagi roli qanday?

Kredit to'rt xil vazifani ado etadi.

Birinchidan, pulga tenglashtirilgan to'lov vositalarini (masalan, veksel, chek, sertifikat va h.k.) yuzaga chiqarib, ularni xo'jalik oborotiga jalb qiladi.

Ikkinchidan, u bo'sh pul mablag'larini harakatdagi, ishdagi kapitalga aylantirib, pulni pul topadi, degan qoidani amalga oshiradi.

Uchinchidan, qarz berish orqali pul mablag'larini turli tarmoqlar o'rtasida qayta taqsimlash bilan ishlab chiqarish resurslarining ko'chib turishini ta'minlaydi.

To‘tinchidan, qarz berish, qarzni undirish vositalari orqal i iQ-tisodiy o‘‘sishni rag‘batlantiradi.

Kredit va undan foydalanish natijasida turli natijalarga erishiladi. Bu natijalar ijobiy yoki salbiy bo‘lishi mumkin. Ijobiy natijalar deganda kreditdan samarali foydalanish natijasida qo‘lga kiritilgan tushuniladi. Masalan, Andijonning Asaka shahrida asosan bank krediti hisobidan qurilayotgan yangi avtomobil zavodi respublikaning yengil avtomobillarga bo‘lgan ehtiyojini ma‘lum darajada qondirsa va jahon bozorida munosib o‘rin egallasa, bu kreditning ijobiy ro‘li hisoblanadi.

Kreditning salbiy ro‘li asosan quyidagi 2 holatda namoyon bo‘ladi:

- Kredit xalq xo‘jaligiga turli yo‘liar bilan asossiz ravishda ko‘p berilsa va oqibatda pul massasi ko‘payib, milliy put qadrsizlansa;
- Agar olingan xalqaro kreditlardan samarali foydalanilmasa va mamlakat o‘zining boshqa daromad manbalari, masalan, oltinini sotish hisobidan qaytarsa.

Kreditning qanday shakllari mavjud?

Kredit aloqalari pul egasi bilan qarz oluvchi o‘rtasida bevosita va bilvosita bo‘lishi mumkin. Birinchi holda ular to‘g‘ridan to‘g‘ri muomalaga kirishadi. Ikkinchi holda ular aloqasi vositachilar orqali yuz beradi. Shunga qarab kreditning quyidagi asosiy shakllari kelib chiqadi:

1. Tijorat krediti;
2. Bank krediti;
3. Iste‘molchi krediti;
4. Davlat krediti;
5. Xalqaro kredit.

4 topshiriq•

- a) matnni o‘qing;
- b) tarjima qiling;
- d) matnni qisqartiring;

e) kredit turlarini klaster usuli yordamida yoritib bering.

MOLIYA TIZIMI

Moliya tizimi real iqtisodiyotni rivoj lantirish, ijtimoiy muammolarni hal qilishga qaratilgan chora-tadbirlar, dastaklar hamda moliya institutlarining barcha bo'g'in lari faoliyatining yig'indisidan iborat. Moliyani boshqarish eng avvalo dav latimizning qonunchilik organlari tomonidan amalga oshiriladi. Moliya institutlarining tizimi moliyani umumiy boshqaruv va moliyani tezkor boshqaruviga bo' linadi. Moliyaviy nazoratning anglosakson va fransuz modellari mavjud. Moliyaviy nazoratning olib borilishi muddatlari, reglamenti, nazorat obyekti va subyektlariga asosan turli shakllarga ajratiladi.

Mol iya nazorati o'zining amalga oshirish usullari bo'yicha hujjatli tekshirish, o'rganib chiqish, nazorat, moliyaviy holatini tahlil etish, monitoring va taftishga ajratiladi.

S-topshiriq.

- a) matnni o'qing;
- b) matnni gapirib bering;
- d) tarjima qiling;
- e) matnni kengaytirib maqola yozing.

GRAMMATIKA

Matn va uning ko'rinishlari

Ma'lum voqelik haqida tasavvur (ma'lumot) beradigan bir yoki bir necha sintaktik birliklardan tashkil topgan nutq iy butunlik matn hisoblanadi. Matn ikki xil ko'rinishda bo'ladi: dialogik va monologik.

Dialogik matn ikki va undan ortiq suhbatdoshning turlicha mazmundagi fikr-axborot almashinuvidan iborat. Dialogik matn so'zlashuv uslubi va badiiy uslubga xosdir.

Monologik (tavsifiy) matn so'zlovchiyoki yozuvchi tomonidan bayon etilgan voqea-hodisa, narsa yoki shaxs tasviri, tavsifi yoxud

xabar, ma'lumot bayonidir. Maqola, insho ham tavsifiy matnning bir turi sanaladi. Monologik matn yaratishda uyushiq bo'laklar, ajratilgan gap bo'laklari, atov gaplar, qo'shma gap ko'rinishlaridan ham keng foydalaniladi.

6-topshiriq. Matnni o'qing. Matndan foydalanib avval dialogik, so'ngra monologik matn hosil qiling.

Binnesni qanday tanlaydilar?

AQSHda faoliyat yo'nalishi tanlashdagi xato kishiga moddiy jihatdan ham, ma'naviy jihatdan ham qimmatga tushadi. Omadsizlik, ishi yurishgan va yurishmay qolgan kishilar o'rtasidagi farqni juda yiriklashtirib yuboradi. Shu sababli amerikaliklarning avval o'z kasb nuqtai nazaridan kuchi, bilimi, jismoniy yoki intellektual mehnatga qobiliyatini anglab olib, puxta tayyorlanib, so'ng bir ishga qo'l urishini tushunish mumkin. Ular biznesni tanlashda quyidagi savollarni o'z-o'zlariga beradilar:

- Men nimani ma'qul ko'raman? Narsa va predmetlar bilan ishlashnimi yoki insonlar va g'oya, fikrlar bilan bog'liq ishlamimi?
- Yakka tartibda ishlashni afzal ko'ramanmi yoki jamoa tartibidami?
- Jismoniy kuch talab etiladigan ishni uddalay olamanmi?
- Tashkilotchilik, rahbarlik qobiliyatiga egamanmi?
- O'z mehnatimning moddiy natijasini ko'rishni istaymanmi?

7-topshiriq. Kasb-hunar mavzusida o'zbek maqollaridan namunalar yozing.

8-topshiriq. Mutaxassislikka oid terminlar lug'atini shakllantiring.

HISOB TUSHUNCHASI, UNING TURLARI VA BOSILQARUYDA TUTGAN O'RNINI

Har qanday jamiyatning rivojlanishi uni boshqarishni taqozo etadi. Boshqarish, o'z navbatida, jamiyatning turli tarmoq va

sohalarida yuz bergan va berayotgan jarayonlar, xo'jalik faoliyatini olib borayotgan subyektlarning mablag'lari, ularni tashkil etish manbalari, erishayotgan natijalari va boshqa jihatlari to'g'risidagi axborotlarning mavjudligiga bog'liq bo'ladi. Bunday axborotlarni o'zida mujassamlashtiruvchi vosita xo'jalik hisobidir.

Xo'jalik hisobi negizida, ko'rinib turibdiki, "xo'jalik" va "hisob" so'zlari yotadi.

Xo'jalik deganda, ma'lum maqsadlarga yo'naltirilgan, o'zining bazisi va ustqurmasiga ega bo'lgan subyektlar tushuniladi. Xo'jalik sifatida qaraladigan subyektlar bo'lib bir butun manlakatning o'zi va uning turli tarkibiy bo'linmalari, masalan, tarmoqlari, sohaları, mintaqalari, hududlari, vazirliklar, birlashmalar, korxonalar hisoblanadi. Mamlakat doirasidagi xo'jalik xalq xo'jaligi, uning eng quyi bo'g'inidagi xo'jalik korxonasi xo'jaligi deb ataladi. Iqtisodiyotning yuqori va quyi bo'g'inlari o'rtasidagi xo'jaliklarga tarmoqlar, sohalar, birlashmalar, viloyatlar, tuman va shaharlar xo'jaliklari kiradi.

Hisob - xo'jalikda yuz bergan va berayotgan hodisa va jarayonlar, ularning natijalari to'g'risidagi axborotlarni yig'ish, qayd etish, guruhlash va uzatish tizimidir. Demak, hisobning asosiy mahsuli axborot bo'lsa, bu axborotlarni aniq, to'liq, va o'z vaqtida yig'ish, qayd etish, guruhlash va foydalanuvchilarga etkazib berish hisob yuritishning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Shunday qilib, ikki so'z yig'indisidan tashkil topgan "xo'jalik hisobi" xalq xo'jaligining turli bo'g'inlarida yuz bergan va berayotgan hodisa va jarayonlar, ularning natijalarini miqdor va sifat jihatdan xarakterlovchi axborotlarni yig'ish, qayd etish, guruhlash va uzatish tizimidir.

9-topshiriq.

- a) matnни o'qing, reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini monoloqlik tarzda so'zlab bering;
- d) matndagi chetdan o'zlashgan iqtisodiy terminlarni ajratib yozing;

e) matnni kengaytiring.

***.● **RShiriq.** Matnni dialogik matnga aylantiring.

SOLIQ DEGANDA NIMANI TUSHUNASIZ?

Amaliyotda soliq deganda ba'zi byudjetga tushadigan pul yoki majburiy to'lov deb ta'rif beriladi. Bu to'liq bo'lmagan, ilmiy asoslanmagan ta'rifdir. Axir byudjetga pul soliqsiz ham tushishi va soliqsiz ham majburiy to'lovlar borligi ko'pchilikka ma'lumku! Biz soliqlarga quyidagi ta'rifni beramiz.

Soliqlar - bu byudjetga tushadigan pul, (iqtisodiy) va qonun bilan belgilangan majburiy munosabatlardir. Bu munosabatlar soliq to'lovchilar (huquqiy va jismoniy shaxslar) bilan davlat o'rtasidagi munosabatlarni ifoda etadi. Soliq to'g'risidagi qonunlar Oily Majlis tomonidan tasdiqlangan demokratik munosabatlardir. Soliqlar milliy daromadni tasdiqlash va taqsimlanish jarayonida uning bir qismini davlat ixtiyoriga olish shaklidir. Soliq davlatning markazlashgan pul fondi (davlat byudjeti)ni tashkil etishning asosiy vositasi hisoblanadi.

Soliqlaming majburiyligi Oily Majlis tomonidan tasdiqlangan huquqiy va me'yoriy qonunlar bilan ta'minlanadi.

Shunday ekan, soliqlarni to'lamaslikka, soliq obyektini yashirishga, soliq summasini kamaytirib ko'rsatishga na huquqiy va na jismoniy shaxslarning haqqi yo'q.

Soliq to'lash xo'jalik subyekti va faoliyat ko'rsatuvchi fuqaro bilan davlat o'rtasidagi iqtisodiy aloqalami bozor iqtisodiyoti davridagi asosiy shakli, daromadlami xo'jalik subyektlari bilan davlat o'rtasida taqsimlanishining asosiy vositasi hisoblanadi.

II-topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Soliq, byudjet, pul, majburiy to'lov, majburiy munosabatlar, huquqiy shaxs, jismoniy shaxs, milliy daromad, huquqiy va me'yoriy qonunlar, soliq summasi, xo'jalik subyekti.

MENEJMENT

Menejment (fransuzcha “menagement” - xo‘jalik ishlari bilan shug‘ullanish) - samarali ishlab chiqarish faoliyatini ta'min etish, moliyaviy hamda moddiy zaxiralardan foydalanish shakllari, usullari va vositalarining jami.

Bozor munosabatlari rivojlangan mamlakatlarda menejment ko‘p tarmoqli soha bo‘lib, uni o‘rganish, uqish va bilish, menejment sohasidagi ilmlarni takomillashtirish ish juda keng taraqqiy etgan o‘quv-o‘rganuv yo‘nalishidir.

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar, tarixiy tajriba asosida, XX asrning o‘rtalarigacha olib borgan siyosatlaridan voz kechishga majbur bo‘ldilar: ya'ni ishchi-dehqonlarning, mehnatkash ommaning talab va ehtiyojlarini qondirish, ularning turmush darajalarini doimiy ravishda ko‘tarilishini ta'min etish, mustamlakachilik siyosatidan voz kechish, boshqa davlatlarga nisbatan bosqinchilik va zo‘ravonlik siyosatini qoralash, bunday choralarni amalga oshirish o‘zini saqlab qolishni istagan har bir davlatning zaruriy burchi ekanligi, shunday siyosat amalga oshirilmasa, hukmron sinflar va mavjud siyosiy tuzum o‘zining mustahkamligini va barqarorligini ta'min eta olmasligi o‘z-o‘zidan ayon bo‘lib qoldi. Farovon hayotni ta'min etishning yagona to‘g‘ri yo‘li, o‘z mablag‘larini saqlab qolish va yanada o‘stirishning barcha e'tirozsiz qabul qiladigan imkoniyati - tenglik, demokratiya va insonparvarlik qoidalari asosida jamiyatni, davlatni bozor iqtisodiyoti munosabatlariga ko‘chirish ekani ravshanlashdi.

Bozorda hamma teng: kimki tadbirkor, tashabbuskor, bilimli. o‘tkir fikrli, g‘ayratli bo‘lsa, o‘sha g‘alabaga erishadi va tezroq boyiydi. Demak, hamma narsa har bir insonning o‘z **ITIUtâ**-xassisligini yaxshi bilishi, aqli, harakati, shijoatiga bog‘liq. Bu esa kishilardagi ichki imkoniyatlarni uyg‘otadi, harakatga keltiradi. Bozor iqtisodiyotida tayanadigan davlatlar Ikkinchi jahon urushidan keyingi yarim asr ichida yuksak moddiy va ommaviy madaniyat cho‘qqisiga chiqdilar. Ammo, ba’zi shaxslar va birlashmalarning ortiqcha boyib ketishiga yo‘l qo‘ymaslik maqsadida qator choralar

ko'rildi: chunonchi, mablag'i va olayotgan foydasi oshgan sari to'lanadigan soliqning salmog'i va foizi yanada tezroq oshib boradi.

Mustaqil O'zbekistonning kelajagi menejment fani, ustillaFi, yo'Hari va vositalarini to'la, chuqur egallash bilan bog'liq.

12- topshiriq:

a) matnni o'qing, reja tuzing;

b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;

d) matnni rus tiliga tarjima qiling;

e) menejment fani, usullari, yo'llari va vositalari haqida B\B\B jadvalini tuzing.

13- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Ishlab chiqarish, zaxira, ko'p tarmoqli, siyosat, mehnatkash omma, talab. ehtiyoj, mustamlakachilik siyosati, hukmron sinflar, insonparvarlik qoidalari, menejment, chuqur egallash.

14- topshiriq. Quyidagi matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Ахцїоїерхое обїцестВо

АхїуНоНерНое обшестВО — аТо прерпрїяТїе, хан іТдЛІ КОТО-
poro обpasOBdJICfl FryTeu BaНОCOB прø похунхе ахцїї Ğ Н О6J1и-
FіlUHİİ MHOFiіMx Нøцанø (аїuиНоНераwø).

AKLтНН Н}ЭННОGflT øх øпаденсцаи доход (дF1BHqeii,Q) Н Н}Эã BO
ronoC&t НР СОбраїїНН äКцНоНероВ. О6JlіlraL‡ Нø Н}ЗННОCflT YOUbKO
,дохOn В ВН,де ТВердого проценТа.

AKIJ,НоНерНое обїуецзøо унраВняевся н}ЗаВнеННеу, øзбраїа-
Нblu На общеу собраННН äхцøоНеро В. 4aurtøіессø унра ВнеННе
ахїщоНерїїьяи обшестøOM НãХО,QHТCfl В]3 KãX GilMьїx хрунНьlK
аКцНоНероВ - ВнаДенсцев бонсиїюñ 'iaCTH dKl}H Ğ. Тах КаК Нã
общее собраННе яВнflюТся Не Все ахцНоНеры, zo ,гун боль;їїFіН-
ГТВ&I FOJIOCOB ,QOCТãТО'i Но НMeTs 5-20% Всех ахцøñ.

Коліюесгво аіцііі, даіющее фаісгііеское бошыпінство гооса іі възможность управления акціонерным обществом, называе+ея “зонтопъныи пакетом”.

Расліоаіот спе,утощііе вк,ды ахуіііі: простые, иенные, привіілегироаннные. Ахуіііі можно гіро,цавазь, ,дарить и остав-яхть в наследство.

IS-topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling, nom lang. Matnga reja tuzing. Reja asosida so'zlab bering.

«Все гірофессііі нужііы, все іірофессііі вины» — этіі сщов сіправедлівы іі ,4 я професцк озоноогіста. Дхономзсты востребованы на асех пре,дпріяітиях, шах государствеііного, так и частного сепгора, шах в крупных хорпораяігях, тах іі а небопъіііх хоупанітях, сассанных с хозяііственно-ахоносііі-іеской ,деятельносзью. Иными споваміі — аконоііісзы иогут работать гірактгіоесіоіі везде. Это вовсе не знаоііт, 'рго всяхіііі Выпускник ахоноііоеского вуза універсапен. Дзономііоеское обртование ведется по одному из несхолькііх десятков гіро-фіііоеіі, хасаіющегося зоіі ііоіі ііноіі сферы в ахоноіііхе (бан-ковскоіі, ншіоговой, фііііансовоіі іі т.,ф.). Выбор профііпя ВО многом опредепхет будущее место работы іі доптность.

Дхономіісты восщевованы в хоііпаніях, г,це требуется хонтоппіровать расхо,ды. правильно расщытывать средства, где необхо,дим постоянныіі анализ эзонаііоеской деятеобыіостк гіредгірііхзіія. Ввінус,чііііііі акономи'іесіоіх аузов сіогут зани-мать ,доптностиі бухгалтера, аудітора, эхоноіііста по труду, ппатіировавііііо, фінансовоіі работе ііліі сбызу, фінанзовского сзужаііего, госу,дарственного спутащего іі сіногііе другие.

Нрестіімо сіі быть акономіістои? Қосіпетеіітным, ттанз-піівысі, аффеکتивныи ахоііоцистои быть ооеііь гіресттно. Восщевоваііа сіі профессіія эхоноііИста? Уоііітывая соаре-сіенное состояіііе ахоноіііоіі страны — несомненно, дейст-аительно грамотные іі хороіііііе аконоіівісты сеііоас а ,дефіцііте

Н, ВОЗМОЖНО, ииueНHo В Нирх сеиѳас саяя **ОСТ** ѳя и асуиу аи
Необходииуосвь.

16-topshiriq. Matnni davom ettiring.

Men tanlagan kasb

Insoniyat yaralibdiki, o'z qiziqish va intilishlari bilan olamni zabt etib kelmoqda. Kimdir yangi bir kashfiyot yaratib insoniyat hayotiga o'zgartirish olib kirsas, yana kimdir bor imkoniyatlardan foydalanib insoniyat hayotini yengillashtirishga xizmat qilib kelmoqda. Asrlar, yillar o'tishi bilan bu intilishlar bora-bora o'zgacha bir nom bilan, ya'ni, kasblar degan termin bilan atala boshlandi.

Dunyoda turfa xildagi insonlar ko'p bo'lgani kabi kasblar ham turlichadir. Har kim o'z xohish va istaklariga ko'ra kasb tanlaydi. Imkon qadar o'zi tanlagan kasbida faoliyat yuritib, kamol topishni istaydi.

Shu insonlar qatorida men ham o'z qiziqish va xoliishinidan kelib chiqib buxgalterlik kasbini tanladim...

17-topshiriq. Matnda ajratib ko'rsatilgan so'zlarni izohlang.

Darhaqiqat, inson bu yoruq dunyoga kelar ekan ota-ona va jamiyat a"zolari, ularning turar-turmuslii bilan qiziqadi. O'Z qiziqishlari ortidan kichik **tajribalar** o'tkazadi ham. Bu ir.ichik tajribalardan o'lingan **xulosalar** yordamida "Men kim bo'lsan ekan?" savoliga javob topishga harakat qilib boradi. Natijada bu **izlanishlar** kishiga kasb tanlash uchun yo'l ochib beradi. Sababi, hamma ham yo'qdan bor bo'lmaganidek professor, shifokor, yozuvchi bo'lib tug'ilmaydi. Balki, jilolanib turgan oq xalatni ko'rib, bir zum bo'lsa-da, uni o'zida **tasnvvur** etadi, yoki, o'zi qurgan bino mahobatidan lazzat olayotgan quruvchidek kelajakda mana shu zavqni tuyushni istaydi. Bularning barchasi bizning **kasb** tanlashimizga o'z ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi.

Shu o'rinda kasb va **kamolot** kabi bir-biriga uyqash bo'lgan ikki so'zni mavzuga aloqadorligini ko'rib o'tsak.

Albatta, inson umri davomida muayyan ishi orqali **obro'-e'tibor** qozonishga harakat qiladi. Hayotining ajralmas bir bo'lagiga, ta'bir joiz bo'lsa, furar-lurmusli⁴ning tegirmon toshiga aylangan azfuâsie **jaruyon** uning o'z kasbidir. Bu jarayon sayqal topib borishda kamolot bekatiga ham yetib boradi. Kamolot inson umri davomida erishmoqchi bo'lgan eng *ulkan cho'qqi*.

Har birimiz erkin kasb tanlashda bizni o'rab turgan yoruiyafdan munosib o'rin egallashga harakat qilamiz. Bu borada kishining o'sha kasbga nisbatan **layoqali** alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki har birimiz o'z inleffeâfimiz va *imkoniyahmiz* doirasida, lozim bo'lsa, o'z sevgan kasbimizni tanlasakgina u orqali o'z o'rniniz, o'z so'zimizga ega bo'lamiz.

24- MAVZU. HAYOT MENING TASAVVURIMDA

Azaldan ma'luniki, beparvo odam dushmandcin ham xayfiroqdir. Chunki dushmanning kimligi, asl qiyofasi siz uchun oldiridan ma'lum bo'ladi. Biroq loqayd va beparvo odamning qiyofasini birdaniga bilib bo'lmaydi. Shuning uchun u ichingizda yurib, sizga qarshi tish qayraydigan dushmaislal uchun imkoniyat yaratib beradi.

Mashhur faylasufiardan biri ana shu hayotiy haqiqalisi chuqur tahlil etib, quyidagi haqqoniy fikrlarri bayon qilgan: "Dushmanlardan qo'i qnia — nari borsa, ular seni o'ldit ishi mumkin. Do'stlardan qo'rqma — nari borsa, ular senga xiyonat qilishi mumkin. Befarq odamlardan qo'i q — ular seni o'ldirmaydi ham, sotmp>di ham, faqat ularning jim va beparvo qarab turishi tufayli yer yuzida xiyonat va qolilliklar sodir bo'laveradi".

Islom Karimov

ilayot mening tasavvurimda

Hayot — go'yo rang-barang shisha solingan chiroqqa o'xshaydi. Kingadir ayni damda og'ir, kingadir yengil. Kimdir o'ziga do'st topa olmaydi, kimdir esa dunyoda eng baxtli odam. Lekin vaqt o'tib, bu narsalar ham o'zgaradi. Go'yo Sulaymon podshoning uzugidagi yozuvidek: "Bu ham o'tib ketadi".

Biz barchamiz hayot sinovlariga duch kelamiz. Buni o'zgarti'ib bo'lmaydi. Bo'lishi mumkin, qiynalamiz ham. Biroq bu qiyinchiliklar bizning ma'naviy va ruhiy rivojlanishimiz, o'sishirnez uchun kerak. Bundan ortig'i, agar bu qiyinchiliklarsiz biz O'Z qo'rqvlarimiz, bo'sh taraflarimiz ustida ishlay olmaymiz.

Bizning hayot haqida tasavvurimiz bizning ichki dunyomizning aksidir. Hayot salbiy emas. Ijobiy ham emas. Hayot — bu hayot. Ijobiy, yoki salbiy belgilarni esa unga biz, o'z tasavvurimizga tayangan holda beramiz.

Shu sababdan bizning fikrlarimiz, orzularimiz, dunyoqarashimiz, niyatlarimiz qancha sof, rostgo'y, insonparvar bo'lsa, hayot ham bizga shunchalik sof, rostgo'y, insonparvar tuyuladi.

Garchi dunyoni o'zgartirmoqchi bo'lsang — o'zingdan boshla.

Hayotni biz faqat o'zimiz tuslaymiz va unga rang beramiz. Hayot juda o'zgaruvchan, va uning ertangi kunda yorqin va sof bo'lishini xohlasak, bu bizning qo'limizda.

Richard Teyler

1-topshiriq

a) matnni o'qing;

b) matnga o'z munosabatingizni bildirib so'zlab bering.

2-topshiriq.

Hayotga o'z munosabatingizni bildiring ya qiziqishlaringiz haqida gapirib bering.

3-topshiriq.

Hayotdagi o'z idealingizni tasvirlab bering.

d-toyshiriq. Matnni o'qing. Matnga sarlavha toping.

Inson zoti borki, har daqiqada tug'ilgan yangi istaklarini qondirishni, amalga oshirishni istab yashaydi. Inson orzusini na aytib, na yetib tugata olasan! U shunchalar ko'p narsani istaydiki, ammo hammasi ham ushalavermaydi-da, negaki, xohishni **IRIQ O'ZI** kamlik qiladi. Sizdan "Eng katta orzuingiz nima?" deb, hech so'rashgani? Javob uchun albatta bir bahya bo'lsa **hâM tO'xtab** qolasiz, xayolingizga kelgan birinchi fikrni aytib yubormoqchi bo'lasiz-u, ammo ayta olinaysiz ...

Qizig'-a, orzuning ham katta-kichigi bo'lar ekandil. **OFZU** qilishlik siz uchun shunchalar muhimki, **IHTIO O'Zingiz** ham bilmaysiz, uning hayotingizdagi o'rmini. Balki **UHTing**, ba'zilaf uchun hech qanday ahamiyati yo'q, deb hisoblarsiz. Xuddi shu fikrlilarga qarata deymanki, orzu bii - hoy-u, havas emas. U insoniyatning shu bugungi kunga yetib kelishiga sababchi bo'lgan eng mustohk8m

tirgakdir. Inson orzusi nimalarga xizmat qilmaydi deysiz, qabohatga ham, saodatga ham yetaklaydi sizni. Bir vaqtlar bobomdan “Hamma narsa niyatlarga bog‘liq”, deganlarini eshitgandim, ammo unda hech nimani tushunmagam edim. Sek in-asta inson ulg‘aya boshlar ekan, bolalikdagi “katta bo‘lish” orzusi o‘rniga, “bolalikka qaytish” istagi mavj urar ekan. Bu hayot biz uchun eng katta muallimdir, yurtning bag‘rida o‘tgan har bir kunim esa olayotgan darsim ekan. Orzular esa muallim hayotning pastu balandiga chidashni va bu sabriniiz orqali olajak mukofotimiz ekan.

iVlening orzuyimga kelsak, bilmadim uni nima deb atay? Ammo tilagim, istagim shuki, insoniyatga cheksiz sabr. Vatan uchun, uni qadrllovchi va bu burchni qarz deb bilguvchi farzand. Qalb orzusi esa sir tutilmog‘i lozim deb o‘ylayman, aks holda sirli insoniyatning sirliligidan, asar ham qolmaydi... Orzu.. . Nima o‘zi u? Inson orzu qilmasdan yashay oladimi? Orzular faqat yaxshilikka xizmat qiladimi? Yoki yovuzlikka hammi? Orzu va istakning qanday farqlari bor? Orzu, istakdan ustun turadimi? Siz ham bu savollarga javob axtarib ko‘ring, balki orzuyingizga bo‘lgan ishonchingiz mustahkamlanar.

GRANfMA TIKa

Dialogik matnning ma‘no munosabatiga ko‘ra turlari

Matn ikki xil ko‘rinlshda bo‘ladi: dialogik va monologik. Dialogik matn ikki va undan ortiq suhbatdoshning turlicha mazmundagi fikr-axborot almashinuvidan iborat. Ikki kishi o‘rtasidagi dialog nutq savol-javob, buyruq-javob, xabar-e‘tiroz kabi mazmunlarda bo‘lib, fikr xususidagi tasdiq yoki inkorni, ziddiyat yoki munozarani ifodalaydi. Ko‘p kishilik dialoglarda suhbat mavzusi savol-javobdan iborat bo‘lmay, o‘rtaga tashlangan savol, taklit, da‘vat biror xabar, dalillar bilan xulosalanadi.

Dialogik matn tarkibida so‘roq olmoshlari, muomala odobiga oid so‘z va iboralar, yuklamalar, undovlar, kirish so‘zlar keng qo‘llanadi. Bunday matndagi gaplar, asosan, sodda gaplardan tashkil topadi, sodda gaplaming bir tarkibli turlari, to‘liqsiz gaplar, so‘z-

gaplar faol ishlatiladi. Dialogik matn so‘zlashuv uslubi va badiiy uslubga xosdir.

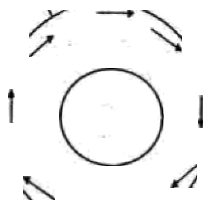
5-topshiriq.

Badiiy adabiyot namunalaridan *bacliyy uslubga* xos dialogik matn toping va uni daftaringizga ko‘chirib yozing.

6-topshiriq.

“Insonning hayotda o‘z o‘rnini topishi” mavzusi bo‘yicha “Davra suhbatı” tashkil eting hamda bahs-munozarada ishtirok eting.

“DAVRA SUHBATI” METODI

Mavzuni moderator boshlaydi, qolganlar aylana bo‘ylab o‘z fikrlarini ketma-ket davom ettiradilar. Barcha fikr-mulohazalar tinglab bo‘lingach, mavzu muhokama qilinadi. Bu esa ishtirokchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

7-topshiriq.

Matnni o‘qing. Inson barkamollikka erishishi uchun nimalar qilishi kerakligi haqida fikr bildiring. Matn mazmunini o‘z fikrlaringiz bilan boyitib rus tilida so‘zlab bering.

Hayot... Qisqa so‘z. Biroq bu so‘z ostida qancha mazmun bor. Hech bir inson va hech bir tavsif hayot nima ekanligini to‘liq tushuntirib bera olinaydi.

Ammo biz urinib ko‘rishimiz mumkin. Hayotda muhim narsalar bor. Inson esa bu narsalarni ertami, kechmi, o‘zidan O‘tkazishi kerak.

Bu shaxsning rivojlanishi, o'z ustida ishlashi uchun muhimi jadamlardir.

Hayotda qiyin va oson, mayus va baxtli hodisalar ko'p bo'ladi. Hech kim "faqat yaxshi", yoki "faqat yomon" deya olmaydi. Kimnidir hayot sinovlardan o'tkazadi. Kimnidir esa, mehnat-kashlip•i, dovyurakligi, yohud saxiyliги kabi yaxshi sifatleri uchun siylaydi. Hayot sinovlari ham turlicha bo'ladi. Kimdir uchun bu sinovlar og'tr o'tadi va oxiri bu odamlar hayot sinovlariga bai dosh bera olgani uchun mukofotlanadi.

Ba'zilarga esa, hayot sinov tarzida boylik yuboradi, va odamlar uchun bu sinov insoniylik ijobiy sifatleri uchun eng og'ir sinovlarga aylanadi. Gohida bu odamlarni bardoshi chidamay, hasadli, qizg'anchiq, ochko'z odamlarga aylanadilar. Shu payt, o'ylab ko'rishimiz kerak: hayot mazmuni nimada?

Hayot mazmuni

Bu hayotda biz ko'plab odamlarni uchratamiz, ko'plab mo'jizalar va hodisalarni ko'zdan kechiramiz. Keling, bulardan bir nechtasini ko'rib chiqamiz. Ya'ni, bu hayotni eng go'zal taraflarini ko'rib chiqamiz.

Men.

Men, bu aynan men emas. "Men" — bu insonning ongi, ichki dunyosi, o'zini o'zi qanday sifatda tasavvur qilishidir. Insonni ongi bu dunyoda boshqa hech qaysi jonzotga berilmagan. Yer sha'ida faqat inson "Men kimman?", "Hayotda o'rnim qanday?" kabi savollarni o'ziga bera oladi.

Menimcha, bu singari savollarni o'ziga o'zi berayotgan odam o'z ustida, hulqi, ongi ustida ishlaydigan bo'ladi. Odam borki, u o'z ustida ishlashi, komillikga intilishi shartdir. Har bir insonnig dunyo bilan muloqoti "men"dan boshlanadi, va huddi shunday, "men" bilan tugaydi.

Oila.

Oila bu bizning o'tmishimiz, hozirgi davrimiz va bizning kelajagimizdir. Biz oiladan boshlanamiz va oilani davom ettirish bizning burchimizdir.

Oila muhimligi bizning xalqimizni ota-onaga ko'rsatadigan hurmatida juda yaqqol ko'rsatilgan. Kattalarga hurmat bizning madaniyatimiz belgilari dan biridir.

Bundan tashqari, hayotimiz qancha davom etmasin, bizning oilamiz bizni baxtli bo'lishimizga sabab bola oladi. Oilaga bag'ishlangan hayot mazmunsiz o'tgan bo'lmaydi.

Oilada mehr ko'rgan onaning, bolasiga bo'lgan muhabbatini ko'zidan ko'rsa bo'ladi. Farzand azobi — uning azobi, farzand baxti esa, onaning baxtidir. Ona muhabbati o'ta kuchli. Hatto eng yoqimsiz, salbiy odam ham o'z onasi uchun dunyodagi barcha boyliklaridan qimmat.

Ota. Otamiz bizni tarbiya qiladi. Bolasini, oilasini bir bo'lak ozuqasini yetkazish uchun, oilasi muhofazasi uchun, na o'z sog'lig'ini va na kuchini ayamaydi. Kerak bo'lsa, oilam deb, kun-utun mehnat qilishga, el-yurti uchun kurashishga tayyor. Ota bizning el-yurtimizni g'ururini va mehnatsevarligini yaqqol ifodalaydi.

Er va ayol. Oila — bu jamiyat asosidir. Ular birga yashar, hayotini bir biriga bag'ishlar ekan, ular baxtlidirlar.

Farzand. Farzand bu ko'plab oilalarni baxtli qilgan mo'jizadir. Ikki inson muhabbatidan dunyoda yangi hayot paydo bo'ladi. Farzand tug'ilishi — oilani davom etishi deganidir. Farzand ko'rmagan oila o'z baxtini mukammalligini ta'kidlay olmaydi. Ota-onalar o'z hayotini, yashash mazmunini farzandlariga bag'ishlaydi. O'zi yemaganini farzandiga yedirib, o'zi erishmagan orzularini farzandlariga tilab, o'zi intilib yeta olmagan hayotini farzandlariga yetkazadilar. Yaxshi o'sgan, yaxshi tarbiya ko'rgan, ongli farzandlar ota-onasini doimo hursand qilib, hech qachon ularning sochiga oq tushurmaslikka harakat qiladilar.

Richard Teyler

8-topshiriq. Matnni o'qing. Matn mazmunidan xulosa chiqarib dialogik matn tuzing va uni inssenirovka qiling.

Do'stlik

Do'stlik bu insonlar orasidagi juda muhim munosabat. Do'stibor odam hech qachon o'zini yolg'iz his qilmaydi. Do'stlar bir-

biriga mehribon, g'amxo'r, vafodor, mehr-oqibatli bo'lishi kerak. Do'st doim yordam qo'lini uzatishga tayyor.

Dostlik haqida bir ertak bor va men sizga uni aytib bermoqchiman:

“Uch aka-uka yo'lda ketayotgan ekan. Kam yurishibdimi, ko'pmi, yo'lda bir o'raga duch kelishibdi.

O'ra chetiga kelib, ichiga qarashsa, ichida kimdir yig'lab o'tirgan ekan.

- Sen kimsan,- deb so'rabdi undan katta akasi.

- Men Baxtman,- debdi o'radagi, — odamlarni tilagini bajaraman — deb davom etdi u.

- BâKt bo'lsang, bizni ham tilaklarinizni bajarasanmi,- deb so'rabdi o'rtanCHA uka.

- Bajaraman,- debdi Baxt.

- Men boy bo'lmoqchiman,- debdi katta aka.

Baxt unga bir qop tilla tangalarni beribdi. Katta aka xursand bo'lib, qopini ko'targanicha, ketibdi.

- Men esa, bilimli bo'lmoqliyman, menga bilim ber,- deb so'rabdi o'rtanCHA uka.

Baxt bu tilakni ham bajaribdi va o'rta uka, bilimli bo'lib, yo'l bo'yicha ketibdi.

- Sen esa nimani tilaysan,- deb so'rabdi Baxt kenja ukadart.

- Sen-chi, nima xohlaysan,- deb so'rabdi kenja uka.

- Men bu o'radan chiqmoqchiman, - deb aytibdi **bâKt**.

Kenja uka yaqin atrofda izlab uzun daraKt Shohini topdi-da, Baxtni chiqarib olibdi.

- Endi ayt-chi, nima istaysan? - debdi Baxt. Xohlasang, seni ikkala akangdan ham boy va bilimli qilaman debdi u.

- Menga hech narsa kerak emas,- dedi kenja uka. Menga faqat do'st kerak, - debdi u.

- Unda men sening do'sting bo'laman,- debdi Baxt.

Shundan keyin kenja uka yo'lini davom ettiribdi, Baxt esa, uning do'sti bo'lib, ketidan yurarmush”.

Bu voqeadan xulosa qilishimiz mumkinki, do'sti bor odamning ketidan baxt o'zi yuradi.

Bu voqeadan ko'rib turibsiz-ki, do'stlik ham baxtga olib keladi.

9- topshiriq. Matnga o'z fikrlaringizni bildirib so'zlab bering.

Salomatlik

Sog'liq juda muhimdir. Bu qadimgi davrlardan kelgan Rkr "Valetundo — magnum bonum est." — lotin tilida "Salomatlik — eng katta boylikdir".

Sog'liqni yoshlikdan asrab-avaylash juda muhim. Inson nafaqat aqlini takomillashtirishgab,alki jismoniy rivojlanishga intilish i kerak. Sababi komillik faqatgina ruhiy, xulqiy, yoki jismoniy emas, balki har taraflama bo'lishi shart.

Sog'liqni saqlash uchun turlicha chora-tadbirlar o'tkaziladi:

1. Uyqu. Uyqu doimo me'yorda bo'lishi kerak. Har bir odamning uyquga talabi bo'ladi. O'rtacha uyqu vaqti 7 — 8 soat hisoblanadi. Uyqu paytida odam organizmi tiklanish qobiliyatiga ega. Erta yotib, erta turganni ancha foydali deb hisoblashadi. Garchi siz har kuni bir vaqtda yotib, bir vaqtda tursangiZ, sizning tanangiz sizdan minnatdor bo'lib, yaxshi xizmat qiladi.

2. Parhez. Parhez deganda, ovqatlanishdan bosh tortish emas, balki to'g'ri ovqatlanishni ko'proq nazarda tutamiz. Buning uch un, quyidagi qoidalari bajarish shart. Zavod va fabrikalarda ishlab chiqarilgan ozuqa va ichimliklami iste'mol qilmaslik. Ko'proq tabiiy holda tayyorlangan masalliqlardan ovqat tayyorlash. Meva va sabzavotlarni ko'proq iste'inol qilish. Oz miqdorda, biroq kuniga 5 — 6 mahal ovqatlanish. Yaxhi sozlangan ovqat hazm qilish tizimli odam har 4 soatda yengil ovqatlanishi kerak. Ovqatlangandanso'ng, odamda yengil ochlik tuyg'usi qolishi kerak. Agar har kuni bir vaqtda ovqatlansangiz, ozuqadan ko'proq foyda ko'rasiz.

3. Mehnat va dam. O'z vaqtida mehnat qilib, o'z vaqtida dam olish juda yaxshi odatdir.

4. Jismoniy tarbiya. Har kuni 15-30 daqiqa ichida jismoniy tarbiya bilan shug'ullasangiz, bu ham sizni hayotingiznisifatini oshirib, ko'p kasalliklardan asraydi.

5. Suv ichish. Hozirgi kunda ko'p odamlar juda ko'p choy, qahva, gazli ichimlik va limonadlar iste'mol qiladilar. Lekin bizning organizminizga bular emas, balki oddiy ichimlik suvi kerakdir. Odam sog'liq uchun vazniga qarab har kuni 1,5 — 2 litr suv ichish i kerak.

6. Zararli odatlardan bosh tortish zarur.

10- topshiriq.

“Hayot mening tasavvurimda” mavzusida esse yozing.

U-Iopshiriq.

Hayotdagi maqsadlaringiz va orzularingiz haqida dialogik matn tuzing va uni inssenirovka qiling.

12- topshiriq.

Badiiy adabiyot namunalaridan *so'zlashus*• uslubiga xos dialogik matn toping va uning o'ziga xos jihatlarini izohlang.

13- topshiriq. She'mi nasriy matnga aylantirib daftaringizga ko'chiring. Matn mazmunini o'z fikr-qarashlaringiz bilan to'ldiring va xulosa yozing.

Shundoq yonimizdan o'tib ketdi u!
O'tib ketdi, sira qaytib kelmaydi.
Bu yo'l faqat oldga - orqaga yo'l yo'q,
Bizdan bo'sh ketgan Vaqt - u yerda daydi.
Shundoq yonimizdan o'tib ketdi u,
Ko'rmay qoldik uni yo ko'z yumdik jim.
U bir yaqin do'stdek, biz qo'l bermagach,
Bosh egib yo'lga jo'nadi sekin.
U do'stimiz edi - biz chap bergan Vaqt!
Undan yuz o'girdik, yuz o'girdik biz.
Ming afsus yesang ham, u qaytmas endi,
Ranjitgan bu do'sting kelmas yuzma-yuz. (O.Matjon).

Sen bahorni sog'inmadingmi?

Uyg'onguvchi bog'larni kezdin,
Topay dedim qirdan izingni.
Yonog'ingdan rang olgan dedim -
Lolazorga burdim yuzimni,
Uchratmadim ammo o'zingni,
- Sen bahorni sog'inmadingmi?

Uzoqlarda zalvorli tog'lar
Xayolimni keldilar bosib.
Kechdi qancha intizor chog'lar.
Vasling menga bo'lmadi nasib,
Sensiz men ham, bahor ham g'arib,
- Sen bahorni sog'inmadingmi?

O'ngirlarda sakraydi ohu,
Na'matakda sa'va mittijon.
Qorliklardan sipqarilgan suv,
Daralarda uradi javlon.
Nigohimdan faqat sen pinhon.
- Sen bahorni sog'inmadingmi?
Mana, bugun Navro'zi olam,
Do'stlaringa gullar tutarman.
Qaylardasan, sevgili erkam...
Qo'limda gu'l, seni kutarman.
Umrin bo'yi chorlab o'tarman,
- Sen bahorni sog'inmadingmi?

US-iopshiriq. Matnini o'qing. O'z munosabatingizni bildirib so'zlab bering.

Insoniylik o'tmishda qoldimi?

Insoniylik hamisha yer yuzidagi insonlar uchun bebaho fazilat hisoblangan. O'lkamizning olis o'tmishiga nazar tashlasak, mehnatsevarlik, insoniylik, vatanparvarlik hislari o'sha zamon insonlari hayotining mazmuni bo'lgan. Buyuk bobokalonlarimiz hisoblanmish Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur va boshqalarning hayotga tashlagan nazari, insoniylik fazilatlarini bugungi kun yoshlari uchun yot bo'lib ketdimi?

Innovatsion texnologiyalar asri hisoblanmish XXI asrda shunday atalmish "Instagram", "Facebook" va "Odnoklassniki" ijtimoiy tarmoqlari bizni nafaqat vaqtiyvizni, halovatimizni va tinchligimizni o'g'irlab qolmasdan, insonga xos xususiyatlarimizni ham cheklamoqda. Kitob o'qish uchun kechalari sham yorug'ida bilim olgan ajdodlarimiz va zamonamizning "yevropalashgan" yigit-qizlariga nazar tashlasak yuzimiz shuvut bo'ladi. O'tmishda insonlarga yaxshilik ulashish, mehr berish, musulmonlar uchun muqaddas hisoblanmish hayit bayramlarida qarindoshlarni yoqlash, va qabrlarni ziyorat qilish odamiylik hisoblangan bo'lsa, hozirda ijtimoiy tarmoqlarga rasm joylab ko'proq "like" yig'ish va foydalanuvchilar "mehri"ga sazovor bo'lish, bo'lib qoldi, desak hech ham mubolag'a bo'lmaydi. Qayerda ovqatlangani, qanday kiyim kiygani, qaysi brend ostidagi atir-upalardan foydalanayotganini ommaga tinimsiz tarzda nanoyish qilayotgan yoshlarimizni ko'rib "boshqa g'am tashvishlari yo'qmikin?" degan sayol tug'iladi, ba'zida. Shunday yoshlarimizning aksariyat qismi o'quv dargohlarida "qoniqarli" baholarga o'qishi mumkin, ammo ijtimoiy tarmoq "yakunlarini" "a'lo" baho bilan tugatadilar. Bu — o'zbeklatimiz uchun qadrli hisoblangan odob-axloq va tarbiya sustlashib ketganidan dalolat beradi. O'zbekiston Respublikasi bo'ylab yosh oilalarning ajralish ko'rsatkichlarining 33%i ijtimoiy tarmoqlar Va mobil aloqa vositalari sababli ekanligini alohida ko'rsatib o'tish zarur. Kitoblar bilan katta bo'lgan ota-onalarimiz o'z farzandlari tarbiyasi bilan to'liq shug'ullana olmayotgan bir paytda, jadal rivojlanish asrida yashayotgan yigit-qizlar o'z farzandlari tarbiyasi

bilan shug‘ullana olmaydi, albatta. “Farzandlarimiz bizdan ko‘ra kuchli, bizdan ko‘ra, bilimli, dono va albatta baxtli bo‘lishlari shart” deb to‘xtovsiz ta’kidlangan va “Yurtiniz kelajagi yoshlar go‘lida” deya keng imkoniyatlar yo‘lini ochgan birinchi Prezidentimiz Islom Abdug‘aniyevich Karimov gaplarini eslab, biz uchun jon kuydirayotgan insonlar borligini bilib, kerakli xulosalarni chiqaraylik, zero Biz hech qachon hech kimdan kam bo‘lmaganmiz, kam bo‘lmaymiz ham.

16- *topshiriq*. Matnni o‘qing, tarj ima qil ing. Matn nima uchun shunday nomlanganligini izohlang.

Знеñиuiиñ вpar

О,дiа«;ны Су ВорОВ **Bb13BdJI** О,qHoro oQruера, **хОТО}ЭбiĜ** ОТЛiи-
oанся боЛТЛHBOCTi.to. Су ВорОВ z&tK}3bin дВерь На **ЗаМОК Н СКН3dJI**
OQHуеру под Вхдоу Веoх’iañiøero сехреТа, zoo у Hero есТЬ Знеñ-
иИĜ Вpar li OnacHeñuixĜ B}3ar. DTOT Вpar **Все** ВреМя eMy Все
поЭТНТ.

Ofиуер øcipeBomlJnCfl 3Tiiu cOoбщеHHeM CyBopOBa ø cm
Hd8biBilTi) sex, хоро cuiiTan cвOøMH sneñiiiHMH ø OnacHeñuil3M H
B}3&lFiMII.

OH хоTen угадаТЬ, о СОМ хМеННо говориТ Øепьpriaptii i, it
НЫ3btBdJI ЗHаКОМ ых ОдHoro За другoM. Но CyøopOB Махаø рухasi it
x roeopu : «HeT, He ToT, BoBce øe ToT!».

ЗаTeM CyBopOB, cAenaB BH,ф, ЧТО ЗТО СТ}ЭOЖд ojuииñ сехреТ,
по,qoiуen На цьиог мах К **OKHâM** Н ,дВеряи, ВНиМаTeøьHeñilixu
OðpacOM проверHн, He подcnyill4 BdLOT Hø зх, lv uienнун oØHуеру:
«ВыicyHь яззыx».

OØищep BынoniiHн пpHxaø QeJIb,ф M&l uinã. Тогда CyBopø
ухoен напъцех На его яаьих и cxaЗа : «ВОТ OH. ВОТ КТО ТBOфи
Знеñиuiиñ Н onacHeñuixĜ B}3&lrl».

17- *topshiriq*. **Matnni o‘qing, tarjima qiling. Ezopning javoblariga o‘z munosabatingizni bildirib matnoi gapirib bering.**

Даоп, знаменитий баснописец древней Греции, был работником философа Ксантоса.

Однажды Ксантос пригласил гостей к приходу Дзона приготовить на обед самое лучшее. Монах купил несколько языков и приготовил их блюда. На вопрос Ксантоса, почему Дзон пригласил только языки, тот ответил: «Ты велел пригласить самое лучшее, а по дороге яоска? Нет помощи языков изучаются науки и приобретаются знания, посредством языков мы объясняем друг с другом, решаем различные вопросы, делаем советы, получаем ответы, вдохновляем друг друга. Нет по иерее языков расвивается хоть на народов. Думаю, 'кто иет ии'iero time языков».

Такое рассуждение понравилось всем присутствующим.

В другой раз Ксантос пригласил Дзона на обед самое худшее. Монах опять купил языки. Гости удивились. Тогда Монах сказал Ксантосу: «Ты велел купить самое худшее. А это что языков? Носредством языков мы споримся, огорожаем друг друга, рзговариваем, обманываем, хитрим. Выходит делает людей врагами, разрушает целые государства. Он вносит в жизнь горе « зло. Может ли быть 'что-нибудь что языков?». Говорят, что ответ не всем присутствующим понравится.

25- MAVZU. USTOZ MAKTABI

Insongn biror nimci o'rgatishning eng maqbul usuli — unga shaxsan o'mak ko'rsatishclir.

A. Eynsliteyn

Ustoz maktabi

Ustoz! Shu birgina so'z zamirida olam-olam ma'no va hurmat mujassam. O'qituvchi-sofdil, kanitarin, ma'naviy boy, axloqan pok insondir. Ularning poyiga guldastalar sochsak, doimo hurmatlarini ado etib. ardoqlasak arziydi. Chunki ustozlar butun kuchlarini, aqlidrokklarini, bilim va zehnlarnini, qalb qo'riyu sehrlarnini shogirdlariga baxshida etgan zahmatkashlardir. Ular bizlarga oq-qorani, yaxshiyu yomonni tanitib, qo'llarninizga ilk bor qalam tutqazib, "Ota", "Ona", "Vatan", "Ezgulik", "Baxt", "Saodat" kabi so'zlarni yozishga o'rgatgan buyuk zotlardir. Muallim shunday ulug' zotki, uning oldiga kelmagan odam to'laqonli bo'la olmaydi. O'tgan istiqloq yillarida yurtimizda olamshumul o'zgarishlar ro'y berdi. Ayniqsa, İamiyatimizning muhim bo'g'ini bo'lgan ta'tim tizimida olib borilgan tub islohotlar aziz-u mukarram ustozlarning mehnatiga bo'lgan ulkan e'tiborning yanada oslganida, bu borada erishilayotgan mislsiz MuVaffaqiyatlarda yaqqol ko'rinmoqda. Istiqloq bergan imkoniyatlardan unumli foydalanib, bor ilm-u iqtidori va qalb mehrini yosh avlod ta'lim-tarbiyasiga baxshida etib kelayotgan ustoz-m urabbiylar juda ko'p. Ustoz! Ustoz deganda biz avvalo, o'tinish va kelajakni ko'z oldimizga keltiramiz. Ustoz bir yosh qalbni olam-olam ziyoga yo'llaydigan zot. Bizning qalbimiz go'yoki gard yuqmaganoq qog'ozga o'xshaydi. Bu qog'ozning yuziga dog' tushirmay, unga faqat va faqat ezgulik, mehr-muhabbat kabi satrlarni yozish faqat

shu aziz va buyuk insonlarning qoʻlidan keladi. Dunyodagi eng ulugʻ, eng buyuk va eng mashaqqatli kasb muallimlik kasbidir. Bu kasb egalari esa dunyodagi eng ulugʻ, eng buyuk insonlardir. Ular kelajak avlodni mashaqqat ila tarbiyalaydilar, taʼlim beradilar. Yosh avlodni taʼlim-tarbiyasi eng nozik masala. Bu kasbning mashaqqati ham, masʼuliyati ham shunda. Hayotning oʻnqir-choʻnqir, egri-bugri yoʻllaridan ezgulik tomon yoʻllaydigan bu muallimdir. Muallimning taʼlim-tarbiyasi, nasihat-u saboqlari ila har qanday qiyinchilikdan osongina oʻtib olish mumkin. Muallim saboqlari hayotimizda qiyinchiliklarga chidash va ularni yengishga, sabr-toʻqatli, metin irodali, pok vijdonli va boshqa ulugʻ fazilatlariga ega boʻlishga yordam beradi. Aziz-u mukarram ustoz va murabbiylarimizning bizdan umidi katta. Biz bu eʼtiborni, ishonchni suisteʼmola qilmasligimiz, ularni doimo qadrlashimiz lozim. Ularning ishonchini oqlash - eng oliy burchimizdir. Ustoz-muallimlarga mehr-muhabbat hislari bilan yoʻgʻrilgan bu soʻzlar har bir vatandoshimiz koʻnglidagi ezgu muddaosini ifodalaydi. Respublikamizda taʼlim yetti tilda amalga oshiriladi. Qaysi tilda: oʻzbek, qoraqalpoq, tojik, rus, qozoq, qirgʻiz yoki turkman tilida taʼlim berilishidan qatʼiy nazar har bir oʻquvchining umumiy oʻrta taʼlim davlat standarti bilan shartlangan bilimni toʻliq olish imkoniyati kafolatlangan.

Kim uchun dunyoda shulirat,
Kimgadir haq zahmati aziz.
Sizga-chi el-yurtning rahmati aziz,
Mudom baland erur sizga eʼzozim.
Baxtinga bor boʻling, aziz ustozim!
Insonga duch boʻlgay turfa xil yoʻllar,
Gohi togʻlar oshsa, goh kezar choʻllar.
Baʼzan taʼqib etsa, chaqmoqlar, doʻllar,
Hech vaqt adashmagay aql tarozim,
Baxtinga bor boʻling, aziz ustozim!

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- d) matnni ijodiy so'zlab bering.

2- topshiriq. Kasbiy faoliyatda ustoz va shogird an'analari to'g'risida matn tuzing.

3- topshiriq. Ustozlar haqida esse yozing.

GRAMMATIKA

Monologik matn. Monologik matnda mazmun izchilligi va ohang

Ma'lum voqelik haqida tasavvur (ma'lumot) beradigan bir yoki bir necha sintaktik birliklardan tashkil topgan nutqiy butunlik matn hisoblanadi. Matn ma'tum fikrlar yig'indisi hisoblangan nutq, nashrdan chiqqan asardir. U o'ziga xos asar hisoblanadi. Ya mazmunga (ilmiy, rasmiy, badiiy va hokazo) yoki hujjat xarakteriga ega bo'ladi.

Matn ikki xil ko'rinishda bo'ladi: dialogik va monologik.

Tavsifiy (monologik) matn so'zlovchi yoki yozuvchi tomonidan bayon etilgan voqea-hodisa, narsa yoki shaxs tasviri, tavsifi yoxud xabar, ma'lumot bayonidir. Maqola, insho ham tavsifiy matnning bir turi sanaladi. Ma'lum voqea-hodisalarga, narsa va shaxslarga oid fikr-mulohaza bildirish, ularni badiiy-tasviriy vositalar yoki dalillar bilan ta'riflash. izohlash, isbotlash. asoslash tavsifiy matnga xos xususiyatlatdandir. Shuning uchun bunday matn da belgi-xususiyat ifodalovchi so'zlar, atamalar, modal so'zlar, fe'ning funksional shakllari, ravishlar faol qo'llaniladi. Tavsifiy matn yaratishda uyushiq bo'laklar, ajratilgan gap bo'laklari, atov gaplar, sodda gaplar, qo'shma gap ko'rinishlaridan ham keng foydalaniladi.

•*t-topshiriq.*

Keys

O'qituvchilar xonasida ikki o'qituvchi sulibatlashayapti:

- Har bir o'qituvchi notiq bo'lishi lozim, - dedi birinchi o'qituvchi. Ikkinchi o'qituvchi unga e'tiroz bildirdi:

- Kechirasiz, har kim ham notiq bo'la olmaydi. O'qituvchi muloqot madaniyatini puxta egallagan bo'lsa, yetarli.

Savol:

1. Siz qaysi o'qituvchining fikrini yoqlagan bo'lardingiz?
2. Madaniyatli o'qituvchi deganda kimni tushunasiz?
3. Sizning fikringizcha bu suhbat qanday tugashi mumkin?

5- topshiriq.

Ustoz haqidagi rivoyatlardan namunalar yozing.

6- topshiriq.

“Abu Nasr Forobiy va uning buyuk asarlari” mavzusi bo'yicha monologik matn tuzing.

7- topshiriq. Ustozlarga bag'ishlangan she'rni yod oling.

Ustozlar

Mehr nuri yog'ar doim ko'zingizdan, ustozlar,
Yursam deyman bu tabarruk izingizdan, ustozlar.
Chin insonlik kitobiga bahtu hikmat bitibsiz,
Odob ila bilim oldim so'zingizdan, ustozlar.

Qalbingizning yo'q g'ubori, mehribonsiz shunchalar,
Quyosh olmish haroratin yuzingizdan, ustozlar.
Fan bog'ining bog'bonisiz, charog'bonsiz ko'ngilga,
Ming ehtirom o'g'lingizdan, qizingizdan, ustozlar.

Joy oldingiz bir umrga shogird yurak to'ridan,
Mo'min hayot darsin o'qir o'zingizdan,ustozlar.

Po'lat Mo'nin

Oddiy muallim

Qadri bilinadi endi menga goh,
Oddiy maktabimning o‘sha behasham,
Navoiy-ku bizga ustozdir, biroq,
Kimdir o‘qitgan-ku Alisherni ham!
Shunday buyuk zotga harf o‘rgatgan kim?
Oddiy muallim-da, oddiy muallim!

Ayagan hayotning sanchiqlaridan,
Yiqilsa ko‘targan to‘siqlaridan,
Otadek ezilgan, g‘ussaga botsa,
Boladek quvongan yutuqlaridan.
Uyquda shogirdin o‘ylab yotgan kim?
Oddiy muallim-da, oddiy muallim!

Yo‘qdan Beruniyni binolar qilgan,
Husaynni Ibn Sinolar qilgan,
Mashrabni mashhuri dunyolar qilgan.
Abdulloning tilin burrolar qilgan,
Ilon o‘ynatgandek so‘z o‘ynatgan kim?
Oddiy muallim-da, oddiy muallim!

Yuzga kiraman men Hudo hohlasa,
Ehtimol, yuzdan ham o‘tarman bir kun.
Qaynoq quchog‘ida hurlar chorlasa,
Hech kimdan qarzim yo‘q ketarman bir kun.
Bo‘lsa ham, bir zotda bo‘ladi qarzim,
Oddiy muallim u, oddiy muallim!

İYI u ham frlBd 1*IS I •

8- topshiriq. “Mening ibratli ustozim”

Sizga ta’lim bergan va berayotgan ustozlaringiz orasida o‘Z nutqini ko‘rkam yuz ifodalari hamda xatti-harakatlabrılan qo‘shib namoyon etuvchilar bormi? Ularning sizga yoqqan tomonlarini so‘zlab bering.

9-topshiriq.

“Ohang va munosabat”.

Munosabatni o'zgartirib biron so'z yoki jumlani (masalan, “Kiring”, “Shu ishni qildingizmi?”, “Keling” va h.k.) talaffuz qiling. Mashqni ishchan o'yin shaklida o'tkazgan ma'qu1. Bunda so'zlovchi tanlagan so'z yoki jumlani aytadi, tinglovchi uning qaysi ma'no va ohangda aytganini topishga harakat qiladi.

10-topshiriq. Matndan foydalanib “Yaxshi degan nomga munosib inson” mavzusida monologik nutq tayyorlang.

Axloq ne'matining lazzatlaridan baramand bo'lgan kishilar aytadilarki, chaqirilmagan joyga qorin to'ydirish maqsadida bormoq — bu shunday qudratli seldirki, bu sel obro' va izzat asoslarini hamda tomirini butunlay qo'porib tashlaydi. Yoki shunday shu'ladirki, uning zavol qiluvchi yashini izzat va hurmat xirmonini yondirib yuboradi. Agar kishi ehtimom va e'tibor gavharini qidiruvchilardan bo'lsa, gavhar kabi yashirin bo'lsin, toki izlovchilar orzu g'avg'osi bilan uni qo'lga kiritsinlar. Ulug' hakimlarning aytishlaricha, sakkiz xil kishi baxtu saodatsiz bo'lib, yaxshi degan nomdan uzog'u ovora bo'ladilar:

Birinchisi — qorin to'ydirish maqsadida odamlaming uyiga taklifsiz borgan kishi;

Ihkinchisi - ziyofat va anjumanlarda to'rga o'tirishni talashib, to'rda o'tirgan odamlar orasiga xiralik bilan joylashgan kishi;

Uchinchisi — uy egasidan qudrati yetmagan narsani talab qilgan mehmon;

To'rtinchisi — ochko'z kishilarning uyiga hojat talab qilib borgan kishi;

Beshinchisi — dushmanidan madad va yaxshilik talab qilgan shaxs;

Ofrinc6iri — ol inn va mansabdor kishilarni g'iybat qiluvchi inson;

Yeflinchisi — biror yerga borib, o‘sha joyda xijolatlilik paydo qilgan kishi;

Sakkizinchisi — davralarda hech kim gapiga quloq solmayotgan bo‘lsa ham gapiraveradigan kishi.

11- topshiriq. Matnni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

ЖН НитНСЫ

iiHāHCbi - ,qeHeXHaЯ CHCTeua, BKJiio'iaioщac B ceбя Bce BHдbi деHeXoыx cpeдcTB if n3OHCHoя ищe c Hioøit zj3āHG **QJ3MaUHH** B пpoцeссe иx пpиMeHeHии. CпOBOM, K HH&tHC&tM OTHOCиTcя HHJиTi- Hыe qeри src, BKJiiooali i'иHbdJиO , бeзиiaПH ЧHыe деHsrii Ha cœTax H BO BKиiaдах, ueHHыe бyуarii, oбoдaioиyHe cпocOбHOCTbO **ŌBITĚ** деHeMНыIM ЗKB Ba eirrou. HpxceM, oTHOCиTGFи OHH K HH&tHG&tNI HeLa**BHCHMO OT CIX** H;юHaqne HoCTtl 'I&tCTHoMy нищy riom rocypapCTBy.

B3āHMO,QCĠGTBHe B ,деHeXHoñ Qopue MeXду rocypapГTBOM, пpeдпpHяTияM и и иiaceoei øen He stBaepca ØiiHāHCOBbIMH OTHO- иHeø **HAMx**. PeryøH;3OBaH e co CTopoi и rocypapCTB&t **QrиHāHCOBOĠ** CHCTeM би пpH пepepacп peqeneHxH деHeMН ыX **HOТOKOB** Ha Bcex ypoBiisx oxoHOMŸIKH фceыBaeTся **QHhāHCOBOĠ HOJиHTHKOĠ**.

G Haиcы - xpobeHoc Haя CiicTeua aKOHOM HKH. Kaх npeCrH2K rocypapCTB&t HзuepяeTся пpoс **HOCTbIO** H≪ HOHdJI **bHOii** B&ifiлOTbI, T&tK ø perypaL; Hfl Øti;ЭMы on peqepяeTся ØiiHāHCoboñ ycToñH BOГTbлO. Hoxaзaтeпx ØHHāHГOBOñ ciicTeMы - oа,qe'uHsllī HH,QHKиTO;Э **GOG- TOЯHHA** ЗKOHOMHKH.

12- topshiriq. Matnni o‘qing, tajima qiling va qaysi uslubga xosligini aniqlang. Boshqa nutq uslublariga o‘giring.

O‘zbek xalqi azaldan o‘zinlng bolajonligi bilan ajralib turadi. Albatta, farzandga mehr qo‘yish, ularning qornini to‘q, ustini but qilish o‘z yo‘li bilan, lekin bolalarimiznisog‘torn qilib tarbiyalash, milliy ma‘naviyatimiz asosida voyaga yetkazish doimo dolzarb

ahamiyat kasb etgan. Sog' lom bola deganda, nafaqat jismonan sog - lom, balki ma'nan yetuk, mustaqil fikr egasi ko'z oldimizda nairio - yon bo'ladi. Asosiy maqsad sog'lom bolani dunyoga keltirish Vā tarbiyalash ekan, avvalo, onalarimizning sog'lig'iga ham jiddiy e'ti - bor berish lozim. Chunki, sog'lom onadan sog'lom bola dunyoga keladi. Sog'lom farzand esa yurtimiz ravnaqi uchun xizmat qiladi.

O'sib kelayotgan yosh avlod yurtimizning ertasi, tinchligimiz posbonlari, abadiyligimiz kafolatchilaridir. Shu haqiqatdan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, farzandlarimizni har tomonlama sog'loin va barkamol etib tarbiyalash, avvalo, sog'lom oilani shakl - lantirishdan boshlanadi. Agar oila sog'lom bo'lsa, farzand barkamol bo'ladi, farzand barkaiuolligi esa jamiyat mustahkamligini ta'inin - laydi.

13- topshiriq. Matnga o'z munosabatingizni bildirib, o'zbek tilida so'zlab bering.

УСНЕХ И ЕАРЬЕРА

То, хах qOcTH иь успеха В Карьере, В перБуто о иере, фь ЗāВНСНТ ОТ Ваиеро поННиаНоя о ого успеха. СауН посудиіТе, дпя хоро-ТО ,дOcTio еН ev будеТ поСТ rJlāBbl T]ЗāНСНāLı НОНдJ1bНОЃ Кор нОраціиН, а ,фня хоро-То харьерНоñ ВеруиННОñ будеТ донмНОСТЬ Неіро - хирура. О,QНахо есTs иесхонбхо обіцөх perouetidatı НЃ, КОТОрые tory ббITь noneЗНы праггиюесКх ВСGM JIIO,QfIM.

ВудсТе уВнеөеНы сөөеñ раБОТОñ, а ,гня атого соВеруіеННО хеобхO,фt ¥l Mā обOBs x ,deny, хоТОрбиМ ВbI zšHНuaеТесь WTO rJl&tВНыйñ сөхреТ Того, хах ,фOCT оь успеха В харьере.

Нр¥IВНОсНТе •iТо-ТО сВое ø нибиіуіуіо раБО ' ВырабаТбIВаñТе ¥1Н,Q¥IВI,дуаньНбIЃ СТНнi досцмеНія цепеñ, соЗдаñТе сВоñ соБСТ - ВеНіиñ брейі,д, СВОIO фөиіуіу.

ОСОЗНаВаñТе ВамНОСзь Того, нТО Вbi ,фенаеze ,Лух общестВа. НапriiМер, еснН Вbi МархеТонор, тО В&tIIIā Зā,QāЧā СОСТОИТ В ТОКI, озобы КāК МОЖКНО бOnbiііe нio,фeñ уЗНано об уННхāJ1 бНОМ продуне Ваиeñ хосинāНтIН Н унуөіиуНJIO СВОIO 2КНЗНь с его по - h4oiiJbio.

Будьте активными и инициативными. Не ждите каких-то популярных свежих заданий и поручений; ищите соответствующие инструменты, заинтересуйтесь новыми разработками в вашей сфере и предложите руководству варианты улучшения работы компании.

Не тратьте время на ненужные вещи, например, сидите в социальных сетях. Лучше используйте его для настоящего отдыха или для достижения ваших целей.

Станьте первоклассным специалистом в достаточно узкой, но востребованной области — тогда на вас будет спрос.

26- MAVZU. KASBIM TARIXI

*Fanda eng fshonchli ko 'mcıkchi o 'z aqling,
tafrıkkuringdfr.
Fabr İcin Anrı*

Moliya tarixidan

Moliya fani G'arbda XV—XVI asr o'rtasida paydo bo'lgan. O'rta Osiyoda moliya haqida tushuncha berilgan asarni ilk marotaba davlat arbobi va shoir Zahiriddin Bobur (1483-1 530) yaratgan.

Uning iqtisodga oid “Mubayyin” asari asosan soliqqa tortishning asosiy me'yorı va uning xususiyatlariga bag'ishlangan.

Moliya atamasi dastlab Bobur asarida qo' llangan. Moliyaga oid yana bir asar — “Temur tuzuklari”dir. Ushbu kitobda Movarounnahr davlatida ish yuritish, g'azna, maosh to'lash masalalari, soliq, soliqqa tortish, yer solig'i va boshqa masalalar aks ettirilgan.

Moliya haqida qiziqarli ma'lumotlarni yana Alisher Navoiy, Muqimiy, Zokirjon Furqat asarlarida uchratish mumkin.

XX asrning 20-yillarida iqtisodiyot sohasida moliya muammosi markaziy o'rin egallagan. 1921-yilda O'zbekiston Respublikasida birinchi pul islohoti amalga oshirilib, o'zining ilk byudjeti shakllandi. Birinchi kredit muassasalari tashkil etildi. Jurnallarda moliyaga oid bir qator maqolalar chop etildi. 1922-yilda Y.1.Poslavskiy va T.N.Cherdansev tahriri ostida “O'rta Osiyo iqtisodiy hudud” kitobi yaratildi. 1927-yilda esa X. Xakimxo'jayevning “O'zbekistonning 10 yil ichida moliya sohasidagi erishgan yutuqlari” nomli kitobi chop etildi. Shu davrdan boshlab UODU (SAGU)ning iqtisod fakultetida moliya fani o'quv dasturiga kiritildi, (1931-yilda esa ushbu fakultet O'rta Osiyo moliya-iqtisod instituti sifatida ajralib chiqdi).

1931-40-yillarda O'rta Osiyo moliya-iqtisod institutining moliya faniga oid ilmiy to'plamlari nashr etildi.

Urush yillarida boshqa mamlakatlardan bir qator olimlarning evakuatsiya qilinishi moliya sohasining yanada ravnaqiga olib keldi.

Ana shunday olimlarning tashabbusi bilan 1943-yilda aspirantura ochildi.

1948-50-yillarda birinchi nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalari yuzaga keldi. Hozirgi davrda moliya iimi yangi bosqich larga ko'tarilmoqda.

1- topshiriq.

- a) matnni o'qing;
- b) matnni reja asosida so'zlab bering;
- d) tanlagan kasbingiz haqida rivoyat yoki hikoya so'zlab bering.

2- topshiriq. Matnni o'qing. Matnda ajratib ko'rsatilgan so'z birikmalarini qo'llab 10 ta gap tuzing.

Auditning mohiyati, turlari, maqsadi va vazifalari

Bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiyotga o'tish xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy hisobotlarni **volis tekshiruvdan o'tkuzish**, ularning aniqligini **ekspert qilish**, shu asosda moliyaviy hisobotga xolis hisobot berish, shuningdek, mavjud xato va kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha **kasbiy maslahatMrni berish**, hisob-kitoblarni tiklash va yuritib berish, **biznes reja va soliq ilek-farafsiyafarini** tuzib berishdan iborat maxsus "audit" deb atalmish iqtisodiy fanni vujudga kelishiga asos soldi. Ushbu faoliyat turi va maxsus iqtisodiy fan bizning mann lakatini iz hayotiga mustaqillikka erishilgandan keyin kirib kelgan bo'lsa. bozor munosabatlari rivojlangan mamlakatlarda u juda uzoq yillardan beri mavjud va rivojlan'ib kelmoqda. **Mustaqil auditorlik faoliyafi**, manbalarga ko'ra, 150 yil oldin Yevropa mamlakatlarida paydo bo'lgan, uning vatani sifatida Buyuk Britaniya tan olinadi.

Professor X.N.Musayev auditning mohiyatini quyidagicha e'tirof etgan: "Audit - bu mua)ryan vakolatlar berilgan shaxslar, ya'ni auditorlar tomonidan xo'jaiik yuritayotgan subyektlar faoliyatlarining respublikada qabul qilingan qonun-qoidalarga muvofiqligini tekshirish yo'li bilan baholash va xolisona xulosalar berishdir".

O‘zbekiston Respublikasining “*Auditorlik/aofiyari to‘g‘risidagi Qonuni*”da (2-modda) auditning mohiyatiga quyidagicha ta‘rif berilgan: “Auditorlik faoliyati deganda, **auditorlik** tashâilotlorining auditorlik tekshiruvlarini o‘tkazish va boshqa shu bilan bog‘liq professional xizmatlar ko‘rsatish borasidagi *tadbirkorlik faoliyati* tushuniladi”.

3- *topshiriq*. Matnni o‘qing. Matndan foydalanib “Menejment ilinining ustalari” mavzusida esse yozing.

Menejment texnikasi tushunchasi

Menejment texnikasi - bu aqliy mehnat texnikasi, menejment tizimida axborotni qayta ishlash texnikasidir. Texnika vositalari qanchalik takomillashgan bo‘lsa, menejment texnologiyasi, menejment mehnatini tashkil etish va butun menejment jarayoni shunchalik samarali bo‘ladi. Hisoblarga asosan mamlakat iqtisodiyotini maqbul boshqarish uchun yil davomida 10 ta elementar arifmetik operatsiya bajarish zarur bo‘lsa, boshqaruv apparati xodimlari 10 ta, ya‘ni 10 ming marta kam operatsiya bajarish qobiliyatiga ega ekanlar. Bu muammoni muvaffaqiyatli hal etish uchun menejment mehnatini takomillashtirish, axborot to‘plash hamda qayta ishlashni mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish zarur. Menejment texnikasini faqat hisoblash mashinalari bilangina bog‘lash noto‘g‘ridir. Dastlabki texnika vositalari 100 yil burun paydo bo‘lgan ruchka, chizg‘ichdan tortib EHM va kompyutergacha bo‘lgan texnika vositalarini quyidagi ikki guruhga ajratish mumkin: orgtexnika va hisoblash mashinalari.

4- *topshiriq*. “Men tanlagan sohaning vujudga kelishi va rivojlanishi” mavzusida matn tuzing.

5- *topshiriq*.

Kasb taraqqiyoti haqidagi ma‘luriotlardan xronologik jadval tuzing.

6- topshiniq.

Ish jarayonidagi muloqot vaziyatlarini aks ettiruvchi kasbiy o‘yin ssenariysini tuzing va uni inssenerovka qiling.

7- topshiriq. Matnni o‘qing. Rlatndan foydalanib “Zamonaviy sug‘urta shakllari” mavzusida dialogga kirishing.

Sug‘urta tarixidan

Sug‘urta tushunchasi pul va kredit tushunchalaridan oldin shakllana boshlagan. Dastlabki jamoa tuzumi davrida liar bir oila hayot uchun eng zarur oziq-ovqat zaxiralarini g‘amlash zaruriyatini tushuna boshlaganda, zaxiralar yetarli bo‘lmasa yoki biror hodisa tufayl i qo‘shimcha moddiy ne‘matlarga ehtiyoj sezilsa, qo‘shnilardan qarz olingan, buzilgan imoratlar hashar yo‘ li bilan tiklangan. Davlat yo‘ li bilan metallardan pul zarb q il ingunga qadar oltin va kumush vositasi bilan zaxiralar to‘plangan.

Asrlar davomida qo‘ni-qo‘shnilar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlar qishloq va mahalla miqyosida kengaygan. Sug‘urta tartibi vujudga kelganda zarar ko‘ larni xo‘jalik uchun katta bo‘lganda jabrlangan oilalarni og‘ ir ahvoldan qutqarish uchun birgalashib mablag‘ to‘plash orqali moddiy yordam uyushtirilgan. Shuningdek, savdo karvonlari uzoq safarda qaroqchilar tomonidan talansa, ko‘rilgan zarar karvon ishtirokchilari o‘rtasida barobar taqsimlangan. Lekin keyinchalik maxsus fond tuzilib, bu fond hisobidan faqat ko‘rilgan zarar emas, balki savdogaming oila a‘zolari ham bahramand etilgan.

Ayrim olimlar sug‘urta termini dastlab Yevropada qo‘llanilgan degan fikrdalar. Xalqaro savdodagi mol-mulk supa‘urtasi haqida gap borganda Bobil davlatining yurtboshisi Hammurapi qonunlarida miloddan oldin savdo karvonlariga yetkazilgan zarar o‘zaro taqsimlanib, yordam uyushtirilgani ko‘rsatilgan. Bu qonun xalqaro savdo yo‘li bilan boshqa mann lakat savdogarlari karvonlariga ham tarqalgan, hatto Buyuk ipak yo‘li orqali safarda bo‘lgan savdogarlar bu usuldan foydalanganlar.

Lekin shaxsiy sug‘urta bo‘yicha Yevropada miloddan oldin ayrim hududlarda. tumanlarda maxsus nikoh. Vafot hodisalarJ bilan bog‘ langan o‘zaro fondlar tashkil qilingani haqida ma‘tulTIOtlar bor.

GRAMMATIKA

Soha lug'atlari. Ularda terminlar va birikmalarning berilishi

O'zbek tilshunosligida terminlarni o'rganish, ularni tartibga solish, terminologik lug'atlar tuzish kabi qator chora-tadbirlar XX asrning 20-yillari o'rtalaridan boshlangan. Zero, ayrim leksikografik ishlarni hisoblamaganda, o'zbek tilini ilmiy asosda o'rganish, hozirgi o'zbek tilshunosligining fan sifatida yuzaga kelishi ham shu davrdan boshlangan. Albatta, terminlarni o'rganish ehtiyoj i o'z-o'zidan kelib chiqqan emas, barcha bilim sohalari bo'yicha o'zbek tilida ta'lim berishni yo'lga qo'yish, bilim sohalarining sezilarli darajada rivojlana borishi, ilmiy tafakkur doirasining kengayishi, sobiq ittifoqdagi milliy tillar, jumladan, o'zbek tili lug'at tarkibining boyib borishi, binobarin, tilda terminlarning ko'payib borishi ularni (terminlarni) har tomonlama o'rganish va tartibga keltirishga turtki bo'lgan edi.

O'zbek tilshunosligida turli fan sohalariga oid terminologik tizimlarni lingvistik jihatdan har tomonlama ham ilmiy, ham amaliy o'rganish, asosan, 1950-yillardan keyin izchilroq tus ola boshladi; termin va terminologiyaning nazariy masalalariga bag'ishlangan maqolalar ayrim fan sohalarini ta'limlarni lingvistik jihatdan tahlil etishga bag'ishlangan nomzodlik dissertatsiyalari yuzaga keldi, mukammal terminologik lug'atlar yaratishga kirishildi.

Bugungi kunda terminologiyaning amaliy va nazariy jihatlarini yanada chuqurroq o'rganish, termin qo'llashni tartibga solish davlat ahamiyatidagi masalaga aylandi. 1984-yilda O'zbekiston Fanlar akademiyasi Prezidiumi qoshidagi Respublika Muassasalararo terminologik komissiya (RMTK)ning tashkil etilishi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni qabul qilinishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasida huzurida Respublika terminologiya qo'mitasining ish boshlashi, terminologiya masalalariga bag'ishlab Respublika miqyosida bir necha ilmiy-amaliy, ilmiy-nazariy konferensiyalarning o'tkazilganligi fikrimizning yaqqol dalilidir.

Tilda an'anaviy tarzda qadimdan saqlanib kelayotgan iqtisodiy atamalar bilan zamonaviy iqtisodiy terminlar o'rtasida juda katta farq bor. Qadimgi iqtisod atamalarining miqdori ancha cheklangan bo'lsa, hozirgi yangi davr, ya'ni bozor iqtisodiga o'tish davrida iqtisod terminlariga ehtiyoj ortishi munosabati bilan iqtisodiy terminlar beqiyos boyib bormoqda. O'zbek tilining iqtisodiy terminlarini to'plash, sistemalashtirish, ilmiy nuqtai nazardan tadqiq etish va shu asosda bu terminologik tizimni imkon boricha tartibga solish zarurati tug'ildi.

8- topshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling.

СТО)ЗНН äицiоiiерiыx itoonaiiiiñ

AxiiiioНерНые хоМ nāННН яВJififОТСя Haiiòøøee noøНОÛ Н OzНОсхТеп ыiio соВерiiieННой QO)ЗМОĞ O)ЗFāННЗ&tL; НН 6liЗНеса it noЯВflnнсь Несхоньхо ВехоВ наЗ&t,ft .

OiiН Вb!)ЗОСJИН НЗ &tхцНоНерНыХ ТО)ЭrOBLfX обуюестВ, КОТОрые НāНдJИН O)ЗМН)ЭОВāТbCfl В Евроне еще В XVI Вехе. Состояниi out общестВа Не Тоньхо øz Торго ВцеВ Н рОсзовiухКОВ' āhТ а oe у iacTiie В iiНХ Н)ЭННi MāJИ Н ml дворя Не, ВНОСН 8uite СВоii деНьгх В общее депо.

НерВыМН āхцiоНерНьнøх хоунаНifl Ми, КОТОрые уснетiniO Н приiбbliiьНО рабoгaнх, быии “МосхОВН КОМ Нāfl Н” (1 555) Н “JлеВанТ КОМНāНН” (1592). Нāfl6оньунie приiбыии прННесøН СВОii М аищrloНераМ ОСНОВāННāfl В 1600 го,ду ОсТ-РiН,ОСКāА КОМН&ННfl, КОТО)Э&fl СтdJlil CRMЫМ МО,QНыМ х хрупНьу для Того ВрeоeНх Ме уНарОдНбиМ ТоргоВыМ БИЗНесoМ.

СуiуНоСТь деяТельНос'гН ахиiНоНерН ыx хосинаННĜ ЗāKfiiO-uaeТсн В объединеНiiН разросНеННьих ханиiTмо В В ef;ННое iiеное n>w реiueНоя хрупНыХ Обиуих цeøeñ, КОТОрbie Не могуТ бьITь ,дОсTiiriiyТы усНøilflМН О,дНoro trna несхоньхiiх 'ieповех. Нан-риiМер, ОсТ-ФiН,ft GK&E КОМНдвгiя бsina опрaННЗОВiлНа оня осу-щезВнеН я хонОННдJlbНОñ Торгоøн Н С FИндНеñ.

9- topshiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling. O‘zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan banklarni sanab bering.

Bank qachon paydo bo‘lgan?

“Bank” so‘zi birinchi marta Italiyada paydo bo‘lgan. Italyancha “Banko” so‘zi “skamya” (kursi) ma‘nosini anglatib, bundan hozirgi “bank” so‘zi paydo bo‘lgan.

Hozirgi zamon bank tizimi birinchi marta 1587-yilda Vizantiyada tashkil etilgan bo‘lib, u “Banko di Rialdo” deb nomlangan. U pul qabul qilgan va put qo‘yuvchiga ma‘Jum (aniq) bir so‘m miqdorida chek yozib bergan.

1619-yilda bankni “Banko del Djiro” egallaydi va u qabul qilgan oltin va kumushga tilxat bera boshlaydi. Bu tilxat pul sifatida foydalana bosh[angan. Mazkur tilxat keyinchalik “bank puli” deb nomlana boshlangan.

Angliyada I 694-yilgacha (Angliya banki tuzilgunga qadai) zargarlar bankir sifatida xizmat qilganlar.

1825-yilgacha ushbu bank Angliyada yagona hisoblangan.

1782-yilga Congress tomonidan Amerikada birinchi marta “Shimoliy Amerika banki” nomli bank shakllangan.

Sharq mamlakatlarida ham pul berish tizimining o‘ziga xos ko‘rinishlari mavjud bo‘lgan. Ulami sudxo‘rlar oltin (tilla) va boshqa qimmatbaho buyum lami garovga olib berganlar.

10- topshiriq. Matnni o‘zbek tiliga tajima qiling. Matnga asoslanib moliyachi kasbining xususiyatlarini sanab bering.

Øiøiaicucm

БНННГНСТӘМ it āñīuie Навѡаøii пiодеñ, КОзорье впапен
6OJlbunø it деНеиуНblu it средс ВаМii II GāMH бbinН øøeНь бoraТьI.
CeronHn Гийьicn аТоро сøOВа НесхоøсxO **ННОЎ'** НН&HHCCT —
øøøBex, хохорыñ ynpaBøяeТ xpyгiHbIMH деНewНьiu ориepa-
uøяy it. Нә Jл&fTьIH TepMHH liØHHāHOblD OЗHauaeT «oKOHuaHиe»,
п **ННННН**» — заBepтueiiHe деНewНьix pacøeToB HасeneHНя e

государствол. Гранцузы, предпоиоггаюище все її вся гіере-
ііііа'іивав, поітамтіеи «finance» нарекли нааііонность, доход.

Словарь банховсхіх териинов дает такое определентіе:
«фііансисіт — спецтіпііст, ве,цуцїтіі хрупііые денежііые опе-
рацііи на оегизииноіі основе». Рыіііок, инвестицкіі, внедренііе
нового зовара, реіоіаиа, конхурентосгіособгіюсть — поне дея-
тельности ртіх современного финапсхста.

'-too делает финансист. Рынок, іінвестицііи, внедрение но-
вого товара. реіоіаиа, конхурензоспособносць — гіоге деятель-
носцті да совресіенного фіінаіісііста.

Фііансисіты ,долхіы уметь иодепировать си ациі,
гірово,дїть анапіз разп'іных событияі, делать акпїтііескіе
Выводы. Молодые специа кисть, только это оконоївтііе
Инсти т, ідут работать бухгалтераіи, поіоіінікаіи аітоно-
МІСТОВ, Сотру,қнихаміі ппановїх оздепов на прерпрїятїгїх,
зарабатывая, таііім образоу, бесцентїи огіыт, «ііабивая» руху.
К торлу же, на предпрїіптіи можно сделать карьеру —,дорастї до
фііансового дїреггора. Это управоеносская должность, в
процессе ісполненїя обязанности хотороіі, фіінагісоаому
дїрехтору при,цется решать не тооьхо финаіісовьле вопросы, но
іі выпооі-ыть адміністративные обяаііности. В его веденїи
предосіавпятся финансовїі отдел, который реіііаєт многііе
задаік — ценообртованііе, маркетіінг, управленке ахтиваііі,
ншііоговое ііпаніірование, бухгалтєрских о+иетность, сграхо-
ваіііе, управление ііедвгііиіиіюстью.

Профессітх финансиіст щебуєт от иеловеха гіосзояііного
самообразованїя іі усовертіієнствоваііііа его профессіонтьных
Н оіонных качеств. В атоіі деятепснос ги єсть множество
ніоансоа, которые щебуіют отпїіного знангтя законодательной
базы. На рыіііе труда фгінансисіты — одні ііз casїх оппа-
қиваемых профессіт. Моло,аой спеиіалхст ,должен предстас-
яхть, худа впожііть капііт, ііюбы попуоитс больгіую выго,ду.
Еспа фііансисіт неопытен мап іігієєт ііє,іостато9Н\Ю Кви-531-
фіхайіію, он может неправильно воожііть атїі средства,

аспедсТвііе яего оНіі uoryr НрОнаGTь. Запауа Q иНаНСиСТа —
ВьгодНО впопть средствВа. О,Д,НОIt иЗ ВажНеіішИХ Зь,о,ач фИНаН-
СНСта RVпяется оуСНКQ OTTTI4MaftbHOrо сочетаНпя рИсха и ,аOXO,0,а.

II-lopshiriq. Nuqtalar oʻrniga tegishli soʻz yoki qoʻshimchani nega tanlaganingizni tushuntiring.

1. Ta'til boshlanishi... (*bilan, tufayli*)... (sen, siz)ning kelishing... (*-izni, -ni*) orziqib kutaman. 2. Mendan hammaga ... (*ayniqsa, xususan*) sinfdoshlaringga... (*tegishli koʻpdon-ko p*) salom... (*-ni, lar*) yetkaz... (*-ishingrui soʻrayman, -asan deb oʻylayman*). 3. Ushbu ... (*xat, maktub*) senga qaysi... (*kun, sonadda yetib bor... (-ishi bilan, -sa) yoz... (-i.ching kerak, -gfo2, xoʻpmi*). 4. Yuborgan... (*mablagʻ, pul*) mablagʻlaringizni oldim, katta... (*rahntat, tashakkur*)! 5. Boʻsh qol... (*-dimmi, -gan taqdirda*) xayolimni sizdan uz... (*-ishim mumkin emas, - olmay qolaman*). 6. Menga koʻrsatgan. .. (*maxsus, katta*) yordamingiz (*orqali, tufciyli*) ishlarim... (*rivojlandi, yurishib ketdi*). 7. Siz bilan... (*tez mucldalcla, yaqin kunlarda*) koʻrishish... (*umididaman, zarur*).

12-topshiriq. Oʻqing. Iqtisodiyotga oid maqollarning ma'nosini ayting.

1. Vaqting ketdi, naqding ketdi. 2. Oʻylab-oyʻlab joʻyak olsang, oʻynab-oʻynab sugʻorasan. 3. Oʻylamay uchgan qoʻnarga joy topolmas. 4. Buromad boʻlmasa, daromad boʻlmas. 5. Xolva degan bilan ogʻiz chuchimas. 6. Daromadga qarab, buromad. 7. Puling boʻlsa yer ol. 8. Uydagi narxni bozordagi baho buzar. 9. Koʻrpangga qarab oyoq uzat. 10. Holvaning ozi shirin. 11. Oldingdan oqqan suvning qadri yoʻq. 12. Htsobni bilmagan hamyonidan ayrilar.

27- MAVZU. IQTIDOR VA MEHNAT

Bu yorug olamda eng bryuk jasorat nima, degan savolga, hech ikkilanmasdan, eng buyuk jasorat — bu mei'noviy jasorat, Jeb j•ob bersak, o'y laymanki, yanglishmagan bo'lamiz.

Islom Karimov

Stiv Jobs

Stiv Jobs (1955–2011) hayotlik davridayoq mashhuu likning eng yuqori cho'qqisini zabt etgan shaxslardan biri hisoblanadi. U bu martabaga nafaqat axborot texnologiyalari va biznes olamidas, muvaffaqiyati, balki g'ayritabiiy iste'dodi sharofati bilan erishgan. Uni dunyoni o'zgartira olgan inson, uzoqni ko'ra oluvchi daho, uchqur xayol sohibi, buning ustiga o'z davrining ovozig aylanган nodir notiqlardan biri deb ataydilar. Komp'yuterni u o'y lab topgan emas, ammo u mahorat bilan g'oyani haqiqatga aylantira olgan inson edi. Stiv Jobs 1975-yili “Apple Computer” korxonasi ga asos soladi. Qo'lda mahsulot ishlab chiqaruvchi torgina, derazasiz garajda ustaxona sifatida ish boshlagan kompaniya o'n yildan keyin axborot texnologiyalari sohasida jahon miqyosida tan olingan, ixtirolari dunyoni boshqaradigan yetakchi kompaniyaga aylanadi. Stiv Jobs Stenford universiteti talabalari huzurida so'zlagan g'aroyib nutqida maqsad va amal haqida hikoya qiladi. Bu nutqda notiqlik va drama san'atining barcha qoidalariga rioya qilingan. Bu nutq zamonamizning eng ilhombaxsh va kishini maqsad sari dadil odimlashga undovchi nutqlaridan biri sifatida tan olingan.

Maktab paytlaridanoq Stiv Jobs juda katta iqtidorga ega bo'lgan, lekin buni hamma ham ko'ra olmadan. Maktabdagi o'qituvchilaridan faqat birginasi unda ajoyib qobiliyatlarni ko'rgan va unga to'g'ri yondashuvni topgan. Stiv to'rtinchi sinf bo'lganida, Hill xonim yaxshi o'qish uchun unga pora sifatida shirinliklar va “o'zing-bajar” to'plamlarini bergan, bu esa Stivni bilimiga juda katta ta'sir o'tkazdi. Oradan vaqt o'tgach Stiv yakuniy imtihonlarda yuqori ballami qo'lp•a kiritdi va maktab rahbarlari uni 7-sinfga o'tkazishga qaror qildilar. Yillar O'tib Stiv balog'at yoshiga yetgach

hayotda o'z yo'lini topishni maqsad qildi va o'zining birinchi kichik kompaniyasini ro'yxatdan o'tkazadi. Uning nomini "Apple computer" deb nomlaydi. Bu kichik kompaniya uning omborxonasida joylashgan edi. U yaqin o'rtog'i Bill Wozniak bilan faoliyatini olib borishadi. Stiv o'zining Volkswagen TI markali mikroavtobusini sotadi, Bill esa o'zining dasturlashtirilgan hisoblagichini sotib yuborib, Atari kompaniyasidan platalarning tayyor elektron boshqaruv konsepsiyasini sotib olishadi va ularni ommaviy ishlab chiqarishga berib yuboradilar. Stiv va Bill Amerikaning yangi texnologiyalar ko'rgazmasida qatnashib, ular o'zining yangi Apple 1 kompyuterlarini namoyish qiladilar. Stiv noyob qobiliyatga ega edi. U odamlarni o'ziga jalb qila olardi va ishonch bilan ularni xarid qilishga ko'ndira olardi.

Stiv Jobsni buyuk ixtirochilar safiga qo'shsak adashmaymiz, chunki uning kashiyoti hayotimizni juda yaxshi tomonga o'zgartirib yubordi. U hayoti davomida o'ziga qo'ygan maqsadlariga erishishda hech kim xayoliga ham keltirilmagan natijalarga erishdi. Bugungi kunda uning mahsuloti dunyo bozorida juda katta talabga ega. Stiv Jobs o'z mahsulotini har bir qismiga alohida e'tibor qarata olgan, shuning uchun ham uning mahsuloti juda sifatli va samarador bo'lib chiqadi. Stiv Jobsning fe'l-atvori juda qo'pol, boshqaruvchi sifatida juda qattiqqo'l hisoblangan. Hayoti davomida katta xatolarga duch kelgan, lekin uning umidi so'nimgan, har qanday to'siqlarni yengib o'tgan. Bunday insonlar hayotimizda juda kam uchraydi, ammo ularning erishgan muvaffaqiyatlari butun insoniyat hayotiga katta o'zgarishlar, yutuqlar, yengilliklar olib kiradi.

1-tORShiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnga munosabat bildirib so'zlang;
- d) savollarga javob bering.

1. Stiv Jobs qanday iqtidor va mehnat sohibi bo'lgan?
2. Stiv Jobsning olamshumul kashiyoti nimadan iborat?

3. Stiv Jobsni qanday insonlar qatoriga qo‘shish mumkin?

2-topshiriq. Hayotda o‘z o‘ringizni topishda iqtidor va mehnatning ahamiyati haqidagi bahs-munozarani tashkil eting va unda ishtirok eting.

3-fopsliriq. “Qanday qilib muvaffaqiyatga erishish mumkin?” mavzusida esse yozing.

Eslab qoling!

Iqtidor — yuksak darajadagi rivojlanish, birinchi navbatda maxsus qobiliyatlar. Bu o‘z navbatidagi yuksak darajadagi mahorat va ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan faoliyat samaradorligini olish imkonini beruvchi qobiliyatlarining kombinatsiyasi.

Bolaligingizda musiqa, matematika, tilshunoslik, texnika, sport va hokazo sohalarda qobiliyatning birinchi belgilari paydo bolishi mumkin. Biroq, iste’dod keyinchalik ham paydo bo‘lishi mumkin. Iqtidomi shakllantirish va rivojlantirish asosan ijtimoiy tarixiy hayot sharoitiga bog‘liqdir.

Iqtidor mehnat faoliyatining barcha sohalarida namoyon bo‘lishi mumkin: tashkiliy-pedagogik faoliyatda, fan, temika, va turli ishlab chiqarish sohaları da. Iqtidori rivojlantirishda, mehnatsevarlik va qat’iylik juda muhimdir. Iqtidorli odamlar uchun muayyan turdagi tanlangan ish ehtiros biran amalga oshirilishi kerak.

Iste’dodni asosi bo‘lgan qobiliyatlarning birlashmasi, har bir holatda faqat muayyan bir kishiga xosdir. Iste’dodning borligi inson faoliyatining natijalari asosida aniqlanishi kerak, bu prinsipial yangilik, yondashuvning o‘ziga xosligi bilan ajralib turishi kerak. Insonning iqtidori ijodkorlik ehtiyojiga qaratilgan.

Mehnot — inson mavjudligining asosidir. Azaldan inson ozi haqida g‘ainxorlik qildi, ovqat pishirdi, kiyim tikdi, uyi va uyining atrofda chiroyli harakatlar qildilar. Bugungi kunda odamlar ham hayotini yashashga yaroqli qilish uchun ko‘p mehnat qiladilar.

Bundan tashqari, odam o'zi yoqtirgan ishni tanlaganida bu ish unga juda ko'p quvonch keltiradi.

Mehnat insonni jamiyatga kerak qiladi. Har yili turli sohalarda, jumladan, ta'lim, tibbiyot, sport va boshqa ko'plab yutuqlar haqida bilib olamiz. Bu yutuqlar og'ir kundalik mehnat bilan birga o'zimizga va atrofimizdagilarga foydali narsalar qilish istagi bo'lib, katta yutuqlarga erishgan har bir inson o'z ishi uchun munosib baholanadi.

Mehnat odamlarni birlashtiradi, mas'uliyat va quvonch hissini kuchaytiradi. Mehnatkash inson har doim intizoni bilan ajralib turadi, ishlayotgan bilim uning hayotining muhim qismidir, shuning uchun odam har bir ish insonning foydasi uchun amalga oshirilganini tushunishi kerak.

GRAMMATIKA

Ixtisoslikka oid matnga termin tanlash

Ixtisoslikka oid matn tuzishda quyidagilarga e'tiborni qaratish lozim:

- matnning qaysi nutq uslubida yozilishi kerakligini oldindan bilish;

- ixtisoslikka oid so'z va shartli belgilarni to'g'ri tanlay olish va o'rinli joylashtirish;

- so'z va terminlarni imlo me'yorlariga rioya qilgan holda yozish;

- tanish bo'lmagan yoki faol qo'l[anilmaydigan termin, shartli belgi yoki qisqartmalarga qavs ichida izoh berish;

- ixtisoslikka oid terminlarni boshqa tillardan o'zlashtirish. Va so'z yasashda milliy tilning tabiatini nazarda tutish;

- terminlarni o'rinsiz takrorlanishiga yo'l qo'ymaslik;

Umuman ixtisoslikka oid so'z va terminlarni to'g'ri tanlash hamda qo'llash nutq madaniyatining, kasbiy bilimdonlikning muhim sharti hisoblanadi.

So'z va termin tanlashda quyidagilarga e'tibor berish zarur:

- so'zning lug'aviy ma'nosini bilgan holda tanlash;

- tanlangan termini aniq talaffuz eta olishni nazarda tutish;
- soʻzning, terminning tushtinarli boʻlishini hisobga olish;
- terminning maʼno xususiyatiga asoslanib, uni maqsadga muvofiq tarzda tanlash;
- baynalminal terminlarni adabiy tilning !eksik me'yoriga muvofiq holda tanlash;
- termini matn mazmuniga mos tarzda tanlash;
- soʻz va termini matnning uslubiy xususiyatiga mos ravishda tanlash.

4- topshiriq. Matnni oʻqing, matnda ajratib koʻrsatilgan soʻzlarni **Tushunchalar tahlili metodidan** foydalanib tahlil qiling.

Soliq qoʻmitasi qachon tashkil qilingan?

1991-yil 12-avgustda Vazirlar Mahkamasi 217-son li “Oʻzbekiston Respublikasining davlat soliq organlari toʻgʻrisida”gi qarorini qabul qildi. Shu kundan eʼtiboran “*soliq inspektori*”, “*soliq toʻlovchi*” degan tushunchalar hayotimizga kirib keldi. Respublikada tuman *soliq inspeksiya*larining butun bir tarmogʻi vujudga keldi, *viloyat soliq boshqarmalari* tuzildi. *Davlat soliq bosh boshqarmasi* tashkil etildi.

Yil sayin soliq munosabatlarning kengayib borishi, *soliq* tizimiga yangi-yangi shaxobchalarning qoʻshilib borishi, *soliq iJoralari* oldiga qoʻyilgan vazifalarning tobora kengayib borishi davlat soliq Bosh boshqarmasining Davlat soliq qoʻmitasiga aylantirish zaruriyatini tugʻdirdi. Natijada, 1994-yilda respublikamizda yagona *soliq va bojxona goʻnitasi* tuzildi. Bu Unga kunda u yerda band boʻlgan xodimlarning soni 17 ming kishidan oshib ketdi.

Oʻzbekiston Respublikasi soliq qoʻmitasi oʻz faoliyatini Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, Oʻzbekiston Oliy Majlisi tomonidan chiqarilgan qonunlar, qarorlar, Respublika Prezidenti farmonlariga, Prezident huzuridagi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga amal qilgan holda olib

boradilar. Davlat soliq qo‘mitasi respublikaning *soliq siyosatini* ishlab chiqishda faol qatnashib, uning ijrosini hamda *soliq qonunchif •ini* bajarilishini ta'minlaydi.

Tushunchalar tahlili metodi

Soliq tizimi	
Soliq to‘lovchi	
Soliq inspektori	
Soliq inspeksiyalari	
Davlat soliq bosh boshqarmasi	
Viloyat soliq boshqarinalari	
Soliq va bojxona qo‘mitasi	
Soliq siyosati	
Soliq qonunchiligi	

5- *topshiriq.* Mamlakatimizda iqtidorli yoshlar uchun yaratilayotgan sharoitlar haqida ma'lumot to‘plang hamda albom tayyorlang.

6- *topshiriq.* Matnni o‘qing. Qo‘shimcha ma'lumotlar to‘p[ab kengaytiring.

Biznes nima?

“Biznes” so‘zi birinchi marta XVIII - XIX asrlarda paydo bo‘lgan. Amerika lug‘atlarida “biznes” tushunchasi insonning erkinligi va tirikchiligini ta'minlovchi tijorat faoliyati deb talqin qilinadi.

Biznes - bu insonning daromad olib, hayot kechiradigan vositasi.

Ibtidoiy jainoa davrida odamlar o‘zining va jamoasining foydasi uchun baliqni teriga almashtirib biznes qilar edilar.

Bir tovarning ikkinchi tovarga almashtirilishidan boshlab bank, ombor, zavod, birja, dilerlar, biznesmenlar bilan bog'liq tarmoqlangan faoliyatga aylandi. Shu bilan birga, ma'lum bir shaxsga tegishli kapitalning maqsadli ishlatilishi bilan bog'liq bo'lgan turli faoliyat biznes deb ataladi.

Biznesmen o'zining faoliyatida yo'lJanma ishchilar va xizmatchilarning mehnatidan foydalanadi. Mustahkam va kuchli biznesga ega bo'lish uchun tadbir korlik xususiyatiga va biznes bilan bog'liq bo'lgan predmet haqida chuqur bilimga ega bo'lish kerak. Biznesmen tovarni kim uchun va nima uchun ishlab chiqarayotganini, kimga va qanday sotishni, sotishdan tushgan tushunni nimaga sarflashni aniq bilishi kerak.

Shunday qilib, biznes biror kishining iste'molchi uchun foydali bo'lgan tovari ishlab chiqarishga yo'naltirgan bilimi va tijoriy faoliyatlar tizimidir.

Biznes tadbirkoming aniq faoliyatiga bog'liq. Biznesmenlar o'zining bilimi va qobiliyatiga tayanib, daromad keltiruvchi sohangina investitsiya kiritadilar.

7-topshiriq. Kasb sohasida muvaffaqiyatga erishish to'g'risida dialog tuzing va uni insonirovka qiling.

8-topshiriq. Muammo-topshiriq. Ro'yxatdagi so'zlarni taqqoslang va ro'yxatlarning barchasida mavjud bo'lgan so'zni toping.

Nonushta	Balip	Olma	Olam	Daraxt
Ouvosh	Palto	Ustun	Vaat	Aroon
Olam	Raxt	Araon	RCi*Sh	Kn'kat
fCitob	Zaniir	Cho•ara	Oalafn	Maktub
Zamonavi	Gi tam	Oaror	K IIOb	Sandat
Yassi	Gul	Aloqa	Uzuk	Aloqa
Makfuh	Kent	Olam	Meva	Aniir
Maosad	Meva	Xulosa	Yong'oq	Imkon
Uzuk	Olam	Vazifa	Tueroq	Tairiba
O'yin	Radio	Qoida		Olam

9- *topshiriq*. Matnni o'qing. Nobel mukofoti sovrindorlari ya ularning ixtirolarini yozib o'zbek tilida *domino* yasang.

Fond *Нооеля* присуосбает честь претиуи — по еконо.sure, *питературе, ифизике, хс+иш, пидвјуше и пре.вия мира.*

Нкоиомишеская премия среди иих саиан моитодпя, ouri аруиаетса всео хииь 43 еода, в то вретат хак все остальные — уже 111 лет.

Нов Кругоаи (2008, за анализ моделей в мировой торговле и ахоиоуу иесзоFl географии).

Кругман — создатель иовой теории международной торговли, которая бааируется на сзреиоении потребителей диверсифиттировать продукты, которые оии по ебпяют. Кругман показт, такие образои форируется географическое неравенство — регионы, производящие бопыие товаров, попу- иают более высохий доход, а ана ит гиритягиаают инвестиции и могут еще больше развивать свое проиоводство. За последние несхольхо лет, помимо у иеного, Нов Кругман прославился еще и was холумнист.

Он птбит активно поспорить, бывает, это его пубпи- ицистические статьи иротиаореват его же аконоитическим теория. Дхоиоуиет сиитает, 'ито государство довно серьезно вмеипиваться в ахоноиуку, особенно ао время кризиса.

Dpsiyid Gone (2006, аа аншииз обиенов в макроохо- ноии'есхой поиитихе).

Новозелацд>иГ акономист Длбан Фтиниис установил, это вааиосвязь между безработицей и инфляцией обратная, и нтвап азо «хривой Фиоипса». Когда безработица низкая, фирмы боопыие грабят средств на персонаж, это вле иет аа собою рост цен гиродухции.

Во время высокого уровня безработицы, затраты на персонаж уиеньиаются, соответственно и иинЛпятии.

Эдмунд Фаппс опроверг а зеоріно, дохтав обратное.
Ког,да фирсы

Дайііаь Каіеан (2002, за псіхонгііескіе іі эконо-
ли іеchnе іісследования процессов прііііагтя реііеніі В
усповітх неопределенности). Канеман соз,дп діізайн социоло-
логііескіх ііспедованіі, ітоторыі ііспользоваося в гапла-
поасхіх іі всеіірных ііспедованіях качества хіізніі. Он
является «отцом» гоплагіовсттого барометра удоапетаорегіпостіі
тіізныю. Канеман озхрыю, это субъектіівные характеристііх
жіізніі — за«ме, was уровень счастья, пивная оценка хаествна
жіізни — зах те суііестпенны, ках и объехгіівные показатели
качества жіізниі. Для этого Канеман рассматривал суас+ е,
исходя па его компонентов. то бы оо непросто, так шах в
раопііных с анах с'іастье понііається по-разноу. Одно из
последнііх ііспедованіі, которое проводііпось по мето,дііке
Канегіана, выястііло, как релкгііозность ,депает оіо,деіі соасз-
живее.

Роберт Маенепп (1999, за ан іііЗ денежной и н іюговой
ііопітііхіі в условиях разных хурсовых режіімов). Маі-ідепп
доказал, 'то о,дна вапіюта может существовазі в нескопькііх
сщанах (евро). Однахо он не говорит, это іііі у о,дноіі из стран
едііноіі вапузноіі зоны, не уожеі быть ,гефонза по допгам.
Майтденп ввел потіятіе «ііевозіожная оица», зоторое сейчас
ііспользуют бопьиіііство акономіісзоа. Это ознаоает, это
ніітахая стана не ііаает ііансов одновременно разретііт
свобоқііое трансграніюііное қвііженііе средств, іімегь фіксіі-
рованыіі хурс втіот іі проводит аффе«сгііаную Денежную
поотіітху. Ауарзля Сен (1998, за віспад в ахонومیіку боаго-
состоянііх).

Аоартіія Сен — ахонومیі іесхая «мать Тереза». Он рас-
іатріівап проблемы, связанные с бедностью, ртвіітііем че-
ловека, іісспе,довап uezоА і борьбЫ С Н ОАОВольственііЫ
кріізіісои. вот іін,ціісіюііі ахонومیіст разработап дігіайн
гумаііітарноіі поміііи, хоторую воппощают в бедных
странах правіітельства развитых стран іі Всем іірный банк.

Fapii Esxxep (1992, 3ā MНxроахОНоMi iecxiñ anail НЗ d3HbIX аспехТоВ iеноВенесхого повеДеНоя х соцiаньiiH ВЗ&tHNIО-деñczВ Ğ). Ваххера по праву МомНО **Нā3BāTb O,QHNM НЗ GEIM bFX** Вьинаiоiу хся у'ieiiьгх, хозорьле хог,qa-JiH6O понуoанН Нобеое Вc-хуio преМНio. ТеМы, КОТОрые оН рассуаТрHВdJi, ахТуаoсHbl Н ОСТрОсовреueHННы: **{QHГK}ЭfMHHZILtHя**, ceая, ooo Be iecpYiñ Кан x-Тer, пресТупнеHiiя. Не суoТрп На уoаааеуиiИ **ВОЗ}3āGT** fiаххера (exiy 3а 80), оН perynn HO нHииeТ в eooñ, CoBuecТрисИЙ C Pfiø&t}3QOM НоЗНepou, бнор. В ЗКОНОМYI'iecxтiX BOnpOCax Forii EЗххер **СТО}3OHНHK** ЗдраВого вьиunieH я.

10- topshiriq. Matndagi uslubiy va imlo xatolami trzating. “Alibaba” haqidagi to‘liq ma‘lumotni toping va so‘zlab bering.

ALIBABA ASOSCHISI JEK MA HAQIDA ,

Jek Ma: “Mening hayotim xatolar va rad javoblaridan iborat. Meni hattoki KFC’ga ham ishga olishmagan. Tashqi ko‘rinishim tufayli doimo rad javobini olar edim”.

Jek Ma 1964-yil, 10-sentyabrda, Hanchjou shahrining Chjetsyan tumanida, musiqachilar oilasida dunyoga kelgan. Iqtisodiy tomonidan muammolari bo‘ Ip•ani sababli sayyohlarga shahami bepul ko'rsatish (Gid) orqali ingliz tilini o'rgangan. 9 yil mobaynida sayyoh larga shahar ko'rsatib, ingliz tilidan tashqari ko'p narsalar o'rgangan. Uning asl isrn i Ma Yuri bo' lib, Jek Ma deb sayyoh qiz atagan. Keyinchalik do'st bo'lib qolishgan. Harvard Universitetiga kirish uchun 10 marta hujjat topshirgañ va har safar rad javobini olgan. Undan tashqari, koJlej imtihonlaridan ham 2 marta yiqilgan. Bir safar 120 balldan 1 ball olgan. Sababi matematika bilan hech qachon “do'stlashmagan”. Uning so'zlfifgl ko'ra, haligacha buxgalteriya hisob-kitoblarini yaxshi tushunmaydi. Ma qayergz ishga kirishga harakat qilmasin, doini rad javobini olgan. Tashqi ko'rinishi tufayli, hattoki KFCga ham ishga olishinap•an. Ammo, turmush o'rtog'i Jan Yin u qanday bo'Isa, shundayligicha sevadi **Vil URI** hali muvaffaqiyatga erishmagan

vaqtlarda tanlagan.

“Ma Yuri (tek Mo) chiroyli va üo'rkam emasdir. Ammo Uz Ilo'rham yigitlar qila olmnydigan ishlarga qodir”

- lan Yim

ILK ISHI

Arzimagan pulga o'qituvchli bo'lib ishlagan. Oxir-oqibat Hanchjou pedagogika un'vet siteti (Hangzhou Normal University)ga o'qishga kiradi. Ganing aylishichci, o'sha vaqtlcirda shahardogi eng **fftiJfZf pOSt** ta If'm dargohf' bo'lgan. O'qishni tugatib hech qayerga ishga kirolmagncich, O'zi tugatgcin un'versitetda ingliz Yilidan dars beradi. @>iga bor-yo'g'i 12-15\$ maosh olgan.

ILK BIZNESI

Ma o'qituvchilikdan tashqari tarjimonlik bilan ham shug'ulangan va ma'lum vaqtdan keyin Hanchjou shahrining eng yaxshi tarjimoniga aylangan. Keyinchalik, 1992-yilda, “Haybo” tarjimonlik markazini ochgan. Moliyaviy muammolari bo'lganligi sababli, bir nechta tanishlarini ham jalb qilgan. Birinchi oydagi daromad 700 yuanni tashkil qilgan, harajat esa 2400 yuanni. Shei iklari taslim bo'lib ishni tashlab ketishgan. Tinib-tinchimas Ma, kiyim-kechak, dori-darmon va shu kabi boshqa mahsulotlarni olib-soiish orqali biznesini saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. Tarjimonlik markazi oradan 3 yil o'tibgina foyda keltirishni boshlagan va hozirda Hanchjou shahrining eng katta professional tarjimonlik markazi hisoblanadi.

“Hech qachori taslim bo'fmon#. Faqatgiriya qat'iyat va tinirnsiz mehnat orqali muvaffaqiyaiga erishish mumhin”

– tek Ma

ALIBABA G'OYASINING TUG'ILISHI

Chjetsyan tumanining Aloqalar Departamenti tomonidan, savdo-sotiq delegatsiyasi tarjimoni sifatida, AQShning Sietl shah-riga borish taklif qilinadi. Ma AQShda birinchi bor internet bilan tanishishga muvaffaqbo'lgan. Pivo so'zini qidii ib ko'rganda, internetda birorta ham Xitoy pivosini topa olmagan. Xitoy so'zini

qidirganda ham hech qanday ma'lumot topa olmagan va aynan o'shanda, mashhur Xitoy sayti yaratish g'oyasi tug'ilgan. Ma o'z tarjimonlik markazi xizmatlari haqida internetda e'lon berishga qaror qilgan va bir necha soat ichida AQSh, Germaniya va Yaponiyadan 6ta xat olgan.

28- MAVZU. YETUK MUTAXASSIS

Davlat byudjeti o'lchovsiz emas, mablog 'larni qa//iq tejash, belgflangari maqsad uchun vri oqilona ishlatishni ta'minlash zarur. Bu - hommaga rovshan va rad elib bo'lmaydigan haqiqat.

Sluvskat Mirziyoyev

Islom Abdug'aniyevich Karimov

Atoqli davlat va jamoat arbobi Islom Abdug'aniyevich Karimov 1938-yilning 0-yanvarida Samarqand shahrida tavallud topgan. O'rta Osiyo politexnika va Toshkent xalq xo'jaligi institutlarini bitirgan. Mehnat faoliyatini 1960-yilda "Tashselmash" zavodida usta yordamchisi sifatida boshlab, keyin mazkur korxonada usta, so'ng texnolog bo'lib ishlagan. 1961-yildan V.P.Chkalov nomidagi Toshkent aviatsiya ishlab chiqarish birlashmasida muhandis, yetakchi muhandis-konstruktor lavozimida mehnat faoliyatini davom ettirgan.

O'zbekiston 1991 -yil 31-avgustda mustaqil davlat deb e'loni qilinganidan keyin Islom Abdug'aniyevich Karimov o'sha (yilning) 29-dekabrida muqobilik asosida o'tgan umumxalq saylovida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti etib saylandi.

Islom Karimov - taniqli jamiyatshunos olim. Prezidentning "O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li", "Bizdan ozod va obod Vatan qolsin", "Istiqlol va ma'naviyat", "Buyuk kelajagimizning huquqiy kafolati", "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" va boshqa o'nlab asarlarida nafaqat iqtisodiyot, qolaversa, ijtimoiy-siyosiy taraqqiyotning ko'plab dolzarb masalalari tadqiq qilingan. Davlatimizning ichki va tashqi siyosati ilmiy asoslab berilgan, joriy va istiqboldagi vazifalar aniqlangan, muhimi, ularni amalga oshirish yo'hari ko'rsatilgan. Jahon nazariy tafakkurida birinchi bo'lib,

I.A.Karimov istibdod iqtisodiyotidan erkin bozor munosabatlariga o'tish yo'llarini asoslab berdi va uni izchillik bilan amaliyotga tatbiq eta oldi.

O'zbekistonda gumanitar fanlar va iqtisodiy tafakkur rivojiga katta hissa qo'shgan Islom Karimov 1994-yilda O'zbekiston Fanlar akademiyasining akademigi etib saylandi. Xuddi shu yili "O'zbekiston Qahramoni" yuksak unvoniga sazovor bo'ldi. Jahonning bir necha tillariga tarjima etilgan asarlarida erkin bozor munosabatlari hukmron jamiyatga o'tish masalalari va muammolari nazariy asoslab berilgan, pishiq falsafiy umumlashmalar ilgari su' ilgan. Ularning aksariyati O'zbekistonda muvaffaqiyatli amalga oshirilayotgani diqqatga sazovordir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning Vatan oldidagi, tarix oldidagi, insoniyat oldidagi xizmatlari nechog'lik buyuk ekanligi xususida faqat odil hakam - vaqt xolis xUlosa chiqarmoqda. Komil ishonch bilan aytish mumkinki, u o'zining favqulodda, biz bilgan andoza va ta'riflardan ancha yuqori turuvchi iste'dodi bilan O'zbekistonning yangi tarixi yaratila boshlangan davrning eng buyuk davlat arbobi, tashkilotchisi, nazariyotchi va amaliyotchisi ekanligi shubhasizdir.

1- topslüriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi asosiy fikrni ajratib so'zlab bering;
- d) malakali mutahassis haqidagi tasavvurlaringizni gapirib bering.

2- topshiriq. I.A.Karimov asarlarining mazmun-mohiyati nimalardan iborat? Fikrlaringiz asosida esse yozin•.

3- topshiriq. Gaplarni tahrir qilib, qayta ko'chiring.

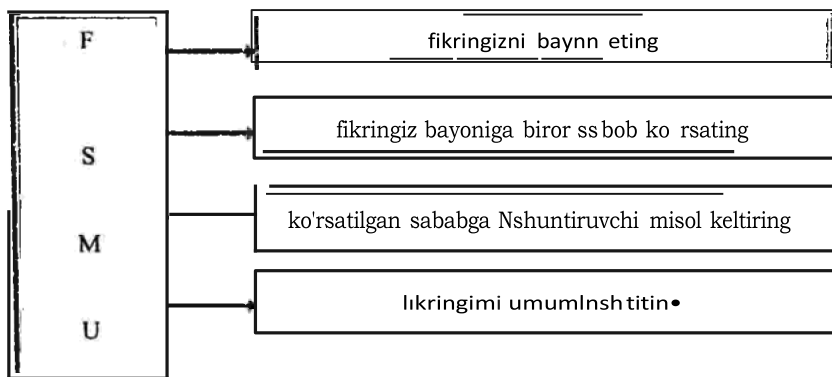
1. Sizning ma'ruzangiz shu vaqtda qiziqarli bo'ladiki, qaysiki, siz mahalliy faktlardan foydalansangiz. 2. Bolalar ota-onaning

qadriga shu vaqtda yetadilarki, qachon o‘zlari farzandli bo‘lalar. 3.

Suvchilar birin-ketin uylariga borib kelishganda, endi siz borib keling deyishadi Toshmurodga. Uyiga kelib birvarakayiga pishirilgan sho'rvadan ichdi, shundagina dalaning gashti, fayzini chuqur tushunib qoldi. 4. Gar bo'lsa u vayrona liam, do'st bilan obod uying. 5. Mehr liam o'sha yerda ko'z qayerda bo'lsa.

4- topshiriq. FSMU jadvalini to'ldiring.

Nimaga asoslanib Islom Karimovni taniqli jamiyatshunos olimlar qatoriga kiritamiz?

5- roprfiiriq. Quyidagi tayanch so'zlar ishtirokida *dontino* shakllantiring.

Tavallud [paydo bo'lish] - tug' ilish, dunyoga kel ish. *Islom Abdlig'anf'yevfCh Karimov 1938-yilning 30-yanvarida Samcirqand shahrida tavallud topgan.*

Taraqqiyot [olg'a harakatlanish, rivojlanish, o'sish] - rivojlanishning oddiydan murakkabga, quyidan yuqoriga yo'nalgan shakli, uning yuksalishi. *Ijtimoiy-siyosiy taraqqiyot.*

Tafakkur [fikir yuritish, o'ylash, fikrlash] - obyektiv voqelikning tasavvur, tushuncha va mtihokamadagi faol jarayoni, insonning fikrlash qobiliyati. *Nazariy tafakkut.*

Texnolog - texnologiyaning u yoki bu sohasi bo'yicha mutaxassis. *"Ta.shselinash" zavodida texnolog bo'lib ishlagan.*

Mehnat [sinov; mashaqqat] - biror maqsad uchun qaratilgan aqliy yoki jismoniy faoliyat; kuch, g'ayrat, harakat. *Mehnat intizomi.*

Muhandis [injener, texnik; geometriyani yaxshi biluvchi, quruvchi usta] - teKnikaning biror sohasi bo'yicha oliy na'lumotga ega bo'lgan mutaxassis. *Yelcıkchi ouhcınjıs-konstruktör.*

Muqobil [o'rnini almash tiruvchi] - qarshi boruvchi, qarshi turuvchi, zid. *Muqobil tonörılar. 2. Qarama-qarshi yo'nalgan; qarama-qarshi yo'nal ishda. Muqobillik asosıdcı o'tkazılğan umum-xalq saylovi.*

Zavod [r. zavod - harakatga keltirish, ishga solish] - yirik sanoat yoki hunarmandchilik korxonasi. *"Tashseltiash" zavoclı.*

Korxonona [ishxona] - ishlab chiqarish yoki savdo bo'limi hamda shunday bo'limlardan bir nechasining birlashmasi. *Korxononacla usta bo'lib ishladi.*

Umumxalq [umum + xalq] - butun xalqqa taalluqli, butun xalq uchun umumiy. *Umumxalq bp•rami.*

Lavozim **[kerakli, zaruriy narsalar]** - muassasa, idora, tashkilotda biror rasmiy xizmatni bajarish bilan bog'liq bo'lgan vazifa o'rnini; amal, mansab. *Muhanjıs-konstruktör lavozını.*

Saylov - ovoz berish orqali davlat organlari, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari va boshqa tuzilmalarni tashkil etish vo'SıtaSı. *Saylov uchaslkosi.*

Prezident [for. praesidentis - oldında o'tiruvchi] - respublika boshqaruvi shaklidagi ko'pchilik mamlakatlarda ma'lum muddatga saylab qo'yiladigan davlat boshligü. *O'zbekiston Prezidenti.*

Bo'sag'a - biror hudud, Manzilning kirish, boshlanish joyi, ostonasi. *"O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdij, barqarorlik shartlari va taraqqiyot ka'olatlari" asari.*

Dolzarb - bajarilishi, qilinishi kechiktirib bo'lmaydigan, birinchi galda hal etilishi lozim bo'lgan; o'ta muhim. *Dolzarb vnzifo.*

Falsafiy - falsafaga oid. Tabiat va jamiyat haqidagi teran dunyoqarashni o'zida ifoda etgan. *Falsafiy asar.*

Manba [boshlanish, ibtid 1 - biror narsa, ish-harakatning yuzaga kelishi, faoliyat uchun asos bo'lgan narsa, sabab. Ilmiy tadqiqot ishlari uchun asos bo'lgan asar, hujjat. *Muhim manbalar.*

ʼl sul [asosiy qoidalar, qonunlar, qabul qilingan tartib] - biror narsani yuzaga chiqarish, amalga oshirish yo'li, harakat tarzi. *Kashfiyot usuli.*

Siymo [yuz, chehra, qiyofa] - shaxs, zot. *Ulug' siymo.*

Birdamlik - hamj ihatlik, yakdillik, hainnafaslik. *Birdamlikda yashash.*

Bayon [tavsiflash, ifodalash] - tabiat va jamiyat haqidagi tushuncha hamda tasavvur yuzasidan inson fikri va mulohazalarining og'zaki yoki yozma ifodasi. *Bayon qilish.*

Ixtiro [yangilik yaratish, o'ylab chiqarish] - fan-texnika sohasida kashf etilgan, ijobiy samara beradigan yangilik, kashfiyot. *Abu Rayhon Beruniyning iqtisodiy ixlosi.*

Ixtiro qilmoq - yangilik yaratmoq, kashf qilmoq.

Obro' [shon, sharaf, or-nomus, qadr-qimmat; iftixor] - kishining tutgan ishi va yaxshi xislatlari tufayli jamoatchilik qoshida topgan e'tibori, hurmati, nufuzi. *Obro' o'lib keldi.*

Qimmatbaho [bahosi, narxi yuqori, qimmat] - katta pUL turadigan, qimmat bahoga ega. Nafaqat moddiy balki ma'naviy jihatdan qimmatli. *Qimmatbaho asarlar.*

Tadqiqot - tekshirish, o'rganish ishi. Ilmiy tekshirish ishining natijasi. *Olib borilgan taqlqotlar.*

GRAMMATIKA

Matn tahlili va tahriri

Tahrir so'zi arabcha bo'lib, yozma ishni, asarni tuzatishlar kiritib yaxshilash, tuzatish ma'nolarini anglatadi.

Matnni tahrir qilish uchun dastlab u bilan yaxshilab tanishib, to'fig' icha o'qib chiqish, masalaning moliiyatini tushunib olish lozim. Birinchi o'qishdanoq tuzatishlar kiritishga shoshilish xatoliklarga olib kelishi, bu tuzatishlar muallif muddaosini anglamasdan amalga oshirilgan bo'lishi mumkin. Matn haqida tasavvurga ega

bo'lingandan keyin, matn til jihatdan tahrir qilinadi. Bunda so'zlaming imlosi ham, tinish belgilari ham, uslubiy kanchiliklar ham e'tibordan chetda qoldirilmaydi. Mana shu tuzatishlar jarayonida asosiy matndagi ba'zi o'rinlar kengaytirilishi, olib tashlanishi, o'zgartirilishi mumkin.

Muharrirlik faoliyati andozaviylikni mutlaqo rad etadi. Zero, tuzatishning har qanday matnga nisbatan qo'llash mumkin bo'lgan qolipi yo'q. Muharrir tuzatish usulini o'zi tanlash huquqiga ega, lekin bu usul to'g'ri, asoslangan bo'lishi lozim, Shuningdek, uni to'g'ri qo'llay bilishi ham kerak.

Musahhih va muharriming o'qishdagi maqsadi alohida, boshqa-boshqadir. Musahhih chop etishga tayyorlangan matnni o'qish jarayonida uning tahrirdan chiqqan, muallif bilan kelishilgan va tasdiqlangan matniga to'la mos ekanligiga erishadi. Matnni imloviy, tinish belgilari bilan bog'liq xatolardan holi qiladi. Ensiklopedik a5ar matnidagi qisqartmalar va havolalarni bir xildaligi va aniqligini ta'ininlaydi. Izohlar matndagi ko'rsatkichlarga mosligi va hozkazolarni to'g'riligini tekshiradi, shuningdek, zarur tuzatishlarni amalga oshiradi.

Muharrirning o'qib tuzatishidan maqsadi matnni sidirg'a o'qishdan iborat. Muharrir bu tur o'qishni amalga oshirganda uning mazmuni, tuzilishidagi, shuningdek, uslubiy xatolami aniqlaydi.

O'qish jarayonida muharrir geografik nomlar, shaxslar **ISITII** va familiyalari, taxalluslari bir xil berilishi, iqtiboslar, raqamlar, sanalar aniq bo'lishiga e'tibor qaratadi, uzunlik, miqdor o'lchanilarining o'rinliliigi va to'g'riligini tekshiradi. Shuningdek, sarlavhaling matn bilan uyg'unligi, mosligini; tasvirlar osti yozuvlarining rasm, chizmaga mosligini tekshirish ham uning vazifasiga kiradi.

6- topshiriq. Matbuotda nashrdan chiqqan gazeta va jurnallar matni bilan tanishing. Ularni tanqidiy nazar bilan tahrir qiling.

7- topshiriq. "Sohamiz ravnaqi" mavzusida matn tuzing.

8- topshiriq. Mutaxassisning kasbiy kompetensiyalari ro'yxatini tuzing va ularni misollar bilan izohlab bering.

9- topshiriq. Tahrir haqidagi matnni o'qib chiqing, mazmuniga mos 6 ta savol tuzing.

Ma'lumki, ma'lumotni ommabop. ixcham, qiziqarli qilib yetkazishda tahrirning o'z o'rnini bor. Maqola muallifning o'zi yoki o'zgalardan tomonidan tahrir etilishi mumkin. Har bir maqola mavzu doirasida, muallif maqsadidan kelib chiqqan holda tahrir etilgan ekan, u qator mezonlar asosida amalga oshiriladi. Rus tilidagi **"peAaxTIqOBÉtTa"** aslida lotinchadan olingan bo'lib, "tartibga keltirish" degan ma'noni anglatadi. Har qanday tahrir muallifning asosiy maqsadiga tayanadi. Tahrir etuvchi fakt bilan bog'liq holda muallif ijodiga sayqal beradi. Taqriz asarga baho berish bo'lsa, tahrir esa unga yo'nalish berishdir. Tahrir etuvchi muallif ishiga hech qanday mayllarga berilmasdan xolislik bilan yondashishi, unga ko'maklashishi zarur. Tahrir etish yozishdan ham murakkab bo'lib, yengil tuzatishlar qilinadi, imlo va tinish belgi xatolari to'g'rilanadi, uslubiy g'alizliklar yo'qotiladi, yangi so'z va iboralar qo'shiladi yoki qisqartiriladi.

Eslab qoling!

Qahramonlik. Har kuni, har soatda fidoyi bo'lish, o'zini tomchi va tomchi, zarrama-zarra buyuk maqsadlar sari charchamay, toliqmay tinimsiz safarbar etib borish, bu fazilatni doimiy, kundalik fa'oliyat mezoniga aylantirish — haqiqiy qahramonlik aslida mana shu, deb aytgan bo'lar edim.

"Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch" asarining amaliy ahamiyati yana shundaki, unda mustaqil O'zbekiston fuqarolarining, jumladan, zamonaviy qahramonning ma'naviy qiyofasi yaratilgan.

Asar muallif hozirgi zamon kishisi faoliyatining uchta asosga qurilishini ta'kidlaydi.

Bular:

-mustaqil fikrlash,

- vatanpcii varlik, ma'naviy jasorat;

- kasbkol lfk (professionalizin).

Darhaqiqat, mustaqil fikr bo' lmagan joyda — tobel ik, ma'naviy tahdid mavjud bo' ladi. Mustaqil fikrga ega bo' lgan inson hech qachon o'zgalarga qaram bo' lmaydi.

frn'fa. Iroda — bu aslida mustahkam ishonch demakdir. Irodasi baquvvat odam o'ziga ishonadi va har qanday murakkab vazifani ham o'z zimmasiga olishdan qo'rqmaydi.

Ichki qobiliyat va salohiyat. Agar biz dunyo tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, boshqa xalqlar ham ozodlik va mustaqillikni qo'lga kiritish, milliy tiklanish, o'z davlatchiligini, havas q ilsa arziydigan fuqarolik jamiyatini mustahkamlash jarayonida ana shunday fazilat)arga tayanib va suyanib, barcha sohalarda — bu iqtisodiyot yoki ijtimoiy hayot bo'ladimi, madaniyat, ta'lim-tarbiya Va ilm-fan bo' ladimi, o'zining beqiyos ichki qobiliyati va salohiyatini ishga sotish hisobidan taraqqiyotga erishganlar.

Mantiqiy fiurlash. Biz bu haqda gapirganda, avvalo, ongli yashaydigan, mantiqiy fikrlashga qodir bo' lgan, o'z qarash larining ma'no-mazmunini har tomonlama asoslab, isbotlab bera oladigan odamlarni nazarda tutamiz.

Mas'uliyf — arabcha so'zdan olingan bo'lib, javobgarlik, hisob berishlik degan ma'nolarni anglatib, biror ish, xatti-harakat oqibati, natijasi uchun bo' lgan javobgarlik.

10- topshiriq. Quyidagi matnni o'zbek tiliga tax ima q iling.

ВухралТерсхiiñ yuëT

ñuxhшгтерсхiiñ yuëT — ynopnnoøeHHan CHcTeøa cбора, perHcTpaлиHH It ОбобујеННя иьQорøaloiii В деНешНоМ Выр еН Н О СоетОЯ Н Не Нуущесзва, обяЗаTenscTB O}ЭFаh HЗаЦHH Н НХ

пзиеНени4xX (лВHжеННИ реНежнгрх среоcTB).

ОбъехТаМН бухгæверского yøET&t лВАfliотГя НюущесТВО **opраHx3aЛtHii, НХ** ОбяЗаTeflscTaa it ХозяñcTBеННsie oгierailНИ, оcyиесТВflяeøsie opraiиH3aLt фМН В протиессе их деяТеньиioCzH.

То еСТЬ проӨОқНТб āāā НЗ ВынонНеННя НауеөөиН six rNiaHOB H досziirHyзых преннрiяiiieri резyльvitOB. OH сденаез ВьIBO,Qbl H H HG ННР К ртработхе ннаHOB Ha сөдyиoucyio riercнerrHөy. Занауџт ЗКОНОМ НСТџт ПЮ ГИџтHCOBO Ğ paбoTe - сӨopri HJЭOBџтTI> H pacrпpедеөHTь qoxoқы H HaKonneiiHя, обеснеуHзџ QHHџтHCOBbiMH ресурсаMH н}3OH3BO,QCTBO.

DTOz снеуHdJI1 CT снеqHT За Ten, өTOбыи н редпрНяTHe BbHOJIИHи HO GBON QHHџтHCOBые обязаөө ьCTBa перед госyдарCTBOM и бџИHKџтM H, правrиh бHO HJIџтTиJIIO Haөopii, Bo Bpeяя pacC'iHTbIBdJIOCb G ПОГTџИВIIJ KџтM H.

СyиуесTByioz H дpyгiiе эхoHOуHөесxHe снеуHшisiioCTii: oхoHOM HCTbI HO ,QOfio BO{ЭHOñ H н peTe aHOii өө ii paбoTe, uaTer Hн sHO-TexHHөесxouy сHaбмеHxiо, сiiыI H T.Q.

12-topliiriq. Matnni tahrir qilib ko'chiring.

Yigirmanchi asrning uchdan uchi insoniyat jamiyati hayotida mushkul voqealar bilan ajralib turardi. Iqtisodiy, siyosiy va jamoat tuzilmalarida chuqur siljishlar muntazam ravishda tartibga solingan tartibda portlatib yuboriladi, zo'rvonlik va kutilmagan voqealarga olib keladi. Ushbu harakatlarning asosi - ilmiy va texnik taraqqiyotdir, uning sur'ati tobora jadallashib bormoqda.

Mikro va nanoelektronika sohasida elektronika, radiofizika, optoelektronika va lazer texnologiyalari, zamonaviy materialshunoslik (kimyoviy va kataliz), zamonaviy aviatsiya va kosmonavtika, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ajablanadigan natijalar, texnologiya va fundamental kashfiyotlar qatori yuqori texnologiyali texnologiyalarga asoslangan yuqori texnologik mahsulotlarni ishlab chiqarishni yo'lga qo'ydi, buning natijasida oxirgi yil Carla iqtisodiy i ivoj lanish yuz berdi. Shuning uchun so'nggi o'.ө yIlliklarda ilmiy va texnologik taraqqiyot bir qator yangi xususiyatlarga ega bo'ldi. Fan, texnologiya va ishlab cliiQarish o'rtasidagi o'zaro munosabatlar sohasida yangi sifat tug'iladi.

Tarix xalqning haqiqiy ta'limotiga aylanadi. Buyuk ajdod- latimizning harakatlari va fe'llari tarixiy xotirani keltirib chiqaradi, yangi fuqaroviy ongni shakllantiradi, axloqiy tarbiya va taqlid manbai bo'lib qoladi. Markaziy Osiyo tarixida siyosiy ongni va axloqiy jasoratni, diniy dunyoqarashni va ensiklopedik ta'limni birlashtirgan ko'plab mashhur shaxslar bor edi.

29- MAVZU. KASB BAYRAMI

Umrni zoye etma, mehnat qil,
Mehnatni saodatning kaliti bil.

Alisher Navoiy

Xalqaro buxgalterlar kuni

Har yili 10-noyabr Xalqaro buxgalterlar kuni sifatida nishonlanadi. Kuchli buxgalterlar guruhi har qanday savdo tashkiloti muvaffaqiyatining garovidir. Ko'p mamlakatlarda buxgalterlar bayrami joriy qilingan bo'lsa-da, bayramni xalqaro miqyosda o'tkazish zarurligi bir necha bor muhokama qilingan. Luki Pachiollining "Hammasi arifmetika, geometriya va proporsiya haqida" nomli kitobi chop etilgan kun 10-noyabr 1494-yil bayram sanasi sifatida tanlab olindi. Muallif bu kitobida o'sha davrning matematikahaqidagi bilimlarini baholashga harakat qilgan. Kitobning bir bo'limida Venetsiyaning buxgalterlik ishi to'liq yoritib berilgan. Luka Pachioli buxgalteriya haqidagi 1-kitobning yaratuvchisidir. Pachioli kitobida jumal-orderlardan foydalanish, buxgalter hisobotini ro'yxatga olishni ko'rsatib o'tgan, bundan tashqari bu sohada xizmat ko'rsatuvchilar debet bilan kredit bir-biriga mos kelmaguncha tinch uxlay olmasliklarini aytib o'lgan. Kitobda ko'plab boshqa terminlar ham berilganki, unda buxgalteriya ishini to'liq o'rganishda maxsus bilim olish imkoni mavjud edi. Luki Pachiolini "buxgalterlar otasi" deb ataydilar. Pachiolining buxgalteriya sohasidagi ko'rsatmalari to'rt yuz yillar davomida maxsus ma'ruzalarda, buxgalteriya ishlarini siljishida asos bo'lib xizmat qildi. Pachioli ishlarini naqadar muhim ekanligini yana shundan ham ko'rish mumkin. Kitob nashr qilinishidan 50 yilgina oldin loann Gutenberg alohida metall harfiar va belgilar yordamida kitob nashr qilishni kashf qilingan edi va ma'lumki, kitob nashr qilish o'sha vaqtda juda qimmat edi.

O‘zbekistonda esa Buxgalterlar va auditorlar kuni 9-dekabrda nishonlanadi. Mamlakatimizda bu bayram yosh. 2009-yil sentyabr oyida O‘zbekiston Respublikasi Buxgalterlar va auditorlar uyushmasi anjumani bo‘lib o‘tdi. Anjuman “Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozining oqibatlarini bartaraf etishda Buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘llari” mavzusida o‘tkazildi va 9-dekabr kunini “Buxgalterlar va auditorlar kuni” deb e‘lon qilindi.

1- topshiriq:

- a) matnni o‘qing;
- b) matn mazmunini kengaytirib so‘zlab bering;
- d) turli mamlakatlarda nishonlanadigan shu kasb egalaringing bayramlari haqida ma’lumot to‘plang.

2- topshiriq. Kasb bayrami haqida matn tuzing.

3- topshiriq. Matnni o‘qing. Matndan foydalanib “Mulk shakllari” mavzusida dialogga kirishing.

Xususiy mulk

Xususiy mulk — bu ayrim kishilarga tegishli, fuqaro daromad olish maqsadida foydalanadigan mulk turi. Mulkdan foydalanib, daromad olish maqsadida ishlab chiqarish, fuqaroning o‘z mehnati bilan yoki boshqa birovlam yollash yo‘li bilan amalga oshirilishi

mumkin. O‘zbekiston Respublikasining “Mulkchilik to‘g‘risida”gi qonunining 7-moddasiga binoan, xususiy mulkchilik ITIUIkrlri O‘Z- lashtirish, o‘z mol-mulkiga xususiy tarzda egalik qilish, undan foydalanish va uni tasamif etish huquqidan iboratdir.

Xususiy mulk boshqa mulk shakllari kabi daxlsiz va davlat tomonidan himoya qilinadi. Barcha shaxslar, ularning kim va qanday lavozimda bo‘lishlaridan qat’iy nazar, mulkdorning huquqini hurmat qilishlari, unga asossiz hech qanday putur yet-

kazmasliklari lozim. Mulkdor o‘z mulkidan faqat qonunda ko‘rsatilgan hollarda va qonunda belgilangan tartibdagina mahrum etilishi mumkin.

Xususiy mulkchilikni keng yoyish, fuqarolarda mulkchilik tuyg'usini shakllantirish va mustahkamlash - O'zbekistonning hozirgi davrdagi dolzarb vazifalaridan biri. Xususiy mulk ishlab chiqarishni rivojlantiruvchi ichki kuch va cheksiz manbadir. Shu boisdan xususiy mulkning turli shakllarda rivoj topishiga keng yo'l ochib qo'ygan mamlakatlar qatoridan zamonamizning rivojlangan davlatlari yetishib chiqishi tabiiydir va mantiqan asoslidir. Xususiy mulkchi likni inkor etish - sho'ro tuzumi barbod bo'lishining asosiy sabablari dan biridir.

4-topshiriq. Quyidagi tayanch so'zlar ishtirokida **domino** shakllantiring.

Hm - { **bilim; fan** } - o'qish-o'rganish va tadqiqot, tahlil etish bilan erishiladigan bilim; ko'nikma, ma'lumot. Ish-faoliyatning ma'lum bir sohasiga oid bilim, ta'limot, malaka. *Hm o'rganish.* 2. Ish-faoliyatning ilin bilan bog'liq sohasi; tabiat va jamiyat haqidagi bilimlar tizimi. *Iqtisodiyot ilmi.*

Ilmiy - ilmga oid, ilmga qaratilgan. *Ilmiy asar.*

Faoliyat - [**harakatchanlik; samaradorlik**] - biror sohada olib boriladigan ish, mashg'ulot, harakat. *Ilmiy faoliyat.*

Filial - lot. **filialis** - **o'g'ilq•a oid, o'g'ilnikil** - biror yirik korxonada, muassasa yoki jamoat tashkilotining mustaqil bo'limi, shu'ba. *Xorazm Ma'ritim akademiyasini O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining Xorazm-Amudaryo mintaqasi filiali sifatida qaytadan tikladi.*

Tadqiqotchi - tadqiqot ishlari bilan shug'ullanuvchi shaxs. *Ilmiy tadqiqotchilar.*

Tashkilot - aniq tarkib va vazifasiga, ish dasturiga ega bo'lgan ijtimoiy, xo'jalik birlashmasi yoki davlat muassasasi. *BMTning YUNESKO fashkiloti.*

Ensiklopedist - jr. **encyclopediste** yan. **enkykliospaideytes** - **keng fanlar doirasi bo'yicha murabbiy**] - XVIII-asrda yashagan, ilm-fanning ko'p sohalarini egallagan ilg'or fransuz olimlari, faylasuflari, yozuvchilari va publitsistlargiuruhiga mansub kishi (bu

guruh 1751-1780-yillarda “Ensiklopediya” tuzgan va nashr etgan).
Ensiklopedist olitn.

Davr - [**aylanish**, navbat] - jamiyat taraqqiyotida yoki tabiatda muhim voqea, hodisa yuz bergan yoki o'ziga xos xususiyati bilan ajralib turadigan ma'lum vaqt oralig'i. *Bozor iqtisodiyotfga o'tish davri.*

Olim - [ilmli, ma'lumotli] - fanning biror sohasi bo'yicha maxsus bilimga ega bo'lgan kishi. *Iqtisodchi olim. 2.* Umuman, bilimli kishi. *Olitn bo'lsang, olam seniki.*

Mutafakkir - [fikrlovchi, o'ylvovchi] - chuqur falsafiy fikrlash iste'dodiga ega bo'lgan kishi, tafakkur egasi. *Mulafakkir olim.*

Homiy - [himoya qiluvchi] - biron tadbir yoki faoliyatni amalga oshirishda moliyaviy yordam ko'rsatuvchi, moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi jismoniy yoki yuridik shaxs. *Ma'nuniy xoi azinshohlar homiyligida.*

Akademiya - jun. academia - afsonaviy qahramon A kadem nomi hamda Platon o'z ta'limotidan dars bergan, Afina yaqinidagi kichik o'rmon nomidan] - ilm, fan yoki san'atni rivojlantirish uchun tuzilgan, yuqori malakali olimlariga ega bo'lgan oliy ilmiy muassasa. O'zbekisfon *Respublikasi Fanlar akademiyasi. 2.* Ba'zi bir oliy o'quv yurtlarining nomi. *Soliq akaJemiyasi.*

Qaror - [to'xtam, hukm, xulosa; tub, asos] - biror ish, masala yuzasidan qabul qilingan xulosa; amalga oshirish lozim topilgan qat'iy fikr; ahd, to'xtam. *Qcrrorim qat'iy. 2.* Rasmiy organ, tashkilot, majlis, mansabdor shaxs va shu kabilarning biror ish, masala yuzasidan bamaslahat qabul qilgan to'xtami, hukm i. *Kafedra majlisi qarori.*

Institut - slot. institutum - o'rnatish, tuzish, ta'sis etish] - ba'zi oliy o'quv yurti va ilmiy-tekshirish muassasalarining nomi. *Moliya instituti.*

Iqtisodiyot - [xo'jalik masalalari; xo'jalik] - ijtimoiy tuzumning bazasi. Xalq xo'jaligi, ishlab chiqarish kuchlarining holatiga muvofiq keluvchi ishlab chiqarish munosabatlari. 2.

Xo'jalik tarmoqlarining moddiy va moliyaviy tomonlarini o'r- ganadigan fan. *Respublikaning iqtisodiyoti.*

Universitet - [nem. universitiit<fo/. universitas, universitatus - **jami, barchasi; majmua**] - tarkibida bir qancha yo'nalishdagi fakultetlari bo'lgan, ayni yo'nalishlarda yuksak malakali mutaxassislar tayyorlaydigan ko'p tarmoqli oliy o'quv ilmiy muassasa. *Toshkent davlat idtisodiyot unffersiteti.*

Kafedra - [yffi. kathedra - **o'rindiq, kursi**] - ma'ruza o'qish, va'z aytish. axborot berish uchun mo'ljallangan baland qurilma; minbar. 2. Oliy o'quv yurtlarida bir yoki bir necha o'zaro yaqin fanlar bo'yicha ish olib boruvchi professorlar, o'qituvchilar va ilmiy xodimlarning tashkiliy birlashmasi va shu birlashma joylashgan xona. *Bank ishi kafedrası.*

Fakultet - *önem fakultüt* < for. **facul-tatis** - **qobiliyat, imkoniyat**] - oliy o'quv yurtining ma'lum ixtisoslik bo'yicha tegishli fanlar o'qitiladigan bo'limi. *1'v/oliya fakulteti.*

Fan - [**ilm, bilim; tarmoq**] - tabiat va jamiyatning taraqqiyot qonuniyatlarini ochib beruvchi hamda o'zi erishgan natijalar bilan atrof- muhitga ta'sir ko'rsatuvchi bilimlar tizimi. *Fan yutuqlari.* 2. Shunday bilimlar tizimining alohida tarmog'i, yo'nalishlari, sohalari. *Iqtisodiy fanlar.*

Ta'lim - [**ilm berish, ma'lumot**] - bilim berish, malaka Va ko'nikmalar hosil qilish jarayoni. 2. hm-fan yoki kasb-hunar sohalari bo'yicha egallanadigan, olinadigan ma'lumot va ko'nikmalar majmui; bilim. *Oliy lo'lim.*

Talaba - [**talab qiluvchi**] - oliy yoki o'rta maxsus o'quv yurti o'quvchisi. *Bank kolleji talabasıf.*

Professor - [for. **professor** - **muallim, o'qituvchi; murabbiy**] - oliy o'quv yurtlaridagi eng malakali o'qituvchilaming, shuningdek. ilmiy-tadqiqot institutlaridagi ilmiy xodimlarning ilmiy unvoni va lavozimi; shunday unvon va lavozimli shaxs. *Kafeclra professori.*

O'quv - o'qish va o'qitish bilan bog'liq bo'lgan, o'qish va o'qitishga taalluqli. O'quv *sooti.*

Xorijiy - [tashqi, aj nabiy] - mamlakatimizdan tashqaridagi, chet eldagi. *Xorijiy rlvlat. Xorijiy matbuot.*

Yoʻnalish - hayot, faoliyatdagi muayyan yoʻl. Ilm-fan va boshqa sohalarga xos oqim, ularning sohasi, tarmogʻi. *Ilm fanning biror yoʻnalishi.*

Muassasa - [idora, korxonona, tashkilot] - xoʻjalik, savdo-sotiq ishlarining biror sohasini boshqaruvchi yoki ilmiy, taʼlim-tarbiya ishlarini olib boruvchi, belgili shtat va ma muriyatiga ega boʻlgan tashkilot. *Davlat muassasalari.*

S-fopshiriq. Ishga kirish uchun yozilgan rezyunzeni oʻqing. Oʻzbek tiliga tarjima qiling.

СаїлғоВ ЁНВЯ @iZXTIOMOBNV

ИлHubie bauuble.

BO3}3ãCT: 22 года

сеМеñНое поøомеННе: хонOGT

Контактная информация:

Адрес: 127063, г.Тайøxeirr

ТенеQoH:+7(972)134-48-235

E-mail: obrazetcfi.vandeks.ru

Цель:

усTpOirrsCfl Hã НiiTepecHyio pa6OTY C AOCCTOĞI3OII
OflJliITOñ перснейрНВОñ харьерНого pOGTã B
с|iere 3xoHOi4HKH, 6ãHKOBcxoñ crepe Hø
norHcTHxH.

OÔaazoφaHue:

2004-2009 —TauixeHTcx ñ QHH£IHCObb1Ĝ
HHCTiiTyT.

CneyuanbHOCITlb: ii ØifH6fHC08biù fieueboimletim»

СредН Й 6œfl 3ilЧflTНОĜ KHHzKxx i 4,0.

2000-2003 - JIИцеñ HHQOJЭMäl; IdOHH ЫX
TexHonorHñ.

Onblttt НПŌOftflİ
prod»eccuouanbn6fe (npa»crHKã):

2007; 2008 rr. «HãËttOH0ttbH blù 6aHK»1. CTawep

H6faHKKif:

- iicсперовън aHariris уроBueñ it 3£lxOHøepHoc+eñ
{3d3BHTHfi 3xOHouioiesxHX CHcTeu It oТденьНых
процессоВ, names MeТод øx

ОбзеКТHВНОĜ оцeнкH, Bb1HOJИHИИ

nJl&tHH}aOBa He H npor-

НОЗрОВаНне рмВНТiяa ограсней Н пре,днрНяТН Ğ
с прiiМеНеНiiеМ ØННâНГОВых ueТо,дОВ Н НН-
О}ЗМâĽтНОННых ТехHonorH ñ;
- проBen хounпexсНыĜ **âндjИЗ ННâНСОВОЙ**
,деяТensНОСТН баНха СоВреМеННыĽu it средcтВа ИH
ĚtHdJиH3a Н nрорНОЗН;3ОВâННА ННĚтНСОВО-ЗКОНО-
МНхес xiiX CH ĚtLtHĜ.

Дополнительные.

навыки и

иштеDecbi.

MnHubie

òocmit>ceуun.-

MiiHubie xнуесmca.-

HrnHñcK ñ язык — сре,дННñ уроВеНь (переBony
ЗКОНОМ fi•iecioie ТехсТы Н СВОобо,дНО **ГОВО Ю**);
ОНЫТНbiñ nonь3ОВaTenb НК. **Pa6OTâI-O** B
nрoгpaøøax: КОМНАС; AutoCad; ANSYS it up.
PIMeio Bo,дiiTeøьcриe npaBa xaTeropiиH B.
Hобедиireнь pесnyбJИHKâHCxOñ on uni4a,Ětbl
FIMeio I pazpяn no iiiiXMaTâNi.
OTBexcTBeННыĽii, nерxo oбyøaeøьiñ, HMßio
opraHH3aTOpcioie cноCO6HOГТИ. Be,ду s,дopовьiñ
обра3 **мНЗНН.**

30.04.2019 r.

6- *topslirij*. 10 yildan keyin Siz o'zingizni qanday ko'rasiz?
Namunadan foydalanib o'z rezyumengizni yozing.

7- *topsliriq*. Kasb bayramiga bag'ishlangan reportaj yozing.
Reportaj mazmunini rezyuine ko'rinishida ifodalang.

8- *topshiriq*. Ma'lumotlami o'rganing. O'zbekistonda soliqchilar
kuni qachon va qanday nishonlanishini so'zlab bering.

Turli davlatlarda Soliqchilar kuni va soliqqa tortishning o'ziga
xos xususiyatlari mavjud. Rossiyada 21-noyabr kuni, Qozog'istonda
9-iyul, Belarusda 14-iyul, Ozarbayjonda 1 1-fevral, Qirg'izistonda 1-
iyul, DKrainada 18- mart kuni nishonlanadi.

O'zbekiston SSR Oliy Kengashining 1991-yil 14-iyundagi
qarori "O'zbekiston SSR davlat soliq organlari to'g'risida"gi
Nizomni tasdiqladi va soliq qonunchiligiga rioya qilish tizimini

10- topsltiriq. Qiziqarli ma'lumotlami o'zbek tiliga tarjima qiling.

к Профессия сборщика налогов зародилась в глубокой древности. Европейская же система налогообложения появилась из Древнего Рима. На Руси налоговая система появилась в XII веке с момента объединения русских земель. Самым главным налоговиком был князь.

6 Пословица "Москва сюзам не верит" гласит непосредственно о налоговой природе. Во время воцарения Московского княжества с других городов возлагались боковые дань. Города направляли в Москву своих представителей с жалобами на несправедливость. Царь иногда сурово наказывал жалобщиков. Значение слов других. Отсюда и появилось выражение «Москва сюзам не верит».

Лацинии, римский провинция в Древней Галлии, существовал год на 14 месяцев, отцы чаще собирали налоги.

К В Германии, в земле Северная Рейн-Вестфалия находится город Зигбург. Одна из достопримечательностей этого города — Музей истории налогов. Но, в отличие от других есть в Германии (Иерусалим), Англии (Лондон), Музей истории налогов и налоговых отделений (Узбекистан, Таджикистан), Музей налоговой службы (Кыргызская Республика, Киргизия), Музей при Государственной налоговой администрации г. Севастополя (Украина), Музей истории налоговой службы (Украина, г. Львов). Посетители музеев не только знакомятся с историей налогов, приобретают понимание их социальной и исторической сущности, но и видят интересные факты человеческой изобретательности, а порой и глупости, порожденные от курьезов с давних времен и по сей день, не свободна ни одна финансовая система мира.

А Страной, осуществляющей налогообложение по самым высоким ставкам, является Норвегия, где в январе 1974 г.

пейбортсгсах партія іі соціалістііоесхіи апьянс отиениіі

Zamonaviy bankir yaxshi profilga ega bo'lishi, nafaqat bank mahsulotlarini, balki hayotni ham tushunishi, odamlarning psixologiyasini bilishi kerak.

U konstruktiv fikrga ega bo'lishi va konservator bo'lishi zarur.

Bankir uchun juda muhim sifat - bu jamoada samarali ishlash qobiliyatidir. U o'zining shaxsiy fikriga ega bo'lishi, muayyan hayot tarzini olib borishi, bilimlarini kengaytirish i, maqsad sari intilish i hamda o'z ustida ishlashi zarur.

Ba'Zi mijozlar ko'plab bankirlarga iqtisodiy savodxonlik yuzasidan dars berishi mumkin. Agar iqtisodiy ko'nikmalarga ega mijoz bank xodimining layoqatsizligi bilan duch kelsa, u xodim haqida emas, balki, bu shaxs faoliyat ko'rsatayotgan bank borasida salbiy fikrda bo'ladi.

Xodim lar qanchalik izchil va maqsadga yo'naltirilgan bo'lsa, ular xizmat ko'rsatayotgan banklar shunchalik muvaffaqiyatli bo'ladi va davlat bank tizimi shunchalik jadal rivojlanadi.

12-topshiriq. Namunaviy matn asosida o'zingiz tanlangan mutaxassislik haqida insho yozing.

IQTISODCHI-MENEJER KASBI

Inqiroz davrida ko'plab menejerlar ba'zi xodimlami ishdan bo'slatishga majbur. Shunga ko'ra, kamroq ishchilar bir xil ish miqdorini qilishlari kerak. Iqtisodchi-menejer kabi mutaxassislar har qanday korxonada uchun kamyob topilma hisoblanadi, chunki ular nafaqat iqtisod sohasida, balki boshqaruv da ham bilimga ega. Iqtisodchi-menejer - nafaqat korxonada faoliyatini tahlil qilishi, biznes-rejani tuzish i, balki yaxshi boshqaruvchi bo'lishi mumkin bo'lgan shaxs.

Ilgari hech kim xodimlarning motivatsiyasi haqida jiddiy o'ylab ko'rmay, mehnat ko'rsatkichlari tahlil qilinmas edi. Mehnat bozorida bu kasb nisbatan yaqinda paydo bo'lgan va 90-yillarda G'arbda mashhur bo'lgan. Mal'akatimizda Ushbu soha mutaxassislari taxminan 10 yildan beri o'qitilmoqda ...

Kasbingizning jamiyatdagi ahamiyati: iqtisodchi-menejer bu- gungi kunda eng mashhur kasblardan biri. Bunday mutaxassis biznesning ko'plab sohalarida - savdo, ishlab chiqarish va boshqalarda talab qilinadi. U nafaqat buxgalter bilan ishlashi, balki marketing bilan rejalashtirish bo'limida ham shug'ullanishi mum- kin. Iqtisodchi-menejerga bo'lgan talab ularning maxsus tayyorgarlikka ega bo'lganidan kelib chiqadi va misol uchun ishlab chiqarishda texnik bilimlarsiz ishlab bo' lmaydi.

Kasbning ommaviyligi va o'ziga xosligi: bu ish mas'ul iyatli va maqsadga intiluvchan insonsonlar uchundir. Nomzoddan ma'lum bir sohada tajribaga ega bo'lish talab etiladi (nazariy va amaliy bilimlar). Aynan qanday bilimlarga? Iqtisodchi-menejer bozor iqtisodiyotining hozirgi holatini tushungan holda strategik qarorlar qabul qilishi kerak. Faoliyat tashkiliy, marketing va boshqa masalalarni rejalashtirish va hal qilishdan iborat.

Kasbning tavakkalchiliklari: Iqtisodchi-menejrlarning ishiga yaxshi haq to' lanadi. Bunday mutaxassislarni faqatgina yirik savdo- sotiq, qurilish kompaniyalari va shu kabi muassasalar xodimlar royxatiga olishi mumkin. Masalan, bir necha yil ichida bunday kompaniyada rejalashtirish va iqtisodiy bo' limida boshliq lavozimiga ko'tarilishi muammo emas, ya'ni, lavozim va martaba o'sishini o'z ichiga oladi.

*Har bir inz'onning qaclr-qiymati, o'z ishini qoyil qilib
bnjai ishiclecidir.*

Beruniy

Xorazm Ma'mun akademiyasi

Ma'mun akademiyasi 1004-1005-yillarda Xorazmda yaratilgan bo'lib, O'rta Osiyo tarixida birinchi akademiyadir. Akademiyaning "Ma'mun" deyilishining sababi Ma'muniy xorazmshohlar davrida (997-1017-yillar) ularning homiy ligida tashkil qilingan va ilmiy ish olib borgan. Akademiya 1017-yilda o'z faoliyatini to'xtatishining sababi Xorazmshoh Ma'mun ibn Ma'munning isyonchilar tomonidan o'ldirilishi bo'ldi. Shundan so'ng akademiya homiysiz va qarovsiz qolib, akademiya olimlari ilmiy ish uchun tinch sharoit qidirib, birin-ketin tarqalib ketdilar.

1004-yildan boshlab Gurb'anjda 'Darul t'likma va maorif' ilmiy tashkiloti faoliyat ko'rsata boshlagan. Bu ilmiy tashkilot ko'p jihatdan Platonning Afinadagi Akademiyasini va Bag'doddagi "Baytul hikma" akademiyasiga o'xshagan Xorazm Ma'mun akademiyasida o'sha davrning eng ko'zga ko'ringan ensiklopedist olimlari va mutafakkirlari Kizmat qilganlar. Ular qatorida quyidagi yirik tadqiqotchilarni sanab o'tish mumkin: Abulhayr ibn Hammar, Jurjoniy, Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Muhammad ibn Muhammad as-Saxiy, Xorazmiy va boshqalar. Bular o'sha davr sharoitida haqiqiy ilmiy fanlarning mashhur kimyogarlari, tabiatshunoslari, tibbiyotchilari, matematiklari, astronomlari, muhandis-inuhsib olimlari, mantiqshunolar, faylasuflar, tarixchilar, geograflar va boshqa sohalarining atoqli vakillari yig'ilgan edilar.

BMTning YUNESKO tashkiloti O'zbekiston Respublikasining taklifi bilan 2005-yilda Ma'mun akademiyasining 1000 yilligi anjumanini o'tkazish to'g'risida qaror qabul qildi. O'zbekiston ushbu tantanalar doirasida Xorazm Ma'mun akademiyasini O'zbekiston Respublikasi Fanlar

akademiyasining Xorazm-

Amudaryo mintaqasi filiali sifatida qaytadan tikladi. 1997-yil 11-noyabrdan boshlab. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti 1.A Karimovning "Xorazm Ma'mun akademiyasini tiklash to'g'risida"gi Farmoniga binoan bu akademiya o'z tarkibida arxeologik, til va adabiyot, biologiya bo'limlarini tashkil qildi va o'z ajdodlarining nomi va ruhiga loyiq ish olib borishga intilmoqda.

J-topshiriq:

a) matnni o'qing;

b) matnni davom ettirgan holda so'zlab bering.

2-topshiriq. Ilmga fidoyilik tushunchasini misollar bilan ta'riflab dialogga kirishing va uni inssenirovka qiling.

3-topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarni o'qing, ma'nosini eslab qoling. Ular ishtirokida bog'lanishli matn tuzing.

Hm - **bilim, fan**] - o'qish-o'rganish va tadqiqot, tahlil etish bilan erishiladigan bilim; ko'nikina, ma'lumot. Ish-faoliyatning ma'lum bir sohasiga oid bilim, ta'limot, malaka. *Hm o'rganish.* 2. Ish-faoliyatning ilm bilan bog'liq soh.asi; tabiat va jamiyat haqidagi bilimlar tizimi. *Iqtisodiyot ilmi.*

Ilmiy - ilmga oid, ilmga qaratilgan. *Ilmiy asar.*

Faoliyat - **[barakatchanlik; samaradorlik]** - biror sohada olib boriladigan ish, mashg'ulot, harakat. *Ilmiy faoliyat.*

Filial - **[lot. filialis - o'g'ilga oid, o'g'ilniki]** - biror yirik korxonada, muassasa yoki jamoat tashkilotining m ustaqil bo'limi, shu'ba. *Xorazm Ma'mun akademiyasini O'zbekiston RespublikaSi Fanlar akademiyasining Xorazm-Amudaryo mintaqasi filiali sifatida qaytadan tikladi.*

Tadqiqotchi - tadqiqot ishlari bilan shug'ullanuvchi shaxs. *Ilmiy tadqiqoichilar.*

Tashkilot - aniq tarkib va vazifasiga, ish dasturiga ega bo'lgan ijtimoiy, xo'jalik birlashmasi yoki davlat muassasasi. *BMTning YUNESKO tashkiloti.*

Ensiklopedist - Jr. encyclopediste < **ettir. enkyklios paideytes** - **keng fanlar doirasi bo'yicha murabbiy**] - XVI II-asrda yashagan, ilm-fanning ko'p sohalarini egallagan ilg'or fransuz olim lari, fay lasufiari, yozuvchilari va publitsistlari guruhiga mansub kishi (bu guruh 1751-1780-yillarda "Ensiklopediya" tuzgan va nashr etgan). *Ensiklopedist olim.*

Davr - [aylanish, navbat] - jamiyat taraqqiyotida yoki tabiatda muhim voqea, hodisa yuz bergan yoki o'ziga xos xususiyati bilan ajralib turadigan ma'lum vaqt oralig'i. *Bozor icffisodiyofiga0 'tosh davri.*

Olim - [ilimli, ma'lu motli] - fanning biror sohasi bo'yicha maxsus bilimga ega bo'lgan kishi. *Iqtisod: lchi olim. 2.* Umuman, bilimli kishi. *Olim bo'lsang, olam seniki.*

Mutafakkir - { fikrlovchi, o'ylovchi } - chuqur falsafiy fikrlash iste'dodiga ega bo'lgan kishi, tafakkur egasi. *Mutafakkir olim.*

Homiy - [himoya qiluvchi] - biron tadbir yoki faoliyatni amalga oshirishda moliyaviy yordam ko'rsatuvchi, moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlovchi jismoniy yoki yuridik shaxs. *ila 'muniy xorazmsholilar homiylicla.*

Akademiya - (yan. **academia** - **afsonaviy qahramon Akadem nomi hamda Platon o'z ta'limotidan dars bergan, Afina yaqinidagi Itichik o'rmon nomidan**) - ilm, fan yoki san'atni rivojlantirish uchun tuzilgan, yuqori malakali olim lariga ega bo'lgan oliy ilmiy muassasa. *O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. 2.* Ba'zi bir oliy o'quv yurtlarining nomi. *Soliq akademiyasi.*

Qaror - [to'xtam, **hukm, xulosa; tub, asos**] - biror ish, masala yuzasidan qabul qilingan xulosa; amalga oshirish lozim topilgan qat'iy fikr; ahd, to'xtam. *Qcvorim got'iy. 2.* Rasmiy organ, tashkilot, majlis, mansabdor shaxs va shu kabilarning biror ish. masala yuzasidan bamaslahat qabul qilgan to'xtami, hukmi. *Kaj'edra majlisi qarori.*

4-topshiriq. Ixtisoslik sohasi, ahamiyati to'g'risida ilmiy uslubdagi ma'lumotnoma matnini tayyorlang.

GRAMMATIKA

Referat matni, uning tuzilishi va ifoda materialining xususiyatlari

Referat — badiiy yoki ilmiy manba asosida tayyorlangan, ma'lum bir mavzu yuzasidan ma'lumot beruvchi go'llanma ma'nosida kelsa, ikkinchisi — aniq bir ilmiy ish yoki kitob haqida qisqacha tushuncha beradi. Shu bilan birga u matnning aynan ko'chirmasi emas, balki o'rganilayotgan mavzuning mohiyatini ochib beruvchi mustaqil tadqiqot ishidir. Qoidaga ko'ra, referat ko'rilayotgan mavzu yuzasidan bir qancha nuqtai nazarlarni o'zida jamlaydi hamda muallifning shaxsiy fikrini ham aks ettiradi.

Referat qismlarining tuzilishi va uning ustida ishlash bos- qichlari:

Odatiy tartibga ko'ra referat ustida ishlashning boshlang'ich qismini tanlangan mavzuning izohi ochib berish i lozim. Unda mavzuning do[zarbligi, ushbu mavzu yuzasidan hozirgacha fanga ma'lum bo'lgan va o'z tasdig'ini topgan faktlar, natijalar; olimlarning uni o'rganish ustida olib borgan ishlari; adabiy manbalardan keltirilgan misollar, foydalanilgan materiallar; o'rganilayotgan mavzuning amaliy yoki ilmiy tasdig'ini topgan masalalari o'z aksini topadi.

Referat quyidagi bo'limlardan tashkil topadi:

1. Titul varag'i — ma'lum tartibga ko'ra referatning nomi (mavzusi), loyihaning ilmiy rahbari, uning muallifi ismi sharifi hamda uni qaysi bir o'quv muasasasiga taalluqli ekanligini ko'rsatishi lozim.

2. Reja — o'z o'rnida, referatning bo' liinlari (qismlari)ning nomlanishi va aniq raqamlar orqali belgilanishi asosida tuziladi.

3. Kirish qismi — o'rganilayotgan mavzuning miqaddiriasi bo'lib, nimaga asosan aynan shu mavzu tanlangani, uning maqsad va vazifalari, foydalanilgan adabiyotlarning tahlilini to'liq qamrab oladi.

4. Asosiy qism — bu referatning eng muhim qismi hisoblanadi va o'zida mavzuning asl mohiyatini aks ettiradi. U bo'limlardan

iborat bo'lib, har birida alohida bir muammo yoki inavzuning aniq bir tomoni ko'rib chiqiladi hamda unga muvofiq nazariy mulohazalar, muallifning shaxsiy mushohadalari va tadqiqotlari keltiriladi.

5. Xulosa — bu qism referat uchun umum lashtiruvchi so'ngp•i so'z vazirasini bajaradi. Unda amalga oshirilgan ilmiy ishning natijasi keltirib chiqariladi va kelgtisida tavsiyalar beriladi.

6. Adabiyotlar ro yKati — roydalanilgan adabiyot va ilmiy ishlar (kitoblar, matnlar, jurnal va monografiyalar)ni qamrab oladi.

7. Referat hajmi - I4-15 bet (A4 format)dan iborat bo'lishi kerak.

S-topShiriq. Fan rivoj iga salmoqli hissa qo'shgan olimlar haqida referat tayyorlang.

6-topshiriq. “Maqollar zanjiri” metodi

Maqoldagi nuqtalar o'rniga tushirib qoldirilgan so'zlarni qo'yib chiqing.

№	Maaollar		Javob
1	Odobni ... dan o'rgan.	(6 ta)	odobsiz
2	Noz ...ga yarashar.	(3 ta)	qin
3	Ro'-g'ori kalloring ... ham katta.	(7 lo)	lashs•ishi
4	Ayrilar do'sf... narsangni so'raydi.	(5 ta}	ayovli
5	Ishning o'zini bilguncha ... iri bil.	(3 la)	ko'z
6	Libosingga oro berguncha ... ga web ber (9 ta)		forosafing
7	Rang ko'r,... so'r.	(3 ta)	xol
8	... mehnton osh ustidan chiqnr.	(6 ta)	ri--qli
9	Rejasi- daraxt=-or - ...	(9 ta)	chatgal--or
10	Ruhi telikning... tetik.	(3 ta)	ishi

7- lopshiriq. Ajratilgan so'zlardagi xatolikni izohlang va ulami to'g'rilab daftaringizga ko'chiring.

Qo'shimchalarni o'rnida

qo‘llamaslik nutq to‘g‘riligiga qay darajada putur yetkazishi to‘g‘risida fikr yuriting.

San‘atning katta yo‘li chiqish uchun iqtidor, izlanish va mellnatning o‘zigina kifoya qilmaydi. Kisliini ilgariga yetaklov “ichki kuch” ham bo‘lishi zarur. Ustoz san‘atkor Muhamlnadjon M irzayev saboqlarini tinglashganim, bastakor Shavkat Mirzayev sinfiga tahsil olganim, bu ikkisining chin ustozlik mehri inendagi “ichki kuch”ni yiltar davomida ulg‘aytira bordi. Ovozning sozlash, talaffuz ustida ishlash, g‘azal matnini qayta-qayta o‘qish mazmunini tushuntirishga, so‘z tugul har bir harfning aytilish qoidasi annal qilish... ularning bu talabchanligini o‘z samarasini berdi.

8- *topshiriq.* Quyidagi maqollarni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

1. Jlyøiue nozqHo, new Hxzorna. 2. Bonxov 6OIiTbCIIt - n nec He < AHТb. 3. Спераа подумаñ, а НОТОМ roBopH. 4. КурHTи - z,дорОВыю Вредитb. 5. Рыбах рыбаKā BH,ф HT HЗданеза. 6. fJocneiUHIUb - niodeñ HacMeiiiiiiuь. 7. KTo Bøepa conran, ToMy Pt ЗаВра He noВеряТ. 8. Beperiicь КОЗна спередii, nouiadø C3ä,QH, ā nPixoно МенoBera со асех cTOpOH. 9. Jлиобxliib KāTāTbGA - niobti II C&tHOЧ KH BOЗHTb. 10. He щудiiT. Cfл - хøеба He ,дoбHTbC fl. 1 1. Ben iKHВii, Вex yu сь. 12. КОHЧfin ,Meno - гуньяñ смено. 13. He OTKflā,QbIBāĠ Hā 3āBT}Эā TO, ЧТО it4OmHo с,денаТЬ сего,цHfl. 1 4. Cen i pan oTuepь, o,ф HH pan o eжь.

9- *topshiriq.* Nuqtalar o‘miga tegish[i] qo‘shimchalarni qo‘yib, gaplarni ko‘chiring.

1. Men bu badiiy kitoblar... do‘stim... oldim. 2. Dugonam... hovlisi oldi... vositachilik, xo‘jalik mollari va oziq-ovqat do‘koni bor. 3. Biz dushanba kuni avtobus... Toshkent... jo‘naymiz. 4. U o‘rtog‘i bilan kutubxona... chiqdi. 5. Siz hovlingiz... qanday mevali va manzarali dāfāKtlar ekkansiz? 6. Biz dars... so‘ng stadion... futbOl ko‘rgani boramiz. 7. Siz bu matn... lug‘at yordami... tarjima

qildingizmi? 8. Siz qanday asarlar... yoqtirasiz? 9. Nafisa bo'sh vaqti... ota-onasi... yordam beradi. 10. Shahrimiz... dtinyo... barcha mamlakatlari... ko'plab sayyohlar kelishadi. 11. Tomoshabinlar taniqli san'atkor... olqish ladilar.

30-lof shiriq. İvlatni o'zbek tiliga tarjima qiling.

Авиценна

Авиценна родіюся в 980 году в сепении Афїіана близ فیухары. Его отец был обртоанным цеповеком. Он обі.сапог ііпірохіиу гругозорои, проявляз гїіітерес з наукаи и ііссхуству.

Наошііное образование Іфін Сина попуоип в іусуос-іанскоїі іііхоне, туда отдавшїіі детеї в возрасте пяти-ііести see. Но глукобїіх ананїіи эта іііхоло не дав іа іі поэтому, когда Малсоиху ііспооніпось 10 нет, оmett Забрал его на махтаба, іі папнейїіее обртование Нбн Сїіна продоожтї у отдеоьных у'ї іггезеи. Поспедеем ителеи его быт Harris и, си іітавіїїйся знатокои фїіоософии. Оп занїіпся с А віщегїноїі погїікоїі, фїілософией, геоиетрией и другїіи наузасїи. Вохоре, превзоидя своего уоїітепя, Ібн Сїіна прїіняпся за іізуиение иегїіщїіны.

Отпїіааясь необыоааноїі групоспособностїо, Ібн Сина іізуи ил труды веоикгїх врачей древности. Затем саїіслся враоеванїіем и је в 17 нет поууїїп іізвестїіюсть как враи и уиенїіи.

Аавїценна - автор иегїіщїінскоїі оубнещї-аоея, обвивающая хубоз. На гїротяжении поотї десяти вехоа строг она во всем иире сїивопои иситеояюїіх сїх.

Ему едва миіупо 20 see (1000r), хогда он іірііс нїір к созданїю "Канона враиебного наушї". Ібн Сино поставил перед собоїі сложную садаоу: собрать важтїееїіиіе достїіжения арабскоїі и тадтїхсхо-гїерсїї,рской медїітїіны, расвіівїіейся пог аоияниен трупов греческого враиа Гїіппохраза (один ііз осноаополотнїіков антїіноной

иєдїцины, 5 в до н а) и оьгїа

seq u bl HH,f{O-zH6ercxOñ ii paT TeopeTx iecxoe o6o6iueHHe
Ha OcHOBaHHil CO6cTBeHHoro onsiTa. Pa6oTy Hay nsTHTOM HhIM
CBO,f(OM “KaHOHa Bpaoc6Hoñ HayKH” OH saBepiinin B COpox neT.
DTa 6bina HO,f{JIHHHan uepiiIHHCkas 3HIIMionei i cBoero
BpeveHH, roe paCcuTJaHBaeTcn cpoeHHe opraHii3Ma ieno Bera,
yxazsl Barons H}3H9HHb1, Bbl3blBiltoiuHe 3a6oneBaHris, HX
H}3ii3HaKH ii nyTii neoeiiHB.

Il- topsltiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling.

Xayriya jamg'armalari

Katta boyliklarga ega bo'lgan odam larg•a pullarini har xil turdagi xayriya jamg'armalarga o'tkazish juda foydali. Hamma rivojlangan mamlakatlarda bu pullar soliqlarga tortilmaydi.

XX asrning birinchi yarmi da Amerikaning po'lat qirol bo'lmish Endryu Kornegi, Rokfeller, Bordolarning mashhur jamg'arinalari jahonga tanilgan. Jamoatchilikdagi katta dasturlar ushbu jamg'armalar orqali mablag'ga ega bo'lganlar.

Bu jamg'armalardan katta mablag'lar ilm-fan rivojiga, san'at va adabiyot taraqqiyotiga, tabiat muhofazasiga yo'naltirilgan.

12-topshiriq. Matnni o'qing. “Baytul hikma” haqidagi qo'shiqTICIJa ma'lumotlar bilan matnni boyitib gapirib bering.

IX-XII asrlarda Movarounnahi va Xurosonda sodir bo'lgan siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar mamlakat madaniy hayotiga ham kuchli ta'sir etdi. Movarounnahr arablar tomonidan istilo qilingach, zabt etilgan o'zga mamlakatlar qatorida, bu o'lkada hatrı faqat Islom diniga emas, balki arab tili va uning imlosi ham joriy etildi. Chunki arab tili xalifalikning ham davlat tili, ham fan tili edi. Shu boisdan arab tilining o'rni va ahamiyati oshib, uni o'zlashtirishga bo'lgan intilish kuchaydi. Arab tili va yozuvini yaxshi o'zlashtitib olgan bilimdonlar paydo bo'ldi. Bag'dod shahri Sharqning yirik ilm va madaniyat markazi edi. IX asrda bu shaharda “Baytul hikma” tashkil etilgan edi. “Baytul hikma”da katta

kutubxona, Bagʻdod va Damashqda astronomik tuzatishlar olib boriladigan rasadxonalar mavjud edi. Bu ilm dargohida jalb etilgan tolibi ilmlar tadqiqotlar bilan bir qatorda qadimgi yunon va hind olimlarining ilmiy merosini oʻrganish va asarlarini arab tiliga tarjima qilish bilan shugʻullanardilar. Al-Xorazmiy, Ahmad al-Fargʻoniy, Ahmad al-Marvaziy, al-Abbas Javhariy va Yahyo bin Abu Mansur kabi Movarounnahr va xurosonlik olimlar ijod qilib, oʻrta asr ilmiy faniga katta hissa qoʻshadilar.

Beshik: lan to qabrgacha ilm izla.

Mashhur iqtisodchi

“Fanda keng, tep-tekis yo‘l yo‘q, uning o‘nqir-cho‘nqir so‘qmoqlaridan yurishga chiday olgan odamgina nurli cho‘qqilarga ko‘tariladi...”.

Olimlikka har kim ham da‘vogar bo‘lavermaydi, faqat fanning o‘nqir-cho‘nqir so‘qmoqlaridan yurishga chiday olgan odamgina olimlikka davogar bo‘la oladi. Murod Sharifho‘jaev bu yo‘llarni sabr-bardosh, charchash nimaligini bilmasdan, huzur-halovatdan kechib matonat bilan intilib, uning nurli cho‘qqilariga erishdi. Mana u kishining fan yo‘lidagi pog‘onalami zabt etish bosqichlari:

*Iqtidorli talaba, imtiyozli diplom - 1949-1953-yillar,
SpfTIKtt, iQtiSOd fanlari nomzodi — 1953-1956-yillar,
Doklorant, iqtisod fanlari doktori — 1972-1974-yillar,
O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgann fan arbobi — 1981-
yil, ‘O‘zFAning muhbtr a‘zosi — 1984-yil;
Akademik — 1995-yil.*

Ha, iste‘dod. Izlanish. Chindan ham sabr-toqat. Eng so‘ngida o‘zi yaratgan yangilikdan zavqlanish, uning el manfaati uchun yarashi. Ana shunday xislat va bosqichlarga dosh bera olgan kishigina olimlik martabasiga erishadi. Shu sababli barcha zamonlarda olimlarga havas bilan qarashgan. U igna bilan quduq qaziyotgan, ilm ummoniga g‘avvoslar singari sho‘ng‘igan, amlno o‘z ishlaridan sira-sira qoniqish hosil qilmayotgan kamtarin, zahmatkash, fe‘l-atvoriga fidoyilik singib ketgan bir ulug‘ inson!

1949-yilda o‘rta maktabni oltin medal bilan bitirgan Murod akani o‘rganishga bo‘lgan katta qiziqish i Toshkent moliya iqtisod institutiga yetaklaydi. Bu shukuhli dargohda o‘tgan besh yillik umr yosh talabaning umr yo‘llarini belgilab berdi. U qiyin,

mashaqqatli

hisoblangan iqtisod faniga mehr qo'ydi. Institutni imtiyozli diplom bilan bitirdi!

Umr-oqar daryo. Bu daryodan kimdir suzib, kimdir oqib va yana kim lardir cho'kib o'tadi. Qalblardagi yoshlik shiddati va shijoati, yorqin kelajakka bo'lgan ishonchi, beg'ubor orzu umidlarga va tabiiyki, insongagina bo'lgan muqaddas muhabbatga to'lgan talabalik oltin yillari ham bahor subhlaridek bir zumda o'tib ketdi.

Institut ilmiy kengashining qaroriga ko'ra imtiyozli diplom sohiblaridan bir guruhi, shu jumladan Murodhon aka ham aspiranturaga tavsiya etiladi.

Murodhon aka bosib o'tilishi lozim bo'lgan zahmatli yo'tning boshida turar ekan, hayolidan Bernard Shounning quyidagi qanoti i So'zlari bot-bot o'tardi: "hayot tren uchun erib tugaydigan sham emas, U mening qo'limga bir lahza berilgan va men uni kelajak avlodga tutqazishdan avval mumkin qadar yorug'lik, alanga oldirishga majbur etishim kerak bo'lgan ulkan mash aldir".

Oldinda aspirantura, tiniirisiz izlanish, ilmning mashaqqatli pillapoyalaridan bosqichma-bosqich ko'tarilish, uyqusiz tunlar-u, hordiq bilmas kunlardan iborat kelajak ufqqa qadar yastanib yotar edi. Bu yo'lning har bekati lozim bo'lganda o'z-o'zini fido etishni talab qilardi. Bamisoli o'zi yonib, boshqalami yoritayotgan shamdek. Maqsad esa aniq: "Kenaf sanoati samaradorligini oshirishning ichki ishlab chiqarish rezervlari" mavzusida fan nomzodligi dissertatsiyasini yozish va himoya qilish. Mazkur ilmiy izlanish respublikamizda iqtisodiyot yo'nalishi bo'vicha boshlangan eng birinchi dissenatsiya bo'lganligi bois juda ko'p qiyinchiliklar, noaniqliklar va mavhumliklarga duch keldi, samaradorlikning haqiqiy holati bilan me'yoriy darajalarni qiyoslash, ko'rsatkichlarni hisoblashda yangi uslubiy yondashuv larni ishlab chiqish zarur edi. Mazkur vazifa kenaf sanoati misolida amalga oshirildi va 1959-yilda dissenatsiya muvaffaqiyatli himoya qilinadi.

O'zbekistonda iqtisodiy taraqqiyotning ustivor yo'nalishlaridan biri bo'lgan qurilish sohasidagi muammolar Murodxon akaga

tinchlik bermas edi. Doktorlik dissertatsiyasining mavzusiga ana ShU notinchlik, ya'ni "qurilish materiallarini ishlab chiqarish va qo'llanishning iqtisodiy muammolari" ilmiy ish mavzusiga asos qilib olindi. Ko'pgina to'siqlar va g'ovlar yengib o'tildi va 1974- yilda doktorlik dissertatsiyasi muvaffaqiyatli himoya qilindi.

Murod aka 1989-yilda O'zbekiston Fanlar akademiyasining muxbir a'zosi, I 995-yilda Fanlar akademiyasining akademigi etib saylandi. U o'zining fundamental ilmiy ishlari bilan iqtisodiyot fanini boyitgan. o'zining ilmiy maktabini yaratgan, ayniqsa, O'zbekistonning mustaqillikka erishganidan keyingi davrda bozor munosabatlariga o'tish bo'yicha qator konsepsiyalarni ishlab chiqishda salmoqli hissa qo'shib kelayotgan taniqli ol imdir. U kishi tomonidan 600 dan ortiq ilmiy asarlar, monografiyalar, maqolalar, darsliklar va o'quv qo'llanmalar chop etilgan.

Akademik M. Sharifho'jayevning bevosita rahbarligi ostida "O'zbekistonning kichik va o'rta shaharlari hamda aholi punktlarida sanoatni rivojlantirish", "2000-yilgacha bo'lgan davrda qishloqlarda ishlab chiqarish va ijtimoiy infrastrukturasi rivojlantirish dasturi", "2005-yilgacha iqtisodchi kadrlarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash" kabi konsepsiyalar yaratildiki, ular respublikamizni ishlab chiqarish, ilmiy-texnik va mehnat imkoniyatlarini yanada rivojlanishiga yordam berdi.

1-lopshiriq•

- a) matnni o'qing;
- b) Matnga reja tuzing;
- d) matnni qisqartirib so'zlab bering.

2- toyshiriq. Ilmiy ishlarning fan va soha rivojiga qo'shadigan hissasi haqida davra suhbatini tashkil eting.

3-topshiriq. Matnni o'qing. O'z ilmiy faoliyati bilan sizning xotirangizda iz qoldirgan olim faoliyati haqida 150 so'zdan iborat matn tuzing.

ZAMONDOSHLARINING MUROD SHARIFHO‘JAYEV HAQIDAGI FIKRLARI

Nornturod Nnrzullnşev, O‘zbekisfon aniq

shoiri Bag‘rikenglik, saxovatpeshalik, xayrixohlik, ezgul ik
ulashish kabi insoniy tuyg‘ular hammaga ham nasib etavermaydi.

Bunday olijanob fazilatlar sohibi bo‘lgan insonlarga Yaratgan
Ekʼim albatta

martabasini tugal, nasibasini butun qilib beradi.

Mustaq il O‘zbekiston ilm-faning atoqli va ardoqli
arbobi Murod Sharifho‘jayev haqida o‘ylaganimda xayolimni ana
shunday shirin tuyg‘ular qushab oladi. Muhiaram ustozimizni
“Allomai zamon. hazrati inson” deb ta’riflasak o‘rinli bo‘ladi.

Mashoyihlar aytishicha, yaxshi odamning dilida ne kechsa,
u, albatta, yuz-ko‘zida namoyon bo‘lar emish. bu haq gap.
Men Murodjon akani qancha yil bilsam, bu odamoxun inson bilan
ochiq chehrada yuz ko‘rishganmiz, u yoki bu masalada
uchrashgan bo‘lsam, hamisha qimmatli maslahatlarini olib, mehr
buloqlaridan baliramand bo‘lganman.

Buyuk Sohibqiron bobomiz Amir Temur o‘z o‘gitlarida “Men
o‘zimni olimu fuzalolarga yaqin tutdim” deb faxrlanib
gapir- ganlarini kim bilmaydi. deysiz. Fan kashfiyoti, ilm
ixtiroi bilan barhayotdir. Bu haqiqatni Murod Sharifho‘jayevning
ibratli hayot yo‘li va katta ilmiy faoliyati bilan atroflicha
tanishgan kishi tez ilg‘ab oladi. Olimlik salohiyati, ilm-fandagi
xizmatlari esa maxsus tadqiqot mavzui ekanligiga hech kim
monelik bildirinaydi. Ammo bu o‘rinda bitta haqiqatni bir
qalamkash sifatida aytib o‘tishni lozim ko‘rardim.

Murodjon aka mustaqilligimizning dastlabki yillarida
qo‘llariga qalam olib, katta jasorat ko‘rsatdilar, o‘zbekistonlik olim
lar orasida birinchilardan bo‘lib “Iftixor” nomi bilan ilmiy
tarixiy, falsafiy- publitsistik asar yaratib, alohida kitob holidi
e‘lon qildirdilar. Hajman mo‘jaz, ammo mazmun-mundarijasi
jihatidan tarixiy ahamiyatga molik bu risola keng jamoatchilik
tomonidan samimiy kutib olinganligining guvohi bo‘lganman.

Jonkuyar va mohir rahbar, oilaparvar, kamtarin, sodiq do'st, mehribon va talabchan murabbiy Murod Sharofho'jayevning bosib o'tgan mashaqqatli va sharaflil umr yo'li, hayot maktabi yoshlar uchun ibrat va namuna dorilfununidir.

Biz, ijodkorlar Murodjon akaning mumtoz adabiyotimiz va san'atimizning bilimdoni, hozirgi she'riyatimiz va musiqamizning haqiqiy muhlisi ekanliklari uchun ham yuksak qadrlaymiz, hurmatlarini joyiga qo'yamiz. Domlamizning milliy estradamizning hozirgi ahvoli va istiqboli haqida matbuotdagi mardona chiqishlari san'atkorlar, ayniqsa, yosh ijrochilar qalbida aks-sado berganligidan yahshi xabardormiz. O'z millatini, aziz xalqini yurakdan sevgan, madaniyati va san'ati ravnaqini o'ylagan qalbi dunyo, oqil, fozil insongina ana shunday kayfiyat, yuksak tuyg'ular bilan yashaydi. Katta qalb egasi, iqtisodchi-moliyachi mutaxassislarning donnishmand ustozl, hayotda o'z o'rniga, ilm-fanda o'z mavqei, salohiyatiga ega ulug' zot.

GRAMMATIKA

Taqriz matni, uning tuzilishi va ifoda materialining xususiyatlari

Taqriz - saylanma bayonning bir turi. U badiiy, ilmiy, metodik va boshqa asarlarga berilgan bahodir. Taqrizda asar tanqidiy tahlil etiladi, shu nuqtai nazardan baholanadi. Asarning yutuqlari ham, nuqsonlari ham ko'rsatiladi. Taqrizchi o'zining da'volarini turli dalillar asosida isbotlay boradi, asarga ilmiy izohlar beradi.

Taqriz yozish odobi xolislikni, haqiqatdan chetlashmaslikni talab etadi. Taqriz qilinayotgan asarning yutuq va kamchiliklari, nazariy va amaliy ahamiyati haqqoniy ko'rsatilishi lozim. Asarga baho berishda muallifning shaxsiyati, obro'si emas, balki uning (asarning) xususiyatlari, ahamiyati ko'zda tutiladi.

Taqriz yozishda quyidagi sxemaga amal qilinadi:

1. Tezis (umumiy holati) va uni ochib berish.
2. Kitob (film, teatr)ning baholanishi.

Taqrizning boshlang'ich qismida quyidagi konstruksiyalardan foydalaniladi:

konstruksiyalardan foydalaniladi:

Kitob (film, teatr)da hikoya qilinadi.

Kitob (film, teatr)da muammolar ko'tariladi.

Taqrizni baholash qismida quyidagi gap qurilishlaridan foydalaniladi:

Men ... hisoblayman — H coiiTäi-O...

Mening fikrimcha... — Ho sioeuy...

Mening nazarimda... — HU MOiĭ

B3DJl8,ft...

... menga yoqdi. — MHe noiipaBiiJICB (-nacs)...

. menda katta taassurot uyg'otdi. - fionsiiiie BneoaTheHiie Ha ueHs oxa3ana...

Kitob (film, teatr) ...o'rgatadi. - KHiira (QHJIbM, Team) yoHT...

4 *topshiriq*. Taqriz namunasini o'qib o'rganing, olgan ma'lumotlaringiz asosida oxirgi o'qigan kitobingizga taqriz yozing.

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi "Iqtisodiy fanlar" kafedrasida dotsenti Sh.R.Qobilov va bosbqalar tomonidan Akademiya kunduzgi ta'lim tinglovchilari uchun tayyorlangan "Iqtisodiyot nazariyasi" o'quv dasturi bamda ushbu dastur asosida tayyorlangan ishchi o'quv dasturiga

T A Q R I Z

O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning "Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch" asarida "Taraqqiyo- timizning har bir yo'nalishi bo'yicha maxsus adabiyotlar yaratish to'g'risida fikr yuritib, ko'pchilik darsliklar, o'quv qo'llanmalari saviyasi talab darajasida emasligini" qayd etgan edi. Yaratilgan darsliklar, qo'llanmalarning barchasi yangicha qadriyatlar va demokratik tamoyillar hamda biz barpo etishga intilayotgan erkin fuqarolik jamiyati talablariga javob beradigan munosabatlar sifatida ijtimoiy gumanitar fanlarning asosiy tadqiqot mavzulariga aylanishi lozim.

Mualliflar tomonidan tuzilgan o'quv dasturi yuqoridagi talablari inobatga olib, taraqqiyotning umumiy asoslari, bozor iqtisodiyoti

mohiyati va uning qonun-qoidalarini, mikroiqtisodiyot va makroiqtisodiyot hamda bugungi jahon xo'jaligi va unda O'zbekistonning o'rnini kabi masalalarni o'rganish ehtiyojidan kelib chiqqan.

O'quv dasturi hamda u asosida tuzilgan ishchi o'quv dasturi kirish, o'rn to'ma mavzuni o'z ichiga olgan to'rt bo'limdan iborat. Mualliflar tinglovchilarning iqtisodiy taraqqiyotning mazmuni, umumiy asoslari, jamiyatda ro'y berayotgan demokratik islohotlar va modernizatsiya jarayonlari mohiyatini tushunib yetishi, iqtisodiyotning sir-asro'flarini idrok etishi hamda O'zbekiston va jahon mamlakatlari iqtisodiy taraqqiyotining o'ziga xos jihatlari, mohiyati, rivojlanish bosqichlari haqidagi bilimlarni shakllantirish maqsadini ko'zlagan.

Shuningdek, o'quv dasturi "Iqtisodiyot nazariyasi" fanini o'rganishda nazariya bilan amaliyotning uzviy bog'lanishi, O'zbekiston iqtisodiyotida yuz berayotgan hodisalar talqin etilishi va izohlanishi talablari hain inobatga olingan. Iqtisodiy bilimlarni berishda va tinglovchilarning mustaqil ravishda o'zlashtirishlarida umumiylik va milliylikning uyg'unligini ta'minlash nazariyasi real iqtisodiy hayot bilan uzviy bog'lash nazarda tutilgan.

Mualliflar har bir mavzuni o'rganishda tinglovchilarning mustaqil ishlashlarini e'tiborga olib, yangi avlod adabiyotlari ham keltirganlar. Bu tinglovchilarning adabiyotlar bilan mustaqil ishlashlarida qulaylik yaratadi. O'quv dasturi tinglovchilarni amaldagi qonunlarni o'rganishga ham undaydi.

Mualliflar fan bo'yicha o'quv dasturi va ishchi o'quv dasturini iqtisodiyot nazariyasidagi ilg'or tafakkur asosida tuzganlar. Ayniqsa bozor iqtisodiyotiga o'tish davri, mamlakatimizda demokratik 1991-yildan 2000-yilgacha bo'lgan muddatni o'z ichiga oladigan birinchi bosqich, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish, qonunchilik, Sud-huquq tizimi va ijtimoiy-gumanitar sohalarini izchil isloh qilish, aholi turmush darajasining muntazam oshib borishini ta'minlash, 2001-yildan 2010-yilgacha bo'lgan muddatni o'z ichiga olgan ikkinchi bosqich-mamlakatimizni faol demokratik yangilash, isloh

etish va modernizatsiya qilish bosqichlari o'Z aksini topgan. Ishchi o'quv dasturida esa mamlakatimizning hozirgi rivojlanish bosqichi O'zbekiston taraqqiyotining yangi rivojlanish strategiyasi, deb qarash, uning ahamiyatini ochib berish masalalari o'rin olgan. Yuqoridagilarni inobaga olib, O'zbekiston Respublikasi: ^{11V} Akademiyasi "Iqtisodiy fanlar" kafedrasida dotsent, polkovnik Sh.R.Qobilov va boshqalar tomonidan tayyorlangan "Iqtisodiyot nazariyasi" fanini o'rganish bo'yicha o'quv dasturini chop etishga tavsiya etaman.

Toshkent moliya instituti
"Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrasida mudiri,
iqtisod fanlari doktori, professor
T.Jo'rayev

\$-topshiriq. "Soha rivojida fanning o'rni" mavzusida matn tuzing.

6-*topshiriq.* Ilmiy ishlarning turlari haqida qisqacha tavsiflar yozing.

7-*topshiriq.* Tushunchalar tahlili metodidan foydalanib matndagi ajratib ko'rsatilgan so'z birikmalariga izoh bering.

Mikroiqtisodiyot

Mikroiqtisodiyot iqtisodiyotning birlamchi, boshlang'ich bo'lgan muammolarini o'rganish haqidagi fandir. Ma'tum ki, kishi-larning talab va ehtiyojlari amaliy jihatdan cheksizdir, lekin, *tovar ishlab chiqarish* va *xizmatlarni tashkil etish* uchun kerak

bo'ladigan zaxiralar cheklangan.

Asosiy iqtisodiy muammo ham mana shu *cheksiz ehtiyojlar* bilan *cheklangan zaxiralar* o'rtasidagi tafovutdir. Mikroiqtisodiy tahlil *konkret iqtisodiy birliklar* bilan ish ko'radi. Mikroiqtisodiyot iqtisodiy birlikni yoki iqtisodiyotning ma'lum bir bo'lagini alohida "mikroskop"da qarab, ularning oqilona ishlashini va optimal qaror qabul qilish qonuniyatlarini o'rganadi. Misol uchun, u firmada

ishlovchi[arning optimal soni, konkret firmaning ***mahsulot*** ishlab

chiqarish hajmi, daromadi va xarajatlari, to‘yinganlik darajasi, **za.xiralarini optimal ishlatish texnologiyalari** va boshqa shunga o‘xshash masalalarni ko‘rib chiqadi va o‘z tavsiyalarini beradi.

Mikroiqtisodiyot nazariyasi O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o‘tish davrida **kichik va o‘rta biznes** bilan shug‘ullanuvchilarga, davlat tasamifidan chiqqan korxonalariga, fermerlik xo‘jaliklariga, tadbirkorlarga yo‘naltiruvchi vazifani bajaradi va **raqobat mu-** tilining yaratilishiga ko‘mak beradi. Iqtisodiyotimizning bu muhim masalalari faqat mustaqillik davrida jiddiy ravishda va chuqur o‘rganila boshladi, bozor iqtisodiyotiga yangi yo‘llar ochib bera boshladi.

Tushunchalar tahlili metodi

Tushunchalar	Tushunchalar tahlili
tovar ishlab chiqarish	
xizmatlarni tashkil etish	
cheksiz ehtiyojlar	
cheklangan zaxiralar	
konkret iqtisodiy birliklar	
mahsulot ishlab chiqarish hajmi	
zaxiralarini optimal ishlatish texnologiyalari	
kichik va o‘rta biznes	
raqobat muhiti	

8- topshiriq. Matnni tarjima qiling.

ЎЎИ НИҲНСОВЫЎЎ ЖЗЫНОК

НСворііуесхНН ØНН&tНСОВЫЎЎ Ğ {ЗЫНОК ВОЗННК С НОsВнеHire
и деHer Н оргаНхЗОВāННЫIX **ІdНІІНСОВЫЎЎ** ОTHoіøeНііñ **Нā НeМ.**
В НаСзоящее Врeсіs оН хараrрeрiіауезся zeМ, WTO На Heat срpOсТСІІ
Н рerНЗуіoТся рЫНОННыe Qit **НāНСОВЫe** oTHoіііeН øя.

ЗТН ОTHoіue Ним ocііOЫ.ІB&іOTCIf via рmøН'JHsie
ØНН&tНСОВЫe ННс- Тру ueіЗТЫІ (BdJІOTЫ, цеННsie буMar Н, хрeдНТЫІ
Н **Т.А. КāЯ ГІТДJЫІ-** ННВeСТНLт'ІОННыe ToBapсі). В

суіцНОСТН ЗТН ННсТрухеНТsІ **СОСТАВJІІЛОТ**

QНН&tНСO Вые ресурсы, ОбращеНHe хоТОрЫIX

Нā JНН&іНСОВО и рЫНKe подУНHeHo НТepесаси

субъехрoВ **рЫНО9НО-ЗКОНОМ**Нsec хігх ОTHoіueН н.

ФНН&tНСОВЫНñ **рЫНОx** сіomeТ øф- QetсrНВHo ØуНx**LТНОН**

Нј9OВāТs, есуН В СТpaHe НueіoТсe **ДОСТА-**ТОЧНые сберewe Ніія

Н НВeсТіілтНОННыe ToBapсі (QННāНСОВЫe ННсзpy ueНzсі). С

МāКJЭOЗКОНОУ ехесКøх note **цНù** сðерeweНіія рeдeТa BJІsіoТ

Собоіі рdЗННцy мeхпy пoпyеННЫМН **,QOXO,QāM** Н Н рacxO,QāM

tia noТpeб Тeфльсххе Нуwnы.

Ніт **ОН,QOBOU** psiНхе дB'xtxтeН e QitН&tНСОВbrx СрeрCTB дeТ oТ
сберepазeøeñ x нoøсаOВаTeøяМ Н 06 &іТНО.

9- topshiriq. “Mirzo Ulugʻbek — olim va davlat arbobi” mav-
zusida referat tayyorlanp.

J0-topsliriq. Quyidagi hadislami oʻqing va
maʼnosini tushuntiring.

Ilm istamoq har musulmonga farz;

Bir soat ilm oʻrganmoq, bir tun uygʻonib ibodat
qilmoqdan hayrliroqdir;

Bir kun ilm oʻrganmoq uch oy roʻza tutgandan hayrliroqdir.

- Olimlar xalq orasidagi Allohning omonatini xalqqa yetka-

zuvchi kishilardir;

Ilm o'rganish ibodat qilishdan afzal, taqvo esa dinning negizidir;

“Ilmga amal qiluvchilardan bo‘lingiz, uni tilda so‘zlovchilardan bo‘lmaingiz;

Qaysi bir odam tib ilmini bilmay tirub tabiblik qilsa, u kishi jabrlanuvchiga zomindir.

11-topshiriq. Quyidagi maqollarni o‘zbek tiliga tarjima qiling.

1. ,QepeBo ciiia'iana нусхаез хорНii, a nomor pacTëT BВерх. 2. O,ф На нøena we Miioro мѣду аТасхаеТ. 3. Нобе,да НахO,ф НТСfl Впередii, a грус пряøерся noза,дii. 4. КТО uНoro roaopриТ, **TOT MдJIO** денаез. 5. КТо уøНТсн up nemHo, NOT H рабоТаез хороiiю. 6. MaТepiiHCxtiñ rHeB - •iro ВесеННiiñ сHer: H uНoro ВыпадаеТ, ,да схоро Таез. 7. He Тоñ Собахii боñСя, КОТОрая гронхо øаеТ, a TOЃ, **КОТО}3дE** ТiлXOHъхо хусаеТ. 8. roToBъ C&fHH nevou, a Tenery - **ЗНMOЃ.** 9. КТО ОбуаНун Вуера, Tony it серо,дНя He поверяТ. 10. Tiiuie e,деуиь - ,qаньиe будеуиь. 11. MeHьиe будеiiь roBopHzb - 6Oпьиe успыllHllib.

12-topshiriq. Matnning asosiy mazmunini rus tiliga tarjiina qiling.

IYMON — E'TIQODLI, YUKSAK MA'NAVIYATLI INSON

Murod Sharifho'jaev oddiy dehqon oilasida tug'ilib, oddiy dehqon farzandidan jahonning nufuzli idoralari tomonidan XX asrning eng ko'zga ko'ringan 500 nafar olimlari qatoriga kiritildi, 1998-yilning eng salohiyatli kishisi deb tan olindi va AQSH biografiya institutining solnomasida 1998-yil kishisi deb qayd qilindi:

Oddiy dehqon oilasining forzandi — 1932-yil

Toshkent shahar kengashining deputaii — 1987-yil

O'zbekiston Oliy Majlis cleputati — 1999-yil

AQSH biografiya institutining 1998-yil kishisi — 1999-yil

Murod Sharitlo'jayevich odamlar orasida bo'lib, o'zining iymoni-e'tiqodi, yuksak ma'naviyati bilan komillik sari intildi.

Qur'oni karim va Hadisi shariflarda quyidagi uch narsaning butunligidan iymon hosil bo'ladi deyilgan: e'tiqod, iqror va amal.

E'tiqod - bu o'z fikr va qarash lariga mahkam, sobit qadamlik bilan ishonish va o'zgalarni ham o'zidek hisoblab, ularning lafziga samimiyat bilan ishonishdir. E'tiqodli odam eng avvalo yolg'on gapirmaydi. Yolg'on so'zlamagan odam o'zgalarni ham rostgo'y deb biladi. Lafzida turmaydigan kimsani beburd hisoblab, undanlardan uzoq bo'lishga intiladi.

Har bir sog'lom fikrli odam, insoniyatning umrboqiyiligini idrok etadi va o'zidan oilasiga, farzandlariga, insoniyatga nimanidir qoldirib ketishni istaydi. Shundan kelib chiqib, umrining maqsadi va mazmunini belgilaydi. Xuddi shu narsa uning e'tiqodini ifodalaydi. E'tiqod vijdon va insof bilan hamohangdir.

Vijdonli kishi nohaq, adolatsiz ishlardan g'azabga keladi, bularga qarshilik bildiradi, o'z faoliyatining yahshi tomonlaridan qanoatlanib, xursand bo'lsa, yomon tomonlaridan norozi bo'lib, ruhan eziladi, ya'ni vijdon azobiga tushadi. Vijdon ko'p yoki o'z bilimlilikka, boy yoki kambag'al bo'lishlikka, oddiy yoki mashhurlikka bog'liq emas.

Insof - bu adolat va vijdon amri bilan ish tutish tuyg'usi va qobiliyati, ishda, kishilarga munosabatda halollik, to'g'rilik, tenglik, sofdillik va haqiqatgo'ylikdir. O'zgani o'z o'miga, shuningdek, o'z o'miga o'zgani xayolan quyib ko'rish ham insofga kiradi. To'g'rochni, boy kambag'alni, baxtli baxtsizni, omadli omadsiZRI, sog'lom bemorni o'z o'rniga qo'yib ko'rolsa va aksincha, ham, huddi shunday bo'lsa, olam guliston - insoflilar safi kengayib boradi.

Agar kishi biror ishni to'g'ri bajarsa, unda ichki QONIQISH paydo bo'ladi, vijdoni pok bo'ladi, atayin noto'g'ri bajarsa, insofdan chiqqan bo'ladi. Xullas, insof kishining oldida o'z xatti-harakati

bilan ma'naviy mas'uliyatini his etishiningifodasidir.

13-topslitiriq. Matnning asosiy mazmunini o'zbek tiliga tarjima qiling. Guruhlarga bo'linib "Ilin sari yo'l" mavzusida davra suhbatini tashkil qiling.

ИЗВЕСТНЫЕ ЭКОНОМИСТЫ МИРА

Адавои для аиономтиои. Именно Суита с иизают первым аионоистом и основателем всеи атои науи. Гундамснтои дух нее стшпа его хиига «Исследование о природе и приииихах богатства народов». В атог у,ге Спит пре,аооуин хонцепииио азоноииеского иеловека, который двиижет around ии стремление z обогащению. и4меишо рабова Суи+a ии жежиит в основе хапиит иизма. Спит выявиит знаменитую невидтимую «руку рынка». Его он объяснил с антие явпение. Охтывается, действуя ииоиюиитеоьно в собственных хорЫстных целях, иаждый ии нас не тоьхо приумножает свои хагитап, но ии ,делает богаче обиество в целом. Чапехо не всем нравитс я идея о тот, это больиинствои из нас рвиухут не высоиие иоиивы, а банапгияя жа:кда наживы. Такая теория нанесла удар по самолюбтию человека.

В <<А Ритуардо (1772-1823). П Аобно виорииу АРх*** азоноиистау Рикардо по нацииоипальности был еврееи. Он происхоритн ии семье сефардов, которые посепись в АНГЛИИИ после иизгнатиия ии Испании. Родиитеоти ,Qавтида были весьма богатыи, но когда он наперезор из жетшлся на не еврейхе, Рикардо бытп оииуети наследства. Воп ии гириилось ему саиоуу зарабатывать себе на иуизнь, это неплохо получотсь. МОЛО,QОИ аКоноиииет сумел сделать непоохую карьеру в банке, а zазем суцеп попасть в парламент. Одиахо та те досжижеиия не змогои иудовпетворигь его запросам. В итгоге Рихардо гириду«

зониепцию международной торговли. До него с иитапось, что для сщаны будет бнагоу иахсиимпальнги экспорт

МИНИМдJbHbiii иипорз. Воагодаря захоуу устаревіеу подхO,Q

международная торговля развивалась крайне медленно. Рикардо же смог доказать, что благодаря специализации страны на каком-то определенном товаре, от такого подхода смогут выиграть все. Доказательством к выводу, что благосостояние будет расти, даже если произойдет концентрация на какое-то одно производство и упорядочивание всего остального. Фактически даже страна может экспортировать товары выпускать с большей эффективностью, нежели ее торговые партнеры. Исходя из теории понятно, почему банкиру не следует делать ремонт у себя в квартире, пусть даже он может сэкономить что-то еще наемного рабочего. Дело в том, что потраченное им время имеет высокую ценность и его можно использовать с большей пользой, работая по своей специальности.

Джон Мейнард Кейнс (1883-1946) в экономике Кейнс оказался настоящим профессионалом. Он сам играл на бирже.

Джон Кейнс довольно успешно, неплохо заработав на своем увлечении. До Кейнса экономика представляла собой хаотическую науку, основанную на интуиции. А вот Джон Кейнс создал новую экономику, свою. Во время Великой депрессии оказалось, что «невидимая рука» Смита не всегда может справиться с хаотичными процессами, и именно поэтому порой требуется вмешательство государства. В тяжелые кризисные времена страна просто обязана увеличивать траты, тем самым будет поддерживаться уровень занятости населения. Благодаря Кейнсу был также создан послевоенный институт рецессии. Сначала его привязали к золотому стандарту, а теперь же к ассертированной доверии, обеспечивая тем самым авторитетом страны.

Милтон Фридман (1912-2006). Этот ученый знаменит своим изобретением монетаризма. Фридман считает, что государству не стоит вообще вмешиваться в нее. Но мнение ученого о свободных рынках смогут регулировать себе сами, как и

підобой ЗдороВый оргаіііізо. А для хого, 'ітобы не воаних
іа іііфляція іі не

рождались экономические кризисы, по его мнению надо заниматься хроническим дефицитом массы. Фридман полагает, что денег в экономике не должно быть слишком много, где дефицитом мало. Ведь существует аналогия с дефицитом энергии, которая «адаптируется» здоровой и физиологичной пищей. Вредно будет и избыток, и чрезмерное голодание.

32- MAVZU. KASB ETIKASI

Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan dcrivom ettiramiz. Nafaqat davom ef/iramfZ, balki bu sf yosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab Qff Olgan yuksak darajaga ko'taramiz.

Sltavlut Mirziyoyev

Kasb etikasi deganda biz nimani tushunamiz? Kasb etikasi nima uchun kerak va u qanday maqsadlarda o'rganiladi? Etika bo'yicha izohli lugatda ushbu tushuncha ma'nosi quyidagicha: "Kasb etikasi yoki kasbiy axloq - bu odamlarning kasb faoliyatidan kelib chiqadigan o'zaro munosabatlarining axloqiy xarakterini ta'min- laydigan qonuniyatlardir". Bunday qonuniyatlarning kelib chiqishi va rivojlanishi inson axloqi yo'nalishlaridan birini aks ettiradi, chunki ular shaxs qadrini va shaxslararo munosabatlarda oda- miylikning yuzaga kelishiga yordam beradi. Axloqiy talablar umumiy bo'lishiga qaramay, ba'zi bir kasbiy faoliyatlarni olib borishda alohida xulq-atvor normalari vujudga kelmoqda. Masalan, tibbiyot xodimi o'z amaliyotidagi qiyinchiliklarga qaramasdan, insonning jismoniy va ma'naviy sog'lig'i uchun kurashishi va kerak bo'lsa, bunda o'zini ham ayamsligi lozim. Tibbiyot etikasi doirasiga kasallikni oshkora qilinaslik, hayot uchun muhim bo'lgan organlari transplatatsiya qilish sharoitlarini ta'minlash, genetik nazorat tajribalarini o'tkazish kabi masalalar kiradi. Huquq va- tillaridan kasb etikasida sodiqlik, hammaning qonun oldida teng ekanligi tamoyilligiga rioya qilishni talab qilinadi. Xizmat ko'rsatish sohasida esa, avvalambor, muomala madaniyati, mijozlarning ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan diqqat-e'tiborga bog'liqdir. Hammamiz inijoz sifatida kichik do'kon yoki supermarket, qimmatbaho restoran yoki kichik kafe, kinoteatr yoki sarta- roshxonalarga kirib turamiz va xizmat qiluvchi shaxslarning qanday munosabatda bo'lishlarini, nozik bir tarzda sezib turamiz. Bir joyda

savdo xodimi kulib turib muomala qilsa, boshqa joyda uning qo‘pollik bilan javob berishining guvohi bo‘lamiz.

1- topshiriq:

- a) matnni o‘qing;
- b) matnga savollar tuzing;
- d) soha xodimlarining odob-axloq qoidalari bilan tanishing va ular haqida gapirib bering.

2- *fopsliiriq*. Odob-axloq haqidagi hikmatlarni yod oling. Mavzu bo‘yicha bahs-munozarada ishtirok eting.

3- topshiriq. Matnni o‘qing. Matndagi tayanch so‘zlarni ajratib yozing.

G‘arb tadbirkorlarining muvaffaqiyatlari quyidagi formulaga asoslangan: Vijdon haqida gapirganda, har bir xizmat ko‘rsatuvchi soha xodimi quyidagi axloqiy qadriyatlarga ega bo‘lishi lozim:

- nazokat,
- vazminlik;
- xushmuomalalik,
- xushfe‘llik;
- iltifot;
- g‘amxo‘rlik;
- rostgo‘ylik, to‘g‘rilik va h.k.

To‘g‘rilik - odamlar bilan odob-axloq asosiga qurilgan munosabatni, xushfe‘llikni, har qanday vaziyatda o‘zini tuta bilishni anglatadi. Xushmuomalalik xulq-atvoming kundalik xususiyati bo‘lib, odamlarni hurmat qilishni anglatuvchi axloqiy qadriyatdir. Xushmuomalalik - bu xulq madaniyatining elementar talabi. odamlar bilan mehr-oqibat asosida qurilgan muloqotning sharti, mar qanday kishiga, agar u yordamga muhtoj bo‘lsa, yordam qo‘lini cho‘zish, nazokat doirasida ko‘zga tashlanadigan xislatlaridir. Xushmuomalalik mehmonxona xodimlarining madaniyatligi haqida dalolat beradigan eng muhim xislatlardan biridir. Kamtarlik

yutuqlarini pesh qilmaslik, manmanlikdan xoli bo'lish, vazminlikni bildiradigan sifatdir. Shu bilan birga, o'ta kamtarlik ham manmanlikka kiradi. Iste'dodli odam o'z iste'dodini yashirsa ham, iste'dodi ko'rinib turadi. Kamtarlik tortinchoqlik degani emas. Tortinchoq odam o'zini yetarli darajada baliolay olmaydi. Bunday **odamlarni tez-tez maqtab** turish, ularga dadillik beradi, **o'ziga** bo'lgan ishonchini oshiradi. Bu va boshqa axloqiy sifatlar odamlar bilan bo'lgan munosabatlaringizning axloqiy xarakterini shakl- lantirishi va ish joyingizdagi Kattî-harakatlaringizni aniqlab berishi lozim, kasbiy etikaning asosiy maqsadi shundan iborat.

4 topslirif. "IVlutaxassisning odobi va axloqi" mavzusida dialog tuzing va uni insenirovka qiling.

5-topshiriq. Matnni o'qing. Matnga sarlavha toping. Bugungi yosh larning kiyinish madaniyati va odobi haqida roll i nutq tuzing.

Madaniyatlikning asosiy belgi[aridan biri - bu kiyinish madaniyatidir. Kishining qanday kiyinganligiga qarab, uning did- farosati, moddiy va ma'naviy darajasini, hatto kasbini aniqlab olish mumkin.

Insoniyat ongida boshqalardan istihola qilish, uyalish, andisha tushunchalari paydo bo lgandan bosh lab, ular kiyinishni odat qilishgan.

Kiyinishni ilk bor zaif jins — ayollar boshlaganlar. Shuning uchun ham xotin-qizlar tabiatida kiyinish, bezanish, taqinish tushunchalari turmushning asosiy ko'rinishlari qatorida turadi. Shu sabab xalqimizda, onangni otangga bepardoz ko'rsatna, degan naql bor. Kiyinish madaniyati jins, yosh, fasl, millat, urf-odatlar, kasb- kor, zamon va taraqqiyotning muayyan bosqichi, darajasi bilan bog'liqdir. Bolalar, qizlar, yoshlar, o'rta yoshlilar, keksa odam- larning kiyinish madaniyati mazmuni va shakl-u shamoyili jihatidan bir-biridan ajralib turadi.

Kiyinish har bir xalqning qadim zamonlardan buyon yashab

kelayotgan mintaqasi, shart-sharoiti, turmush tarzi, udum, urf-

odatlari, tabiati bilan ham chanibarchas bog' liq bo' lgan. Masalan, serquyosh o' lkalarda yashovchi xalqlarda qadim zamonlardan beri oq matodan kiyim kiyishni odat qilishgan. Chunki oq mato quyosh nurlarini bir qadar qaytarib, kishilarni issiq ta'siridan saqlagan.

A ksincha, iqlimi sovuq o'lka va yurtlar xalqlari esa odatda qora matodan kiyim kiyishga odatlanishgan. Chunki bu kiyim sal bo' lsa-da, chiroy ko'rsatgan quyosh nurlarini o'ziga singdirib, kiyim egasiga rohat baxsh etgan.

6- tof:isliiriq. Matnni o'qing. Matnning asosiy mazmunini 6-7 ta gap bilan (o'zbek tilida) publitsistik uslubda bayon eting.

Cinema ая эхонοφiixa it ee Moneøø

CueuiainidB **ЗКОНОМ4Ka** — эм соВреueiøiaя **pьiНОЧНdfi** ЗКОНОМϕKd, сущестВуfoilt ая В реан **ьНОGТti** В }3&t3НО об pan Н ьl X QO}3MāX ϕ1 харахреpinyroutаяся соеiøiaøieu pьiiomъs oneueirroø it yuacnieM госу- дарсва В регунiipøøainiø **ЗКОНОМНKH.**

COBреueiøiaя pиiНОЧНdfi CFiGTCøa — rniopoобрøeie cueiiaiaioisø O}2M. CpaBiiLiM, x rrpiniery, аuerxxaHC ую Н **яfIONCK)** +O Модemи сMeuiaf3НОiI **ЗКОНОМНKH. H}2H3HāKdMN** flnOiiCKOñ uodeøii **яBJIPIOTCя,** Во-перВых, øbicoiuiñ урoBeHь государсТвеHНoro регунИ **ОВ&iHNB, BO-** ВТорьm, яnoi-not nritnaior перBocTeneiiHoe **3Ha•ieHie** сTHуynii- }3OBāliino шуда. За стер определеiiHoro oTCT&tBāMя урoВиia **IKH3HH** НасеøeHНя (В ТОМ ЧЛисне урoBHfi 3ā}anJI&tTы) oT роста про- сводигреньiocw Syria доСТИгаeТся cioimeHie proLi3BонсТBeiiHslx ii3дерwex it pesKoe поøyiuеHie КОНхуреHТоcноCO6НОGTH Н O K-

УНН НР MН;ЭОВОu psiøxe. Тахая Модельь ВО3uo fora **ТОJfbKO H}3LI** iicxmoøirreньHO Высоxou разøHTHld HāУНОHаньHoro cauoCO3H&iHtl i, **ФОТОВНОСТti** øiodeñ pTii Ha определеHНые uaТepH гьHые мерзаы]3d,QH п;3OLt BøTāH tfl CT;Э&iHbl.

В OTJIHуie oT яnoticxOil, **āMC НКāHC**cрая Модельь сøeiiia oñ ЗКОНОМliioi iiMeeT MeHьyиMñ урoBeHь государсТвеHНoro регyøLi- }3OBāHИ3я: no праВу сøiiТая себя **сТpaHOñ** CвOбон oro предп pH-

НіігіаТеøьсзВа, аверііхаНцы 6Опыіе nonaraiOTся **На**
раЗВНТе ННҫІLҫ На ы it пре,цп рішиЧНВОстН **GdMNX**
6LizхесуехоВ, ріре-

досгаоण्या us цахсНМу гарантНГ ЗКОНОухөесхөй СВОбоды. Ia
уодөъ оСНОВАНt Нt Вiсoхoв урoВHe а0[ieicrНВНОСТН Трүдiл II
MäCCOBOñ opHeiiTaLç xii Ha ,дOcTio eHHe niuHopo ycнexa.

СВоеобртHeM oTниi0aeTся иiBe,гcхая Mo,дeнь. Ее cнeиtя|nwa - a
HaH6oпiиieñ coциaнbHOГ HaпpaBнeHHoCpø. B OTJИHo e oT япOHCKOГ H
aMeриixaHcxoñ yодeнeñ, r,дe пpeпятCTBнñ
HMyтцeci0eHHoMy paccløeHиrтo He cTaBtTCR (B CLLIA, Haпpт4uep,
uаriooбeснeчeHHaIM CЛOAM COЗ,ф äeTcs пииь пpHeуeуeиñ
уроBetu mri3Hø, aa cøeT ЧaCTHЧHыIX пbГOT пoCO6HГ),
иiBencøax Mo,гeнь oTнHнä8TCfl CНЛьHOЙ COЛç HdJьHOГ
ПOЛHТHKOЙ, T.x. гocудapCTBO tKTHBHO

acTByeT B oбeснe0eиHиt ЭKOHOM иicexoñ CTä6HAbHOCTH мeн
пepepacпpeдe0eH я дoхoдOB B ПOпью Maøo0eснeуeHНsfх cпoeB
HaceneHrтя. KoHeøHo, oбeснe0eHииe Bыcoxopo ypoøøx O8HН B
c aHe BoasioжHO мөъxo в ycпoвөяX BbICOpøñ riO}ЭMби HdJIO-
roo6нoмeи-trтя.

GRAMMATIKA

Annotatsiya

Annotatsiya — badiiy, ilmiy, metodik asarlarning muallifi, mavzusi, manbasi, unda ko‘tarilgan asosiy masalani ko‘rsatishga qaratilgan qisqa xabardir. Annotatsiya o‘zining kamso‘zligi, hajm jihatidan nihoyatda kichikligi bilan bayonning boshqa turlaridan ajralib turadi. Batafsil yozilgan annotatsiya quyidagi savollarga javob bera olishi lozim.

Ishda nima haqda so‘z boradi?

Muallif qanday savollarni o‘rtaga qo‘yadi? Bu savollar qanday yoritib berilgan?

Ishning tuzilishi qanday?

Ishni qanday baholash mumkin?

Yozilgan ish kimlarga mo‘ljallangan?

7- topshiriq. Darslik yoki o'quv qo'llanmaga annotatsiya yozing.

8- topshiriq. Odob-axloq mavzusidagi kitobga annotatsiya
OZI Rg.

9- topshiriq. Matnini o'qib, so'zlab bering.

Muomala madaniyati odamlar bilan muomala qilish san'ati ham har bir kishidan katta mahoratni talab qiladi. Har qanday lavozimga nomzod deb qaralayotgan odamdan bunday fazilat bo'lishi va bu fazilat har qanday sharoitda namoyon bo'ishi maqsadga muvofiqdir. Siz mehmonxonada, restoranda, kutubxonada yoki laboratoriyada ishlashingizdan qat'iy nazar, eng muhimi-o'z fikringizni aniq va ravshan ifoda eta olishingizdir. Bu esa sizning muvaffaqiyatingizga zamin yaratadi.

Har bir odamni o'z fikrini og'zaki yoki yozma ravishda ifodalay bilishi lozim. Sizning o'z individualligingizni saqlab qolishga intilishingiz va o'zingiz tanlab olgan hamkorlaringiz bilan ishlashni xohlashingiz-sizning "jamoaning yaxshi o'yinchisiga" aylanishingizga olib keladi. Nomzodning bo'lajak lavozimga ishga o'tish maqsadida suhbatda ishtirok etishining samaradorligi

uning kommunikativligi va shaxslararo muomala qilish qobiliyatlarining rivojlanganligiga bog'liqdir. Masalan, agar suhbat mobaynida ish beruvchining ko'zlariga qarashga tortinsangiz, u sizni o'ziga ishonmaydigan odam deb o'ylaydi. Muloqotlarda passiv emas, balki faol qatnashuvchi bo'lishga intiling va savol-javob qilishni o'rganing. Shu sabab bilan siz ritorika imo-ishoralar va mimikalar yordamida suhbatlashishni o'rganing, suhbat usullari davomida o'zingizni tutib turishni, xulqingiz yaxshi bo'lishini ta'minlang, shunda siz qay ishda bo'lmang, qay lavozimni egallarnang, sizga doim muvaffaqiyatlar hamroh bo'ladi.

10- topshiriq. Annotatsiya yozishda ishlatiladigan konstruksiyalami daftaringizga yozing va uchta misol topib, qatorni to'ldiring.

Kitobda nima haqda soʻz boradi?

Kitobda oiaea baqda soʻz boradi?

j,iytø øçgø moʻljallangan?

-kitob

bagʻ istilangan...

- muallif

muammolarni ...

- kitobda quyidagilar-

bayon..

- mtlftllif

tomonidan..

- muallifning maqsadi

(kitob, maqola) ... *

-kitobda koʻzga tit lanadi..

- ish ...dan tashkil...

- kitob (maqola)ning mazinuni..

kitobning

boʻlj qil | kl i ' y

ichiga...

- biz koʻrib turibmIZ,

QdfChG... *

-kitob

moʻljallangan...

-maqolalar

izivs if il ..

-keng oʻquvchilar

oitiptiási @t

moʻljallangan.

- goʻllanma

qiziqtirishi

mumkin..

II-topshiriq. Matnni oʻqing. Matndan foydalanib Tushun- Cllalar tahlili metodi asosida majburiy sugʻurta va ixtiyoiy siigʻurta turlariga taʼtif bering.

10 Mbt CT{IÁZOBdH fi1S8

Обязательным называется такое событие, когда государство участвует в обеспечении безопасности населения.

Закон предусматривает обязательное государственное страхование, которое осуществляется государственным органом за счет средств государственного бюджета, т.е. обязательное страхование, которое должно осуществляться за счет и иных источников.

Примеры обязательного страхования:

- обязательное медицинское страхование;
- государственное военное страхование;
- с ахотание пассажиров;
- государственное автотранспортное страхование;

• страхование професіональної відповідальності для некоторых специалистов (например, нотариусов).

Обязательное страхование устанавливается законом, согласно которому страховщик обязан застраховать соответствующие объекты, а страхователь — внести плату за страхование.

Обязательное страхование предусматривает, как правило, сплошной охват указанных в законе объектов. Например, если предусмотрено обязательное страхование пассажиров соответствующих видов транспорта, то обязаны застраховаться абсолютно все, что собирается совершить поездку.

Объемное страхование действует в силу закона на добровольных началах. Закон может определить подлежащие добровольному страхованию объекты и наиболее общие условия страхования. Конкретные условия регулируются правилами страхования, которые разработываются страховщиком.

Добровольное участие в страховании в полной мере характерно только для страхователя. Например, при заключении договора личного страхования страховщик не имеет права отказаться от страхования объекта, если возмещение страхователя не противоречит условиям страхования. Это гарантирует заключение договора страхования по первому требованию страхователя. Вместе с тем страховщик не обязан заключать договор страхования на условиях, предложенных страхователем.

Объемное страхование всегда ограничено по срокам страхования. Есть начало и окончание срока в договоре. Непрерывность добровольного страхования можно обеспечить только путем повторного (иногда автоматического) перезаключения договора на новый срок.

Tushunchalar tahlili metodi

Tushunchalar	Tushunchalar tahlili
majburiy sug'urta	
ixtiyoriy sug'urta	

12- fopsliiriq. O'qing. Nuqtalar o'rniga mos qo'shimchalarni qo'yib annotatsiyani ko'chiring.

Lug'at hozirgi o'zbek adabiy tili... keng iste'mol... bo'lgan 80 ming... ortiq so'z va so'z birikmalari..., fan, texnika, san'at va madaniyat sohalari... oid terminlar..., bir necha sheva... qo'llanadigan so'zlar..., ba'zi tarixiy va eskirgan atamalar... o'z ichi... oladi. Lug'at... berilgan qo'llanadigan so'zlar... amal... qo'llanishi XX asr o'zbek adabiyoti va matbuoti... ofingan misollar bilan dalillangan. Lug'at o'zbek tilshunosligi va turkiyshunoslik bo'yicha mutaxassislar, tarjimonlar, ommaviy axborot vositalari xodimlari, oiliy ta'lim muassasalari... o'qituvchilari va talabalari, shuningdek, keng o'quvchilar ommasi uchun mo'ljallangan.

13- topsltiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjima qiling. Matnga nom bering.

ЎОНЯТНЕ “øTrixеТ” — ЗТО фНнОсоҚсхое, аТiøiesхое поНнТНе. **ВОТ** К&tx даёТся оґиреденеНне ЗТоуу поНяТНfO В **СЈЮВаге**: “oТНхеТ (с фрaн цуЗс хо ро: ярныК, **ЗТЯКСТКil**) — ЗТО соВоху п **НоGTs Н}З&ВНJI** поВе,деННЯ, хасаoioиНХGя ВНеиНгерo прояøøeН я OrНouieННЯ К модяе (обхоxдеНiiе с охрумаioilТ НМН, QOpсibi ОбраuieННЯ Н прøBeТсТвНЯ, поae,qeiiHe ø обuיעТøeННых МесТаК, маiiеры)”. Ках ВН,QldM, В ЗТоу определеННii содермиггся ухааaiiie На ВНеиНее прOяВнеНне oТНoiiеННЯ К liю,QflM. РазумееТся, ø iидешie øa'ii oТНouieНiiя поnwnbl бbITb ВЗ&iu и по дОбpowenaТCЈlbНblMН.

DTiiKeT Во МНорoМ определенøeТ Науе поВедeНHe. ЗТо He ТОЈlbxO пpaвиina, КОТО;Энвø и ы спeдyeМ за cТОЈЛОМ lan it В rocТях, ЗТО BOoбщe Все НорMsi тiailli4X ВЗ&HMOOTiioilleННñ. Flpii noxioiuii Т&Køx с деТсТøa усøoeННsix пpaвøh Msi пeryн НpуеМ **h&lllH**

Взаємотноуієннѣ Г охрумаіоЛґ НМН, усхаііаВЈІНВаео іііті обНѣ-
ружхааеМ в общєіѠН ОТНолуєннѣ Тѣнѣт “СТѣІЈЗЛЛІНЃ-МЈІѣт, QІШНЃ-
ЈѣѣтВНыЃ”.

То, іТО НОНхМаєТся ноґ реує Вы М ЗТіі КеТоМ, хспоньЗуєТсн В
реух ха поро з Нас ете,кНеВНО х иНОГОКЈѣѣТНО. М st ПО МНОВ
pad В ,цєнь обраіуаєМся х хоуу-То, прѠВеТсТВуєу сВОііх
ЗНѣтКОМbіx, проіуаєМся с nіоQbМ Н, КОрО-ТО бнагодарНу, перед
хеу-ТО НЗВНхеуся, хорО-ТО поз,граВняєМ, хоуу-То мєнаєѠ удаііі
хпх ,кєнаєѠ хоМннНМеНТ, хоуу-То сОбonezрруєу, cosy ВсТВуєѠ; est
сoBedes, просііу, пре,цпагаєѠ х прііrnаіуаєу ... Taxes обраЗОМ,
ре ієвоі аТНхеТ пре,дсТаВняєТ собоі СОВохунНоСзь споВєсНыіх
Qору yoТІ4ВОсТ , Веам ВОСТ , То єсТЬ То, без zero Нас С ВІлМіі
прОСТѠ Нєпъzll О6ОЃТІІCb, В хѣКОМ бы уronre Зє nтl MbI бbI НН
НѣІХО, QНЈІ НСb.

*14- topshiriq. Manning asosiy mazmunini rus tiliga tarj
ima qilib, qisqartirib yozing.*

Ishbilarmon odamlarning etik tamoyillari va me'yorlari Etiket-
Ishbilarmonlik sohasida, odamlarning bir-birini yaxshi tushunishlari
uchun muhimdir. Etiket “imidj”ning shakllanishida muhim vosita
bo'lib xizmat qiladi. Ko'p mamlakatlarda firmaning qanaqaligini
unga qo'ng'iroq qilib xodimi bilan gaplashish orqali bilishi
mumkin. Bu qonuniyat nafaqat firmada, balki ko'p joylarda
kuzatiladi. Qayerda etiket bo'lsa, shu yerda mehnat unumdorligi
yuqori, faoliyat natijalari yuksak bo'ladi. Slining uchun ham eng
muhim qoidalardan biri: ishbilarmonlik etiketi tadbirkorning
axloqiy-kasbiy xulqining muhim tomonidir. Ko'p tadbirkorlarimiz
chet ellik firmalar bilan ishbilarmonlik etiketini yaxshi biladiganlari
tufayli aloqa o'rnata olmaydilar. Ishbilarmonlik munosabatlari
amaliyotida har doim qandaydir standart vaziyatlar uchraydi,
ulardan qutilib chiqib ketish juda mushkuldir. Bu vaziyatlar uchun
xulq usullari va shakllari ishlab chiqiladi. Qoidalar majmuasi esa
ishbilarmonlik etiketini yaratadi. Madaniyatli tadbirkor vazimi ham,
kompaniya prezidentini ham, oddiy farroshni ham bir xil ravishda

hurmat qilishi shart. Bu samimiy hurmat inson tabiatining asosiy qismiga aylanishi kerak. Axloqiy xulq asosida quyidagi aKIOqiy baho yotishi kerak: ishbilarmon hamkor-yaxshi odam. Ishbilarmonlik etiketi mijozlar bilan bo'lgan muloqotda maxsus xulqni talab qiladi. Mijozlarga ko'rsatilayotgan har qanday xizmat turidan xulqqa oid kasbiy nozik alomatlar bor. Eng muhim tamoyil: mijoz-ofisning eng qadrdon va kutilgan mehmonidir. Ishbilarmonlik doirasida obro'-e'tibor katta ahamiyatga ega. Yaxshi obro' qozonish juda qiyin, Lekin uni yo'qotish juda ham oson. Obro' qozonishda hamma narsa muhim: nutq madaniyati, kiyinish, xulq-atvor, ofis interyeri va h.k. Bundan har bir o'zini hurmat qiladigan kompaniya uchun etikaning asosiy qoidasi kelib chiqadi. 6“huning uchun ham har bir zamonaviy tadbirkor faoliyatining asosiy tamoyillaridan yana biri bu: tavakkal qila bilish va omadga ishonish, qarorlar qabul qilishda mas'uliyatdan qo'rqmay o'z zimmasiga olish.

*Noicjlikning eng ulug fazilailaridan biri zarur narsalarrii aytishdagina emas, balki nozarur narsani aytmaslikda hamdir.
Sitseron Mark Tulliy*

NUTQ ODOBI NIMA?

Nutq — tildagi ifoda vositalardan foydalangan holda voqelikka aylangan fikrdir.

Nutq, nutq odobi insonning ma'naviyatini — ina'rifatini belgilovchi asosiy mezondir. Demak kishining odobi, eng avvalo, uning nutqida ko'rinadi. Nutq odobi nima? Nutq odobi deganda aytilishi zarur bo'lgan xabarlarini tinglovchini hurmat qilgan holda, uning ko'ngliga mos holda adabiy me'yordagi ifodalar bilan yetkazishdir. Xunuk xabami ham tinglovchiga beozor yetkazish mumkin. Buning uchun so'zlovchi tilni mukammal bilishi kerak. Muloyim, yoqimli, odobli so'zlash ham o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi. Unga yoshlikdan ibratli kishilarga taqlid qilish, ulardan o'rganish orqali erishiladi. O'quvchi uchun eng yaxshi namuna o'qituvchidir. Buni o'qituvchi har doim his qilib turishi kerak.

Nutq odobi salomlashishdan boshlanadi.

Salomlashishdagi xuslunuomalalik undan keyingi yaxshi suhbatga debocha bo'ladi, tinglovchida yaxshi kayfiyat paydo qiladi.

Salomlashishning ahamiyati boshlanadi.

Salomlashishning ahamiyati haqida hindlarda shunday naql bor: "Bitta salom bilan beshta narsaga — o'zini yengil sezish, shon-shuhrat topish, qut-barakali, ilmi bo'lish va nihoyat uzoq umr ko'rishga erishiladi". Ha, salomda gap ko'p, salomlashish, salom berishning ham o'ziga yarasha qonun-qoidalari bor.

Madaniyatli kishi o'z aybini bo'yniga ola bilishi, aybi uchun kechirim so'rashni ham bilishi lozim. O'z aybi uchun uzr so'rash o'z g'ururini yerga urish emas, balki odoblilik va xushmuomalalik

alomatidir.

Yetuk kishiga yana xos fazilatlardan biri xayrlashuv odobidir. Tilimizda xayrlashganda ishlatiladigan “xayr”, “sog‘ bo‘ling”, “xayr, ko‘rishguncha”, “xayr, omonlikda ko‘rishaylik” kabi ta'sirchan iboralar mavjud. O‘qituvchi xonadan chiqayotganda “xayr, sog‘ bo‘ linglar”, “xayr, yaxshi qolinglar” kabi iboralarni ishlatsa o‘rinli bo‘ladi.

!-! RShiriq:

- a) matnni o‘qing;
- b) matndagi termin va iboralarning ma‘nosini izohlang;
- d) matnga munosabat bildirib so‘zlang;
- e) kasbiy faoliyatda nutq madaniyatining ahamiyati haqida gapirib bering.

2- topshiriq. “Mutaxassisning nutq madaniyati” mavzusida matn tuzing.

3- topshiriq. Ish jarayonidagi muomala madaniyati haqida kasbiy o‘yin ssenariysini tuzing va uni insseniroyka qiling.

GRAMNIATIKA

iYle‘yor tushunchasi

Me‘yor - jamiyat a‘zolari tomonidan oabul oil ingan. ma‘qullangan va ularga tushunarli bo lgan til birliklarining nutq jarayonida qo‘llanish holati va imkoniyatidir.

Til va nutq tizimida me‘yor o‘ziga xos o‘ringa ega. Til material sifatida nutq jarayonida xizmat qila boshlagan lahzalardanoq uni me‘yor lashtirish jamiyat ehtiyojiga aylangan. Me‘yor milliylik va tarixiylik mazmunini kasb etadi, necha yuz. ming yillar davomida shakllangan an'anaviylikka ega bo‘ladi. Tildan foydalanishdagi an'anaviy rrie‘yorlarning davrlar o‘tishi bilan o‘zgarib, yangilanib turishi ham tariKiy jarayondir.

Til me‘yorini belgilash muammolarini hal qilish liar bir milliy til madaniyatini rivojlantirishning uzviy qismiga aylanadi. Shuning

uchun ham me'yor masalalarining nutq madaniyati doirasida o'r-ganilishi bejiz emas.

Qo'llangan til birligi to'g'ri yoki noto'g'ri deyilganda, albatta ma'lum bir o'lchovga asoslanganligi tayin. Mana shu o'lchov tilshunoslikda **ajabiy til me'yor**i deb yuritiladi. Me'yor — tilning yashash shaklidir. Adabiy 1ne'yor adabiy til bilan birga tug'iladi, badiiy adabiyotniing, xalq madaniyati taraqqiyoti bilan rivojlanib o'z qonun-qoidalarini mustahkamlab boradi.

O'zbek adabiy tili me'yorlari ilmiy asarlarda quyidagicha tasnif qilinadi:

1. Leksik-semantik me'yor;
2. Talaffuz — (orfoepik) me'yor;
3. Yozuv (grafika) me'yor;
4. Fonetik me'yor;
5. Aksentologik (urg'uni to'g'ri qo'yish) me'yor;
6. Grammatik (morfologik va sintaktik) me'yor;
7. So'z yasash me'yorlari;
8. Imloviy (orfografik) me'yor;
9. Uslubiy me'yor;
10. Punktuation me'yor.

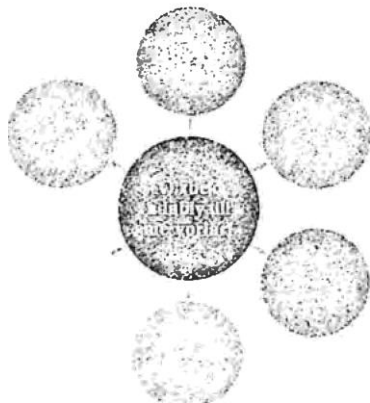
E'tibor bering!

Bu turfa olam

Qadimda so'z aytuvchi notiqni - voiz, uning nutqini esa va'z deb ataganlar. Ming-minglab xalq oldida va'z aytish juda og'ir ish bo'lib, uni hamma ham uddalay olmasdi. Chunki, voizlik bilim-donlikni, salohiyatni, so'zga boylikni, va'z ayta olish iste'dodini, yoqimli ovozni talab etardi. Biron gapni xalqqa ma'lUm qilish, ularga oddiy, sodda qilib tushuntirish uchun notiqlar so'zlarning tovlanishini, sinonim-omonimlami bilish bilan birgalikda davlat qonun-qoidalaridan, mamlakat hayotidan to'la xabardor bo'lishlafiIRI taqozo etardi. O'z fikrini xalqqa manzur qila olmagan ikkinchi marta minbarga chiqa olmas edi. Shuning uchun notiqlar iTiirlbarga chiqishdan oldin doimo puxta tayyorgarlik ko'rardilar. So'z

aytishning turli-tuman xillarini, vositalarini o'ylab topardilar. Shuning uchun O'rta asrlarda notiqlik san'ati, ayniqsa, O'rta Osiyoda keng rivojlangandi.

4- topshiriq. Me'yor haqidagi nazariy bilimlarni o'zlashtirib o'zbek adabiy tili me'yorlari bo'yicha klaster tuzing.

5- /opsfiriq. Matnni o'qing. Matndan foydalanib "Nutq odobi" mavzusida esse yozing.

MULOQOT MADANIYATI

Muloqot odobi — 1) og'zaki va yozma adabiy til me'yorlari (talaffuz, urg'u, so'z qo'llash, grammatika, uslubshunoslik qoidalari)ni egallash, shuningdek, turli aloqa — aralashuv sharoitlarida tilning tasviriy vositalari idan nutqning maqsad va mazmuniga mos ravishda foydalanish mahorati; 2) tilshunoslikning tilni madaniyat quroli sifatida mukammallashtirish maqsadida me'yorlashtirish (tartibga solish) muammolarini o'rganuvchi bo'limi. G'arb tilshunosligida umumiy ma'noda "til madaniyati" termini hana qo'llanadi.

1 — ma'nodagi "muloqot madaniyati" tushunchasi adabiy tilni o'zlashtirishdagi ikki bosqichni qamrab oladi: a) nutqning to'g'riligi va b) nutqiy mahorat. Nutqning to'g'riligi muayyan tilda so'zlovchilar va yozuvchilar tomonidan "ideal" yoki umum tomonidan qabul qilingan va an'anaviy saqlanib kelayotgan odatlar,

ibrat va namunalar tarzida idrok etiladigan adabiy me'yorlarga amal qilishdir. Nutqiy mahorat esa nafaqat adabiy me'yorlarga amal qilish, balki o'zaro mavjud bo'lgan va iantlardan mazmunan eng to'g'ri, eng aniq, uslub va vaziyat nuqtai nazaridan eng maqbuli va ifodalanishini tanlab olish mahoratidir (masalan, aka — oka — ako; kelyapti — kevon — kelopti variantlaridan birining adabiy me'yor sifatida tanlanishi). Y uksak muloqot madaniyati kishining umumiy yuksak madaniyatini, fikrlash madaniyatini, tilga nisbatan ongli mehr — muhabbatini namoyon qiladi.

Nutq madaniyati nazariyasining asosiy tushunchasi til me'yoriidir. 2 — ma'nodagi Nutq madaniyatining asosiy vazifasi ijtimoiy til amaliyotiga faol ta'sir ko'rsatish maqsadida (tilning barcha sathlarida) obyektiv til me'yorlarini ularning barqarorlashgan shakllarida, ziddiyatlarida, vujudga keluvchi tamoyillarida va boshqalarda o'rganishdir.

Zamonaviy Muloqot madaniyati nazariy va amaliy fan bo'lib, u til amaliyotiga ta'sir etish maqsadida adabiy til tarixi, grammatika, uslubshunoslik va boshqa tilshunoslik bo'limlarining yutuqlari va xulosalarini umumlashtiradi. Muloqot madaniyati

nazariyasida adabiy til milliy tilning oliy shakli deb e'tirof etiladi; badiiy adabiyot tili o'zining eng yaxshi namunalarini bilan xalqning madaniyat sohasidagi yutuqlari va an'analarini mustahkamlaydi va boyitadi.

Muloqot madaniyati ijtimoiy hodisa bo'lib, u jamiyat, fan va texnika, madaniy va adabiy hayot rivoji bilan chambarchas bog'liq holda taraqqiy etadi. Jamiyat a'zolarining madaniy saviyasi ortgari sari nutqi ham jilolanib, sayqallashib, muloqot madaniyati qoidalari va me'yorlariga muvofiq holda takomillashib boradi. Muloqot madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida adabiyot, san'at, radio, televidenie va davriy matbuotning alohida o'rni bor. Ayniqsa, adabiy tilni me'yorlashtirish va muloqot madaniyati nazariyasini rivojlantirishda leksikografiya, xususan, izohli, imlo, talaffuz, o'quv va boshqa maxsus lug'atlar muhim ahamiyatga ega. 15-asrdayoq o'zbek adabiy tilining Nutq madaniyati va uning o'ziga

me'yorlari bo'lgan — Alisher Navoiy o'zining butun hayotiy va ijodiy faoliyati bilan o'z davri muloqot madaniyatiga, muloqot odobiga mislsiz hissa qo'shgan bo'lsa, keyingi davrda yashagan Bobur, Muhammad Solih, Gulxaniy, Nodira, Ogahiy, Furqat, Muqimiy va boshqa shoirlarning asarlari tilida ham o'sha davr tili va muloqot madaniyati ma'lum darajada aks etgan. “Yaxshi so'z — jon ozig'i”, “Bug'doy noning bo'lmasa ham, bug'doy so'zing bo'lsin”, “O'ynab gapirsang ham o'ylab gapir”, “Har neni yemak — hayvonning ishi, har neni demak — nodonning ishi”, kabi maqol va hikmatli so'zlarning paydo bo'lishi ham o'zbek xalqida muloqot madaniyatiga avvaldan e'tibor kuchli bo'lganidan darak beradi.

O'tgan asaming 20-yillaridan so'ng o'zbek tilining muloqot madaniyati xalq tiliga yaqinlashtirilgan milliy adabiy til me'yorlariga asoslanadi. Bu me'yorlarni shakllantirish ishiga olimlar (Otajon Hoshim, T.N.Qori Niyoziy, S.Ibrohimov, Olim Usmon va boshqalar), adibu shoirlar (Qodiriy, Cho'lpon, Avloniy, Fitrat, Oybek, G'afur G'ulom, Abdulla Qahhor va boshqalar) munosib hissa qo'shildilar.

6- *topshiriq*. Nutq etiketiga rioya qilgan holda “So'zlashish odobi” mavzusida nutq tayyorlang.

7- *topshiriq*. Matnni o'qing. Ibrat oling. O'z fikr mulohazalaringizni bildiring.

RIYOYAT

O'tinishda ovi yursa ham dovi yurmay, tobora kam- bag'allashib borayotgan bir dehqon yo'l chetida o'ylanib tursa, faqirgina yo'lovchi o'tib qolibdi. Shunda dehqon:

- Ey donishmand, nima eksam, men boyib ketaman? - deb maslahat so'rabdi.

Yo'lovchi unga piyoz ekishni tavsiya etibdi. Qarangki, notanish yo'lovchining gapiga kirgan dehqon o'sha yili chindan ham boyib

ketibdi. Shodligidan bosar — tusarini bilmay qolgan dehqonga yana o'sha odmigina yo'lovchi uchraganida:

- Ey gado, nima eksam, men yanada boyib ketanian? — deb ikkinchi marotaba murojaat qilibdi.

Shunda u yana bir ekinning noniini aytib, yo'lida davom etibdi. Falakning gardishini qarangki, keyingi yili dehqonning omadi chopmay, ilgarigidan ham kambag'allashib ketibdi. Bundan g'oyatda g'azablangan dehqon haligi yo'lovchini sabrsizlik bilan kuta boshlabdi. Nihoyat, u notanish yo'lovchi bilan duch kelibdi va:

- Ey notavon yo'lovchi, nega meni aldading? Sening gapingga kirib, yanada boyish o'miga butkul kambag'allashib ketdim-ku? - deb g'azab qilibdi.

- O'zingni bos, - debdi yo'lovchi. — Bii inchi yili sen menga "donishmand" deb miirojaat qilding. Men senga donishmandning javobini berdim. Natijada sen boyib ketding. Keyingi safar esa menga "gado" so'zini munosib ko'rding va men senga gadoning javobini berdim, - degan ekan...

8- *lopshiriq*. Matnni tarjima qiling. Matnni nomlang.

CHBLtHaniic+ы Вер,хлаiоТ, NTO HilHiii гесТыi гOBO фТ. Но }3d3НЫМ ЛЮ,QfIM OHH SKaЖ O }3d3НОМ. ,QBHx(eHiis rono oоñ, nпeøaMii, pyxaMx, походха, ВЗгняд OЗHa iaioz pa3Hsie noHnrHfl, HaпpHMeр, во ФраHцтиH, POCЦИИ, C IIIA HJIt1 B C3QāHāX L{енгpанbHOЙ Зидfi. MoviiO OKd3&ITb, НТО B Ka' лоñ cТpaHe - cBoe Heroe xiiHo. BO3sMeM caуье пpocTыie nBinxeHiifl, KOTOpые OЗH&l'dafOT i, Qa' mhm «HeT». EOBO я "qa", гpex, poK, 6Ofi Fa HH будуТ noBOpilVIIВазь rono By вnpaBO it внеBo, 'iTO ,Qтя бoль-lltлHCTaa eoponeñцеB paBHOЗHāЧ HO «HeT».

гieriixaHttbl и aHrniøiaHe, xoгда бeсeдyиoТ c xeM-nHBo, иipедно иHTāLOT HōXO,QHTbCfl HP }Э&tOCTOfi Hfl H BытЯ HyToñ py xH. HeMyy we Taxoe paCCToHHe пoxaweTся coBepуieHHo Недoc- TāTочHЫM, H OH HепpeueHHo OTc пИТ Ha non uara. HaH}ЭOTHB, tITdJиЯHeц wilt caynoBeц HOГT&t}ЭāиOTCfl HO, QOĜTH HO6n Hue x

coбeсeдHH . BOT пoueoy пopoñ uO T BOЗЛияKH Ts пpобøeы

прх общеиiri аHrнииñсхоро it xTdJлсяHсхоро, Hаnpiiver, bin-
Hесueieiоо: дm Tоро, iTOбы собoioCTii HумHyio дiiczaiiL HI-O,
первыñ Hесхooъхо огоñдеT, теn Bы3oBeT ЗаоeuiaTeпьeTBO
вTорого, xOTO биñ, по,доñдл бnHме, будег сууцагь первого.

Hurt ,дpугоñ месT, xOTO блñ HMeeT paønrimыe ronKOBãHHfl:
бооъиioñ it yxasareньHblñ nanblL bi, ciioweHHыe B BHне хооца.
MoT месT озHаоaeT: «o'xeñ» — ,Ann aMepiixaHiie B; iHOJlbD HHH
liHHHTO11 - ,&ñ nn Q aHцy3a; «деHьH» - дня яноица; «я зебя убыо» -
,Qлil JHиcL il.

СпецHаоxcsi roBopHT, уTo ,are Tогда, хогqа хуньТура
подBepаeTся Harla,QKaM, а охpумаioitan среда pazpyиaeTся,
TpeT,QHл HONHая месTixуняiiill Tоро in it iiHoro Hаpода Bblil(HаaeT.
Tñ ЧaCTb Hauieñ xCTO fur, хуньТуры, cBoero рода peeь бe3 cOB.

9- *topshiriq.* “Har bir so‘z - sehr” o‘yini. Berilgan so‘zlardan
so‘z birikmalari tuzing, shu birikmalarni hamda ularning
sinonimlarini qo‘llab matn tuzing (ustoz. o‘qituvchi, muallim; vatan,
yurt, makon, diyor...).

Masalan:

Ota	Ona
O - ila boshlig‘i	O - ila bekasi
T - arbiyachi	N - amuna ko‘rsatuvchi
A - qlli maslahatchi	A - ziz inson
Aka	Uka
A - dolatpesha, adolatli	U - mid chirog‘i
K - o‘makchi do‘st	K - elajak tayanchi
A - ql ko‘zgusi	A - hillik namunasi
Do‘st	Yor
D - ardkash birodar	Yo‘- ldosh,
O‘- rnak ko‘rsatuvchi	O - qibatli do‘st
S - irdosh inson	R - ahmdil inson
T - ayanch bo‘luvchi	

Ustoz	Muallim
T -	A -
○ -	L -
Z -	L -
	I -
	M -
Vatan _____	Yurt _____
A -	U -
T -	R -
A -	T -
N -	

10- topshiriq. Quyidagi hadislarni o'qing va ma'nosini tushun- tiring.

1. Otaga itoat qilish - Tangriga itoat qilishdir. Uning oldida gunoh qilish Tangri oldida gunohkor bo'lish bilan barobardir.

2. Qaysi bir ishni odamlar oldida qilish uyat deb bilsang, uni yolg'iz qolganingda ham qilma. 3. Halol kasbdan charchab uxlagan odam gunohlari kechirilgan holda uxlaydi. 4. Kimki musulmon nam- lakatida yashovchi boshqa dinga mansub kishini haqorat qilsa,

qiyomat kuni o'tdan yasalgan qamchi bilan uriladi. 5. Birodari bilan bir yil arazlashib yurishlik - uning qonini to'kish bilan barobardir.

6. Bir-birlaringga Tangrining la'nati, g'azabi yoki do'zaxini tilab so'kinmanglar.

II-topshiriq. Matnni tarjima qiling. Muloqot madaniyati va etiket mavzusida dialogga kirishing.

KYAlTYPA OIII}EHHH H DTHKET

Kyaszypa o6utenuq — azo qac''Tb a zyptsT noseqenun, xozopan s ipa:caeTce raasuaixs o6pa3ox4 e peqH, so

с3аНх4НОМ о6хсеue penaxxaun u 6eceqe.

Существуют определенные правила ведения беседы, которые называются этикетом. Этикет (французское слово — ярые, этикетка) — совокупность правил.

Купь ра ре•ии — что таюхе реоевое мастерство. усение выразітьельно іі доход іиво изоагать мысли. Верииной речеаоіі куоь ры гіризнається гигераТурныи язык (что образовав, обработаііная частерауіі слова форма общенародного являх).

Прааильность ііаііейі реоіі иешаіот влияние дііііехгов, простореу тія, жаргонов, а таю е засорение устной и гііііенной реиі ненухоіыміі сповеснїііі штаміаміі. Нузь борьбы с атіім — повїііенііе общейі и яовховоіі куоь ры піодеіі, ртвтііе “языкового чутья”, яавкового ахуса и интереса х язытту.

Поіітпе общей хупь ры непремеіно входит хульгура обііейііія, купь ра взаіімоозноіііеній, доброжепательное отноііенііе к піюдяи. Как сиитаіот генетика, доброта полезна иеловеоеііому вііду. А доброжепательность к другіім стоит ртвтіивать в себе.

! мііі:ez — ато правила, которые •теловек ,должен выгіііпнать в данііом обществе при определенных обстоятельствах (каі іік формупами веііоііивости гііііюоваться, как вестіі себе в обііествейііных местах, аа стопои и т.п.) и НО КОТО ЫМ сііпадывается о нём первое впеіатпенііе, іімеіоііее оаоас іо реііаіющее зїіаоенііе для ральнейіішого общейііія.

Знание правііл этикета к умение их использовать ,даёт возоо гіюсть ііповеху вести себе более уверегіно, непри- ну енно, достоііно при любых обстоятельствах.

d Ве іивость воспріііімається как настояіііій заііант общенгія.

А Купьщра общенгтп поііііо та ііх 'геро харайгера, как уваженііе х гіюдя,

А доброжепательность іі

А терпііі«Ость предполааает раовктіе

-А вежіііивости

ii '1 тактииносзи.

1 Вертикальность — что является характерным, основным содержанием которой составляют соблюдение определенных правил поведения в различных ситуациях interpersonalного общения.

4 Титульность предполагает не только знание соблюдения этикета, но и чувство меры в отношениях между людьми.

33-MAVZU. SAN'AT VA MA'NAVIYAT

Adolat va ma'naviyat o'zaro chambarchas bog'liq tushunchalardir. Ma'rxzviyo/ bo'lmagan joyda hech qachon adolat bo'lmicikli.

Sltavkat firziyoyev

Kamoliddin Behzod

Kamoliddin Behzod - buyuk o'zbek musavviri.

U 1455-yilda Hirotida kambag'al hunarmand oilasida tug'ilib, ota-onasi dan juda erta yetim qoldi. Behzodning musavvirlikdagi iste'dodini payqagan Amir Ruhillo (Mirak Haqqosh) uni o'z tarbiyasiga oladi. Behzod musavvirlikni Pir Said Ahmad Tabri- ziydan o'rgandi. Musavvirlardan Shoh Muzaffar, Qosim Ali, Mavlono Hakim Muhammad kabi Behzod ham Alisher Navoiyning rahnamoligidan bahramand bo'lgan. Ijodi 1470-yillarda boshlangan.

Alisher Navoiy va Sulton Husaynning vafotidan so'ng Hirotni Shayboniyxon, 1512-yilda esa Eron shohi Ismoil I bosib oldi. Ko'p san'atkorlar Hirotidan chiqib ketdi. 1520-yilning boshida shoh Ismoil I Behzodni Tabrizga chaqirtirib, katta imtiyoz berdi. Shoh Ismoil I dan keyin uning o'g'li Tahmos taxtga chiqdi. Behzod Tahmosga musavvirlikni o'rgatadi. Lekin shoh Behzodning san'atini qadrlamaydi. Rassom ona yurti Hirotga qaytadi.

Shayx Sa'diyning "Bo'ston"iga ishlagan miniaturalari (1478- yil) musavviming ilk asarlaridir. 1488-yilda Sulton Husayn buyurtmasi bilan u 4 ta miniatura ishlagan. Behzod asarida hayot manzaralarini jo'shqin tasvirlaydi. Turli ranglar bir-biriga mos, asarlaridagi shaxslar harakatchan, tabiatan jonli. Ilk asarlaridayoq Behzod mohir manzarachi rassom sifatida ko'zga tashlandi.

Nizomiy Ganjaviyning "Xarnsa", "Layli va Majnun",
351

Xisrav Dehlaviyning “Majnun va Layli” asarida ishlagan
miniaturalari butun dunyoga mashhur.

Behzod miniatura san'ati tarixida maxsus - "Behzod maktabi"ni yaratdi. Darvesh Muhammad, Maqsud Muzahhib kabi rassomlar uning maktabi da ta'lim olganlar. Behzod ustoz san'atkor sifatida Markaziy Osiyo, Eron, Ozarbayjon va boshqa o'lkalar tasviriy san'atining taraqqiyotiga samarali ta'sir etdi. Miniatura san'atini yangi bosqichga ko'tardi, uning tarixida yangi davr yaratdi. Behzod miniaturlari uning tirikligidayoq bu san'atning oliy yutuqi deb tan olingan.

Buyuk musavvir Kamoliddin Behzod 1535-yilda Hirotda vafot etgan.

1- topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matndagi terminlarning ma'nosini izohlang;
- d) matnni ijodiy so'zlang.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'zlarni yod oling.

Iste'dod [moyillik] - nihoyatda zo'r ijodiy qobiliyat, layoqat.
iste'dodli rassom.

Miniatura @mal. miniature - nafis, nozik qilib ishlangan rasm <fo/. minium - qizil yoki qizg'ish-jigarrang bo'yoq] - O'rta asr qo'lyozma asarlari va kitoblarda bo'yoqlar bilan chizilgan nafis rasm, surat. *Behzod ishlagan miniafuralar o'rla asr lasviriy san'atining qimmatbaho durdonalaridandir.*

Musavvir [rassom] - turli tasvirlar ishlovchi, rasm chizuvchi ijodkor. *Kamoliddin Behzod - buyuk o'zbek inusavviri.*

Mohir (mahoratli, malakali, usta) - yuksak mahoratga ega bo'lgan, mahorat qozongan, usta. *Mohir rassom.*

Kambag'al {qashshoq, yo'qsil} - muhtojlikda yashovchi, tirikchilik uchun kerakli narsasi yetarli bo'lmagan; qashshoq, faqir, bechora. *Kambag'al hunarmand oilasida tug'ilgan.*

San'atkor {san'at bilan shug'ullanuvchi} - san'at sohibi, san'atning biror sohasini egallagan ijodkor. Yuksak mahoratga ega

bo‘lgan yaratuvchi. *Mashhur san'atkor.*

Bahramand bo'lmoq - bahra olmoq; biror foyda, naf ko'rmq. *Behzod:1 Alisher Navoiyning rahnamoligidan bahramand bo'lgan.*

Ijod [yaratish, kashf etish; vujudga keltirish] - badiiy, ilmiy, san'atga oid asar yoki moddiy boylik yaratish, vujudga keltirish; yaratuvchilik faoliyati. *Komolijclin Behzod ijodi.*

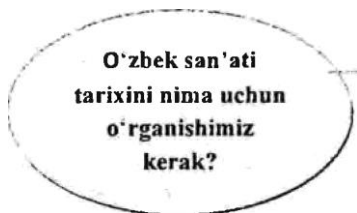
Qadrlamoq - obro'-e'tiboriga, qadr-qimmatiga yarasha izzat-huriyat ko'rsatmoq. *Ustozlarini qadrlamoq.*

Yetim [ota-onasiz, yakkayu yagona] - otadan, onadan yoki har ikkovidan ajralgan. *Ofa-onasidan juda erta yetim qolcli.*

Hunarmand - uyida yoki o'z do'konida mahsulot ishlab chiqarish bilan shug'ullanuvchi kasb-hunar egasi, kosib. *Hunnrmoncl oilasi.*

3- topshiriq. Xalq amaliy san'ati haqida taqdimot tayyorlang.

4- topshiriq. "Nima uchun?" sxemasini chizib, javoblaringizni yozing.

Nima
uchun?

Nima
uchun?

Nima
uchun?

Nima
uchun?

Eslab qo'ling?

Ma'naviyat. Bu — insonni ruhan poklanish, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, imon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir.

Erkin fuqaro ma'naviyati. Bugungi kunda mamlakatimizda yangi hayot. yangi jamiyat poydevorini barpo etishda "Erkin fuqaro ma'naviyati"ni shakllantirish masalasi biz uchun g'oyat dolzarb ahamiyatga ega.

Yunus Rajabiy

O'zbek xalqi dunyoga fan va madaniyatning boy yodgorliklarini berdi. Sharq olimlari qoldirgan asarlar hali ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Bular fan va madaniyatning rivojlanishiga katta ta'sir etmoqda.

Boshqa ilmlar qatorida musiqa ilmi ham fanning yirik tannog'i - xalq merosidir.

Xalq yaratgan kuy va qo'shiqlar avlodan-avlodga o'tib hozirgi kungacha yetib keldi.

O'zbek musiqasining bilimdonlaridan biri bastakor va olim Yunus Rajabiy bu sohada faol ish olib bordi. U o'zbek musiqasini o'rgandi, to'pladi.

1960-yilda Yunus Rajabiyning "O'zbek xalq musiqasi" nomli besh tomlik kitobi nashr etildi. Bu besh tomlik kitob o'zbek musiqa madaniyatida katta voqea bo'ldi.

Xalq madaniy merosini hurmat bilan saqlab kelgan, o'zbek musiqasini yanada rivojlantirgan akademik Yunus Rajabiy haqiqiy olim edi.

5- topshiriq:

a) matnni o'qing;

b) matnga ijodiy yondashib, kengaytirib so'zlab bering;

d) quyidagi tayanch so'zlarni yod oling:

Tarmoq - asosiy yo'l, oqimdan bo'linib, ajralib chiqqan qism. Asosiy tashkilot yoki birlashma shoxobchasi. *Fanning yirik larmog'i.*

Kuy - ma'lum musiqa asari. Ashula, qo'shiq hosil qiluvchi musiqiy tovushlar birligi, ohang. *Quvnoq kuy.*

Bastakor [ish, mashg'ulot] - an'anaviy mumtoz musiqa asarlari ijodchisi; kompozitor. *O'zbek bastakorlari.*

Dunyo [jahon, olam] - butun borliq, koinot. *Dunyoga mashhiir.*

Jahon - yer yuzi va undagi butun borliq, dunyo, olam.

Yodgorlik - esdalik, eslab yuriladigan narsa; sovg'a. Yodgor bo'ladigan, esdalik sifatida saqlanadigan narsa. *Ulkan yodgorlik.*

Qo'shiq - keng ma'noda she'riy-musiqiy janr, ashula.
Xalq qo 'shiq'lari.

6- *topshiriq.* "San'at mening hayotimda" mavzusida esse yozing.

7- *tapshiriq.* San'atkorlarni ta'riflab, reklama matni tayyorlang.

8- *topshiriq.* B/B/B jadval ini to'ldiring.

Matnni belgilash tizimi

hn() -Biüshni hlaymaz(+)-Bililboldini

' Tu, h:			
Musiqa san'ati **			
Xalq amaliy hunarmandchiligi			
Kino san'ati			
Teatr san'ati			

9- *topshiriq.* Quyidagi san'atshunoslik terminlarini yod oling.
Ularni qatnashtirib 200 ta so'zdan iborat matn tuzing.

Ajam — o'zbek, tojik xalqlari musiqa merosidagi cholg'u kuylar.

Akademik teatr — mustaqil davlatlar hamdo'stligi mam-
lakatlaridagi yirik va ko'hna teatrlarga beriladigan faxriy unvon.

Akt — (lotincha actus — harakat, actum — hujjat) dramatik asar
yoki teatr tomoshasining tugallangan qismi (parda).

Anshlag — (nem. anselag.) — opera. balet, umurrian, sahna
asarlari, konsertlarda hamma biletning sotilishi, zalning to'la
bo'lishi.

Bandura — (lot. Pandura — uch torli soz) — torʻi tirnana ukraina xalq musiqi cholgʻusi, dastasi kalta boʻlib, kosasi tuxum shaklida boʻladi. Tarixiy manbalarga koʻra, bandura 16-asrda ham ishlatilgan.

Belletristika - (frans. belles. letters. — badiiy adabiyot) 1) badiiy nazm; 2) 20-asr Yevropa adabiyotidagi yengil-ye Ipi, maishiy koʻngilochar mavzulardagi ennak va ovunchoqlik uchun yozilgan asarlar. Bular odatda yuksak sanʼat namunalari zid boʻlgan.

Butaforiya — teatr spektakllarida haqiqiy narsalari oʻmida qoʻl laniladigan, spektakl xarakteri va sahna talablari, imkoniyatlaridan kelib chiqib, yasalgan, mebel, bezaklar, kostyum detallari, turli idishlar va shu kabilar.

Virtuoz - (lot.virtus — jasorat, isteʼdod) — oʻz sanʼatining ijro texnikasini mukammal egallagan sanʼatkor.

Girih - (fors. — muammo, tugun, chigal) — murakkab handasiy naqsh, ineʼmorlik va badiiy hunarmandlikda keng ishlatiladi. Naqsh asosi uchburchak, toʻrtburchak, aylana va yoy shaklli taqsimlardan tashkil topadi.

Diapason — (yun. diapason — hamma torlararo) ashulaqlining ovozi, musiqi cholgʻusi, ovoz va musiqi cholgʻularidagi eng pastki va eng yuqori tovush oraligʻi (intervali).

Inssenirovka — drama shaklida yozilmagan adabiy asarni teatri sahnasi, radio, televideniye uchun moslab qayta ishlash.

10- topshiriq. Umumxalq leksikasiga kirgan sanʼatshunoslik terminlariga 20 ta misol yozing. Ularni izohlang.

11-topshiriq. Savollarga javob bering.

1. Sanʼatning qanday turlarini bilasiz?
2. Musiqi sanʼati tarixi haqida qanday maʼlumotga egasiz?
3. Hunarmandchilikning qanday turlarini sanay olasiz?
4. Oʻzbekistonda naqqoshlik sanʼati qaysi hududlarda ayniqsa rivojlangan?
5. Milliy zargarlik buyumlariga bugungi kunda talab qay darajada?

6. Kamoliddin Rehzodning nomi nima uchun asrlar osha yashab kelayapdi?
7. O'zbek xalqi dunyo sivilizatsiyasiga qanday hissa qo'shgan?
8. Madaniy yodgorliklar rivojlanishga qanday yordam bermoqda?
9. Yunus Rajabiy kim edi?
10. 1960-yilda Yunus Rajabiyning qanday kitobi nashr etildi? 1 l. Nima uchun Yunus Rajabiyni haqiqiy olim deymiz?

12- topshiriq. O'zbek kinosining mavzulari va muammolari haqida publitsistik maqola yozing.

13- loptliiriq. Madaniy hordiq odobi qoidalarini yozing.

14- topshii iq. Matnni o'qing. Matndan foydalanib "Menejment madaniyati ko'rinisF<lari" mavzusida esse yozing.

Madaniyat ya menejment

"Madaniyat" tushunchasi rivoj lanish darajasining umtim lash-tifuvchi ko'rsatkichi bo'lib, bir qanclia ma'noni bildiradi. Masalan, jamiyat madaniyati, ayrim shaxs madaniyati. Shuningdek, inson faoliyatining ayrim turi madaniyati haqida so'z yuritish mumkin. Inson faoliyati moddiy va ma'naviy boyliklar yaratuvehi turlarga bo'linadi. Shu sababli moddiy va ma'naviy madaniyat farqlanadi.

Inson hayoti faoliyatining muhim tarkibiy qismi butun insoniyat tomonidan jam langan madaniy boylikka ega bo'lish, shu jtim ladan, menejment madaniyatini egallashdir. Menejment madaniyati juda muhimdir. Insoniyat o'z rivoj lanish jarayonida juda katta boshqaruv tajribasini jamlagan. Bozor sharoitida bu tajriba boshqaruv samai adordl igini oshirishya xizmat qilishi kerak. Menejmentning vujudga kelishi ya rivoj lanishi, avvalo, menejment madaniyati darajasi yuksalishi bilan bog'liqdir. Chunki, boshqaruv yo'llari, usullari, vosita va uslublariga tanqidiy baho berish yo'li bilan ularning eng yaxshilarini jahon tajribasida qo'llash uchun ajratib olinadi.

15- toyshiriq. Matnni o'zbek tiliga tarjimai qiling.

Великий Шёлновский Нузь

В те иение VI-XIV веков существовали тысяч и боьпийих и малых ,4орог, пересекающих Азиатс иий континент и ве,дущих на Запа,4. Но ним спе,доаапй караваны, ии ха«;гыи из них был заполнен ахаотийеской одеждой, востоонийи товарийи ии прийюстямий. На пути спе,довангия росли боьпийие ии мапые горона, караван-сара и.

Вьнг созданы иийого ииспенийе центры тиацональтийх релуесео, художественные иикопы, медресе, папки, мавзопей. Торговцы, иийсионеры и гийаиомниийи путешествовпи, привнося новые религии, обы иай, товары (стемо, фарфор, ubino, порох) ии самое иинтересное - ркпийиуню культуру. Велиоийи изепковыи путь на гиротяженийи многих везоа соединий-ийаи с аны такийи вирнымий азтамий, как торговля, обмен куль рныйи ии духовныйи ценностями, гго явпяется уникаптийм для всего оеооооооства.

Главный рийсзий•ийесийий путь пересезается с 32 боьпгийюи и uansiий городамий снтрапкой Азийи. Уеийиужинами Ventikoro uieszovого пугий явтются Татхент, Саиаркацд, Бухара, Хива и города «тергансхойи долины. Вас охщдает захва+ывагощее путешесзвие в проитое.

Веоикийи иепховый гйуть некогда связываийиийи Европу С Азийи, способствов и развийиийо ии процветакийо региона ен пыийи Азийи, ии в оасгносу, Саварзанда, Бухары, ХттВбт It Шаийа (совресийенныйи Тауикенз), сохранивийих до наийих днейи неповторийиыйи говорит восточных городов с их плоийадяийи, каравайи-сараяий ии среднеаековыийи памязникаийи испаисхой архийтектурый,

Носпернийе-то и создаайи всеийирную тизвестийюсть апто городам Уобекистана, которыйи постепенно превращается в один ииз иийровых ристий'ийесийоик центров в Азийи.

мпад- иіего возраста.

“Mening fikri iiiiicha, yozuvchilfk - bu oddiy kasb emas, xudo bergan iste 'doddir. Bu - qismat. Peshonagci yozilgan taqdirdir. Bii kasbga hech qayercla o qitib, o'rgalib bo 'lni:iydi.

Yozuvchilikning inciktabi ham, dorulfiiniini ham bilta. U ham bo 'lsa, bir umr lloyotning ichida bo 'lish, o'z xalqi bilcin hamdardu hcimricifcis bo 'lib yasliash, haqiqat va adolatga sadoqat bilan xizmat qilishclir”.

Jslont Eorimov

“Любимое проигведение” - сколько аа атиіміі сооваміі скрывается смысла, которому мы не у,цепяем внисііііііа. Каі ый человек-это ііндивидуа.аьность и неповторііііаs mг і- пость, в связиі с амто хтдый ііеез саои вкусы и предпоотения, тоже саое касается и взгядов в питера рноц ііскусстве. В частности каіщцы оеповех соотносит хаждое проіізве,зентіе с опре,веоеннЫии амоіщяміі іі та работа где спектр даііких аиоціій был выражен в наибопыіеи пере становится пубііиМОЙ

дпя іеповека. Нас нравится на оіадЫвать на себе масхіі павкых героев гпроізве,ценіій, гіропуская через себе все их переживаніія, заботы и радосзіі. И хаіоім незагыссовазыи образом принимать уаастііе в гіх путеіііествиіі, но о,гни бредят идеи БЫТЬ ууасвникасти средневековых воіін и баров антогионо Пеоо-рику ііі произведения “Герои каііего времени” написантіого М.Ю.Лермоіітовыи ііои Евгекию Онегііну героя однойіменного роуана в стііхах А.С. Нушііша, это явmtozся представителями zosomого века руссхойі питера ры, другііе же предпо ііітаіпз

путеіііестайіа сішозь пространство и время с помощью маііиНЫ аременіі как было рассхазайіо в произведеііии Р. Уопьса. Перед підьсііи встала z Ааа созпаніія орііісіітиров для г іассифіікаиігі

КННГ, иТо будут служить сїгнапамїи дух иитателя, таїоїи
образОм полвитїсь жанры п **хазқый** қитатепс исходЯ ИЗ

to'plash, iqtisodiy jarayonlarda tavakkalchilikka qo'l

urish hamda pulning kuch-qudrati haqida saboq beradi. “Boy ota” har doim kambag‘allik va moddiy nochorlik o‘rtasida farq borligini uqtirgan, ya’ni kambag‘allik abadiy, moddiy nochorlik esa vaqtinchalik bo‘ladi.

“Kambag‘al ota” umr bo‘yi pul topish uchun ishlaydi va farzandlariga qarab: “Men boy bo‘la olmayman, chunki sizlar borsizlar”, deb mulohaza yuritadi, shu o‘rinda esa “Boy ota”: “men pul topish uchun emas, balki pullar men uchun ishlaydi va men boy bo‘lishim shart, chunki mening sizlardek farzandlarim bor”, deb hisoblagan. Men “Boy ota” va “kambag‘al ota”ning farzandiga moliyaviy bilim berishidagi yer bilan osmoncha farqni ko‘rsatib, “Kambag‘al ota”ning bu sohadagi salbiy jihatlarini ko‘rsatishdan yiroqman. Axir, bu dunyoda har bir inson o‘z dunyoqarashi va fikrlash doirasida egadir. Xulosa o‘rnida shuni aytmoqchiman, ko‘proq pul topish moliyaviy muammolarni hal qilmaydi, balki yoshlikda olingan mustahkam moliyaviy bilim kelajakda barcha muammolarni yechishda muhim ahamiyat kasb etadi.

3-topshiriq. Zamonaviy o‘zbek adabiyoti haqidagi ma’lumotlarni gapirib bering.

4-topshiriq. “Men sevgan asar” mavzusida insho yozing.

S-topshiriq. She’mi ifodali o‘qing va yod oling. (MashhUF o‘zbek shoirlari ijodidan namunalar yod oling)

Ayol

Yigitlar maktubin bitganda qondan
Kelinlar firoqdan chekkanda yohu,
Uning ham panohi qaytmadi jangdan
O‘n to‘qqiz yoshida beva qoldi u.
Sevgidan yetimu umrdan yarim,
Qurigan ko‘ksida yolg‘iz
belanchak. Abadiy firoqni, hayhot,
do‘stlarim, Abadiy visol deb bildi

kelinchak.

Qaqragan lablarda olovli nafas,
Kechalar kechmishin ayladi
ko'mir. Pat ishon sochlari yor
ko'ksi emas, Muzdayin bolishda
qoldi bir umr.

Yillar ham o'tdilar, hamon u yolg'iz,
Mung'ayib termular botguvchi
kunga. Ey nomard tabiat, bormi senda
his,
Qaytadan baxt bersang b'olmasmi unga?!

Nahot ishq qismati buncha berahm,
Bunchalar buyuksan vafo shevasi.
Sengadir hurmatim, senga sharafim,
Qahramon jangchining sodiq
bevasi.

Siz-chi ey, sadoqat satridan nolib,
Nadomat komida qolganlar. ayting.
O'zini ming bitta bozordan olib,
Ming bitta bozorga solganlar,
ayting.

Shu cho'lpon ko'zlarning buyuk
hurmati, Shu aqiq lablarning rost so'zi
deya, So'ylang-chi, vafoning nadir
qimmat, Siz ham kutganmisiz biror
soniya?!

Ba'zida tirnoqlar bezagi uchun
Sahardan shomgacha qilursiz
toqat. Biroq yoringizni kutgali
nechun Topilmas tirnoqcha sabru

qanoat.

Nazokat paytinas, yaqinroq
keling, Buyuk zot qoshida aylaniz
salom. Shu sodiq bevaga sajdalar
qiling, Shu sodiq bevaga aylaniz
ehtiom.

Hatto zeb-ziynatni yulqib ziyoda,
Haykal ham qo‘yingiz bamisli
xayol. Shundaylar bo‘lmasa agar
dunyoda, Bu qadar muhtaram
bo‘lmasdi ayol.

6- *topsltiriq*. She'mi ifodali o‘qing va yod oling.

Shunday yashar odatda odam
Yo‘q, kerakmas, qo‘ying,
kerakmas, Menga orom istamang,
do‘stlar, Xilvat soz deb qistamang,
do‘stlar, Qo‘ying, bunday orom
kerakmas.
Nogohonda xayolga botsam,
Yo uxlasam, uyg‘oting darrov,
Nomim tutib, so‘z qoting
darrov. Behudaga bir yoqqa
borsam, Qo‘llarimdan ushlab
o‘shal dam, Kurashlaming
safiga qo‘shing,
Qur, yarat deng, hayqir deng, jo‘sh deng,
Shunday yashar odatda odam.

7- *topsltiriq*. Venn diagrammasidan foydalanib mumtoz va za-
monaviy she'riyatni taqqoslang va tahlil qiling.

GRAMMATIKA

Badiiy tasvir vositalari

Narsa-buyunning nomini aniq atamay, uni tasvirlab ang- lanadigan soʻz birikmasi *tcisviriy ifocla* deyiladi. Tasviriy ifoda nutqning ta'sirchanligini oshiradi.

Masalan: *fcizogirlar - samo lochinlari, inakkcijo 'xori - dala rrialiknsi, qushlcir - qanotli do 'stlor, shaxmat - aql gimnaSlf'kasi.*

Oddiy tasvir va badiiy tasvir

Narsa-buyum, kishi, harakat kabilarning tasviri ikki xil boʻladi:

1. Oddiy tasvir. 2. Badiiy tasvir.

Oddiy tasvirda narsa-buyumning hamma belgilari birin-ketin koʻrsatiladi, tasvirlanayotgan narsa-buyumga muallifning munosabati ifodalanmaydi. Bunday tasvirda badiiy vositalar ishla-bilmaydi.

Badiiy tasvirda narsa-buyumning hamma belgilari emas, balki muallif uchun muhim va aniq boʻlganlarigina koʻrsatiladi. Tasvirlanayotgan narsa-buyumga muallifning munosabati ifoda- lanadi. Badiiy tasvirda tasviriy vositalar, masalan, oʻxshatish, sifatlash, jonlantirish, mubolagʻa va boshqalar qoʻllanadi.

Kulolchilik

OdJiy tasvir:

Koʻza yasash uchun sifatli tuproq tanlab olinadi. Kulol ushbu tuproqdan kulolchilik dastgohiga oʻtirib koʻza yasaydi va olovda pishiradi.

Bajiy tasvir

Kulolchilik qadimiy hunar turlaridan boʻlib, hunar inand- chilikning gultoji hisoblanadi. Kulol koʻza yasalar ekan, avvalo, ona yer qoʻridan oʻziga mos keluvchi sifatli tuproqni tanlab oladi. Keyingi bosqichda kulolchilik dastgohiga oʻtirib oʻzining mohirona va nafis harakatlari bilan oddiygina loydan bejirim sanʼat asari yaratadi. Soʻnggi bosqichda kulol koʻzani alanga olib turgan otash qoʻriga pishirishga qoʻ-

yadi.

Bu matnlarning qaysi birida soʻzlar koʻchma maʼnoda qoʻllangan? Badiiy tasvirdan asosiy fikr ifodalangan gapni topib qayta oʻqing.

8-topshiriq. Keltirilgan parchalarda qoʻllangan tasviriy vositalarni toping va ularni izohlang.

Bahor.. . Bu kun olam uygʻonmoqda. Ana, yam-yashil maysalar xuddi jajji qizaloqlar kabi qiqirlab bosh koʻtarmoqda. Quyosh olam uzra iliqlik nurlarini taratmoqda. Osmon moʻtabar otaxonlarimiz va onaxonlarimiz duolari singari oppog va yaq in. Xullas, olam kundan-kunga goʻzallashib bormoqda.

Bu yil bahorni juda sogʻindik. Ayniqsa, yanvarning izgʻirinli kunlarida koʻklamning qadri juda bilindi.

Mana, bobo quyosh charaqlab, kunlar iliy boshladi. Ona zamin qish uyqusidan uygʻondi. Odamlarning bahri-dil i ochilib, kayfiyatlari koʻtarilib, bahorgi tashvishlarga shoʻngʻib ketishdi. Hammaning niyati yaxshi, ularni qulay imkoniyatdan foydalanish istagi chulgʻab olgan. Dehqonlar yerdagi namlikdan, togʻdagi qor zaxirasidan xursand - bu yil obi hayot moʻl boʻlishidâfl Umidvof. Dalalar esa xamirturushdek koʻpchib turibdi. Dehqon yerga tezroq baraka urugʻini qadash umidi da yonmoqda.

9-topshiriq. Oʻqing. Tasviriy ifodalarni bilib oling.

Pomir - dunyo tomi; televizor - zangori ekran, oynai jahon; shifokor -salomatlik posboni; bunker - poʻlat etak; yoʻlbars - hayvonlar podslïosi; gaz - zangori olov; Fargʻona - yashil vodiy; pil la - kumush tola; matematika - aql gimnastikasi; kitob - ilm kalîti; rassomlar - moʻyqalam sohiblari; paxta uyumlari - oq oltin togʻlari; mashhur kino artisti - kino yulduzi; bokschi - charm qoʻlqop ustasi; suv - ekinning qoni; oʻrmon - yashil boylik; archa - OʻfTrıOfI malikasi.

10-topshiriq. Tasviriy ifodalarini qo‘llab gap tuzing.

Oq ollin log‘lari, aql ginunastikasi, yashil boylik, kumush tola, yashfl VOdfJ.

11-topshiriq. Matnni o‘qing. Tasviriy ifodalarni toping va daftaringizga ko‘chirib yozing.

Har bir fasl o‘ziga xos chiroy, tarovatga ega, lekin fasllaming go‘zali kuz bo‘lsa kerak. Uni oltin kuz, deb bejiz aytishmaydi. Atrofqa qarang, daraxtlaming barglari oltinday tovlanadi. Barglarning ayrimlari daraxt tagidagi maysalar ustiga oltin tangalardek to‘kiladi. Havo iliq, yoqimli shabada yuz-ko‘zingizni silab o‘tadi. A‘liqlarda billurday zilol suv. Osmonda tiniq paxta g‘aramlari kabi pag‘a-pag‘a bulutlar suzib yuradi. Kuz haqiqatdan ham oltin fasl.

Qorong‘u kechada ko‘kka ko‘z tikib,
Eng yorug‘yulduzdan seni
so‘rayman. U1 yulduz, uyalib, boshini
bukub, Aytadur: men uni tushda
ko‘ramen.
Tushumda ko‘ramen - shunchalar go‘zal,
Bizdan-da go‘zaldir, oydan-da go‘zal! (*Cho‘lpon*).

... Suqlanib qaradim tongning
yuziga, Bir qarashda oppoq shoxiga
o‘xshar,
Bir qarashda marmar... bir qarashda zar,
Bir qarashda esa sadafga o‘xshar.
(*Uyg‘un*).

12- topshiriq. “Adabiyotning kishi ruhiy dunyosiga ta’siri” mavzusida esse yozing.

13- topshiriq. Yangi kitoblar haqida polilog mamini tuzing va uni inssenirovka qiling.

14- topshiriq. O‘zbek adiblari va shoirlari haqida taqdimot tayyorlang.

15- *topshiriq*. Matnni o‘qing. Tarjima qiling.

Oyi, dadam nega yig‘layaptilar?

Yetti-sakkiz yoshlik chog‘larim, shahar hovlida yashar edik. Dadam mudom o‘tirib “O‘tgan kunlar”ni yozardilar. Bir kun oyim, odatimizcha, ertalabki choyni bibimning uyiga hozirladilar-da, erta turib o‘z xonasida yozib o‘tirgan dadamni choyga chaqirgani chiqib ketdilar. Biz dasturxon tevaragida u kishining chiqishini kutamiz... Bir vaqt oyim negadir indamay chiqdilar va o‘tti ib bizga choy quyib bera boshladilar.

- Abdullani chaqirdingmi, Rahbar? - dadam chiqaverinagach, oyimdan so‘radilar bibim.

-Yo‘q.

- Nega?

- O‘g‘lingiz yig‘lab o‘tiribdilar, - dedilar oyim.

Bibim bechora sakrab o‘rinlaridan turib dadamning xonasiga yo‘l oldilar. Kap-katta kishining yig‘lashidan hayratga kelib men ham bibim ortidan ergashdim. K irsak, darhaqiqat, u kishi yum-yum yig‘lar, kursiga tirsaklanib olib, to‘xtovsiz yozar edilar. Bibim dadamning bu holiga biroz qarab turdilar-da, bir narsani tushundilaf, shekilli, indamay meni boshlab orqaga qaytdilar va o‘tirib choyni icha boshladilar, Men bibimdan so‘radim:

- Dadam nega yig‘layaptilar?

- Dadang jinni bo‘lib qolibdi...- javob qildilar bibim va bOSHqa so‘z aytmadilar.

Keynchalik anglasam, o‘shanda dadam o‘z sevikli qahramoni Kumushning fojeali o‘limi paytini tasvirlayotgan ekanlar...

Habibull i O_oUiv‘ly

16- *topshiriq*. She‘rni ifodali o‘qing. Matnni publitsistik uslubga aylantiring.

Tilla baliqcha

Tuxumdan chiqdi-yu keltirib

uni

Shu loyqa hovuzga tomon otdilar.

Tashlandiq ushoq yeb o'tadi
kuni, Xoru xos, xazonlar ustin
yopdilar.

Dunyoda ko'rgani shu tor hovuzcha
Va mudroq tollarning achchiq
xazoni. Menga alam qilar, tilla
baliqcha
Bir ko'lmak hovuz deb bilar dunyoni...

Abulm Oripov

16-topliiriq. Tarjima qiling.

ИНТЕРЕСНЫЕ 4 АКТЫ О БИЗНЕСЕ

- СТНВ ,f{mo6C: i\fl HmoBy xoMnaHino Apple, esnii x 5 oacaxi BЫ we n pедномНТе nyøuiero».
- CосдаTenio ciiMBOJiã NIKE safJIBTHJIH За рабо 35\$.
- HилЗBaHrie «ЯHqexc» oбpmOBaHO or Yet Another Indexer (еще O,B,HH H ocKca"rop).
- C&t\Jsiñ giroxzBODHie.asHbiñ qeHs рабо•ieñ reдеJlii - BTopHiiх.
- «llaHen s1 CTûJIH пepBiiiftl B MHe духaMx с He цBeTooiiьøø 3iJПЗХО M.
- C&tMьиñ qoporoй aBТОМО6HJ1b B Snipe Bugatti Veyron Stipersport HueeT ,цHraTens 1200 JI.C. H CTOHT \$2,6 MHH.
- B 2004 iHOHCKas CcOци4aцHн Моромеiiого пpOдBiiHyна «cbipoe uopo`xeHoe» с иясои в Надеждах, WTO ЗТО **пOBЫCPIT** HOFiÿJя)ЭНОСТЬ uopo`xeHoro.
- C&tM биñ бошь illoG B дуре ToppOBbiñ ceHTp HaxoдiiTCB B r.QuH ã b HT&IG), xøeT Toppoøyio mouiaнь 659615 KB.M. H øa 99% нyc ep.
- ПepBsihl B MHe M лнHаргepo **δου HeTТяHOii** yarnaT ,BWOH Q. POKTснаep.
- HepBые пpодуххогi, KOTO blG Bbi CTøna Sony, ósina Wil}3OBHfl ,QJfi }ЗHCii.

• Компания Walt Disney производит приблизительно 120000 килограммов мусора каждый день.

• Yahoo! первоначально назывался «Справочником Джерри по Всемирной паутине».

• Первая реклама была напечатана в Англии в 1477 году. Это была реклама молитвенной книги.

• Ученые выяснили, что в древние времена, чтобы просить повторения зарплат, – что среда как они не, цепи.

• Первые бумажные деньги появились в Китае.

• В большинстве случаев объявлений время, показанное на часах, обычно 10:10.

• 80% игр сделаны в Китае.

• Самая часто исполняемая песня в мире Happy birthday to you как считается под защитой авторских прав.

• На первых автомобилях «Форд» устанавливались двигатели компании «Додж».

• Среднестатистический банкомат окупается за год на 250\$ - при этом в пользу клиента.

• Кофе - второй крупнейший товар на международном рынке. Первый - бензин.

• Старейший банк Banca Monte dei Paschi di Siena (Италия) основан в 1472 году.

• Миллион долларов в 100-долларовых купюрах весит около 10 кг.

• Первый настоящий ресторан открылся в Париже в 1764 году. Его держатель по имени Вупаже продал готовые блюда всю ночь.

• Самые дорогие города в мире: Осло (Норвегия), Лиссабон (Португалия), Токио (Япония).

35-MAVZU. IQTISOD ve nAvOT

Amali) nalijadorlik, inson man aati ver yana bir bor inson manfaati islohoflcurning bosh maqsadi etib belgilandi.

Shavkat Mirziyoyev

Inflyatsiya

Inflyatsiya — iqtisodiyotga tegishli jarayon bo‘lib, bunda muo- maladagi qog‘oz pulning haddan tashqari ko‘payib ketishi ro‘y beradi. U cl iqarolgan qog‘oz pullar miqdori o‘zga magan sharoitda ishlab chiqarishning pasayishi natijasi hair. ro‘y berishi mumkin. Inflyatsiya baholar o‘sishi, aholi turmush darajasining pasayib ketishi tufayli ham yuz beradi.

“Inflyatsiya” so‘zi qayerdan kelib chiqqan?

Shimoliy Amerikada 1861 -1865-yillardagi fuqarolar urushi davrida grinbek deb ataluvchi qog‘oz pullaming haddan ortiq miqdori (450 mln qog‘oz pullar) muomalaga chiqarilgan, ammo ularning xarid qobiliyati 2 yil ichida 60 foizga tushgan. Natijada *inflation* - bo‘rtib chiqish ma'nosini beruvchi lotin so‘zidan paydo bo‘lgan “In flyatsiya” tushunchasi ilk bor ishlatila boshlangan.

Infiyatsiya — iqtisodiy organizmning paydo bo‘lgan moliyaviy buzilishp•a tezkor reaksiyasi, uning oldini olish harakati, tovarlar va pul o rtasida muvozanatni saqlashga erishish lozimligini ko‘r- satuvchi belgidir.

Yoyilish joyini hisobga olgan holda quyidap•i inflyatsiya bo‘lishi mumkin:

- lokal (bir mamlakat doirasida);
- jahon (bir necha davlatlar yoki mintaqalarda).

Rivojlanish tavsifiga bog‘liq holda quyidagi infiyatsiyani ajratish mumkin:

- ochiq (hech kim uni ushlab turmaydi va boshqarmaydi);
- yashirin (bu holda davlat sun‘iy yo‘l bilan baholar o‘shini ushlab tut adi va yangi deb aytiladigan tovarlarga baholarni oshradi va h.k.).

Baholar o'sish sur'atlarini hisobga olgan holda inflyatsiya quyidagicha bo'ladi:

-o'rmalovchi, me'yorida bo'ladigan inflyatsiya, bunda baholar sekin, lekin to'xtovsiz o'sadi;

- sakrab boiuvchi. Bunda baholar keskin o'sa boshlaydi. Sakrab boruvchi inflyatsiyada uzoq muddatli va ayrim o'rta muddatli bahosi qimmat loyihalarning amalga oshirilishi to'xtatiladi.

Inflyatsiyaning yana bir turi — giperinflyatsiyadir.

Bunda kreditlar faqat o'ta qisqa muddatga bei iladi. Giperinflyatsiya ro'y bersa, aholi puldan qochadi, pullar o'ta qadrsizlanadi. Aholi esa o'z mablag'larini pul shaklida tutib turishga bo'lgan xohishini yo'qotadi va ularni moddiy ne'matlarga sarflaydi.

Inflyatsiya, naqd pullarning qadrini yo'qotib, har xil sinflar o'rtasida daromadlar va boylikning qayta taqsimlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, mehnatkashlar ahvolining yomonlashiviga olib keladi, ularning hayot darajasini pasaytiradi, ishsizlikni ko'paytiradi.

Davlat pul siyosatini mustahkamlash, daromadlarni tartibda solish, baholarni cheklash bilan inflyatsiya o'sishiga bardosh beradi.

1-topshiriq.-

- a) matnni o'qing, matndagi termin va iboralarning ma'nosini izohlang;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing va yozma javob bering;
- d) matndagi asosiy fikrni ajratib so'zlab bering;
- e) matnni qismlarga ajrating va har bir qismga sarlavha toping.

2-topshiriq. Quyidagi matnning asosiy mazmunini o'zbek tiliga tarjima qiling.

Историческое значение денег в экономике

В XXI веке деньги играют важную роль в экономике. Деньги — это средство обмена, которое позволяет людям покупать и продавать товары и услуги. Без денег экономика была бы невозможна. Деньги также являются средством накопления и сбережения. Они помогают людям планировать будущее и инвестировать в образование и бизнес. Деньги — это основа современной экономики.

Ученые считают, что деньги появились в результате обмена. Сначала люди обменивались товарами, а затем появились деньги. Деньги — это продукт человеческого общества. Они помогают нам жить лучше и развиваться.

регионалізація економічних процесів происходит на фоні глобальної інтернаціоналізації виробства.

Мірове господарство двіжеться к єдинству ідемі сближення і об'єднання економіки регіонів і окремих країн в єдиний світовий господарський комплекс.

Середі факторів і умов, що сприяють усвоєнню інтеграційних зв'язків Узбекистану в світову економічну систему можна виділити:

- вигідне географічне положення республіки на Євразійському континенті;

- сприятлива економічна обстановка в країні. Це являється суттєвою гарантією притоку іноземного капіталу, взаємовигідного економічного співробітництва;

- значительні запаси земельних, мінерально-сировинних і лісових ресурсів. Також є великі запаси водних і енергетичних ресурсів. Також є сприятливі умови для розвитку сільського господарства;

- значительні транспортні потенціали;

- великі виробничі потенціали, що дозволяють виробляти конкурентоспроможну продукцію високої ступеня готовності;

- наявність розвинутої виробничої інфраструктури. Існують автомобільні і залізничні магістри, системи телекомунікацій, зв'язуючі республіку з іншими державами.

Особливо інтеграції Узбекистану в світову економіку можна судити на основі вивчення географії глобальних транспортних потоків прямих іноземних інвестицій.

GRAMMATIKA

Umumxalq leksikasiga kirgan iqtisodiy terminlar

Terminologiya muayyan fanning tushunchalar tizimi bilan o'zaro munosabatda bo'lgan terminlar jami sifatida ta'riflanadi. Har

qanday tushunchalar tizimiga muayyan terminlar tizimi to'g'ri keladi. Terminologik tizimlar fan taraqqiyoti bilan bir galikda rivojlanib boradi. Terminlar uuumiste'moldagi so'zlardan farqli ravishda joriy qilinib ularning qo'llanishi ma'lum darajada nazorat ostida bo'ladi. "Terminlar paydo bo'lib qolmaydi", aksincha, ularning zaruriyati anglangan holda "o'ylab topiladi", "ijod qilinadi". Masalan, bo'lajak iqtisodchilarning yozma yoki og'zaki nutqida *kartel*, *kliring*, *tovar oboroti*, *mayda mulkchilik*, *tnablag ajrtish*, *renta* kabi tor doiradagina qo'llaniladigan terminlar ishlatilishi tabiiy bir holdir. O'z-o'zidan ayonki, bu xildagi terminlar iqtisodiyotdan uzoqroq biror kasb egasining nutqida ishlatilmaydi. Shu bilan birga, iqtisodiyot sohasining qator terminlari ham bo'lsa, ular muayyan til egalari deyarli barchasi nutqida bab-baravar ishlatilaveradi: *bozor*, *mol*, *savdo*, *savdo-sotiq*, *pul*, *xaridor*, *bozotchi*, *olib-sotar*, *chayqovchi* kabilar shular jumlasidandir.

Ta'kidlash lozimki, nafaqat iqtisodiyot balki fan-texnika, ishlab chiqarishning xilma-xil soha va terminlar majmui, ya'ni yig'indisi terminologiya deb ataladi. Masalan, matematika terminologiyasi, tibbiyot terminologiyasi, iqtisodiyot terminologiyasi va boshqalar.

3-topshiriq. Iqtisodiy terminlar tarkibidagi qisqartma otlar lug'atini tuzing.

4-topshiriq. Umumxalq leksikasiga kirgan iqtisodiy terminlardan 10 tasini tanlang va ularni qatnashirib 150 ta so'zdan iborat bog'lanishli matn tuzing.

5-topshiriq. Matnni o'qing. Iqtisodiy atamalarni dafiaringizga yozing va ularni izohlang.

Bozor iqtisodiyoti

G arbdan bozor iqtisodiyoti deganda, iqtisodiy yechimlar markazlashtirilgan tarzda qabul qilinadigan iqtisodiyot tushuniladi.

Bozor iqtisodiyotining faoliyat ko'rsatishi asosan bozor
mexa-

nizm lari orqali amalga oshiriladi. G‘arb adabiyotida bozorning ko‘pgina ta riflari mavjud. Lekin ularning hammasi shundan ibo- ratki, bozor mustaqil ravishda qarorlar qabul qiluvchi alohida xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar, aloqalar shakli hisoblanadi. Har doim ham bozor iqtisodiyoti sharoitida erkin bozor bo‘lmay, balki raqobatli bozor o‘z faoliyatini ko‘rsatadi. Uning faol iyyat ko‘rsatishi uchun dastavval mulk- liilikning xilma-xil shakllarini (xususiy, kooperativ, aksiyadorlik, davlat va boshqalarni) ro‘yobga chiqarishini va bozor infra- strukturasini vujudga keltirishini talab etadi.

6- t*Rshiriq. “Narx” so‘ziga sinkveyn tuzing va umum- lashtiruvchi xulosa chiqaring.

“Sinkveyn” (5 qator) texnikasi

1- qator — 1 so‘zdan iborat tushuncha - ot

2- qator —2 so‘zdan iborat sifat

3- qator —3 so‘zdan iborat fe‘l

4- qator —4 so‘zdan iborat munosabat

5- qator —1 so‘zdan iborat sinonim

7- tops‘hiriq. “Iqtisodiyotimiz ravnaqi” mavzusida 200 ta so‘z- dan iborat matn tuzing.

8- topshiriq. “Zanjir o‘yini”. Ikki guruhga bo‘lining. Iqti- sodiyotga oid atamalardan foydalanib, tez aytish bo‘yicha so‘z zanj iri tuzing. Bunda so‘zning oxiridagi tovushga qarab 2- guruh shu tovushdan boshlanuvchi so‘z aytadi.

I guruh H guruh
divident tovar

rentabilität
kredit

terminal likvidlik
kapital limit
to'lov balansi inflyatsiya

9- topshiriq. Quyidagi atamalar asosida ilmiy uslubga xos matn tuzing. Ilmiy uslubning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntiring.

Aksiya, limit, inflyatsiya, audit, sug'urta, soliq, sof foyda, buxgalteriya, kredit, balans, avans, valyuta, auditor, bank. sarmoya, bankrot, bank hisobvarag'i, byudjet, valyuta bozori, moliya.

Pul nima?

Pul — bu maxsus tovar, u hamma boshqa tovarlar uchun umumiy ekvivalent vazifasini bajaradi. Hanima tovarlar singari pul ham, qiymat ham iste'rnol qiymatiga ega. Shu ma'noda u boshqa oddiy tovarlardan farq qilmaydi.

Pul shunday kuch kasb etadiki, umumiy ijtimoiy qiymatga ega bo'lgan hamma tovarlarni xarid qilish vositasi sifatida xizmat qiladi. Pul tovar ishlab chiqarish va ayirboshlash jarayonida iste'molchilar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlatvi ifoda etadi. Shu sababli tOV&F — pul munosabatlari paydo bo'ladi. Mohiyatan pul uchun ijtimoiy mehnat qaysi sohada sarflanganligi va qiymat qayerda yaratilganligi farqsizdir. Kimning puli bo'lsa u ijtimoiy mehnatning tegishli qismini o'zi istagan natural (tovar) shaklida olish huquqiga ega bo'ladi. Pulning hamma narsadan qudratli ekanligi ham shundan kelib chiqadi.

Umuman pul o'z taraqqiyotida 4 bosqich va 4 shaklga ega bo'lgan:

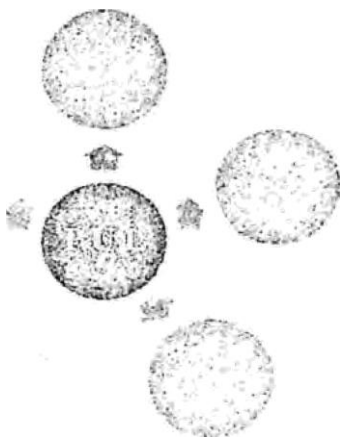
Tovar shaklida “qo'yma” miloddan avvalgi VII asrgacha Tanga pullar — “tanga” miloddan avvalgi VII-XIX asrlar Qog'oz pullar — “banknot” XIX-XX asrlar Elektron pullar — “kartochka” XX - asr o'rtalaridan.

a) matnni o'qing;

- b) matn yuzasidan savollar tuzing va yozma javob bering;
d) pu1 so‘zining sinonimlarini toping;
e) pu1 haqida yana qo‘shimcha ma’lumot to‘plang va so‘zlab bering.

II-tapsltiriq. Lug‘atdan foydalanib mutaxassisligingizga oid kichik atamalar lug‘atini tuzing. Ularning ma’nosini puxta o‘zlashtiring.

12- topshiriq. Jadvalni to‘ldiring. Pulning xususiyatlarini *klaster* yordamida yoritib bering.

13- topshiriq. O‘qing. Atamalami aniqlab qaysi sohaga oidligini ayting.

Valyuta, depozit, byudjet, lizing, marketing, menejment, kredit, kelishik, kesim, huquq, prezident, istiqlol, affiks, duet, final, ring, sinonim, dialekt, tilslunoslik, adabiyot, bank, sug‘urta.

14- topshiriq. Mamlakat iqtisodiyotida yuz bergan yangiliklar haqida xabar tayyorlang.

E'tibor bering!

Toaap. Bu soʻz jonli va jonsiz mol maʼnosida oʻzbek va boshqa turkiy tillarda qadimdan ishlatilgan. Mahmud Qoshgʻariyning “Devoni lugʻatit-turk” (XI asr) asarida keltirilishicha, tovar oʻgʻuz lahjasida ishlatilgan va tovar shaklida boʻlgan.

Turk va ozarbayjon tillarida dovar shaklida yuritiladigan bu “tovar” soʻzi rus tiliga XII-XIII asrlarda oʻzlashgan.

Toaopunq. Rus tilidagi bu soʻz asli turkiy “tovar” (mol-merek va ish, turkiycha “oʻrtoq”, “yaqin”, “hamkor”) soʻzidan tashki topgan va dastlab “savdo qiluvchi oʻrtoq, savdodagi hamkor” maʼnolarini bildirgan. U XIV asrdan ishlatila boshlandi, keyinchalik maʼnosi kengaydi. “TOB&t um” sOʻzi hamkor, hamdam maʼnolarida ham ishlatila boshlandi.

IS-topchiriq. Iqtisodiyotga oid qiziqarli maʼlumotlar toʻplang.

16-topshiriq. Matnni rus tiliga tarjima qiling.

Iqtisodiyotni nimaga oʻrganish kerak?

Zamonaviy odamga iqtisodiy bilim laʼsiz yashash qiyin. Ovqat, shart-sharoit, kiyim, boʻsh vaqtning oʻtkazish bu - hammasi iqtisodiy kuch bilan aniqlanadi. Iqtisodni oʻrganish - bu hayotni yaxshiroq tushunishga va toʻlaqonli hayot kechirishga imkon beradi. Iqtisodiy kuchlar biznes olamida qabul qilinadigan qarorlarga taʼsir qiladi. Iqtisodning keng tarqalgan belgilaridan biri bu - odamlar turmush talablarini qanday qondirishlari toʻgʻrisidagi bilimdan iborat.

Zamonaviy iqtisodiyot faniga XVII asrda asos solingan. OʻSha davrdan buyon iqtisodchilar tomonidan iqtisodiy resurslardan toʻgʻri foydalanish, ularni oʻrganish va tushuntirish usullari ishlab chiqilmoqda.

17-tOR•hiriQ. Matnni oʻzbek tiliga tarjima qiling. Sitatalarga oʻz munosabatingizni bildiring.

Цитаты известных предпринимателей,
раскрывающие истинный смысл
предпринимательства

1. "Предприниматель — это оловех, у которого есть видение, и который хотел творить" — Давид Карп, основатель и генеральный директор Tumblr.

2. "Предпринимательство — что не наука и не искусство. Это практика" — Питер Друкер, одик из самых влиятельных теоретиков менеджмента XX века.

3. "Предприниматель всегда ищет инновации, реагирует на них и испытывает их как возможность" — Питер Друкер, один из самых влиятельных теоретиков менеджмента XX века.

4. "Не переживайте из-за финансирования, если вы в нем не участвуете. Сегодня начать бизнес дешевле, чем когда-либо" — Ноа Эверетт, основатель Twitter.

5. "Существует множество плохих причин, чтобы отхрыгнуть хошанину. Но есть только одна хорошая, правильная причина, и я думаю, что вы знаете, это эта причина — изменить мир" — Шон Либиби, генеральный директор Evemote.

6. "Предпринимательство, в особенности, если вы основатель, является призванием, а не работой. Это самый главный совет, который я мог бы даже побоясь предпринимателю. Проблема сегодня в том, это предпринимательство — что круто и модно. Предпринимательство для успешных людей, таких как художники. Непьяная статья скульптора, х, QOWHFKOM ИЛИ писателя. Это то, от него вы не можете избавиться. Это внутри вас" — Стив Бланк, известный американский предприниматель, "хрестный отец" Кремниевой долины.

7. "В бейсболе, как и в бизнесе, есть три типа людей: те, кто творят происходящее, те, кто смотрят на происходящее и те,

кто влияет-отся, что вообщем называется "ОММ \$f Ласорна, один из лучших тренеров по бейсболу.

"отец" индустрии видеоигр, основатель компании Atari Inc и Chuck E. Cheese's.

9. "Каждый из нас предприниматель. Единственные навыки, которые вам необходимы, чтобы стать предпринимателем: способность терпеть неудачи, способность генерировать идеи, умение продать эти идеи, способность реализовать эти идеи и способность быть изобретательными, чтобы несмотря на свои ошибки, учиться и двигаться дальше к следующему приключению" — Джеймс Аятаиер. аирихансиоии инвестор.

10. "Не вводите на 20-часовой день у предпринимателя. Это миф. Вы должны спать 8 часов в день, чтобы избежать сбалансированный ю" — Дэйв Анзайер, аириханский инвестор.

11. "Если вы хотите быть предпринимателем, то знайте, что не работа, это образ жизни. Оно определяет вас. Забудьте об отдыхе, о возвращении домой в 6 часов вечера. Последнее, что вы будете делать ночью — отправлять письма. А утром первым делом будете отправлять поштовые за ночь письма, и вы будете просыпаться посреди ночи. Но это оправдывает себя, так как вы делаете что-то для себя" — Рикас Зенпстрей, шведский предприниматель, основатель у разработчик Шве.

12. "Будучи предпринимателем, вы можете свой бизнес, как ребенок, и вас научат отдавать все силы на бизнес" — Дэймонд Джой, американский предприниматель, инвестор и телеведущий.

13. "Быть предпринимателем — это образ жизни. Вы должны все время видеть в вещах возможность. Мне нравятся брать интервью. Мне нравится копаться в историях, где не обязательно есть правильные или неправильные ответы" — Сопедд О'Брайен, американская журналистка и телеведущая.

14. "Предприниматель стремится откусить немного больше, чем он может прожевать, надеясь, что он быстро прожевет" — Рон Ли, соучредитель Litton Industries.

15. "Как предприниматель вы должны чувствовать, по можете выпрыгнуть из самолета, потому что уверены, что скватите клятву на шею" — Рин Хаслинс, исполнительный директор Netflix

16. "Что делают предприниматели? Первое — они видят проблему. Большинство людей не хотят видеть проблемы... Как только вы увидите проблему, вы найдёте ответ" — Билл

Гейтс, сооснователь и бывший предприниматель, основатель и председатель некоммерческого фонда "Билл и Мелинда Гейтс для будущего".

17. "Предприниматель — это не должность. Это состояние ума людей, которые хотят изменить будущее" — Билл Кавасаки, управляющий директор компании "Garage technology ventures". один из первых работников компании Apple Computer.

18. "Для успеха в бизнесе нужны дисциплина и упорная работа. Но если это вас не пугает, то шансы сегодня гораздо больше, чем когда-либо" — Дэвид Рокфеллер, американский финансист.

19. "Быть предпринимателем... что не о превращении лимонов в лимонад. Это о превращении лимонада в вертолеты" — Тимоти Скиннер, специалист по инновационному предпринимательству, профессор Стэнфордского университета.

20. "Управление старанием — это хан есть сметана. Вас просто охватывает восторг от вкуса собственной крови" — Шон Наркер, американский предприниматель, основатель и президент Facebook.

36-MAVZU. ISII YURITISH TILI VA USLUBI

1- topshiriq. Matnni o'qib, ajratilgan so'zlarning ma'nosini izohlang va shu so'zlar ishtirokida matn mazmuniga bog'liq gaplar **tuzing**.

Rasmiy-idoraviy uslub

Davlat idoralari tomonidan tayyorlanadigan **qarorlar**, **qonunlar**, **nizomlar**, xalqaro **hujjatlar rasmiy-idoraviy** uslubda yoziladi. Bunday uslubdagi hujjatlar qisqa, aniq, barcha uchun tushunarli qilib tuziladi. Bu uslubda jumlar bir qolipda, bir xil shaklda bo'ladi. So'zlar o'z ma'nosida qo'llanadi, ko'pchilikka ma'lum bo'lgan ayrim qisqartma so'zlar ishlatiladi. har bir sohaning o'ziga xos terminlardan foydalaniladi. Rasmiy-idoraviy uslubda ko'pchincha darak gaplardan, qaror, **bu3ruq**, **ko'rsatma** kabilal'da esa buyruq gaplardan foydalaniladi. Bu uslubda gap bo'laklari ining odatdagi tartibda bo'lishiga rioya qilinadi.

Hujjat — rasmiy uslubda yozilgan, imzolangan, kelishuv va rozilik belgilari olingan, davlat standart talablariga javob beradigan qog'ozlardir. Hujjat matni aniqlik, ixchamlik, lo'ndalik, mazmuniy to'liqlik kabi talablarga javob berishi kerak. Hujjatlar matniga qo'yiladigan eng muhim talablardan yana biri — xolislik. Bu talablarga javob bermaydigan hujjat chinakam hujjat bo'la olmaydi, bunday hujjat ish yuritish jarayoniga xalaqit beradi, uning samaradorligini keskin pasaytiradi.

2-topshiriq. Ma'lumotni o'qing va konspektlashtiring.

Hujjatchilik tilining o'ziga xos uslubi, mazmuniy to'liqlikdan iborat zahiriy sifatlar, o'ziga xos so'z qo'llash, morfologik va

sintaktik xususiyatlar orqali ta'min etiladi. Hujjatlar o'ziga xos uslubga ega. Hujjatda ot va fe'lga tegishli so'zlar ko'proq qo'llaniladi. Sintaktik xususiyatidan kelib chiqib asosan, darak va buyruq gaplar ishlatiladi. Hujjatlar tilida turg'un lashgan, qoliplashgan so'z birikmalaridan ko'proq foydalaniladi. Masalan, buyruqda quyidagicha qoliplashgan tuzi(malar qo'llanishi mumkin:

- 1) "... so'in maosh bilan ... lavozimiga tayinlansin";
- 2) "... o'z xohishiga ko'ra ... lavozimidan bo'shatilsin";
- 3) "... boshqa ishga o'tganligi munosabati bilan laVoziu idan bo'shatilsin";
- 4) "... ga ... dagi faol va samarali ishtiroki uchun tashakkur e'lon qilinsin";
- 5) "... ga o'z bo'limida intizomni bo'shashtirib yuborganligi uchun hayfsan e'lon qilinsin" va h.k.

Yoki xizmat yozishmalarida mana bunday qoliplashgan So'zlardan foydalanish mumkin.:

- 1) "Sizga ...ni ma'lum qilamiz"; "Sizga ...ni bildiramiz"; "Sizga ...ni eslatamiz";
- 2) "... yordam tariqasida ...", "... munosabat bilan ... ", "... qaroriga muvofiq ravishda ..."
- 3) "... ga zavod ma'muriyati qarshi emas"; "... ga zavod kafolat beradi" va h.k.

HHJnt (arabcha "guvohnoma, isbot, dalil") — axborot qayd etilgan hamda uni vaqt va makonda ishlatish imkonini beruvchi moddiy obyekt.

O'zbekiston Respublikasining "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida" gi qonuniga muvofiq qabul qilingan, umum majburiy davlat ko'rsatmalari sifatida huquqiy normalami belgilashga, o'zgartirishga qaratilgan rasmiy hujjatlar normativ-huquqiy hujjatlar deyiladi. Ushbu Qonunda normativ-huquqiy hujjatlarning quyidagi turlari belgilangan:

O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi;

- f) 'x.hck ixl<on Itcxpuhlikasi q<onunlari;
- f) 'y.l>ckisk<on itcxpuhlikasi &Jliy Majlisi yalatalarining qarorlari v*| lctrinr>yixllilari;
- f) 'xbckixt<on itcxpuhlikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari.

I hujjatlarni ttig'ri va bexato yozish Savodxonlik hamda yozma nutq madaniyati ko'rsatkichidir. Bu xislatlar mutaxassisning ish yuritish laoliyatida juda muhim sanaladi, chunki har qanday tashkilttda hujjatlar aylaninshi mavjud.

Hujjat aylanishi - hujjatlarning muassasada ularning yaratilishi yoki qabul qilinishidan boshlab ijrosi yakunlangunga qadar harakallaninshi demakdir.

Hujjatlarning qayta ishlanishi va harakatlanish jarayoni quyidagi bosqichlardan iborat:

- tashkilotga kelib tushadigan hujjatlarni qabul qilib, ularni dastlabki ko'zdan kechirish va ro'yxatga olish;
 - hujjat ijrochisini aniqlash va ko'rsatish, hujjat mazmuni va u bilan ishlash bosqichlarini belgilash;
 - hujjatni o'z muddatida ijro qilish, javob xatlarini tuzish Va rasmiylashtirish;
 - hujjat ijrosini nazorat qilish;
 - hujjat ijrosi yakunlangach, uni hujjatlar yig'majildiga tikish.
- Ushbu bosqichlarning har biri an anaviy tarzda, shuningdek.

elektron tarzda ham bajarilishi mumkin.

Elektron hujjatlar - elektron shaklda qayd etilgan, elektron raqamli imzo bilan tasdiqlangan va identifikatsiya qilish imkoniyatini beradigan boshqa rekvizitlarga ega bo'lgan axborot.

“Elektron hujjat aylanishi to'g'risida”gi qonuniga ko'ra elektron hujjat qog'oz hujjatga tenglashtirilgan va u bilan teng huquqiy kuchga ega.

Elektron hujjat aylanish tizimi “Elektron hukumat”ning asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Chunki ushbu tizimning muvaffaqiyatli yo'lga qo'yilishinafaqat davlat hukumati va boshqaruv organlari, xususiy sektor va aholi o'rtasidagi samarali hamkorlikni

ta'minlaydi, balki mann lakatda axborot jamiyatini shakllantirishga yordam beradi.

Tashkilot muassasa va korxonalarda hujjat aylanishi jarayonini quyidagilar tashkil etadi:

ü• kirish hujjatlari - tashkilotga kelib tushadigan hujjatlar, jumladan, yuqori tashkilotlarning farmoyish hujjatlari, turli vazirlik va mahkamalarning xatlari, yiridik va jismoniy shaKslarning arizalari;

fi• ichki hujjatlar — tashkilotda tuzilgan hujjatlar: bildirgi, ma'lumotnoma, hisobot, bayyonnoma va sh. k.;

•• chiqish hujjatlari — boshqa tashkilotlarga jo'natiladigan hujjatlar (so'rov xatlariga javoblar, ma'lumotnomalar, tashabbus xatlari va b.)

3-topshiriq. Qolipli birikmalarda tushirib qoldirilgan so'zlarni o'rniga qo'yib ko'chiring.

1. ... so'm maosh bilan ... lavozimiga tayinlansin.

2. ... o'z xohishiga ko'ra ... lavozimidan bo'shatilsin.

3. Sizga ...ni ma'lum qilamiz; Sizga ...ni bildiramiz; Sizga ...ni eslatamiz..

4. ...boshqa ishga o'tganligi munosabati bilan ... lavozimidan bo'shatilsin.

5. ... ga... dagi faol va samarali ishtiroki uchun tashakkur e'lon qil insin.

6. ... ga zavod ma'muriyati qarshi emas"; "... ga zavod kafolat beradi.

7. ... ga o'z bo'limida intizomni bo'shashtirib yuborganligi uchun hayfsan e'lon qilinsin.

8. ... yordam tariqasida ..., ... munosabat bilan ... , ...qaroriga muvofiq ravishda... .

4-topshiriq. Berilgan so'z va so'z birikmalari ishtirokida rasmiy uslubda gaplar tuzing.

O'qisliga kirinoq, vazifasidan ozod etilmoq, belgilangan jadvalga muvofiq, zimmasiga yuklamoq, harorat pasayishi oqi- batida, ruxsat bermoq, tasluif buyurmoq, qonunga binoan, ilova qilmoq, javob yozmoq, moliya bo'limi, taklif kiritmoq, tavsifiya qilmoq, hunnatli, eshitmoq.

5- topshiriq. Quyida berilgan jumladan foydalanib rasmiy so'zlashuv uslubiga xos dialog tuzing.

Ilova: labbay, eshiainan, hechqisi yo q, in:r, o'zingizni lanishtfring.

6- topshiriq. O'zbek tiliga tarjima qiling va bog'lanishli matn tuzing.

ВНес препоштеНие, уТөрқиин, ВОЗЛЮЖНТЬ На ННснехТора Ва-ниа а, обьяВНТЬ ВblFOBO}3, **ВbICTyHHТb Ha** Засе,каН Hit Y øeНoro co BeTa, рассуТреТЬ **сOGThB** KOoicciø, ycTaHOBNТb KOHT}3OзJb 3ã øсnonrleНиеo.

пrouiy аьденииТЬ нуТеВху В catiaTOJЭõñ-проQiiJlãkvHøeciõñ \ НхВерсtireТа. принараеТся боньНННiiыĜ JUST 3&t N•170632. пrouiy Вы,Q&tTb НОВыñ сру,зеНøесхНñ бНJleТ. пrouiy соозBeТ-сТВуioiuHe Меры.

7- topshiriq. "Hujjatlar tarixi" mavzusida esse yozing.

8- topshiriq. Ish yuritish terminlarining lug'atini tuzing.

37- MAVZU. HUJJAT TURLARI VA XUSUSIYATLARI

1- topshiriq. Ma'lumotni o'qing va konspektlashtiring.

Hujjatshunoslikda hujjatlar bir necha jihatlariga ko'ra tasnif qilinadi. 1. Tuzilish o'miga ko'ra: ichki va tashqi hujjatlar farqlanadi:

Ichki hq/yaf — muassasa yoki korxonani o'zida tuziladigan va shu korxonada ichida foydalaniladigan hujjatlardir. Bularga xodimning shaxsiy varaqasi, majlis bayonnomasi, ichki buyruq va boshqalar kiradi.

Tashqi hujjat — korxonaga, boshqa tashkilot va ayrim shaxslardan keladigan hujjatlardir. Bularga taklifnoma, ishonchnoma, yo'riqnoma, kafolat xati, tavsiyanoma va boshqalar kiradi.

2. Mazmuniga ko'ra sodda va murakkab hujjatlar farqlanadi:

Sodda hujjat — bir masalani o'z ichiga oladigan hujjatdir. Bularga ariza, e'lon, tilxat, kafolat xati va boshqalar kiradi.

Ivhirakkab hujjat — bir necha masalani o'z ichiga olgan hujjatdir. Bularga shartnomalar, ma'lumotnoma, rejalashtirilgan hisobot hujjatlari va boshqalar kiradi.

3. Mazmun bayonining shakli jihatidan xususiy. namunaviy, qolipli hujjatlar farqlanadi.

Xususiy hujjatlar — tashkilotlarda matnning o'ziga xosligi, betakrorligi, mazmun bayoni erkin bo'ladigan hujjatlardir. Bularga *xizmat, so'rov, illimos, javob, kafolat, mxborof xatlari* va boshqalar kiradi.

Namunaviy hujjatlar — boshqaruvning muayyan bir vaziyatlari bilan bog'liq, bir-biriga o'xshash va ko'p takrorlanadigan masalalar yuzasidan tuzilgan matnlarni o'z ichiga oladigan hujjatlardir. Bularga *favsiyanoma, nriza, e'lon, taklifnoma* va boshqalar kiradi.

Qolipli hujyallar - odatda, oldindan tayyorlangan bosma ish qog'ozlariga yoziladigan hujjatlardir. Bu tur hujjatlarga nisbatan ko'pincha "yozmoq" emas, balki "to'ldirmoq" sozi ishlatiladi.

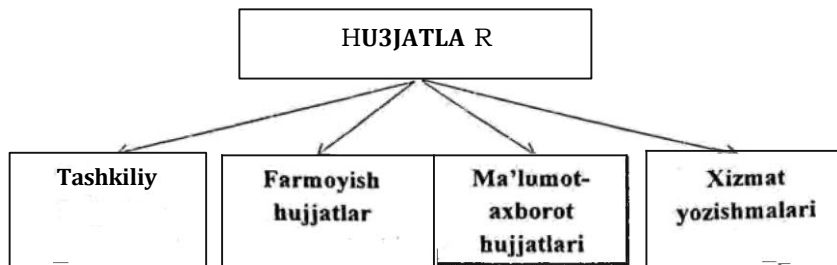
Bularga *ish haqi yoki yicishash joyi hcıqidagi mrı 'lumOfnOınalGl'* mehnatga layoqafsizlik varaqasi, ayrim dalolafnomalar, xizmal safari guvolınonıalari va boshqalar kiradi.

4. Tegishlilik jihatiga ko'ra xizmat (rasmiy) va shaxsiy hujjatlar farqlanadi:

Xizmat (rasmiy) hujjatlari — tayyorlanishiga ko'ra tashkilot yoki mansabdor shaxslarga tegishli hujjatlardir. Bularga *ishga qabul qilish buyruqlari* va boshqalar kiradi.

Shaxsiy hujjat — yakka shaxs tomonidan yoziladigan, ularning xizmat faoliyatlaridan tashqaridagi yoki jamoat ishlarini bajarish bilan bog'liq masalalarga tegishli bo'ladigan hujjatlardir. Bularga *shaxsiy m-iza, shikoyat* va boshqalar kiradi.

Shuningdek, xizmat mavqiciga ko'ra hujjatlar bir necha turga bo'linadi:

Hujjatlarning tayyorlanish xususiyati va darajasi ham benihoya katta. Hujjatning birinchi yoki yagona nusxasi asl (rasmiy) nusxa deyiladi. Uning aynan qayta ko'chirilgan shakli nusxa deb yuritiladi. Hujjatning bir qismiga ehtiyoj tug'lsa, undan ko'chinna Olinadi (masalan, bayyonmadan ko'chirma buyruq'dan ko'chirma).

2- topshiriq. Quyida berilgan nutq qoliplari hujjat guruhlarillillg qaysi turlarida qo'llanishini ayting.

... ga ruxsat berishingizni so'rayman.

... shuni ma'lum qilamizki...

Buyruq ijrosini nazorat qilish ...zimmasiga yuklatilsin.

Fursatdan foydalanib, yana bir bor ... muborakbod etamiZ

hurmat va ehtirom bilan
... ga tavsiya etiladi
... yilda ...ni tamomladim
ma'lumotnoma ilova qilinadi

3- topshiriq. Hujjat turlari bo'yicha krossvord tuzing.

Tashkiliy-farmoyish hujjatlari zaruriy qismlarining to'liq, ro'yxati quyidagicha:

1. O'zbekiston Respublikasining gerbi.
2. Tashkilot yoki korxonaning ramziy belgisi (emblemasi).
3. Mukofot tasviri.
4. Vazirlik yoki yuqori idoraning nomi.
5. Muassasa, tashkilot yoki korxonaning nomi.
6. Tarkibiy tarmoqning nomi.
7. Aloqa muassasasining shartli raqami (indeksi), tashkilot yoki korxonaning manzili, telefon raqami, faks raqami, bankdagi hisob- kitob raqami.
8. Matn sarlavhasi.
9. Sana.
10. Shartli raqam.
11. Keladigan hujjatlarning sanasi va shartli raqamiga havola.
12. Tuzilgan yoki nashr qilingan joyi.
13. Hujjatni oluvchi (adresat).
14. Tasdiqlash ustxati.
15. Munosabat belgisi (rezolyutsiya).
16. Hujjat turining nomi.
17. Nazorat haqida qayd.
18. Matn.
19. Ilova mavjudligi haqidagi qayd.
20. Imzo.
21. Kelishuv ustxati.
22. Rozilik belgisi (viza).
23. Muhr.

24. Nusxaning tasdiqlanishi haqidagi qayd.
25. Ijrochining familiyasi va telefon raqami.
26. Hujjatning bajarilganligi va uni hujjatlar yig'ma jildiga yo'naltirilganligi haqidagi qayd.
27. Axborot mashinaga ko'chirilganligi haqidagi qayd.
28. Hujjat kelib tushganligi haqida qayd.

Mazkur 29 ta zarur'iy qisinning o'ntasi nisbatan ko'p qo'llanadi, shuning uchun ular asosiy zaruriy qismlar deb ham yuritiladi: hujjat muallifi (muassasa nonni yoki shaxsiy hujjatda imzo qo'yuvchi shaxs), hujjat turining nonni, sarlavha, hujjatni oluvchi (adresat), kelishuv va rozilik belgilari, matn, tasdiqlash, imzo, muhr, ilova mavjudligi haqidagi qayd.

4- topshiriq. "Tushunchalar tahlili metodi". Berilgan tushun- chalami mosi bilan joylashtiring.

Hujjat tayyorlashning asosiy qoidalari

Tushuncha	Tushuncha izohi
Rekvizit	Qonun yoki boshqa nonnativ hujjatlarni tushuntirish maqsadida tuziladigan huquqiy hujjat bo'lib, davlat organlari tomonidan chiqariladi
Viza (rozilik belgisi)	Tashkilotlarda matnning o'zig' xosligi, betakrorligi, m'ZITIUF bayoni erkin bo'ladigan hujjatlardir
Murakkab hujjatlar	Xodimning shaxsi va lavozimini tasdiqlaydi.
Xususiy hujjatlar	Tashkilotning tuzilishi, h'9U - lari, vazifalari, burchlari iSJ >1 tashkil qilishlari tartibotini belgilaydigan huquqiy hujjat

Qolipli hujjatlar	Ikki yoki undan ortiq masala aks ettiriladi
Guvohnoma	Tomonlarning fuqarolik burchlari va majburiyatlarini belp•ilaydi
Bildirishnoma	Mansabdor shaxsga biron-bir voqea va hodisa haqida xabardor qilish zarurati tug'•ilganda taqdim etiladigan yozma axborot
Shartnoma	Amal qilish muddati tugaganda almashtiriladi
Guvohnoma	Odatda, oldindan tayyorlangan bosma ish qog'ozlariga yozi-ladigan hu atlardir
YO'riqOmfl	Hujjatlarning asosiy zaruriy qismlari
NCom	Mansabdor shaxsning muayyan hujjatdagi fikrga (iltimos yoki talabga) roziligini anglatadi

1. Hujjatlarning aksariyati A4 formatdagi qog'ozda tayyor- lanadi, umumiy tarzda qabul qilingan shak lida va ma' lum tartibda tuziladi.

2. Hujjatlarning yaxlit va usluksiz matni uni tushunishni qiyin- lashtiradi, shuning uchun matnni mazmun jihatdan abzats (xat- boshi)larga bo'lish maqsadga muvofiq.

3. Hujjatlarda o'chirish yoki tuzatishga yo'l qo'yilmaydi.

4. Ish qog'ozlarining har bir turi umum qabul qilingan shaklda va muayyan izchillikda tuziladi.

5. Ish qog'ozlarida biror shaxsga murojaat etilganda "Siz" olmoshi (shuningdek, uning turlangan shakllari - "Sizga", "Sizninp•", "Sizdan" va sh.k) bosh harf bilan yoziladi.

6. Son. odatda, raqam bilan yoziladi. Pul hujjatlari (dalolatnoma, ishonchnoma, tilxat)da raqamdan so'ng qavs ichida shu raqamning so'zdagi ifodasi ko'rsatiladi.

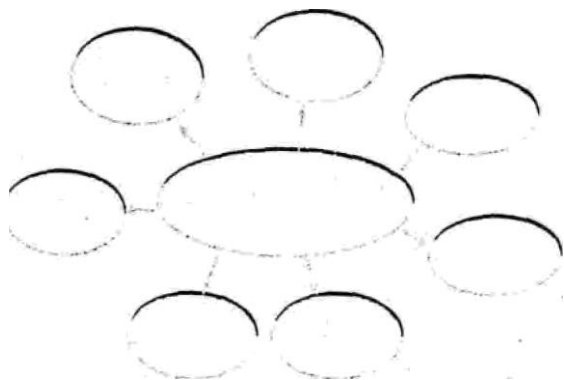
7. Arab raqamlar i bilan ifodalangan tartib sonlardan so'ng qo'shimchla yozilmay, uning o'rniga defis (-) qo'yiladi: 3-clorak, 4-kurs. Rim raqanidan so'ng hech qanday qo'shimcha yozilmaydi: I clorak, II kurs.

8. Turli belgi va son ifodalari bir xil shaklda yoziladi. Masalan №, §, %, (telegrammalarda bular so'z bilan — raqami i, band, foiz kabi ifodalanadi.)

9. Ish qog'ozlarda ularning imzolanishiga rioya etiladi: **avval** hujjatga imzo chekadigan mansabdor shaxs lavozimining nomi, so'ng shaxsiy imzosi va familiyasi ko'rsatiladi. Tavsifnoma, dalolatnoma kabi hujjatlarda, odatda, 3-shaxs imzo chekadi. Ishonchnomada uni beruvehi shaxs imzosidan tashqari ushbu imzosi tasdiqlovchi shaxs imzosi ham bo'ladi.

10. Hujjatlarda sanalar arab raqami bilan yoziladi. Bunda ruscha shaklda — 15.11.04; 02.08.04 tarzda emas, balki quyidagi o'zbekcha gap tuzilishidan kelib chiqqan shaklda berish kerak: 1991.04.09; 2004.04.09. Bunda dastlabki to'rt raqam yilni, keyingilari kun va oyni bildiradi.

5-topshiriq. Hujjatlarning mavjud turlarini klaster shakld&t ifodalang.

6-topshiriq. Matnni o'qing va sarlavha toping. Matn bo'yicha reja tuzing. Reja asosida math mazmunini so'zlab bering.

O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolik Kodeksi"ning 134-inodasida ishonchnomaga quyidagicha ta'rif berilgan: "Bir shaxs (ishonch bildiruvchi) tomonidan ikkinchi shaxs (ishonchli vakil)ga uchinchi shaxslar oldida vakillik qilish uchun berilgan yozma vakolat ishonchnoma hisoblanadi. Ishonchlilik vakil o'ziga ishonchnoma bilan berilgan vakolatlar doirasida isli olib boradi".

Muayyan ish-harakatni bajarishga vakolat berish kiras tomonidan (muassasa tomonidan yoki ayrim shaxs tomonidan) rasmiy lashtirilishiga qarab, ishonchnomalar rasmiy (xizmat) va shaxsiy turlarga bo'linadi.

Rasmiy (xizmat sohasidagi) ishonchnomalar davlat muassasalari, kasaba uyushmasi, jamoa xo'jaligi, jamoat tashkilotlari muayyan lavozimli shaxsga uning muayyan tashkilot tomonidan ish yuritishga vakil qilinganini bildirish uchun beriladi. Bunday ishonchnomalar muassasa rahbari tomonidan imzolanishi va muhr bilan tasdiqlanishi kerak. Ayrim hollarda ishonchnoma qonun talabiga ko'ra notarial tasdiqdan o'tishi zarur bo'ladi.

38- MAVZU. TASHKILIY HUJJATLAR VA ULARNING TURLARI

1- topshiriq. Ma'lumotni o'qing va konspektlashtiring.

Har qanday tashkilotning faoliyati hujjatlarning turli ko'ri- nishlarida o'z aksini topadi. Tashkiliy hujjatlar o'zaro bog'liq hujjatlar bo'lib, quyidagilarni qat'iy belgilab beradi.

- tashkilot, muassasa va korxonalarining tuzilishi va vazifalari;
- ularning ish faoliyatini qanday tashkil qilish;
- ularning rahbariyati hamda xodim larining huquqlari, maj- buriyatlari va javobgarligi.

Tashkiliy hujjatlarda, shuningdek, boshqa tashkilotlar bilatl aloqalarning huquqiy tomonlari kabi masalalarni aks ettiradi. Tashkiliy hujjatlar turlariga nizom, ustav, yo'riqnoma, shartnomalar, xizmat guvohnomasi, xizmat safari guvohnomasi, mehnat tartiboti qoidalari ana shunday hujjatlar turiga kiradi.

Ikki yoki undan ortiq tomonning fuqarolik huquqlari va majburiyatlarini belgilash, o'zgartirish yoki to'xtatish yo'lidagi itelishuv shartnoma deyiladi.

Shartnoma fuqarolik huquqiy bitimlarning turlaridan biri hisoblanadi. Uning farq qiluvchi xususiyati shundaki, u ikki yoki ko'p tomonlama bitimdan iborat bo'ladi.

Shartnoma davlat, kooperativ va jamoat tashkilotlari, korxonalar, muassasalar, shuningdek, fuqarolar o'rtasida tuzilishi mumkin.

Mazmuniga ko'ra shartnomalar ko'plab turlarga bo'linadi: yetkazib berish haqida, moddiy javobgarlik haqida, ijafat shartnomalari, oldi-sotdi, hadya qilish shartnomalari va boshqalar.

2- topshiriq. Shartnomaning zaruriy qismlaridan foydalanib oldi-sotdi shartnomasini yozing.

3- topshiriq. Matnni o'qing va rus tiliga tarjima qiling.

Shartnoma munosabatlari muassasa bilan ayrim shaxs yoki shaxslar o'rtasida o'rnatilayotgan bo'lsa, bunda tuzilajak hujjat mehnat bitimi deb ataladi.

Shartnomalar o'z mazmuniga ko'ra juda xilma xil ko'rinishga ega:

Shartnomalar yozma, og'zaki ko'rinishda bo'lib, notarial idoralar tomonidan tasdiqlanishi lozim.

Shartnomalar korxonalariga tegishli bo'lganida tomonlar imzolagunga qadar korxonahisobchisi yoki adliya maslahatchilarining rozilik belgisi bo'lishi lozim. Shundan so'ng tomonlar shartnomaga imzo qo'yadi. Shartnomalar 2 nuSKadan kam tuzilmasligi lozim.

Pul mablag'lari va moddiy-tovar boyliklarini saqlash uchun mas'ul bo'lgan shaxslar bilan to'liq shaxsiy moddiy javobgarlik haqida yozma shartnoma tuziladi.

4- topshiriq. "Ish yuritish" kitobidan shartnoma turlari haqidagi materiallar bilan tanishing. Mehnat shartnomasini tayyorlang.

Guvohnoma

Guvohnoina xodim shaxsi, ish joyi va lavozimini, talabning shaxsini va o'qish joyini tasdiqlovchi hujjat bo'lib, ishga yoki o'qishga qabul qilish to'g'risidagi buyruq asosida kadrlar tomonidan beriladi.

Guvohnomaning asosiy zariiriy qismlari quyidagilar:

- hujjat nomi;
- O'zbekiston Respublikasining gerbi;
- guvohnoma beruvchi tashkilot nomi;
- xodim (ta[aba)ning surati;
- muhr (bir qismi surat•pa ham bosilishi kerak);
- hujjatning amal qilish niudati;

- guvohnoma seriyasi ya raqami;
- guvohnoma berilgan shaxsning familiyasi, ismi, otasining **ismi**;
- lavozimi;
- tashkilot rahbarining imzosi;
- berilgan vaqti.

5- topshiriq. Quyidagi soʻz ya soʻz bii ikinalarini oʻzbek tiliga tarjima qiling. Ular ishtirokida gaplar tuzing.

Выдазь удосТоВереНие, оТВеТс+ВеННосТs за храНеНие, предьяать дохууеНз, уТеря пиоНого уқосТоВереНия, рехВИЗитН удосТоВереНия, порниис рухоВОдиТепя.

Nizom

Nizom tashkilot yoki uning tarkibiy boʻlinmalari tuzilishi huquqlari, vazifalari, burchlari ishni tashkil qilishlari tartibotini belgilaydigan huquqiy hujjat. Shu bilan birga, nizom tashkilot yoki muassasaning huquqiy maqomini, uning boshqa organlar, tashkilot va muassasalar hamda fuqarolar bilan munosabatlarni belgilaydi. Nizom muassasa tashkil topishi paytida tuziladi va yuqori tashkilot buyrugʻi bilan tasdiqlanadi.

Nizomning asosiy zaruriy qismlari quyidagilar:

1. Tasdiqlash ustxati;
2. Muassasa (tarkibiy qism) nomi;
3. Hujjat **nomi (Nizom)**;
4. Hujjat matni:
 - muassasanin•p maqsad va vazifalari;
 - muassasa tuzilishi;
 - muassasa huquqlari;
 - muassasada ishni tashkil qilish tartiboti.
5. Sana va joy.

6- topshiriq. Mehnat shartnomasi matnini tuzing.
Mehnat shartnomasidagi tayanch so'zlarni ajratib yozing.

Yo'riqnoma

Yo'riqnoma qonun yoki boshqa normativ hujjatlarni tushuntirish maqsadida tuziladigan huquqiy hujjat bo'lib, davlat organlari tomonidan chiqariladi.

Yo'riqnomaning zicruriy qismlari c'jiyidagilardan iborat:

1. Tasdiqlash ustxati;
2. Yo'riqnoma berilgan vaqt (sana) va uning tartib iaqami, shartli raqami (indeksi);
3. Hujjat nomi
4. Hujjat matni:
 - kii'ish qisimi;
 - bo'limlar va kichik bo'limlar;
 - yakuniy qism
 - yo'riqnoma tuzuvchining lavozimi, ismi, familiyasi, imzosi.

7- topshiriq. Oliy ta'lim muassasasi Nizomining tuzilishini yozing.

8- topshiriq. Tashkiliy hujjatlar bo'yicha domino shakl- lantiring.

39- MAVZU. FARMYOYISH HUJJATLARI VA ULARNING TURLARI

I-topshiriq. Matnni o'qing va eslab qoling.

Farmoyish hujjatlari da vazirlik, idora, tashkilot faoliyatiga oid ma'muriy va tashkiliy masalalarning yechilishi belgilab beriladi. Bunday hujjatlar tashkilot faoliyatini boshqaradi va mufoviq- lashtiradi, boshqaruv organiga uning oldiga qo'yiladigan vazifa)arni amalga oshirishni ta'minlash imkonini beradi.

Farmoyish hujjatlari boshqaruv tizimi bo'yicha ytiqoridan quyiga: boshqaruvchi organdan boshqariladigan organga, tashkilot rahbaridan tarkibiy tuzilmalar va xodimlat ga yo'llanadigan qaror- lari o'z ichiga oladi.

Farmoyish hujjatlari rahbarlar tomonidan chiqariladigan huj- jatlardir. Farmoyish hujjatlariga buyruq, farmoyish, ko'rsatma kiradi.

Buyruq

Buyruq muayyan muassasa oldida turgan asosiy va kundalik vazifalarni hal qilish maqsadida qo'llaniladigan hujjat bo'lib, muassasa rahbari yoki uning vazifasini bajaruvchi muovin tomonidan imzolanadi.

Asosiy faoliyat bo'yicha buyruqlar ishni tashkil qilish, muassasa yoki uning bo'limlari faoliyatini tartibga solishda qo'llanadi. Ularda, odatda, yuqori tashkilotlardan kelgan ko'rsatma hujjatlar xodimlarga yetkaziladi, bularning ijrosi yuzasidan aniq tadbir-choralar belgilanadi, mas'ul va bajarish muddati tayinlanadi. Asosiy faoliyatga oid buyruqlarda ularning mazmunidan kelib chiqib sarlavha qo'yiladi.

Buyruq doimiy ravishda shaxsan rahbar tomonidan tayyorlanadi.

Buyruqning farmoyish “**BUYURAMAN**” so‘zi bilan boshlanadi. farmoyish qismida kim qanday vazifani, qaysi muddatda bajarilishi ko‘rsatiladi (“Amalga oshirsin”, “Ta‘minlansin”, “Yuklatilsin”, “Hisoblansin” va h.k.). Bajaruvchilar — muassasa yoki uning tarkibiy qismlari (bo‘limlari), mansabdor shaxslar qayd qil inadi.

Buyruq farmoyish qismining oxirida mazkur btyruqni nazorat qilish kimga yuklati Jganligi ko‘rsatiladi: “Buyruq ijrosini nazorat qilish ...ga yuklatiladi”.

2- topshiriq. So‘zlami o‘miga qo‘yib, gaplarni to‘g‘ri tuzing.

1) asosiy va kundalik vazifalarni muovin oldida tomonidan imzolanadi buyruq muayyan qo‘llaniladigan hujjat bo‘lib, muassasa turgan hal qilish maqsadida muassasa rahbari yoki uning vazifasini bajaruvchi.

2) shaxsiy arizalar va shu kabilar asosida bo‘limlar rahbarlari ta‘vsiyanomasi, tayyorlanadi bunday buyruqlar, odatda.

3) huquqiy xizmat, loyiha tegishli zarur, hollarda moliya bo‘limi bilan kelishiladi xodimlar va bo‘limlar;

4) qaysi muddatda bajarilishi kim qanday vazifani, ko‘rsatiladi farmoyish qismida

5) oid buyruqlarda ularning qo‘yiladi asosiy faoliyatga mazmunidan kelib chiqib sarlavha.

Kadrlar^{ning} shaxsi)› tark^{fi}bi bo ‘yicha btyruqlar biror xodim ishga qabul qilinganda yoki bo‘shatilganda, boshqa bo‘limga o‘tkazilganda, muayyan xodim mukofotlanganda, mehnat ta‘tiliga chiqqanda. xodimga intizomiy chora qo‘llanganda va shu kabi hollarda beriladi. Bunday buyruqlar, odatda, bo‘linlar rahbarlari tavsianomasi, shaxsiy arizalar va shu kabilar asosida tayyorlanadi. Bunday buyruqlarda kirish qismi esa bandlarga bo‘linadi. Buyruq qisimidagi “QABUL QILINSIN”, “O‘TKAZILSIN”, “TASHAKKUR BILDIRILSIN”, “BO‘SHATILSIN” kabi so‘zlar bosh harflar bilan yoziladi.

Buyruqning asosiy zaruriy qismlari:

1. Blank qismlari.
2. Buyruq raqami.
3. Buyruq loyihasini tayyorlagan tarkibiy tuzilma raqami.
4. Sarlavha.
5. Buyruq matni
6. llovalar haqida qayd.
7. Rahbar yoki muovin imzosi

Buyruq quyidagi tartibda rasmiylashtiriladi:

- hujjat loyihasi tayyorlanadi;
- loyiha tegishli xodimlar va bo'limlar, huquqiy xizmat, zarur hollarda moliya bo'limi bilan kelishiladi;
- hujjat tashkilot rahbari tomonidan imzolaniadi va shu vaqtdan kuchga kiradi.

3- topshiriq. Buyruq haqidagi nazariy ma'lumotlarni o'zlashtirib, "Mehnat ta'tiliga chiqish haqida", "Mehnat shartnomasini bekor qilish to'g'risida" buyruq namunasini yozing.

Farmoyish

Farmoyish korxonada ma'muriyati hamda bo'limlar rahbarlari tomonidan amaliy masalalar yuzasidan qabul qilinadigan hujjatdir. Odatda, farmoyishlarda harakat muddati cheklangan bo'lib uning kuchi bo'limlarning tor doirasiga ayrim mansabdor shaxslar va fuqarolarga taalluqli bo'ladi. Farmoyishning matni xuddi buyruqniki singari zaruriy qismlardan tashkil topadi. Faqat uning kirish qismida "BUYURAMAN" so'zi o'rniga "TAVSIYA QILAMAN", "RUXSAT BERAMAN" kabi so'zlar ishlatiladi.

4- topshiriq. Hujjat rekvizitlarini to'g'ri joylashtiring.

Hujjatning zaruriy qismi	Tartib raqami
Hujjat raqami	

Blank qismlari	
Hujjat loyihasini tayyorlagan tarkibiy tuzilma raqami	
Hujjat matni	
Rahbar yoki muhbirning imzosi	
Sarlavha	
Ilovalar hddida qayd	

Ko'rsatma

Ko'rsatma korxonalarda axborot metodik tuzilma masalalar, shuningdek, buyruqlar, yo'riqnomalar va boshqa hujjatlarning ijrosi bilan bog'liq bo'lgan tashkiliy masalalar yuzasidan chiqariladigan huquqiy hujjatdir.

Ko'rsatmaga birinchi bo'lib rahbar, ularning o'rinbosarlari imzo chekish huquqiga ega.

U ham buyruq kabi, odatda, sarlavha bilan yoziladi. asos va farmoyish qismlaridan tarkib topadi. Asos qismida, falon "maqsadda", falon "buyruqni bajarish uchun" kabi taomilga kirgan iboralar qo'llanadi va "YUKLAYMAN". "TAVSI YA ETAMAN" so'zlari bilan farmoyish qismi boshlanadi. Muayyan xodimga uning xizmat lavozimi vazifalariga kirmaydigan ishlar yuklatilsa "TAVSIYA ETAMAN" so'zi qo'llanadi. Ko'rsatmaning farmoyish qismi buyruqning farmoyish qismiga o'xshash bo'ladi.

5- topshiriq. Farmoyish hujjatlarida qo'llaniladigan tayanch so'zlarni yozing.

6- topshiriq. Oliy ta'lim muassasasi buyrug'ining matnini tayyorlang.

7- topshiriq. Hujjat so'ziga senkveyn tuzing.

"Sinkve3n" (5 qator) texnikasi

Maqsad — kategoriyaga tavsif berish

1-qator — tushuncha - ot

2-qator —2 soʻzdan iborat sifat

3-qator -3 soʻzdan iborat fc'1

4-qator — soʻzdan iborat

munosabat 3-qator —t soʻzdan

iborat sinonim

40- MAVZU. MA'LUMOT-AXBOROT HUJJATLARI

1- topshiriq. Matnni o'qing va eslab qoling.

Ma'lumot-axborot hujjatlari anchayin katta guruhni tashkil qiladi, ular ish yuritish jarayonida ko'p ishlatiladi. Ma'lumot-axborot hujjatlari qarorlarni qabul qilishga undaydigan ma'lumotlarni yetkazadi.

Ularning xususiyati shundaki, hujjatlar boshqaruv tizimida quyidan yuqoriga: xodimdan bo'lim rahbariga, bo'lim rahbaridan muassasa rahbariga, quyi tashkilotdan yuqori tashkilotga qarab harakatlanadi.

Ma'lumot-axborot hujjatlariga ariza, bayyonma, bildirishnoma, dalolatnoma, e'lon, ishonchnoma, Ma'lumotnoma, ta'limiy hot, taklifnoma, tavsifnoma, tavsiyanoma, tushuntirish xati va boshqalar kiradi.

2- topshiriq. B/B/B jadvalini to'ldiring.

Matoni belgilash tizimi

(v) -Bilaman (-) - Bilishni xohlayman (+) - Bilib oldim

Tushunchalar	V	-	+	"1"
Tâ j.!.ayi hol				
Tavsifnoma				
Bildirishnoma				

Tarjimai hol

Tarjimai hol ma'lum bir shaxs tomonidan o'z shaxsiy hayoti va faoliyati haqida bayon qilingan yozuv. U muallif tomonidan mustaqil tuziladigan hujjatdir. Garchi u erkin (ixtiyoriy) tuzilsa-da, biroq tarjimayi holda ayrim qismiy bo'lishi shart. Matnni bayon qilish shakli hikoya uslubi bo'lib, I shaxs noniidan yoziladi. O'tgan va hozirgi zamon fe'llari ishlatiladi.

Barcha ma'lumotlar davriylik asosida aniq raqamlar bilan beriladi. Raqamlar arab raqamlarida yoziladi.

Tarjima i holning zaruriy qismlari:

1. Hujjatning nomi (tarjimai hol);
2. Matn.
 - a) Muallif familiyasi, ismi va otasining ismi;
 - b) tug'ilgan yil, kun, oy va tug'ilgan joyi;
 - d) millati, ijtimoiy kelib chiqishi;
 - e) ota-onasi haqida qisqacha ma'lumot (F.I.O.);
 - f) ma'lumoti (qayerda, qanday o'quv yurtini tugatganligi va ma'lumotiga ko'ra mutaxassisligi);
 - g) ish faoliyatining turlari;
 - h) oxirgi ish joyi va lavozimi;
 - i) mukofot va rag'batlantirishlar;
 - j) jamoat ishlarida ishtiroki;
 - k) oilaviy ahvoli va oila a'zolari;
 - l) pasport ma'lumotlari;
 - m) turar joyi (manzili) telefoni;
3. Sana.
4. Imzo.

3-topshiriq. Ma'lumot-axborot hujjatlarining xususiyatlarini FSMU jadvali yordamida tushuntiring.

F	fikringizni bayon eting
S	fikringiz bayoniga biror sabab ko'rsating 1
M	ko'rsatilgan sababga tushuntiruvchi misol keltiring
U	fikringizni umumlashtiring

4- topshiriq. Tarjimai holning zaruriy qismlaridan foydalanib, o'z tarjimai holingizni yozing.

Tavsifnoma

Ma'tum bir shaxsning mehnat va ijtimoiy faoliyati, shuningdek, uning o'ziga xos xislati va fazilatlarini aks ettiruvchi rasmiy hujjat.

Tavsifnoma muassasa ma'muriyati yoki jamoat tashkilotlari tomonidan xodimga bir qancha niaqsadlar (o'quv yurtiga kirishda, xorijiy mamlakatlarga ishlash va boshqa yumushlar bilan ketishda, lavozimga tayinlashda va b.) uchun beriladi.

Tavsifnomada xodimning jamoatchilik va xizmat faoliyati, uning ishchanligi va axloqiy sifatleri hann ko'rsatib o'tiladi.

Tavsifnomaning zaruriy qism lari:

1. Favsiflanayotgan shaxs haq ida asosiy ma'lumotlar:

- a) ismi, otasining ismi va familiyasi;
- b) tug'ilgan yili;
- d) millati;
- e) partiyaviyligi;
- f) ma'lumoti;
- g) lavozimi;
- h) ilmiy daraja va unvoni.

2. Hujjat nonni (Tavsifnoma).

3. Matn.

4. Imzolar.

5. Sana.

6. Muhr.

Tavsifnoma matnini o'zaro mantiqan bog'langan ucl tarkibiy qismga ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchi qismda shaxsning mehnat faoliyati, ya'ni mutaxassisligi, aynan shu korxonada, tashkilot va boshqa joylarda qaysi muddatdan buyon ishlayotganligi,

xizmat

vazifasidagi o'zgarishlar va boshqalar haqida ma'lumot beriladi.

Ikkinchi qismda xodimning shaxsiy tavsifi, ya'ni ishga munosabati, mutaxassislik bo'yicha mahorati, siyosiy saviyasi, tashkilotchilik qobiliyati, jamoat ishlarida ishtiroki, oilaviy ahvoli, xulq-atvori, hatto ba'zida siyrati, jamoa a'zolariga munosabati, qanday mukofotlarga sazovor bo'lganligi va boshqa asosiy rag'batlantirishlari qayd etiladi. Xolis bo'lish uchun kamchiligi ham ko'rsatilib, istak bildiriladi.

Uchinchi qismda esa yuqorida bayon qilinganlardan xulosa chiqariladi va tavsifnoma qanday maqsadda yoki nima uchun berilayotganligi ko'rsatiladi.

Tavsifnoma matni uchinchi shaxs tilidan bayon qilinadi.

5- topsbiriq. Tavsifnoma so'ziga sinkveyn

tuzing. "Sinkveyn" (5 qator)

texnikasi

1-qator – tushuncha - ot

2-qator –2 so'zdan iborat sifat

3-qator –3 so'zdan iborat fe'l

4-qator —4 so'zdan iborat munosabat

5-qator —1 so'zdan iborat sinonim

6- topshiriq. Xodimning shaxsiy tavsifi, ya'ni ishga munosabati, mutaxassislik bo'yicha mahorati, siyosiy saviyasi, tashkilotchilik qobiliyati, jamoat ishlarida ishtiroki, oilaviy ahvoli, xulq-atvofi, hatto ba'zida siyrati, jamoa a'zolariga munosabati, qanday muko- fotlarga sazovor bo'lganligi va

boshqa asosiy ragʻbatlantirishlari haqida tavsifhoma yozing.

Bildirishnoma

Muayyan muassasa (tarkibiy qism) rahbariga xizmat faoliyati bilan aloqador muhim masalalar yuzasidan yoki yuqori idora, mansabdor shaxsga biron-bir voqea va hodisa haqida xabardor qilish zarurati tugʻilganda taqdim etiladigan yozma axborot.

Kimga yoʻnalganiga qarab bildirishnoma **ichki va tashqi** turlarga ajraladi.

Ichki bildirishnoma rahbar shaxs yoki boʻlim mudiri nomiga yoziladi. Tashqi bildirishnoma, yaʼni rahbar tomonidan yuqori idoraga yoki mansabdor shaxsga yoziladigan bildirishnoma. U ikki nusxada yoziladi.

Bildirishnomaning zaruriy qismlari:

1. Bildirishnoma yoʻllangan rahbarning lavozimi, ismi va ota ismining bosh harflari hamda joʻnalish kelishigidagi fami- liyasi.

2. Bildirishnoma tayyorlagan shaxsning lavozimi, ismi va ota ism ining bosh harflari hamda chiq ish kelishigidagi familiyasi.

3. Matn sarlavhasi.

4. Hujjat turining nomi (Bildirishnoma).

5. Bildirishnomaning matni.

6. Qancha varaqligi koʻrsatilgan ilovalar roʻyxati (agar ilovalar boʻlsa).

7. Bildirishnoma tayyorlovchi xodim yoki rahbarning imzosi.

8. Bildirishnoma taqdim etilgan sana.

7- topshiriq. Bildirishnomaning zaruriy qismlaridan foydalanib fakultet dekaniga bildirishnoma yozing.

8- topshiriq. Doʻstingizni shaxsiy fazilatlarini eʼtiborga olib tavsifnoma yozing.

1- topshiriq. Matnni o'qing va eslab qoling.

Ishonchnoma

Ishonchnoma muayyan muassasa yoki ayrim shaxs o'z nomidan ish ko'rish uchun ikkinchi bir shaxsga ishonch bil- diradigan yozma vakolatli hujjatdir. Ishonchnomalar o'z maz- muniga ko'ra mol-mulkni boshqarish, pul va moddiy- buyum boyliklarini olish, sud hamda notarial idoralarda, shuningdek, boshqa davlat va nodav lat idoralarda ish olib borish va boshqa ishlarni amalga oshirishni ifodalaydi.

O'zbekiston Respublikasi "Fuqarolik Kodeksi"ning 134- moddasida ishonchnomaga quyidagicha ta'rif berilgan: "Bir shaxs (ishonch bildiruvchi) tomonidan ikkinchi shaxs (iSl4OfIGlJlI vakil)ga uchinchi shaxslar oldida vakillik qilish uchun berilgan yozma vakolat ishonchnoma hisoblanadi. Ishonchli vakil o'ziga ishonchnoma bilan berilgan vakolatlar doirasida ish olib boradi".

Muayyan ish-harakatni bajarishga vakolat berish kim tomonidan (muassasa tomonidanmi yoki ayrim shaxs **toITIONi**- danmi) rasmiylashtirilishiga qarab, ishonchnomalar rasmiy (xiz- mat) va shaxsiy turlarga bo'linadi.

Rasmiy (xizmat sohasidagi) ishonchnomalar davlat ITtUaS- sasalari, kasaba uyushmasi, jamoa xo'jaligi, jamoat tashkilotlari muayyan lavozimli shaxsga uning muayyan tashkilot tomonidan ish yuritishga vakil qilinganini bildirish uchun beriladi. Bunday ishonchnomalar muassasa rahbari tomonidan imzolanishi va muhr bilan tasdiqlanishi kerak. Ayrim hollarda ishonchnoma qonun talabiga ko'ra notarial tasdiqdan o'tishi zarur bo'ladi.

Rasmiy ishonchnomaning zaruriy qismlari:

Ishonchnoma beruvchli muassasaning nomi.

Ishonchnoma tartib raqami va berilgan vaqti (sanasi).

Ishonchnoma berilayotgan (ishonchnoma bildirilayotgan) shaxsning lavozimi va to'liq nomi (ismi, ota ismi, familiyasi).

Qimmatli buyumlar olinadigan (beradigan) muassasaning nomi.

Ishonchnoinaning berilish sababi.

Ishonchnomaning amal qilish muddati.

Ishonchnoma berilayotgan shaxs imzosining namunasi.

Moddiy-buyum bo'yliklarini oluvchining shaxsiyatini tasdiqlovchi hujjatning nomi (pasport, guvohnoma).

2- topshiriq. Tushunchalar tahlili metodi.

Tushuncha	Tushuncha izohi
Ishonchnoma	muayyan muassasa yoki ayrim shaxs o'z nomidan ish ko'rish uchun ikkinchi bir shaxsga ishonch bildiradigan yozma vakolatli hujjatdir
Rasmiy (xizmat sohasidagi) ishonchnomalar	erkin usulda, odatda, qo'lda yoziladi
Shaxsiy ishonchnoma	davlat muassasalari, kasaba uyushmasi, jamoa xo'jaligi, jamoat tashkilotlari muayyan lavozimli shaxsga uning muayyan tashkilot tomonidan ish yuritishga vakil qilinganini bildirish uchun beriladi
Tilxat	xizmatga aloqador masalani, uning ayrim jihatlarini yozma izohlovchi va muassasa (bo'finn) rahbariga (ichki) yoki yuqori tashkilotga (tashqi) yo'l-lanuvchi hujjatdir

3-topshiriq. Rasmiy ishonchnomaning zaruriy qismlaridan foydalanib ishonchnoma yozing.

Shaxsiy ishonchnoma

Shaxsiy ishonchnomalarning eng ko'p tarqalgani pul (maosh, nafaqa va boshqalar) olish uchun yozilgan ishonch- nomadir. Bunday yozma vakolat ba'zan vakolat beruvchining talabi, xohishi bilan notarial tasdiqlanishi ham mumkin, lekin uni majburiy notarial tasdiqdan o'tkazish shart emas. Ishonch bildiruvchi shaxsning imzosi u ishlayotgan yoki o'qiyotgan joy rahbariyati, u yotib davolanayotgan tibbiy muassasa ma'muriyati, harbiy qism qo'mondonligi va shu kabilar tomonidan tasdiqlanishi mumkin.

Shaxsiy ishonchnoma erkin usulda, odatda, qo'lda yoziladi, lekin unda, albatta, quyidagi zaruriy qismlar bo'lmog' i kerak:

Hujjatning nomi (Ishonchnoma).

Ishonch bildiruvchining to'liq nomi (ismi, Ota ismi, familiyasi).

Ishonchli shaxs (ishonchnoma berilgan shaxs)ning to'liq nomi.

Ishonchnoma mazmuni (topshirilgan vazifalarni aniq ko'rsatish).

Topshirilgan vazifalar amalga oshirilishi zarur bo'lgan muassasaning nomi.

Ishonch bildiruvchining imzosi.

Berilgan (yozilgan) vaqti.

Ishonch bildiruvchining imzosini tasdiqlagan shaxsning lavozimi va imzosi.

Ishonch bildiruvchining imzosi tasdiqlangan sana va dumaloq muhr.

4- topshiriq. Shaxsiy ishonchnomaga namuna yozing.

Tilxat

Tilxat pul, hujjat, qimmatbaho buyum tai yoxud boshqa biror narsa olinganligini tasdiqlovchi rasmiy yozma hujjatdir.

Tilxat bir nusxada tayyorlanib, puli i va qimmatbaho hujjat sifatida saqlanadi.

Tilxatning asosiy zaruriy qismlari:

1. Htjijjatning nonni (Tilxat).

2. Matn:

a) tilxat beruvchi shaxsning lavozimi, ismi va otasining ismi, familiyasi.

b) pul, hujjat, buyum yoki boshqa biror narsani beruvchi shaxsning lavozini, ismi va otasining ismi, fainiliyasi (zaruriyat bo'lganda muassasa nomi);

d) pul, hujjat, buyum yoki boshqa biror narsaning nonni va ularning miqdori (zaruri3'at bo'lganda bahosi) ;

e) olinayotgan buyuinning texnik holati (agar u mashina, apparatlar va sh.k. bo'lsa).

3. Tilxat berilgan sana.

4. Tilxat inuallifining imzosi.

Olinadigan pul miqdori yoki buyumning bahosi va uning soni tilxatda raqamlar bilan ko'rsatiladi, qavs ichida esa so'zlar bilan hann berilishi shart.

Matn va imzo oralig'idagi bo'sh joylal chiziladi. Tilxatdagi youvlami o'chirish yoki tuzatish mumkin emas, aks holda. bunday hujjatning haqiqiyliigi shubha ostiga olinishi mumkin.

5- topshiriq. Tilxat zaruruy qismlaridan foydalanib tilxat matnini tuzing.

Tushuntirish xati

Tushuntirish xati xizmat sohasidagi, xizmatga aloqador masalani, uning ayrim jihatlarini yozma izohlovchi va muassasa (bo'lim) rahbariga (ichki) yoki yuqori tashkilotga (tashqi)

yo' llanuvchi hujjatdir. Tushuntirish xati xuddi Ma'lumotnoma Va bildirishnoma singari ichki va tashqi xususiyatga ega.

Ichki (shxsiy) tushuntirish xatlari asosan xodim (ishchi, xizmatchi, jamoa xo'jaligi a'zosi, talaba) tomonidan muassasa rahbari nomiga yoziladi. Unda ish yoki o'qish jarayonida sodir etilgan ba'zi xatti-harakatlar (masalan, ish yoki o'qishga kech qolish, kelmay qolish, reja yoki ayrim topshiriqni bajarmaganlik, belgilangan tartib-qoidalarga rioya qilmaganlik va boshqalar) va ularning sabablari izohlanadi, da'illanadi. Bevosita xodim tomonidan imzolanadigan bunday tushuntirish xati oddiy qog'ozga yoziladi.

Shaxsiy tushuntirish xatlari odatda mansabdor (rahbar) shaxsning talabi bilan yoziladi, chunki u keyinchalik xodim haqida muayyan qatorga kelish, unga nisbatan tegishli intizomiy jazo chorasi qo'llash yoki dalillar asosli (fizii) bo'lsa, qo'llamaslik uchun asos vazifasini o'tashli mumkin.

Tashqi tushuntirish xati yuqori tashkilotga yuboriladi va ko'pincha biror asosiy hujjat (rejalar, hisobotlar, loyihalar)ga ilova tarzida bo'lib, mazkur hujjatni umuman, uning ba'zi o'rinlarini qisman izohlab, tushuntirib beradi. BU xildagi tushuntirish xati, shuningdek, muassasada bo'lib o'tgan voqeahodisaga, rahbarning muayyan xatti-harakatiga rejalashtirilgan ishlarining bajarilmay qolishiga ham izoh beradi yoki dalilHaydi.

7- topshiriq. Tushuntirish xatining zaruriy qismlaridan foyda

holda tushuntirish xati

Tushuntirish xati
quyidagi zaruriy qismlardan iborat:

1. Hujjat yo'llanayotgan tashkilot yoki mansabdor shaxsning to'liq nomi.

2. Hujjatni tayyorlagan (yozgan) muassasa yoki shaxsning

to'liq no-

3. Hujjat turining nomi (Tu-Shuntii ish xati). 4. Hujjat matni (mazmuni). 5. Imzo. 6. Sana (hujjat yozilgan vaqt).	
---	--

8- topshiriq. Darsga kech qolganligingiz to'g'risida fakultet dekanigatushuntirish xati yozing.

9- topshiriq. Matnni o'qing va mazmunini izohlang.

Men 2019-yil 14 apreldan 6-maygacha onamning qattiq betobligi sababli darslarga qatnasha olmadim. Qoldirgan 48 mashg'ulotni mustaqil ravishda o'zlashtiraman.

Ilovo. onamning kasalligi to'g'risida tibbiy mM'lumotnoma.

42- MAVZU. DALOLATNOMA. MA'LUMOTNOMA

1- topshiriq. Matnni o'qing va eslab qoling.

Dalolatnoma

Dalolatnoma tashkilot yoki ayrim shaxslar faoliyati bilan bog'liq biron-bir bo'lib o'tgan (sodir bo'lgan) voqea, hodisa, ish-harakatni yoki mavjud holatni tasdiqlash, unga guvohlik berish maqsadida bir necha kishi tomonidan tuzilgan hujjatdir. Dalolatnoma tuzishdan maqsad - sodir bo'lgan voqea- hodisalarni yoki mavjud holatni qonuniy-huquqiy jihatdan isbotlash yoki tasdiqlashdan iboratdir.

Dalolatnoma asosan pul mablag'lari va moddiy boyliklarga bog'liq bo'lib, quyidagi hollarda tuziladi:

- tashkilot yoki bo'linma rahbari ko'rsatmasiga binoan tegishli taftish o'tkazilgandan keyin;
- rahbarlik almashayotganda;
- moddiy boyliklarni bir xususiy yoki yuridik shaxsdan ikkinchisiga o'tkazishda;
 - qurib tugallangan inshootlarni qabul qilishdan oldin va keyin;
 - mashina va uskunalarning yangi nusxalarini sinovdan o'tkazish chog'ida;
 - tovarlarni miqdor va sifat bo'yicha qabul qilib olishda;
 - baxtsiz hodisalar yoki tabiiy ofatlar oqibatlarini tekshirishda,
 - xodimlarning moddiy, yashash sharoitlarini o'rga- nishda va boshqa hollarda tuziladi.

2- topshiriq. B/B/B jadvalini to'ldiring.

Matni belgilash tizimi

(v) -bilaman (-) - Bilishni xohlayman (+) - Bilib oldim

Tushunchalar	V	-	+
Dalolatnoma			
Ma'lumotnoma (shaxsiy)			
Ma'lumotnoma (rasmii) * “”			

3- topshiriq. Dalolatnoma qo'llanadigan so'z va so'z birikmalarini qatnashtirib gaplar tuzing va eslab qoling.

Hisobdan chiqarish, ishtirok etganlar, dalolatnoma, tuzildi, tomonidan, qabul qilib oldi, ko'rsatib o'tilsin, moddiy javobgar, hisobdan chiqarish, yo'qlama qilish, maqsadga muvofiq, aniqlandi, 3 nusxada.

Dalolatnomaning zar uriy qismlari:

1. Idora, muassasa va tarkibiy bo'linma nomi.
2. 3“uzilgan sanasi va joyi.
3. Tartib raqami va tasdiq belgisi (zarur hollarda).
4. Matn sarlavhasi.
5. Hujjat turi nomi (Dalolatnoma).
6. Hujjatni tuzish uchun asos (muassasa rahbarining buyrug'i, idoraning qarori yoki ko'rsatmasi kabilar).
7. Komissiya tarkibi (rais va a'zolar).
8. Ishtirok etuvchilar (guvohlar).
9. Dalolatnoma matni.
10. Ilovalar (har bir ilovaning necha betligi ko'rsati ladi).
11. Tuzgan va ishtirok etganlaming imzolari.
12. Ijro haqidagi belgi.

4- topshiriq. Quyidagi nutq qo[iplari ishtirokida gaplar tuzing.

(nimani?) tuzmoq

(nimada?) ishtirok etmoq
(nimaga asosan?)
tekshirib (nimani?) qayd
qilmoq (**nimani?**)

aniqlamoq

Dalolatnoma matni murakkab tuzilishga ega bo'lib, kirish va ta'kid (qayd, tasdiq) qismlaridan tashkil topadi.

Kirish qismida asos. kim tomonidan tuzilganligi, ishtirok etganlar ko'rsatiladi. Ta'kid qismida maqsad va vazifalar, asos bo'lgan hujjatlar, aniqlangan holatlar, xulosalar va takliflar qayd etiladi.

Dalolatnomalar voqea-hodisalarni haqqoniy aks ettirish maqsadida bir necha shaxslar (tashkilot rahbarining buyrug'i bilan komissiyalar, doimiy komissiyalar) yoki maxsus vakolatli yakka shaxs (taftish. nazoratchi) tomonidan tuziladi. Keyingi holatda, umuman, dalolatnoma yakka shaxs tomonidan tuzilganda, guvohlarning ishtirok etishi va imzosi bo'lishi shart.

Dalolatnoma sodir bo'lgan voqea-hodisalarni aniqlashda va mavjud holatlarni tasdiqlashda ishtirok etgan barcha shaxslar tomonidan imzolandi.

Agar dalolatnoma komissiya tomonidan tuzilsa, birinchi bo'lib komissiya raisi, keyin shu tartibda komissiya a'zolari ko'rsatiladi. Komissiya a'zolarining familiyalari, shuningdek, ishtirokchilarning familiyalari, odatda, alifbo tartibida yoziladi.

Dalolatnoma uch nusxada tuzilib, birinchi yuqori idoraga, ikkinchisi tashkilot rahbariga jo'natiladi, uchinchisi esa hujjatlar yig'majildiga tikiladi. Nusxalar soni hujjatning asosiy matni bilan ilovalar yoki imzolar oralig'ida ko'rsatiladi.

5-topshiriq. O'quv binosidagi tovar-moddiy boyliklarni invent- tarizatsiya qilish natijalari bo'yicha dalolatnoma tuzing.

Ma'lumotnoma

Ma'lumotnoma bo'lgan voqea yoki mavjud holatlarni bildirish, axborot berish mazmunini ifodalaydigan hujjatdir. Ma'lumotnomalar, odatda, yuqori idora, mansabdor, xususiy va yut idik shaxslar hamda oddiy kishilarning ko'rsatmasi, talabi yoki iltimosiga ko'ra tuziladigan hamda biron-bir masalada iltimosni qondiradigan axborot va ma'lumotlarni o'zida aks ettiradi.

Ma'lumotnoma o'z xususiyati va mazmuniga ko'ra ikkiga: xizmat ma'lumotnomasi va shaxsiy ma'lumotnomaga bo'linadi.

Shaxsiy ma'lumotnoma — tashkilotlar tomonidan fuqarolarning turmushi va ish faoliyatidagi aksar voqea-hodisalar va holatlarni tasdiqlab beradigan hamda talab qilingan joylarda ko'rsatiladigan rasmiy hujjatdir.

Shaxsiy ma'lumotnoma zaruriy qismlari:

1. Ma'lumotnoma beruvchi tashkilotning nomi.
2. Ma'lumotnomaning tartib raqami va berilgan sanasi.
3. Hujjat turining nomi (ma'lumotnoma).
4. Ma'lumotnoma berilayotgan shaxsning ismi, otasining ismi va familiyasi.
5. Ma'lumotnoma matni (u tasdiqlayotgan voqea yoki holat bayoni)
6. Ma'lumotnomaning maqsadi (ma'lumotnoma ko'rsatiladigan, taqdim etilayotgan joy nomi).
7. Mansabdor shaxs(lar)ning imzosi (**laVOZilTli Va familiyasi**).
8. Muhr.

Dastlabki uch zaruriy qism blankda yoki to'rtburchak nuhrda aks ettirilgan bo'ladi.

Moliyaviy masalalarga oid ma'lumotnomalarga tashkilot bosh buxgalterining imzosi va mulri qo'yiladi.

“Sinkveyn” (5 qator) texnikasi

”1-qator — tushuncha - ot

2-qator —2 so’zdan iborat sifat

..-qator —3 so’zdan iborat fe’l

4-qator —4 so’zdan iborat munosabat

5-qator —1 so’zdan iborat sinonim

Xizmat ma’lumotnomasi

Xizmat ma’lumotnomasi — muassasa faoliyatiga doir voqea-hodisalarni rasmiy ravishda aks ettiradi va tasdiqlaydi, axborot xususiyatiga ega bo’lgan xilma-xil ma’lumotlarni o’z ichiga oladi, zarur hollarda esa raqamli jadvallar ko’rinishida tayyorlanadi. Xizmat ma’lumotnomasi o’z navbatida ikkiga — ichki xizmat va tashqi xizmat ma’lumotnomalariga bo’linadi.

Xizmat ma’lumotnomasida hujjatning nomi yozilmaydi. Ma’lumotnoma sanasi u imzolagan va yo’lлагan kuni qo’yiladi, chunki u chiqish hujjatlari daftarida qayd etiladi.

Xizmat ma’lumotnomasining zaruriy qismlari:

Hujjat jo’natiladigan yuqori idora yoki mansabdor shaxsning nomi (bosma ish qog’ozining yarmidan o’ng tomonga yoziladi).

Hujjat nomi (Ma’lumotnoma).

Ma’lumotnoma matniga sarlavha (xat boshidan yoziladi).

Asosiy matn (Ma’lumotnoma mazmuni).

Mansabdor shaxs (tuzuvchi yoki korxonah rahbari) imzOSi

7- topshiriq. Talabalar guruhining o’zlashtirish ko’rsatkichlari haqida ma’lumot tuzing.

8- topshiriq. Xizmat ma’lumotnomasi va shaxsiy ma’lumotnoma rekvizitlaridan foydalanib ma’lumotnomaga namtna yozing.

9- topshiriq. Venn diagrammasi asosida xizmat ma'lumotnomasining va shaxsiy ma'lumotnomaning o'xshash va farqli jihatlarini taqqoslang va tahlil qiling. F ikrlaringizni daftaringizga yozing.

10- topshiriq. So'z va birikmalami quyidagi savollarga javoblar tartibida joylashtiring.

Kim?	Qaycrda?	Kim bo'lib?	Nima qiladi?
-------------	-----------------	--------------------	---------------------

Tuman soliq nazorati idorasida. ishlaydi, Shuhrat Ibrohimov, iqtisodchi, o'qiydi, Farg'ona akademik litseyida, ikkinchi bosqich talabasi, "Sharq tongi" tikuvchilik fabrikasida, bosh muhandis, tadbirkor, Yunusobod savdo markazida, lavozimida. hisoblanadi, dorishunos bo'lib, 18-sonli dorixonada, Buxoro shahar To'qimachilar tumanidagi.

1-topsbiriq. Matni o'qing va reja tuzing. Tuzgan rejangiz asosida matni so'zlab bering.

Bayonnoma

Bayonnoma turli yig'ilish, kengash va boshqa tur anjumanlarning borishini, majlis qatnashchilari ining chiqishlari va ular qabul qilgan qarorlarni qayd qiltivclii rasmiy hujjatdir.

Bayonnoma doimiy ish ko'ruvchi organlarning yig'i-lishlarida doimiy kotiblari tomonidan tuziladi va rasmiy- lashtiriladi.

Vaqtinchalik ish ko'ruvchi organlar majlislarida esa yig'ilish jarayonida saylangan kotib aynan shu ishni bajaradi.

Bayonnomaning asosiy zaruriy qismlari:

- muassasa nomi.
- sarlavha (bamaslahat ish ko'ruvchi organ yoki yig'i-lishning nomi)
- hujjatning nomi (Bayonnoma).
- yig'ilish sanasi.
- shartli raqami.
- yig'ilish joyi.
- tasdiqlash ustxati (agar bayonnoma tasdiqlanishi zarur bo'lsa).
- yig'ilish raisi va kotibining familiyasi.
- qatnashchilar ro'yxati yoki soni;
- matn:

- 1) KUN TARTIBI;
- 2) ESHITILDI;
- 3) SO'ZGA CHIQQILAR;
- 4) QAROR QILINDI.

- ilovalar (agar ular mavjud bo'lsa)
- imzolar.

1-topshiriq. Soʻz va soʻz birikmalarining maʼnosini tushirib berish. Ular ishtirokida gaplar tuzing.

Majlis bayoni, eshitildi, soʻzga chiqdilar, qaror qilindi, qatnashdilar, muhokama qilindi, axborot berdi, maʼruza qildi. axborot tinglandi, fikr-mulohazalarini bildirdi, muhokamaga chiqdi.

3-topshiriq. Nuqtalar oʻrniga ilovadan mos soʻz va soʻz birikmalarini qoʻyib, koʻchiring.

Kun tartibi ..., majlis raisi ..., maʼruza yuzasidan ..., masala boʻyicha ..., qaror ijrosini nazorat qilish ..., navbatdagi masala, topshiriqni bajarish muddati. ..

Ilova: soʻzga chiqdi, belgilab berildi, asosiy ritaʼnu-achiga berildi, oʻqib eshittirildi, yukli boʻldi, savollar beriladi, qaytarib qabul qilindi, muhokama qilindi.

4-topshiriq. Guruhingizda oʻtkazilgan majlis bayonini tuzing.

Majlis bayonidan koʻchirma

Zaruriyat tufayli majlis davomida qabul qilingan qarorlardan koʻchirmalar rasmiylashtiriladi. Buyruqdan koʻchirma boʻlganidek, majlis bayonidan koʻchirma ham imzo bilan tasdiqlanadi.

Majlis bayonidan koʻchirma quyidagi rekvizitlardan iborat:

- tashkilot nomi;
- hujjat nomi (majlis bayonidan koʻchirma);
- majlis oʻtkazilgan sana;
- majlis bayoni tuzilgan joy;
- matn:

1) KUN TARTIBI;

2) ESHITILDI;

3) QAROR QILINDI;

- Majlis raisi va kotibining imzolari;

» Nusxa tasdiqlanganligi haqida belgi, muhr.

Baʼzan majlis bayonidan olingan koʻchirmada qatnashuvchilarning familiyasi yoki soni, shuningdek,

ko'rilgan

masala bo'yicha muhokamada ishtirok etganlar familiyalari ham ko'rsatib o'tiladi.

Bayyonning matn qisnidan faqat tashkilot yoki shaxsga yetkazilishi kerak bo'lgan qisnlargina olinadi, ya'ni, majlis bayonida ko'rsatilgan qaysi masala bo'yicha qaror so'ralsa, aynan shu masala alohida ko'chiriladi.

5- topshiriq. Quyidagi so'z va birikmalaming ma'nolarini izohlang va ular ishtirokida gaplar tuzing.

Axborot bermoq, bayonnoma, so'zga chiqmoq, so'z olmoq, so'z bermoq, ovoz bermoq, muhokama qilmoq, tavsiya etmoq, tayin- lamoq, tasdiqlamoq, muhokamada chiqmoq, faol qatnashmoq, liy'at saylamoq, zimmasiga yuklamoq, topshinnoq, ta'sis etmoq, qaror qilmoq, ma'ruza qilmoq, fikr-mulohaza bildirmoq.

6- topshiriq. Berilgan so'z va birikmalar yordamida majlis bayonining qaror qismini tayyorlang.

Eshitildi, so'zga chiqdi, qaror qilindi, topshirilsin, tasdiqlansin, yuklatilsin, bajarilsin, muhokama qilinsin, tayinlansin, tasdiqlansin, jonlantirilsin, ogohlantirilsin.

Hisobot

Hisobot muayyan vaqt uchun rejalashtirilgan ish yoki vazifa, topshiriqlarning bajarilishi, amaliy dolzarb ishlar, xizmat va iltniy safarlar yakuni haqida ma'lumot beruvchi h•jjat.

Hisobotda keltirilgan ma'lumotlar aniq, ishonarli bo'lishi kerak.

Hisobotda quyidagilarga e'tibor beriladi: nima mo' l- jallangan yoki topshirilgan edi, u qanday bajaribdi, nimalarga e'tibor berildi, qanday yetishmovchiliklar bo'ldi, ularni bfil- taraf etish uchun nimalar qilish kerak. Hisobot oxirida muayyan topshiriq bajarilmagan bo'lsa, uning sababi ko'rsatiladi, bu borada takliflar qayd etiladi. Rejalashtirilgan

ish haqidagi hisobotlar amalda keng qoʻllanadi. Bunday hisobotlar ish smenasi, hafta, oʻn kunlik, oy, choiak, yarim yillik, yil yakunlari boʻyicha tuziladi, ular davriy hisobotlar deb ataladi. Bunday hisobotlar rahbar organ yoki shaxs nomiga yoʻllanadi.

7-topshiriq. Berilgan iboralardan foydalanib, oʻquv amaliyotining hisobotini yozing.

(kiBning?) rahbari igida. (qayerda. qachondan qachongacha?), amaliyotda boʻldim, (kim tomonidan?) berilgan topshiriqlarni bajardim, (nimani?) oʻrgandim, (qaysi sohada?) tajriba orttirdim, (qanday?) malakalarni egalladim.

Hisobotning zaruriy qismlari:

1. Hisobot yoʻllanayotgan rahbar organ nomi yoki mansabdor shaxsning lavozimi, ismi va familiyasi.

2. Hujjatning sarlavhasi: hisobot qaysi davr uchun, qanday boʻlim yoki shaxs tomonidan berilyapti.

3. Hujjatning nomi (hisobot).

4. Hisobot matni.

5. Hisobot tuzuvchining lavozimi, ismi va familiyasi, ifhzo.

6. Sana.

7. Hisobotni tasdiqlovchi rahbar imzosi.

Xizmat safari va rahbarning muayyan topshirigʻini bajarish boʻyicha hisobotlar maʼlum davr ishlari boʻyicha hisobotdan qisman farq qiladi.

Hujjatning zaruriy qismlari:

1. Sarlavhasi: idora rahbarining lavozimi, ismi va ota ismining bosh harflari, familiyasi, kim tomonidan qanday topshiriq uchun hisobot berilyapti.

2. Hujjatning nomi (Hisobot).

3. Hisobot matni (“Sizning topshirig‘ingizga binoan” kabi iboralar bilan boshlanadi, topshiriq qanday bajarilganligi aniq ma’lumotlar bilan bayon qilinadi; xulosa yasaladi).

4. Ilovalar ko‘rsatiladi (ko‘p hollarda).

5. Hisobot beruvchining lavozimi, ismi va ota ismining bosh harflari, familiyasi, imzo.

6. Sana.

8- topshiriq. Quyidagi so‘z va so‘z birikmalarini qatnashtirib gaplar tuzing.

Hisobot, davr, topshiriq, vazifa, reja, rejalashtirilgan, xizmat safari, rahbarlik qilmoq, topshiriqqa binoan, rejaga asosan, buyruqqa binoan, muassasa o‘rari bilan, joriy yilda.

9- topshiriq. Hisobot matnidagi nuqtalar o‘rnini tegishli so‘z va qo‘shimchalar bilan to‘ldirib, matnni daflaringizga ko‘ehiring.

Sizning topshiriq... Binoan 10-15-sentyabr kunlari Buxoro shahrida xizmat safari... bo‘ldim. Bundan maqsad viloyat gazlashtirish idorasi... xo‘jalik... xususiy xonadonlarga gaz o‘tkaz... .. ellik kilometr (30 mm) truba yetkazib berish... shartnoma tuzish edi.

Shartnoma tuzildi. Unga... trubalar shu yil... 20-noyabriga... xo‘jaligimizga keltiriladi.

Ilova : 2019-yil 15-nyuyda fezi/... shartnoma nusxa...

10- topshiriq. O‘tkazilgan tadbir to‘g‘risida hisobot yozing. Hisobot yozishda nimalarga e’tibor berish lozim tushuntirib bering.

44- MAVZU. XIZMAT YOZISHMALARI. XATLAR.

1- topshiriq. O'qing va eslab qoling.

Xizmat yozishmalari muassasa faoliyatiga oid turli masalalari bilan bog'liq talab, iltimos, taklif, kafolat kabilar aks ettiriladi. Ularga telefonogrammalar, taki ifnomalar, xatlar, diplomatik yozishmalar, tijorat yozishmalari kiradi. X xizmat yozishmalarining eng ko'p tarqalgan qismi xatlardir.

Xatlar, vazirlik, idora, tashkilot va muassasalar orasida xizmat aloqalarini amalga oshiruvchi asosiy hujjat hisoblanadi. Ular vositasida turli ko'rsatmalar, so'rovlar, javoblar, tushuntirishlar, xabarlar, takliflar, iltimoslar, kafolatlar beriladi yoki qabul qilinadi. Bu hujjatlar umum lashtirilgan hotda xizmat xatlari deb yuritiladi. Bajaradigan vazifasiga ko'ra xizmat xatlari quyidagi turlarga bo'linadi:

- 1) javob xati talab qiliuvchi Xatlar (da'vo xat, so'rov xat, iltimos xat);
- 2) javob xatini talab qilmaydigan xatlar (ilova xat, tasdiq xat, eslatma xat, axborot xat, kafolat xat, farmoyish xat, taklif xat va boshqalar) ;

Shuningdek, mazmunida bir necha (kafolat berish, iltimos, eslatish) ma'no ifodalanadigan xatlar ham bor.

Xizmat xatlari asosan xatlar blanklariga, blank bo'lmagan hollarda oq qog'ozga yoziladi. Xat oddiy varaqqa yozilsa, uning yuqori chap burchagiga xatni jo'natayotgan muassasa nomi ko'rsatilgan to'rtburchak muhr qo'yiladi.

Xizmat xatlarining matnini uch qismga bo'lish mumkin. Birinchi (kirish) qismda xat bilan murojaat qilishga asos yoki sabab ko'rsatiladi. Ikkinchi qismda xatda qo'yilayotgan masalani hal qilish zarurligi asoslab beriladi. Uchinchi (xulosa) qismda xat yozishdan ko'zlangan asosiy maqsad bayon etiladi.

2- topshiriq. Guruhingizning obodonlashtirish ishidagi ishtiroki to'g'risida fakultet dekaniga xat yozing. Unga tegishli nom bering. Yaratgan matningizni xususiyatlarini sharhlang.

Xizmat xatlarining rekvizitlari

1. O'zbekiston Respublikasining gerbi.
2. Vazirlik, idora nomi.
3. Tashkilot nomi.
4. Bo'linma nomi.
5. Reyestr hujjatning xos raqami.
6. Tashkilotning xos raqami.
7. Pochta manzili, telefon va faks raqamlari, bankdagi hisob-raqami, elektron manzil.
8. Sana.
9. Shartli raqam (indeks).
10. Kelgan hujjatning shartli raqami.
11. Hujjatning kelish sanasi.
12. Hujjat jo'natiladigan manzil.
13. Munosabat belgisi (rezolyutsiya).
14. Nazorat haqida belgi.
15. Matn sarlavhasi (xatning qisqacha mazmuni).
16. Matn.
17. Ilovalar haqida belgi.
18. Imzo.
19. Rozilik belgisi (viza).
20. Kelishuv haqida belgi.
21. Bajaruvchi haqida belgi va uning telefon raqami.
22. Bajarilganlik haqida belgi.

3- topshiriq. Da'vo xatining asosiy zaruriy qismlaridan foydalanib da'vo xatiga namuna yozing.

So'rov xati. Iltimos xati. Javob xati.

So'rov xati- javob talab qiladigan bunday yozishmalarda ma'lumotlar hujjatlar yoki boshqa zarur narsalar so'ra)adi.

Birgina xatda turli masalalarga doir bir necha so‘rov aks etmasligi, unda bayon qilinayotgan masalalar aniq va ravshan ifodalanishi lozim. Faqat shu holdagina, yo‘llangan so‘rovga tez va mukammal javob olish mumkin. So‘rov xati, odatda, ikki asosiy qismdan- kirish va xulosadan iborat bo‘ladi.

Iltimos xati — muassasalar ma’lum bir ishni amalga oshirish yoki tugatish maqsadida boshqa muassasalarga rasmiy xat orqali iltimos qilishi mumkin. Iltimos xatlarining asosiy zaruriy qismlari:

1. Xât Oluvchi tashkilot va mansabdor shaxsnig nomi.
2. Matn.
3. Ilova (zarur bo‘lgan hollarda).

Ilova xat. Da’vo zoni. Talab xati.

Ilova xat — xatni qabul qilib oluvchilami jo‘natiladigan hujjatlar haqida yozma xabardor qilish uchun qo‘llanuvchi q isqacha xabar qog‘ozidir. Ilova xat ish yuritish da keng tarqalgan bo‘lib, shaHnoma loyihalarini, ziddiyatlar bayon- nomalarini, da’vo materiallarini jo‘natishda qo‘llaniladi.

Da’vo xati — ma’lum bir muassasaning boshqa bir idora yoki transport tashkilotlariga nisbatan talab va e’tirozlari bayon qilingan xatlardir. Da’yo xatlari tovar yetkazib berish, qurilish ishlari, ijara, yuk tashish va shu kabi bir qancha ishlar bo‘yicha tuzilgan shartnomalar bajarilmay qolganda, o‘z qonuniy huquqlarini va manfaatlarini himoya qilish maqsadida tuziladi. Da’vo xatlarida asosan shartnomaga ko‘ra o‘z zimmasiga olgan majburiyatini buzgan tomon yetkazgan zarami qoplash talab qilinadi. Odatda da’yo xatlari uch nusxada tayyorlanadi.

Da’vo xatlarining zaruriy qismlari:

1. Da’vo qiluvchli muassasa nomi va adresi.
2. Xatning yozilish sanasi va tartib raqami.

3. Da'voni qabul qiluvchi muassasa nomi va adresi.

4. Da'vo bahosi (qiymati).
5. Xat matni.
6. Ilovalar ro'yxati.
7. Mansabdor shaxslarning imzosi.

4-topshiriq. Savollarga javob bering.

1. Da'vo xatlari qanday maqsadlarda yoziladi?
2. Iltimos xati qanday zaruriy qismlardan tashkil topadi?
3. Kafolat xati bilan da'vo xatining zaruriy qismlari o'rtasidagi farqlarni izohlab bering.
4. Ilova xati qaysi holatlarda yoziladi?
5. Xizmat xatlarining qaysi turlari uchinchi shaxs tomonidan yoziladi?

Axborot xcff. Kafolat xati.

Axborot xati — ko'zlangan maqsad ma'tum tashkilot yoki shaxsni amalga oshirilayotgan tadbirdan xabardor qilishdir. Axborot xatlarining hajmi oddiy Ma'lumotnoma ko'rinishida bo'lib, bir jumladan to bir necha sahifagacha bo'lishi mumkin. Ba'zan axborot xatlardan ayrim tashkilotlar o'z faoliyatini targ'ib qilish maqsadida ham foydalanadi.

Kafolat xati — muayyan bir shart yoki va'dani tasdiqlash maqsadida tuziladi. Xatlarning bu turi, qoidaga ko'ra bajarilgan ish uchun haq to'lashda, ishning bajarilish muddati haqida, turar joy bilan ta'minlashda, ishga qabul qilishda, bajariladigan ishning sifati haqida kafolat berish uchun tayyorlanadi va tashkilot yoki alohida shaxslarga jo'natiladi.

Eslatma xati — jo'natilgan iltimos va so'rov xatlarida javob olinmasa, shuningdek, tuzilgan shartnomalar muddati buzil- ganda yoki unga amal qilinmagan hollarda eslatma **Xâtl**yuboriladi.

Mazkur xatlar mazmun jihatidan uncha katta bo'lmaydi. Ular mazmun va hajm jihatdan telegrammalarga yaqin turadi.

Odatda, eslatma xat bir yoki bir necha jumladan iborat bo'lib, kotib yoki referent tomonidan tasdiqlanadi.

s-topshiriq. Xatning matnini o'qing. Uning tushirib qoldirilgan rekvizitlarini to'ldiring. Xatning turini ayting.

Shuni eslatib o'tmoqchimizki, institumiz tomonidan 2019-yil 27-mayda tuzilgan 126-raqamli shartnomaning 2-bandiga binoan yilning birinchi yarmida talabalar shaharchasining bosh loyihasini tayyorlash kerak. Shunga ko'ra, loyihani tayyorlash ishlari qanday borayotganligi haqida bizni xabardor qilishingizni so'rayiz.iz.

6-topshiriq. Savollarga javob bering.

1. Tilxatdagi yozuvlarni nega o'chirish yoki tuzatish mumkin emas?
2. Tilxat notarial idoralarida tasdiqlanishi shart bo'lgan holatlarni izohlang.
3. Buyum yoki pul miqdori tilxatda qanday ko'rsatiladi?
4. Qaysi holatda tilxat matnida guvohlar ko'rsatiladi?

7-topshiriq. Gaplarda qanday fikr ifodalanganligini aniqlang, gaplarni ko'chirib, mazmuniga ko'ra qaysi xat turiga tegishli igini qavsda ko'rsating.

1. Anjuman da quyidagi masalalar ko'rib chiqildi. 2. Ushbu qo'lyozmalarni muhokama qilish va tegishli xulosa berish uchun yo'llaymiz. 3. Ma'ruzachilarni taklif etish, kutib olish va turar-joy bilan ta'minlashni institut ma'muriyati o'z zimmasiga oladi. 4. Mavjud buyurtmalami bajarishga ulgurnayotganligimiz sababli iltimosingizni bajara olmasligimizni ma'lum qilamiz. 5. Birlashma tajriba-sinov o'tkazish uchun barcha sharoitlarni yaratishga kafolat beradi. 6. Ilovani ushbu shartnomaning ajralmas qismi deb hisoblashingizni so'raymiz. 7. Ro'yxatda korsatilgan darsliklari yetkazib berish uchun tegishli nusxada buyurtmalar qabul qilinadi.

8- topshiriq. Quyidagi qurilmalar asosida gaplar tuzing.

Kim?

xabar yetkazadi

Kimga?

Kim?

qabul qiladi

Kimdan?

Qachon

yig'i lish bo'ladi

Nima?

Ki'

qatnashchi (tayyorgarlik ko'rishi)

Nima uchun?

shart

9- topshiriq. Xizmat xatlarining matnlarini tuzing.

MUSTAQIL ISHLASH UCHUN MATNLAR

O'ZBEK TILI

O'zbek tili - o'zbeklarning tili. Iltimos tilda so'zlashuvchilarning umumiy soni yigirma besh milliondan oshiq bo'lib, ularning asosiy qismini O'zbekistonda va unga chegaradosh bo'lgan mustaqil davlatlarda istiqomat qilib turgan o'zbek tilida so'zlashuvchi va o'zini o'zbek deb biluvchi aholi tashkil qiladi.

O'zbek tili 25 tildan iborat turkiy tillar oilasiga kiradi. Vâ so'zlashuvchilar soni jihatidan turk tili va ozarbayjon tilidan so'ng uchinchi o'rinda turadi. O'zbek tili eng qadimiy turkiy yozma tillardan biridir. Hozirgi o'rganilgan manbalarga ko'ra, u deyarli bir yarim ming yillik tarixga ega. Ammo o'zbek tilining asl tafiXI bundan ko'proq bo'lib, miloddan avvalgi asrlar qo'riga borib taqaladi. Bu masalalar nazariy va

metodologik jihatdan bir butUR

etib zamon darajasida yoritilmagan, faktik jihatdan ham to'la o'rganilmagan. O'zbek tilining tarixi, umuman, uning rivoji turkiy tillar tarixining tarkibiy qismi ekanligi nazariy-metodologik jihatdan keng va qiyosiy miqyosda ko'rib chiqilmagan. O'zbek tilining asrlar davomida fors-tojik tilining yaqin hamrohi bo'lganiigi va bu narsa ikkala tilning boyishiga hamda rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligi masalalari, arab tilining roli ham tilshunoslarning diqqat markazidan yetarli joy olganicha yo'q, chunki istibdod davrida bunday yo'nalishlar ma'qullanmas edi.

O'zbek tili jahondagi eng boy va rivojlangan tillardan biri. Bu tilning shakllanishida, ayniqsa, Alisher Navoiyning xizmati katta.

O'zbek tilining takomillashish jarayoni to'rt asosiy manbaning ishtirokida amalga oshgan:

a) asl turkiy tillar ta'siri;

b) fors-tojik tilining asrlar davomidagi har tomonlama ta'siri;

d) arab tilining o'rta asrlardagi Sharq fanlarining va islom dinining umumiy tili sifatida ta'siri;

e) XIX asrning ikkinchi yannidan boshlab Yevropa tillarining ta'siri. Ana shunday ko'p tomonlama ta'sir, o'zbek tilining gram- matik jihatdan mukammal va lug'aviy boy bo'lishini, fonetik jihatdan xushohang til sifatida shakllanishini ta min etdi.

O'zbek til i shevalarga boy tillardan biri hisoblanadi. Shevalar - umummilliy tilni boyitishning cheksiz manbaidir.

Hozirgi zamon o'zbek tili asosan uch ko'rinishga ega bo'lib, birinchidan, shevalardan, ikkinchidan, umummilliy adabiy tildan va uchinchidan, ularning qorishmasi bo'lmish kundalik jonli muloqot tilidan tashkil topgan.

Hotn yuzasidantopsltiriqlar:

J-topshiriq.

a) matnni o'qing.

b) matnni kichik qismlarga ajratib reja tuzing.

d) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.

e) o‘zbek tili tarixi haqida qo‘shimcha ma‘lumotlar to‘plab taqdimot tayyorlang.

2- *topshiriq*. Quyidagi tayanch so‘z va iboralarning ma‘nosini izohlang.

Til, istiqomat, turkiy tillar oilasi, so‘zlashuvchilar, tarix, nazar iy-metodologik, fors-tojik tili, sheva, grammatika, lug‘aviy boy bo‘lish, fonetik jihatdan xushohang.

URF-ODAT VA RASM-RUSUMLAR

Urf-odat va rasm-rusumlar - kishilar turmushiga singib ketgan, doim takrorlanib turadigan xatti-harakat, ko‘pchilik tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalari va ko‘nikmalar (masalan, o‘zbeklarda kichiklaming katlalarga salom berishi, erta turib uy-hovlini supurib-sidirib, tartibga keltirib qo‘yish, mehmonlai‘ga alohida hurmatda bo‘lish, bayram arafasida betob, oj iz va qiy-nalnganlardan xabar olish, yordamga muhtojlarga hasharga borish Val shu kabilar).

Urf-odat va rasm-rusumlar bir-bir lariga juda yaqindan bog‘-liqdir, biri-ikkinchisining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bugungi kunda ajdodlarimiz tomonidan qoldirilgan rasm-rusum va urf-odatlarl hâfi tomonlama tiklash va rivojlantirish, ularni yosh av lodni tarbiya-lashda samarali ravishda qo‘llash kengayib bormoqda.

Urf-odat va rasm-rusumlar har bir millat va elatning tarixi, turmush tarzi va boshqa omillar ta'sirida o‘ziga xos raVishda shakllanadi. Ular millat yoki elatning o‘ziga xos qiyofasini belgilovchi xususiyatlaridan biridir. O‘zbeklarda, masalan, quda-chilik nihoyatda katta e'tibomi talab qiladi. “Kuyovni payg‘am-barlar siylagan”, deyiladi va shunga yarasha kuyovga hurmat-eh-tirom bildiriladi. O‘tmishda ota o‘z qizi kelin bo‘lib tushgan mahalladan otdan tushib, piyoda o‘tgan. “Beshik to‘yi” eskilk sarqiti, deb taqiqlangan edi. Holbuki, endilikda beshikning diqqatga sazovor kashfiyotlardan biri ekanligi ma'lum bo‘lmoqda. Shunday urf-odat va rasm-rusumlar ko‘p. Ular milliy an'analar, milliy til va

milliy ruh bilan bir qatorda mi Iliy mustaqillik ma'naviyati va mada- niyatining muhim qirrasini tashkil qiladi.

Urf-odat va rasm-rusumlar har bir millatda o'ziga xos tizimni tashkil qiladi, millat tomonidan turmush tarzining zaruriy shaw i deb qabul qilinadi. Urf-odat va rasm-rusumlarga befarq kishi o'zini o'z millatidan uzoqlashtiribuzib qo'yadi. Urf-odat va rasm-rtisumlarga hurmat o'z millatiga hurmatning tarkibiy qismidir. Ko'pmillatli davlatda o z millatining rasm-rusum, urf-odatlariga rioya qilish boshqa mi Hatlar bilan bo' lgan do'stlik va totuvlik munosabatlariga putur yetkazmasl igi kerak.

3Yotn) uzasi<lan

Iopshiriqlar• J-topshiriq.

a) matnni o'q'ing.

b) malnni kichik qism larga ajratib reja tuzing, reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.

d) o'z millatingizga xos urf-odat va rasm-rusumlar haqida ma'lumot to'plang.

e) o'zbek urf-odat va rasm-rusum lari haqida taqdimot tay- yorlang.

2-to ishiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Xulq-atvor qoidalari, ko'nikmalar. bayram, betob, muhtoj, ajdod, avlod, turmush tarzi, qudachilik,o'tmishda, eski lik sarqiti, befarq kishi, totuvlik munosabatlari, shart.

HAYIT

Hayit qadimiy diniy bayram bo'lib, uning tarkibiga kirgan ko'pgina marosimlar islom dan oldin ham xalq taomilida bo' lgan. Islom ularni unumlashtirib, o'z qonunlarini qo'shib, hayit bay- ramlarining umrini uzaytirgan.

Hayitning ikki xili mavjud bo'lib, xalqimiz bu bayramlarga azaldan amal qilib keladi. Birinchisi - Qurbon hayiti katta hayit

hisoblanadi. Uning oldidan 2 kun qolganda, arafa kunlari nishonlanadi. Yolgʻon at afa, bir kun qolganda chin arafa, uchinchi kun esa Hayit bayram qilinadi. Yolgʻon va chin arafa kunlari har bir xonadonda is chiqarilib, chalpak, boʻgʻirsoq, talqon, palov qilinadi. Qoʻshnilar bir-birlarini Hayit bilan muborakbod etib, xonadonlarga pishiriqlar chiqaradilar. Bolalar va oʻsmirlar chopqillab yaqin-uzoq xonadon, qarindosh-urugʻlarni yoʻqlashga borib keladilar.

Matn yuzusifun topshiriqlar:

1- topshii iq.

a) matnni oʻqing.

b) matnni rus tiliga tarjima qiling.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch soʻz va iboralarning maʼnosini izohlang.

Marosimlar, dilliy bayram, hayit bayramlari, arafa kunlari, chalpak, boʻgʻirsoq, talqon, palov, qarindosh-urugʻlar, qoʻshnilar.

MILLIY MADANIY MARKAZLAR

Milliy madaniy markazlar - Oʻzbekistonda istiqomat qilib turgan barcha millatlar, elatlarning madaniyat, rna'naviyat, milliy urf-odatlar va an'analar sohasidagi oʻzlariga xos talab va ehtiyojlarini qondirish, shu tariqa ularning Oʻzbekiston miqyosida yanada mustahkamroq jipslashtirishga xizmat qiluvchi ijtimoiy-ixtiyoriy tashkilotlar.

1989-yilda milliy madaniy markazlarning soni 12ta boʻlsa, 1997-yilning oxirida ular 90, hozir esa 130dan oshdi, shu jumladan rus, ukrain, koreys, gruzin, qozoq, qirgʻiz, tatar, tojik, mahalliy yahudiylar, arman, ozarbayjon, polyak, nemis va boshqa milliy madaniy markazlari faol ish olib bormoqdalar.

Milliy madaniy markazlarning asosiy vazifalari uch yoʻnalishga ega:

1) har bir millatning tili, madaniyati, urf-odatlari va rasm-rusumlarini tiklash, tarixiy Vatan bilan aloqa va munosabatlarni

jonlantirish, milliy his-tuyg'ularning namoyon bo'lishiga keng yo'l ochish;

2) mustaqil O'zbekistonni o'zining haqiqiy Vatani deb bilish va unga beminnat hamda sadoqat bilan xizmat qilish;

3) Vatan bilan mushtarak hayot kechirish, uning madaniyati, tarixi va tilini o'rganish, mustaqil davlatga nomi berilgan millat bilan do'stlikda, hamkorlikda va totuvlikda yashash. Ana shu uch yo'nalishda olib borilayotgan ishlar yil sayin yangidan-yangi shakllarda, turlarda, yo'nalishlarda rang-barang bo'lib bormoqda, shu jumladan:

- o'z milliy tarixini, madaniyatini, tilini, urf-odatlarini o'rganish to'garaklari ishlamoqda;

- O'zbekiston tarixini, madaniyatini va tilini o'rganish to'garaklari faoliyat ko'rsatmoqda;

- milliy musiqa, raqs va hunar to'garaklari o'z ishini kengaytirmoqda;

- milliy bayram kunlariga bag'ishlab tadbirlar o'tkazilmoqda, festivallar tashkil qilinmoqda;

- tarixiy Vatanning rassomlari, yozuvchilari, shoirlari, baxshilari, madaniyat va siyosat arboblari bag'ishlangan ko'rgazmalar tashkil qilinmoqda;

- tarixiy Vatandan kelgan siyosiy arboblardan va madaniyat namoyandalari bilan uchrashuvlar o'tkazilmoqda va hokazo.

Milliy madaniy markazlar O'zbekiston mustaqilligini mustahkam lashga katta hissa qo'shmoqdalar. Ular haqiqiy erkinlik va ozodlik asosida ish olib borib, o'z Vatani O'zbekistonga va o'zbek xalqiga bo'lgan muhabbat va hurmatlarini o'z faoliyatlari orqali namoyon qilmoqdalar.

Hatn yuzasidan topshiriqlar:

1-topshiriq.

a) matnning o'qini.

b) matnning kichik qismlariga ajratib reja tuzing.

d) reja asosida matn mazmunini soʻzlab bering.

e) o'zbek tiliga xos undosh tovushlarni aniqlang va ular talaffuziga e'tibor bering.

2- *topshiriq*. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Istiqomat, talab va ehtiyojlar, jipslashtirish, ijtimoiy-ixtiyoriy, milliy madaniy markazlar, munosabat, his-tuyg'ular, beminnat, sadoqat, hamkorlik, totuvlik, to'garak, festival, siyosiy arboblar, faoliyat, namoyon.

O'ZBEKIS"FON AYOLLARI

O'zbekistonda ayollar masalasi davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Mamlakatimiz Prezidenti tomonidan 1998-yilning "Oila yili", 1999-yilning "Ayollar yili", 2000-yilning "Sog'lom avlod yili", 2001-yilning "Onalar va bolalar yili" deb e'lon qilinishi buning isbotidir.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida aholining 50.3 %ni, faol mehnat resurslarining 45,1 %ni ayollar tashkil etadi. Ularning 42 %i ishlab chiqarish jarayoniga jalb qilingan, oliy va o'rta ITLXStS ma'lumotli mutaxassislaming har ikkinchisi ayoldir. Homiy xodimlarning 37%, jumladan, fan doktorlarining 11%, fan nomzodlarining 26% xotin-qizlardan iborat, 11 ayol akademik etib saylangan. ShU narsa ham diqqatga sazovorki, Oliy majlis mehnat va aholini ijtimoiy himoya qilish Qo'mitasining raisi, Oliy Majlisning inson huquqlarini himoya qilish va shahar hokimining inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha vakili, shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimining o'rinbosarlari, xotin-qizlar qo'mitalarining raislari - ayollardir.

Oliy majlis deputatlaridan Senatda 15tasi ayol, QonunChillk palatasida 2ltasi, rahbar xodimlarning 24,4% ayollar, oliy rahbar-doiralarda ayollar 13,7 %ni tashkil qiladi. O'zbekiston parlamentida deputatlarning 16% ayollar, holbuki Italiyada - 14%, Fransiya va AQSHda - 10%. Hozir Respublikada 20 mingga yaqin tadbii kof ayol faoliyat ko'rsatmoqda. Mustaqillik yillarida O'zbekiston

Respublikasi terma komandasida sportning 29 turi bo'yicha 539ta xotin-qiz xalqaro musobaqalarda sovrinlar olib, davlatimizni dunyoga tanitmoqda.

Respublika Oliy Majlisining 14-sessiyasida "Xotin-qizlarga qo'shimcha imtiyozlar to'g'risida"gi qonun qabul qilinib, ushbu qonunda davlat va ijtimoiy sug'urtasidan o'tkazilishi lozim bo'lgan ishlarda kamida yigirma yillik ish stajiga bo'lgan ayollarga 54 yoshga to'lganda yoshga doir pensiyaga chiqish huquqi berilish nazarda tutilgan. 54 yoshida pensiyaga chiqish huquqi ayolning o'z istagi bo'lgan taqdirdagina amalga oshiriladi.

Fan, adabiyot, san'at, madaniyat sohasida ijodiy ish qilayotgan 25 yoshgacha bo'lgan iqtidorli xotin-qizlarimizga Zulfiya nomidagi Davlat mukofoti ta'sis etilgan.

Ayollar manfaatlari bilan shug'ullanayotgan nodavlat tashkilotlarning soni o'sib, bunday tashkilotlar qatoriga O'zbekiston Xotin-qizlar qo'mitasi, Tadbirkor Ayollar Uyushmasi, "Ayol liderlar" markazi, "Ayol va jamiyat" instituti va "Sog'lom avlod uchun" hamda "Ekosan" jamg'armalari kiradi.

Shunday qilib, mustaqillik yillari O'zbekiston ayollarining ijtimoiy holatida jiddiy ijobiy siljishlar sodir bo'ldi: ularning 98.5% O'zbekistonda o'tkazilayotgan islohotlarni ijobiy baholaydilar, qiyinchiliklarni tushunadilar, istiqbollari porloq ekaniga to'la ishonadilar.

Matn yuzasidan topshiriqlar:

1- topshiriq.

- a) matnni o'qing.
- b) matnni kichik qismlarga ajratib reja tuzing.
- d) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.
- e) tarjima qiling.

-ropsfiiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

ayollar, davlat siyosati, mehnat resurslari, ishlab chiqarish, ilmiy xodim, fan doktori, fan nomzodi, akademik, ijtimoiy himoya, inson

huquqlari, vakil, xotin-qizlar qo‘mitasi, ijtimoiy sug‘urta, ish staji, siljish.

XALQARO TASHKILOTLAR

Xalqaro tashkilotlar - mustaqil davlatlar yoki milliy jamiyatlar (assotsiatsiyalar)ning, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy maqsadlarga eri- shishi uchun tuzilgan birlashmalar, mamlakatlar o‘rtasida har tomonlama hamkorlik qilishning eng muhim turlaridan biri.

Xalqaro tashkilotlarni tuzish har'akatlari qadim zamonlardan beri ma'lum. Lekin, hozirgi zamon xalqaro tashkilotlarini tuzish XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlangan. Ayniqsa, Ikkinchi jahon urushidan so‘ng bu tashkilotlar keng rivoj lana boshladi. Xalqaro tashkilotlarning umumiy xususiyati shundan iboratki, ularning vazifalari va faoliyati har bir davlat chegarasidan chetga chiqadi. Xalqaro tashkilotlar davlatlararo va jamoat birlashmalariga bo‘linadi. Davlatlararo birlashmalar bevosita norma yaratish funksiyasiga ega. Chunki ular davlatlar - xalqaro huquqning asosiy subyektlari tomonidan tashkil etilgan. Ular o‘z o‘rnida tashkilotlar va oqimlarga bo‘linadi (masalan, “Qo‘shilmaslik” oqimi yoki “77 lar” guruhi).

Birlashgan Millatlar Tashkiloti tenninologiyasida davlatlararo tashkilotlar «xalqaro hukumatlararo tashkilotlar» deb ataladi. Keyin- gilaming davlatlararo tashkilotlardan farq i shundan iboratki, UlâF doimiy shtab-kvartiraga, xalqaro fuqaroviy xizmatga, o‘z budjeti•ga ega hamda bunga a'zo davlatlar xalqaro huquq subyektlari hisOb- lanadi. shuningdek, o‘z vakolati doirasida xalqaro shartnomalar tuzishi, zimmasiga majburiyatlar olishi mumkin.

Hozirgi kunda jahonda 350 dan ortiq hukumatlararo tashkilotlar mavjud. Hududiy jihatdan ular universal va mintaqasi , Q&ft- nashchilar soniga ko‘ra ko‘p tomonlama va ikki tomonlama (masalan, MDH davlatlari o‘rtasidagi o‘zaro xavfsizlik shart- nomasi), kompetensiyasiga ko‘ra (Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti va BMT), faoliyat sohasiga ko‘ra (siyosiy,

iqtisodiy) va a'ZOlĭk xususiyatiga ko'ra ochiq va yopiq tashkilotlarga bo'linadi. Xalqaro

huquq qoidalari bo'yicha hukumatlararo tashkilotlar hamda musohabadagi mansabdor shaxslar diplomatlardek imtiyoz va immunitetlarga egalar. Hukumatlararo tashkilotlarning xalqaro huquqda o'rni shundan iboratki, ular Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda mojarolarni tinch yo'l bilan hal qilish vositalari bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbekiston o'z mustaqilligini e'lon qilgandan so'ng 50 dan ortiq jahonning eng nufuzli tashkilotlariga a'zo bo'ldi. Bu - BMT, YIJNESKO, Yevropada Havfsizlik va hamkorlik tashkiloti, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Xalqaro moliya korporatsiyasi, Xalqaro mehnat tashkiloti, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti va boshqa xalqaro, mintaqaviy tashkilotlar hamda assotsiatsiyalardir.

Mustaqil davlat xalqaro tashkilotlarda qanchalik keng qatnashsa, u xalqaro hamjamiyatga shu darajada keng kirib boradi, jahonda tinchlik, osoyishtalik, o'zaro hamkorlik uchun kurashda tegishli darajada faol qatnasha oladi, insoniyat taraqqiyotida qo'shayotgan o'z ulushini yanada oshirib boradi, jahonning rivojlangan davlatlari bilan tobora yaqinlashadi. ularning fan, texnika va texnologiya sohasidagi yangiliklarini samaraliroq qabul qilib oladi. Shu nuqtai nazardan mustaqil O'zbekistonning xalqaro tashkilotlar bilan o'z aloqalarini yil sayin kengaytirish i juda katta ahamiyatga egadir.

Xalqaro tashkilotlarda faol qatnashish - mustaqil O'zbekistonni jahon miqyosida tanitishning, uning xalqaro mavqeini oshirishning muhim va samarali yo'lidir. Buning uchun xalqaro tashkilotlar darajasida fikr yuritib, xalqaro tillarda erkin so'zlab. Vatanimizni ulug'lay oladigan farzandlarimiz qatorini kengaytirishimiz lozim.

Mutiri ruzusidari topshiriqlar:

1- topshiriq.

- a) matnni o'qing, reja tuzing.
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.
- d) matnni tarjima qiling.
- e) O'zbekistonning xalqaro aloqalari mavzusida klaster tuzing.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch soʻz va iboralarning maʼnosini izohlang.

Milliy jamiyatlar, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, vazifa, faoliyat, funksiya, subyekt, shtab-kvartira, xalqaro fʼtqaroviy xizmat, hU- kutnatlarai o, nufuzli, samarali, mavqe, mintaqaviy tashkilotlar, rivojlangan davlatlar.

AL-FARGʻONIY

Al-Fargʻoniy Ahmad ibn Muhammad (Fargʻona vodiysida tugʻilgan, taxminan 861- yili (baʼzi maʼlumotlarda 865-yili)vafot etgan, tavallud sanasi esa aniq emas) Al-Xorazmiy bilan bir vaqtda Bagʻdoddagi “Bayt-ul hikma” ilmiy markazida ilmiy ishlar bilan shugʻullangan. Kitoblari oʻrta asrlarda Yevropa universitetlarida astronomiyadan asosiy daʼslik va qoʻllanma hisoblanib, muallifning ism-nasabi “al-Fargʻoniy”ni lotinchasiga “Alfraganus” deb ataganlar. Al-Fargʻoniy “Alfraganus” nomi bilan dunyoda mashhur va maʼlumdir.

Al-Fargʻoniyni asosan oltita kitobi jahon boʻylab tarqalgan:

1) “.kitob IŞ usul ilm an-Nujum”. Bu risolaning asi qoʻlyozmalari matni bir xil boʻlib, besh xil nom ostida saqlanib kelmoqda. Chunonchi, “Almajisti”ga bagʻishlangan astronomik risola, “Falak sferalari sababiyati”, “Ayama-jisti” (Almagest), “Ilin al-haya” (Astronomiya ilmi). Bu qoʻlyozmalar Angliya, Fransiya, AQSH, Marokash, Misr va Rossiya kutubxonalarida saqlanib kelinmoqda. Asar 1145 yili va 1175 yili lotin tiliga tarjima qilingan, chunki oʻsha davrda lotin tili Yevropa mamlakatlarida mushtarak fan tili hisoblangan, har bir diqqatga sazovor yirik ilmiy asar shu tilda chop etilgan, lotin tili orqali butun fan olamiga tarqalgan va maʼlum boʻlgan. Asar 1193, 1533, 1590 va 1910-yillarda atoqli olimlar va noshirlar rahbarligida Yevropaning turli mamlakatlarida chop etilgan.

2) “Al-Fargʻoniy jadvallari” (qoʻlyozmasi Hindistonda saqlanmoqda).

3) “Oy Yerning ustida va ostida bo‘lganida vaqtni aniqlash risolasi” (qo‘lyozinasi Qohirada saqlanmoqda).

4) “Usturlob bilan amal qilish haqidagi kitob” (qo‘lyozmasi 13indistonda saqlanmoqda).

5) “Yetti iqlim hisobi” (qo‘lyozinasi Germaniyada saqlanmoqda).

6) “Usturlob yasash haqidaga kitob” (qo‘lyozma nusxalari Fransiya yoki Germaniyada topilishi mumkin, chunki 1919-yilda asarni Eydemannemis tilida nashr etgan).

Samoviy jismlar harakatini Nyuton va Laplas massa harakatining dinamikasi shaklida, Kepler esa geometriya ikki yo‘lida bayon etgan bo‘lsa, al-Farg‘oniy ulardan bir necha asr avvalroq jadvallar qonuniyati shaklida izohlagan. Jadvalning fazilati va imtiyozining uning jonli mushohadaga ochiq ekanligidir.

Stereografik proeksiyalar nazariyasining kashfiyotchisi ham al-Farg‘oniydir. Quyosh, Osh, sayyoralar va yulduzlarning, binobarin, umuman osmonning bo‘lajak manzarasini bilish uchun geometrikinematik usul astronomiya fanining umumiy usuli sifatida qabul qilib olingan bo‘lsa, jahon munajjimlik fanining bunday umummaxrajga kelishi da al-Farg‘oniy topgan va asoslagan usturlob (Yevropachasiga - astrolyabiya) asbobining ahamiyati katta bo‘lgan.

Matn yuzasidan topshiriqlar:

1-topshiriq.

a) matnni o‘qing, reja tuzing.

b) reja asosida matn mazmunini so‘zlab bering.

d) o‘zbek allomalaridan yana kimlarni bilasiz?

e) jahon sivilizatsiyasiga o‘z hissasini qo‘shgan o‘zbek olimlari haqida taqdimot tayyorlang.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch so‘z va iboralarning ma‘nosini izohlang.

Tavallud, ilmiy markaz, ilmiy ishlar, astronomiya, darslik, qo‘llanma, dunyo, mashhur, risola, qo‘lyozma, kutubxona, lotin tili, olim, noshir, jadval, munajjimlik.

SENAT

Senat (lotincha senatus, senex soʻzidan “yoshi ulugʻ, hayotni koʻrgan, tajribali” degan i) - jahon ijtimoiy-siyosiy tarixida qadimdan maʼlum muhim tushuncha. Miloddan avvalgi Rim davlatida urugʻlar oqsoqollarining Kengashi “Senat” deb atalgan. Bu davlatda respublika tiximi oʻrnatilgandan soʻng hokimiyatning oliy organi “Senat” deb atalgan. Tarixdan Afina senati, Sparta senati, Venetsiya senatlari maʼlum, Rossiyada 1711-1917-yillarda Senat hukumatning oliy organlaridan biri boʻlgan. Hozirgi davrda AQSH, Fransiya, Italiya kabi qator davlatlarda qonun chiqaruvchi oliy organ ikki palatasining biri.

U yoki bu davlatda senatning mavjudligi konkret vaziyatga bogʻliq. Ammo, hokimiyat tizimida Senatning tashkil qilinishi har bir vaziyatda ham demokratiyaning, xalq hokimiyatining rivojlanish alohatidir, chunki qonunlar loyihalarning toʻlaroq muhokama etilishini, joylardagi fikr-mulohazalarni mukammalroq inobatga olish imkonini yaratadi, demokratiya tushunchasining mohiyatini kengroq va chuqurroq yoyilishiga xizmat qiladi.

Mustaqil Oʻzbekiston Respublikasi ana shu omilla bilan inobatga olib va oʻzining 1991-2003-yillardagi tarixiy tajribasiga suyanib, davlat oliy hokimiyat tizimida Senat tashkil qilish toʻgʻrisida Qonun qabul qildi. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining yuqori palatasi - Senat aʼzolari, yaʼni senatorlar, Qoraqalpogʻiston Joʻqorgʻi Kengesi, viloyatlar, shaharlar va tumanlar davlat hokimiyati vakillik organlari deputatlari qatoridan yashirin ovoz berish yoʻli bilan har biridan olti kishidan saylanadi; oʻn oltitasi esa Respublika serqirra hayotida faot qatnashib turgan tajribali va obroʻli hlgarolar Oʻzbekiston Prezidenti tomonidan tayinlanadi. Senat oʻz faoliyatida Oʻzbekiston Konstitutsiyasiga, Oliy Majlisning Senat toʻgʻrisidagi Qonuniga va boshqa qonunlarga suyanadi. Vakolat muddati - besh yil. Senatga yigirma besh yoshdan va Oʻzbekistonda besh yil muqim yashab turgan fuqaro saylanishi mumkin. Senat ma, lislari yiligaeng kamida uch marta oʻtkaziladi. Senat va Qonunchilik palatasi muno-

sabatlari maxsus qonun va qoidalar asosida belgilanadi, shu jumladan ular qo'shma qaror qabul qilishi mumkin. Qonunchilik palatasi ma'qullagan qonun Senatga uzatiladi va vaziyat talab qilganda Senat bu qarorni qayta ko'rishga Qonunchilik palatasiga yuborishi mumkin. Qonunda ko'rsatilgan ma'lum vaziyatlarda O'zbekiston Prezidenti Senatni tarqatib yuborishi mumkin.

Mustaqil O'zbekiston Respublikasi Senati o'zining samarali faoliyatini boshlab yubordi. U demokratik jamiyat va huquqiy davlat xizmatida.

Matn yuzasidagi topshiriqlar:

1-topshiriq.

- a) matnni o'qing, reja tuzing.
- b) reja asosida matn riazinunini so'zlab bering.
- d) matnni rus tiliga tarjima qiling.
- e) O'zbekiston Respiiblikasi boshqaruv tizimi haqida taqdimot tayyorlang.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning rna'fiosih i izohlang.

Urug'lar, oqsoqollar, hokimiyat, oliy organ, qonun chiqarUVChi, xalq hokimiyati, fikr-mulohazalar, viloyatlar, shahar, tuman, dâV lât hokimiyati, vakillik organla'i, deputat, fuqaro, Senat, Qonunchilik palatasi, demokratik jamiyat, huquqiy davlat.

PARLAMENT

Parlament (fransuzcha "parler" - so'zlamog; Parlament - rasmiy so'zlashish joyi, notiqlik koshonasi, suxandonxona) - Davlatning Qonun chiqaruvchi oliy organi.

Parlament birinchi bor XII asrda Angliyada davlat hokimiyatining vakillik organi sifatida vujudga kelib, XVII-X VIII asrlarda boshqa mamlakatlarga yoyildi. Parlament davlatdâg i konkret vaziyatga qarab bir palatali yoki iitk. i palatali bo'lishi mumkin. Parlament Fransiyada Senat va Milliy assambleyadan,

Anʻsʻyada Lordlar palatasi va Jamoalar palatasidan, AQSI4da Senat va Vakillar palatasidan, Rossiyada Federasiya Kengashi va Davlat Dumasidan, Oʻzbekistonda esa Senat va Qonunchi'lik palatasi dan iborat.

Mustaqil Oʻzbekistonning parlamenti ikki palatali boʻ lib, Oliy Majlis deb ataladi.

Parlament qonun chiqaruvchi hokimiyatni amalga oshiradi. U qonun boʻyicha belgilangan sondagi deputatlardan iborat boʻ lib, hududiy saylov okruglari bo'yicha, odatda, ko'ppartiyaviylik asosida, belgilangan yoshga to'lgan fuqarolardan saylanadi.

Parlament davlat, siyosat, xo'jalik, ijtimoiy-madaniy hayotning eng muhim masalalarini hal qilish huquqiga ega. U o'z faoliyatida, erkin muhokama qilish va oshkora hal etish, qonunchilik, fuqarolarni davlat va jamoat ishlariga jalb qilish, jamoatchilik fikrini doimo hisobga olish qoidalari asoslanadi.

Parlament vakolatiga mamlakat Konstitutsiyasini qabul qilish, unga o'zgartirishlar, qo'shimchalar kiritish, ichki va tashqi siyosatning asosiy yo'nalishlarini belgilash, strategik davlat dasturini, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi, sud hokimiyati tizimining vakolatlarini aniqlash, davlat tarkibiga yangi hududlarni qabul qilish yoki ularni davlat tarkibidan chiqarish haqidagi qarorlarni tasdiqlash, boj, valyuta va kredit ishlarini qonun yo'li bilan tartibga solish, ma'muriy-hududiy tuzilish masalalarini tartibga solish, respublika chegaralarini o'zgartirish, davlat byudjetini qabul qilish, uni Rg ijrosini nazorat qilish va boshqa vakolatlarni amalga oshirish kiradi.

Mustaqil Oʻzbekiston Davlati parlamentining faoliyati uning yangi, insonparvar, demokratik jamiyat qurish manfaatlari yo'lida xizmat qilayotganidan dalolat berib turibdi.

Matn yuzasidan topstiriqlar:

1- topshiriq.

- a) matnni o'qing, reja tuzing.
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.
- d) Oliy Majlis haqida batafsil ma'lumot to'plang.

e) O'zbekiston Davlati parlamentini Venn diagrammasi orqali Fransiya, Angliya, AQSH, Rossiya Parlamentlari bilan solishtiring.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch soʻz va iboralarning maʼnosini izohlang.

Oliy organ, vakillik organi, palata, M illiy assambleya, Fede- ratsiya Kengashi, Oliy Majlis, deputat, saylov okruglari, jamoat- chilik fikri, vakolat, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi, sud hokimiyati, boj, valyuta, davlat budjeti.

SIVILIZATSIYA

Sivilizatsiya (lotincha “sivilis” - fuqaroviy, ijtimoiy, yaʼni harbiylar va dindorlar hukmronligisiz) - jamiyatning oʻz taraqqiyoti jarayonida yaratgan moddiy va maʼnaviy boyliklarining hamda ularni yanada koʻpaytirib takomillashtirib borish usullarining majmui.

Sivilizatsiya insoniyat tarixidagi uch katta tarixiy davming (yovvoyilik, vahshiylik va sivilizatsiya) oxirgisi boʻlib, u yozuv ixtiro etilishidan, yaʼni bundan 5-6 ming yil muqaddam boshlano.di. Yozuv olamda yagona tafakkur egasi boʻlinish inson ishlab chiqaradigan, uning tarixiy tajribasini mujassamlashtiradigan va kelajagini rejalashtiradigan mahsulotni, yaʼni fikrni moddiy- lashtirish imkonini berib, jamiyat tarixida yangi davrni ochdi va uning rivojlanishini har asr sayin tezlashtirib boraverdi. Hozirgi zamon umumjahon sivilizatsiyasi XVI-XX asrlar davomida bozor munosabatlari va iqtisodiyotining tez surʼatlar bilan jahon boʻylab tarqalishi, shu asosda qitʼalar, mintaqalar, mamlakatlar va xalqdar orasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalar yuzaga kelishi va rivojlanishi natijasida shakllandi. Umumjahon sivilizatsiyasi butun insoniyatga tegishli umumxislatlardan va shu bilan bir qatorda, har bir qitʼa, mintaq va xalqning oʻziga xos xususiyatlari dan tashkil topadi. Sivilizatsiya ayrim hududiy, bir-biri bilan bogʻlanmagan sivilizatsiya maskanlari yoki oʻchoqlari sifatida shakllana boshlab (masalan, Qadimgi Misr sivilizatsiyasi, qadimiy hind sivilizatsiyasi,

O'rtayer dengizi sivil izatsiyasi, Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi va hokazo), bozor munosabatlari va iqtisodiyoti hukmronligi davrida (XVI-XX asrlar) umumjahon sivilizatsiyasiga aylandi.

Sivilizatsiya so'zi lotincha bo'lib, "harbiylarsiz va ruhoniylarsiz jamiyat"ni bildiradi, ma'rifatparvarlar rahnamoligidan hayot, urush-siz mutaassib ruhoniylar ta'siridan ozod jamiyat uchun XVI asrdan boshlab olib borilgan kurash jarayonida fanga va madaniyatga kirdi. Sivilizatsiyaning tarixi urushlar va diniy jaholatparastlikka qarshi, dunyoviy jamiyat uchun kurash tarixidir. XX asrning ikkinchi yarmiga kelib, ilg'or fan, texnika va texnologiya asosida ish ko'rib, o'zlarida demokratik, insonparvar jameiyat va huquqiy davlat qurgan mamlakatlarga haqiqiy sivilizatsiya yo'liga chiqmoqdalar. Sivilizatsiya insoniyat taraqqiyotining mahsuli va ayni vaqtda zaminidir. U insoniyat jamiyatining nihoyatda nozik holati bo'lib, vaqt jihatidan besh mili ion yillik insoniyat tarixining bor-yo'g'i 0,1 foizini tashkil qiladi, ya'ni insoniyat o'zining bosib o'tgan yo'lining 99,9 foizi davomida yovvoyilik va vahshiylik darajasida hayot kechirgan.

Mustaqil O'zbekistonning maqsadi - hozirgi zamonning insonparvar, demokratik va huquqiy davlatiga, ya'ni sivilizatsiyali, ma'rifiy davlatiga aylanib, xalqning farovonligini ta'min etish hamda rivojlangan mamlakatlar qatoridan joy olishdir. Buning asosi va zaruriy sharti davlatimizda ta'min etilgan tinchlik, barqarorlik va hamjihatlikdir.

Matn yuzasidan topstiriqlar:

1-to'rtinchi iriq.

- a) matnni o'qing;
- b) matnni kichik qismlarga ajratib reja tuzing;
- d) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- e) matndagi qo'shma gap turlarini aniqlang.

-!*Rshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning

ma'nosifi izohlang.

Jamiyat taraqqiyoti. moddiy boyliklar, ma'naviy boyliklar, insoniyat tarixi, yozuv, jamiyat, yangi davr, qit'a, mintaqa, mam-lakat, ma'rifatparvarlar, mahsul. xalq farovonligi, barqarorlik, hamjihatlik.

EKOSAN

“EKOSAN” ekologiya va salomatlik xalqaro jamg'armasining 1992-yili ta'sischi konferensiyasida tashkil qilingan bo'lib, u notijorat, nodavlat (nohukumat) tashkilot hisoblanadi. Jamg'arma 14 millatqaviy va 200 tuman (shahar) bo'limlariga ega. Korxonalar, tashkilotlar va o'quv muassasalarida qariyb 2,5 million jamg'arma faollari mavjud. Ular 15 mingdan ortiq “EKOSAN” boshlang'ich

tashkilotlariga birlashganlar. Bir qator xorijiy mamlakatlarda (AQSH, Germaniya, Yaponiya, Pokiston, Shveysariya, MDH mamlakatlari) jamg'arma bo'limlari tuzilgan. Jamg'arma qoshida “EKOSAN” Toshkent klubi (mashhur Rim klubining o'ziga xos filiali), jumalistlar, ayollar, faxriylar, yoshlar uyushmalari, “Ekosanofirm” matbuot markazi faoliyat yuritmoqda, O'zbekiston “EKOSAN” jamg'armasi O'rta Osiyo mintaqasi da yetakchi o'rinda bormoqda.

“EKOSAN”ning asosiy vazifalari ekologik muammolarni har tomonlama o'rganish, bu borada ilmiy konsepsiya ishlab chiqishda va shu maqsadda barcha kuchlari birlashtirishga ko'maklashish, ekologik madaniyat va ekologik tafakkurni tarbiyalash, aholini atrof-muhit to'g'risida xabardor qilish, buning uchun turli xalqaro uchrashuvlar, seminarlar, ko'rgazmalar, simpoziumlar tashkil qilish, ekologik masalalar bo'yicha turli xalqaro tashkilotlar, kompaniyalar bilan aloqa o'rnatib ish olib borishdir. “EKOSAN” turli xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik yo'llarini izlab topmoqda va shu jumladan, BMT, EXHK, YUNISEF, Xalqaro soliq tashkiloti (XST), YUNESKO va boshqalar bu ishda qatnashmoqdalar.

Matn yuzasidan

topshiriqlar: I-topshiriq.

a) matnni o'qing, reja tuzing;

- b) reja asosida matn mazmunini soʻzlab bering;
- d) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- e) “EKOSAN”ning turii xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi haqida klaster tuzing.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch soʻz va iboralarning ma nosini izohlang.

Ekologiya, salomatlik, xalqaro jamgʻarma, ta'sisshilar, kranferensiya, korxonona, tashkilot, o'quv muassasalari, jamgʻarma, matbuot markazi, ekologik madaniyat, ekologik tafakkur, hamkorlik, seminar, koʻrgazma, simpozium.

YES'RO

Yevro - “Yevropa” qit'asi nomining qisqartirilgani boʻlib, shu qit'aga tegishli pul birligini bildiradi. “Yevro” - Yevropa Ittifoqiga birlashgan mamlakatlarning yagona valyutasidir. Yevroning kiritilishi - Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda qator Yevropa davlatlari amalga oshirayotgan izchil birlashishga qaratilgan siyosatning ijobiy hosilidir. Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari. 1929-yil “buyuk iqtisodiy krizis”i, jahonning barcha burchaklarida tinimsiz olib borilgan milliy-ozodlik urushlari jahonning yetakchi kapitalistik davlatlarini mustamlakachilik va agressiya yoʻlidan voz kechishga majbur qildi. Bm harakat Ikkinchi jahon urushidan keyin Fransiya va Germaniyaning iqtisodiy yaqinlashishidan boshlandi. Umumyevropa birligi uchun harakat asta-sekin mustahkam lanib borib, 1991-yilda Go[landiyaning Mاستrixt shahrida Yevropa mamlakatlari iqtisodiyotini birlashtirishning strategiyasi belgilandi, yagona byudjet va moliya siyosati haqidagi shartnoma 1992-yil fevralda imzolanib, 1993-yilda kuchga kirdi, 1994-yilda qator yangi qadamlar qoʻyildi; 1998-yilda bu jarayonning uchinchi bosqichi boshlandi va Yevropaning yagona va[yuta-iqtisodiy fazosi yuzaga keltirildi. Yevropa Markaziy banki tashkil qilinib, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarining umum pul-kredit siyosati amalga oshira boshlandi va 1-yanvardan Yevropa Ittifoqi boʻyicha yagona pul birligi “Yevro” kiritildi. 2002-yil 1-iyundan milliy valyutalar inuomaladan

uzil-kesil chiqarildi. Yevropaning o'n bir mam lakati birlashib, AQSHning siyosiy va iqtisodiy tazyiqiga qarshilik ko'rsatish imkoniyatiga erishdi. Masalan, Yevropa Ittifoqining aholisi o'sha vaqtda 291 million, AQSHniki esa 268 mln. Barcha asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha Yevropa Ittifoqi AQSH bilan yo barobar, yoki bir oz bo'lsada balandroq. Bozor iqtisodiyoti va bozor munosabatlarining shafqatsiz sharoitlarida Yevropa mam lakatlari birlashish, har tomonlama jiplashish va shu asosda ichki hamda tashqi siyosat muammolarini muzokara, iriubohasa ya hamkorlik asosida hal qilishning hozirgi zamondagi nam unasini ko'rsatmoqda. Uning ijobiy tomonlarini ko'rgan Yevropaning boshqa itiam lakatlari Yevropa Ittifoqiga kirish yo'llarini qidirib topmoqdalar. Bunday birlashish XV-XX asrlar tarixida birinchi bo'lib, insoniyatning tubdan yangi sharoitlarda bunyodkorlik hayotining umum manzarasini belgilab bermoqda.

Matn yuztisidan topsliiriqlar:

- a) matnni o'qing;
- b) matnni kichik qismlarga ajratib reja tuzing;
- d) reja asosida matn mazmunini sozlab bering;
- e) turli davlatlarning pul birligi haqida ma'lumot to'plang.

2-topshiriq. Qu'idadagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Qit'a, pul birligi, Yevropa Ittifoqi, iqtisodiy krizis, kapitalistik davlat, mustamlakachilik, strategiya, hamkorlik, bozor munosa-batlari, pul-kredit siyosati, bunyodkorlik.

MAKROIQTISODIYOT

Makroiqtisodiyot (lotincha "makro" - "katta", "uzun", arabcha "iqtisodiyot" - xo'jalik yuritish) - iqtisodiy tizimdagi barcha ishtirokchilarning xususiyatlarini o'rganish. Makroiqtisodiyot umum jarayonlarga urg'u beradi. Umum jarayon faqat pul bilan tirik. Pii

bo'lmagan, pul muammolari rivojlanmagan joyda makroiqtisodiyot bo'lishi mumkin emas. Atoqli vatandoshimiz Abdulla Av loniyning yozishicha: "Iqtisodiyot deb pul va inol kabi ne'matlarning qadrini bilmoqqa aytilur. Mol qadrini bilg'uvchi kishilar o'rinsiz yerga bir tiyin sarf qilmas, o'mi kelganda so'mni ayamasi".

Makroiqtisodiyot alohida mahsulot va xizmatlar bozorlarini o'rganadigan mikroiqtisodiyotdan farqli o'laroq, milliy iqtisodiyotni tizim ko'rinishida, ya'ni mahsulot va xizmatlar, pul va qimmatbaho qog'ozlar, yo'llanma ishchi kuchi bozorlari va jahon bozorlarini bir-biriga bog'lashda o'rganadi. Makroiqtisodiyot fanining vazifasi yuqorida qayd etilgan bozorlar harakatining davlat aralashuvi hisobga olingan holda makroiqtisodiy xususiyatlarini aniqlashdir.

Makroiqtisodiyot, mikroiqtisodiyotdan farqli ravishda, Yal M (Yalpi ichki mahsulot), inflyatsiya, ishsizlik, foiz stavkasi va valyuta kursi kabi ko'rsatkichlar tizimini qo'llaydi.

Mustaqil O'zbekistonda makroiqtisodiyot fanini o'rganishga jiddiy e'tibor berilmoqda. Makroiqtisodiyot fani majburiy umum-nazariy fanlar qatoridan joy oldi va hozirda ushbt fanning asosiy atamaları iqtisodiyot bo'yicha maktab dasturlariga kiritilmoqda, chunki, u bizning har birimiz - talaba va o'qituvchi, firma hisobchisi va moliya vaziri, ishbilarmon va markaziy bank xodimi uchun amaliy ahamiyatga egadir. Makroiqtisodiyotni o'rganish tiziml iqtisodiy fikrlashni shakllantirish, iqtisodiy siyosat natijalarini to'g'ri baholash, xo'jalik sohasida qabul qilingan qarorlar bajarilishining natijasini oldindan belgilashga imkon beradi.

Makroiqtisodiy bilimlar, umuman olganda, har bir kishi uchun kerak. U, ayniqsa, kasbiy faoliyatda boshqaruvga oid qarorlarni qabul qilishda kerak bo'lgan, byudjet va kredit resurslarini taqsimlaydigan, iqtisodiy siyosat ishlab chiquvchilar uchun juda muhimdir.

Har birimizning farovon turmushimizni ta'minlash, aksariyat hollarda, aynan makrodarajada qabul qilinadigan qarorlarga bog'ligi

Milliy iqtisodiyotimiz dunyo darajasiga ko'tarilib bot ayotgan sharoitda, samarali iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish mustaqil

O'zbekistonga quyidagi muhim masalalarni hal etishda xizmat qilmoqda:

- barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash;
- mamlakatimizda o'tish davrida va dunyo miqyosida yuz berayotgan jarayonlarni tahlil qilish;
- to'g'ri xulosalarni ishlab chiqish va ular asosida iqtisodiy siyosatni shakllantirish mexanizmini hayotga tatbiq etish.

Bularning hammasi iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'min- laydi.

Matn yuzasidan topshiriqlar:

1- topshiriq.

- a) matnni o'qing. reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- d) matnni tarjima qiling;
- e) makroiqtisodiyot va mikroiqtisodiyot tushunchalarini Venn diagrammasi orqali solishtiring.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Pul muammolari, ne'mat, mahsulot, xizmatlar, milliy iqtisodiyot, yollanma ishchi kuch i bozorlari, jahon bozorlari, inflyatsiya, ishsizlik foiz stavkasi, valyuta kursi, iqtisodiy fikrlash, iqtisodiy siyosat.

BUYUK IPAK YO'LI

Buyuk Ipak yo'li - bu Xitoy, O'rta Osiyo va Yaqin Sharq manlari, keng ma'noda esa Sharq va G'arb o'rtasidagi qadimgi savdo-sotiq, tijorat va madaniy-ilmiy aloqalar yo'li hisoblangan.

Buyuk Ipak yo'li haqidagi ilk yozma ma'lumotlar miloddan avvalgi 138-yilga to'g'ri keladi: Xitoy imperatori Udi topshiriqi bilan O'rta Osiyoga yuborilgan elchi va sayyoh Chjan Syan Buyuk Ipak yo'lini o'rganadi va bu to'g'rida o'z tasnifini beradi. Buyuk Ipak yo'li Xitoydagi Xuanxe daryosining o'rta oqimida joylashgan

Sian shahri dan boshlanib, Lanchjou orqali Dunxuanga kelgan. Bu yerda yo‘l ikkiga ayrilgan: birinchisi - Shimoliy-g‘arbiy Buyuk Ipak yo‘li - Turfon, Torim vohasi, Qashqar, Farg‘ona orqali o‘tib, Samarqandgacha kelgan. Bu yerda Buyuk Ipak yo‘li yana ikkiga bo‘linib, biri Mary, Nisa (Turkmanistonning janubida joylashgan shahar, hozir faqat xarobalari o‘rganilmoqda), Hamadon, Bag‘dod va Misr orqali O‘rtayer dengizigacha yetib borgan. Ikkinchisi Buxoro va Xorazmga yo‘nalgan va Xorazmda ikkiga bo‘lingan: biri Orolning sharqidan Janubiy O‘rol orqali Saqlab yurtiga (Rossiyaga) va Sabar (Sibir) turklari yurtiga borgan. Xorazmda davom etgan ikkinchi yo‘l Mang‘ishloq, Hazar (Kaspiy) dengizi sharqi-shimoli orqali Kavkaz, Itil (Volga), Bulg‘oriya (Tataristonning eski nomi), Qrim, Qora dengiz yo‘li bilan Yevropaga borgan.

Janubi-g‘arbiy Buyuk Ipak yo‘li - Xo‘tan, Yorkent, Pomir-Tyan-Shan tizmalari orqali o‘tib, Baqtliyaning poytaxti Zariaspa (Balx)ga borgan. Balxda janubiy yo‘l ikkiga ajralib, biri Hindistonga, ikkinchisi g‘arbgaga yo‘nalgan va Marvda shimoliy yo‘l bilan tutashgan. Marvdan Buyuk Ipak yo‘li Parfiyaning poytaxti Nisa, Eronning Gekatompil, Apaliya va Ekbatana (Hamadon) shaharlari orqali Mesopotamiyaga chiqib, u yerdan Damashqqacha borgan, Quddus va Misrga yo‘nalgan.

Buyuk Ipak yo‘li orqali turli-tuman jihoz va buy•umlar savdo qilingan. Ammo yo‘lning nomida “ipak” so‘zining borligi Buyuk Ipak yo‘lining asosiy ahamiyati nınadan iborat ekanligiga ishot‘a qiladi. G‘arbni maftun qilgan narsa ipak edi. G‘arb ipakni bilmasdi, ipak qurtini, uni parvarishlash, ipakni pilladan olish, qurti nima bilan boqish kabi narsalar g‘arb kishilariga noma‘lum edi. X itoy va ajdodlarimiz, Movarounnahr ustalari ipakdan turli gulli inatolar tayyorlashda ham jahonning boshqa qismlaridan oldinda bo‘lib, yevropaliklarni lol qoldirardilar . Ivlutaxassislarning yozishicha, ipak mato o‘rami o‘tgan zamonlarda, hali metall pul birligi qai or topmagan davrda, pul vazifasini ham bajargan.

Buyuk Ipak yo‘li o‘nlab mamlakatlar va xalqlar hududini kesib o‘tgan. Uning asosiy yo‘nalishlarini qo‘lga kiritish yoki saqlab

qolish uchun ko'p urushlar, to'qnashuvlar bo'lgan. Har bir davlatning hukmdori Buyuk Ipak yo'lining imkoniyatlarini kengaytirishga intilgan, bekatlar, karvonsaroylar, bandargohlar qurdirgan, karvonlarni ot-ulov, tuya va turli abzallar bilan ta'minlagan. Bunday faoliyat, bir tomondan, yurtni, mann lakatni keng savdo- sotiqa tortib, iqtisodni ko'targan va ikkinchidan, davlat g'aznasiga sezilarli daromad keltirgan.

Buyuk Ipak yo'li XV-XVI asrlardagi buyuk geografik kashfiyotlar davri boshlangandan so'ng o'z-o'zidan so'na boshladi, chunki tuya va otga suyangan karvon G'arbiy Yevropaning yelkanli kema va karabellari bilan tenglasha olmas edi. Ammo uning insoniyat taraqqiyotidagi ijobiy roli shubhasizdir. Shu jumladan, Buyuk Ipak yo'li Markaziy Osiyoning va birinchi navbatda, Vatanimiz Movarounnahrning iqtisodiy va madaniy ko'tarilishida jiddiy o'rin tutgan.

Miitn yuzasidan lopshiriqlar:

1-topshiriq.

- a) matnni o'qing, reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- d) gap tuzilishiga ahamiyat bering, qo'shma gap turlarini aniqlang;
- e) matnni qisqartirib daftaringizga ko'chiring.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Sharq, G'arb, savdo-sotiq, tijorat, madaniy-ilmiy aloqalar, yozma ma'lumotlar, miloddan avvalgi, elchi, sayyoh, dengiz yo'li, ipak qurti. metall pul birligi, hukmdor, bekat, karvonsaroy, bandargoh, g'azna, karvon, yelkanli kema.

SALOMATLIK - TU'YIAN BOYLIK

Dunyoning barcha mamlakatlarida salomlashish yuksak madaniyat belgisi hisoblanadi. Ko'chaga chiqqanda uchragan

birinchi tanishga, do'stlarga, o'qish yoki isli joyiga kiribOQ hamsaboqlar, hankasabalarga, uyga qaytganda esa oila a'zolariga .salom beriladi, salomga alik olinadi. Salom-alikning ina'nosi. eng avvalo, bir-biriga sog'liq, tinchlik, omonlik tilashdir. Shundan ha'Ti ko'rinadiki, inson uchun sog'liq, omonlik, tinchlikdan qimmatliroq boylik yo'qdir. Shuning uchun ham bir-birimiz bilan uclirashganda "Assalomu alaykum! Salomatmisiz? Sog'liqlaringiz yaxshimi? Sog'-oinonmisiz?" desak, xayrlashayotganda esa, albatta, "Sog' bo'ling! Xayr, salomat bo'ling!" - deymiz.

Doim sog' bo'lish mumkinmi? Ha, mumkin. Buning uchun o'z vaqtida rejali ovqatlanish, zararli odatlardan voz kechish, o'qish yoki ishni qat'iy tartib asosida yo'lga qo'yish, ertalab badantarbiya qilish, tanani, o'qish yoki ish joyini doim toza-ozoda saqlash, asabiylashishdan o'zini tiyish, ko'proq quvnoq kishilar davrasida bo'lish, o'z vaqtida dam olish, turli meva, sabzavot va ko'katlardan iste'mol qilib turish lozim.

Afsuski, har doim ham vaziyat biz istagandek bo' lavernmaydi. Doim ham bir-birimizni to'g'ri tushunaverinayiniz. Oqibatda kishi asabiylashadi. Asabiylashish esa o'qish yoki ishdagi dilxiraliklarga, eng yomoni, salomatligimizning yoinonlashuviga sabab bo'ladi. Shuningdek, ob-havoning tez-tez o'zgarishi, quyosh yoki tabiatdagi muvozanatning o'zgarishi, o'qish, ish yoki yashash joyimizdagi turli noqulayliklar ham salomatligimizga salbiy ta'sir etadi. Oqibatda kishi tanasi o'zining doimiy muvozanatini saqlab turolmay, tashQi yordamga muhtojlik sezadi. Shunda biz shifokorlarga murojaat etishga majbur bo'lamiz.

O'zbekiston Respublikasi hukumati aholi sog' ligini mustahkamlash uchun barcha sharoit va imkoniyatlarni yaratmoq da. 2000-yili respublikamizda "Sog'lom avlod yili" deb e'lon qilindi. Aholi sog'ligini mustahkamlash yo'lida alohida xizmat ko'rsatgan kishilar uchun "Sog'lom avlod uchun" ordeni ta'sis etilgan. Mamlakâtimizda xalq hayotini farovonlashtirish, atrofniuhitning ifloslanishiga yo'l qo'ymaslik borasida bir qancha qonunlar qabUlilingan. Korxonalarda mehnatni muhofaza qilish va texnika

xavfsizligi qoidalariga qat'iy amal qilinadi. Ko'pchil ik korxonalarining profilaktoriyalari, dam olish pansionatlari mavjud. Aholi sog'ligini tiklash va mustahkamlash uchun qishloq vrachlik punktlari, ambulatoriyalar. poliklinikalar, shifoxonalardan tashqari, o'nlab sanatoriylar, dam olish uylari yil bo'yi ishlab turadi.

Sog'lig'ini asrash har limning o'z qo'lidadir. Buning uchun har birimiz uyda, o'qishda va ishda xushmuomala bo'lishimiz, rashk, ig'yo, fitnalarga barham berishimiz, bir-birimizga mehribon bo'lishimiz, ichkilikbozlik, kashandalik, giyohvandlik, fohishabozlik kabi illatlarni tag-tubi bilan yo'q qilishimiz, chang, tutun va shovqin-suronsiz sharoitda yashash, o'qish va ishlash imkoniyatini yaratishimiz, ovqatlanish va dam olishni to'g'ri tashkil etishimiz, asabga tegadigan har qanday omildan voz kechishimiz, sport bilan shug'ullanib chiniqishimiz, qisqasi - sog'loim hayot tarzini yaratishimiz lozim. Ana shundagina dunyoning barcha boyliklaridan ham qimmatroq bo'lgan sog'ligimizni asrab, baxti hayot kechiramiz.

3fatn yuzasidan topshiriqlar:

1- topshiriq.

- a) matnni o'qing, reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- d) "Sport - sog'liq garovi" mavzusida insho yozing;
- e) matndan foydalanib salomatlik formulasini yarating.

2- topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Salomlashish, madaniyat, oila a'zolari, rejali ovqatlanish, zararli odatlar, badan'nrbiya, asabiylashish, vaziyat, muvozanat, ta'sis, farovonlashtirish, profilaktoriylar, dam olish pansionatlari, sport.

HAMID OLIMJON VA ZULFIYAXONIM

(Vafodorlikda tengi yoq)

Shunday insonlar bo'ladiki, ular qancha umr ko'rganidan

qat'iy nazar xalq qalbida abadiy yashaydi. Ana shundaylardan biri
Hamid

Olimjon edi. U qisqa umri davrida o'nlab o'linas asarlar yaratib xalqimiz yuragidan mangu joy oldi. Hamid Olimjon she'riyat maydoniga porloq yulduzdek kirib keldi. Xuddi shuningdek, uning umr yo'ldoshi Zulfiyaxonim ham shu maqomga ega bo' Idi. Xo'sli, ularning bir-biriga muhabbatlari qanday edi?

Ular 1935-y ilda sevib oila qurishdi. B iroq oradan to'qqiz yil o'tgach, nogahoniy falokat tufayli Zul fiya ikki nafar farzandi bilan eridan beva qoldi. Keyin esa u umrining oxirigacha Hamid Olimjonga bo'lgan muhabbatini boshi ustiga qo'yib, avaylab, asrab, gard yuqtirmay ol ib o'tdi. Ba'zan, Zul fiya opa to'g'risida ikki bolani otasiz katta qildi, dey ishadi. Bu unchalik to'g'ri emas. Chunki Hamid Olimjon ruhan o'z xonadonini biron kun ham tark etgan emas. Devorlardagi suratlardan Hamid Olimjon yirik-yirik ko'zla i bilan muttasil Zulfiya opaga, farzand lariga qarab, ularning holidan xabar olib turardi. Javondagi kitoblardan uning salobatli ovoz i eshitilib turgandek edi. Otaning ruh i tirik bo'isa, u otaning hamma ishlarida, shu jum ladan, bolalar tarbiyasi da ham ishtirok etaverar ekan.

Zulfiya - atoqli shoira, yirik davlat arbobi, jamoat ishlarida faoliyat ko'rsatdi. Lekin u birinchi navbatda ayol, ayol bo'lganda han o'zbek ayoli edi. U ayol sifatida muayyan burchga ega edi. Hamid Olimjondan erta ayrilgan farzandlarini o'stirib, odam qilib yetishtirmoq kerak edi. Bu esa dunyodagi eng qiyin, eng mashaqqatli ishlardan biri. Qizig' i shuki, siz farzandlaringizni moddiy ne'matlarga ko'mib yuborishingiz, ular yaxshi kiyinish i, yeb-ichishi,

shuliratingiz shu' lasida gerday ib yurishlari mumkin, lekin bularning hech qaysisi farzandning qobil bo'lib chiqmog' i uchun yetarli bo'linasligi hech gap emas. U aksincha o'g'ri, bezori bo'lishi ehtimoldan holi emas. Zulfiya opa 30 yoshida beva qolgan edi - u 30 yashar ayolga atalgan bu dunyoning butun qo'rini farzand lariga bag' ishladi. Buning oqibatida qizi Hulkar olima bo' Idi. Nafaqaga chiqquniga qadar O'zbekiston Milliy universitetida dars berdi, Oybek dom laga munosib kelin bo'ldi. O'g'li Ornon

esa - mana qirg y ildan oshdi ki, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisida ish laydi. Zulfiya opa o'zining onal ik burchini ham juda o'rinlatib ado etdi. Jamiyat uchun yaxshi fazi latlarga ega bo'lgan ikki ajoyib insonni tarbiyalab yetkazib berdi.

Zulfiya opa o'zbek she'riyatida o'ziga xos bir maktab yaratib ketdi. Uning shogirdlari ko'p edi. Ular Zulfiya opaning chirog'ini so'ndirmaslikka harakat qil ib kel ishmoqda. Shoira shogirdlari bilan birga go'zal bir she'riyat chamanini ham bunyod etdi.

Shoiraning she'rlari haqida, ularning latofati, insoniy jozibasi, teranligi to g'risida juda ko'p gap irish m unkin. Lekin Zulfiya opani odamlarga ardoqli qilgan, adabiyotimizning yorq in yulduzlaridan biriga aylantirgan, XX asrning buyuk ayollari qatoriga qo'shgan asosiy omil nima? Bu uning e'tiqodi, juda yuksak ma'naviy va axloqiy fazilatlar i, dili bilan tilining birligi, she'rlarida madh etgan insoniylik, vafo, sadoqat va diyonat degan narsalarga o'zi hayotda og'ishmay amal qilganida.

Onasi uni yoshligida to'rt o'g' il ichida "gul g'uncham", "shoira qizim", der ekan. Onaning mehri daryodek toshib, oftob jilvasida xalq qalbiga ham yetib bordi. Endi uni elu yurt ham "shoira qizim", deb ardoq laydigan bo' Idi. Chunki shoira shunday she'rlar bitardiki, o'qiganl-er miriqadi, yuragida quvonch bo'lsa, to' lq in urardi, dardi bo'lsa... shoira she'rlari dar diga malham bo'ladi.

Shoira umrining so'nggi kunlarigacha sevgi, sadoqat, hijronni kuylab o'tdi.

U xalqaro "Nilufar" va Neru nomidagi mukofotlarning sohibasi bo' lgandi. Lekin mukofotu tin vonlar orasida bitta unvon bor ediki, bu Zulfiya opani alohida mag'rurlantirgan. U O'zbekiston xalq shoirasi edi. Shuning uchun bo'lsa kerak, "Baxtim shulki, o'zbekning Zulfiyasiman"deya xitob qilgandi. Shoira haq iqatdan ham o'zbek ayollarining vafo va sadoqatda buyuk timsoli bo'lib qoldi. Respublikamizda Prezidentimiz

tashabbusi bilan “Zulfiyaxonini” mukofoti ta'asis etildi. Mana bir necha yildirki, mamlakatimizdagi san'at, adabiyot sohasida o'zini ko'rsatgan eng ilg'or qizlar ushbu mukofotga sazovor bo'lishmoqda.

Main yuzasidan

topshiriqlar- I-topshiriq.

- a) matnni o'qing;
- b) reja tuzing, reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- d) o'zbek shoir va yozuvchilari haqida B\B\B jadvalini tuzing;
- e) jahon adabiyoti namoyondalari haqida taqdimot tayyorlang.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Qalb, abadiy, mangu, umr yo'ldoshi, muhabbat, oila, beva, falokat, ruhan, xonadon, tark etmoq, bolalar tarb iyasi, javon, davlat arbobi, jamoat ishlari, ayol, qobil, ona[ik burchi, xalq shoirasi, “Zulfiyaxonim” mukofoti.

BOTIR ZOKIROV

Hayotda shunday insonlar bo'ladiki, ularning muhabbati ham buyuk bo'ladi.

To'qqizinchi sinfni bitirish arafasida Botirning yuragiga ishq mehmon bo'ldi, u Farangis ismli qizni yaxshi ko'rib qoldi. Qiz ham uni nihoyatda sevardi. Ularning sevgisi buloq suvidek tiniq, osmon kabi musaffo edi. Lekin Farangisning ota-onasi, akalari bundan xabar topib, uni ancha koyishdi. Negaki ularning badavlat, dovrug'i elga ketgan oilasiga Botir mos ko'rilmadi...

Botir 1952-yili Toslikent Davlat konservatoriyasining vokal fakultetiga imtihon topshirib, muvaffaqiyatli o'tdi. Farangis Moskva Davlat universitetining filologiya fakultetida o'qiy boshladi. Ularning orasidagi elchi - xat bo'ldi.

Kutilmaganda Botirning hayotida og'ir kunlar boshlandi. i 1955-yilda qattiq betob bo'lib, Toshkent tibbiyot institutining

yuqumli kasalliklar klinikasida davolana boshladi. Ahvoli og'ir, rang i za'faron, cho'pday ozib ketgandi. Uni shi fok or Val i Maj idov uzoq davoladi. Davolash jai ayoni uzoq va og'ir kechsa-da, Botir ruhiy tushkun likka tush madi. Uning hayotga muhabbati, irodasi kuchli edi.

Botir Zokirov operatsiyadan so'ng ham qo'shiq kuy ladi. Qiynaldi, izlandi, yo'lidagi i to'siqlarni yeng ib, qayta-qayta kuy ladi, oxiri o'z qo'shig'ini topdi. Lekin qanchalik kuy ib- yonmasin, ko'zlari to'rt bo'lib axtarmasin, y urag iga armon solgan baxt yulduzini - Farangisni uchratolmadi. Bunga ikki oshiq yurak oras iga to'siq bo' layotganlar sababchi edi. Btr safar Moskvada konsert berayotganida qo'shiqchi uni zaldagi tomoshabinlar orasida tasodifan ko'rib qoldi. O'shanda gastrolning oxirgi kunlari edi. Uni ko'rgan zahoti, o'zini sahnada bir zun yo'qotdi. Uning ko'zlariga sevgilisi dan boshqa hech kim, hech narsa ko'rinmasdi. Baxt yulduzi bo'lsa zalning beshinchi qatorida o'tirib, soch lari yel kala riga parishon, o'zini batamom unutgan holda xonandaning mungli qalb faryodini tinglardi. Xonanda esa undan ko'zlarini uzmay. faqat u uchungina yonib kuylardi:

Qaydasan, azizim, qaro ko'zligim,
Sevgili yulduzim, shirin so'zligim.
Qo'limda senga deb quyilgan
harob, Ko'zlarim yo'lingda, anor
uzligim...

Konsertdan so'ng u Farang isni izladi. Topolmadi... bir necha marta uning suratini chizishga urindi. Chizolmadi. Yana qalblarni sog' inchlarga to'ldirib kuy ladi:

Qaydasan, azizim. qaro ko'zligim...

U qo'shiq kuy layotib, zalga qaradi. Qaradi-yu, bir nuqtaga termulib kuy lashda davom etdi. Bu safar ham uning yetolmagan yulduzi o'sha qator, o'sha o'rindiqda

o'tirgancha uni tinglardi. Shaloladay sochlari yelkalarini
tutgan. Timqora

ko'zlari qo'shiq sehridan yonardi. Vujudi quloq bo'lib sahnaga aylangan. Sahnada esa sevimli xonandasi odatdag iday bo'g'zida dard bilan xonish qilib, uni chorlayapti:

Bog'imga noz ila kel,
Quvnoq ovoz ila yor kel,
Seniki bu chaman, bu
gullar, Seniki kuylagan
bulbullar, Kuy ila, soz ila
kel.

Qiz ham urchib bornioqchi, lekin qanotlari yo'q, yugurib boray desa madori yetishmaydi, javob qilay desa nafas i tiql ib qolaveradi. Qo'shiq uni butunlay sehrlab tashlagan. Xonandaning savollariga xayolan javob berishdan o'zga chora yo'q.

“Sog'-omon tuzalib qaytdingmi, qo'shig' im? Seni kutaverib ko'zlarim yo'llaringda sarg'aydi, qayta ko'rarmikanman, deb sho'rlik qalbim yana pora-pora bo'ldi. Qaydasan, qaylardasan joni-jahonim - qo'shig' im? Yolg'iz plastinkang hamisha qalbim malhami. Uni eshitaverib-eshitaverib ovozingni tomirlaringa payvand etdim. Lekin seni qayta ko'raman, seni tinglab yana qirg'oqlariga sig'magan daryoday bo'laman deb sira-sira o'ylamagandim.

Hozir olamda mendan baxtl i, mendan baxtiyor inson yo'q. Chunki senin g o'tli ko'zlaringga termul ib, nolayu afg'onlaringni, dardu xasratlaringni qaytadan tomirlaringa, qalbinga jo qilyapman, qo'shig' im. Men bugun qaytadan dunyoga keldim, kel ib yana seni ko'rdim. faqat seni topdim, qo'shig'im!...

Konseri tugashi bilan Botirni shifokorlar o'rab olishdi. Bu safar ham Uni ko'rolmadi, diydoriga to'yolmadi. Sog' inch hislarini bayon etmoqchi, miriqib-miriqib dardlashmoqchi edi. Bo'lmadi...1985-yil, 25-yanvar. Motamsaro osmon uning tobuti

ustiga tinimsiz qor elardi...

Matn yuzasidagi topshiriqlar:

1-topshiriq.

- a) matnni o'qing, reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- d) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- e) "Musiqqa san'ati" mavzusida insho yozing.

2-topshiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Muhabbat, konservatoriya, vokal, fakultet, imtihon, tibbiyot instituti, yuqumli kasalliklar, klinika, tushkunlik, shifokor, iroda, operatsiya, qo'shiq, konsert, tomoshabin, surat, plastinka.

ILOHIY SO'Z QADRI

Xalqimizning ardoqli olimasi, Fozilaxonim Sulaymonovning "Sharq va G'arb" kitobi quyidagi satrlar bilan boshlanadi: "Hayotim yo'ldoshi, do'stim va ustozim Hamid Sulaymonovning yorqin xotirasiga bag'ishlayman"...

Ular bir-birlariga ko'ngil berishgan, mehr qo'yishgan. Ahillikda, baxtiyorlikda qirq yil birga hayot kechirdilar. Lekin bir-birlariga hech qachon dil izhori bildirmadilar. Balki, muhabbatdek oliyanob tuyg'uning sehri, ilohiyligi, buyukligi-yu pokizaligi ham shunda bo'lsa ne ajab...

Jajji Fozilaxonimning zukkoligi, o'tkir zehni Marg'ilon ahlini shoshirib qo'ygandi. Besh yasharligidanoq maktabga borgan qizaloq, so'ng texnikumni tamomlab, o'n uch yoshida Qivvada o'qituvchilik qildi. Iqtidori, iste'dodi bois o'n olti yoshidanoq maktabga direktor bo'ladi. Keyin Toshkentdagi pedagogika institutiga o'qishga kiradi.

O'sha paytlar Hamid Sulaymonov jamoa ichida eng yosh o'qituvchi edi. Toshkentning ma'rifatparvar ziyolilari oilasida voyaga yetgan alp kelbatli yigit aksariyat qizlarga yoqardi-yu, biroq uning salobatidanmi yo o'ta jiddiylik uchunmi hech kim yurak yutib ortiqcha bir so'z aytishga botina olmasdi. Oradan bir yil

o'tadi. Kunlarning birida yigit Fozilaxonimni uyiga taklif etadi. Qiz talabalarning kursboshisi bo'lgani uchun avvallari domlasi xastalanib qolganida "zachyot" qo'ydirishga ularning uyiga borgani sababli bunga rozi bo'ladi.

Negadir Hamidjon bir do'sti bilan uyda yolg'iz edi. Buni ko'rgan Fozilaxonimning jahli chiqdi. "Obbo, domlamiz meni do'sti bilan tanishtirmoqchi bo'lib uyga chaqirdi - mi? Ensasi qotgan qiz ortga qaytmoqchi ham bo'ldi. Biroq Hamid akaning taklifi bilan ular shahar markazidagi kinoteatrga yo'l olishdi. Manzilga yetib kelganda do'sti uzrini aytdi-da, qayoqqadir ketdi. Yolg'iz qolgach ikki yosh xiyobon bo'ylab muzqaymoq yegancha gaplashib ketishdi.

- Fozilaxon, bir yildan buyon Sizni kutaman, - dedi vazminl ik bilan Hamid Sulaymon. - O'tgan yil i ko'zinga kichkina qizcha bo'lib ko'ringandingiz. Hozir ulg'aygansiz, endi aytsam bo'la-veradi. Yoshim yigirma yettida. Men ilmi, zamonaviy, oqila, xushaxloq qiz bilan oila qursam deyman. Siz bunga loyiq bo'lgan yagona qizsiz. Uyimizni ko'rdingiz, meni yaxshi bilasiz. Siz bunga nima deysiz?

Yigitning so'zlari Fozilaxonni garang qilib qo'ygandi...

- Bilmadim, bu ota-onamga bog'liq, - deya oldi u.

Oradan birmuncha vaqt o'tdi. Yigit va qizning ota-onalari uchrashib, ikki yoshning ahdu paymoni to'g'risida bir fikrga kelisholmadi. Boisi Fozilaxoninining oy isi dilbandini sira UZOq&)a jo'natgisi yo'q edi.

Qarshiliklarga qaramay, 1939-yili vodiya ham, poytaxtda ham gangir-gungir to'y bo'ldi.

Ularning dunyoqarashi, tafakkuri, ma'naviy olami, ruhiyati bir-biriga juda mushtarak edi. Domla Hamid Sulaymon ilmiy izlanishlarini tobora puxtaroq olib borishga intilar, Fozilaxon esa bu ishda unga yaqin do'st, maslahatchi, ko'makchi edi. Bu orada opa Leningradga borib ilmiy ishlarni davom enirdi. Oila yumushlari ikki o'g'lining tarbiyasi bilan esa Hamid Sulaymonning jannati, g'amxo'r validasi mashg'ul edi. Onaizor Fozilaxonni o'z qizidan ham ortiq ko'rardi.

Hamid aka va Fozil a opalarning hayoti silliq, yengil kechdi, desak yanglishgan bo' lamiz. Mustabid tuzumning 50-yillardagi qatag'oni Hamid Sulaymonni ham chetlab o'tmadi. Yo'q yerdagi aybnomalaru, "xalq dushmani" degan tavq i la'nat bilan olimni hibsga oldilar. Dom lani "aksil sho'roviy xatti-harakatlari uchun", degan ayblov bilan 25 yil qamoq jazosiga hukm etishdi. Fozilaxonim esa "xalq dushmanin g umr yo' Idoshi" si fatida ishdan chetlatildi. Fozil a opa Hamid Sulaymonning mutlaqo aybsizligini his etardi. Shu ishonch tuyg'usi uni 1954 - yilda Ittifoq prokurorining o'rinbosariga ariza yozishga undadi. Ko'p q iyinchiликla'dan so'ng u bosh prokuror o'rinbosarining qabuliga kiradigan bo'Idi.

G ala-g'o ur Moskva shahri, hech kim ning b irov bilan ishi yo'q. Opa asabiylashib uzoq vaqt navbat kutdi. Hozir uning xayolida beayb Hamid Sulaymonni tezroq qamoqdan chiqarib y uborish lariga erishish dan o'zga fikr yo'q edi. Dunyo bunchalar tor, buncha qorong u bo' lmasa?! To'satdan ko'zi tinib, o'ng biqinida paydo bo' lgan kuch li sanchiqdan Fozilaxonim hushidan ketib yiqildi. Kotiba qiz unga dori hidlatib, o'ziga keltirdi. Shundan so'ng prokuror o'rinbosari qabuliga kirdi.

Oradan bir yildan ziyodroq vaqt o'tdi. Fozilaxonimning yugurib-yel ishlari bej iz ketmadi. Hamid Sulaymon "oqlanib" oi lasi bag'riga qaytdi. U larga shodlik ulashib, qizlari dunyoga keldi. Hayotning turli og'ir sinov lari-yu, imtihonlari ularning muhabbatini yanada mustahkam ladi, tobladi.

Fozil a opa va Hamid Sulaymon umr bo'yi bir-bir larini ardoqlashdi, e'zozlashdi. Bir-birlariga sirdosh, yelkadosh, dardkash bo'lishdi. Faqat o'z og'zi bilangina "Sevdim" degan so'zni aytishmadi. Muqaddas kalomning qadrini hamisha yuksak bilishdi. Faqat ko'zlaru, yuraklar shu sehrl i so'zni pichirlab aytardi...

- a) matnni o'qing, reja tuzing;
- b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering;
- d) "Zamonaviy muhabbat" mavzusida dialogga kirishing;
- e) O'zbekistondagi olima ayollar haqida ma'lumot to'plang.

2-lopsltiriq. Quyidagi tayanch so'z va iboralarning ma'nosini izohlang.

Do'st, ustoz, ahillik, baxtiyorlik, oliyjanob tuyg'u, texnikum, o'qituvchilik, iqtidor, iste'dod, salobat, ma'rifatparvar, ziyoli, kursdosh, shahar markazi, kinoteatr, vodiy, poytaxt, dunyoqarash. tafakkur, ma'naviy olam, sirdosh, yelkadosh, dardkash.

Abdulla Oripov

Abdulla Oripov hozirgi o'zbek she'riyatining yirik vakili, mohir tarjimoni va jamoat arbobidir.

U 1941-yil 21-martda Qashqadaryo viloyatining Neko'z qishlog'ida tug'ilgan. 1958-yili o'rta maktabni bitirib, shu yili Toshkent davlat universitetining o'zbek filologiyasi fakultetiga o'qishga kiradi.

A.Oripov o'quvchilik yillaridayoq she'rlar yozishni mashg qila boshlagan. Uning ilk she'rlari dastlab tuman gazetalarida e'lon qilinadi.

Talabalik yillarida esa she'rlari respublika matbuotida bosilib chiqib, adabiy jamoatchilik e'tiborini tortdi.

Shoirning ilk to'plami 1965-yili "Mitti yulduz" nomi bilan nashr qilingan. Shundan so'ng 1966-yilda "Ko'zlarim yo'lingda", 1969-yili "Onajon", "Ruhim", 70-yillarda "Buloq", "O'zbekiston", "Yurtim shamoli", "Hayrat", "Yuzma-yuz", 80-yillarda esa "Najot qal'asi", "Yillar armoni" kabi qator to'plamlari chop etildi.

1968-yil Abdulla Oripov Oybek, Uyg'un, Mirtemir tavsiyalari bilan O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zoligiga qabul qilindi. U avval "Yosh gvardiya" nashriyatida, keyinroq, G'afur G'ulom

nomidagi adabiyot va san'at nashriyatida bo'lim muharriri, "Sharq yulduzi" jurnalining she'riyat bo'limi mudiri, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining adabiy maslahatchisi, Yozuvchilar uyushmasi Toshkent bo'limi mas'ul kotibi, "Gulxan" jurnali bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasi Yozuvchilar uyushmasi raisi lavozimlarida ishladi.

AbduJla Oripov O'rta asr italyan shoiri Dantening "Ilohiy komediya"sidan "Do'zax" dramasi, venger dramaturgi Xeltonning "Soqov ritsar" nomli she'riy dramasi, Pushkin, Nekrasov she'riyatini o'zbek tiliga tarjima qilgan.

A.Oripov 1983-yili Hamza nomidagi Respublika Davlat mukofotiga sazovor bo'ldi. U adabiyot sohasidagi xizmatlari uchun I 1989-yili "O'zbekiston Xalq shoiri", I 1999-yilda esa "O'zbekiston Qahramoni" yuksak unvonlari bilan taqdirlandi. Abdulla Oripov 2016-yil 5-noyabrda vafot etdi.

Matn yuzasilantopshiriqlar:

1- topshiriq.

a) matnni o'qing, reja tuzing;

b) reja asosida matn mazmunini so'zlab bering.

Erkin Vohidov

O'zbek she'riyatining yirik vakillaridan biri shoir, mohir tarjimon va davlat arbobi Erkin Vohidovdir. U 1936-yilning 28-dekabrda Farg'ona viloyatining Oltiariq tumanida o'qituvchi oilasida dunyoga kelgan (2016-yilning 30-mayida vafot etdi). Erkin Vohidovlar oilasi 1945-yilda Toshkentga ko'chib kelgach, bo'lg'usi shoir shu yerda o'rta ma'lumot oladi.

1960-yilga kelib, u Toshkent Davlat universitetining o'zbek filologiyasi fakultetini tugatadi. so'ngra turli nashriyotlarda muharrirlik qiladi. Ayni vaqt "Yosh gvardiya" nashriyatida (1960-1963, 1975-1982), so'ng G'afur G'ulom nashriyatida (1963-1970) bosh muharrir, direktor bo'lib ishlaydi. Ayni chog'da "Yoshlik" jurnaliga boshchilik ham qiladi.

Uning birinchi she'ri 14 yoshida, 7-sinfda o'qib yurgan kez- larida chop etilgan. U 16 yoshga kirganda "Manzara" nomli she'ri bosildi. Unda tabiat go'zalligi samimiy tasvir etilgan bo'Isa, ko'p o'tmay, u do'stlariga qarata:

*Islaymanki, xurrainlik bu 'lsin,
Sho 'x qahqcihci bog 'lasin
qanot. Kiry shalola yanglig
quyilsin, Oo 'shiq bo 'lib
tuyulsin hayot.*

deb, ijodning katta karvoniga o'zining yaxshi niyati, katta umidi, pokiza qalbi bilan kirib keldi.

Shoir G'ayratiy rahbarlik qilgan adabiy to'garaklarda pishgan, chiniqqan. Uning birinchi she'riy to'plarni 1961 -yilda "Tong nafasi" nomi bilan bosilib chiqqan edi. Shundan buyon shoirning o'ttizdan ortiq she'riy majmualari o'z o'quvchisiga yetib borgan. Jumladan, shoirning "Qo'shiqlarim sizga" (1962), "Yu ak va aql" (1963), "Mening yulduzim" (1964), "Nido" (1965), "Lirika"(1965), "Palat- kada yozilgan doston" (1967), "Yoshlik devoni" (1969), "Charog'- bon" (1970), "Dostonlar" (1973), "Hozirgi yoshlar" (1971), "Mu- habbat", "Tirik sayyoralar" (1980) kabi she'riy guldastalari va dos- tonlari o'z kitobxoniga manzur bo'ladi.

Erkin Vohidov faqat ijtimoiy, ishqiy she'rlar yaratib qolmay, balki hajviy-yumoristik she'rlar muallifi hamdir. Uning "Manfaat falsafasi", "Sen menga tegma", "Majlis qiling", "Donish qishloq latifalari" kabi she'rlari shular jumlasidandir. U bir qator ajoyib dramatik dostonlar muallifi sifatida ham ma'lum va mashhurdir. Xususan, uning "Ruhlar isyoni", "Istambul fojeasi" kabi dostonlari o'zining badiiy pishiqligi, o'tkir dramatik xususiyati bilan alohida ajralib turadi. Ayni chog'da u mohir dramaturg hamdir. Uning "Oltin devor" asari ko'p yillardan buyon teatr sahnasidan tushunay kelishi liam shundandir.

Erkin Vohidov mohir tarjimon sifatida S. Yesenin, L. Ukrainka M. Svetlov, A. Blok, R. Hamzatov kabi iste'dodli shoirlarning

she'rlarini o'z ona tilida so'zlata oldi. Uning tarj ima sohasidagi mahorati buyuk nemis shoiri Gyotening "Faust" asari tarj imasida (1974) yuqori cho'qqiga ko'tarildi.

Adabiyot va xalq oldidagi xizmatlari uchun u O'zbekiston Xalq shoiri (1987), Hamza nomidagi O'zbekiston Davlat mukofoti laureati (1983) bo'ldi. Samarali ijodi Erkin Vohidovga el-yurt e'zozini olib keldi. U tavalludining 60 yilligi munosabati bilan "Buyuk xizmatlari uchun" (1997) ordeni bilan taqdirlandi. "O'zbekiston Qahramoni" (1999) yuksak unvoniga sazovor bo'ldi.

Tong lavhasi

Ufqlarga qo'yib guldasta,
Tog' ortidan ko'tardi-da
bosh, Pastga boqdi
cho'qqidan asta
Oltin qalam tutgan bir
naqqosh. Har nuqtaga saql
berib u, Vodiy uzra chizdi zar
lavha.
So'ng quyosh deb imzo chekdi-
yu, Tongolar deb qo'ydi sarlavha.

Matn yuzasidan

topshiriqMr. J-topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnni qismlarga ajrating va har bir qismiga sarlavha toping;
- d) matn yuzasidan savollar tuzing;
- e) javoblaringizni daftaringizga yozing.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi I 992-yilning 8- dekabrda qabul qilindi. U 6 bob, 26 bo'Jim, 128 moddadan iborat.

O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyasi O'zbekiston inson

huquqlari va davlat suvereniteti g'oyalariga sodiq demokratik respublika ekanligini tantanali ravishda e'lon qildi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga ko'ra xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi barcha fuqarolarning bir xil huquq va erkinliklarga ega ekanliklarini, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeidan qat'iy nazar, qonun oldida tengligini kafolatlaydi.

Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qiladi.

Qomusimiz biz uchun nazariy-huquqiy hujjat, burch va majburiyatlarimiz majmuasigina emas, balki hayotimizni farovon etish, uni chinakam qonuniy asosga qurish, o'z haq-huqutqlarimizni ta'minlash, jamiyatda qonun ustuvorligini o'rnatishning hayotbaxsh manbaidir.

O'zbekiston konstitutsiyasida inson huquqlari va davlat inustaqilligi g'oyalari sadoqat, xalqimiz oldidagi yuksak mas'uliyat, o'zbek davlatining tarixiy tajribasiga tayanish, fuqarolarning farovon hayot kechirishlarini ta'minlash, insonparvar jamiyatni barpo etish kabi oliyanob maqsadlarni amalga oshirish ko'zlangan.

O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyasida fuqarolarning burchlariga ham alohida e'tibor berilgan. Uning 11 -bobida fuqarolarning qomusda belgilab qo'yilgan burchlarini bajarishga, qonunlarga rioya etishga, boshqa kishilarning huquqlari, erkinliklari, qadr-qimmatini hurmat qilishga, O'zbekiston va uRirlg ina'naviy merosini avaylab-asrashga, atrof-tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga, soliqlarni to'lashga majburliklari ta'kidlanadi.

Matn

yuzasidantopshiriqlar. 1-

topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- d) matn yuzasidan savollar tuzing;
- e) huquq va burchlaringiz haqida so'zlab bering.

Alisher Navoiy
(1441-1501)

Buyuk mutafakkir va davlat arbobi, o'zbek adabiy tilining asoschisi Alisher Navoiy 1441-yilning 9-fevralida Hirotta tavallud topgan. Otasi G'iyosiddin Muhammad zamonasining bilimdon kishilari idan va temuriylar xonadoniga yaqin shaxslardan bo'lgan.

A)isher 4-5 yoshlarida shahzoda Husayn bilan birga maktabda ta'lim oladi. Shohrux Mirzo (1409-1447-yillarda hukmronlik qilgan) vafotidan keyin mamlakatda tartibsizliklar boshlangani tufayli G'iyosiddin Muhammad 1449-yilda oilasi bilan Iroqqa ko'chib ketishga majbur bo'ladi. Iroq yo'lida bo'lajak shoir Amir Temur va temuriylar tarixiga oid "Zafarnoma" asarini yaratgan, bir necha temuriylarni tarbiyalagan ulug' tarixchi olim Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashadi, uning duosini oladi.

Abulqosim Bobur Mirzo (1452-1459-yillarda hukmronlik qilgan) 1452-yilda Hirot taxtiga o'tirganidan keyin G'iyosiddin Muhammadni Sabzavor shahriga hokim etib tayinlaydi. Biroq, u oradan ko'p o'tmay vafot etganidan keyin Abulqosim Bobur mirzo Alisher va Husaynni Mashhad shahriga olib ketadi. O'spirin Alisher bu yerda adabiyot bilan birga mantiq, riyoziyot, tarix va falsafa ilmini ham qunt bilan o'rganadi, ilk g'azallarini bitadi.

Navqiron Alisher Sulton Abu Said Mirzo (1459-1469-yillarda hukmronlik qilgan) Temuriylar davlatini, ya'ni Xuroson va Movarounnahrni birlashtirgan davr (1460-1469)da ancha muddat (1466-1469) Samarqandda yashaydi, zamonasining yetuk olimlaridan, shu jumladan, Fazhilloh Abu Laysdan ta'lim oladi. Xuroson taxtini egallagan Sulton Husayn Bayqaro Mirzo (1469-1506-yillarda hukmronlik qilgan) Alisher Navoiyni Hirotga chorlaydi va muhurdor lavozimiga tayinlaydi.

Zamonasida kechgan deyarli barcha siyosiy, ijtimoiy, madaniy jarayonlarning bevosita ishtirokchisi bo'lgan Alisher Navoiydan ulkan adabiy, ilmiy va ma'rifiy meros qoldi. Bular: "Xazoyin ul-maoniyy" ("Ma'nolar xazinasi", to'rt devondan iborat, 1469, 1491-1498) kulliyoti, "Hayrat ul-abror"

(“Yaxshi kishilar

hayrati”, 1483), “Layli va Majnun” (1484), “Farhod va Shirin” (1484), “Sab’ayi sayyor” (“Yetti sayyora”, 1484), “Saddi Iskandariy” (“Iskandar devori”, 1485) dostonlaridan iborat “Xamsa”Si, “Vaqfiya” (yirik mulk sohibi Alisher Navoiyning o‘z zamon- doshlariga maktublarini va vaqf hujjatlarini qamraydi. 1482), “Nazm ul-javohir” (Hikmatli so‘zlar manzuminasi, 1485), “Holoti Sayyid Hasan Ardasher” (Sayyid Hasan Ardasher hayotidan lavhalar, 1490), “Majolis un-nafois” (“Nafis majlislar”, tazkira, 1490), “Mezon ul-avzon” (“Vaznlr o‘lchovi” 1492), “Muhokamat ul-lug‘atayn” (“Ikki til bahsi”, 1499), “Lison tit-tayr” (“Qush tili”, 1499-1500), “Mahbub ul-qulub” (“Ko‘ngillar suyuklisi”. 1500).

Alisher Navoiyning ulkan merosi adabiyot va adabiyotshunoslik, falsafa, siyosatshunoslik, axloqshunoslik, tilshunoslik, tarix va boshqa ko‘pgina sohalardagi umumiy va juz’iy muammolarni qamraydi. Mutafakkir shoir asarlarida bo‘liq va uning mohiyatini, narsalar va hodisalarni idrok qilish, davlat, davlatchilik va boshqaruv usullari, inson va uning jamiyatdagi o‘mi, yetuk va adolatli jamiyat, ijtimoiy birdamlik, komil inson, yaxshi xulq-odob va mukammal ta‘lim-tarbiya haqida zamonasida qimmatli va o‘zidan keyingi davrlar uchun bar‘hayot ilg‘or umuminsoniy g‘oyalarni ilgari suradi. Alisher Navoiy 1501-yil 3-yanvar kuni Hirotida vafot etdi.

Matn pffZffStffffn

topsltiriqlar. J-topshiriq:

- a) matnni o‘qing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) matnni qismlarga ajrating va sarlavha qo‘ying;
- e) “Alisher Navoiy va zamonamiz” mavzusida taqdimlaydigan tayyorlang.

2- topshiriq. G‘azal, ruboiylarni yod oling va tahlil qiling.

Sevungil ey ko'ngul...

Sevungil ey ko'ngul, oxirki jisning ichra jon
keldi, Quvon, ey joni mahzunkim, hayoti jovidon
keldi.

Safardin ul pari yetdi, meni, mahzunni shod etdi.
Ko'ngildin eski ga'm ketti, tan ichra yangi jon keldi.

Xirad yig'bu masofingni, tahammul, qo'y gazofingni,
Vara', tark ayla lofingni, ki oshubi jon keldi.

Damekim andin ayrildim, ko'ngulni hamrahe qildim,
Bugun keldi ko ngul, bildim, kim ul nomehribon keldi.

Kelubtur yoshurun ul shoh, meni majnun emon ogah,
Pari ermas esa, bas vah, nechun ko'zdin nihon keldi?!

Falak boqti fig'onimg'a, ajal rahm etdi jonimg'a,
Xazonlig' bostonimg'a guli bog'i jinon keldi.
Mug'anniy, bir navoye tuz, Navoiy, nag'maye
ko'rguz, Ayoqchi, tomsa tut to'qquz, ki Doroyi jahon
keldi.

Kecha kelgumdur debon...

Kecha kelgumdur debon ul sarvi gtilro kelmadi,
Ko'zlarimg'a kecha tong otguncha uyqu
kelmadi.

Lahza-lahza chiqtimu, chektim yo'lida intizor,
Keldi jon og'zimg'ayu ul sho'xi badxo
kelmadi.

Orazidek oydin erkanda gar etti ehtiyot,
Ro'zg'orimdek ham o'lg'onda qorong'u

kelmadi.

Ul parivash hajridinkim yigʻladim devonavor,
Kimsa bormukim, anga koʻrganda kulgi kelmadi.

Ko'zlarindin necha su kelgay deb o'ltunnang
meni, Kim bot iqon erdi kelgan bu kecha su kelmadi.

Tolibi sodiq topilmas, yo'qsa kim qo'ydi qadam,
Yo'lg'a kim avval qadam ma'shuqi o'tru
kelinadi.

Ey Navoiy, boda birla xurram et ko'nglung
uyin, Ne uchunkim boda kelgan uyga qayg'u
kelmadi.

Mehr ko'p to'rguzilim...

Mehr ko'p ko'rguzdim, ammo mehribone
topmadim, Jon base qildim fido, oromi jone
topmadim.

G'am bila joning'a yetdim, g'amguzore
ko'rmadim, Hajr ila dilxasta bo'ldim, dilistone
topmadim.

ishq aro yuz ming inalomat o'qig'a bo'ldim
nishon, Bir kamon abro'da tuzlikdin nishone
topmadim)3.

Ko'nglim ichra savr o'qdir, g'uncha paykon, gul tikon,
Dalir bog'i ichra bundoq dilistone topmadim.
O'z ishimdin bul ajabroq dostone topmadim,
Bir zamon ishqida mehnatdin amone
topmadim.

Taob ganjindin Navoiy xo'rdasin yuz qatla hayt;
Kim nisor etmakka shohi xurdadone
topmadim.

Ruboiylar

So'zdurki nishon berur o'lukka

jondin, So‘z durki berur jong‘a xabar
jonondin. Insonni so‘z ayladi judo
hayvondin, Bilkim, guvhare sharifroq
yo‘q andin.

G‘urbatda g‘arib shodmon bo‘lmas
einish, El anga shafiqu, mehribon
bo‘lmas einish.

Oltin qafas ichra gar qizil gul butsa,
Bulbulg'a tikondek oshyon bo'lmas
emish.

Jondin seni ko'p sevarmen, ey umri aziz,
Sondin seni ko'p sevarmen, ey umri
aziz. Har neniki sevmak ondin ortiq
bo'lmas, Ondin seni ko'p sevarmen, ey
umri aziz.

Zahiriddin Muhammad
Bobur (1483-1530)

Zahiriddin Muhammad Bobur atoqli davlat arbobi. iste'dodli shoir, tarixchi, olim, shuning bilan birga tarjimondir.

Bobur keng va chuqur bilimli, zamonasining ulkan madaniyat arboblardan bo'lib, u doimo ilm-fan, san'at va adabiyot ahllari bilan yaqindan aloqa tutar, ularga homiylik qilib, turli ilmiy, adabiy suhbatlar va munozaralar uyushtirar edi.

Bobur o'zbek mumtoz adabiyotining, ayniqsa, Alisher Navoiy-ning boy adabiy merosini o'rganadi. Bizgacha Bobuming ikkita devoni yetib kelgan.

Bobur lirikasi o'zining hayotiyligi, badiiy soddaligi, joshqinligi va til boyligi bilan bilan o'zbek dunyoviy adabiyotining taraqqiyotiga katta hissa bo'lib qo'shildi. G'azal, ruboiy va tuyuq Bobur lirikasining eng xarakterli janrlaridir. Bobur Lutfiy, Navoiy, Xayyom, Hofiz kabi ustoz shoirlarning an'alarini davom ettiradi. Boburning eng yirik asari bo'lgan "Boburnoma" uni butun dunyoga tanitdi. "Boburnoma" tarixiy-badiiy asar bo'lishi bilan birga o'zbek nasrining qimmatli yodgorligi hamdir. Shu bilan birga, u geografiya, etnografiya, tabiiyot va boshqa ilmiy sohalar bo'yicha ham qimmatli ma'lumotlar beruvchi asar, o'zbek adabiy tilining muhim yodgorligidir.

Bobur 1503-1504-yillarda "Xatti Boburiy" deb nomlangan alifbe yaratadi. Uning muhim tomoni shundaki, alifbada unlilar "zerzabar" tarzidagi belgilar bilan emas, balki maxsus

harflar shaklida berilgan.

Bobur ilm-fanning turli sohalariga doir bir necha qimmatli asarlar yaratdi. Shulardan biri aruzga doir “Mufassal” (“Muxtasar”) deb nomlangan risolasidir. Risola aruz nazariyasini to‘ldiradi va boyitadi.

“Mubayyin” asari qonunshunoslikka bag‘ishlangan bo‘lib. masnaviy shaklida yozilgan.

Bobur, shuningdek, bizga yetib kelmagan musiqa nazariyasi va harbiy san‘atga oid asarlar muallifidir.

Bobur o‘z davrining barkamol farzandi va qomusiy aqlga ega shaxs bo‘lgan. U o‘zining g‘ayrat-shijoati, o‘tkir aqli, nozik ta‘bi, faoliyatining ko‘p qirraliligi bilan kishini hayratda qoldiradi. U o‘lmas asarlari bilan juda ko‘p xalqlarga manzur bo‘ldi, badiiy adabiyot taraqqiyotiga samarali ta‘sir etdi.

Matn yuzacidan topsliiriqlar.

1- topshiriq.

- a) matnni o‘qing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) matnning mazmunini so‘zlab bering;
- e) matnni qismlarga ajrating va ularni nomlang.

2-topshiriq. G‘azal, ruboiylami yod oling va tahlil qiling.

Jonimdin o‘zga yoru vafodor...

Jonimdin o‘zga yoru vafodor topmadim,
Ko‘nglumdin o‘zga mahrnarni asror
topmadim.

Jonimdek o‘zga jonni dilafgor ko‘rmadim,
Ko‘nglum kibi ko‘ngulni giriftor
topmadim.

Usruk ko‘ziga toki ko‘ngul bo‘idi
mubtalo, Hargiz bu telbani yana xushyor
topmadim.

Nochor firqati bila xo'y etmisham, netay
Chun vaslig'a o'zumni sazovor
topmadim.

Bore boray eshigiga bu navbat, ey
ko'ngul, Nechaki borib eshigiga bor
topmadim.

Bobur o'zungni o'rgata ko'r, yorsizki,
men Istab jahonni muncha qilib, yor
topmadim.

Charxning men ko'rmagan...

Charxning men ko'rmagan jabr-u jafosi qoldimu!?
Xasta ko'nglum chekinagan dardu balosi
qoldimu!? Meni xor etti-yu qildi muddaiyni
parvarisli,
Dahri dunparvarning o'zga muddaosi
qoldimu? Meni o'lturdi jafu-yu javr birla ul
quyosh,
Emdi turgizmoq uchun mehr-u vafosi qoldim u?
Oshiq o'lg'ach ko'rdum o'lumni o'zumga, ey
rafiq, O'zga ko'nglumning bu olamda xarosi
qoldimu?!

Ey ko'ngul, gar Bobur ul olamni istar, qilma
ayb, Tengri uchun de, bu odamning safosi
qoldiru?

Ruhoiylar

Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidir,
Har kim ki jafu qilsa, jafu topqusidir.
Yaxshi kishi ko'rmagay yomonlik hargiz
Har kimki yomon bo'lsa, jazo
topqusidir.

Yod etmas emish kishini g'urbatda kishi,
Shod etmas emish ko'ngilni mehnatda

kishi, Ko'nglum bu g'ariblikda shod
o'lmadi oh, G'urbatda suyınmas emish,
albatta kishi.

Kim yor anga ilm tolibi ilm
kerak, O'rgangali ilm tolibi ilm
kerak.

Men tolibi ilmu tolibi ilm yo'q,
Men bormen ilin tolibi, ilin
kerak.

Sport majmuasi

“Jar” sport majmuasi Chorsu bozoriga yaqin joyda joylashgan. Bu majmua juda salobatli va koʻrkam qilib qurilgan.

“lar” sport majmuasida sportning deyarli barcha turlari bilal shugʻullanishi imkoni bor. Bu yerda futbol, voleybol, qoʻl toʻpi, basketbol, oʻzbek kurashi, shuningdek, kurashning boshqa turlari, qilichbozlik, kaTate, badiiy gimnastika, shaxmat, shashka, aerobika, boks, tennis kabi sport turlari boʻyicha toʻgaraklar ishlab turibdi. “lar” sport majmuasi da nufuzli xalqaro sport musobaqalari, turli tadbirlar oʻtkazilib turadi. Ushbu majmua Oʻzbekiston hUKUmatining xalq salomatligi, ayniqsa, oʻsib kelayotgan avlodning sogʻlom, barkamol boʻlishi yoʻlida koʻrsatayotgan jonbozl igi, jonkuyarligi namunasidir. Bu yerga kuniga yuzlab, minglabodani lar tashrif buyuradilar, oʻzlari istagan sport turlari boʻyicha mashgʻuotlarda qatnashib salomatligini mustahkamlashadi.

Umuman, har bir inson salomatligini saqlash da, sogʻlom turmush tarziga amal qilishda, albatta sport bilan shugʻullanmogʻi zarur. Oʻzbek xalqida “Sogʻ tanda - sogʻlom aql” degan ibora bor. Darhaqiqat. faqat jismonan sogʻlom insongina teran fikrlar aytishi, fan-texnika sohasida buyuk kashfiyotlar qilishi, madaniyat va sanʼat sohasida ulkan yutuqlarga erishishi mumkin. Shunday ekan, bugundan boshlab sport bilan doʻst boʻlaylik, zero inson saloMatl Igi oʻz qoʻlidadir.

Matn yuzasidan

topshiriqlar. 1-topshiriq:

- a) matnni oʻqing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- e) matn mazmunini kengaytirib soʻzlab bering.

Oila — jamiyat tayanchi

Oila — bu jamiyat tayanchidir. Bu muqaddas maskanda inson dunyoga keladi, aynan mana shu yerda u maʼnaviy va axloqiy jihatdan kamol topadi.

Shuning uchun bu qo'rg'onning mustahkam va barqaror bo'lishiga erishish nafaqat ma'lum bir mamlakat doirasida, balki dunyo miqyosida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti 1994-yildan e'tiboran har yili 15-may kunini Xalqaro oila kuni sifatida nishonlashga qaror qilgani tahsinga loyiqdir.

Oila to'g'risidagi g'amxo'rlikni amalga oshirish davlat ahamiyatiga ega bo'lgan g'oyat muhim vazifa hisoblanadi. Buning dalili sifatida 2012-yilning "Mustahkam oila yili" deb e'lon qilinishidir. Buning negizida yurtimizda oilani, avvalo, yosh oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ayollarimizning og'irini yengil qilish, oila farovonligini oshirish kabi maqsadlar mujassam.

Mamlakatimizda oila institutining rivojlanishi va jamiyatimizda oilaning kamol topishi yo'lida asos bo'ladigan mustahkam qonunchilik tizimi yaratilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ayni shu masalaga bag'ishlangan maxsus bob mavjud. Bu - O'zbekiston Konstitutsiyasining XIV bobi bo'lib, u "Oila" deb nomlangan. Mazkur bob 63-66-moddalarni o'z ichiga oladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 63-moddasida quyidagi g'oyat muhim huquqiy norma belgilab qo'yilgan: *"Oifn jamiyatning asosf y bo 'g'inidir hamda jamiyat va davlal muhofMZOSf"da bo 'lish huquqiga ega"*.

Odatda oilaning vujudga kelishida nikoh asos bo'ladi. Hayotni nikoh va oilasiz tasavvur qilish qiyin, chunki u turmushning juda muhim qismidir. Ota-onalar va bolalar har taraflama jipslashgan oila birligini tashkil qiladi. Ular oilaning negizi hisoblanadi.

Oila — jamiyatning asosi ekan, ezgulik yo'lini tanlagan ana shu jamiyatimizda oilalar faqat yaxshilik urug'idan vujudga kelsin. Zero, jamiyat mustahkam, ma'naviy, axloqiy jihatdan sog'lom oiladan g'oyatda manfaatdor.

Matriyuzasidan topshiriqlar. J-topshiriq:

a) o'z oilangiz haqida tengdoshingiz bilan suhbatlashing;

- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) “Bizning oila” mavzusida bayon yozing;
- e) matn bo‘yicha qo‘shimcha ma’lumi to‘plang va matn mazmunini so‘zlab bering.

MAHALI A

Mahalla (arabcha “mahalla” - joy, o‘rin, makon) - O‘zbekiston- ning muayyan tarixiy sharoitlarida, asrlar davomida shakllanib, faoliyat ko‘rsatayotgan, aholi yashaydigan ma’muriy-hududiy birlik, uyushma. Mahallalar 1917-yilgacha bo‘lgan davrda ish olib borib, mahalliy aholini birlashtiruvchi, uyushtiruvchi tashkiliy tuzilma bo‘lgan. Mahalla kundalik ijtimoiy hayotni va turmushni tashkil qilishda o‘zbek xalqi izlab topgan va asrlar davomida takomillashtirib kelgan a‘molidir. Mahalla o‘z mohiyati, faoliyati mazmuni va shakllari bilan sharqona fikrlash, ish yuritish tarzi kabi xalqimizning o‘ziga xos fazilatlarini aks ettiradi. Mahallalar aholini ahil-totuv yashashga, sidqidildan mehnat qilishga, kasb o‘rganishga, shular orqali hayot kechirishni sermazmun qilishga chaqiradi.

O‘zbekiston mustaqilligi e‘lon qilinishi bilan mahallalarga bo‘lgan munosabat tubdan o‘zgardi. Konstitutsiyaning 105-moddasiga va 1993-yil sentyabrda qabul qilingan “Fuqarolarning o‘zini-o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida”gi Qonunga binoan, mahallalar o‘z huquqiy maqomiga ega bo‘lib, mahalliy hokimiyatning tarkibiga kirdi. Demak, mahallalar daylatimizning joylardagi muhim tayanchi, yuridik shaxs sifatida o‘z mol-mulkiga, moliyaviy byudjetiga, bankdagi hisob-kitob raqamiga - jamg‘arimasiga egadir. Bu qonunga asosan har bir mahalla o‘z hududida ishlab chiqarishni tashkil etishi, kichik korxonalar ochishi, O‘Zİ ishlab chiqargan mahsulotni sotishi, uning bir qismini mahalladagi ehtiyojmandlarga bepul tarqatishi, o‘z hududidagi aholisi ish bilan ta‘minlashi, aholiga madaniy-maishiy xizmat ko‘rsatishi mumkin.

Hozirgi paytda mahalla qo‘mitalari, bozor iqtisodiyoti qonunlari asosida o‘z ishlarini tashkil qilishlari uchun barcha imkoniyatlar

ochib berildi. Ular oldi-sotdi, to‘y-ma’raka marosimlarini o‘tkazish,

hasharlar uyushtirish, mahalladagi oi Javiy nizolarni bartaraf etish, bemorlar holidan xabar olish ishlari bilan shug'ullanadilar.

Mahallalarning faoliyat mazmunini va shakllarini zamon talablari hamda sharoitlarini inobatga olgan holda takomillashtirish - mahallalarning vazifasidir.

Matn yuzasidan

topshiriqlar. 1-topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matn yuzasidansavollar tuzing;
- d) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- e) mahallangizda amalga oshirilayotgan ishlar haqida so'zlab bering.

“Shahidlar xotirasi” yodgorlik majmui

“Shahidlar xotirasi” yodgorlik majmui Toshkent shahrining Yunusobod tumanidagi Bo'zsuv sohilida 2000-yil 12-may kuni tantanali ravishda ochilgan ziyoratgohdir. Ushbu

yodgorlik majmuini bunyod etish g'oyasi ilk bor O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999-yil 12-maydagi Parmoyishiga ilova etilgan “Qatag'on qurbonlari” yodgorligi to'g'risida” nomli ma'lumot- nomada ko'tarilgan. “Ezgu va xayrli ishlarimizning mantiqiy davomi sifatida begunoh qurbon bo'lgan, surgun va qamoqlarda behad jabr-zulm ko'rgan, begona yurtlarga bosh olib chiqib ketishga majbur etilgan ming-minglab vatandoshlarimizning nomlarini xotirlash va qadrlash uchun poytaxtimiz Toshkent shahrida “Qatag'on qurbonlari” yodgorligini o'rnatish maqsadga muvofiqdir”, - deyiladi mazkur hujjatda.

Uni qurish uchun Bo'zsuv kanalining Toshkent te'eminorasiga yaqin sohili tanlangan. Chunki, 20-yillar oxiridan 40-yillarning boshiga qadar bu joyda uchta qatlgoh bo'lgan va ularda minglab vatandoshlarimiz o'ldirilib, ko'mib tashlangan.

Bu yodgorlikning sobiq qatlgohlardan birida qurilishi o'zbek

xalqiga qarshi ongli ravishda va rejali asosda olib borilgan qirg'in

va qatag'onlarni achchiq tarixiy xotira sifatida eslatib, sho'ro tuzumining asl mohiyatini fosh etadi, xalqimizda mnstaqill ik va uning qadriyatlariga sadoqat uyg'otadi, ma'naviyat va milliy mafkuraning rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

17 gektarlik maydonni o'z ichiga olgan "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuida baland ustunlarga tayangan moviy gumbazli rotonda qurilgan bo'lib, unda qatag'on qurbonlarining ramziy qabri joylashgan. Bog'ning o'rtasini Bo'zsuv kesib o'tadi. Daryo ustiga qurilgan ko'prik yodgorlik majmuining ikki muhim inshooti - rotonda bilan Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeyini o'zaro bOg' laydi.

Yodgorlik majmuining "Çuragi" ramziy sag'ana bo'i ib, u o'zida sobiq shlo'rolar mamlakatining barcha qatlgohlarida otilgan va azobgohlarida qolib ketgan ajdodlarimiz yodini mujassamlashtiradi.

M&itf2f f4zasiJan topshii'iqlnr.

1-topshiriq:

- a) matnni o'qing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) matnni rus tiliga tarjima qiling;
- e) Vatan ozodligi uchun jonini qurbon qilgan yurt farzandlari haqida bayon yozing.

Jaloliddin Manguberdi

Jaloliddin Manguberdi (1199-1231-yillar) - jasur sarkarda, davlat arbobi, dushman bosqiniga qarshi qahramonona kurashgan ulug' vatanparvardir. U o'z xalqi, Vatani - Xorazm davlatini saqlab qolish yo'lida mo'g'ul qo'shinlariga qarshi janglarda miSISIZ matonat ko'rsatgan. Jaloliddin shaxsiyatining bunday shakllanishi tasodif emas edi. Zero, XIT asrda Xorazm O'rta Osiyoning iqtisodiy-ijtimoiy hayoti, iqtisodiyoti va madaniyati eng rivojlangan daylati hisoblanardi. Uning tarkibiga Xorazm, Movarounnahr, Afg'onistOR va Eronning bir qismi kirar edi. Asosan qang'il-qipchoq Va turkmanlardan iborat muntazam qo'shin mavjud edi.

XIII asr boshlariga kelib, mann lakatda amaldorlar va lashkarboshilarning boshboshdoqligi, ichki nizolar, fuqarolar noroziligi, podsho saroyida fitnalar kuchaydi. Sharqdan Chingizxon qo'shinlari davlatga xavf sola boshladilar. 1219-yilda esa mo'g'ullar Xorazmshohga qarshi urush boshladilar, O'tror, Buxoro, Samarqand, Xo'jand va boshqa shaharlarni bosib oldilar. Sulton Muhammed Xorazmshoh mamlakatni boshqara olmay qoladi va 1220-yil 20-dekabrda vafot etadi.

1221 -yil boshida Jaloliddin Manguberdi Xorazm davlatining sultoni deb e'lon qilinadi va mann lakatni mo'g'ullardan mudofaa etishga jiddiy kirishadi. Ammo, Qutlug'xon va boshqa qipchoq lashkarboshilari urosinda unga qarshi fitna uyushtiradilar. Jaloliddin Temur Malik bilan birga fitnani bostirish uchun Xurosonga jo'nab ketishga majbur bo'ladi, chunki, bunday sharoitda mo'g'ullarga qarshi mudofaani tashkil qilish bo'lmas edi. Vaziyatdan foydalanib, tez vaqt ichida shahzodalar O'zloqshoh va Oqshoh ham Urganchni tashlab ketadilar. Poytaktda taqdiri qo'rqqoq va amalparast amir Xumorteg in qo'lida qoladi. U o'zini sulton deb e'lon qiladi.

1221-yilning qishida 50 minglik mo'g'ul lashkarlari Urganchni qamal qilib, shaharni egalaydilar va yirik savdo va madaniyat markazlari bo'lmish Balk, Hirot, Nlarv va G'azna kabi shaharlarga yo'l oladilar. Ammo, bu yerlarda mo'g'ullar Jaloliddin Manguberdining qattiq qarshiligiga uchraydilar. Janglarda mo'g'ul qo'shinining atoqli lashkarboshilari ham Jaloliddinga qarshi tura olmadilar. Ammo, qo'lga kiritilgan o'ljalami taqsimlashda Jaloliddinning lashkarboshilari o'rtasida o'zaro kelishmovchilik, nizo yuzaga keladi. Oqibatda, ba'zi lashkarboshilar Jaloliddin qo'shinidan ajralib, o'z viloyatlariga jo'naydilar. Natijada Jaloliddin qo'shinlari siyraklashib qoladi. Fursatdan foydalanib, Chingizxon G'aznaga lashkar tortadi. Hind (Sind) daryosi bo'yida 1221-yilning noyabrda ikki o'rtada qattiq jang bo'lib o'tadi.

Chingizxon bilan bo'lgan 12 jangda har doim g'alaba qozongan Manguberdi o'n uchinchi jangda safdoshlarining tarqoqligi sababli,

mag'lubiyatga uchraydi. Uning jasoratiga qoyil qolgan Chingizxon

uni ta'qib qilish fikridan qaytadi. Jataliddin shundan keyin harrl kO' yillar davomida ona yurt ozodligi yo'lida to'xtovsiz kurash Olib bordi. U 1231-yil avgustida Kurdiston tog'larida halok bo'ladi.

El-yurt ozodligi uchun kurashgan milliy qahramon Jaloliddin Manguberdi xotirasini abadiylashtirish maqsadida, uning nomid gi harbiy orden ta'sis etildi, shuningdek, 1999-yilda sarkarda taVAl- ludining 800 yilligi tantanali nishonlandi. Urganch shahrida tan- tanalar bo'lib o'tdi va unga atab yodgorlik majmuasi barpo etildi.

Matn

yuzasidantopshriqlar. 1- topshiriq:

- a) matnni o'qing, mazmunini so'zlab bering;
- b) "Mangulik monumenti qarshisida" mavzusida dialog tuzing;
- d) xalq qahrainonlarining rasmlari asosida bayon yozing;
- e) "Qahramonni xotirlab" mavzusida eshitgan yoki bilgafli kishilaringiz to'g'risida hikoya qiling.

Afrosiyob

Mamlakatimizda temir yo'l transportini izchil rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mustaqillik yillarida ushbU tiZILJ4d keng ko'lamlı islohotlar, ulkan bunyodkorlik ishlari amalga oshirilmoqda, yo'lovchi va yuk tashish hajmi tobora oshmoqda.

O'tgan davr mobaynida minglab kilometr yangi temir liniyalari barpo etildi. Toshkent — Samarqand, Toshkent — BUKOF Toshkent — Qarshi yo'nalishlarida "Registon", "Sharq" va "Nasa tezyurar poyezdlarining qatnovi yo'lga qo'yildi. Toshkent markaziy temir yo'l vokzali va boshqa shahalarimizdagi vokzallir qaj4 rekonstruksiya qilindi, ta'mirlandi, yangilari barpo etildi. Xalqaro V mahalliy yo'nalishlarda qatnovchi poyezdlarda ko'rsatılayotga xizmatlar sifati zamon talablari darajasiga ko'tarildi.

Elektropoyezd 2 lokomotiv, 8 yo'lovchi vagoni va 1 vagon

restorandan iborat. Nogironlar va imkoniyati cheklangan yo'lov- chilar uchun maxsus qulayliklar ko'zda tutilgan. Maksimal tezligi

gacha boʻlgan 344 kilometrlik masofani 2 soatda bosib oʻtadi. Yangi elektropoyezdning bunday yuqori tezlik bilan yurish i vaqtini tejash bilan birga xarajatlarni ham keskin qisqartiradi.

“Afrosiyob” yoʻlovchi elektropoyezdlari harakatini tashkil etish maqsadida Toshkent — Samarqand yoʻnalishida temir yoʻl infrastrukturasi modernizatsiya qilish va qayta qurish boʻyicha katta hajmdagi ishlar amalga oshirildi. 600 kilometrlik temir yoʻl masofasi reabilitatsiya qilindi, 6\$ kilometr yangi temir yoʻl qurildi. Shundan, Yangi yer — Dashtobod oraligʻida 35,32 kilometrlik ikki qator yangi temir yoʻl, 142 metrlik tunnel hamda umumiy uxunligi 400 metr 4 zamonaviy koʻpriklar qurildi, liniya yoʻllarini elektrlashtirish maqsadida metall ustunlar oʻrnatildi, aloqa va signal-lashtirish ish tarmoqlari modernizatsiya qilindi, poyezd va aholining xavfsiz harakatlanishini taʼminlash maqsadida muhofaza zonalarida temir-beton devorlar va metall panjarali toʻsiqlar qoʻyildi, piyodalar oʻtish joylari zamonaviy arxitektura talablari asosida qurib bitkazildi. Yoʻlovchilar xavfsizligini taʼminlash va ular uchun yangi qulayliklar yaratish maqsadida Toshkent va Samarqand vokzallari rekonstruksiya qilindi va jihozlandi.

Ispaniyaning “Talga” kompaniyasi tomonidan bunyod etilgan tezyurar poyezd ikki soat 10 daqiqa ichida 344 km.li masofani 254 km/soat tezlikda bosib oʻtadi. Ushbu poyezd 2009-yili Ispaniya va Oʻzbekiston oʻrtasida tuzilgan 54 min dollarlik shartnoma asosida Oʻzbekistonga keltirilgan edi.

Matn yuzasidan topshiriqlar.

1-topshiriq:

- a) oʻz viloyat (shahar)ingizdagi sayr-sayohatgoh maskanlarini tavsiflang;
- b) matnning rus tiliga tajima qiling;
- d) biror sayohatingiz toʻgʻrisida taassurotlaringizni yozing;
- e) biror joyga qanday borganingiz haqida kichik hikoya tuzing.

Toshkent metrosi

Toshkent — qadimiy va navqii on shahar. Uning diqqatga sazovor joylari juda ko'p.

Toshkent metrosi kishi diqqatini o'ziga tortadigan ajoyib inshoot.

Toshkent metrosining birinchi yo'nalishi 1977-yilda ish boshlagan, o'shanda atigi yettita bekat bo'lib, metro shahar markazini Chilonzor dahasi bilan bog'lagan.

Hozirda Toshkent metrosining uchta yo'nalishi bo'ylab poyezdlar qatnovi yo'lga qo'yilgan. Ular "Chilonzor", "O'zbekiston", "Yunusobod" deb nomlanadi.

Metroning har bir bekati o'zgacha go'zalikka ega. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Hamid Olimjon, Paxtakor bekatlari antiqa usullarda bezatilgan.

Bu qulay va zamonaviy transport xizmatidan shahriiniz aholisi va mehmonlari juda mamnundirlar.

Toshkent metrosida qatnaydigan poyezdlarning o'rtacha tezligi 39 km/soat, maksimal tezligi 65 km/soat. Toshkent metrosida sutkasiga o'rtacha 270-300 ming yo'lovchi tashiladi. Yo'lovchilarga qulaylik yaratish uchun ba'zi bekatlarda eskalatorlar o'rnatilgan. Har bir bekatning badiiy me'morlik hamda haykaltaroshlik nuqtai nazaridan bezatilishi ramziy ravishda shu bekat nomini aks ettiradi. Ularda madaniy, monumental dekorativ va amaliy san'atning milliy an'analari o'z aksini topgan. Bekatlarga bezak berishda, asosan, O'zbekiston Respublikasida chiqadigan qora, qizil, kulrang granitlar, turli xil marmar, keramika, stomalit, yog'ocli, oyna, turli xil metallardan foydalanilgan.

Toshkent metrosi 9 balli zilzilaga bai dosh beradi. Toshkent metrosining umumiy uzunligi 38,25 km, bekatlar soni 29 ta. Metro qurilishi va navbatdagi yo'l hamda bekatlarni loyihalash ishlari davom etmoqda.

Nlatn yuzasidiin

topsltiriqlar. 1-topshiriq:

- a) matnini o'qing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) ms tiliga tarjima qiling;
- e) matnning mazmunini kengaytirib so'zlab bering.

O'zbekistonning hayvonot olami

O'zbekistonning hayvonot dunyosi juda boy va turli-tumandir. Amudaryo, Sirdaryo, Zararshon daryosi, qator suv omborlari va ko'llarda o'ttizdan ortiq baliq turlari, yuzlab turdagi suv qushlari yashaydi. Oqqayroq, tovonbaliq, zog'orabaliq, laqqa, ilonbosh, olabug'a, cho'rtan baliqlar ko'plab ovlanadi. Ondatra, qunduz, suvsar, tulki kabi hayvonlar chiroyli mo'ynasi uchun oy qilinadi.

Bepoyon cho'llarda, ulkan tog't'izma larida, sohalarda 60 turga yaqin sudralib yuruvchilar, 90 turdan ortiq sut emizuvchilar, 410dan ortiq turdagi qushlar tarqalgan.

Tog', o'rmon va chakalakzorlarda ayiq, bo'ri, olmaxon, burgut, kalxat, qarchig'ay, tasqara, boltayutar, miqqiy, lochin, itolg'i, qarg'a, quzgun, kaklik, qirg'ovulJar yashaydi. Ayrim qushlar odamlar bilan qish loq va shaharlarda yonma-yon yashashga odatlangan. Bularga qaldirg'och, chumchuq, musicha, mayna, kabutar, laylak kabilarni kiritish mumkin.

Hayvonlar qadimdan go'sht va mo'yna manbai bo'lib kelgan. Hozir ham tirik tabiat mahsulotlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Har yili yurtimizdagi baliqchilik xo'jaliklarida baliq ko'paytiriladi, daryo va ko'llardan ming sentnerlab baliq ovlanadi, minglab mo'ynali hayvonlar terisi tayyorlanadi. Qirg'ovul, kaklik, bedana kabi parrandalar ovlanib, parhez go'sht tayyorlanadi.

O'zbekiston hududida zaharli ilonlarning besh turi yashaydi. Ularning zaharidan qimmatli dori-darmonlar tayyorlanadi. Ilon zahridan dori-darmon tayyorlashda O'zbekiston dunyoda yuqori o'rinda turadi.

Har yili respublikamizda eksport uchun bir necha o'n minglab dasht toshbaqalari, tibbiy tajribalar uchun yuz mingdan ortiq

ko‘l baqalari tutiladi.

Hayvonlar tabiatda va qishloq xo'jaligida juda katta ahamiyatga ega. Hasharotxo'r hayvonlar zararkunanda hasharotlarning ko'payib ketishiga yo'l qo'ymaydi.

Yovvoyi hayvonlardan foydalanish bilan bir qatorda, ularni ayovsiz oy qilish, ba'zi hollarda butunlay yo'q bo'lib ketishdan saqlash lozim. O'zbekistonda yashayotgan sutemizuvchilarning 22 turi, qushlarning 31 turi, sudralib yuruvchilarning 5 turi, baliq-larning 5 turi "Qizil kitob"ga kiritilgan. Ularni muhofaza qilish zarur.

Hayvonot dunyosini muhofaza qilishda qo'riqxonalar muhim o'rin tutadi. Hozir respublikamizda o'ndan ortiq qo'riqxona mavjud. Ularda tabiatning mazkur burchagidagi tuproq, o'simlik va hayvonot dunyosi tabiiy holda saqlanib qolishi kerak.

Matn yuzasidan topshiriqlar:

1-topshiriq.

- a) matnni o'qing;
- b) matn yuzasidan savollar tuzing;
- d) hayvonot olamiga munosabat haqida bahs-munozaraga kirishing;
- e) matnni qismlarga ajrating va sailavha qo'ying.

Navro'z

Navro'z (forschada "navro'z" yangi kun ma'nosini anglatadi) Turkiston, O'rta va Yaqin Sharqda yashovchi o'zbek, ozarbayjon, tojik, hind, fors va boshqa xalqlarning qadimiy va an'anaviy yangi yil bayrami. Quyosh hisobida yilning birinchi kuni bo'lib, bahorgi tun va kunning tengligiga, ya'ni 21-22 martga to'g'ri keladi. Tarixiy manbalarga qaraganda, Navro'zni bayram qilib o'tkazish Ahtio-niylar davri (miloddan avvalgi VI-V asrlar)dan boshlangan. Keyinchalik, Navro'zda islom dinining ayrim marosimlarini ham O'tkazish odat tusiga kiritilgan. Qadiinda Navro'z bayrami 6 kun davom etgan, dalalarga ko'chatlar ekilgan, ko'chalar tozalanib, hasharlar uyushtirilgan, xullas, hammayoq pokiza etilgan. Navro'zga atab

yoshlar yangi kiyimlar kiyganlar. Bayram kunlari har xil shirinliklar, sumalak, turli ko'katlardan somsa, chuchvara kabi taomlar pishirilgan.

Navro'z kunlarida turli ommaviy o'yinlar, poyga musobaqalari, bog'larda sayllar, maydonlar, konsert zallari va teatrlarda san'atkorlar, shoirlar, yozuvchilarning chiqishlari bo'ladi, ota-onalardan, qarindosh-urug'lardan xabar olinadi, yoru birodarlarnikiga mehmonga boriladi. Navro'z kunlari gina-qudratlar unutilib, kishilar yaxshilikka intiladilar, yetim-yesirlarga va nogironlarga yordam berib, marhumlar qabrlarini ziyorat qilib, tartibp•a soladilar.

O'zbekistonda 1989-yildan Navro'zni keng nishonlashga e'tibor berildi. 1990-yildan boshlab, O'zbekiston hukumatining qaroriga binoan, 21 -mart - Navro'z milliy xalq bayrami sifatida belgilanib, dam olish kuni deb e'lon qilindi.

Matn yuzasidan

topshiriqlar. 1-topshiriq:

- a) matnni o'qing, rus tajima qiling;
- b) O'zbekiston Milliy bog'i bayramda qanday bo'lishini ta'riflab bering;
- d) tasvir asosida xalq sayli mavzusida ixcham bayon yozing;
- e) Navro'z bayrami dasturini yozing.

O'ZBEKCHA-RUSCHA LUG'AT

A

Adabiy - ВеуНьлн

AdO - xcnonHeHie, ЗаВерииеННе, охОНЧаIaHe

Ado etmoq - xHOJИHflTb, Bb3fiOJrriяTb, zaBepиiaTb

Adolat - cnpaBe,gn HBOCTb

Afsonaviy - Møfii iecxHñ

Afzallik - преiiмyицесTBO, преøосходCTBO, ,QOCTOHHCTBO

Ahamiyat - ocoбeHHocTb

Ahd - ypoBop, ,дopoBop, cornaиeHfie,

oбeицaHxe AhOлl - жxTenii, HaceneHHe

Ajdodlar - пpe,цyи

Ajoyib - бпесTяще

Ajratina (mablag') - oтчиicneHøe,

acciiрFloBaHHe Akkreditlash - aKxpeдиiTauHfl

Aks - OTpaMeH e

Aksiya - a«иця

Aksiyador -

axциiorier

Aksiyadorlar mablag'i - axциioHepFlbiñ ханиiTan

Aksiyadorlik jamiyati - axциioHepHoe

общесTBO Aktiv balans - aKTHBHblĜ банāHG

Alohida shaxs - iaCTHoe ницo

Aloqof - CBfl3b

Aloqa vositalari - cpeAcTøaeBfl3il

Aloqa-aralashUv - xoMMyHHxduxя

Aloqalarni tiklamOQ - BOCCTiHilBjИHbidTb CBfl3H

Alpomish - бoга+ырь

Amaldor - iilHOBHHK, ,ft OJIX(HOGTnoe nHцO

Amalga osliirmoq - воплощать,
 осуществлять Amaliy - праздничней
 Ainaliyot -
 праздничней Andoza -
 стандарт
 Andisha - благоразумие,
 осторожность Adjuman - собрание
 Antiqa - необычайней
 An'ana - традиция
 An'apaviy -
 традиционней
 Aqliy boylik - умышленней
 потенциал Aqliy mehnat -
 умышленней суд Aralashma - смесь
 Aralashmoq - вмешиваться
 Ariza - заявитель
 (письменней) Asbob -
 инструмент, орудие Ashyo -
 вещь, предмет
 Asl - суть, существо, наполо, оригинал,
 чуждость Asl nusxa - подлинней, оригинал
 Asos - основа,
 основание Asoschi -
 основатель Asosiy -
 главней
 Asosiy vositalar - основные средства
 Ataina - термин
 Atamashunoslik -

териніііопогіія Atigi - всего

лишь

Avvalgi - ранний

Avzo - в.п.с, выражение

Axborot - гізвестте, сообііјенпе, информаипс

Aylanma - друг, кольцо,
хруговойі Ауніқса - особеііно
Ауовсіз - беспощадно
Ауғім - отдельный, разрепный, особый
Azob - еііііе

В

Badal — взнос, аосмещеііе
Ваһо - цена, стоіііость,
оценка Ваһга - наслаждеііе
Вајармоқ - исполііять, выполнять
Balans hisoboti - бапансовыіі
отчёт Vandargoh - гавань
Bank foizi - банковскііі процент
Bank krediti - банковсііііі хредііт
Bank o‘tkazmalari - банковскііііі перевод
Banknotalar - банкноты
Вағро етмоқ - построііть
Вағрағор - устоііоивыіі,
стоіііхії
Вағрағор қілмоқ - проно устанавлівать
Вауоппота - протокол
Вауоноптома -
детарация Вағ‘ішлатмоқ
- посвящать
Beliad - неизіерііімьғй,
бесграііііііііііі Векат - остаііівка
Векор қілмоқ - аіінуліровать

Belgi - знах, отметка, примета,
ііризнак Belgilamoq - отмечать

Belgilangan qiymat -
 HOMġiHāJi Beminnat -
 óe3Bosueo,4HO Bepul -
 6esBozuezqHbIñ Bildirish -
 panO T
 Bildirish xati - x3BeiцеHхе
 Bildirishnomă - HzBetцеHхе, соОбщегігіе, обьн B.cert
 He Birgalik - соøуесТНОСТb
 Birikina - соедііHeiaHe, соøeTaHile
 Birlashma - обьедхHeHrie, accOtiH£tLçøя, соедхHeHHe
 Bitik - H£t,QHHCb, nHCbMO
 Bitilmoq - nHC£tTbCя, 6 slTb H£tFi IC£tHHbI M
 Bitim - согøаііеHHe, с,ценKa,
 nptisiHpeHiie Woj - noiønxHa,
 TaMo»eHHslñ Gбор Wojxona - raMOXtiя
 Bolalik - ,цеTcTøO
 Voqinianda - He,доііMKa, дебііTO}3OKая ЗадонжеHНосТЬ
 Boshqotirish - НапряweHrio дуMaТЬ
 Boshqarmoq - py»OBO,QHTЬ, унраВЛЯТЬ, BecTri (дена)
 Bosqich - с neHs
 Vozor - pbI HOK
 Bo‘ lifilTia - iaCrHое, ііодра3,3eneHхе
 Bo‘ nak - aB£tHC, 3£t,Q£tТОK
 Bo shamOq - OCBO6Ožti,QaТЬся, уВопьHіTbGfl
 Bog‘ lamoq - сое,çxHЯТЬ
 Bog‘ lovchi -
 СВЯЗbлBālOLLtГġġ Bunyod
 etish - cTQOI'Tb Burch -

обязанность

Burgut - opěn

Demak - То есТЬ

Deputat - денураТ

Devonxona - хаНценяриин

Diqqat-e'tibor - аННМа

xe Doim - Всег,qa

Dono - цу,дрыĩ

Dori-darmon - нехарСТВО

Dovyui ak - храбрыĩ

Do'kon - царѐНН

Durdona —

e,qøriczвeНiiыĩ

Е

Ehtiyoj - noТребНocTs,

yx

ща Elitiyojlar -

пощебHoCTø

Ekologik xavf - axonorHoesxя

опасноcTs Elchi - носон

Evara -

n;ЭaвНyx

E'tiqod - Вера

E'tirozнома -

peioiavautin Egri -

xpiiøoй, cogøyгыĩ

Ekspeditor - aKcne,çHTO

Elektron hisoblash mashinasi - 3нехтроННО-BhГЧHcnHTensHdЛ
MεтНН Hεт

Elchixona - ,дiiнномаTii iecxHĩ хорнyc

Eng yuqori ko'rsatkich - HāHВbIC шĩ noxasaTeнь

Eskirish - ИЗНОС

Eslatma - приюченіе

E'tirof - при43навііе, сознаніе

E'lon - объявленіе

E'lonlar taxtasi - доска объявленіе

E'tiPOZ - BOзpameii me

Ehtiyoj - noзpeбiiocъ, Hy iщa

F

Falsafa - QiiJIOCO Иф

F aqat - TOJ1i.KO

Farmon - yxo

Farmoyish - pacnopmeHие

Farmoyish Xat - ttхpхугяpHое пiiсьMO

Farq - OTJliи иe, pa Hii па

Farzand - peбёHox

Fazilat - xaueCTBO

FaOliyat -

,qeaTепьHOCTЬ Foiz -

nporteiiT

Foyda - Bыгopa

Foydali taklif - дeпьHое пpe,qпoжeFiHe

Fuqarolik— гpaждaHCTBO

G

Garov - збop,

ЗаMa;t Gerb - гepб

Gerbli muhr - гepбoвая

неoаTь Go'dak - MпaдeHeц

Gumbaz -

хyноn Guruh -

гpунна

Guvoh - CBiiпeTепь, oueBxpeц

Сувоннопа - СВиДетельс'гВо (похуМеНТ), удосТоВерение

Н

- Nadya shartnomasi - ,QOPOBOP
,дареНхя Najm - объеи, емКОСТЪ
- Nakamlik -
a]3ÖПТ]ЭāЖ HalqilmOq
- peiiaTb Hamkasb -
- Konnera Haqiqat -
H;3āB,Qā Hayfsan -
- ВыгоВор
Hayvonot dunyosi - MH]9 IBOTHyIX
Hay'at - Koønerxл
- Hisobchi - еТНих, бухрантер
Hisobga olish varag' i — y iēT ыĜ JIfICT
HISOB-kitob arizasi — oTøēTHoe ЗалВнеНхе
Hisob-kitob dafiarchasi — pacøē+Halı KHH2KK&f
Hisob-kitob raqami — pac iēTHыĩñ cuēT
- Hisobot - oTuet
- Hissa - доня
- Hokimiyat - n асгъ
- HOlāt - nonomeHiie coczoя e
- Homiy - cno cop,
похрOBхТень Hudud -
ТеррхТорøл
- Hujjat - AoxuxeHz
- Hujjatchilik -
qoxuMeiiTaLtiия Hujjuin
qilmoq - Hana,QaTb Hukmdor
- noBeøiiTень

Hukumat mukofoti - praviteľstvennda nã]3ã,Qã

HUquqiy - pravob0Ĝ

Huquqshunos— iopic+

I

Idora - контора, правління, управління, у'реження
 Ifloslanish - заґрязія+ься
 Ijara - ареада, наѐу
 Ijarachi - арендатор, нанііатель, съѐмулк
 Ijro - осполненіе, выпоинейіе
 Ijro etuvchi hokimiyat - ісґіоніітеґная власзо
 Ijrochi - ісґіоніізелъ
 Ijtimoiy - общес,твейііыи, соціаоьныи
 Ijtimoiy-ixtiyoriy - соціально-
 добровольныи Ijtimoiy-siyosiy - соці Іьно-
 ґіолітііес>іи Ijobiy - поло ізепьныи
 Ikki tomonlama bitim - двузороннее
 соґоауеніе Ik - вґервые
 Ipmiy - науиньіі
 Ipmiy daraja - уоёная степень
 Ipmiy ishlanma - на ііая ртработка
 Pova - доііолненіе, ґіріложение,
 вставха
 Pg'or - шідер, ґіередовоіі,
 прогресіівныіі Imkoniyat - воауотносзь
 Imtiyoz - ііріівілеґія, преимущество, пьґота
 Imzo - подііісь
 Inflyatsiya -
 іінфпяця In'om -
 дар, подарок Inqiroz -
 баііхротство Inshoot -
 сооруженіе

Insonparvarlik yordami - гyМаниітарная
iiouoцs Insoniyat - іеловеиество

Investitsiya -
 HHBeCTxiiiя Ipak - iiiеох
 Iqtidofi - TäUGHT
 Iqtisod - oKOHOMHxft
 Iqtisodchi - ЗKOHOM ffCT
 Iqtisodiy - axOHOMri ieci
 iñ
 Irg - paca
 Irgchilik - paCGø3M
 Ish - paбoTa, TpyA, дeнo, дензeнs
 OCTb Ish yuritish - дeøoнpOHЗBO, QGTBO
 Ishbilarnion - бHЗHeцueH
 Ishlab chiqarish munosabatlari - FI OHЗBoдcтBeHHs4e oтxoшeHия
 Ish lab chiqaruvchi - пpoхзBO, qHTeнь
 Ishonch yorl igЧ - BepHzeJlbHäfl F
 äMOTä lshsizlik - бeзpaбOTøLta,
 He3aiinTOGTb IslohOt - peфopMa
 Iste'dodlar - cнocoбHOGTH
 Iste'fo - oTCTäBKd
 Iste'mol - yнoTpeбøe øe, нoTpeбHeH He
 Iste'molchi - нoTpeбi4Tens
 Istilo - aaBoe BaHHe
 Isyon - yяTe>x, бyHT
 Ixtisos -
 cпeциaHbHOCTb
 Izchil - zeciio, нocлeдo BaTeньHbIñ
 Izchillik - нocaeдoBaTeaьHOCTb
 Izoh va qo'shimchalar - пpимeqaHия i4 ,aOбaBHeHия

Ixtisoslashgan - специализированный

Ixtiyoi ida - В распоряжении

Jabha - область
 деявельности Jadallik -
 усиленіе, быстрота Jahon -
 міір
 Jahonshumul - всеііркьїї, мировои
 Jami - итого, всего
 Jamiyat - общество, публика,
 народ Jamoa - золпехтіів
 Jamg'arma - ііахоппентіе, фонд
)angovar - воинственнїї,
 боевоіі Jarayop - процесс,
 зеоение, хо,д Jarima - шкаф
 Javob - ответ
 Javobxat - письмо-
 ozaez Javobgar -
 ответоиз
 Javobgar shaxs - ответственное
 лііцо Jihoz - мебель
 Jild - іехол, сучка,
 тот Jins - поп
 Jipslashtirmoq - объедіііхть, соединііять
 Jismoniy shaxs - физиоеское пііцо
 Jismoniy tarbiya - фіізкиесзое
 аоспитанпх Jopivog - живое существо
 Jonlantirmoq - воплотііть в
 »ііоні» Jorig - Действуюііціііі,
 тезуціііі Jo'natma - посыпза

Jo'shqin - iuinyuiiii, бурпивыи

К

Kadrlar bo'limi - отдел кадров

Kadrlar boshqarmasi - управление

кадрами Kafolat - поручительство

Kafolatnoma - гарантийное письмо

Kam maoshli lavozim - низкооплачиваемая должность

Kam mahsul - малопродуктивный

Karvon - караван

Kasaba uyushmasi - профсоюз

Kasallik varaqasi - больничный лист

Kasb - специальность, профессия, ремесло,

занятие Kasbiy fazilatlar - профессиональные

качества Kashfiyot - изобретение

Kassa - касса

Kassir -

кассир

Keinacha -

хоррабийк Keng -

просторный

Keng ko'lamda - в широком масштабе

Keng yo'l ochmoq - прокладывать

путь Kengash - совет, совещание

Kengaytirish - расширение

Kimoshdi savdosi - аукцион

Kirim ya chiqim - приход и

расход Komil - полностью

человек Komissiya - комиссия

Kommunal xizmat - хозун ийна
услуга Когхопа - предприи ггие
Kotiba - секретарь

Kotibiyat - сехреТарНаТ

Ko'chifTnd - ВbИHHCк&t

Ko'lam - обрëу, разуер, uaGруТăб

Ko'nikma - HaBblK

Ko'prik - МОСТ

Ko'rgazinā -

BbICTăBK&t

Ko'rsatkich - ухаЗаТень, похаЗаТень,

ухаЗа KO'rsatina - yKazaHiie

Ko'hna - „древHilñ, BeTхиñ, CTă blĜ

Ko'inaklashish - oKмыBăTb поддеpmxy

Ko'tarinki - npHnO,QifftbĜ, BOЗBsiuieHNYI

ñ Kun tartibi - noeCTKa дrтя

KUR va tun - деHь H HOЧb

Kurka - aH,QtOx

KUITa - 3esiHOñ

map

L

Lavoziin - „донmюсвъ

Lavozim yo'riqnomasi - дOJl21(HOCTHяя xHcTpyxиия

Lavozimni bajarishga kĭrĭSĭlmoQ - BC HHTb B

,ft OJLЖHOГTb Lochifl - JĭaGTO'IKā

Loyiha - npoeicr

Loyihalashtirmoq - zappoexTHpOBăTb, npoe'criipOBaHxn

Loyiq - „qocpOñH blñ, floQXOQfi HAH Ĝ

Lozim -

спедуер

Mablagʻfar - ресурсы

Madad berish -

поддержка FIBāTb Madhiya -

rHMFt

Madaniy - духОВное

Mafkura - гідєонорія

Маhkama -

режнеH

He

Mahsulot - n}3O KT, H}3O KL(Hи

Nlaishiy xizmat - 6bITOBøie

уснуyH Majburiyat -

обяЗаТеøьCTBa

Majlis - заседаHиie, совещаiiHe

Majlis bayonnomasi - n OTOXoø

ЗасенаHøя Majmuа - xOMrmexc

Malaka - KBdJиH HKи2Lт lfл

Malaka darajasi - pa3pfl,Q KBßJIH flKhLт HH

Malaka oshirish - nOBsliiieHiie KBdJиH HKāLт H

H Malakal i - KBdMi HLт H}ЭОВiāHHbI Ğ, OHт>ITH bIĞ

Mam lakat - CTQāHā

MāLTиHUR - довOnbiisiñ

Man ba - HcTO'-IHHKfI

Manfaatdor shaXS - 3āHHTepeco BaHHoe

ntiuO Manfaatdorlik - 3ainiTepeco BaHHOCTb

Mansabdor shaxs - доøwilOcTiiøe nHitO

Mantiq - øorHxa

LJantiqiy - norHoecx ñ

Manzur - доСТОЃНЫЃ ВHiMāHHA

Maosh berish - øsinaua ЗаработHOЃ HJIāTbI

Maqola - CTāTbfl

Ivtäϕ]OITl - CTaryc, мeнoдHя, MOTHB

Maqsad - uenb

Maqtovnoma - rloxvdlj bHbIĜ JHCT

Mardlik -

xpaбpOCTb Marhum

- floKOIHHK Markaz

- ueHц

Marosim - мepoн pлфTrie, пpaздHOBaHиe

Masala - BOnpOc,

npOбHeMa Maslahatchi -

KOЛIC JILTāHT MaS'u1 -

oTøeTcrBeHbIñ

MaS'u1 shaxs - oгBeTcrBeiiHoe nano

MaS'ul xodim - oгBeTcTBeриHblñ

j3ā6OTHHK MaS'uliyat - oTBeTcTBeHHoCzь

MatbilOt - neuaTb, пpессa

Matonat - OTBāra, xpaбpOCTb

IvtātO - MaTepxaа

Mavqe - дoпwHoc'гь

Mavsumiy ish - cezoHHax

ã6

OTil Mavzu - TeMa

Mavzuli tekshiruv - TeuaTioiesxая пpoBepza

Maxfiy - cexpeTHo

Maxsus bo'lim -

ceпцoTдeн Mazkur -

HbHeuiHHĜ Ma'lumot -

сведеНне Ма'lumotnoma -

спраВКă

Ма'mur - адМfлННСТ}3ăТО}3

Ма'muriy -

арМхННГТ]ӘѐтТНВНьiĜ

Ма'muriyat - aA НННСТ ѐtlIHfl

Ma'rifiy - просветителен

Ma'ruza - доклад,

Mehmon - гост

Mehnat - труд

Mehnat b'timi - трудовое

Mehnat daftarchasi -

Трудовая книжка Mehnat taqsimoti -

разделение труда Meros -

наследство

Mezon - хантерин

Mijoz - клиент

Miloddan avvalgi - до нашей эры

Mintaqa - регион

Mintaqaviy - региональный

Mislsiz - бесподобный, несравнимый

Moddiy - материальный

Mohir - славный

Mohiyat - сущность,

существование Mol turlari -

акции Moliya -

финансы

Mo'yuna - рынок

Muammo - проблема

Muassasa - учреждение

Muddat - срок

Mudhish - странность, странность

Mudir - руководитель

Mudofaa - оборона

Mufassal - подробный, детальный

Muhandis - инженер, специалист

Muhim - ваъхНбиĜ

Muhofaza qilish -

береуь Mukofot -

Награда

Mumtoz adabiyot - ioiaCcHoesxая нøТераТура

Munosabat -

ОТНoiiiiHHe Munozara -

дебаТbI Muntazam -

лОСТО5IHHO

Muqaddaln - āHsuie, ripe

e Muqobil - āньТерНаТiiВНblĪ

Murojaat - обраiileHiie

Musobaqa - coreВHoBaHiie

Mustahkam - хренхНñ, нрOøHbIñ

Mutafakkir - Мыicннренъ

Mutaxassis - снем4али'ICT, MacТер

Muvofiq - бнагодарн, В

сOoТвеТсзаøii MUvozanat -

раВHoBeciie

MuaSSasa - yøрежнеHHe

N

Nasihat - coBeT

Natijasidā - в носнеqсТВИРi

Navbat - ouередь

Nāvqiron -

Монодоñ NOgiron -

itHBdJIH,ftbI

NOITla lum-HeiriBecTHыñ

Notiq - oparop

Ne'mat - oc>oiiiooiTеньHбиñ продухT

NilShriyot - irinaTеньcTBO, øодаTеньcKHñ

Nodir - реқх ñ, цеННЬI ñ
Nazorat - хо гронь
Naqd pul - НãЛНЧНЬie деНЬгii
Namuna -
образец Narx -
цеiia
Narxнома - преiсхураiir
Nãtija - реауфьТãТ
Nafaqa - неНсøя
Nafãqaxo r - неНciioтiер
Nashriyot -
iiЗдагецьсЗВО Nizom -
усраВ
Nomenklatura - Ноøeiiiioia pa
Nomzod -
xãH,ftH,ftãT Notarius -
НОТарiiyc Нуqсон -
деQexT Nusxa -
qonun
Nusxalasli — l(OHH}iOВаНfiе

O
Oila - ceãьn
Olmaxon - øenxa
Olg'a bormoq - ii,ftTH Вперед,
сТреøНТьСЯ ОмlПaviу - ВсеобщНГ
Oroł - осщOB
OfZu - MecTa

Osiyo - 3Hfl

Og'zaki -

ycTНО

Odil - CnppeдnHBbIñ

Odim - mar

Oid - ОТНОСfill@1ĪĪCs x øeMy-nii6o

Olg'a - øперед

OmlTla - MaCca (niodeñ)

Obuna - подniicxa

Ovoz berish - ronoCOBaH e

Ogohlantirish - предунре>xдеH e

Oddiy muhr - нрOcТая rie iaTs

Oilaviy ahvol - ceueñHOe

noøo>xеHHe Oylik reja - МесяøHblñ

niĪāH

Oldi-sotdi shartfiOmasi - dorøBop xynøti-продш it

Oliy ma'lumot - øøiciuee

обрæøøaHrle Ombor - cloiaд

ITIOñtt - BKflā,Ī

Omonatchi - Blīia,QøiIK

Order - ордер

Ochiq xat - ozxърrroe niicъrio

Oshk.oralik - fiJlilOHOOТЬ

Og'irlik birligi - едHНŷlua

Beca

Pilla - КОКОН

Parhez -

дPICTā

Poyga - cxaυui

Plyuralizm - nut-O}ӘdJ1H3M

PUXtā - flJ2OЧНЫĠ

Pirovard - хоНец, ilGход

POГi3 - ВЗЯТК

Pinhon - СКҗЗЫТЫЃ, ТѣтЃ НЫЃ

PoklamOq - ЧНСТНТб, ОННЛЃ &tTb

Pasayisli - НОННманНе

PaSsiv - ilāCCНВІііе банaiic

Patta - КВІ4ТiiНiPili

Patent - naTeiiT

Pochta manzili - НОЧТОВВiñ

адрес Pochtamt - НОНТāMT

Pudrat -

подряд Pul -

,фeНЪи

Pul birligi - деНемНая едеНища

Pul-buyum - деНевно-ВеујеВая аоТорея

Pul islohoti - деНемНая реQорМа

Pa llik - nJiāTНЫiі

Ро‘lat sandiq — ceñQ

QabU1 Cijlrnoq - priiНiJMāTb

QabUlхona - нрøeMHas

Qadimiy - дреВНИЃ,

ilCTOpиøесxНñ Qadriyat -

,QOCTOnHiie

Qadrlamoq - ueHiiTb

Qalam hāqi -

roHорap

Qalam Iraqi jamg armasi - roHорapHыiñ

tǵOI4.d Qalb - py iøa

Qalbaki - HO,QJIOX£HblĜ

Qanirab Olgan - OXBilTbi BälØlltHĜ

Qamrab olinoq - oxøaTbiBãTb

Qarich - «»A•

Qaror -

peuieHiie Qarz -

,qoør

Qarzdorlik - 3a,4oø

eHHoCTb Qashshoqlik -

HHujeTa

Qatag'on - pacxynaøHBaHiie, x3r aHHe, cсыюха

Qatlgoh - 3HiaQOT

Qator - ряд

Qavm - pon

Qayd qilmoq - KoHcTãTH}ЭOBãTb

Qaydlov bO'limi - periicTpa pa

Qaydlov-nazorat daftarchas i - periicTpaLçiiOH HO-KOHT}3OJbH£lfI
K3}ЭТОЧ KB

Qaydnoma - Be,goMOCTb

Qayta - MHOFOK}ЭãTHO

Qaytarmoq - BepHyTs

QãTlmat - дороғи, ueiiHbIñ

Qimmatbaho qog'ozlar - ceHHbie byMarx

Qirg'in - uxopO'iHcneHHoe y6HñCTBO, xcTpeбneHiie, yHiøizomeH He

Qisqa bayonnoma - xpãTxiññ npoTOKoл

Qisqacha sharh - aHHOTãJHfl

Qit'a - KOHTHHeHT, MaiepHK

Qiyamat - CTOHMOCTb,

цеHHoCTb Qiyomat -

свеTonpecTaBøeiie

QO' llanma - pyxoBO,QCTBO, noCobHe

Qo'mita - KoMirreT

Qo' shimcha hãQ - ,QOHJIiTã

Qo'shifT - BOĞGKO

Qo'shma korxonalar - so'zlashma ma'muriyatlari

Qobiliyat - qobiliyat

Qog'oz - qog'oz, qog'oz, qog'oz

Qoraqog'ozlik - qoraqog'ozlik

Qoldiq - qoldiq, qoldiq

Qonun - qonun, qonun

Qondirmoq - qondirmoq

Qoniqtirmoq - qoniqtirmoq

Qonun - qonun, qonun

Qonun

Qoyil qolish - qolish, qolish

Qulaylik - qulaylik, qulaylik

Qunt - qunt, qunt

Qurbon - qurbon, qurbon

Qur'olli - qur'olli

Qurum - qurum, qurum

Quyidagi - quyidagi, quyidagi

R

Raqib - raqib, raqib

Ragam - ragam, ragam

Ragamli hisobot - ragamli hisobot, ragamli hisobot

Rahbariyat - rahbariyat, rahbariyat

Rag batlantirish - rag batlantirish, rag batlantirish

Raqobat - raqobat, raqobat

Raqobatbardosh - raqobatbardosh, raqobatbardosh

Raqobatbardosh - raqobatbardosh, raqobatbardosh

Rasmiy - rasmiy, rasmiy

qog'ozlar - деноВые буøарН Rasmiyatchi

- бюрохран Rasmiylashtirmoq -

оØориøяйъ

Ravnaq - proqBeTaHiie,

pa3BHTHe Ravslan - cBeTnyiñ,

BCHblĭ

Rahbar xodim - pyxoBOдшitiiñ pa6ozHIK

Reja - nnaii

Rejadan tashqari jamg'arma - cBepxHnaxo Boe

HaxonBeHHe Rejalashtirilgan daromad - rinãHOBãfl H

H6sinb

Rejali ish - nLãHOBая pa6OTã

Rioya qilmoq - cobmonãTb

RisOla - T}ããKTãT, 6}Эoynopa,

nocnaHHe Rivoj - pœBHTHe, pacuBeT

Ri VOCĭ2f11TIOQ - }3&3BU BiĭTb

Riyoziyot - aCTpOHOMHfl

Ro'ý bermoc - npOHcXoдitb, C

9ãTb

Cfl Ro'ýobga chiqmoc -

ocyщecTBøĭTbCfl Ro'yxat - cnflCox,

нepeøHb

Ro'yxatdan chiqarish - OTчøcneHøe,

cnøcaHiie Ro'yxatdan o'tmoc - zaperHcTpii

OBãTbGfl Ro'yxatga kiritmoc - BioĭO9HTb B

CflHГОK Rojobga chiqmoc - c6viBãTbCfl

Rozilik - GornacHe

Rozilik belgisi - BF13ã

Ruxsat turi - Øopua дoпycKa

Ruxsat varaqchasi - xapzouxа

допyсxa Ruxsatnoma - npoiiyсx

s

Samarali - əƏƏərrHBHbİñ

Saboq - ypoK

Sermahsul - pro,duicrFIBHblñ

Sermazmun -

MHorozHa'olTenbHblñ Shafqatsiz -

6eommoczHblñ

Sifat - xa iecTøø

Sifatida - В хаøecTBe

Sinisli ga uchrash - бǎHK OTCTBO

Sipoh - фхгypǎ (B IIIǎKMǎTǎX)

Siymo - obniix, obraz

Ñi OS t - nOUHTIKil

Siyraklashmoq - редхосTь

Sig'inn - eMxoCTь,

BMecTHMOCTh So'rov varag' i -

aHxeTHьIIñllCT So'rovxat -

niicьuo-3aпpoc Sobiq -

бьIBIIIñ, пpeвHillĦ Sodiq -

Bepri»iú, пpejtaHHblĦ

Sof - uHCTьIĦ

Soha - obnaCTs, cøepa

Sohibkor - 3HǎTOx,

cneuHdJIHCT Sohil - бeпep

SOA iQ - HdJIOF

Solishtirma og'irlik - yдeньHбиñ

вec Sotqinlik - пpeдaTeфьcвBO

Sudralib yuruvchilar -

rlOJI3yøtie Sug'urtǎ - CT{3ǎXOBKǎ

Suhbatlashmoq - oбщaTьcя

Surgun - ccbinxa

Sutemizuvchilar - uBexontiTǎioiцHe

Suverenitet - cyBepеHiiTeT

Sur'at - zeøn

T

Tadbirkorlik - предпринимательство
 Tadbirkor - распорядитель, персонал
 Tadbiirlar rejasi - план мероприятий
 Tadqiq - исследование
 Tadqiqot - исследование
 Tadqiqotchi - исследователь
 Tafakkur - мышление
 Taftishchi - контролер, ревизор
 Tahdid - угроза
 Tahlil - анализ
 Tahrir - редакция
 "fahriyat - редакция
 TajoVuz - Направление, в Торже
 Talab - спрос
 TalabnOlma - Требования
 Tamoyil - ум, норма
 HāFqaaBneHiie Tanbeh - Задача
 Tanlama - Выборка
 Tanlov komissiyasi - комиссия
 Tannarx - себестоимость
 - хитроумная
 TopaestBO
 Taqchil, kamyoblik - ,дефекты
 Taqdimnoma - Заявление

Тақдимот - презентация

Тақозо - Требования,

жетилише Тақриз -

рецензия, оғия Тараққуот -

цНИИИЗУНА

Tarifjadvali - тарифная
 sezka Tarjimaʻi hol -
 біография Tarmog - ветвь,
 ozaetvoenie Talqoq -
 рт,депъльїи Tartibsizliklar -
 беегюрядіоі Targʻ ibot -
 реклама Tasdiqlamoq -
 заверять
 Tashabbus - іініціазііва, на іінаііііе
 Tashakkurnoma - боаго,дарстпеніііе
 піісьмо Tashrifnoma - аігпігная зартоуза
 Tasnif - іоіассифіхаіігіх, составпенііе
 Tatbiq - применеіііе,
 присгіііособоение Tavsifnoma - хара
 сгерііістііза
 Tavsiya - реаоіендація
 Tavsiyanoma - резоіендація
 Таууорлов ідогасі - аагозовітепъная
 гОнтора Та'мііііламоқ - обесііеііііааать
 Та'minot - обесііе іеніе,
 снабтнеііе Та'mirlash - реуонз
 Та'sir - вогіяніе
 Та'sis - основаніе,
 учрежденіе Тејамкор -
 ахоноііньїі
 Tenglik - равенство
 Tibbiyot - іедііцііна
 Tijorat - горговпя,

хоимерцііх Тіктајілд -
сзоросшпватепь Тілхат -
расніісза
Тізім - сіістеуа

Tobora - øeM даøыøe, reM боВьiiie

Toifa - Brl,li

Toi trna, g'aladOfI - Bbi,IṬBI47XHOñ RI1tHK

Tovon, hadäl -

Bo3MeujeHṭfe To'garak -

KpymoK To'rtburchak m uhr

- arrarn TO'siq -

øpennTCzBHe

Turfa - pd3HO06|abI3 H bññ

Tushuntirish xati - обьнCH HTеньHdfI заFIHCKā

Tuzuk - ynomeHHe

Uchburchak muhr - ТреугорьНан neøазь,

illTāMH Ulgirish - ycneBaTb

Ulgurji - onToM

Ulkan - BenHxHĜ

Ulush - races, ,çøøñ

Ulushbay - доBe

Boñ

Ulg'aymoq - B3pocBeTь

Umid - Надемда

Umumiste'mol - oðuiee noТребøeHxe

Umumiy - obiutiĜ

Umumxalq - øceiiapOдHblñ

Undimia nafaqa -

шIHMeøзы Unsur - 3neueøT

Unum - ypo añ, n]ЭOH3BOnHTeBьHOГTb

Ushlab qol ish -
удермаTs Uslub - MeТод

USt 1T1£f - Hil 6£tB KB

U StX£f - F}3ld , Hā,ftfHCh

Uyushma - объедиHeHiie

Uyg'otinoq -

пробух<деHiie Uzviy -

Heorъeuneуbñ

Vakl1 -

преqТаBHzenъ Va'da

- обеиuaHiie Vafoli -

ВерН ыñ

Vakl1 - преqТаøHTeni, ўНОЛНОМоeННыñ, дeнеpаТ

Vakolat - r1OЛH0uo iøe

VakOlatnoma - go BepеНHoCTь, BepiiTeHьHflfl PQ&tMOTā

Vaiyuta - BaΛIOTā

Valuta kursi - BHJLiOTHыĠ Kÿ}ЭC

Valyuta muomalaŝ - BāJlIOTHая операция

Vaqtinchalik ish - BpeMeHHая paбoзa

V araqа - JIPICT

Vasiyat qiluvchi -

aaBещaTeHь Vasiyatnoma -

3aBещaHrie Vatanparvar -

naTpiiOT

Vazifa - s»Aa'iil, 3d,,QaHile, пopyeHие, обя3āHHOeTb

Vazifalami taqsimlasli - pacнpe,цeHeHiie

обя3aHHocTeñ Vazir - MHHHGT}3

Vazirlik - hIIIиicTepcTBO

Vazydt - сө әуНя,
состонНие Vjdon - сoBecTъ
Voris - Насне,цННх, прееМННК

Vosita - средство,
орудие Vositachi -
посредііик

Xabar - вести

Xabamoma -

іізвещеііие Xabarehi -

курьер Hazina - хтна

Xalqaro xos raqam - веішцуііародныйіі

ход Xalq xo'jaligi - ііароқііое хозяйство

Xatboshi - абзар

Xatlash. xatlov - опіісь

Xayriya -

боаготворизепыіыій Xiyonat

- измена

Xizmat -

сервис Xizmat

- сервііс

Xizmat yozishmasi - служебная

zanuscha Xizmat safari - хоіанрироаха

Xodim - сотрудніік

Xodimlar qo'nimsizligi - теxуиесть

хадров Xoli - свободныйіі, пустой

Xolis - беспристрастныи,

обхегтивныи Xorijiyu – инос

анныіі

Xotira - память

Xos ish qog'ozı - фирменный
бланк Xufıya - тайный. сыщик
Xulosa - вывод, итог
Xususiy lashtirish - приватизация

Xususiyat - СВОЙСТВО

Xususiy hujjat - иН,QHВø,çуаøьHбиñ ,аоКу

МеНр Хushmuomala - BemHabiñ,

ОбХОнiiТеньHbliñ Хо‘jalik - хозьяñСТВО

Yaxlit - цеøьñ

Yakdillik - е,çtiHo,цyuiHe,coni,gà НОСТЬ

Yalpi - BãJIОВbIĜ

Yalpi daromad - BdftOBbiñ noXOn

Yalpi mahsulot - BdJIОВая про,ду

хиøя Yaqqol - яCHбиñ, oTueTnHBbIñ

Yashirin ovoz berish - ТаñHое ronoCOBaHHe

Yemirilish - аМOpTøЗаухя, paspyiueHиие,

сВермеHиие Yengmoq - прео,цоне Вазь

Yetakchi - Ведущññ, рухоBOA> IĜ Hñ,

рухоøO,qHtenb Yetarli asoslar - ,QOGTãTOЧ Hые

осНовãiiøя

Yetib kelish sanasi - даТа пpiiбbIТИE

Yetkazib berish shartnomasi - ,ToroBop

ноCTãBKH Yigirmaga yaqin - oxonO ,QBà,QI{ãTH

Yig‘inn - сБOp (деHемiiьñ)

Yig‘indi - GOBoKynHocTь, cyuua

Yil choragi - хвã|ЭTd-fl

Y illik reja - родOBOĜ HJI&tH

Yirik korxonа - КрупHое пpеpпpøяхHe

Yodgorlik - памяTHHK

Yolg‘izlik - O,qxHo

iesxBO Yordam -
noioщъ

Yorq in - свеТѡыӣ, ярхгiӣ

Yovvoyi - qHKH II

Yo'I solig'i - дорOmHblñ øoor

Yo'lamoq, undirmoq - BoЗuecTнTb

Yo'llanma - Hanj3aBøeHiie,

nyTëBxa Yo'nalish - HānJaaBneHHe

Yo'nalish bo'ylab - nO HāfqəaBøeHxio

Yo'qlama diiftarĭ - HHBei+apHaA

KHHra Yo'riq - iiHcTpyxция, ухмаHHe

Yo'riqchĭ - iiHcTpyтop

Yuklamoq - BoЗBO2KHTb

Yuksaltirish - BOЗB bI IIIiTi>, }333BHВ&tTb

EUkX&tt - H&tKfiil,Q H&tЯ

Yuqori foyda - всicoхая пpxбbIJlb

Yuqori idora - øыиuecToятЦHñ opaH

Yuqori malakå - BbICOKiIA KBdflH

HKāUHfl Yuqori martaba - Bыcoxoe

noBoxeHiie

Yuqori ineh nat unumdorl igĭ - BbICOKOn pOxЗBO,&tiitEøьHbiñ зpуд

Yuqori rahbariyat - øыиuee pyxoBOдCTBO

Yuqori tashkilot - øыиuecToяiiлая opaHx3aLĭ Hfl

z

Zabardast - CHJL bHbI II, }ЭOСЛ

ЫЙ Zaif - cBaбыӣ,

бeccHгьHbIñ ZakOVat -

cooðpasHTeøы3OCTb

Zamonaviy - coapeue iiыӣ

Zararkunanda - ВредHzenb

Zararli - øредHsIñ

О'

О'Ichov - изиерение

О'quv rejasi - учебный

план О'гаш - авто,

свѣрзох О'rinbosar -

заместитель

О'rindoshlik asosida - по совместительству

О'smoq - расти

О'spirin -

по,просок

О'tkazmoq - гирево,пить

О'xshamoq - быть

похожий О'g' lonlar -

сбиновья

О'z xarajatlarini qoplash - касиооху

паемостп О'zak - основа

О'zaro kelishuv — хоипромисс

О'zaro manfaat - взаимнах

выго,ца

G'

G'amlamoq - загиасать

G'animat - добыча,

оQ

ей G'arb - Запад

G'oya - идея

Ch

Chuchvara -

пельменіі Chunki -

потому ото Chiqindi

- отход

Чауqовchi - перекугіщіік,

спезулянт Chakana - рознііонный,

уеісіііі

Chegirma - сіюідкіі
Chegirma yordam -
,дотаціія Chek - sex
Chek daftarchasi - иековая
хнивка Chiptalar - фипетнах хасса
Chora - меры
Chorak - хвартап, иетветь
Chop etmoq - печатать

Sh

Shakllantirisli-
развивать She'riyat -
поэзия
Shaxsan - піі'ино,
самопионо Sharq - Восток
Shaxsiyat - пииность
Shart - усповііе,
необходимо Shartnoma -
,договор
Shartli raqam - индекс
Shartnomaviy majburiyatlar - ,договорные обяьзатепиство
Sharh - хоуензаріій
Shaxsiy -
ііндуви,дуапный
Shaxsiy varaqa - пііоньіі пистон
Shaxsiy varaqcha - піііііая карто іка
Shaxsiy miilk - піі'іная
собственность
Shaxsiy hujjatlar yig'ma jildi - піі'іное дело

Shahodatlash -
аггестайиғх Shahodatnoma
- аггестат Sheriklar -
гiартнерство Shikoyat -
жалоба

AQABHĚTJIAP

1. Muhiddinova X., Salisheva Z., Po'latova X. O'zbektili (oliy ta'lim muassasalari rus guruhlari uchun darslik). — Toshkent: O'qituvchi, 2012. — 288 b.

2. Normatova SH., Abdurahmonova M. O'zbek tili (darslik). — Toshkent: JIDU, 20.1.4. — 192 b.

3. Fayzullayeva SH., Azimova H., Usmonova G. O'zbek tili (oily o'quv yurtlarining iqtisodiy ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun o'quv qo'llanma). — Toshkent: Iqtisodiyot, 201.2. — 108 b.

4. Yuldasheva SH., Kabulova D., Sobirova M. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). — Nukus: Bilim, 2013. — 156 b.

5. Husanov N., Xo'jaqulova R., Dilmurodova N. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). — Toshkent: TMI, 2017. — 336 b.

6. Lafasov U. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). — Toshkent: ToshDSHI, 2016. — 532

K.ÿuinøna anabiiëznap

7. Ў36eKiicToH PecnyбøiixaCiiHilHr “ДãBJlĚIT THJlii хакøна”rH хoiyüiüi (яiirH Таtрiрда) / Ў3P Oøiiñ KeHrauiilHHHr АхборОТНОМĚcti, 1989. — 26—28-СОH, 453-подна; 1991. — 1 I-СОH, 273-подла.

8. ЎzбexiicToH Pecnyбнii KãCиHHH r “ТаънHM ТÿrруCHАа”ru хoiüyHH. Ў3P OJHĜ MæuJHcH АхборОТНОМãCH, 1997. — 9-СОH, 225- MO@Sta; 2013. — 41-СОH, 543-содна.

9. ЎzбexHcToH PecryбJliixacii Hpe3 neHTHHHHF “YaбexiicToil Pecnyбøø KãCHHH фHĚt,Qã HBO ØlãHTH HИD бÿñii ма харазаTJiap cTpaTexяcii Тÿrрøciina”rii ФapriOHH / Y3P JT, 2017. — 6-соx, 70-soya; 20-com, 354-siogna.

10. KapøMOB H.A. IOKCaK MãxHĚtBHHT — eHrxBMãC хуч. — TouixeHT: Maxiiавхяi, 2008. — 176

1.1. Miip3 ëeB 111.M. TëiHK,H,QHÛ TëiX,fiHJl 5ãTbHĜ TaJ2TH6 IfHTH3OM Bëi IDdXCilĜ ЯtĚtBO6FdпntIK-gap биip рщбар QaOJliлTTHHHHF K H,O,d-lJ iK koидас бÿнхун херах. T.: Yzбexiiczoi, — 2017. — 104 fieT.

12. Mripzfiëe B LU.M. Byiox xenmariivil3HH Mā{2,Q Bā OJliiH&iHO6 xalxim øz 6HJlâH 6ti pea xupaMii3. T.: Vabex+icTOH, — 20.17. — 488 6eT.
13. AMHHOB M., M8,QBanrieB ., MaxKaMOB H., Ma3My,qoB H. Hiu foJ3iTTH III (ËtM&Ji ilĠ iyJlJlâH M&t). — TOtit eHT: Ÿ36eioicTOH MHOaxII 3HL; HKnone,dilflCFi, 2014.— 45d 6.
14. Asilova G. Bojxoiia tiziirida me'yoriy hujjatlarni yuritish (rus guruhlari uchun o'quv qo'llanma). — Toshkent, 20.16. — 176 b.
15. Iskandarova G. O'zbektili grammatikasi. —Toshkent, 2009. —67 b.
16. Iskandarova G., Gulibonu Keybatuli. O'zbektili darsligi (xitoyliklar uchun). — Pekin, 2016. — 348.6.
17. MHJ3 OCHMOB&1 M., AJlJMOBâ 111., 3OHTOaa o., yMapOBa H. Ÿ36ex TfJiti (TexHii xa yHiBercHzeriiHiiHr pycrriñ3il6OH TO.flabnapii yøyH). — TOHii eHT: T,QTY, 2004. — 10.1.6.
18. Alo Raun. Basic course in uzbek. Published by Indiana University, 1996.
19. Tiirdiyeva K., Ahmedova D. O'zbek tili (tibbiyot institutlarining rus guruhlari talabalari uchun darslik). — Toshkent: Musiqa, 2007. —206 b.
20. Qahhorova H., Muhammedova S. O'zbek tili. -Toshkent: Universitet, 2004. — 192 b.
21. Hazâ}3OB K. H., XÿmarioBa F.V. Ÿ36eK TilJiH (IO}9ti,QHit HHGTtT)/T Ba yNBercxTeTnaptiriHr щ byTHISHOCJIHx QaxuyøTeTøapH pyc гурухnapti yøyH napCnriK). — TotuxeHT: T,OIOH, 2003. — 334 ø.
22. Paфøев A. ва 6. HeT anJøtiolar учуH ýzbex zønu. If gncø (CD AMC ä). — Toiixerrr: Yz6exHcTOH, 200.1.
23. PâŸrieB ., Ma@1 ,QOB H., IоддатueB H. KÿньТура pe in it nelon poiaBO,QCTBo Ha yzbexcxøø язsl we. — TaiøxeHT, 20.1.1. — 143.6.
24. Rafiyev A., Mahmudov N., Yuldashev I. Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. — Toshkent, 2013. — 143 b.
25. Pyc'ia-yzbex'ia nyraT (2 жтин,Ÿ JIri). — ToiimeHT: Y3fiexricTOH u nniñ øø uioioioneniияx, 20.1>.

26. ТопиàOB Т. Ўбех ТеллНфи xiir xiipiinfl ва ЛЮТНН dJiiiQбонарН,Qai'ii НМЛЮ NāTH. — TouixeHT: “Илларк”, 1999. — 368 б.
27. Usmonova Sh. O'zbek tili (koreyslar uchun). — Pusan, 2005. — 182 б.
28. Ўзбек ТИНИНН Нр iizo'to øyFāTH (5 mtlJi2tJIH). — Ton xeiiT: УзбехнсТоii сИНЛЛНГ 3øцххnonенНяСН, 2005—2008.

НнТерпиез саñзøарii

29. <http://teachyourselfuzbek.com/resources/coursebooks/> — СамоумiТепь узбехсхого ясыха.
30. <http://solver.uz/translate.php> — Руссхо-узбехсхНñ гiевонøхх.
31. http://sahifa.tj/russko_uzbekskij_razgovornik.aspx — Руссхо-узбехсхНñ па роВорН К.
32. http://sahifa.tj/uzbeksko_russkij.aspx — Узбехсхо-руссхНñ гiевондуиф К.
33. <https://my.gov.uz/> - ЯроНа ииТерпахТНВ ,QāBJlāT Xj3ivlāTJlā]3H ПЮ]3TdJ1П.
34. <https://www.lex.uz>. — УзбехнсТо РеснубøНКаци цориН ;yx-НiāTJlā]2H Māfi i\40TJl&t]3H MxJLJHĜ баøаци.
35. <http://library.ziyonet.uz/> — Тā'bnilM НО]3TdJIH

MUNDARIJA

So'zboshi.....	3
1-mavzu. O'zbeltiston - yagona Vatan.....	4
2- mavzu. O'zbek tili - Davlat tili.....	19
3- mavzu. Milliy qadriyatlar — millat iftixori.	30
4- mavzu. Tarix va zamonamiz	40
5- mavzu. Ulug' ajdodlarimiz.	51
6- mavzu. Vatan va vatanparvarlik.....	62
7- mavzu. Muzeylar - o'tmish va kelajak orasidagi ko'priklar.....	70
8- mavzu. Kelajak - bilimli yoshlar qo'lida.....	79
9- mavzu. Zamonaviy dunyoda ta'lim.....	89
10- mavzu. Kitob mutolaasi.....	98
II-mavzu. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi	10
7	
12-mavzu. Adabiyot - insoniyatni yuksaltiruvchi manba.....	114
10-mavzu. Ommaviy axborot vositalari.....	127
14- mavzu. Internet hayotimizda.....	137
15- mavzu. O'zbekiston va jahon.....	147
16- mavzu. XXI asrda innovatsiyalar.....	156
17- mavzu. Davrimizning global muammolari.	66
18-mavzu. Tabiat va inson ..	176
19- mavzu. Inson va salomatlik	185
20- mavzu. Huquqiy madaniyat	196
21- mavzu. O'zbekistonda oliy ta'lim	207
22- mavzu. Hm maskanimiz hayotidan	216
23- mavzu. 80'lajak kasbim.....	226
24- mavzu. Hayot mening tasavvurimda.....	238
25- mavzu. Ustoz maktabi.....	251
26- mavzu. Kasbim tarixi.....	260
27- mavzu. Iqtidor va mehnat	269

28- mavzu. Yetuk mutaxassis	282
29- mavzu. Kasb bayrami	293
30- mavzu. Sharq akademiyalari	305
31- mavzu. Hm sari yo‘l	314
32- mavzu. Kasb etikasi	329
33- mavzu. San‘at va ma‘naviyat	351
34- mavzu. Men sevgan asar	360
35- mavzu. Iqtisod va hayot	371
36- mavzu. Ish yuritish tili va uslubi	382
37- mavzu. Hujjat turlari va xususiyatlari	387
38- mavzu. Tashkiliy hujjatlar va ularning turlari	394
39- mavzu. Farmoyish hujjatlari va ularning turlari	398
40- mavzu. Ma‘lumot-axborot hujjatlari	403
41- mavzu. Ishonchnoma. Tilxat. Tushuntirish xati	405
42- mavzu. Dalolatnoma. Ma‘lumotnoma	414
43- mavzu. Majlis bayoni. Hisobot	420
44- mavzu. Xizmat yozishmalari. Xatlar	425
Mustaqil ishlash uchun matnlar	430
O‘zbekcha-ruscha lug‘at	488
Adabiyotlar	522

HUSANOV NISHONBOY ABD
USATTOROVICH XO‘JAQU LOVA RA‘NO SHA
RIPOVNA
DILM U RODOVA NILU FAR ASATU LLAYEVNA

O‘ZBEK TILI

Darslik

.Muharrir Z. Bozorova

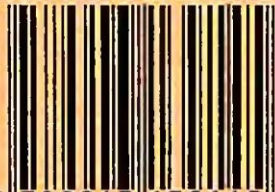
Sahifalovchi-dizayner Y.Boyo ‘nyev

«IQTISOD-MOLI YA» nashriyotida
tayyorlandi. 100000, Toshkent. Amir Temur
ko‘chasi, 60a.

2017-yil 25-oktabrda chop etishga ruxsat berildi.
Bichimi 60x84 ' / ,. «Times New Roman» garniturasida.
Bosma tabog' i 33. Adadi 300 dona. Buyurtma N-• 8/15.

«Excellent Polygraphy» MChJ bosmaxonasida chop etildi.
100190, Toshkent shahri, Shayxontoxur tumani, Jangox
ko'chasi 12 uy,13 xonadon.

ISBN 978-9943-13-914-5

9 789943 139145